

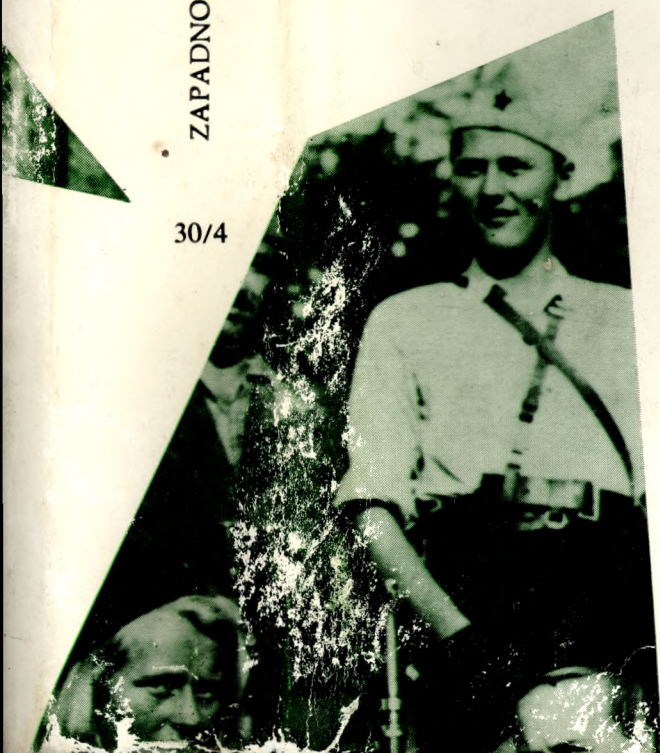
ZAPADNODOLENJSKI ODRED

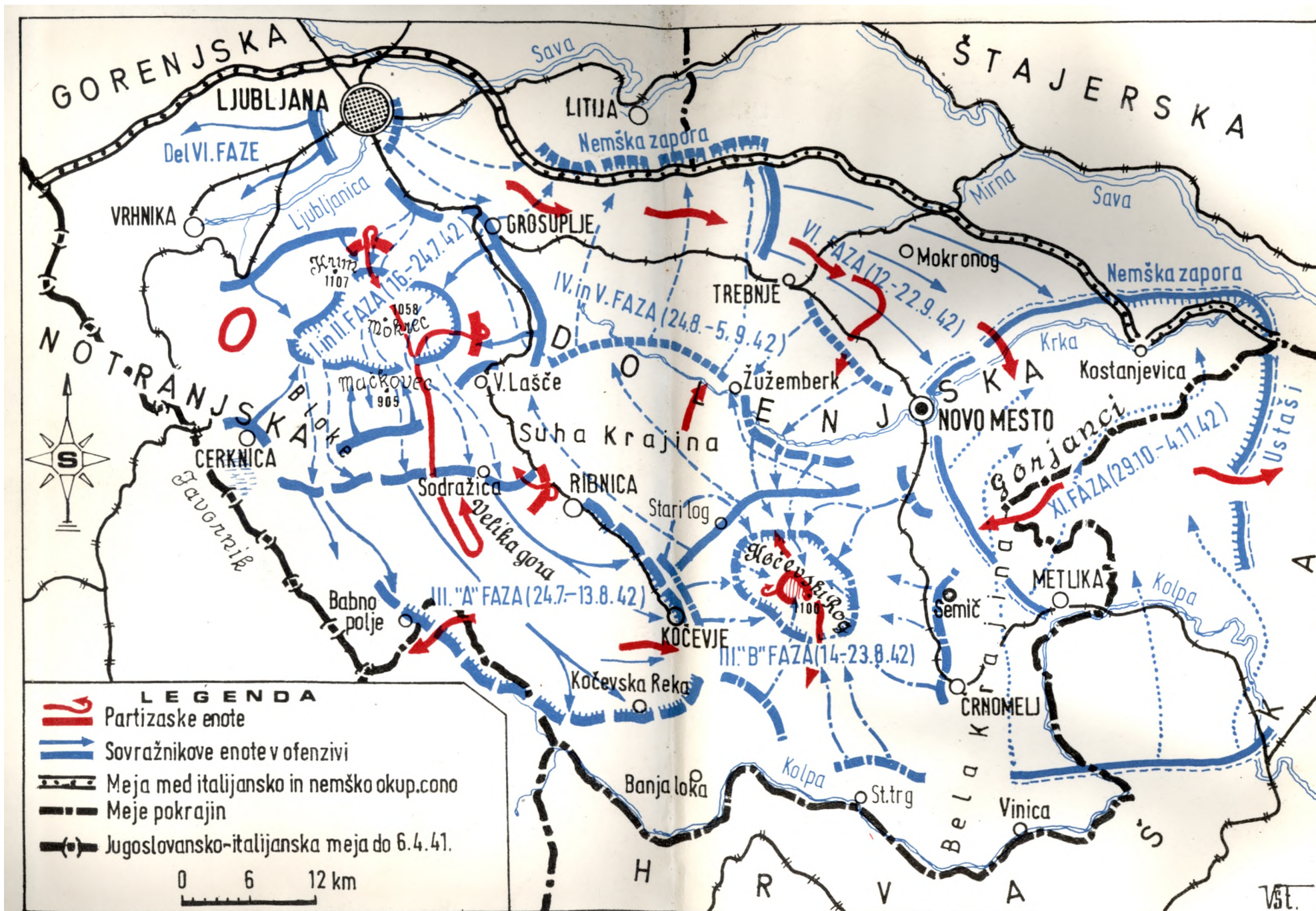
30/4

VELIMIR KRAŠEVEC-IGOR

ZAPADNODOLENJSKI
ODRED

Tretja B faza velike italijanske ofenzive v Ljubljanski pokrajini
(Po Lado Ambrožič-Novljan, Partizanska protivofanziva, Beograd, 1968)

KNJIŽNICA
NOV IN POS

VELIMIR KRAŠEVEC-IGOR

ZAPADNODOLENJSKI ODRED

LJUBLJANA
1985

Uvodna beseda

Zgodovino Zapadnodolenjskega odreda so pisali njegovi borci že v letih 1942/43, petintrideset let pozneje pa so ustanovili svoj odbor, ki naj bi negoval spomin nanj in uresničeval izročila narodnoosvobodilnega boja. Že na prvem sestanku odbora je bila sprožena zamisel, da se delo in življenje te partizanske enote opiše na način, ki naj trajno zagotovi spomin nanjo. Ker nihče ni vedel, koliko ohranjenega materiala je na voljo so prvotno računali z brošuro, a je tudi za to bila potrebna pomoč še živečih borcev odreda.

Aprila 1977 je odbor sklical v Gabrovki prvo povojno srečanje odredovcev, ki so prišli v velikem številu in enodušno izrazili željo po pogostnejših srečanjih. Ob tej priložnosti je tudi ideja o pisanju zgodovine Zapadnodolenjskega odreda dobila množično podporo, odbor pa je to nalogo zaupal meni. Prevzel sem jo kljub temu, da že dalj časa nisem stalno živel v Sloveniji. Na to mojo odločitev so vplivali predvsem naslednji razlogi:

Dolenjsko imam rad, ker sem tam živel devet let, preden sem iz njene metropole odšel v NOV. V tem predelu Slovenije sem spoznal mnogo lepih krajev - Gorjance, Dolino gradov, del Bele krajine in začetek kočevskih vasi pod Rogom. Ker so to bila leta iskanja, sem si med mladimi pridobil tudi veliko prijateljev.

V Novem mestu sem prizadeto doživel razpad kraljevine Jugoslavije in bil, kot skojevec, priča marsikateri začetni akciji narodnoosvobodilnega gibanja v tem kraju.

V Zapadnodolenjski odred sem prišel kmalu po njegovi ustanovitvi in ostal v njem, vse dokler ni bil preurejen v brigado.

Dasiravno je bila moja začetna predstava o nalogi, kakršna je pisanje monografije, bolj enostavna, kot se je kmalu izkazalo, sem vendar imel srečo, da je dotlej izšlo že več zelo pomembnih tovrstnih del, zlasti Ivana Ferleža »Druga grupa odredov«, Lada Ambrožiča-Novljana »Gubčeva brigada« in »Cankarjeva brigada«, Radka Poliča »Belokranjski odred« ter Zorana Hudalesa »Občina Trebnje v NOB«. To mi je bilo uvodno študijsko gradivo, kjer sem, poleg prvih podatkov in orientacije za druge vire, v precejšnji meri spoznal tudi metodo obravnavanja takšne snovi in način pisanja. Šele temu je sledilo iskanje, urejanje, povezovanje in dopolnjevanje dotlej še neevidentiranih materialov in spominov.

V jeseni 1977 sem imel prvi pogovor z večjo skupino nekdanjih borcev Zapadnodolenjskega odreda in vzpostavljeni so bili prvi pisni stiki z dvajsetimi izmed njih. Začetni materiali in snidenja z odredovci pa so bili tako spodbudni, da smo ob podpori mentorja Ivana Ferleža-Milana takoj pričeli s pripravami za pisanje monografije v obsegu knjige in ne brošure. Ko se je delo začelo razgrinjati v širino, pa sta se postavili dve vprašanji, na kateri želim tu posebej opozoriti.

Več »starih« partizanov se je oglasilo s trditvijo, da je med narodnoosvobodilno vojno na Dolenjskem obstajal samo en »Dolenjski« odred, medtem ko da sta »Zapadnodolenjska« odreda bila dva.

Nič čudnega! Do tega je prihajalo zaradi velike časovne odmaknjenosti in preveč skromnega povojnega povezovanja borcev teh enot. Šele po objavi nekaj člankov o delu in življenju tako Dolenjskega odreda iz leta 1942 kot Zapadnodolenjskega odreda so postale stvari precej bolj jasne. Da bi pri tem ostalo za vselej, sta Dolenjski odred in njegov predhodnik. Dolenjski bataljon, že v začetnem delu te monografije opisana nekoliko obširneje. To naj unaprej izključi možnost zamenjave z Dolenjskim odredom, kije bil ustanovljen 1. decembra 1943 in je bil občasno v sestavi 15. divizije NOV in POJ na Slovenskem. Le-ta je v nasprotju s prvim večkrat deloval na območju Save in Litije; slednjo je na dan osvoboditve, 9. maja 1945, tudi zasedel.

Nekaj tovarišev iz Zapadnodolenjskega odreda je še danes mnenja, da bi bilo treba to enoto imenovati »Zahodnodolenjski« in ne »Zapadnodolenjski« odred, češ da pravimo »zahod« in ne »zapad«.

Lahko jim pritrdim le toliko, da je pravišnja slovenska beseda res »zahod« in ne »zapad«, vendar moramo v tem primeru spoštovati prvotno, izvirno ime, kot se glasi tudi v dokumentih iz tistega časa.

Obenem z raziskovanjem odredove preteklosti in iskanjem potrebnih dokazil o dogajanju, je zagnano teklo tudi delo odbora pri zbiranju finančnih sredstev, oživljanju in utrjevanju spomina na Zapadnodolenjski odred, prenašanju njegovih tradicij mlajšim rodovom, organiziranju srečanj odredovcev, medsebojnem obiskovanju, podeljevanju spominskih znakov, priznanj in podobnih akcijah. Vse to je ponujalo nove vire, ki so koristili pisanju te monografije.

Ob tako razgibanem deluje bil ves čas zbiranja in razčiščevanja gradiva vzpostavljen stik s skoraj 150 odredovci in sestavljenih je bilo več kakor 50 zelo tehničnih pisnih pričevanj. Skoraj vsi, s katerimi sem tako prihajal v stik, so pomagali po svojih močeh.

Pri tem deluje bila sestavljena tudi kartoteka borcev in bork Zapadnodolenjskega odreda z več kakor 830 imeni. Zbrana imena odredovcev so v posebnem seznamu, priloženem tej knjigi; ta naj bi bil študijski del, ki ga je moč popravljati in dopolnjevati.

Naduse pa je pomembno, da so doslej opravljena srečanja borcev Zapadnodolenjskega odreda in o njem objavljeno gradivo dali tej partizanski enoti dostojno mesto med enajstimi odredi in štirimi brigadami, ustanovljenimi leta 1942 v Sloveniji.

Zdaj je poglavitna naloga opravljena in bralec ima pred seboj monografijo o odredu. Nastala je ob veliki zavzetosti odbora skupnosti borcev odreda, še posebej njegovega predsednika Alojza Beleta-Tička, tajnika Jožeta Lukšiča-Škula in blagajničarke Božene Vidmar-Ženke.

V monografijo so vgrajena pričevanja mnogih odredovcev, zlasti pa sem koristno uporabil prispevke, ki so mi jih dali Avgust Farčnik-Sandi, Albert Jakopič-Kajtimir, Pavel Korelc, Lojze Lenič, Nace Majcen-Taras, Danica Marinček-Urška, Alojz Rajer-Miško, Aleksander Ravnikar, Vinko Robek, Jože Slapničar-Još, Francò Smrke-Još, Anton Štimec-Tonček in Avgust Vovk-Jurče. Čeprav ni bil borec odreda, mi je ves čas rad pomagal tudi Franci Strle.

Da seje moje pisanje lahko približalo življenju Zapadnodolenjskega odreda in času, v katerem je deloval, je bila odločilna požrtvovalna pomoč mentorja, pokojnega Ivana Ferleža-Milana. Pri končnem razporedu in prečiščenju vsebine je s svojimi bogatimi izkušnjami sodeloval Lado Ambrožič-Novljan, kije rokopis tudi ocenil. K večji jezikovni čistosti in ustrežnejšemu slogu besedila je prispeval dr. Rado Bordon. Moja žena Vera je med nastajanjem te knjige z razumevanjem spremljala moje delo in mi rada pomagala. Izdajo knjige je omogočila založba Borec, ko je bila direktor Andreja Kmecl. Pri tem mi je s koristnimi nasveti pomagal njen tehnični urednik Srečko Mrak.

Skice sta narisala Vladimir Štimac in Alojz Ravnik, medtem ko mi je pri urejanju drugega slikovnega gradiva pridno pomagal Viktor Šimnovec. Zahtevno delo tiskanja knjige so strokovno opravili v Tiskarni Tone Tomšič.

Vsem navedenim in tudi neimenovanim, ki so pripomogli, da je ta knjiga izšla, moja iskrena zahvala!

Avtor

Dolenjske partizanske čete v prvi polovici leta 1942

Dolenjski bataljon

Sredi februarja 1942 so se v dve četi združeni dolenjski partizani nastanili v zapuščeni kočevski vasici Gornja Topla reber, kjer so si uredili dobre razmere za bivanje in vojaško urjenje. Na bližnjem Rdečem kamnu so organizirali šolski tabor, kar je bilo zlasti važno zaradi nenehnega priliva novincev. Do konca februarja seje v četah zbralo in organiziralo že okrog 110 partizanov. Njihov nadaljnji dotok je pospešila mobilizacija, ki stajo v prvi polovici marca 1942 izvedla okrožni komite KPS in okrožni odbor OF Novo mesto.

Po ocenitvi, da so borci bojno pripravljeni in dobro opremljeni, je bil 3. marca iz obeh čet ustanovljen 5. slovenski partizanski bataljon, ki se gaje takoj prijel ime »Dolenjski«, in je takšno ime ves čas ostalo. V njegov štab so bili imenovani Ivan More-Žan za komandanta, Dušan Piijevec-Ahac za političnega komisarja in Filip Tekavec-Gašper kot namestnik komandanta.

Dne 11. marca je v bataljon vstopilo 18 novincev iz Novega mesta, dva dni zatem pa še 23 iz Šentjerneja in okolice, vsi dobro oboroženi, daje bataljon takoj štel okrog 160 borcev. Zato je lahko že čez dva ali tri dni ustanovil na Rdečem kamnu še tretjo četo. Kot komandir in politični komisar sta 1. četo vodila Jože Prijatelj-Slobodan in Niko Šilih-Niko, 2. četo Franc Pirkovič-Cort in Vid Kušljan, 3. četo pa Dušan Švara-Dule in Odon Pakiž - Koki. Slednja je takoj po ustanovitvi odšla prek Krke in se utaborila pod Ostrim vrhom, blizu Globodola.

V nadaljnjih desetih dneh so borci Dolenjskega bataljona trikrat iz zasede napadli italijanske vojake in imeli več političnih nastopov pred civilnim prebivalstvom.

Dne 26. marca 1942 zarana je bataljon, z eno četo v napadu in dvema v zavarovanju, zaman poskušal uničiti karabinjersko postajo v Žužemberku. Kot vojaško dejanje je to bil neuspeh,* politično dobro pa je bilo ocenjeno dejstvo, da so dolenjski partizani takrat zapustili pollegaio ter se približali ljudem v zaledju in nalogam na terenu.

* Neuspeh je bil nujna posledica vojaške nesposobnosti in politične nezrelosti štaba bataljona. Tudi vojvodsko vederle njegovih članov do soborcev je škodljivo vplivalo na ryihovo zavzetost.

Napadu na Žužemberk je 27. marca sledila italijanska hajka na območju Ajdovca in Globodola; pred njo se je Dolenjski bataljon umaknil v Dobravsko gmajno pri Dobrniču. Tega dne dopoldne so fašisti pri Frati ujeli 5 borcev bataljona in jih po mučenju ustrelili.* Zvečer so se bataljonove čete razšle in krenile v nove predele, kot jedra novih partizanskih enot.

Prva četa se je prek Sel pri Šumberku in Sv. Križa pri Litiji (zdaj Gabrovka) napotila v Blatni klanec. Med pohodom je poslala manjši oddelek, proti Dobrepoljam in Strugam v Suhi krajini, da bi tam pridobila novince.** En vod 2. čete je odšel na območje Dolenjskih Toplic, odkoder se je nekaj borcev vrnilo na domove, druge pa je vodnik Ivan Picelj-Jon vključil v novo četo, ki je nastajala na Pogorelcu. Drugi vod te čete je komandir Franc Pirkovič-Cort odpeljal v Gojance, kjer so seji kmalu pridružili številni novi borci. Do konca aprila se je v njenih treh vodih zbralo že okrog 300 partizanov.

Iz vodov so nastale čete, ki so jih 13. maja 1942 preuredili v Gorjanski bataljon. Tretja četa Dolenjskega bataljona se je razporedila na prostoru Škocjan-Šmajeta, odkoder je delovala v smeri Mokronoga in doline Krke.

Štab bataljona pa je po napadu na Žužemberk imel vse manj vpliva na življenje in delo čet, ki so na novih operacijskih območjih kmalu začele nastopati samostojno in uspešno. Njihovi borci so z akcijami v Gorjancih, pri Sv. Križu pri Litiji, pred Trebnjem in od Blatnega klanca do Otočca prisilili okupatorja, daje izpraznil vrsto manjših postojank. Lepe uspehe so dosegli zlasti pri vključevanju novincev, pridobivanju orožja in širjenju vpliva OF na terenu.

V mnogih akcijah so bataljonove čete sodelovale s člani Narodne zaščite, ki je že takrat bila močno zaledje in kadrovska baza partizanskih enot. Sploh je bilo tisti čas za nadaljnjo rast osvobodilnega gibanja na Dolenjskem odločilno dejstvo, »da se je osvobodilnega boja udeleževal narod in da so se v prvih vrstah borile njegove osnovne ljudske množice«.¹ Pri tem je imel Dolenjski partizanski bataljon nenadomestljivo vlogo. Pospeševal je splošno vstajo, širil osvobojeno ozemlje in pomagal začetkom ljudske oblasti. Obenem se je razvil v jedro poznejših odredov in brigad, nastalih v tem delu Slovenije.

Konec aprila 1942 je bila na Cirkniku pri Mirni ustanovljena še ena četa Dolenjskega bataljona, dve pa sta nekaj dni pozneje, prek Ajdovca in Krke, krenili v Suho krajino. Takrat je bilo tudi sklenjeno, da bodo vse bataljonove čete vključene v novoustanovljeni Dolenjski odred.

* To so bili Savo Grom, Lojze Špricar in Maks Petrič iz Novega mesta, Lojze Potočar iz Mirne peči in še en (neugotovljen) partizan.

** Odpeljal gaje vodnik Ivan Kovačič-Efenka in se čez nekaj dni z njim nastanil na Mali gori, vzhodno od Ribnice. Skupina se ni več vrnila v sestavo čete.

Dolenjski odred

Naloge, ki jih je spomladi 1942 zastavljal razmah osvobodilnega gibanja in zlasti porast številnih partizanskih čet, so narekovale novo organiziranost narodne vojske na Slovenskem. Pri tem so bila zelo pomembna dotlej zbrana vojaška spoznanja, ki so jih dali predvsem uspehi bojov 2. partizanskega bataljona.

Že 4. aprila 1942 je glavno poveljstvo slovenskih partizanskih čet izdalo naredbo o organiziranju odredov in grup odredov.² Za območja Dolenjske z Belo krajino, Notranjske in Primorske je bila ustanovljena 3. grupa, kije 20 dni zatem objavila ukaz o oblikovanju Notranjskega in Dolenjskega odreda, vsakega z dvema bataljonoma. Slabe zveze in burni dogodki okrog 1. maja pa so izvršitev tega odloka zadržali za dva tedna.

V začetku m^aja 1942 je bila v Blatnem klancu konferenca vojaških in političnih voditeljev na Dolenjskem; na njej so sklepali o preureditvi številnih novih partizanskih čet in o ustanovitvi Dolenjskega odreda. Obenem je novim enotam določila tudi nove naloge; med temi sta bila zlasti poudarjena širjenje osvobojenega ozemlja in njegova obramba.³

Upošteva je stališča tega sestanka, je 9. m^aja 1942 štab 3. grupe odredov objavil naredbo o organiziranosti ter kadrovski zasedbi štabov Dolenjskega odreda in njegovih bataljonov. V okviru Dolenjskega odreda so bili oblikovani 4 bataljoni, in sicer: 1. bataljon iz čet na položaju v trebanjskem rajonu, 2. bataljon iz čet na območju Mokronoga, 3. bataljon iz čet na območju Dolenjskih Toplic* in 4. bataljon, ki je povezal čete v Gojancih in Belokranjsko četo. Četrtemu bataljonu Dolenjskega odreda je bila tudi zaupana naloga, da podpre ustanovitev novega belokranjskega bataljona.⁴

Takšna preureditev čet dotedanjšega Dolenjskega bataljona je bila lahko izvedljiva predvsem zato, ker so že v začetnih dneh maja 1942 imele od 35 do 100 borcev, razporejenih v 3 ali 4 vode. V štab Dolenjskega odreda so bili imenovani: dr. Marijan Dermastia-Urban Velikonja za komandanta, Jože Nose-Tone Špan za političnega komisarja in Franc Bukovec-Andrej Ježovnik kot operativni oficir.

* Medtem ko so v 1., 2. in 4. bataljon Dolenjskega odreda vključili okrepljene čete Dolenjskega bataljona, so 3. odredov bataljon sestavili iz tistih, ki so se izven njega razvile na območju Dolenjskih Toplic. Njihovo jedro je bila skupina partizanov iz Ljubljane in okolice, ki se je po treh tednih pohoda prek Notranjske in Kočevske utaborila 6. aprila 1942 pod Pogorelcem. Takrat je bilo v njej okrog 35 partizanov. Dva dni zatem se ji je priključilo 11 borcev 2. čete Dolenjskega bataljona, ki jih je vodnik Ivan Picelj-Jon pripeljal iz Dobravške gmajne pri Dobrniču do podroških vasi.

Desetega aprila 1942 so se vsi skupaj organizirali v četo z dvema močnima vodoma. Novi enoti, ki so jo kmalu začeli klicati »Roška četa«, sta poveljevala Martin Kos-Martinov kot komandir in Ciril Keržič-Metod Cestnik kot politični komisar.

V drugi polovici aprila 1942 je bila »Roška četa« za nekaj dni formalno vključena v Južno-dolenjski polbataljon, vendar ni imela z njim nobene pomembnejše zveze, niti skupne akcije.⁵

Do začetnih dni m^aja 1942 so imeli vodi »Roške čete« tolikšen priliv novih partizanov, da so ob ustanovitvi Dolenjskega odreda iz njih sestavili 3. bataljon s štirimi četami.

Novoustanovljeni odred je imel operacijsko območje od okupacijske razmejčitvene črte do Kočevskega Roga ter od Ribnice in Kočevja mimo Novega mesta v Gorjance. Z ustanovitvijo 5. (Belokranjskega) bataljona pa je dobil še Belo krajino.*

Prvi bataljon je po oblikovanju čet zapustil Sv. Križ pri Litiji in se okrog 17. maja 1942 nastanil v dolini Dobropolj in Strug, kjer se mu je pridružil oddelek, kije bil 27. marca odšel iz 1. čete Dolenjskega bataljona v Suho krajino. Na novem prostoru je bataljon razporedil svoje čete od Zagradca mimo Kompolj do Male Gore pri Ribnici.

Drugi bataljon je dotedanji prostor nadzora med Tržiščem, Mirno in Šmajeto povečal še za predel Trebnje-Žužemberk-Soteska-Novo mesto.

Tretji bataljon je imel čete na položajih pred Kočevjem, pri Smuki, nad Podturnom in blizu Gornjih Laz.

Četrti bataljon je varoval Dolenjsko med cesto Novo mesto-Kostanjevica in hrvaško mejo na Gorjancih.

Peti bataljon je z dvema četama zajemal Belo krajino, do črte Stari trg ob Kolpi-Mavrlen.

Kljub različnemu terenu so vsi bataljoni Dolenjskega odreda morali izvrševati predvsem dve strateški nalogi - širiti in varovati meje svobodnega ozemlja ter uničevati prometne zveze, zlasti železniške proge.

Prav v času obstoja Dolenjskega odreda je na njegovem operacijskem območju nastalo veliko osvobojeno ozemlje. Začelo se je ob koncu aprila 1942 v trikotu Šentjemej-Novo mesto-Mokronog.⁹ V naslednjih tednih se je prek Šentruperta, doline Mirne, Dobrniča in vse Suhe krajine razširilo do vrat Kočevja, kjer seje povezalo z uspehi Notranjskega odreda. Tako so se v svobodni del Slovenije združili vsi predeli tako imenovane Ljubljanske pokrajine, z iqemo velikih mest in močnih sovražnikovih postojank ter ozkega pasu ob dolenjski, belokranjski in kočevski železniški progi.

Veliko tega osvobojenega ozemlja je nastalo zaradi nenehnega vojaškega pritiska čet Dolenjskega odreda v maju injumju 1942 na manjše in večje italijanske postojanke, kot so bile na primer Škocjan, Šmarjeta, Šv. Križ pri Litiji (Gabrovka), Dolenjske Toplice, Šentjernej, Mokronog, Žužemberk, Dobrnič in druge.¹⁰ Nadvse pomembno vlogo pri nastajanju in obrambi osvobojenega ozemlja pa je odigrala 1. slovenska brigada,** dokler ni zapustila severozahodnega predela Dolenjske. Ves čas obstoja Dolenjskega od-

* Skladno z ukazom štaba 3. grupe odredov z dne 9. maja 1942 je štiri dni zatem prišla v Belo krajino 19-članska skupina borcev 4. (Gojianskega) bataljona Dolerjskega odreda s tremi političnimi delavci, da pomaga ustanoviti Belokranjski bataljon. Tam so pa že našli partizansko četo z okrog 33 možmi,⁶ ki stajo vodila komandir Alojz Grčar-Mitja Štajerc in politični komisar Matija Bahor-Oskar Slatin. Z združitvijo je nastala enota, iz katere so oblikovali dve četi. Takoj zatem, 19. ali 20. maja 1942, so ustanovili 5. (Belokranjski) bataljon Dolenjskega odreda; bataljon je do 24.

junya 1942 narasel na 3 čete, v katerih je bilo 240 borcev.⁷ V tednu, kije sledil, je bil preurejen v samostojen odred.

Temu bataljonu Dolenjskega odreda gre del zaslug, daje v drugi polovici maga in začetku junja 1942 prišlo tudi v Beli krajini do razmaha oborožene vstaje proti okupatorju in tudi že do oblikovala nekaterih predelov osvobojenega ozemlja.⁸

** Ob reorganizaciji aprila 1942 je bila ta enota preimenovana v 2. grupo odredov.

reda so njegovi borci branili svobodno ozemlje na njegovih »mejah« in z napadi na okupatorjeve posadke.

Dne 23. maja 1942 je 4. bataljon Dolenjskega odreda držal eno četo italijanskega 24. pehotnega polka divizije »Isonzo« ves dan obkoljeno v Šentjerneju.

Istega dne je odredov 1. bataljon začel večdnevni napad nautijeno okupatorjevo postojanko Sv. Anton nad Zdensko vasjo in na bližnjo železniško postajo Dobropolje. Prvega junija je od 2. grupe odredov prevzel blokado Žužemberka.

Peti (Belokranjski) bataljon je 1. junija v Sošicah na Hrvaškem napadel sovražnikovo obmejno posadko in ji pri tem pobral vse orožje.

Četrtega junija 1942 je 4. bataljon Dolenjskega odreda vdrl v Kostanjevico in uničil občinski urad.

Tri dni zatem je četa 2. bataljona vdrla na železniško postajo Mokronog-Bistrica in odnesla več kot 8 ton usnja, pripravljenega za odvoz.

Med 12. in 19. junijem 1942 so bojne skupine 3. bataljona kar trikrat obstreljevale sovražnikove vojake na zapornih mestih Kočevja in metale bombe od ogradnih žic na rudnik znotraj mesta.

Poseben pomen so imele odredove vojaške akcije na železniške proge, potekajoče prek njegovega operacijskega ozemlja. Tako je njegov 1. bataljon napadal železniški odsek med Čušperk in Ribnico, 2. bataljon od Trebnjega proti Novemu mestu in progo po dolini Mirne, 3. bataljon med Kočevjem in Ribnico ter od Kandije do Rožnega dola, 5. bataljon pa belokranjsko železniško progo do hrvaške meje.

Samo od 3. do 25. junija 1942 je Dolenjski odred opravil 13 večjih tovrstnih akcij, tako daje zaradi iztujenja osmih strojev, več vagonov in drugih okvar na železniških napravah prišlo v vlakovnem prometu do 804 ur zastoja.

Zaradi uničenja mirenške železniške proge v noči na 21. junij 1942 so Italijani za dalj časa celò opustili njeno varovanje, vzdrževanje in redno uporabo.

Poleg teh strateških nalog so odredovi borci z uspehom opravljali oziroma izvršili tudi čisto posebne, a zelo pomembne akcije. Med temi velja nekoliko obširneje opisati spopad 1. bataljona s takrat šele nastajajočo belo gardo.

Ko je 1. bataljon Dolenjskega odreda prišel h Kompoljam v Dobropoljski dolini, se je njegov komandant Janez Marn-Črtomir takoj tesno povezal s svojim prijateljem, tamkajšnjim kaplanom Ivanom Lavrihom. Medtem ko je bilo veliko borcev kmalu močno zaposlenih v akciji proti Italijanom, so si nekateri partizani tega bataljona privoščili vedenje, kije kmalu začelo vznebujati pozornost. Vse večje bilo primerov nebudnosti, nediscipline, pijančevanja, nemorale in podobnega. Prestopki so hitro naraščali zlasti zato, ker jih je dopuščal in celo z lastnim zgledom spodbujal komandant bataljona. Taki izpadi, še posebej pa druženje komandanta Črtomira s kaplanom Lavrihom, so žalili čut velike večine borcev in dobivali vse večjo politično težo.

Kljub strpnemu vedenju sta sum in nezadovoljstvo večine partizanov hitro naraščala v odpor in napetost, ki bi lahko pripeljala do obračunavanja znotraj enote. Ko je za to zvedelo glavno poveljstvo, je ostro posredovalo. Sledila je vrsta disciplinskih ukrepov, vse do zamenjave na položajih.

Ob vključitvi 1. bataljona Dolenjskega odreda v Zapadnodolenjski odred je ostal komandant Janez Marn-Črtomir brez razporeda in je bil postavljen pod nadzor. Bremenili so ga za povezovanje s klerofašističnimi elementi, politično sovražne in škodljive izpade, kakor tudi za odkrito nasprotovanje vodilni vlogi KP.*

Zaradi njegove precejšnje popularnosti med civilnim prebivalstvom in obljube, da se bo popravil, je bil Janez Mam sredi avgusta 1942 rehabilitiran in postavljen za namestnika komandanta Krškega odreda. Navzlic temu je vse bolj tonil v belogardističnih vodah, dokler ni v letu 1944 že imel svoj odred, s katerim je napadal in ubijal pristaše OF.¹³

Tudi 2. bataljon Dolenjskega odreda se je že pred koncem maja 1942 spopadal s prvimi skupinami organiziranih belogardistov.

Poleg akcijskih nalog je 3. bataljon opravljal še nadzor in zaščito prostora, kjer so bili nastanjeni CK KPS, IO OF, glavno poveljstvo slovenskih partizanskih čet, bolnišnica, tiskarna, tehnika, orožarska in druge delavnice.

Četrty bataljon je 28. maja 1942 sodeloval s hrvaškimi borci v prvi veliki akciji, ko so izločili 20 sovražnikovih vojakov.

Peti (Belokranjski) bataljon pa je tri dni zatem podprl Primorsko-goranski in Notranjski partizanski odred pri napadu na utijeno italijansko postojanko Stari trg ob Kolpi.

Dolenjski odred je obstajal in deloval samo šest tednov, vendar dovolj, daje z uspehom izvrševal vojaške in politične naloge tistih dni, tako znotraj svojih nižjih enot kakor tudi na terenu. Bil je sposoben sprejeti vse novince, ki jih je leta 1942 ponudila pomladanska ofenziva narodnoosvobodilnih čet na Dolenjskem. Ko pa je v drugi polovici junija 1942 spet nastopila potreba po preureditvi partizanske vojske, je bil odred razformiran. Njegovi bataljoni so takrat postali jedro Krškega, Belokranjskega in Zapadnodolenjskega odreda.

VIRI

¹ Boris Kidrič, »Kratek obris razvoja Osvobodilne fronte in sedanja politična situacija v Sloveniji«, Prispevki za zgodovino delavskega gibanja 1960, št. 1, str. 31, v nadaljnjem: Prispevki ZDG.

² Naredba glavnega poveljstva slovenskih partizanskih čet z dne 4. aprila 1942 o reorganizaciji slovenskih partizanskih čet v odrede in grupe odredov, Zbornik dokumentov in podatkov o narodnoosvobodilni vojni jugoslovanskih narodov, del VI, kryga 2, dokument št. 42, v nadaljnjem: Zbornik.

* Kasneje je bilo ugotovljeno, da je v tistih dneh propadel poskus poboja, ki naj bi ga v 1. bataljonu Dolenjskega odreda s pomočjo Janeza Marna opravila skupina četnikov Milana Kranjca. S tem so namreč klerikalni skrsgeži hoteli vzpostaviti v tej enoti svoje poveljstvo. Za novo enoto so tudi že izbrali ime: »Stanovnikov bataljon«.¹²

³ Lado Ambrožič-Novljan, »Organizacija OF v novomeškem okrožju od okupacije 1941 do junija 1942«, Borec 1971-3/4, str. 264 in 265, Naredba štaba IH grupe slovenskih partizanskih odredov z dne 24. aprila 1942 o formiranju Dolenjskega in Notranjskega odreda, Proletarske udarne patrolje in ukrepih za poostreitev borbe proti okupatorjem, Zbornik VI-2-60, Navodila glavnega poveljstva slovenskih partizanskih čet z dne 9. maja 1942 o osvoboditvi in obrambi osvobojenega ozemlja. Zbornik VI-2-77, Naredba štaba III. grupe slovenskih partizanskih čet z dne 9. m^aja 1942 o imenovanju štabov Dolenjskega odreda, Zbornik VI-2-78.

⁴ Naredba štaba III. grupe slovenskih partizanskih čet z dne 9. maja 1942 o imenovanju štabov Dolenjskega odreda, Zbornik VI-2-78.

⁵ Naredba štaba III. grupe slovenskih partizanskih odredov z dne 24. aprila 1942 o formiranju Dolenjskega in Notranjskega odreda, Proletarske udarne patrolje in ukrepih za poostreitev borbe proti okupatorjem, Zbornik VI-2-60.

⁶ Radko Polič, Belokranjski odred, opomba na str. 148.

⁷ Prav tam, str. 201.

⁸ Prav tam, str. 154.

⁹ Metod Mikuž, Pregled zgodovine NOB v Sloveniji, II. knjiga, str. 17, v nadalnjem: Mikuž, Pregled zgodovine NOB.

¹⁰ Zoran Hudales, Občina Trebnje v NOB, str. 243 in 247.

¹ ' Pregled nezgod na železnici, ki ga je vodila železniška direkcija v Ljubljanski pokrajini, arhiv Inštituta za zgodovino delavskega gibanja, fascikel 529, v nadalnjem: Nezgode na železnici A IZDG F 529.

¹² Prispevek: Niko Šilih.

¹³ Lado Ambrožič-Novljan, »Organizacija OF v novomeškem okrožju od okupacije 1941 do junija 1942«, Borec 1971-3/4, str. 264.

Peta grupa odredov in Zapadnodolenjski odred

Obdobje maj-junij 1942 je obeležilo Ljubljansko pokrajino z nezadržno partizansko ofenzivo, množično ljudsko vstajo, velikim osvobojenim ozemljem in naraščajočim okupatorjevim nasiljem. Prav to pa je odločilno vplivalo na hitro in številčno rast partizanskih čet 3. grupe odredov. Ta se je, od ustanovitve v aprilu do konca maja 1942, nepričakovano močno okrepila, tako po številu enot kot po moštvu. Samo v prvih desetih dneh maja je pridobila prek 1000 novincev in ob koncu meseca štela že okrog 2500 borcev.¹ V tem času sta Dolenjski in Notranjski odred narasla vsak od dveh na pet bataljonov, ustanovljen je bil 1. proletarski bataljon Toneta Tomšiča, pri odrednih bataljonih pa so nastajale še posebne delovne skupine *

Nove razmere so zdaj terjale nadzor dosti večjega prostora ter popolnejšo organiziranost in zaposlitev vsega moštva. Skladno s tem je glavno poveljstvo slovenskih partizanskih čet v juniju 1942 ukazalo preurediti 3. ter na novo ustanoviti 5. grupo odredov in nove odrede. Čeprav o tem ni ohranjen zadevni dokument, vemo, da so bili ob tej priložnosti ustanovljeni in razporejeni v 3. grupo Polhograjski (ali Dolomitski), Krimski in Kočevski odred, v 5. grupo pa vključeni takrat osnovani Krški, Belokranjski in Zapadnodolenjski odred.

Z odredbo z dne 26. junija 1942 je glavno poveljstvo razdelilo delovanje v Ljubljanski pokrajini med 3. in 5. grupo odredov.

Od Kolpe proti Ljubljani je razmejitve njunih območij potekala po črti Novi Lazi[^]Graščica-Mačji hrib-Kopa-Kočevski Rog-Jazbec-Šahen-Črni vrh-greben Male gore do Malega hriba-prek železniške proge na Golo brdo-Puhov hrib-Limberk-Tabor - v ravni črti do Škofljice - ob železniški progi do Ljubljane. Pri tem je bila 3. grupa odredov odgovorna še za Slovensko primorje in vzpostavitev mostišča z Gorenjsko, 5. grupi pa je bilo dodeljeno še nemško zasedbeno ozemlje na desnem bregu Save do Dobove. Od tod naprej je njeno območje mejilo s Hrvaško do Kolpe in po njej na jug oziroma zahod do Novih Lazov.

Najpomembnejša strateška naloga 5. grupe je bila rušenje železniških prog Ljubljana-Metlika in Grosuplje-Dobrepolje, kar se je kmalu podalj-

* V te skupine so bataljoni vključevali novince, ki jih niso mogli takoj oborožiti, ali pa mobilizirance. Sposobne med njimi so postopoma vključevali v operativne čete, drugi pa so še naprej opravljali pomožna dela; večje število slednjih je bilo v juniju 1942 združenih v delavske čete, te pa kmalu povezane v delavske bataljone. Delavske čete so nekaj časa obstajale tudi ob štabih grup odredov.

šalo proti Kočevju in od Trebnjega do Tržišča. Strateško pomembno je bilo tudi vzdrževanje dobrih zvez s hrvaškimi borci v Žumberku in pomoč štajerskim partizanom.

Glede taktičnih vprašanj je glavno poveljstvo z odredbo z dne 26. junija 1942 opozorilo grupe in odrede, daje treba napadati železniške proge, uničevati transporte in sovražnikovo živo silo, braniti osvobodeno ozemlje tudi z akcijami zunaj njegovih mej, še posebej pa hitro in učinkovito uničevati oborožene belogardistične oddelke.

Da bi čete in bataljoni imeli v akcijah večje uspehe, je bilo odredom naročeno, da smejo čete šteti največ 50 do 60 mož, bataljone pa naj sestavljajo po 3 čete, torej 150 do 200 borcev.

Z omenjeno odredbo so bili štabi posebej opozorjeni na bolj razumno gospodarjenje z ljudmi in stvarmi. Po četah ni bilo več dovoljeno zadrževati večjega števila neoboroženih ljudi, ampak jih je bilo treba takoj zaposliti pri gospodarskih delih. Uvedeno je bilo zbiranje odpadkov, ki jih je bilo še mogoče koristno predelati (kot npr. svinec, bron in baker, kosti in cunje).

Kmalu je 5. grupa prevzela še nalogo zavarovanja in oskrbovanja zadetih in pomožnih enot ter ustanov narodnoosvobodilnega gibanja na Kočevskem Rogu. Njen štab je imel še posebne obveznosti do zaščite vodstvenih teles, ki so tisti čas bivala v taborih oziroma barakah na Kamenjaku in Kraljevem kamnu.

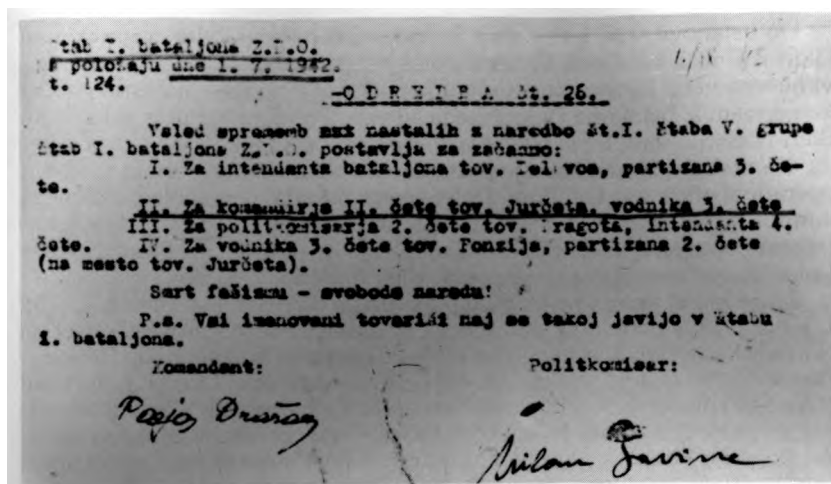
Ob ustanovitvi 5. grupe odredov je njen komandant postal dr. Marijan Dermastia-Urban Velikonja, njegov namestnik Janez Hlebš-Čiro Zasavec, politični komisar Jože Nose-Tone Špan, njegov pomočnik pa Dušan Bravničar-Veljko Kočevar. Za obveščevalca je bil postavljen Anton Pirjevec-Marko Belin, za intendanta pa Mihaela Dermastia-Mara.*

Imena novoustanovljenih in v 5. grupo vključenih odredov smo že omenili. Jedro Krškega odreda sta postala 2. in del 4. bataljona bivšega Dolenjskega odreda, le daje bil del 4. bataljona preimenovan v 1. bataljon, medtem ko je 2. bataljon tudi v Krškem odredu obdržal prejšnjo številčno oznako. Šele sredi avgusta 1942 je bil v Suhi krajini ustanovljen še 3. bataljon tega odreda, kije zatem odšel na svoje operativno območje, v okolico Šmarjete na Dolenjskem.² Komandant Krškega odreda je bil Ivan Morežan Rome, politični komisar pa Nace Majcen-Taras Tržan.

Belokranjski odred je nastal iz 5. ali Belokranjskega bataljona bivšega Dolenjskega odreda. Za komandanta je bil imenovan Janko Stariha, ki pa te dolžnosti ni prevzel, zato jo je po enem mesecu prevzel Dušan Majcen-Nedeljko. Politični komisarje bil najprej Dušan Pirjevec-Ahac, ki gaje čez mesec dni zamenjal Jože Borštnar-Jože Gabrovčan.

* Mesec dni pozneje so bile v štabu naslednje spremembe in dopolnitve: komandant je postal Janez Hlebš, politični komisar Lado Ambrožič-Ambrož Rožanc, pomočnik političnega komisarja pa Jože Nose. V štab grupe je bil vključen tudi zdravnik dr. Pavel Lunaček-Igor.³

² Z odlokom št. 10 glavnega poveljstva z dne 26. avgusta 1942 je bila 5. grupa odredov razformirana.

Odredba št. 26 štaba 1. odredovega bataljona o začasnih imenovanjih na položaje

Ustanovitev Zapadnodolenjskega odreda

Zapadnodolenjski odred (s kratiko: ZDO) je bil ustanovljen 24. ali 25. junija 1942,* ob preureditvi 3. in oblikovanju 5. grupe odredov na Slovenskem. Največ borcev je bilo vanj vključenih iz takrat razformiranega Dolenjskega odreda, ki se je razvil iz Dolenjskega (5. slovenskega) partizanskega bataljona. Tako je Zapadnodolenjski odred postal naslednik osvobodilnih teženj in bojov prvih partizanskih čet na Dolenjskem.

Odred ni bil sestavljen naenkrat. Ob ustanovitvi sta bila vanj vključena 1. in 3. bataljon bivšega Dolenjskega odreda, približno deset dni pozneje pa mu je bil dodeljen še 1. bataljon Pohorskega odreda 2. grupe. V dogovoru z glavnim poveljstvom slovenskih partizanskih čet neg bi slednji, po odhodu njegove matične grupe na Gorenjsko, začasno deloval na stiškem in litjskem območju, nato pa krenil prek Save in se priključil svoji enoti. Vendar so ta načrt kasneje spremenili in po ukazu glavnega poveljstva, v prvih dneh julija 1942, uvrstili bataljon v Zapadnodolenjski odred kot njegov 2. bataljon.⁴ Bataljona bivšega Dolenjskega odreda sta tako lahko še naprej obdržala svoji dotedanji številčni oznaki.

* Ker odredba o ustanovitvi Zapadnodolenjskega odreda ni ohranjena, se lahko glede datuma z največ vejjetnosti opremo na naslednja dokazila:

- na odredbo glavnega poveljstva slovenskih partizanskih čet z dne 22. junija 1942 o organizaciji sanitete v enotah, ki se je še nanašala na Dolenjski odred (Zbornik dokumentov VI/3, dok. št. 31);

- v delovodniku glavnega poveljstva slovenskih partizanskih čet (Zbornik dokumentov VI/3, dok. št. 111) je vpisano: daje štab Dolenjskega odreda poslal dnevno poročilo za 23. junij

Ob ustanovitvi so bili v štab Zapadnodolenjskega odreda imenovani kadri iz 1. in 3. bataljona bivšega Dolenjskega odreda, ker sta bila naprej vključena vanj. Njegov komandant je postal Martin Kos-Martinov, dotlej komandant 3. bataljona Dolenjskega odreda. Politični komisarje bil Niko Šilih-Niko Študent, bivši politični komisar 1. bataljona Dolenjskega odreda. Namestnik komandanta je postal Dušan Švara-Dule Mornar, predtem operativni oficir v 1. bataljonu Dolenjskega odreda, pomočnik političnega komisarja pa Franc Perovšek-Lado Krčan, dotlej politični komisar v 3. bataljonu Dolenjskega odreda. Za zdravnika je bil določen dr. Franc Novak-Luka, glavni obveščevalec je postal Vladimir Bračič-Mirko.

Že po nekaj dneh je v štabu odreda prišlo do prvih sprememb. Okrog 1. julija 1942 je pomočnik političnega komisarja Franc Perovšek odšel na Notranjsko, v štab 3. grupe, a na njegovo mesto je bil imenovan Bogomir Persič-Marko Doline, dotlej politični delavec na terenu. Dne 11. julija je bil Niko Šilih prestavljen v 1. slovensko proletarsko brigado »Toneta Tomšiča«, za pomočnika političnega komisarja. Njegov položaj v odredu je zasedel Bogomir Persič, za pomočnika odredovega komisarja pa ni prišel nihče vse do druge polovice septembra 1942. Prav tako je štab odreda zapustil Dušan Švara, kije konec julija odšel za komandanta Krškega odreda. Sredi julija je bil dr. Franc Novak prestavljen v Tomšičevo brigado, a namesto njega je prišel dr. Majjan Morelj. Že čez deset dni je tudi ta odšel v Tomšičevo brigado, v odred pa je prišel šef sanitetne postaje št. 4 dr. Miroslav Gerbec-Borut. K štabu je spadala tudi administracija, ki jo je vodil Alojz Žokalj-Džidži, dokler ni bil konec julija 1942 prestavljen v Krški odred.⁵

Kadri, razpored in moč odreda

Kljub zamenjavam v štabu odreda je kadrovska zasedba bataljonskih štabov in četnih komand bila precej stalna. Do redkih sprememb je prišlo le ob zamenjavah, potrebnih zaradi izločenih v akcijah ali prestavljenih v druge enote. V takšnih primerih se je pokazala samostojnost ter vojaška in politična zrelost čet, saj je v njihovih vrstah vselej bilo dosti takšnih, ki so lahko prevzeli izpraznjene položaje. To so bili borci prvih partizanskih skupin na Dolenjskem, ki so šli od začetnih spopadov z Italijani skozi pomladansko ofenzivo do uspešnih vojaških akcij.

1942, daje štab 1. bataljona Dolerjskega odreda poslal 10-dnevno poročilo za čas od 14. do 24. junija 1942 in daje intendantura 4. bataljona Dolenjskega odreda poslala poročilo za čas do junija 1942;

- na odredbo glavnega poveljstva slovenske partizanske vojske z dne 26. junija 1942, ki v zvezi s preureditvijo partizanskih čet določa razdelitev operacijskega ozemlja in se v uvodu glasi: »... Štabom III. in V. grupe odredov - V zvezi z razporeditvijo partizanskih odredov na slovenskem ozemlju ...« Takšne odredbe so praviloma izšle vselej šele po objavi odloka o preureditvi vojaških enot.

Potem ko se je Zapadnodolenjskemu odredu priključil še 1. bataljon Pohorskega odreda 2. grupe, so bili štabi njegovih bataljonov in njihova četna poveljstva sestavljeni takole:

1. bataljon

komandant:	Tone Zgonc-Vasja Dražan, predtem komandir čete v 1. bataljonu Dolenjskega odreda
politični komisar:	Milan Venišnik-Milan Savine, dotlej komisar iste čete Dolenjskega odreda kakor prejšnji
operativni oficir:	Milan Lah-Ivo, vodnik mitralješkega voda v 1. bataljonu Dolenjskega odreda
obveščevalec:	Mirko Jerman (krajši čas tudi intendant)
intendant:	Mirko Jerman, dokler ga ni zamenjal Edvard Grčar-Edi
1. četa:	komandir Alojz Hostnik-Jovo politični komisar Odon Pakiž-Koki
2. četa:	komandir Avgust Vovk-Jurče, ki gaje nek^j dni okrog 1. julija in 18. avgusta nadomeščal Alojz Simončič-Fonzi politični komisar Franc Kastelic-Džon, do okrog 14. avgusta, ko ga je zamenjal Janez Viptnik
3. četa:	komandir Franc Vrhovšek-Čičerka, dokler ni bil 7. julija ranjen; takrat ga je začasno nadomestil Franc Kotar, do okrog 16. julija, ko je četo prevzel Robert Borštnar-Rade politični komisar Ivan Jelenc-Ivko
4. četa:	komandir Ivan Kovačič-Efenka, do okrog 6. avgusta, ko je z delom čete odšel v Tomšičevo brigado; za njim je preostali del čete prevzel Jože Centa-Miloš politični komisar Ciril Keržič-Metod, do okrog 15. julija; za njim je bil mesec dni Janez Žagar, tega pa je zamenjal France Malesič-Kostja.

2. bataljon

Tudi po vključitvi v 5. grupo so bivši 1. bataljon Pohorskega, zdaj 2. bataljon Zapadnodolenjskega odreda, vodili:

Mirko Jerman, narodni heroj

komandant: Viktor Varšek-Vare, do prvih dni avgusta, ko je bil poklican v glavno poveljstvo; za dva dni gaje zamenjal Ivan Umek, za njim pa je ta položaj prevzel Ivan Ferlež-Švejk

politični komisar: do odhoda v Tomšičevo brigado konec julija 1942 Stane Bizjak-Kosta, za njim od 8. avgusta dalje Florjan Pelko-Cvetko, dotlej politični komisar 2. čete 3. bataljona Zapadnodolenjskega odreda

namestnik komandanta: Branko*

pomočnik političnega

komisarja:**

Ivan Dorbež-Bojan; le-ta in Branko sta prišla iz 3. čete 3. bataljona Savinjskega odreda

obveščevalec in sekretar Ivan Ferlež-Milan, Švejk, do odhoda na političnega biroja v 'žaj komandanta bataljona; za njim je obveščevaino delo opravljal Stane Zupancič-Iztok

intendant: do začetka avgusta 1942 Jože Draksler-Povh, za njim Karel Osredkar-Dimež

* Priimek ni ugotovljen.

** Razen v teh dveh primerih v štabih bataljonov ni bilo namestniških položajev. V 2. bataljonu Zapadnodolenjskega odreda sta ostala zato, ker je bil njegov štab tako oblikovan že ob prijetvi k odredu.

- zdravnik: nadomeščala sta ga medicinca Vlado Kravos in Miha Kocmur
1. četa: komandir Josip Strah-Osip
politični komisar Avgust Kregar-Dušan
2. četa: komandir Ivan Ferbežar-Jovo
politični komisar Vasja Kogej; oba do 25. julia, ko sta odšla v Tomšičevo brigado; na-
mesto njiju sta preurejeno četo prevzela
komandir Franc Ambrož-Ašov in
politični komisar Alojz Bizjak-Luka
3. četa: komandir Franc Eijavec-Dore
politični komisar Miha Berčič-Maks
4. četa: ustanovljena je bila šele okrog 10. avgusta
1942; njen komandir je postal Alojz Bizjak-
Luka, politični komisar pa Veri Vinkler-
Aleks

3. bataljon

- komandant: Albert Jakopič-Kajtimir, dotlej komandir če-
te v 3. bataljonu Dolenjskega odreda
- politični komisar: Franc Alič-Čiro, predtem komisar čete v 3.
bataljonu Dolenjskega odreda
1. četa: komandir Francè Smrke-Još
politični komisar Pavle Henigman-Savo
2. četa: komandir prvih 15 dni Ivan Hrovat-Žan, nato
Ivan Picelj-Jon; za njim je okrog 8. avgusta
prevzel četo Jože Pečaver-Aleks
politični komisar Florjan Pelko-Cvetko, ki ga
je po odhodu v 2. bataljon zamenjal Ljubomir
Turk-Nande
3. četa: komandir Franc Picelj-Frenk
politični komisar od začetka julija Ivan Novi-
na-Tomo, za njim Rado Škraba-Gorazd
4. četa:* komandir Franc Bradač-Boštjan
politični komisar Ivan Novina-Tomo

V sestavo 3. bataljona je spadal še minerski vod, ki se je zvečine zadr-
ževal ob 2. četi pri Podstenicah. Njegov komandirje bil Jože Slapničar -
Jošt.⁷

* Ta četa, sestavljena zvečine iz starejših ljudi, ni bila uporabljana kot vojaška enota, temveč
za pomožna dela na Kočevskem Rogu. Zato so jo največkrat tudi imenovali »delavska četa«.⁶

Konec junija 1942 je bil Zapadnodolenjskemu odredu priključen tudi Delavski bataljon s tremi četami. Te so največkrat taborile: 1. četa v Pugledu pod Kočevskim Rogom, 2. v Starem Bregu in 3. v Novem Logu. Zaradi potrebe po delu so prostor bivanja večkrat menjale. Komandant bataljona je bil Stefan Štangelj-Štefanov, njegov namestnik Jože Ferlež-Fazan, politični komisar pa Avgust Farčnik-Sandi.

Ker vemo, da je bil odredu dodeljen zahodni predel operativnega območja 5. grupe, pogledjmo, kako so bile razporejene njegove čete.

Predvsem velja poudariti, da so morali novi odredi v prvi vrsti nadaljevati z nalogami tistih enot, iz katerih so bili sestavljeni. Ustrezno temu je tudi poveljstvo Zapadnodolenjskega odreda odločilo, da svojega 1. in 3. bataljona ne bo premestilo, temveč ju bo pustilo tam, kjer sta bila ob reorganizaciji. Takšno stališče je zavzelo tudi do pozicijske razporejenosti in nalog pripojenega bataljona 2. grupe. In pri tem je ostalo vse do začetka velike italijanske ofenzive na Rog.

Prvi bataljon je imel svoje čete razporejene v velikem loku na najbolj vročih tleh Suhe krajine,

Njegova 1. četa, kije taborila na Grmadi (k. 887) nad Podgoro, v smeri proti Ortneku, je imela nalogo nadzorovati dolino od Dobropolj do Kompolj in izvajati pritisk na železniško progo od Vidma do Žlebiča. Najpogosteje je ta predel morala braniti pred vpadi italijanskega vojaštva iz posadk v Velikih Laščah in Ribnici ter utujenih postojank na železniških postajah Dobropolje in Velike Lašče. Napadala je stalne in občasne sovražnikove zaščitne položaje in patrulje vzdolž železniške proge, kije tekla ob njenem operativnem prostoru.

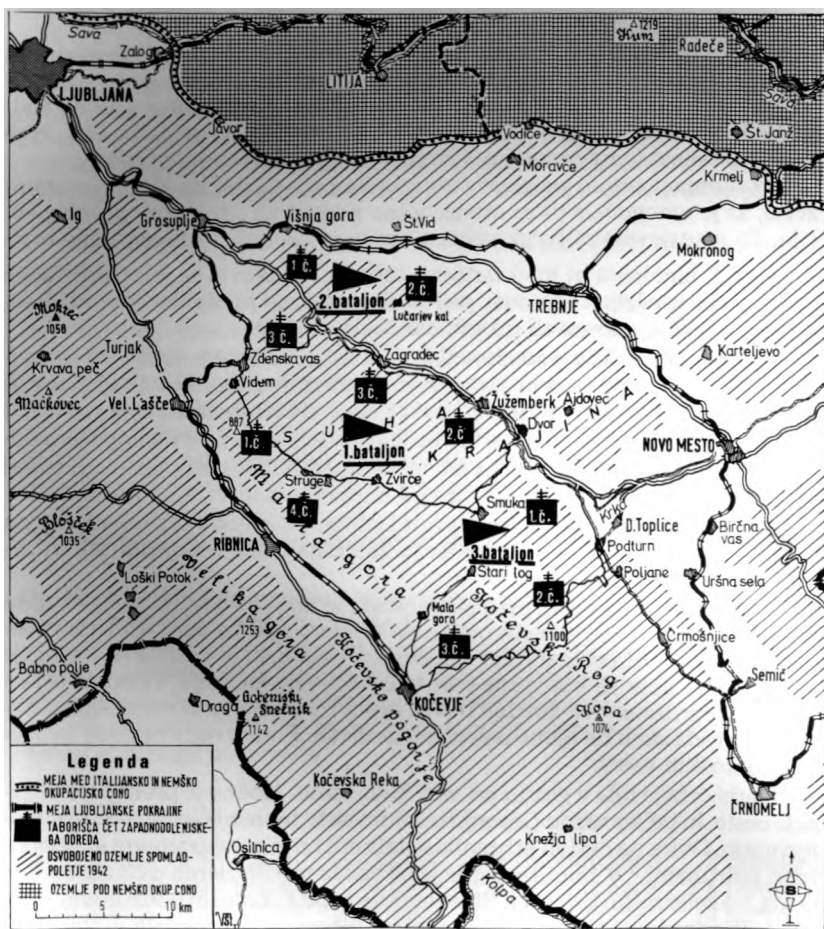
Druga četa je še kot četa Dolenjskega odreda bila vključena v blokado Žužemberka in je imela tabor na desnem bregu Krke, blizu Gradenca. Okrog 14. julija 1942 se je vrnila v okoliš Dobropolj, se utaborila v gozdnem predelu Javh in od tod napadala železniško progo od Račne do Vidma.

Tretja četa se je razporedila med Zagradcem in Gradencem ter bedela nad dognanjem v dolini reke Krke, od njenega izvira do bližine Žužemberka. Prvi in drugi vod sta imela tabor pri vodovodnem rezervoarju blizu Kamnega vrha nad Ambrusom, tretji pa v gozdu nad Stransko vasjo in Gradencem. Med 13. in 15. julijem 1942 seje z območja Sv. Križa pri Litiji (Gabrovka) vrnilo v sestav te čete 5 borcev, ki so pripeljali 28 novih partizanov. Večina jih je ostala v tej, nekaj pa jih je bilo razporejenih v 1. in 2. četo tega bataljona.

Četrta četa seje razvila iz voda 1. čete in karavle št. 4 za zvezo med Notranjskim in bivšim Dolenjskim odredom. Največkrat je taborila na obronkih Sv. Ane in Kurjega griča, sredi Male gore, odkoder je odhajala v akcije na železniško progo med Ortnekom in Ribnico. Nadzorovala je dolino Struge, kjer je pogosto prišla v stik z Italijani iz ribniške posadke. V tem prostoru je ostala do okrog 10. julija, ko je njen večji del odšel v dolino Krke. Tam si je za nekaj dni uredila tabor pri Kuželjencu blizu Korinja, med 20. julijem in 10. avgustom pa je spet bila v Mali gori.

Štab 1. bataljona je imel tabor v gozdu pod Polšniki, vzhodno od Kompolj, kar mu je omogočalo najboljšo zvezo s četami. Hitri kurirji so opravljali pota s kolesi.

Drugi bataljon je ob priključitvi k odredu bil še nekaj dni v starem taboru blizu Lučarjevega kala, nato pa se je premaknil do Sel pri Šumberku. Po enem mesecu se je premaknil na Javhe blizu Korinja in tam ostal do okrog 25. avgusta 1942. Njegovo operacijsko območje je bilo znotraj črte Poljane (severozahodno od Višnje gore) do Leskovca na okupacijski razme-

jitveni črti, železniška proga Grosuplje-Dobrepolje, Korinj-Zagradec-Šentlovrenc-Primsko vo-Poljane.

Čete niso imele svojih stalnih taborov in sektorjev, pač pa so se na položajih večkrat izmenjale in znotraj svojih akcijskih območij tudi pogosto spreminjale prostor bivanja. Tako je zdaj ena nadzorovala železniško progo med Višnjo goro in Šentlovrencem ter varovala smeri proti Zagradcu in Dobrniču, druga je s širšega območja Polzevega nadzirala smeri proti Žalni in Grosupljemu, medtem ko je tretja iz okoliša Javhe-Ilova gora čuvala smeri proti Čušperku, Zdenski vasi in Dobrepoljem. Slednja je tudi vzdrževala zvezo z enotami 1. bataljona, ki so bile v Suhi krajini, na desni strani reke Krke.

Z enim okrepljenim vodom je bataljon stalno nadzoroval okupacijsko razmejitveno črto severno od Višnje gore. Ta oddelek je poleg obveščevalnih nalog in pregleda nad nemškimi obmejnimi postojankami zbiral tudi orožje in strelivo na obeh straneh črte. Vodje običajno pripadal četi, ki je trenutno delovala na območju Višnja gora-Sentlovrenc-Zagradec.

Pri menjavi svojih položajev so morale čete paziti, da so bile v stalni zvezi, ki je omogočala hitro medsebojno pomoč ali združitev za večjo akcijo. To je utrjevalo občutek varnosti in predstavljalo večjo ognjeno moč.

Štab 2. bataljona ni imel lastnega tabora. Zadrževal se je ob eni svojih čet ali pa bil razdeljen pri dveh, pač v odvisnosti od predvidenih akcij, kadrovske zasedbe, terena ali drugih okoliščin.

Tretji bataljon, kije nadzoroval Rog in njegovo široko okolje od Kočevja, čez Suho krajino do reke Krke in jugozahodnih obronkov Gorjancev, je imel 1. četo, s katero je sodeloval pri blokadi Žužemberka, razporejeno na položaju nad Jamo pri Dvoru, kakor je bilo določeno še v Dolerjskem odredu. Z enim vodom na Vinkovem vrhu onstran Krke je nadzoroval smeri proti Soteski in Ajdovcu, z dvema pa varoval vstop v Suho krajino.

Četa je zapirala cesto z Dvora proti Laščam in prehod čez reko Krko na Jami. Taborila je blizu Lašč, dokler ni 13. julija odšla v Žužemberk za zaščito komande mesta.

Druga četa, s taborom pri Podstenicah, je hodila v akcije na železniško progo od Kandije pri Novem mestu do predora nad Lazami pri Uršnih selih. Pogosto je prihajala v stik z italijansko vojsko, kije vdirla na območje Dolenjskih Toplic in v severne obronke Kočevskega Roga. Ta enota je pripeljala v partizane več kot 100 novih borcev z velikega novomeškega območja, ki so čakali na njene patrulje v Sušicah, Podturnu, Podhosti in drugih podroških vaseh.

Tretja četa je bila v gozdu pri vasi Mala gora. Močno je prekopala in zasula ceste, ki pečejo proti Gorenju in Plumbirtu ter med Grintovcem in Klinjo vasjo. Ovire na cestah je branila s stalnimi bojnimi skupinami in obhodnimi patruljami.⁸ V maijske akcije je odhajala vse do žičnih ovir okrog Kočevja, na železniško progo od Stare cerkve proti Ribnici in nadzorovala južne meje odredovega območja. V svojem taboru je oskrbovala in varovala tudi civilne prebivalce-begunce, ki so se z domov v Željnah, Mlaki, Klinji

vasi in od drugod umaknili okupatorju. Na tem prostoru je bila 27. julija 1942 zamenjana in prestavljena k Podstenicam, v bližino 2. čete.

Štab 3. bataljona je bil ob svoji 3. četi do okrog 8. julija, potem pa se je premaknil k Smuki, v neposredno bližino štaba odreda, in tam ostal.

Štab odreda se je utaboril blizu ceste med Smuko in Starim Logom, tam, kjer se odcepi pot k Cinku. Za povezavo z nadrejenimi poveljstvi je bil ta prostor kar v redu, ni pa ustrezal lokaciji bataljonov oziroma čet, ki so ves čas čutile potrebo po večji navzočnosti odrednega poveljstva in krajši zvezi med njimi. Nezadovoljstvo je bilo upravičeno, saj je tudi pri tem štabu šlo za pojave takrat razširjenega in hudo škodljivega vojvodstva.*

Na omenjenem položaju je imel štab odreda z glavnim poveljstvom stalno telefonsko zvezo. Za delno olajšanje pri premikih enot, prevozu ranjenecv in blaga, za boljše in hitrejše kurirske zveze pa so bili večkrat na voljo kamioni, motorna in osebna kolesa. Tako je bila zelo velika oddaljenost med četami in štabi vsy deloma ublažena; to pa vseeno ni moglo nadomestiti nujno potrebnega neposrednega stika. Na začetnem prostoru je štab odreda ostal vse do 14. avgusta 1942, ko so tja prišle sovražnikove enote.

In kakšna je bila številčna ter oborožitvena moč čet Zapadnodolenjskega odreda?

Za natančno sliko o številu moštva in orožja po vseh odredovih bataljonih nimamo dovolj dokazil, vendar lahko kljub temu zapišemo, da so bile čete približno enako močne. To ugotovitev potrjuje nekaj ohranjenih podatkov in uporaba odredbe glavnega poveljstva z dne 26. junija 1942, ki določa, da morajo biti čete številčno enako močne. Pri tem bomo upoštevali podatke od prvih dni j ulij a 1942, ker sta 1. in 3. bataljon takrat že oddala večino svojih neoboroženih pripadnikov za delavske čete, 2. bataljon pa ljudi brez orožja tako in tako ni zadrževal. Poleg tega je o tem za 2. bataljon, z nek^j poznejšim datumom, na voljo natančno poročilo. Ohranjeni podatki pomagajo sestaviti naslednji prikaz številčnega stanja in oborožitve:

V 1. bataljonu so v juliju 1942 imele prve tri čete po tri vode. Zanesljivo vemo, daje bilo v 3. vodu 2. čete 14 mož.⁹ To dovoljuje sklep, daje bilo v vseh treh četah okrog 130 partizanov. Za 4. četo, v kateri sta bila samo dva voda, je podatek, daje štela 34 mož.¹⁰ Ker je štab bataljona, skupaj s kurirji in pratežem, imel takrat okrog 16 ljudi, lahko sklepamo, daje bilo vseh skupaj v bataljonu okrog 175 ljudi. To pa v celoti ustreza omenjenemu priporočilu glavnega poveljstva.

Za 2. bataljon povzemamo iz poročila, da je bilo

v 1. četi	46 borcev	39 pušk	1 puškomitraljez	3 pištole
v 2. četi	48 borcev	44 pušk	1 puškomitraljez	5 pištol
v 3. četi	40 borcev	33 pušk	1 puškomitraljez	3 pištole

* Podrobneje o tem na koncu tega razdelka.

v štabu	32 borcev	13 pušk		6 pištol
skupaj	166 borcev	129 pušk	3 puškomitraljezi	17 pištol ¹

Za 3. bataljon imamo na voljo podatke, da je junija 1942 štela njegova 1. četa 40 in 3. četa 50 strelcev, približno tako močna pa je bila tudi 2. četa. Že prve dni julija je vsaka od njih imela okrog 60 borcev, ki so bili vsi oboroženi. Vsaka četa je imela tudi po en puškomitraljez. Ob upoštevanju istih meril kakor pri 1. bataljonu je ta odredova enota štela do 200 ljudi.

Za vse tri čete Delavskega bataljona, skupaj z njegovim štabom, vemo, da so konec junija 1942, ob ustanovitvi, štejele okrog 70, dne 28. julija 304 in en teden pozneje že 357 ljudi. Največji priliv so imele po prihodu internirancev, rešenih pri Verdu.* Oborožitev tega bataljona je bila slaba, za kar je bilo zelo veliko tehtnih razlogov, med njimi ne na zadnjem mestu odkriti primeri belogardistov in vohunov. Sredi julija je bilo v bataljonu 13 pušk za stražarje in nekaj pištol.¹²

*

Vojvodstvo v slovenskih partizanskih enotah se je pojavljalo in širilo obenem z njihovimi uspehi od zgodnje spomladi do sredine poletja 1942. Svoj višek je doseglo v času najbolj razširjenega osvobojenega ozemlja v Ljubljanski pokrajini.

Ta pojav ni bil lasten in enkratno samo partizanstvu na Slovenskem, kjer je pač nastopil v posebni obliki, pogojeni z razmerami v tistem času. Med narodnoosvobodilno vojno so ga poznali še v drugih predelih Jugoslavije, znan pa je tudi v svetu, zlasti v pogojih vojskovanja, okupacije in sploh takrat, kadar odloča orožje.

Leta 1942 je bilo vojvodstvo med slovenskimi partizani posledica vrto-glavosti zaradi vojaških uspehov proti Italianom in velike popularnosti borcev, posledica premajhne vloge ljudske civilne oblasti, v prvi vrsti pa nezadostne politične zrelosti poveljniškega kadra, tudi političnih komisarjev. Javno se je izražalo v samovolji, oblastniškem odnosu do soborcev in civilistov, neupravičenem prilaščanju materialnih in drugih dobrin, enostranskem odločanju o ljudeh in stvareh, neupoštevanju nasvetov od zgoraj in predlogov od spodaj, v samopaštvu in podobnem. S tem obremenjeni partizani so postajali domišljavi, zanemarjali so stik s podrejenimi enotami in imeli do soborcev brezdušen odnos, terenske politične delavce pa so šteli celo za nekaj drugovrstnega. Podcenjevali so politično delo na terenu in zanemarjali skrb za utrjevanje zaledja.

* Ob prehodu tržaške proge v noči na 29. juny 1942 je 2. grupa odredov napadla med Borovnico in Verdodom tovorni vlak, v katerem je bilo 598 oseb iz Ljubljane, namenjenih za koncentracijska taborišča v Italiji. V akciji, kije trajala komaj 10 minut, jih je bilo rešenih 332, med temi so bile ubite 3, ranjenih pa je bilo 7 oseb. Partizani so imeli enega mrtvega in enega ranjenega, Italiani pa 2 mrtva in enega ranjenega. Z rešenci so se partizani umaknili nad Borovnico, kjer se je nekaj mladih takoj odločilo za partizane; velika večina pa je bila poslana s spremstvom na Dolenjsko, kjer so bili razporejeni po četah Delavskega bataljona in po delavnicah.

Jar reΛenc*? Λ so °Kr°g 20. julija 1942 prišli v Stari Log, je bil tudi slovenski književnik Miran

Spričo vsega tega sta v nižjih enotah in na terenu rasla nezadovoljstvo in nezaupanje, prihajalo je do odpora in razočaranja pri borbah in civilnem prebivalstvu. Vse negativne posledice pa je predvsem sovražnik, zlasti naraščajoča bela garda, izkoriščal za propagando proti partizanom in OF ter v prvi vrsti proti komunistom.

Čeprav so posamezne primere vojvodstva poskušali sproti odpraviti, je glavno poveljstvo slovenskih partizanskih čet izdalo na pobudo CK KPS posebno odredbo, v kateri je bilo rečeno, daje vojvodstvo nekaterih partizanskih voditeljev madež naših čet in na žalost zelo razširjeno. Taki partizanski voditelji se imajo za neodvisne vladarčke na ozemlju, ki so ga zasedle čete pod njihovim vodstvom; tak vojvoda gre prek sklepov terenskih političnih organizacij, prav tako pa ne jemlje obvezno povelj višjih partizanskih inštanc. Na končuje odredba zahtevala hitro in brezkompromisno ozdravitev vsakega primera, ki bi lahko povzročil težje posledice za osvobodilni boj.¹³

Na vojvodstvo je z vso resnostjo opozorila tudi konferenca KPS na Kolečkem Rogu od 5. do 8. julija 1942 ter sklenila, da je treba ta pojav v najkrajšem času in s podvojeno pazljivostjo do kraja izkoreniniti.

Z naredbo glavnega poveljstva z dne 26. julija 1942 so štabi odredov prejeli natančna navodila za premagovanje posledic vojvodstva.¹⁴ Istega dne je izšla še naredba o nekaterih zamenjavah v štabih grup in odredov. V Zapadnodolenjskem odredu ni bilo sprememb.

Razmere na operativnem območju odreda

Vzporedno z naglo rastjo osvobojenega ozemlja v maju in juniju 1942 se je hitro krepila tudi materialna in politična moč narodnoosvobodilnega gibanja. Obenem z novimi četami so nastajale bolnišnice, delavnice, tiskarne in druge potrebne dejavnosti. S pomočjo požrtvovalnih odborov ljudske oblasti je zaledje dobro organiziralo pridobivanje in predelavo hrane. Zlasti pa je znala OF v veliki meri izkoristiti ugodne razmere in geografske prednosti na prostoru, kjer so bile enote Zapadnodolenjskega odreda.

Dolenjska je bila do druge svetovne vojne gospodarsko, socialno in kulturno zaostal predel Slovenije, brez primernih prometnih zvez, pomembnejše industrije ali drugih pridobitnih dejavnosti. Zvečine kmečko prebivalstvo je životarilo na razdrobljeni, skopi zemlji ter le stežka pridelalo za vsakdanje potrebe in obvezne dajatve. V preveč primerih so ljudje skušali blažiti življenjske tegobe z alkoholom, kije bil marsikje hudo zlo. Nasproti temu pa so še vedno obstajala močna fevdalna gospodarstva, z gradovi ob Krki in pod Gorjanci, na Hmeljniku, v Klevevžu, Pogancah in drugod.

Najbolj zaostali del Dolenjske pa je bila Suha krajina. Že takó skopo kraško zemljo še posebej pestijo zelo neugodne vremenske razmere, predvsem suša. Ko je konec 19. stoletja začelo obrtništvo v dolini Krke propa-

L A A S I E A U # 1 U S I A

ŽIVLJENSKJE POTREBSKE OSVOBOJENO SLOVENSKO OZEMLJE
veljavno od 15. 7. 42.

1. Živila in mesni proizvodi.

Govedo: siva teža	kg 7-9 l.	Drobnica: siva teža	kg 3-4
govejemeso	" 14-15 l.	Meso	" 3-4
Teletar: siva teža	" 10+ 12 l.	Perutnina: kokoši -kom.	30-35
telečeje meso	" 16-18 l.	piščanci	" 15-20
Svinje: siva teža	" 20-25 l.	jajca	" 1.25
svinsko meso	" 30	Mleko:	L. 1.60
maščobna	" 65	Maslo: surovo	kg. 40-45
maščobnirakova	" 55	kuhan	" 50-55
slanina sveža	" 50		
" prekajena	" 70		
prekajeno meso	" 50		
suhe klobase	" 45		

2. Poljedelski proizvodi.

Pšenica	kg 5.50 l.	Krompir: stari	kg L. 1.25
Raj	" 5.-	novi do 15 avg.	" 3.-
Čičmen	" 4.50	Fižol:	" 6-7
Koroma	" 4.-	Zelje: sveže	" 0.75
Ajda	" 5.-	kislo	" 2.30
Proso	" 4.-	repa: sveža	" 0.25
Oves	" 3.-	kisla	" 1.50

3.

3. Moka.

Motna pšenična št. 6.	kg. L. 8	Krušna moka	kg. L. 6	Otrobi	kg. L. 1.50
-----------------------	----------	-------------------	----------	--------------	-------------

4. Sadje.

Jabolka in hruške: mošne	kg. L. 1.-	Marljane in	kg. 2.50	Jablane	kg. L. 3
Slive	" 1.-	Suhosadje-jabolka in hruške	kg. 2.50		

5. Pičče.

Sadjevec	liter L. 4.-	v gostilnah	L. 4.50
Vinski mošt: nažaden	liter 2.50	v gostilnah	" "
kvaliteten	" 3.-		" 5.-
Vino: navadno	lit. 5.-		" 7.-
kvalitetno	" 65 0		" 8.50
Zganje iz sadnih in vinskih tropin	lit. L. 20	v gost.	L. 35.-
Slivovka	lit. L. 30.-	v gost.	L. 35.-

6. Rasno.

Med	kg. 30-35 l.	Gobet. sveže	kg. L. 8-10
Orhi	" 4.-	suhe	" 50-60
Brusnice	" 3.-	Seno	" 0.75
		Slama	" 0.40

3.

Drova, bukova in	L. 600 glj.	kg. L. 1.-	Apno	kg. 0.35
------------------------	-------------------	------------	------------	----------

Na položaju, dne 10. 7. 1942.

VARODNO: OSVOBOD. L. SVET

Poverjenik za prehrano

Gasper Jeraj l. r.

Antoni JZD 9 VN/4
l. r.

»Maksimalni cenik« življenjskih potrebščin, ki gaje izdal Narodnoosvobodilni svet, poverjenik za prehrano, in je veljal tudi na osvobojenem ozemlju, ki so ga varovale čete Zapadno lery skega odreda

dati, je hitro sledilo tudi opadanje števila prebivalstva. Veliko si jih je našlo izhod v izselitvi, drugi pa so iz leta v leto drseli v vse večjo gospodarsko, kulturno in politično revščino.

V popolnem nasprotju z ekonomsko vrednostjo pa je bila geografska pomembnost Suhe krajine. Ob njenih mejah so potekale železniški progi Grosuplje-Kočevje in Grosuplje-Novno mesto ter cestne zveze Ljubljana-vzhod in Ljubljana-jug. Z njenega ozemlja se lahko vstopi v Ljubljansko kotlino in osrednjo Kočevsko, od tod pa na jug v Gorski kotar ali na zahod na Notranjsko ter naprej v Slovensko primorje. Na jugovzhodu se Suha krčvina spaja z območjem Kočevskega Roga, odkoder se zložno in varno pride v Belo krajino oziroma na Gorjance. Samo Ribniška dolina jo deli od gorskega masiva Velike gore in Bloške planote.

Izjemno pomembno in skoraj nenadomestljivo vrednost pa je predstavljal predel od zahodnih obronkov roškega pogorja do kočevske železniške proge.

Kočevske domačije in vasi, ki so jih v zimi 1941-42 lastniki zapustili, so bile osnova za prvo obsežnejše partizansko gospodarsko podjetje na Slovenskem. Dobre sadovnjake in njive, ohranjene stanovanjske hiše in gospodarska poslopja, zapuščene obrtne delavnice, še uporabno kmetijsko orodje, vse to je takrat bilo treba smotno izkoristiti. V zahodnih obročih kočevskih vseh Stari Log, Cesta, Pugled, Stari in Novi Breg, Trnovec, Grintovec, Lašče in drugih so, nekje prej, nekje pozneje, organizirali pridelovanje in skladiščenje hrane. V Starem Logu sta imela terenski in rajonski odbor OF na skrbi obdelovanje polj in spravilo sena. V Pugledu, Starem in Novem Bregu so bile nastanjene čete Delavskega bataljona, ki so obdelovale njive, spravljale pridelke, pasle živino, pripravljale les in kurjavo ter sploh bile, spričo dobre organizacije, docela izkoriščene. Sušile so sadje, pekle kruh in prepečenec, pripravljale izdelke iz suhega mesa, skrebele za sveže meso in drugo.

Pri tem je partizanom pomagala tudi množica civilnega prebivalstva iz Željna, Mlake, Stare cerkve in drugih vasi okrog Kočevja, ki je pred nasiljem okupatorja in njegovih pomagačev morala zapustiti svoje domove, največkrat zato, ker so bili svojci partizanov ali znanih terenskih političnih delavcev. Vse od maja do sredine julija 1942 so se ti begunci naseljevali ob partizanih v Grintovcu, Pugledu, Mali gori in Starem Logu, po potrebi pa tudi v njihovih taborih v vaseh ali gozdovih. Ubežniki iz Mozlja, Kočarjev, Suhega potoka in od drugod so se skrivali že vse od pomladi 1942. Ko so se zadrževali v vaseh ali gozdovih blizu Ferdrenga, so bili varovanci borcev Kočevskega bataljona in pozneje odreda.

Pregnanci z Mlake so želi po poljih okrog Starega Loga žito, ga spravljali in ob mlačvi dobili zanj določeno merico žita za lastno porabo. Podobno so pridobivali in delili tudi krompir, meso, mleko in drugo. Delo je organiziral takratni sekretar rajonskega odbora OF za Stari Log Stefan Trobiš-Aleš, ki je bil obenem vodja gospodarske dejavnosti v tistem okolišu.

Tudi po veliki ofenzivi na Rog avgusta 1942, vse do popolne osvoboditve, so bile na tem prostoru dobro organizirane in koristno uporabljane

gospodarske baze. Tako so ob kapitulaciji Italije uredili v Trnovcu veliko skladišče streliva, ki je oskrbovalo partizanske enote vse do konca vojne. Za vasjo Pugled je bila baza rajonskega odbora OF za Stari Log, ki je ni sovražnik nikoli odkril. V bližnji vasi Žiben pa so imeli kurirji TV 14 postajališče z barako, ki je delovalo do osvoboditve.

Poleg gospodarske je v teh krajih takrat nastajala tudi partizanska kulturna dejavnost. V Starem Logu so v začetku julija 1942 oblikovali prvo partizansko igralsko skupino, imenovano Agitteater, kije kmalu štela 6 poklicnih kulturnih delavcev. Od ustanovitve do sredine avgusta 1942 je to gledališče imelo nastope v Starem Logu, Grintovcu, Polomu, Smuki, Žužemberku, Ambrusu in Strugah.*

Se posebej smotrno in s polno iznajdljivosti je bil uporabljen gorati gozdni predel Kočevskega Roga do Pogorelca.

V prvi polovici junija 1942 je bila Auerspergova gozdarska koč na Daleč hribu, vzhodno od Podstenic pod k. 640, preurejena v prvo partizansko bolnišnico, ki je imela svojo ambulanto in zbirno postajo. V njej so delali zdravniki dr. Pavel Lunaček-Igor, dr. Božena Ravnihar-Nataša in dr. Andrej Župančič-Mike ter bolničarki Pepca in Ida Henigman. Namenjena je bila predvsem hudo ranjenim in je prve sprejela že okrog 15. junija 1942. Potrebe so narekovala, daje bila kmalu zatem in blizu bolnišnice zgrajena še saniteti namenjena baraka z dvaintridesetimi ležišči. Za primer letalskega napada je bilo bolnišnici na voljo v bližini zgrajeno podzemno zaklonišče.¹⁶

V juniju je začela delati tudi »splošna« ambulanta na Podstenicah. Mesec dni kasneje je bila ustanovljena bolnišnica v Novem Logu, vendar so jo še pred sovražnikovo ofenzivo prestavili blizu vasi Smuka, po kateri je tudi dobila svoje ime. Dve zapuščeni hiši in pripadajoča gospodarska poslopja so preuredili za potrebe bolnišnice Smuka, v kateri je bilo okrog 80 ležišč za lažje ravnanje. V vasi Smuka je bila tudi ambulanta za civilno prebivalstvo, Delavski bataljon pa je imel svojo v vasi Pugled.

Zdravljenje in organizacija zdravstvene službe sta bila v rokah sposobnih in požrtvovalnih zdravstvenih kadrov. Samo med 22. majem in 1. junijem 1942 je prišlo iz Ljubljane na osvobodeno ozemlje 15 zdravnikov, 1 medicinec in 1 zobotehnik.¹⁶ V tistih dneh je šla na pot za Kočevski Rog tudi vagonška pošiljka zdravil in ambulantne opreme, kar je vse hitro in v redu prispelo do prve partizanske bolnišnice.

Navzočnost vodstva osvobodilnega gibanja na Rogu od sredine junija 1942 je narekovala potrebo po posebnih ciklostilni tehnikih. V prvih dneh julija so jo namestili v koč na Jeleniči (severozahodno od k. 947) in v njej že do 10. julija natisnili drugo številko »Slovenskega partizana« v 2000 izvodih. Kljub večkratni prekinitvi zaradi vdorov italijanske vojske je tehnika na Jeleniči izdelala do konca julija 1942 večje število ciklostiranih tiskov na 91 614 malih in 42 030 velikih straneh.¹⁷

* Iz velike italijanske ofenzive na Rog se je od Agitteatra rešil samo pesnik Ivan Rob. Glej tudi opombo pod črto na strani 216, v razdelku »Odgovornost za ranjence«.

Na Podstenicah in v okolici so bili razvrščeni tudi drugi pomožni objekti, od katerih velja posebej omeniti dobro organizirane in velike delavnice. K njihovemu nastanku so v veliki meri pripomogli obrtniki in obrti izučeni delavci, kijih v vaseh Topliške in Poljanske doline ni manjkalo. Veliko so pri tem pomagali tudi znani obrtniki, organizatorji iz Novega mesta. Na voljo sta bila potrebni les in obratovalno sposobna žaga na Podstenicah. Iz varnostnih razlogov so za delavnice določili teren v gozdnih globelih, vendar v bližini uporabnih cest. Za delavnice in tiste, ki so v njih delali, so nsprej zgradili primerne lesene barake, v kraških jamah blizu delavnic pa naredili skladišča.

Vse delavnice so do 26. junija bile v pristojnosti 5. grupe odredov, ki je za nj ihovo zaščito imela posebno četo. Že v m^ju 1942 je začela delati krojaška delavnica v baraki velikosti 12 krat 10 metrov, kjer je na osmih strojih delalo 15 krojačev in šivilj. Čevljarja Maks Henigman iz Dolenjskih Toplic in Franc Šali iz Vavte vasi sta z dvema prešivalnima strojema in vsem drugim potrebnim orodjem opremila močno čevljarско delavnico. Nameščena je bila v baraki velikosti 13 krat 10 metrov in je zaposlovala 23 čevljarjev. V dveh barakah izmere 8 krat 4 in 4 krat 4 metre je 6 ljudi opravljalo mizarско-kolarska dela. Ti so naredili tudi operacijsko mizo za prvo partizansko bolnišnico na Daleč hribu. Poleg teh je delovala posebno močna tesarска skupina, ki je postavljala barake, skladišča in zaklonišča.

Nezanimivejšo razvojno pot je naredila orožarska delavnica. Za njeno ustanovitev je dal pobudo Jože Slak-Silvo iz Dobrničа, ki je junija 1942 postal politični komisar vseh delavnic. Delati je pričela v začetku junija in so v njej najprej delali 1 orožar in 2 ključavničarja. Poleg potrebnega orodja, ki so ga zvečine preskrbeli novomeški obrtniki-ključavničarji, je vodja delavnice Srečo Preželj nabavil iz novomeške jetnišnice tudi stružnico na nožni pogon. Kmalu je bila delavnica opremljena še z avtogenim varilnim aparatom, poljsko kovačnico in drugim orodjem ter je zaposlovala 2 mehanika in 4 kovinarje. Od začetnega popravljanja orožja in orodja se je hitro razvila v delavnico, kjer so lahko izdelali tudi nadomestne dele za orožje in ročne bombe.¹⁸ Iz varnostnih in praktičnih razlogov so, vstran od barak, zgradili novo enonadstropno delavniško stavbo velikosti 10 krat 4 metre, v kateri je avgusta 1942 delalo že 16 ljudi.

Stalni dotok novih delavcev in vse več opreme je spodbudil k postavitvi lastne elektrarne. V opuščениh žagah na Novem Taboru pri Črmošnjicah in v Starih žagah, pa tudi drugod, so našli in prinesli na Rog potrebne dele, jih predelali in potem zgradili majhno električno centralo; od nje do orožarske delavnice so imeli industrijski vod, do drugih delavnic pa je tekla napeljava za razsvetljavo.¹⁹

Na Rogu je bilo v času od 17. junija 1942 do konca najhujšega pritiska velike italijanske ofenzive tudi celotno vodstvo slovenskega osvobodilnega gibanja. Čeprav v navideznem miru, so prav tu živeli in delali člani CK KPS, IO OF in glavnega poveljstva v stalnem in živem stiku s svojo vojsko, z organizatorji in delavci OF ter civilnim prebivalstvom. To jim je omogo-

Jože Slak-Silvo, narodni heroj

čilo, da so lahko sproti in na najboljši način ocerevali dogajanje ter usmerjali nadaljnji politični in vojaški razvoj narodnoosvobodilnega gibanja.

IO OF in CK KPS sta imela bazi na Kamenjaku, medtem ko je glavno poveljstvo bivalo v gozdu pri Kraševem kamnu. V bližini je bilo še zaklonišče, imenovano »Bunker 42«. Prav v času bivanja vodstvenih organov v teh bazah je bilo sprejetih in objavljenih mnogo, za ljudsko revolucijo v Sloveniji zelo pomembnih odlokov, sklepov in izjav. Med njimi so zgodovinskega in trajnega pomena: Odlok IO OF o ustanovitvi Narodnoosvobodilnega sveta, Odlok o prvem sklicu zbora odposlancev narodnoosvobodilnih odborov, Komunique CK s partijske konference na Rogu v dneh od 5. do 8. julija in Opozorilo IO OF zoper nasipe nad slovenskim narodom.

Na Cinku blizu Kraševega kamna se je nastanil tudi štab novoustanovljene 5. grupe odredov. Spričo majhne oddaljenosti sta si z glavnim poveljstvom brez zastojev izmenjevala dnevna obvestila. Takratni politični komisar Lado Ambrožič-Rožanc je zapisal, daje tisti čas skoraj vsak dan zahajal na Kraševi kamen po direktive in na razgovore. Takšna delovna povezanost je dajala pobude za vrsto vojaških in političnih ukrepov, od široko zasnovanih vojaških operacij pa vse do kritičnih ocen, s katerimi n^oj bi odpravili nekatere nevarne pojave v posameznih partizanskih enotah. Štab 5. grupe se je zadrževal na Cinku do pričetka velike italijanske ofenzive na Rog sredi avgusta 1942.

Vse navedeno je pomenilo slovensko partizansko organiziranost, ki se brez takšnega zaledja ne bi mogla razviti do stopnje, kakršno je dosegla. Svoj enkratni vrhunec pa je dosegla v gozdovih Kočevskega Roga. Na tem prostoru je, ob prvi obletnici poziva KP Slovenije na oboroženi boj proti fašizmu, imelo naše narodnoosvobodilno gibanje že svoje »glavno mesto«.

Na ta prostor Ljubljanske pokrajine ter še posebej v zelo pestre okoliščine in razgibano življenje na širokem območju Kočevskega Roga je ob koncu junija 1942 stopil Zapadnodolenjski odred. Tuje začel svojo bojno pot, ki je trajala 447 dni.

Italijanske posadke in ustanovitev bele garde

V prvi polovici leta 1942 je italijanski okupacijski 11. armadni korpus imel v predelu Ribnica-Kočevje-Morava razporejen 2. grenadirski polk divizije »Granatieri di Sardegna«, po vsej preostali Dolenjski, z Belo krajino vred, pa divizijo »Isonzo«, ki je imela sedež v Novem mestu.

Ob poveljstvu divizije »Isonzo« sta bila 24. pehotni in 6. topniški polk, v Črnomlju, Metliki in Semiču bataljoni 23. pehotnega polka, v Trebnjem in Mokronogu pa po en bataljon 98. legije črnih srčjc. Enote teh polkov in bataljonov ter prištabni deli divizije so bili razporejeni v predelu Šentvid pri Stični-Žužemberk-Soteska-Toplice-štari trg ob Kolpi-Vinica-Griblje-Metlika-Šentjemej-Kostanjevica-Tržišče-Krmelj-okupacijska razmejitvena črta severno od Šentvida pri Stični. V Beli krajini je bil še 111. mitralješki bataljon iz sestave prištabnih korpusnih enot, s sedežem v Vinici.

Del obrambnega pasu okrog Kočevja

Dejavnost vojaških enot sta dopolnjevali dve četi kraljevih karabinjerjev s sedežem v Novem mestu in Kočevju, ki sta imeli notranje in obmejne karabinjerske postaje ter oddelke finančne straže. Kljub večkratnim spremembam v številu karabinjerskih postaj in tudi njihovega moštva je v pristojnost divizije »Isonzo« sodilo povprečno 17 notranjih in 16 obmejnih karabinjerskih postelj, vsaka s po 11 do 13 karabinjerji.²⁰

Od začetka junija do začetka julija 1942 so prišle v Ljubljansko pokrajino dodatne italijanske vojaške enote, ki n^aj bi 11. armadni korpus okrepile in mu pomagale, da v veliki ofenzivi uniči partizanske čete. Večina tega vojaštva je zasedla Dolenjsko in se nastanila vzdolž pomembnih prometnih zvez, zlasti ob dolenjski in kočevski železniški progi ter globoko v njenem zaledju.

Grosuplje je postalo sedež pehotne divizije »Cacciatori delle Alpi« z 51. in 52. pehotnim ter 1. topniškim polkom. Iz sestave te divizije je 105. legija črnih sr^ajc odšla s 104. in 105. bataljonom v Zagradec, vas Krko in Videm-Dobrepolje; 22. minometni bataljon seje utrdil v vasi Breg, južno od Radohove vasi; v Stični seje nastanil 2. divizion 1. topniškega polka.

V Kočevje je prišla divizija »Macerata« ter v tem mestu zadržala 1. in 3. bataljon 121. pehotnega polka, 1. divizion 153. topniškega polka in 153. mešani inženirski bataljon. Druge svoje enote je razporedila takole: v Ribnico 2. bataljon 121. pehotnega polka, v Moravo komando 122. pehotnega polka z njegovim 1. bataljonom in 2. divizionom 153. topniškega polka, v Kočevsko Reko in Petrino pa 2. oziroma 3. bataljon 122. pehotnega polka.

V Velikih Laščah sta se nastanila 4. gorski bataljon in 132. mitralješka četa grupacije črnih srage »XXI Aprile«.

V Kočevju, Ribnici in Moravi je bilo razporejenih še nekaj manjših prištabnih divizijskih in armadnih oddelkov.²¹

Okrepile so se tudi karabinjerske postaje, tako da je poslej bilo v omenjenih 33 postajah, ki so spadale v pristojnost divizije »Isonzo«, okrog 785 karabinjerjev.²²

Vse te enote so močno okrepile že prej omenjene posadke, zlasti v večjih krajih, bolje zavarovale območje dolenjske, kočevske in mirenske železniške proge ter vzpostavile nadzor nad delom dotlej osvobojenega partizanskega ozemlja ob gornjem toku Krke.

*

Kljub okrepitvam so italijanske posadke kmalu dobile še novega zaveznika, ki n^ay bi prevzel del njihovih skrbi in nalog v zvezi z nezadržnim napredovanjem partizanskih čet. Za to seje potrudila slovenska kontrarevolucija.

V marcu 1942 so se slovenske meščanske stranke in skupine povezale v »Slovensko zavezo« ter vanjo vključile tudi vse tri ilegalne, polvojaške organizacije - Slovensko, Sokolsko in Narodno legijo, ki sojih organizirale v Prvih mesecih okupacije. Računale so, da bodo tako bolj uspešne proti OF in še posebej v boju s partizanskimi četami.

Medtem ko so se v Slovenski legiji združevali klerikalni elementi, so v drugi dve vstopali nacionalisti, ki niso hoteli iti v prvo, pa tudi ne v narodnoosvobodilne enote. Slovenska legija je kmalu prispevala prve belogardiste, Sokolska in Narodna legija pa sta postali temelj četniške vojaške organizacije, ki jo je vodil predstavnik Draže Mihailoviča v Sloveniji, aktivni m^hor Karel Novak. Temu je jugoslovanska begunska vlada v Londonu prav kmalu zagotovila potrebno finančno pomoč. V Novakovem četniškem štabu so vse tri legije imele že maja 1942 svoje zastopnike, ki so med legionarji izbirali bojevnike ter nabavljali orožje za prve bojne skupine proti partizanom.

Prva belogardistična četa v Ljubljanski pokrajini seje zbrala maja 1942 v Loškem potoku, a so jo partizani že po nekaj dneh razgnali. Da bi organiziralo bolj čvrste vojaške oddelke, je klerofašistično vodstvo v Ljubliani odločilo, da najprej ustanovi oborožena jedra pri Dobrepoljah v Suhi krajini in blizu Novega mesta, ki n^hj bi se polnila iz zbirnih taborov na Primskovem pri Čatežu in na Sv. Urhu blizu Dobrunj-

Začetno četniško-belogardistično skupino, v kateri je bilo 17 ljudi, so sredi m^hja 1942 zbrali okrog Dobrunj in ji za starešino določili poročnika Milana Kranjca. Namenjena je bila za osrednjo Dolenjsko, kjer je major Karel Novak postavil za poveljnika bivšega mornariškega kapetana Janka Debeljaka, temu pa za pomočnika dodelil kaplana Nandeta Babnika. Ta dva sta sredi maja 1942 stopila v stik z Ivanom Lavrihom, kaplanom v Dobrepoljah, da bi jima pomagal spraviti Kranjčevo skupino do Novega mesta, obenem pa podprl mobilizacijo za belo gardo.

Dne 17. maja 1942 je poročnik Milan Kranjc odpeljal dobrunjsko četniško-belogardistično skupino proti Suhi krajini, kjer je takoj stopil v stik s kaplanom Lavrihom, ki mu je poslal štiri domačine za okrepitev oddelka in orientacijo v prostoru. Potem je nek^hj nadaljnjih dni čakal na prevratniški spopad v 1. bataljonu Dolenjskega odreda,* ki pa ni uspel.

Kot je spodletela namera v partizanski enoti, je neuspeh doživela še belogardistična mobilizacija, ki jo je onemogočila predvsem Osvobodilna fronta na terenu.

Šestindvajsetega maja je Notranjski odred pri Vodicah blizu Turjaka odkril, napadel in razgal Kranjčevo skupino iz Dobrunj, da seje za nekaj dni morala prikriti blizu Čušperka.

Prav tako ni uspelo zbiranje belogardistov na Primskovem pri Čatežu. Njihov tabor je 7. junja napadla četa 2. grupe odredov in razpršila tam zbranih okrog 10 mož, ki so pobegnili prek okupacijske razmejne črte. Partizani so pri tem zaplenili dve lahki strojnici, 9 pušk in mnogo streliva.²³

Iz okolice Čušperka so četniki in belogardisti Milana Kranjca odšli proti vzhodu ter si pri St. Joštu blizu Novega mesta utrdili svoj tabor. Tu je ta kontrarevolucionarna skupina začela lažno uporabljati ter izkoriščati popularnost in odsotnost 2. grupe odredov; na njen račun je krepila svoje vrste, odkrito napadala in pobijala borce ter vnašala zmedo med pristaše OF

* Obširneje v razdelku z naslovom »Dolenjski odred«.

na terenu in partizanske čete. Kot partizanska enota je lažni Štajerski bataljon 17. junija 1942 sodeloval v napadu na Italijane iz Rateža pri Novem mestu, toda v odločilnem trenutku je sovražniku izdal položne 4. bataljona Dolenjskega odreda in ga tako prisilil k umiku. Tisti čas se je namreč že povezoval z italijansko okupacijsko komando v Novem mestu; razen zanjo pa je takrat povsod nastopal kot »Štajerski bataljon«. In to mu je omogočilo, daje v prvi polovici julija 1942 štel že 109 dobro oboroženih mož.²⁴

Izdajalsko početje te lažne enote se je začelo odkrivati šele po odhodu 2. grupe odredov iz Dolenjske in potem ko je bila med konferenco KPS na Rogu, od 5. do 8. julija 1942, potrjena domneva, da gre za oboroženo protirevolucionarno enoto. Takrat so jo tudi začeli zasledovati.

Po vpadu Belokranjskega odreda v četniški tabor Milana Kranjca pri Dolžu je njegovo moštvo krenilo vstran od Novega mesta in pri Zalogu prešlo na levi breg Krke. Blizu Češče vasi (zahodno od Novega mesta) je lažni »Štajerski bataljon« 16. julija hudo napadel četo Krškega odreda, kije pri tem izgubila 19 tovarišev. Potem je dva dni počival v Bršljinu tik Novega mesta in se medtem oskrbel s strelivom, ki so mu ga dali Italijani. Osemnajstega julija je mimo Mirne peči krenil v Mirensko dolino in se, zasledovan od partizanov in članov NZ, proti koncu julija spet vrnil k Novemu mestu.

Po nastanitvi v taboru pri Sv. Ani se je »Štajerski bataljon« preimenoval v »Legijo smrti«. Takrat je štel 140 ljudi. Njegovo poveljstvo je 29. julija 1942 sklenilo s komando italijanske divizije »Isonzo« dogovor o skupnih nastopih, oskrbi ranjencev in preskrbi z orožjem.²⁶

Sedem dni zatem so Italijani v svojem poročilu brez zadržkov legalizirali vse belogardistične in četniške oborožene enote ter tako ustanovili MVAC (Milizia volontaria anticomunista - Prostovoljna protikomunistična legija).²⁶

VIRI

¹ Mikuž, Pregled zgodovine NOB, II, str. 93.

² Lojze Vršnik, Pregled enot narodnoosvobodilne vojske Slovenije in rjihovega poveljniškega kadra, Prispevki ZDG 1960-1, str. 193.

³ Prav tam, str. 192.

⁴ Ivan Ferlež, Druga grupa odredov in štajerski partizani 1941-1942, str. 317, v nadaljnjem: Ferlež, Druga grupa odredov.

⁶ Lojze Vršnik, Pregled enot narodnoosvobodilne vojske Slovenije in njihovega poveljniškega kadra, Prispevki ZDG 1960-1, str. 192 in 193.

⁶ Pismo Avgusta Vovka-Jurčeta z dne 3. januarja 1981.

⁷ Lojze Vršnik, Pregled enot narodnoosvobodilne vojske Slovenije in njihovega poveljniškega kadra, Prispevki ZDG 1960-1, str. 192 in 193; prispevki Avgusta Farčnika-Sandya, Ivana Ferleža-Milana, Alberta Jakopiča-K[^]timira, Alojza Rsejija-Miškota, Jožeta Slapničaja-Jošta in Franceta Smrketa-Jošta.

⁸ Ustni vir: Albert Jakopič-K[^]timir.

⁹ Poročilo nadzornega organa štaba Dolenjskega odreda z dne 27. maja 1942 štabu Dolenjskega odreda III. grupe o položaju in oborožitvi nekaterih čet, Zbornik VI—2—114.

¹⁰ Prav tam in prispevek: Jože Volk-Volčič.

¹¹ Poročila štaba drugega bataljona Zapadnodolenjskega odreda z dne 5. avgusta 1942 oorfiamzaciji bataljona in o italijanskih postojankah na njegovem sektorju, Zbornik VI-3-100.

¹² Arhiv Inštituta za zgodovino delavskega gibanja, fascikel VII/1, v nadaljnjem: AIZDG F VII/1; prispevek: Avgust Farčnik-Sandi.

¹³ Zapisnik partijske konference na Kočevskem Rogu od 5. do 8. julija 1942. Dokumenti ljudske revolucije v Slovenci, knjiga 2, str. 273, v nadaljnjem: Dokumenti LRS.

¹⁴ Naredba glavnega poveljstva partizanskih odredov Slovenije z dne 26. julija 1942 o reorganizaciji štabov partizanskih enot, Zbornik V1-3-83.

¹⁵ Janko Jarc, Partizanski Rog, druga izdaja, str. 249.

¹⁶ Prav tam, str. 247.

¹⁷ Prav tam, str. 307.

¹⁸ Metka Lovrič, Orožarske delavnice na Dolenjskem in Notranjskem, Prispevki ZDG 1965-1/2, str. 269.

¹⁹ Prav tam, str. 271.

²⁰ Ferlež, Druga grupa odredov, str. 34.

²¹ Razmestitev podrejenih ustanov in enot višje komande oboroženih sil »Slovenya-Dalmacija« z dne 1. novembra 1942, Zbornik XIII-2-117.

²² Vojno-zgodovinski inštitut Beograd, fotokopije dokumenta br. reg. 15/8 - 5 K 470.

²³ Ferlež, Druga grupa odredov, str. 303 in 304.

²⁵ Franček Saje, Belogardizem, druga izdaja, Ljubljana 1952, strani 304 do 309.

²⁶ Zoran Hudales, Očina Trebnje v NOB, Ljubljana 1975, str. 313.

Obramba velikega osvobojenega ozemlja

Veliki uspehi pomladanske ofenzive narodnoosvobodilnih čet so partizane hitro usposabljali za boj proti okupatorju. V primeru Zapadnodolenjskega odreda potrjuje to naslednja ugotovitev: Za dejavnost njegovih bataljonov v prvih dveh mesecih delovanja je značilen njihov pravilen odnos do strateških nalog. Kljub šibki povezavi s štabom odreda je bila njihova bojna zavzetost na zahtevani višini. Še več. Samostojnost, ki so jo dovoljevali svojim četam, je pripeljala do mnogih zelo uspešnih akcij.

Obleganje Žužemberka

Hud poraz italijanskih vojakov v bojih z bataljoni 2. grupe in 1. bataljonom Dolenjskega odreda od 6. do 12. junija 1942 pri Muljavi je med drugim imel za posledico njihov zelo skromen nadzor nad dolino zgornjega toka Krke; takšno stanje je trajalo cele tri tedne*. K temu je poveljstvo 11. armadnega korpusa že začelo intenzivno pripravljati veliko ofenzivo proti partizanskim četam v Ljubljanski pokrajini in zato prav gotovo omogočalo počitek enotam, določenim za nastop v začetnih operativnih ciklih.

Za sovražnikove priprave na ofenzivo je takrat že vedelo tudi vodstvo osvobodilnega gibanja, kije prav zaradi tega hotelo še povečati manevrski prostor za svoje bojne enote in druge pomožne organizacije. Pri tem je nasy več računalo z možnostjo, da Italijane prisili k izpraznitvi Žužemberka, v katerem so takrat bili vojaki 1. čete 1. bataljona 24. pehotnega polka divizije »Isonzo«, karabinjerski oddelek in nekaj financarjev, skupaj okrog 350 oboroženih.

Osvoboditev Žužemberka bi omogočila povezavo osvobojenega ozemlja od Kolpe do dolenjske železniške proge, obenem pa bi vsaj za nekaj časa preprečila možnost nenadnih sovražnikovih vdorov na desni breg Krke in v pogorje Roga iz tega sovražnikovega garnizona. Vse to je narekovalo, da so blokado Žužemberka, ki jo je bil začel 1. bataljon Dolenjskega odreda, nadaljevale tudi čete Zapadnodolenjskega odreda.

Pri obleganju Žužemberka, ki gaje že 25. maja začela 2. grupa in okrog 1. junija nadaljeval Dolenjski odred, je imel 1. bataljon Zapadnodolenjske-

* Med boji pri Muhavi so imeli Italijani, po lastnih podatkih, 18 mrtvih in 44 ranjenih, uničenih pa je bilo 7 vojaških vozil in izgubljenega veliko orodja in streliva.'

ga odreda svojo 3. četo razporejeno od Ambrusa do Trškega boršta nad Stransko vasjo; v nadaljevanju je imel 2. četo, ki se je vzhodno od Stavče vasi dotikala 1. čete 3. bataljona; njena zadnja izvidniška skupina je bila pri Grmadi ob Krki (severozahodno od k. 310). Z borci stalne zasede 1. čete 3. bataljona na Vinkovem vrhu je odred prihajal vse do bližine Zafare in Cviblja nad Žužemberkom.

Tako razporejeni na stalnih in premičnih mestih varovanja in blokade so borci skrbeli tudi za druge pomožne varnostne ukrepe. Vsi mostovi čez Krko so bili onesposobljeni do stanja najmanjše prepustne moči, cesta iz Jame proti Laščam ter poti iz Stranske vasi, Šmihela in drugod, ki po desnem bregu Krke peljejo v Suho krtino, pa so bile prekopane ter močno zadelane z drevjem, odvali kamenja in podobnim. Kadar je bilo pričakovati poskus sovražnikovega izpada, so čete vpeljale dodatna stalna ali premična opazovalna in signalizacijska mesta. Za važnejša obvestila o dogajanju v obkoljenem garnizonu so skrbeli člani NZ in simpatizerji OF. Najbolj uporabno pa je bilo to, kar so povedali tajni sovražnikovi kurirji, ki so jih borci prestrezali na poteh Žužemberk-Novo mesto, Žužemberk-Trebnje in nasprotno, ali kar so našli pri njih. Pri tem je bil najuspešnejši vod 1. čete 3. bataljona na Vinkovem vrhu.

Vse bolj tesna blokada garnizona je sovražnikovo posadko gnala do stanja nenehne negotovosti in zaradi tega do stalne pripravljenosti. Načrtno stopnjevanje dnevnega in nočnega obstreljevanja mesta, streljanje na italijanske vojake v skupinah ali na posameznike, preprečevanje dovoza hrane in streliva, vtihotapljanje paničnih vesti o obsežnih partizanskih pripravah za napad in uničenje posadke, pravica vsakega borca, da z ugodnega položaja odda strel vznemirjanja, vse to je prispevalo, daje bilo ozračje v Žužemberku vsak dan bolj napeto. Paniko v sovražnem taboru je še povečal poskus obstreljevanja s partizanskim topom.

Po zamisli partizana Maksa Biorghie iz Šentruperta so se v 3. četi 1. bataljona lotili izdelave orožja, ki naj bi poneslo granato na obkoljeno mesto.

Na pobočju hriba Primož nad Stransko vasjo je Biorghia našel lito cev, namenjeno za vodovod, in jo dal prežagati na polovico. Potem je na konec pritrdil železno ploščo za podstavek. Cev so napolnili s približno 1 kg smodnika in vanjo spustili granato, v kateri je bilo nekaj trotila. Vrh so zalili z betonom.

»Top« so pripeljali na položaj 2. čete nad Stavčo vas, ga z verigo privezali k buki in naravnali cev na vrata žužemberške osnovne šole. Dne 3. julija 1942 ob 11. uri so iz topa izstrelili granato, kije odtrgala cev, jo odnesla v Žužemberk, tam napravila veliko luknjo in obležala v njej neeksplozirana. Akcija, ki ni terjala žrtev, je na italijanski strani sprožila ugibanja o partizanskem topništvu.²

Med obleganjem so Italijani zgradili okrog trga 9 močnih bunkerjev, od teh dva pri župnišču, druge pa v »farovškem« hlevu, pri prosvetnem domu in drugod. Močna mitralješka gnezda so postavili v Vavpotovi hiši, na trgu in v gradu. Stalna vojaška skupina oziroma manjša postojanka je bila tudi pri farni cerkvi na Zafari. Na vseh vstopnih cestah v mesto so postavili

španske jezdece, za varnejše premikanje znotraj postojanke pa napravili posebne prehode med hišami in po vrtovih. Vrhunec nezaupanja in strahu je bila uvedba stroge policijske ure, ki je od 20. junija 1942 dalje civilistom prepovedovala gibanje po mestu med 17. in 7. uro.

Zaradi pretrganih zvez z oskrbovalnimi središči v Novem mestu in Trebnjem ter nevarnosti nabiranja hrane po okoliških vaseh je italijanski posadki začelo že z junijem primanjkovati hrane, obleke in streliva. Pomoč jim je tedaj začela prihajati z letali, a še po tej poti s težavo. Pripeljano blago so letala spuščala s padali na živinski trg za zdravstvenim domom, kjer so bila položena dogovorjena znamenja iz belega platna.

V začetku julija 1942 so partizani uspešno posneli takšno opozorilo in ga uporabili pri luži, severno od Budganje vasi. Ukana je uspela in italijansko oskrbovalno letalo je tam odvrгло vojski namenjeni tovor. Prva četa 3. bataljona odreda je blago in orožje zasegla ter odpeljala proti Laščam.³ Nekaj - krat so borci z uspehom tudi obstreljevali takšna letala,* potem pa so Italijani pomoč obleganim po tej poti ukiniteli.

Ker je postajala dejavnost oblegovalca vse večja in nevarnejša, strah in razdraženost obleganih pa vse močnejša, je 5. julija 1942 ukazala okupacijska komanda zapreti vse moške v starosti od 16 do 45 let starosti. Čeprav je tako bil dosežen popoln pregled nad najbolj »nevarnim« delom prebivalstva, pa sta negotovost in strah ostala še naprej ter se iz dneva v dan samo še stopnjevala. Nasproti temu pa se je okrog sovražnikove postojanke in posadke v njej vse bolj krepila moč partizanskega obroča.

Medtem ko sta 2. in 3. četa 1. bataljona odreda bili na blokadi Žužemberka, je 1. četa bataljona odhajala iz tabora na Grmadi v akcije na železniško progo od Velikih Lašč do Ribnice. Z namenom, da zavre železniški promet, je 1. julija 1942 ob 13. uri njena zaseda pri Ortneku obstreljevala tovorni vlak 9366, ki se je zato moral ustaviti. Pri tem je bil zavirač ubit.⁴

V noči na 5. julij 1942 je bojna skupina 1. čete med Ortnekom in Žlebičem, pri km 27,8 nastavila naletno mino, ki jo je naslednjega dne okrog 6. ure zjutraj sprožila italijanska obhodna patrulja. Pri tem so bili ubiti en oficir in dva vojaka, ranjen pa en vojak, vsi iz 3. bataljona 121. pehotnega polka divizije »Macerata«. Odtrgalo je tudi tračnico, kar je povzročilo triurni zastoj prometa.⁵

Dne 7. julija 1942 je četa hkrati obstreljevala sovražnikova stalna strazarska mesta na progi pri Žlebiču in Ribnici. Medtem so njeni minerei blizu Ortneka položili mino, a so jo Italijani pravočasno odkrili in odstranili.

* Kratka notica v informacijskem vestniku 11. armadnega korpusa navaja za 6. julij 1942, da so čez dan uporniške skupine s strelji iz avtomatskega orožja ovirale letalsko preskrbo Žužemberka in da je pri tem bil en vojak ranjen.

Prvi boji s fašisti 105. legije

Po odhodu 2. grupe odredov proti Notranjski 20. junija 1942 so čete Dolenjskega oziroma Zapadnodolenjskega odreda in 1. proletarskega bataljona Toneta Tomšiča nadaljnjih 16 dni nadzorovale vse ozemlje v severozahodnem predelu Dolenjske, od Višnje gore prek Suhe krtine do Kočevja in od Zdenske vasi mimo Zagradca ob Krki do Soteske. Obleganje Žužemberka ter vrsta manjših spopadov in napadov so sicer držali v bojni pripravljenosti obe strani, vendar ni prišlo do pomembnejšega spreminjanja položajev vse dotlej, dokler niso dodatne okupacijske sile okrepile svojih postojank na severni meji osvobojenega ozemlja.

Rekli smo že, daje bila za okrepitev italijanskega 11. armadnega korpusa v bližnji ofenzivi, v zadnjih dneh junija in prvih dneh julija 1942, prepeljana iz Dalmacije in Hercegovine v Slovenijo divizija »Cacciatori delle Alpi«, ki seje nastanila v Grosupljem, Višnji gori in Stični.⁶ Njej so, poleg že omenjenih 51. in 52. pehotnega polka, 1. topniškega polka in 105. legije črnih srajc, pripadali še dve četi minometov 81, oddelek tankov-metalcev plamena, 6. topniški polk in 110. mitralješka četa, vsega skupaj okrog 15 700 vojakov, podoficirjev in oficirjev. Z načrtom za veliko italijansko ofenzivo so bile te enote določene kot prvi ešalon zahodnih izhodiščnih položajev.

Kot del uvodnih priprav velikega pohoda proti partizanskim četam v Ljubljanski pokrajini so 7. julija 1942 zjutraj iz Grosupljega krenili proti Suhi krajini 51. in 52. pehotni polk ter 105. legija črnih srajc omenjene divizije. Njihova naloga je bila, da povrnejo italijansko vojaško navzočnost ob zgornjem toku reke Krke in zavrejo napade na železniško progo Grosuplje-Kočevje, predvsem pa, da pripravijo izhodiščni položaj enotam, ki naj bi v ofenzivo krenile s črte Grosuplje-Zdenska vas. Ker je obvladanje te črte terjalo tudi čiščenje širokega prostora ob njej, seje več kakor 3000 vojakov razdelilo v pet pohodnih kolon s pobočnicami.

Na Polževem je takrat že polnih 20 dni taboril bataljon Tomšičevih proletarcev, kije s stalnimi napadi na vlake in vojaštvo zaščitnih skupin vzdolž železniške proge proti Višnji gori hudo izzival sovražnikove posadke ob njej. Zato so 7. julija 1942 kar tri od petih fašističnih kolon krenile najprej v zasledovanje te partizanske enote in jo kmalu tudi odkrile. V številnih ostrih spopadih so se proletarske čete upirale ves dopoldan, potem pa so bile prisiljene k umiku. Do 13. ure seje približno polovica borcev prebila prek glavnih cest k Lazam nad Korinjem in tu ustavila. Pot v dolino gornje Krke je bila odprta.⁷

Na stalnih položnih, od koder je v sklopu blokade Žužemberka nadzorovala cesto, ki prek Krške vasi pelje mimo Zagradca in naprej ob toku reke, je bila tudi tega dne 3. četa 1. bataljona odreda. Potem ko seje njen komandir Franc Vrhovšek-Čičerka osebno prepričal, da se iz Stične proti Muljavi pomika dolga kolona fašistov, je svoja dva voda z Grintovca še bolj primaknil k desnemu bregu Krke. Z dobro zavarovanih napadnih položajev

jev so njegovi borci poostreno nadzorovali cesto od Les proti Fužini, na levi strani reke.

Ker se štab odreda zaradi naglega vdora sovražnika ni pravočasno vključil v akcijo in ker je bataljon menil, da je to manevrski pritisk Italijanov za osvoboditev obkoljenih v Žužemberku, ni bila v ogroženo za-graško cono poslana nobena okrepitev.

Zelo močna leva pobočnica kolone, ki je prihajala naravnost iz Stične, je pri Muljavi krenila prek Sušice in Kitnega vrha proti Zagradcu, ki gaje dosegla še pred poldnem. Obvestilo o tem so četi 1. bataljona prinesli te-renci. Takrat je komandir Vrhovšek z naglico prestavil oba voda, enega tik nad most prek Krke v Zagradcu, drugega pa v podaljšku proti Dečji vasi. Pri slednjem, ki je štel 10 mož, je tudi sam legel na položaj.

Ko so kmalu nato prišli Italijani do mosta v Zagradcu, jih je najprej začel obstreljevati nad njim razporejeni vod, zatem pa še drugi. Fašisti so takoj odgovorili s težkimi minami. Po prvih dveh, ki sta ostali brez učinka, je tretja tresčila med komandnijo čete in ob njem ležečega borca ter povzročila hudo izgubo. Ubit je bil borec Jože Podlogar z Brezovega nad Sv. Križem pri Litiji (Gabrovka), hudo ranjeni so bili Franc Vrhovšek-Čičerka, Branko

Borca 3. čete 1. odredovega bataljona s članoma Narodne zaščite iz V. Globokega v prvih dneh julija 1942; z leve proti desni: Pavel Golob, Anton Perko, Janez Blatnik in Jože Podlogar, kije pa-del 7. julija 1942 (foto: H. Perko)

Vandot in Rudi Kotar, šest je bilo lažje ranjenih, medtem ko je nepoškodovan ostal samo borec, ki je ležal tik komandirja.

Prizadeti so postopoma zapustili položaj, in dokler ni prišla v Ambrusu sestavljena skupina borcev, je prehod čez Krko v Zagradcu branil samo en vod 3. čete. Ranjenega komandirja Vrhovška je še na položaju zamenjal vodnik France Kotar. Čeprav je obstreljevanje trajalo še polni dve uri, fašisti iz 105. legije črnih srajc niso šli naprej proti odredovim položajem.

Okrog 16. ure je iz Dobrepolj prišla italijanska kolona s približno 1200 vojaki, zasedla položaje južno in jugovzhodno od Kuželjevca med kotami 662,660 in 691 ter poslala manjši oddelek proti Lazam, kjer so počivali borci Tomšičevega bataljona. Ti so se najprej udarili s fašisti, nato pa z umikom pod vrh Konnja izmaknili obkolitvi. Še isto noč jih je komandant Stane Semič-Daki odpeljal v Ambrus.⁸

Ker se je spopad tomšičevcev pri Lazah odvijal za položaji 3. čete 1. bataljona odreda, se je četa premaknila do roba gozda pri zaselku Ratnica nad Grintovcem. Tam je ostala do noči, vendar ni več prišla v stik s sovražnikom. Že v temi je proti Zagradcu, Kuželjvcu in Korinju poslala izvidnike, pri Grintovcu pustila zasedo, preostali del pa premaknila bližje Kamen vrhu.⁹

V Ambrusu si je Tomšičev proletarski bataljon uredil tabor, ki je imel značaj prehodne postaje za nove borce. Med številnimi, ki so tiste dni prihajali iz Ljubljane ali z internacijskega vlaka pri Verdu, so odred in proletarske čete odbirali prostovoljce za izpopolnjevanje svojih enot. Dne 9. julija 1942 je Tomšičev bataljon obiskal komandant glavnega poveljstva slovenskih partizanskih čet Franc Leskošek-Luka in komandantu Stanetu Semiču-Dakiju naročil, naj njegove čete pomagajo odredu pri obrambi osvobojenega dela Suhe krajine. Dogovor, do katerega je prišlo med komandantom Martinom Kosom-Martinovim in komandantom Stanetom Semičem-Dakijem, je pripeljal do uspešnega sodelovanja 1. odredovega bataljona s četami bataljona Toneta Tomšiča.

Do večera prvega dne vdora v Suho krajino so Italijani vzpostavili dve novi postojanki, v vasi Krka z okrog 200 in v Zagradcu okrog 120 mož 105. legije črnih srajc. Zatem so nadaljevali čiščenje predela med Stično, Zagradcem in Ilovo goro, vse do 11. julija 1942, ko so svoja 51. in 52. pehotni polk premaknili s področja Krke do Vidma in na sever do železniške proge.¹⁰

Pri tem so jih vse bolj ovirale skupine borcev 1. bataljona Zapadnodolenjskega odreda. Iz poročil odredovega komandanta Martina Kosa-Martinova glavnemu poveljstvu z dne 12. julija 1942 povzemamo, da so njegove bojne patrulje s puškomitraljezi prejšnjega dne, okoli 14. ure, na videmskem odseku napadle sovražnikovo kolono, ki je v moči do 2000 mož, z okoli 100 mulami in kakimi 15 tovornjaki prihajala iz Stične in Zagradca v Videm. Tam so se Italijani začeli utrjevati, okrepili pa so tudi svojo postojanko pri Sv. Antonu nad Zdensko vasjo. Pri napadu so Italijani, beremo v poročilu, imeli mrtve in ranjene, odredovci pa zaradi njihovega odpora niso mogli pobrati orožja padlih sovražnikovih vojakov.

Dvanajstega julija je v Zagradec prišlo še dodatnih 600 fašistov že navedene legije, njeno poveljstvo pa se je za nekaj časa nastanilo v Vidmu. Nova posadka v Zagradcu seje že prvi dan začela močno utrjevati ter je v ta namen mobilizirala vaščane in okoliško prebivalstvo.

Koje bilo 12. julija »čiščenje« končano, je hotela večja skupina fašistov iz Vidma oceniti možnosti prehajanja skozi Kompoljsko in Straško dolino. A že na začetku njene poti jo je ostro napadla 1. četa 1. bataljona odreda z vzhodne vzpetine Grmade, 1. četa Tomšičevega proletarskega bataljona pa z zahodnega vznožja Planskega vrha." Kljub nekajurnemu ostremu obstreljevanju in naskakovanju fašistov so borci vzdržali na svojih položajih in okupatorja prisilili, da se je vrnil.

Vseh pet dni pohoda italijanskih bataljonov skozi zahodne predele Dolenjske, od 7. do 12. julija 1942, je bilo napolnjenih z grozo in nasiljem nad ljudmi. Sovražnik je z letali in topovi bombardiral nezaščitena civilna naselja in partizanske položaje, požigal hiše, ropal in odvlačil odrasle moške v internacijo.¹² Tako je zdaj maščeval poraz, ki sta mu ga bila mesec dni poprej prizadejala 2. grapa in Dolenjski odred pri Muljavi, ter s silo spet vzpostavil svojo oblast v zgornjem predelu Krke.

Zasedba Žužemberka in prva partizanska komanda mesta

Nastanitev 105. legije črnih srajc v Zagradcu, Krški vasi in Vidmu je močno okrnila strateško pomembnost in celovitost Suhe krajine. Zato se je nenadoma še bolj povečala potreba po dodatnem osvobojenem prostora ob srednjem toku Krke. Tako je sodilo tudi glavno poveljstvo slovenskih partizanskih čet in odločilo, da končno obračuna z italijansko posadko v obkoljenem Žužemberku.

Nalogo, da odpravita to sovražnikovo postojanko, sta dobila štaba Zapadnodolenjskega odreda in 1. proletarskega bataljona Toneta Tomšiča. Slednji je od 10. julija 1942 dalje imel svojo 2. četo skupaj z odredovimi borci razporejeno na zapornih položnih blokirane sovražnikove postojanke. Tej akciji je bila dodeljena tudi 2. četa 2. bataljona Krškega odreda, ki se je v noči od 11. na 12. julij prestavila s Trške gore na Brezovo reber. Razporedila se je vzhodno od Žužemberka, prevzela pa je tudi nadzor levega brega Krke od Soteske proti Novemu mestu.*

Čeprav je divizija »Cacciatori delle Alpi« takoj po prihodu v Grosuplje prevzela operativno odgovornost nad žužemberško cono, je oblegano moštvo še vedno pripadalo diviziji »Isonzo«. Ni znano, zakaj je ta toliko časa zavlavečevala z njegovo rešitvijo; vemo le, da so se zaradi tega težave v obkoljenem garnizonu hitro stopnjevale. Takšno stanje ni moglo dolgo trajati; divizija iz Novega mesta je morala rešiti vojaštvo, ki ga je tam zaposlila.

* Na tem položju je bila pripravljena tudi za primer, če bi od partizanov zasledovani »Štaterski bataljon« prišel na levi breg Krke.

Dušan Remih-Duško, narodni heroj

Končno se je odločila, da izčrpani posadki zagotovi uspešen izhod in varno pot do Novega mesta; v ta namen je 12. julija 1942 napotila v Žužemberk vojaški oddelek s tovarnjaki in tanki.

Sredi poldneva je posredovalna kolona že prodirala od Soteske proti Dvoru. Z Vinkovega vrha je po njej močno udaril vod 1. čete 3. bataljona odreda, ki je bil tu stalno razporejen, vendar je s tem ni zadržal. V nadaljevanju poti so jo še pred Sadinjo vasjo napadli borci 2. čete 1. bataljona odreda. Komandir 1. čete 3. bataljona France Smrke-Još, kije takrat z dvema vodoma varoval serpentine proti Laščam, je zabeležil, da so ob teh napadih imeli okupatorjevi vojaki nekaj mrtvih in ranjenih. Prav gotovo je to sovražnika prisililo, da se je tu za krajši čas ustavil. Iz maščevalnosti so fašisti kmalu nato ubili kmeta Jožeta Murna, vnetega sodelavca OF iz Kota.

S prihodom sovražnikove okrepitve v Žužemberk je takoj postalo jasno, da se bo položaj spremenil, tako za obkoljene kakor tudi za tiste partizanske enote, ki so bile s tem zaposlene. Pri tem so računali na dve možnosti: da bodo novodošli vojaki izvršili pritisk proti osvobojenemu ozemlju, medtem ko bi se dotlej obkoljeni umaknili iz postojanke, ali pa da bodo oporišče vsi skupaj zapustili in odšli v zavetje močnejše varovanega garnizona. Ustrezno temu je operativno poveljstvo za to akcijo* določilo zaposlitev šestih čet, ki so takrat bile na voljo in dosegljive.

Poleg 1. čete tretjega, 2. in 3. čete 1. bataljona odreda ter 2. čete 1. slovenskega proletarskega bataljona Toneta Tomšiča, ki so že bile na položaj-

* To sta bila namestnik komandanta odreda Dušan Švara-Dule in politični komisar odreda Niko Šilih-Boris Nikič.

jih, so pritegnili še eno četo proletarcev in večji del 4. čete 1. bataljona odreda. Obe novovključeni enoti sta zvečer 12. julija že imeli ustrezen razpored in natanko odrejeno bojno nalogo. Obe četi proletarskega bataljona sta takoj šli čez Krko in se z zahodne strani približali Žužemberku.¹³ Četrta četa 1. bataljona odreda je dobila nalogo, da obkoli Cvibelj nad Žužemberkom in z močno zaporo onemogoči odhod italijanskega vojaštva iz postojanke proti Dobrniču. Medtem so morale druge tri čete odreda zasesti položaje ob robu Trškega boršta, nad Budganjo vasjo in Stransko vasjo, pri cerkvi sv. Roka (k. 242), vzhodno od tod pod gozdnim robom do Stavče vasi in nad njo ter nad Primožem (k. 215). Prek ceste Jama-Lašče so se morale razpotegniti naprej do roba hoste južno od Podgozda in nato tik nad desnim bregom Krke vse do jezua pri Grmadi.

Čete so predvsem imele nalogo, da z vsemi močmi branijo prehode z levega na desni breg Krke od Zagradca do Soteske in ceste, ki s te črte peljejo v notranjost Suhe krajine. Od Zagradca proti Ambrusu so bili na položajih borci 1. slovenskega proletarskega bataljona Toneta Tomšiča.

O razpletu dogajanja v nadaljnjih desetih urah obstaja mnogo različnih trditev in dokazovanj.* Kljub nasprotujočim si podatkom o tem, kako in kdaj so Italijani odšli iz Žužemberka, pa močno preseneča dejstvo, da so mesto lahko zapustili, ne da bi bili pri tem prišli v stik s partizani. Res je torej, da moštva posadke in posredovalne kolone med zapuščanjem postojanke nihče ni zadrževal, daje bil Žužemberk do 11. ure 13. julija 1942 s strani okupacijske vojske izpraznjen in da so v najbolj pomembnem trenutku sedemtedenske akcije prišli borci do Žužemberka z zamudo.

Trmastega julija 1942 dopoldne so italijanski vojaki zapustili Žužemberk v dveh kolonah. Ena, z okrog 200 možmi, je šla iz trga po desni strani Krke do Stavče vasi. Hkrati se je glavnina z večino vojaštva, tremi tanki 1. čete 4. polka oklepne pehote, 11 kamioni in nekaj civilnih vprežnih vozil pomikala po cesti za Novo mesto. Prek Zafare in Trebče vasi jo je varovala pobočnica z okrog 30 možmi.¹⁷

Ko so patrolje čet, ki so sodelovale pri blokadi, zaznale, daje Žužemberk izpraznjen, so o tem takoj poročale svojim komandam. V opuščeni garnizon so prvi prišli borci proletarskega bataljona Toneta Tomšiča s poveljnikom Stanetom Semičem-Dakijem, za njimi pa del 4. čete 1. bataljona

* Pisec knjige »Tomšičeva brigada - uvodni del« Franci Strle je na podlagi pričevanj takratnega komandanta 1. slovenskega proletarskega bataljona Staneta Semiča-Dakija, kije v noči od 12. na 13. julij imel pri Žužemberku svoji 2. in 3. četo, zapisal: »Se v trdi temi poznih popolnočnih ur je komandanta Staneta Semiča-Dakija zbudil sel iz Žužemberka z obvestilom, da Italijanov ni več tam. Daki mu skoraj ni vejel, pa je vseeno ukazal spraviti na noge borce obeh čet in oditi proti strateško pomembnemu trgu. Ko so se približali Žužemberku, je Daki tja poslal patruje. Te so zbudile ljudi v prvih hišah, a ti o italijanskem umiku niso nič vedeli. Previdno so napredovale proti utrdbam, a orodje v njih je molčalo.«*

Štab 5. grupe odredov je 13. julija 1942 ob 14.30 poslal glavnemu povejstvu poročilo, da je tega dne »okrog 10. ure iz Žužemberka krenila italijanska kolona v smeri Dvor, Soteska, Straža«.¹⁵

štab Zapadnodolerskega odreda je 13. julija ob 11. uri obvestil glavno povejstvo, da so »... Italijani prišli po desni strani Krke v Stavčo vas. Po drugi strani so prišli prek Trebče vasi pravkar v Sadir\jo vas brez bojev.«¹⁶

odreda s komandirjem Ivanom Kovačičem-Efenko. Po prejemu obvestila o dogodku je operativno poveljstvo akcije ukazalo, naj gre 2. četa 1. bataljona odreda z Gradenca do Krke in napade sovražnikovo desno bočno kolono, kije šla proti Stavči vasi. Obenem je poslalo 1. četo 3. bataljona proti Dvoru, da tam udari po glavnini.⁸ To je bilo prav takrat, ko je Žužemberk že zapuščal zadnji oklepni avto.

Kaže, da sta obe četi prišli na ukazane položaje prepozno. Druga iz 1. odredovega bataljona je brez učinka streljala na sovražnikovo kolono, ki je spešila skozi Stavčo vas, 1. četa iz 3. bataljona odreda pa je morala hiteti naprej do Dvora, po desnem bregu Krke.

Blizu Dvora sta se sovražnikovi koloni in pobočnici združili ter skupaj nadaljevali pot proti Soteski. Z Italijani so oblegano postojanko zapuščali tudi nekateri domači izdajalci in ovađuhi. Za varstvo pred partizanskim napadom so Italijani vključili v kolono dva aktivista Osvobodilne fronte, ki so ju ob odhodu vzeli iz tamkajšnjih zaporov.

Vse do zaselka Grmada je komandir 1. čete 3. bataljona odreda France Smrke-Joštek s svojimi borci, daje lahko zasedel k. 310 na desnem bregu Krke in tam pričakal italijansko kolono. V primernem trenutku so partizani napadli sovražnika, ga obsuli z ognjem iz vsega svojega orožja in ga prisilili, da se je ustavil. Italijani so se takoj zbrali k odporu iz kritja, ki so si ga poiskali za vozili iz kolone.

Močno obstreljevanje z obeh strani je trajalo okrog eno uro, v tem času pa se je sovražnikova kolona že preuredila za neovirano nadaljevanje poti. Ko so v posadki Soteska zaznali spopad pri Grmadi, so napadenim poslali na pomoč večjo bojno skupino, ki pa je v stik z umikajočimi prišla šele tedaj, ko je obstreljevanja že bilo konec.

Prva četa 3. bataljona odreda se je po končanem puškarjenju z Italijani vrnila do Dvora, kjer soji povedali, daje Žužemberk izprazen. Brez počitka je nadaljevala pot in okrog poldne prišla v kraj, ki gaje tako dolgo oblegala.¹⁹

Na glavnem poveljstvu so prvo novico o razmerah v Žužemberku prejeli že v dopoldanskih urah, kar potrjuje prihod komandanta Franca Leskoška v mesto še pred poldnem. To je dalo izidu blokade zasluženovojaškopolitično priznanje in pomembnost. Na trgu sredi osvobojenega mesta je komandant glavnega poveljstva slovenskih partizanskih čet prejel od komandirja 1. čete 3. bataljona odreda Franceta Smrketa-Jošta raport o izidu zadnjega spopada z Italijani na umiku, potem pa je bila pred izvrščenimi četami odreda in Tomšičevega bataljona imenovana za Žužemberk in okolico partizanska komanda mesta, prva na Slovenskem. Za njenega komandanta je bil postavljen France Smrke-Joštek, ki je ob tej priložnosti prejel od komandanta glavnega poveljstva Franca Leskoška svilenozastavo.

Prav je, da kar tu nadaljujemo s kratkim opisom prve partizanske komande mesta na Slovenskem, kije v Žužemberku delovala naslednjih mesec dni.

Naloga partizanske komande mesta Žužemberk je takrat bila v tem, da nadomesti delo in vlogo dotedanjega občinskega urada ter odbora, a svoje delovanje prilagodi političnim koristim narodnoosvobodilnega gibanja na sploh in takratnim vojaškim razmeram še posebej. Skrbeti je morala za stalno in uspešno sodelovanje z odbori OF in mladinsko organizacijo ter z naj bližjo partizansko enoto.

Že prvi dan, tj. 13. julija 1942, je komanda mesta storila dva ukrepa: zaprla je občinski urad ter poskrbela za zavarovanje kraja in okolice pred morebitnim sovražnikovim vpadom. Pri tem je imela na voljo pomoč tamkajšnje Narodne zaščite in stalno zaščitno enoto, dotedanjo 1. četo 3. bataljona odreda. Slednja je postavila zasede in zagradila ceste proti Stični, Zagradcu, Trebnjemu in Novemu mestu. Posebno močno je bil prekopan cestni odsek proti Soteski. Na pošti je bila uničena telefonska centrala, telefonski drogovi so bili podrti in žica pobrana.²⁰ Komanda mesta seje nastanila in začela uradovati v prostorih bivše občine.

Naslednjega dne so bili razrešeni svojih dolžnosti dotedanji župan in vsi odborniki občine. Na svojem mestu je ostal samo tajnik Jože Grčar, ki se je takoj vključil v vestno, zanesljivo in OF vdano sodelovanje.²¹ Ob delu za najnujnejše varnostne ukrepe, med katere je bila vključena tudi prepoved gibanja iz kraja v kraj brez ustrezne dovolilnice, so že stekle priprave na volitve v narodnoosvobodilni odbor. Razpust stare občinske uprave in nujne varnostne ukrepe so civilnemu prebivalstvu tolmačili politični delavci na zborovanjih in sestankih.

Volitve v NOO so bile opravljene v petek 17. julija 1942 ob udeležbi več kot 200 ljudi. To je pričalo o dobrem političnem razpoloženju prebivalstva, saj sta bUa takrat tam že razširjena belogardistična propaganda o maščevanju Italijanov in vpliv sovražno razpoloženega župnišča.

V narodnoosvobodilni odbor so bili izvoljeni Vladka Jerše-Novak, Olga Može, Jože Pasar, Albin in Slavka Pehani, Franjo Pirc, France Rojc, Mary a Smrke in 'Stane Vehovec. Predsednik je bil Stane Vehovec.

Odbor se je sestel še istega dne, razpravljal o gospodarskih nalogah in takoj organiziral zbiranje hrane za vojsko in partizanske bolnišnice. Uredil je tudi vse potrebno, da se vsa obrtna dejavnost trga in okolice zažene do polnega izkoriščanja.

Skupaj z mladinsko organizacijo je zaščitna četa takoj začela zbirati orodje, strelivo in drugo vojaško opremo, ki je je bilo v tem kraju in njegovem okolišu še veliko iz dni razsula bivše jugoslovanske vojske. Precéj pušk in tudi nekaj strojníc so našli v grajskem vodnjaku in v reki Krki, odkoder so orožje prinašale na površje mladinske potapljaške trojke. S pridobljenim orožjem so predvsem izpopolnili ognjeno moč zaščitne čete in oborožili novince, ki so tiste dni odhajali v partizane.²²

Svojo privrženost osvobodilnemu gibanju in zanimanje za nove razmere v kraju je civilno prebivalstvo potrdilo z množično udeležbo na političnem zborovanju 18. julija 1942. Več kakor 600 zbranim je član vrhovnega štaba NOVJ in političnega biroja CK KP Jugoslavie Edvard Kardelj govoril o pomenu boja za osvoboditev slovenskega in vseh jugoslovanskih

narodov, napovedal njegovo nadaljevanje do končne zmage ter pozval ljudstvo, naj podpre napore OF in množično vstopi v partizanske vrste. Navdušenemu prebivalstvu so zatem govorili še člani IO OF Edvard Kocbek, Jože Rus in Tone Fajfar.

Vodstvo OF se je zavedalo, daje trenutno osvobojeni Žužemberk strateško zelo pomembno mesto, spričo precejšnje zaostalosti prebivalstva Suhe krajine pa tudi politično zelo občutljivo. Zato je skupaj z novomeškim okrožnim odborom OF in komitejem KP podprlo napore komande mesta in novoizvoljenega NOO. Vsi skupaj so na sestankih razpravljali o nalogah in določali način dela z ljudmi. Veliko oporo je nova oblast imela med mladimi tega kraja*. Ob njihovi požrtvovalnosti in vnemi je prebivalstvo Žužemberka in okolice oddalo veliko hrane, oblačil in drugih potrebščin za partizanske bolnišnice, borce v enotah in civilno prebivalstvo v krajih, ki jih je takrat že pestil surovi val velike italijanske ofenzive.

Vse do 14. avgusta 1942 je območje osvobojenega Žužemberka zelo pomembno in v dobri meri nadomeščalo predele, ki so jih v zahodni Dolenjski zasedli fašisti med 7. in 12. julijem. Prek njega so šle vse važnejše zveze in poti, od obveščevalnih do tistih, po katerih so spravljali ranjence v roške bolnišnice. Na njegovem ozemlju so živahno delovale obrtne delavnice za potrebe narodne vojske in obrati drugih dejavnosti, ki jih je tejal razvoj narodnoosvobodilnega gibanja. To pestro, obsežno, koristno in odgovorno delo komande mesta in NOO je potekalo organizirano in usklajeno, obenem z mobilizacijo, ki je krepila partizanske vrste.

Komanda mesta je zapustila Žužemberk zvečer 13. avgusta 1942 in se s svojo zaščitno četo premaknila v bivši tabor 1. čete 3. bataljona odreda nad Laščami. Od tod jo je naslednji dan pregnala italijanska vojska, ko je začela splošen in silovit napad na osrčje Kočevskega Roga. Zaradi nastalih razmerje bila komanda mesta v prvotni sestavi razpuščena, njeni kadri so bili razporejeni deloma v Zapadnodolenjski odred, nekaj pa se jih je po ofenzivi vrnilo na domači teren in vključilo v politično delo.

Z Zagradcem ni šlo

Koje bil oddelek fašistov 105. legije črnih srajc že nekaj dni v Zagradcu, je komandant glavnega poveljstva slovenskih partizanskih čet Franc Leskošek-Luka ukazal napasti to novo sovražnikovo postojanko. Nalog, naj izpeljeta akcijo, sta 9. ali 10. julija 1942 prejela štaba odreda in 1. slovenskega proletarskega bataljona Toneta Tomšiča.

Obveščevalci odreda so kmalu prinesli poročila, da se Italijani v postojanki utrjujejo, daje med njimi okrog 120 fašistov in da se zjutraj okoli 7.

* V letih narodne revolucije je bila v Žužemberku ponosna in delavna 50-članska mladinska organizacija, ki je imela v svoji sredi kar 29 skojcev. Dvajset od teh mladih, rojenih v letih 1919-1929, je dalo življenje za svobodo, ki se je šele porajala.²³

ure zberejo k delitvi hrane, kar bi kazalo uporabiti pri napadu. S temi podatki se je začelo načrtovanje akcije, v kateri so nameravali zaposliti 3. in 4. četo 1. bataljona odreda, vsako z dvema puškomitraljezoma, ter del moštva 1. slovenskega proletarskega bataljona. Ko pa je bil načrt napada po dveh dneh pripravljen, je prišlo do dogodkov, ki so močno vznemirili in nepredvideno obremenili tako odredove kot Tomšičeve čete.

Dne 12. julija 1942 opoldne je prihod italijanske posredovalne kolone v Žužemberk vnesel v ta predel partizanskih položajev negotovost, kije štabom osvobodilnih enot zastavila nove naloge. A še preden je postal položaj kolikor toliko jasen, je že prišlo sporočilo, da sta se ena odredova in ena Tomšičeva četa spopadli s fašisti, ki so prav tega dne zasedli Videm pri Dobropoljih. Zdaj je nastala potreba po opreznosti v dveh predelih odredovega akcijskega območja, med seboj oddaljenima okrog 20 km, zato ni kazalo čet predstavljati, ampak jih uporabiti ustrezno nastalim razmeram.

Kako je operativno poveljstvo za žužemberško bojišče razporedilo tam vezane čete, smo že omenili. Poleg tega pa je štab 5. grupe odredov ukazal štabu 1. bataljona odreda, naj v noči na 13. ali 14. julij brezpogojno napade sovražnika v Vidmu ali Zdenski vasi. Tako sta negotovost položaja pri Žužemberku in namera štaba 5. grupe prvič odložili izvedbo napada na Zagradec. Nič čudnega, če v takšni situaciji odgovorni za napad na Zagradec niso registrirali še tretjega pomembnega dogodka tega dne: daje v zagraško posadko prišla znatna vojaška okrepitev.

Po izpraznitvi Žužemberka je štab odreda še istega dne, 13. julija 1942, svoje, dotlej tam vezane čete prerazporedil. Prva četa 3. bataljona je odšla v Žužemberk in tam ostala kot zaščitna enota partizanske komande mesta. Z nočjo na 14. julij je 2. četa 1. bataljona odšla v cono Videm-Dobropolje, 4. četa 1. bataljona pa je bila napotena v predel Zagradec-Ambrus. Na prvotnem položaju na desnem bregu Krke sta ostala samo dva voda 3. čete 1. bataljona s taborom blizu Gradenca.²⁴

Ko si je 14. julija 2. četa 1. bataljona odreda postavila tabor v gozdu med Zagorico in Javhami, je takoj poslala patrulje v okolico Dobropolj, Hočevja, Korinja, Tisovca in proti Strugam. Še isti večer je ena njenih bojnih skupin, blizu železniške postaje Videm-Dobropolje, iz zasede ubila dva sovražnikova vojaka, ki sta tam opravljala nadzor.²⁶ Naslednjo noč je, med postajama Ortnek-Žlebič, pri km 27,2, položila 1. četa 1. bataljona na železniško progo mino, na katero je še pred zoro naslednjega dne zapeljal tovorni vlak 9312. Močna eksplozija je prevrnila stroj in 6 vagonov ter raztrgala več kot 40 m tirnic. Razdejanje je povzročilo 9 ur zastoja v prometu.

Takoj po zasedbi Žužemberka so se nadaljevale priprave za napad na fašistično postojanko v Zagradcu. Takrat pa so prišli odredovi obveščevalci s poročilom, daje v minulih dneh dospelo v sovražnikovo postojanko okrog 600 novih fašističnih vojakov, medtem ko mobilizirano prebivalstvo gradi bunkerje, koplje strelske jarke in postavka okoli novega oporišča trivrstni pas bodeče žice. Ker je to popolnoma spremenilo razmere na terenu in pogoje za napad, je operativno poveljstvo akcije takoj začelo s predelavo načrta. O tem je 15. julija 1942 obvestilo glavno poveljstvo ter pojasnilo vzroke

odstopa od prvotne zamisli in predvidenega datuma. Obenem je napovedalo, da bo akcija, po novem, v noči na 16. julij. S tem namenom daje eni odredovih čet ukazalo, naj se premakne prek Krke, severno od Zagradca, druga pa bo že v noči pripravljena za posredovanje, če bi sovražnik nameval izvršiti izpad iz te postojanke.²⁶ Kljub temu pa v štabu odreda še vedno niso prav vedeli, kako pripraviti napad na fašiste v Zagradcu.

Takrat je zadrego rešilo obveščevalno sporočilo, da iz te postojanke odhaja vsak drugi dan zelo močna kolona fašistov v vas Krka po pošto in hrano. Ta ugotovitev je torej prišla kot nalašč, saj je ponujala uspešen nastop proti črnosrajčnikom na prostem in obetala dosti več kakor napad na utijeno oporišče. Tudi pot, ki jo je pri tem uporabljala italijanska kolona, je zelo ugodna za velike zasede, tako da se je bilo v tem primeru lahko odločiti, kako obračunati s sovražnikom. Le-ta naj se namesto v bunkerjih postojanke izkaže na odprtem bojišču.

In ker je bila ta priložnost sprejeta, z napadom na Zagradec tudi to pot ni bilo nič.

Partizanski juriš pri Marinči vasi

Šestnajstega julija 1942 dopoldne so Italijani začeli veliko ofenzivo proti partizanskim četam in narodnoosvobodilnemu gibanju sploh. Okoli 10. ure je divizija »Cacciatori delle Alpi« krenila s črte Grosuplje-Čušperk-Dobrepolje v čiščenje predela med cestama Grosuplje-Zdenska vas in Grosuplje-Skofljica-Turjak-Zdenska vas.

Prav takrat je komandir 2. čete 1. bataljona odreda Avgust Vovk-Jurčec razporedil zasedo blizu železniške proge nad Vidmom in seji pridružil. Pričakovala je tovorni vlak, ki naj bi pripeljal okoli desete ure; namesto njega pa je ob enajstih pripeljal oklepnik, da podpre premik pehote in motorizacije. Zaseda gaje ostro napadla in prisilila, da se je ustavil, toda nasprotnik se je hitro uredil k odporu in odprl ogenj.

Spričo neugodnega terena in zato tveganega takojšnjega umika so bili partizani prisiljeni vztrajati na položajih v pričakovanju, da bo vlak odpeljal. Da so se borci znašli v kritičnem položaju, so kmalu ocenili tudi okupatorjevi vojaki, zato so krenili s pehoto, da najprej zaobidejo, potem pa naskočijo odredovo skupino. Med začetnim pritiskom fašistov in odporom Jurčetove zasede pa je na prizorišče boja prišla 1. četa 1. slovenskega proletarskega bataljona Toneta Tomšiča, z nekaj juriši zavrnila sovražnika in tako rešila odredov oddelek. V spopadu, kije trajal dobro uro, so bili ranjeni trije borci odreda, med njimi lažje komandir čete Jurčec; ranjena sta bila tudi dva tomšičevca, od katerih so morali enemu odrezati nogo.²⁷

Italijanska Stranje za prvi dan operacij omenjene divizije poročala le to, da so močne uporniške skupine vztrajno napadale njeno odporniško mesto Podgorica, ki jih je odbilo brez izgub.²⁸

Za oklepnim vlakom je do Zdenske vasi prišlo uro pozneje okoli 80 kamionov vojaštva. Štab 1. odredovega bataljona je v pričakovanju močnega

Ivan Kovačič-Efenka, narodni heroj

sovražnikovega pritiska na njegovo območje določil prestavitev svojih čet do Četeža pri Strugah, vendar spričo hitrega odmika italijanskih enot ni prišlo do tega.

Mimo prisilnega zadrževanja pri Vidmu se je ta dan tudi sicer slabo nadaljeval za okupatorjevo vojsko. Ta se še ni dodobra spopadla s partizani, ko je že doživela dotlej naj večji poraz v Ljubljanski pokrajini.

Slabih 10 km za izhodiščno linijo sovražnikovih divizij v ofenzivi sta Zapadnodolenjski odred in 1. slovenski proletarski bataljon Toneta Tomšiča že od minule noči pripravljala napad na oddelek 105. legije črnih srage iz Zagradca. Še med zbiranjem podatkov za akcijo na to posadko so odredovi obveščevalci prišli s poročilom, da odhaja iz te postojanke vsak drugi dan okoli 13. ure okrog 100 fašistov v sosednjo postojanko Krška vas po hrano in pošto. Obenem so opazili, da im[^]jo črnosrajčniki med pohodom dobro oborožitev, a površno zavarovanje.*

Po teh obvestilih je štab odreda takoj odločil, da napade fašiste izven postojanke, na prostoru, kije ponujal neugodnejšo priložnost za veliko zase-do, v kateri bi sodelovali dve četi in zaščitni vod odreda ter dve četi tomšičevcev. Vsaka od teh čet je imela dve lahki, zaščitni vod pa eno težko strojnico. Za vodjo celotne akcije je bil določen komandir 4. čete 1. bataljona odreda Ivan Kovačič-Efenka, v 3. četo tega bataljona pa je prav takrat prišel za komandirja Robert Borštnar-Rade. Akcija pa je bila zamišljena ta-kole:

* Franci Strle je za opis te akcije dobil podatek, da so v ogledovanje šli vodnik Martin Šergan ter brata Dušan in Milan Remih. Preoblečeni so bili v kmetice in so iz bližine opazovali Italiane.²⁹

Borci bodo napadli Italijane med Marinčo vasjo in Lesami, na njivah, ki so desno od ceste med tema dvema vasema in se severno od nje razprostirajo do okoli 1000 m oddaljenega Dolinskega boršta. Na polju je takrat rasla zvečine kuruza, skoraj do ceste.

Na rob Dolinškega boršta se bosta razporedili 4. četa 1. bataljona odreda z Ivanom Kovačičem-Efenko in 2. četa proletarcev, kateri je poveljeval komandir Franc Mikuž-Volk.

Za zavarovanje proti Zagradcu se bo z levega boka zasede razpotegnila 3. četa 1. bataljona odreda s komandijem Borštnajem. Na desnem bregu Krke, pod zaselkom Rogač, bo v zasedi prežal odredov zaščitni vod s težko strojnico. Tretja četa 1. slovenskega proletarskega bataljona Toneta Tomšiča, ki ji je povečeval komandir Ludvik Praznik-Suljo, bo deloma okrepila zaščitni vod odreda, s preostalim moštvom pa zavarovala smer proti vasi Krka.

Ko bo sovražnikova kolona na poti iz Marinče vasi proti Lesam, se bo za njo spustila 3. četa 1. bataljona odreda, da ji zapre možnost vrnitve in še bolj zavaruje smer iz Zagradca. Takrat bo tudi četa komandirja Praznika-St4je zaprla cesto in preprečila morebitni pobeg fašistov proti vasi Krka. Zatem bo prvi udaril zaščitni vod odreda s težko strojnico, kar bo sovražnika zagotovo nagnalo v beg v nasprotno smer, proti Dolinskemu borštu, kjer jih bosta pričakali 4. četa 1. bataljona odreda in 2. četa proletarskega bataljona. Nadaljnji potek akcije je bil prepuščen sposobnosti komandirjev.

Napad je bil določen za 16. julij 1942 popoldne in vse je krenilo po načrtu.

Na rob Dolinškega boršta je najprej prišel komandir in vodja akcije Ivan Kovačič-Efenka s 4. četo 1. odredovega bataljona, ki jo je že v nočnih urah popeval z desnega na levi breg Krke. Za r\jo so postopoma zasedale položaje še vse druge čete, in ko se je sonce povzpelo do zenita, je vse potekalo, kot je bilo dogovorjeno.

V vročem, visoko poletnem dnevu so se kmalu po 14. uri pojavili Italijani. Glasna kolona je štela okrog 100 fašistov. Med premikom je bila precej brezskrbna in zato slabo zavarovana. Takšna je šla skozi Marinčo vas in se s predhodnico že razvlekla po cesti v smeri Les.

Na riyah od ceste proti Dolinskemu borštu je delalo nekaj ljudi, med njimi kmet, kije očitno vedel za prikrite partizane na položajih; v strahu, da se ne bi znašel v ognjenem metežu, je z vpitjem stekel prek njiv proti domu. To je opozorilo Italijane, da so se takoj razvili v strelce in krenili proti Dolinskemu borštu. Tu so jih z napetimi puškami čakali borci 4. odredove in 2. proletarske čete. Nanje so, čeprav je bilo zamišljeno ravno nasprotno, prvi udarili fašisti. Kljub temu je bil takojšen odgovor partizanskega orožja natančnejši in močnejši ter tako uničujoč, daje začetni zagon fašistov prav kmalu popustil. Takrat je komandir Ivan Kovačič-Efenka ukazal svoji in proletarski četi »Juriš!«, ki so ga povzeli vsi borci. Obenem je 3. četa 1. bataljona odreda zaprla sovražniku možnost pobega proti Zagradcu, 3. četa proletarskega bataljona pa umik čez Lese proti vasi Krka.

V zmedu, med streljanjem in vpitjem, so črnosrajčniki začeli bežati proti reki Krki, tam pa jih je pričakal ogenj odredove težke strojnice in puškomitraljeza 3. čete tomsičevcev ter vsega pod Rogačem zbranega orožja. To je sovražniku hudo poslabšalo položaj in povečalo že tako veliko zmedo na bojišču. V paniki so fašisti tekali in se skrivali po njivah, v grmovju ob vodi, za skupinami dreves in v sami vodi. Umik proti Zagradcu oziroma pobeg v smeri vasi Krka ni bil možen. Tudi po nekaj minutah partizanskega juriša Italijani niso bili sposobni organizirati odpor, kaj šele protinapad. Samo nekaterim je uspelo najti ob prvih hišah Marinče vasi kritje, iz katerega so začeli pošiljati mine. Te pa so padale po bojišču nenadzorovano in povzročale škodo predvsem lastnim vojakom. Bojno razpoloženi borci so odločno začeli obračun s fašisti, da so se sovražnikove vrste hitro redčile.³⁰

Samo pol ure je trajalo streljanje, skrivanje in lovljenje. Na njivah, po cesti in ob vodi je ležalo več deset mrtvih, ranjenih in potuhnjenih Italijanov. Kazalo je, daje boj končan ter je treba samo še pobrati povsod razmetano orožje in drugo vojaško opremo. Takrat pa je nastopil hud preobrat.

Borcem čete komandirja Ludvika Praznika-Sulje, ki so preusmerili svojo pozornost s ceste iz smeri Krška vas na dogajanje na bojišču, so nenadoma prišli za hrbet drugi, spočiti, bojno urejeni in bojeviti fašisti.³¹

Pripadali so isti, 105. legiji črnih srajc.

Na krvavi poljani je spet nastala zmeda, a tokrat nevarna predvsem za partizane. Italijanski posredovalni oddelek jih je začel naskakovati in potiskati proti sredini bojišča, kar bi zanje lahko postalo usodno. Res sta od prvega trenutka, ko se je položaj obrnil, zaščitni vod odreda in del Suljove čete z desnega brega Krke nenehno streljala na sovražnikovo skupino, vendar je ta bila predaječ, da bi jo lahko pregnala ali resneje ogrozila.

Medtem se je že oglasilo topništvo iz Zagradca; celò dve letali sta prišli nad bojišče. V takem položaju je poveljujoči Ivan Kovačič-Efenka ukazal umik. Njegova, Volkova in Borštnarjeva četa so se mimo Golobovega hriba najprej usmerile proti Kremenjeku, zatem pa nižje, proti Žužemberku prešle Krko. Ob sovražnikovem protinapadu hudo ranjeni komandir Ludvik Praznik je z delom svoje čete srečno prišel na desni breg Krke ter se pridružil drugemu delu svoje čete in zaščitnemu vodu odreda. Obstreljevanje posredovalne kolone fašistov je trajalo dobro uro, potem je nastopilo zatišje.

Umik partizanov je omogočil črnosrajčnikom 105. legije, da so na kraju spopada pobrali vse svoje mrtve in ranjene ter zbrali in odpeljali vsepovsod raztreseno orožje, strelivo in drugo opremo.

Zaradi nepredvidenega in predčasnega umika so borci odreda lahko odnesli z bojišča le padlega soborca in 3 ranjence, zaplenjeno puško, pištolo in 300 nabojev. Druga četa proletarcev je odnesla 2 padla, 7 pušk in 2 puškomitraljeza. To orožje je proletarski bataljon potem prepustil odredu.³²

Poročilo o jurišni akciji pri Marinči vasi je štab odreda naslednji dan poslal glavnemu poveljstvu slovenskih partizanskih čet. Z njim je obvestil, daje v enoinpolurnem boju padlo prek 80 fašistov, medtem ko je živih os-

talo še kakšnih dvagset. Poročilo navaja, da ima odred enega mrtvega in dva ranjena borca, glede zaplenjenega orožja pa da še ni točnih poročil, razen za eno puško in 300 kosov streliva. Sicer pa se poročilo vzdržuje podrobnejšega opisovanja poteka boja, protinapada Italijanov in vzroka umika partizanskih čet.

Posebno poročilo o tem dogodku je general Robotti poslal vojnemu ministrstvu v Rim šele 9. avgusta 1942. V njem pravi, daje 105. legija črnih sr[^]jc izgubila 16. julija v akciji pri Marinči vasi 4 oficirje in podoficirje ter 15 vojakov, ranjena pa sta bila 2 oficirja in 12 vojakov. Toda to obvestilo se glede števila in činov žrtev ne ujema z vojaško notico v operacijskem vestniku z dne 17. julija.³³

Še preden so se borci s poveljujočimi vrnili iz te akcije v tabor, že se je zastavilo vprašanje, kako je moglo priti na bojišču do tako nenadnega preobrata, da se je zmaga zaključila s prisilnim in pospešenim umikom. Vendar pa razmere takrat niso dovoljevale, da bi se ob tem preveč mudili.

Namestnik komandanta odreda Dušan Švara-Dule, kije sodeloval pri načrtovanju te velike zasede, je 20 let pozneje opisal to akcijo in v zaključku povedal, da so takratni obveščevalci prinesli v štab odreda samo polovico obvestila.³⁴ Manjkal je namreč podatke, da takrat, ko gre na pot sovražni-kova skupina iz Zagradca, krene iz Krške vasi proti Marinči vasi tudi druga enota, s pošto in hrano za zagraško posadko. Izročitev oziroma prevzem je na pol poti, blizu Gabrovčca, potem pa se enoti vrneta vsaka v svojo po-stojanko. Tako je bilo predvideno tudi 16. julija 1942.

Streljanje pri Marinči vasi je Italijane iz sosednjega oporišča, ki so že šli v tisto smer, opozorilo, da gre gotovo za partizanski napad na oddelek iz Za-gradca, zato so se bojno uredili in pohiteli. Zlahka so se približali in zaradi nezadostno varovanega zaledja udarili neprevidnim borcem 3. čete prole-tarskega bataljona Toneta Tomšiča v hrbet. Potem so bojišče kmalu obvla-dali in tako zmanjšali katastrofo 105. legije črnih sr[^]jca.

Partizani pa so v sicer vzorno pripravljeni akciji, a zaradi polovičnih podatkov dosegli le polovično zmago.³⁶

K temu dodajmo še to, da bi bili morali izvidniki opazovati sovražniko-vo oskrbovalno kolono na rednem pohodu od začetka do konca poti in da borci v zasedi proti vasi Krka niso opravili zaupane naloge. Zapisati pa je treba tudi, da kljub pomanjkljivemu izidu šteje odred jurišno akcijo pri Ma-rinči vasi za enega svojih naj večjih vojaških uspehov.

* Med obvestili v operacijskem poročilu poveljstva 11. armadnega korpusa z dne 17. julija 1942je navedena tudi akcija pri Marinči vasi. Omerjeno je, da seje oddelek 105. legije iz Zagradca spopadel z okrog 200 uporniki ter izgubil enega oficijia in 18 legionarjev, 16 pa je bilo raryenih. Ubili in pokopali so 4 partizane.³⁵

Na zavarovanju zahodne meje odredovega območja

Po 16. juliju 1942 so se italijanske divizije v ofenzivi vse bolj oddaljevale od zahodne meje Zapadnodolenjskega odreda. To pa je zmanjšalo začetno napetost ob možnosti, da bi se bile sovražnikove enote obrnile na vzhod ter vdrle v osrčje Suhe krajine in proti Rogu.

Na operacijskem področju 1. bataljona odreda je takrat nastopilo zatišje, v katerem so čete na sicer stalnih položajih nadaljevale svoje vojaško in politično življenje. Takrat se je začelo k njim zatekati vse več partizanov iz Krimskega odreda in bataljona 2. grupe, ki jih je že zajela sovražnikova ofenziva na Mokre, Krim in Notranjsko, še vedno so prihajali novinci iz Ljubljane, prišli so rešeni iz transporta internirancev pri Verdu, stalen pa je bil dotok fantov iz Ribniške, Dobrepoljske in Struške doline. Takrat je 1. bataljon odreda poslal veliko novincev, če so to sami želeli ali pa je tako odločil štab, v delavske enote pri Starem Logu. Zelo živahno politično delo v četah in na terenu so dopolnjevale tudi vojaške akcije.

Najprej je prišel na vrsto napad na fašiste v Vidmu, ki ga bataljon, kot že omenjeno, ni mogel izvršiti 13. oziroma 14. julija spriču drugih, nepredvidenih dogodkov.

P otem ko je obveščevalec Mirko Jerman skupaj z zanesljivimi tovariši iz Vidma* pripravil natančno skico sovražnikovega položaja, je komandant bataljona Tone Zgonc-Vasja odredil akcijo. Sedem borcev, ki dobro poznajo teren, bo napadlo odprt bunker pri hlevu župnišča, ob cesti nasproti pokopališča, bunker, v katerem je okrog 20 fašistov.

V noči na 19. julij je sedem bosih partizanov** prišlo s severne strani na videmsko pokopališče in se mimo grobov splazilo do pokopališkega zidu nasproti sovražnikovemu bunkerju. Iz varnega zaklona so na Italijane, oddaljene le kake štiri metre, odvrgli okoli 15 ofenzivnih in defenzivnih bomb ter se nato brez poškodb odmaknili in vrnili v četo. Koje med okupatorjeve vojake padla prva bomba, so okoli Vidma razporejeni borci začeli streljati s puškami in strojnicami ter 20 minut demonstrativno napadali sovražnikovo postojanko.

Italijani so na napad odgovorili z vsem orožjem iz postojanke in streljali do jutra naslednjega dne.

Ob napadu na bunker v Vidmu so bili ubiti štirje italijanski vojaki, 6 jih je bilo huje, drugi pa so bili lažje ranjeni. Prvi bataljon odreda ni imel nobenih izgub.³⁷

V poročilu, ki gaje 20. julija 1942 štab odreda poslal glavnemu poveljstvu slovenskih partizanskih čet, beremo, daje ob 1.45 ponoči 11 prostovoljcev 1. in 3. bataljona ter štabne patrulje odreda napadlo z ročnimi bombami dva italijanska bunkerja poleg pokopališča na Vidmu, kjer je bila po-

* Jule Adamič in Edvard Mesojedec.

** Alojz Blažič, Slavko Črne, Jože Miklič, Ivan Miklič, Franc Zabukovec ter dva študenta neugotovljenih imen iz Ljubljane.

Dobropolje, v ozadju na levi Sv. Anton

sadka 15 mož. V bunkejih da so bili ubiti vsi sovražnikovi vojaki.³⁸ Podatki v tem poročilu pa niso točni, medtem ko italijanskega poročila o tem ni.

Potem je spet prišla na vrsto železniška proga.

Dne 22. julija je 1. četa med Ortnekom in Ribnico, pri km 31, položila mino, na katero je zapeljal sovražnikov poseben vojaški vlak. Eksplozija je ubila italijanskega oficirja ter hudo ranila oficirja in 4 vojake. Iztirjeni stroj in en vagon sta zavrla promet za več kakor pet ur.³⁹

Približno teden dni po sijajni zmagi nad fašisti pri Marinči vasi dne 16. julija 1942 in skupnem pohodu s proletarskim bataljonom Toneta Tomšiča do Soteske in Ambrusa seje okoli 22. julija vrnila 4. četa bataljona v prejšnj tabor pod Sv. Ano nad Strugami. Njeni minerji so 29. julija med Ribnico in Ložinami, pri km 39,5, namestili mino, ki je kmalu nato eksplodirala pod vlakom. Ob iztirjenju lokomotive in dveh vagonov je bil ubit eden, ranjena pa sta bila dva italijanska vojaka. Ta akcija je na progi Grosuplje-Kočevje povzročila najdaljši zastoj prometa v tistem mesecu, kar polnih 32 ur.⁴⁰

Kot odgovor na vse pogostejše diverzije na železniški progi je 30. julija 1942 divizija »Macerata« razporedila vzdolž odseka Ribnica-Kočevje še dva bataljona črnosrajčnikov iz posebne manevrske skupine. To pa 2. čete ni oviralo, da ne bi 3. avgusta pri belem dnevu blizu železniške postaje Videm-Dobropolje streljala na vlak 9312 in ga eno uro zadrževala na odprti progi.

Z zadnjim tednom julija so se začeli vdori mobilnih skupin oddelkov divizije »Macerata« iz Ribnice in Kočevja v južne predele akcijskega območja odreda. Ti vpadi sicer niso bili globoki in večdnevni, a so vseeno resno

ogrožali osvobojeno ozemlje med Koprivnikom in Starim Logom ter močno vezali že preveč obremenjene partizanske čete.

Prvi močnejši sunek je okrog 26. julija naredila pohodna skupina divizije »Macerata« iz Kočevja proti Smuki. Pred Starim Logom jo je prestregla četa Tomšičeve brigade in v ostrem spopadu zavrnila. Italijanom je zgorel kamion in v njem 2 vojaka, 5 pa jih je padlo.⁴¹

Ker je z odhodom bataljonov Tomšičeve brigade v začetku avgusta 1942 narasla ogroženost vzhodnega predela Kočevske, je štab odreda ukazal 1. bataljonu, naj tja pošlje močnejšo bojno skupino. Bataljon je 5. avgusta z Grmade pri Kopoljah potegnil večino, tj. okrog 30 borcev svoje 1. čete, in jo na tovarnjaku prepeljal do Ceste pri Pugledu, odkoder je potem šla na položaje proti Mali gori.

Že naslednji dan, tj. 6. avgusta 1942, je 1. četa napadla Italijane, ki so prišli v predel Kleča in Grintovca, ter jih zavrnila. Čeprav sovražnik ni silil globlje na osvobojeno ozemlje, so borci spremljali njegovo gibanje vse do večera, dokler se ni napotil proti svoji postojanki. Po tem dogodku je 1. četa 1. bataljona Zapadnodolenskega odreda še naprej ostala na območju Pugleda, kjer seje tisti čas zadrževala tudi enota 1. bataljona Kočevskega odreda.

Naslednji dan je imel 1. bataljon odreda spet opraviti z italijansko nasilno ogledniško skupino. Dopoldne tega dne je iz Zagradca proti Lazam in Korinju krenil oddelek 105. legije črnosrajčnikov. Njim nasproti poslana 3. četa je z dvema vodoma zasedla obvladujoče položaje nad Grintovcem in Kuželjcem ter odtod ostro udarila po sovražniku, ki še ni dosegel cilja. Neksg časa je skušal organizirati protinapad, vendar seje kmalu odločil za umik proti svoji postojanki. Nobena v spopadu sodelujoča stran ni poročala o izgubah.

Potem je na mejah operativnega terena 1. bataljona spet zavladalo zatišje, ki je trajalo teden dni. Zdaj močno okrepljeno zavarovanje kočevske železniške proge ni več dovoljevalo akcij z majhnimi skupinami borcev; večina njih pa je že tako bila dovolj zaposlena z vsakdanjimi nalogami ter na obrambnih položajih od Ribnice do Starega Loga in Žužemberka. Tako je bila 13. avgusta 1942 njegova 1. četa v naglici predstavljena s Pugleda do Jame ob Krki, vzhodno od ceste Dvor-Lašče. Tu naj bi s četami 3. bataljona odreda sodelovala pri napadu 3. bataljona 1. slovenske proletarske brigade Toneta Tomšiča na fašiste, ki so se razporejali na levem bregu Krke, pod Vinkovim vrhom. V zasedi je ostala vso noč in se naslednjega dne popoldne znašla za hrbtom Italijanov, ki so mimo Smuke prodirali v smeri Pogorelca. Brez podatkov o sovražnikovem gibanju je šla do Tople rebri, kjer je zvedela, da so fašisti že na Komolcu. Potem seje severno od Sv. Petra (k. 889) spustila proti Krki in se tam spravila k počitku do naslednjega dne. Še v jutranjem mraku 15. avgusta so njene patrulje ugotovile, da je cesta Lašče-Smuka prosta, zato je četa krenila v Šuho krajino in prek nje nemoteno nadaljevala pot v Javhe.⁴²

Da sta kljub pogostim spopadom s sovražnikom bila v četah 1. bataljona odreda dobro razpoloženje in akcijska zavzetost, je tisti čas zelo veliko pri-

spevalo civilno prebivalstvo njegovega terena, kije rado in izdatno skrbelo za dobro prehrano in urejenost borcev.* To je v mnogih primerih odredovcem pomagalo, da so zmogli napore tistih dni.

Nenehno vznemirjanje Ljubljane

Kakor da ni pripadal odredu, se je vstran od čet in položajev njegovega 1. bataljona zadrževal in osamljeno nastopal njegov 2. bataljon, do prvih dni julya 1942 Prvi bataljon Pohorskega odreda. Za preveliko oddvojenost od drugih je v prvi vrsti nosil odgovornost štab Zapadnodolenjskega odreda, ki se s to izbrano enoto 2. grupe ni takoj in tesno povezal.** Ta nepovezanost je ostala značilnost tega bataljona ves čas njegove priključenosti k odredu.

Še vedno v pričakovanju, da kmalu krene za drugimi enotami svoje grupe odredov, ki so 20. junija 1942 z območja Muljava-Krka odšle prek Notranjske, Polhograjskih Dolomitov in Gorenjske proti Štajerski, je 2. bataljon odreda deloval po svoji lastni preudarnosti. Ker je še iz časa pred vključitvijo v 5. grupo imel vse značilnosti gibljive partizanske enote, so njegove čete temu primerno nastopale tudi zdaj. Bile so udarne in gibčne ter so velikokrat menjale operacijske okoliše in tabore. Odhajale so v diverzantske akcije na železniške proge, v napade na vlake ter nad sovražnikove oddelke in patrolje.

Tako je v noči na 7. julij 1942 manjši oddelek njegove 2. čete iz tabora pod k. 333 blizu Gorenje vasi, južno od Stične, prišel v cono Radohove vasi in ostro obstreljeval italijanski posadki pri Sv. Vidu in bližnjem Sv. Roku.⁴⁴

Kar podnevi 11. julija je bojni oddelek 2. bataljona napadel skupino sovražnikovega 52. pehotnega polka, kije ščitil delavce pri popravljanju železniške proge pri Artiži vasi, blizu Ivančne gorice. Italijani so pri tem imeli enega mrtvega in pet ranjenih.⁴⁵

S posebnimi nalogami so močni oddelki tega bataljona odhajali tudi izven svojih akcijskih meja, vse do Ljubljane, Mirne in Soteske. Takrat so pomagale drugim enotam v akcijah proti oboroženim belogardističnim skupinam, ki so postajale dejavne zlasti v ljubljanski okolici in širšem prostoru Novega mesta. K Ljubljani pa so borci 2. bataljona odreda odhajali tudi po novince ter jih prek Pugleda in Lipoglava varno vodili v partizanske čete na Dolenjskem.

* Eden izmed takratnih vodnikov v 1. teti tega bataljona Hinko Kavčič se takole spominja tedanjih dni: »Ko se je 1. bataljon odreda nastanil pri Kompoljah, se je povečala aktivnost v Dobropoljski dolini pod vodstvom OF. Po vaseh so bili razni sestanki in mitingi, pri katerih so sodelovali partizani in posebno aktiven politični komisar Milan Venišnik.

Intendanti so po vaseh organizirali dobavo hrane, v Kompoljah je bila klavnica živine. V sako jutro smo od kmetov dobivali mleko, po hišah je bito organizirano pranje in likanje perila za partizane.

Do začetka avgusta 1942 je v bataljon prostovoljno prišlo okrog 20 domačinov.«⁴³

** Prvo dokumentirano dokazilo, da je ta enota pripadala ZDO, je na voljo z datumom 22. julij 1942.⁴⁶

Utijena železniška postaja Radohova vas

Čeprav bataljon v prvih treh tednih samostojnega delovanja ni zabeležil večjega vojaškega dejanja, je na svojem terenu predstavljal stalno dejavno partizansko enoto, kije Italijanom povzročala dosti skrbi. Prav njegove čete so v precejšnji meri pritisnile na okupatorjevo vojaštvo, da seje močno zavarovalo v severozahodnem predelu Dolenjske.

Do začetka druge polovice julija 1942 so Italijani na območju Radohova vas-Grosuplje-Zdenska vas-Zagradec razporedili kar 14 postojank, ki so skupaj štejele prek 4600 vojakov, imele 15 topov, 11 minometov in, samo v sedmih od teh postojank, več kakor 110 strojnic. Poleg tega so v močnejših postojankah, kot npr. Grosupljem, Stični in Čušperku, imeli velika skladišča orožja in streliva. Pretežni del tega vojaštva je bil zaposlen z varovanjem železniških prog in objektov ob njih.⁴⁷

Nastopi 2. bataljona odreda v tem delu Dolenjske in prihajanje njegovih bojnih oddelkov do bližine Ljubljane so vse bolj vznemirjali tudi sedež poveljstva italijanskega 11. armadnega korpusa. Med 27. in 29. junijem 1942 priprtih 17 075 prebivalcev Ljubljane in drugi primeri množičnega nasilja so bili tisti čas samo izraz velikega strahu Italijanov pred partizanskimi napadi v smeri slovenske metropole.*

* Ob omenjenih množičnih aretacijah konec junija 1942 so zapisali, daje med zajetimi veliko petokolonašev, ki bi jim vpadli v hrbet, ko bi večje sile napadle Ljubljano.

Enajstega julija 1942 so poročali, da močne partizanske skupine zasedajo cono med Podlipoglavom, Lipoglavom, Polico in Troščinami, kamor nenehno prihajajo nove, dobro oborožene skupine. To da dopušča domnevo, da nameravsao partizani napasti garnizon Grosuplje.⁴⁸

Zato je bil del italijanskega vojaštva v omenjenih štirinajstih postojankah namenjen tudi zavarovanju Ljubljanske kotline z dolenske strani.

Tako so prav čete 2. bataljona odreda s svojo razporeditvijo in dejavnostjo v tem občutljivem prostoru Ljubljanske pokrajine prispevale k stalni vznemirjenosti okupatorja. Ta je bil vse bolj prepričan, da Ljubljana iz dolenske smeri ni dovolj zavarovana.

Drugi bataljon napada dolensko železniško progo

Petnajstega julija 1942 je tabor 2. bataljona odreda na Kremenjeku obiskal član glavnega poveljstva slovenskih partizanskih čet Boris Kidrič. Ob tej priložnosti je zbranim borcem govoril o izdajalskem počelju bele garde in nujnosti boja proti njej, štabu bataljona pa dal vsa potrebna navodila za nadaljnjo dejavnost. Sklenjeno je bilo, da ena izmed čet še isti večer krene proti Novemu mestu, kjer naj bi Krškemu odredu pomagala uničiti belogardistično-četniško enoto, ki je pri Šentjoštu blizu Novega mesta taborila pod nazivom »Štajerski bataljon«.

Za napad na lažni bataljon je bila določena 3. četa, v kateri je bilo največ starih, v bojih že preizkušenih partizanov. Še isto noč so odšli na pot in dopoldne naslednjega dne prišli na Frato pri Brezovi rebri, kjer so se utaborili. Ker je bilo poveljstvo akcije zaupano komandirju Francu Erjavcu-Doretu in političnemu komisarju Mihi Berčiču-Maksu, sta se ta dva napotila na zvezo z enoto Krškega odreda, da bi se dogovorili o skupnem nastopu. Ob stiku so jima povedali, da sta dve četi 3. bataljona Krškega odreda pri Češči vasi že sami napadli belogardiste, vendar sta pri tem doživeli hud poraz.

Kljub temu se je četa 2. bataljona odreda brez odlašanja vključila v pogon za belimi. Ti so se ji uspešno izmikali po gozdu mimo Golobinjeka proti Globodolu, tam zavili nazaj v smeri Mirne peči, v deževni noči za seboj dobro zabrisali sled in potem krenili proti Bršljinu pri Novem mestu. Med javnim iskanjem naslednjega dne je 3. četo zvečer dohitel kurir štaba bataljona z naročilom, naj se kar najhitreje odpravi na pot proti Pugledu pri Ljubljani. Tam n'j se poveže s komando šolskega tabora in sodeluje pri uničenju belogardistične skupine, ki se je utaborila nekje na področju Molnika.

Dne 19. julija 1942 je četa šla skozi Pristavo nad Stično in naslednjega dne proti jutru prispela v tabor na Pugledu. Izkazalo pa se je, daje bila njena hitra in naporna pot zaman, kajti medtem je bilo ugotovljeno, da gre pri domnevni skupini belogardistov le za nekaj partizanskih okrevancev in tistih, ki so se med pohodom 2. grupe odredov proti Dolomitom izgubili in vrnili na znan teren.

Po celodnevem počitku je četa 2. bataljona odreda zvečer prevzela večjo skupino novincev in se z njimi 21. julija dopoldne, prek Polževega, vrnila v tabor na Kremenjeku.

Ker štab odreda še sredi julija 1942 ni imel potrebne zveze s svojim 2. bataljonom, ta pa ne z naj bližjimi četami 1. bataljona, tudi ni moglo priti do skupnih oziroma usklajenih vojaških nastopov, ne ob vdoru 105. legije črnosrajčnikov 7. julija v dolino Krke, ne v jurišni akciji pri Marinči vasi 16. julija 1942. Kljub temu pa ti dnevi niso minili brez uspešnih dejanj 2. bataljona.

Komaj štiri dni po objavi italijanskega opozorila, da obstaja možnost partizanskega napada na posadko Grosuplje, je v noči na 16. julij odšel močan bataljonov oddelek k železniški progi med postajama Radohova vas-Velika Loka, kjer je pri km 105,7 odvil in odmaknil tirnice. Kmalu je v to zavozil vlak 9282 in pri tem sta iztirila dva stroja in en vagon. To je povzročilo 37-urno prekinitev prometa, največjo v mesecu juliju na progi Ljubljana-Novo mesto.⁴⁹ Vsi sodelujoči v akciji so se brez poškodb vrnili v tabor.

Šestnajstega julija zvečer je po terenskih zvezah prišlo v štab bataljona sporočilo, da so se v okolici Šentruperta pojavili belogardisti, ki so napadli eno izmed partizanskih enot, in daje potrebna takojšnja pomoč. V odsotnosti političnega komisarja bataljona Staneta Bizjaka-Koste se je komandant Viktor Varšek-Vare posvetoval z obema namestnikoma in sklenil, da nemudoma pošlje 1. in 2. četo proti Mirenski dolini, kot okrepitev napadenim partizanom. Enoti, ki sta ju vodila oba namestnika iz poveljstva bataljona, je naslednji dan zatekel na Grmadi pri Vrhtrebnjem; tu sta predanili, 17. julija zvečer nad Trebnjem prešli cesto in železniško progo Ljubljana-Novo mesto ter krenili proti Mirni.

Že med potjo je vodstvo čet zvedelo, da so se napadeni partizani prebili v Blatni klanec, zato je pohod usmerilo proti Sv. Križu nad Litijo (Gabrovka) in v dopoldanskih urah naslednjega dne odredilo taborjenje v bližini tega kraja. Tu sta se četi zadržali še naslednji dan, se zasedami in patroljami zavarovali v smeri okupacijske razmejitvene črte ter skupaj z domačini na več krey ih prekopali in razrušili cesto, ki je iz Sv. Križa pri Litiji peljala prek črte na nemško stran, proti Dolam in Gobi.

Dvajsetega julija 1942 sta se četi še pred svitom prestavili južno od Brezy. V dopoldanskih urah tega dne se je ena njenih patrolj pri Tihaboju blizu Sv. Križa spopadla z oboroženo skupino belogardistov in jo po krajšem puškajenju pognala v smeri Okroga pri Čatežu. Četi sta še do večera ostali na položajih nad Tihabojem in bližnjo Kumpoljsko graščino, nato pa prek Raven in mimo Čateža krenili proti Kremenjeku, kamor sta dospeli 21. julija.

V času od 16. do 21. julija, ko so čete 2. bataljona odreda bile na pohodih za belogardisti, je v štabu bataljona, kije bil na Kremenjeku, prišlo med komandantom Viktorjem Varškom-Varetom in političnim komisarjem Stanetom Biqakom-Kosto do spora in ostrih nesoglasij zaradi pristojnosti. To je na vse borce zelo slabo vplivalo in spravljal v nevarnost enotnost bataljona. Ker so bile zveze s štabom odreda in glavnim poveljstvom slabe in počasne, nastale razmere v bataljonu pa nezaželeno, je sekretar bataljonskega partijskega biroja Ivan Ferlež-Švejk, na lastno pobudo in proti vsem

tedanjim pravilom partijske konspirativnosti v vojski, sklical 21. julija bataljonsko partijsko konferenco.

Konferenca je poklicala na odgovornost komandanta in političnega komisarja bataljona, raziskala in ugotovila vzroke njenega nesoglasja in sprejela sklep, da se o vsej zadevi takoj obvestita štab odreda in glavno poveljstvo. Sklenila je tudi, da zaprosi za novega političnega komisarja bataljona, medtem ko naj komandant začasno še opravlja svoje dolžnosti, dokler glavno poveljstvo ne odloči drugače.

V vsej dotedanji partizanski praksi na Dolenjskem je bil to prvi primer, daje partija na tak način nastopila z vso svojo avtoriteto, pozvala na odgovornost poveljstvo bataljona in ga podredila svojim sklepom. Takšno njeno ravnanje so borci 2. bataljona sprejeli z odobravanjem, kar je potrdilo njihovo visoko politično raven. Ko je 22. julija prišel poziv glavnega poveljstva, naj se zberejo prostovoljci, ki so pripravljeni vstopiti v 1. slovensko proletarsko brigado Toneta Tomšiča,* se je prijavilo 13 borcev, politični komisar bataljona Stane Bizjak-Kosta pa je že tako bil imenovan za komandanta 1. bataljona te brigade. Še istega dne so prijavljeni zapustili odredov 2. bataljon. S seboj so vzeli puškomitraljez s 300 naboji, 14 pušk in po 100 nabojev za vsako ter 2 kotla.

V času od prvega poziva glavnega poveljstva slovenskih partizanskih čet za vključevanje v Tomšičevo brigado do oblikovanja njenega 3. bataljona je odred poslal v to novo enoto okrog 110 partizanov, med njimi vrsto zelo hrabrih borcev in sposobnih komandirjev. Od teh so bili pozneje odlikovani z redom narodnega heroja Ivan Kovačič-Efenka, komandir 4. čete 1. bataljona, Jože Boldan-Silni, vodnik iz 3. čete 3. bataljona, Dušan Remih-Duško, vodnik v 4. četi 1. bataljona, in Ivan Hrovat-Zan, komandir 2. čete 3. bataljona odreda. S temi in drugimi borci čet odreda je odšel v Tomšičevo brigado tudi dotedanji odredov politični komisar Niko Šilih-Boris Nikič za pomočnika in kasneje političnega komisarja brigade.

Po odhodu prostovoljcev v brigado Toneta Tomšiča je 2. bataljon spet šel v akcijo na dolensko železniško progo. Dne 23. julija 1942 je njegova 3. četa med Veliko Loko in Šentlovrencem iztirila zbiralni vlak 9212 s petimi vagoni, da se je prevrnil pod nasip, nato pa še obstreljevala transport s cisternami.⁵⁰ Ta čas je štab bataljona s 1. in 2. četo premedil tabor v bližino Lučarjevega kala, kamor je po akciji prišla tudi 3. četa in tam ostala do konca meseca.

Okrog 20. julija 1942 je v bataljon prispel inštruktor glavnega poveljstva slovenskih partizanskih čet Alojz Vrhovec-Slavko, kije v nadaljnjih dveh tednih na novo razvrstil čete na bataljonovem akcijskem prostoru in jim

♦ določil naloge.

* Prva slovenska proletarska udarna brigada Toneta Tomšiča je bila ustanovljena 16. julija 1942 v Ambrusu. Njen 1. bataljon je postal dotedanji Proletarski udarni bataljon Toneta Tomšiča, kateremu je poveljeval Stane Semič-Daki, v 2. bataljon pa so vključili več kot 100 prostovoljcev - okrog 70 iz 5. in okrog 30 iz 3. grupe odredov ter iz šolskega tabora pri Podlipoglavu. Enaindvajsetega julija je 2. bataljon štel že blizu 150 borcev in bil tega dne preurejen. V Cesti pri Starem Logu (9 km severovzhodno od Kočevja) so 12. avgusta 1942 ustanovili še 3. bataljon te brigade.

Najverjetneje je 24. julija prišlo povelje odredovega štaba, naj bataljon izloči iz svoje sestave najboljšo četo in tudi to pošlje v dopolnitev proletarske brigade Toneta Tomšiča. V ta namen so iz 2. čete izbrali 30 borcev, ki sta jih komandir Ivan Ferbežar-Jovo in politični komisar Vasja Kogej 25. julija odvedla v Stari Log. Tudi ta četa je bila oborožena s guškami in enim puškomitraljezom, s seboj pa je vzela še konja in 2 kotla. Stab bataljona je 2. četo izpopolnil z nekaj izkušenimi iz 1. in 3. čete ter novinci, ki so tisti čas prišli do bataljona iz šolskega tabora na Pugledu. Za komandirja obnovljene 2. čete je bil postavljen Franc Ambrož-Ašov, za političnega komisarja pa nekaj dni pozneje Alojz Bizjak-Luka.

Med 30. julijem in 2. avgustom 1942 se je 1. četa utaborila v predelu Na šoli-Dule, odkoder je nadzorovala železniško progo in cesto Grosuplje-Stična ter cesti Grosuplje-Krška vas in Krška vas-Stična. Druga je iz tabora v Bojanskem borštu nadzorovala železniško progo od Stične do Šentlovrenca in cesto Stična-Krška vas-Zagradec. Tretja četa seje utaborila na Ilovi gori, v predelu Pri Križu, odkoder je imela pregled nad cesto in železniško progo Grosuplje-Zdenska vas. Poleg čet 2. bataljona odreda seje takrat v predelu Ravni dol-Ilova gora nastanila tudi 1. četa 1. bataljona Krimskega odreda, ki je s tega položaja varovala smeri proti Čušperku in Zdenski vasi.

Iz tabora pri Lučarjevem kalu se je bataljon premaknil na nove položaje na Kremenjeku, od tod pa 4. avgusta v Javhe nad Dobrepolji in se utaboril pri tamkajšnji gozdarski koči. Koje naslednjega dne prišla tja patrulja 2. grupe odredov z rešenimi iz vlaka pri Verdu, sta pomočnik političnega komisarja in komandant bataljona zadržala nekaj prostovoljcev pri štabni enoti, vse druge, z onemoglimi in bolnimi borci bataljona ter neoboroženi- ni vred, pa poslala naprej, v štab odreda na Smuko.

Po poročilih o razmerah v bataljonu, ki jih je glavno poveljstvo prejelo 7. avgusta, seje njegov politični komisar Ivan Maček-Matija sam napotil na Javhe in 8. avgusta prispel v bataljonov štabni tabor. Z njim je prišel tudi Florjan Pelko-Cvetko, dotlej komisar 2. čete 3. bataljona odreda, določen za novega političnega komisarja 2. odredovega bataljona.

Na koncu večurnega razgovora z obema namestnikoma in sekretarjem partijskega biroja je politični komisar Ivan Maček obljubil, da bo glavno poveljstvo prerazporedilo dotedanjega in poslalo novega komandanta bataljona. Ker je s seboj odpeljal oba namestnika in bataljonskega intendanta Jožeta Drakslerja-Povha, je za začasnega komandanta imenoval Ivana Ferleža-Švejka, dotedanjega obveščevalca in sekretarja partijskega biroja bataljona.

Že čez dva dni seje v štabu bataljona javil Jože Umek, da bi po nalogu glavnega poveljstva prevzel dolžnost novega komandanta, a tega ni storil. Ker je prav tistega dne prejel bataljon razpis, da zbirajo prostovoljce za Kozjansko, je Umek že naslednji dan samovoljno odšel na zborna mesto pod Gorjance. Dotedanji komandant bataljona Viktor Varšek-Vare, ki zaradi obkoljenega Roga ni mogel priti do glavnega poveljstva, jev enoti ostal na razpoloženju do 26. avgusta 1942, ko gaje namestnik komandanta glav-

nega poveljstva dr. Aleš Bebler-Primož Tratnik napotil s posebno nalogo proti Beli krajini. Tako sta od 8. avgusta do ustanovitve Gubčeve brigade, v začetku septembra 1942 na Trebelnem, vodila 2. bataljon odreda Ivan Ferlež-Švejek kot komandant in Floijan Pelko-Cvetko kot politični komisar.

Vse kadrovske spremembe in terenski premiki 2. bataljona odreda niso zadrževali njegovih čet pri izpolnjevanju takrat najbolj važne naloge, oviranju prometa na železniški progi. Od 29. julija do 10. avgusta so čete opravile naslednje uspešne akcije:

V sredo 29. julija je diverzantska skupine 2. čete blizu Radohove vasi, pri km 111, tako dobro zaminirala prepust pod tračnicami, daje raztrgana proga zadržala promet za osem ur.

Sedem dni pozneje je patrolja 1. čete napadla nadzorno stražo na progi med Drago in Višnjo goro. Italijansko poročilo pravi, daje napadena skupina ubila enega partizana in dobila njegovo puško. Istega dne pa je stalna zaseda te čete blizu Mlačeva napadla italijansko patroljo in jo razgnala.

Dne 7. avgusta ponoči je bojna skupina 1. čete med Stično in Višnjo goro, pri km 118,2, odvila tračnico in s tem povzročila dveumi zastoj prometa. Zaseda, ki je blizu Stične ostala ob železniški progi, je napadla italijansko obhodno patroljo in 3 vojake ranila.

Dve^setega avgusta 1942, ko je 1. četa taborila nad Lučami, je v naselje Na šoli, severovzhodno od Luč, prišla italijanska patrolja osmih mož, aretirala krajevnega zaupnika OF in ga odpeljala s seboj proti Žalni. Po prejemu obvestila o dogodku je šlo v zasledovanje 15 borcev, ki so sovražnike vojake prestregli, jih napadli in razgnali ter pri tem rešili prijetega terenskega sodelavca. V spopadu je bil huje ranjen en italijanski vojak, ki mu je rešeni terenski delavec odvzel puško in se takoj priključil partizanom.

Ranjenca so prišli Italijani iskat še naslednji dan. Četa je temu sovražnikovemu oddelku postavila zasedo, vendar jo je italijanska patrolja obšla in Na šoli zažgala tri hiše. Položi zasede je bil verjetno izdan, k^jti po odhodu požigalcev je prišla močnejša okupatorjeva skupina partizanski zasedi za hrbet, jo napadla in pregnala.

Da se zavaruje pred nenadnim sovražnikovim napadom, je četa najprej premaknila svoj tabor globlje v gozd, v smeri Nove vasi, nato pa prek Polževnega krenila proti Muljavi in zjutrej 14. avgusta prispela v bataljonski tabor pri Lučajevem kalu. Tedaj seje tudi 3. četa predstavila z območja Ilove gore v rsgon Ambrusa ter s položajev nad Zagradcem in Plešivico varovala dostop v Suho krajino, s patroljami in občasnimi zasedami pa tudi iz smeri Žalne.

Koje štab bataljona dobil sporočilo, da so 14. avgusta italijanske enote zasedle cesto Dvor-Smuka-Stari Log ter daje 3. četa 1. bataljona zapustila svoje položaje nad Zagradcem in se premaknila proti Žužemberku, je še isto noč sklenil premestiti 1. četo v predel Korinj-Javhe ter z zasedami zavarovati cesto Zagradec-Ambrus-Zvirče-Struge. Med pripravljanjem čet na odhod se je nekemu borcu po neprevidnosti sprožila puška. Pri tem je

bil en borec ubit, dva pa hudo ranjena; eden od njiju je kmalu podlegel ranam, drugega pa so srečno pripeljali v bolnišnico na Krimu.

V soboto 15. avgusta je en del 1. čete 2. bataljona odreda zasedel položaje proti Žvirčam in Strugam, drugi del pa je s štabom ostal v taboru na Javhah in s patruljami nadzoroval Dobrepoljsko dolino. Istega dne je na Javhe prišel komandir 1. čete 1. bataljona Krimskega odreda Filip Tekavec-Gašper, ki je bil klican na glavno poveljstvo. Ko je naslednjega dne šel z motornim kolesom na ogledovanje proti Strugam, je pri tem srečal namestnika komandanta glavnega poveljstva dr. Aleša Beblerja in ga pripeljal v Ambrus. Dr. Aleš Bebler je komandirju Filipu Tekavcu takoj dal nalogo, da zbira partizane, ki so uhajali z obkoljenega Roga, in ustanovi enoto, ki bo oborožene oddelke pošiljala v akcije za hrbet Italijanom, oblegajočim in napadajočim Kočevski Rog.

Ker je četa Krimskega odreda 15. avgusta zapustila predel Ravni dol-Ilova gora in odšla čez železniško progo za Mokre, je tako ostal ves severozahodni predel osvobojenega ozemlja nezavarovan. Zato je štab 2. bataljona odreda moral ukiniti zasedo proti Strugam ter okrepiti nadzor proti Zdenski vasi in Čušperku. Prav tako je močnejše zavaroval smer Hinje.

V pričakovanju pritiska sovražnikovih ofenzivnih enot na Suho krajino sta se 16. avgusta popoldne peljala komandant bataljona Ivan Ferlež in komandir čete Filip Tekavec z motorjem na ogled situacije okoli Smuke. Ko sta se vračala, sta zvečer v vasi Prevole zapeljala skozi kolono italijanskih vojakov, ne da bi ju ti prepoznali.⁵¹ Bila je pobočnica enot divizije »Granatieri di Sardegna«, kije prav takrat zasedala položaje na črti Rdeči kamen-Pugled-Kren-k. 819 (zahodno od Rajhenava). Tako je bil štab 2. bataljona odreda neposredno obveščen, da se je začelo obkoljevanje Kočevskega Roga.

Za obvladanje razmer v severnem predelu svojega operacijskega prostora je 2. bataljon izločil 17. avgusta en vod 3. čete in ga prek dolenjske železniške proge poslal do Pristave nad Stično. Vod se je tam nekajkrat spopadel z nemškimi obmejnimi patruljami.⁵²

Spopad pri vasi Mala gora

Največji prostor in najbolj pestre naloge odreda so pripadale njegovemu 3. bataljonu, kar potrjujejo še naslednje posebnosti. Bataljon je nadzoroval in se spopadal na dveh odredovih mejah, južni in vzhodni. Njegove čete so napadale dve železniški progi, dolenjsko in kočevsko. Njegovi borci so prihajali do žičnih ovir dveh od treh največjih sovražnih postojank v Ljubljanski pokrajini, v kateri so bili tudi sedeži divizij, Novega mesta in Kočevja. Za vse to sta bili, po tretjem tednu obstoja odreda, v 3. bataljonu samo dve operativni četi in en minerski vod. Kljub temu pa je akcijski dnevnik te partizanske enote gosto izpolnjen.

Štirim akcijam na kočevski progi in šestim na sovražnikove vojake v Kočevju in okolišu, ki sojin med 1. in 25. junijem 1942 opravili borci Dolenjskega odreda, je v tem mesecu sledila še ena, napad na sovražnikovo postojanko.

V noči med 29. in 30. junijem je bojna patrolja 3. čete, zdaj že 3. bataljona odreda, z močnim streljanjem napadla stražarska mesta pri vodovodu, rudniku in mostu v Kočevju. Medtem ko so se vsi udeleženci v akciji vrnili brez nezgode v tabor, je vznemirjeno vojaštvo sovražnikove posadke bilo vso noč v stanju pripravljenosti.

Za svoj prvi nastop na železniški progi, e 3. bataljon v sestavi odreda izbral dolenjsko progo. V soboto 1. julija pozno zvečer je njegova minerska skupina blizu postaje Kandya pri Novem mestu močno poškodovala železniško progo in s tem povzročila neksg ur zastoja. Potem je z delom 2. čete ostala na ugodnem terenu do prvih ur naslednjega dne, ko so skupaj napadli italijanske vojake, ki so prišli na mesto poškodbe. Toda slednji so kmalu dobili pomoč in prisilili partizane k umiku. Medtem ko so se borci s tremi ranjenci vračali v tabor, pa je okupatoijevo vojaštvo ves dopoldan zamažalo prostor med Šmihelom pri Novem mestu in Praprečami.

Tolikšna živahnost partizanov je kmalu začela presedati tudi komaj došlim četam divizije »Macerata«, ki se je junija razporedila na prostoru Ribnice, Kočevja in Morave, vse do Petrine na Kolpi. Da vsaj delno in začasno razbremenijo blokado Žužemberka ter zmanjšajo stalni pritisk na Kočevje in železniško progo proti Ribnici, seje 3. julija zjutraj⁵³ močan vojaški oddelek 121. pehotnega polka namenil iz Kočevja proti Staremu Logu. Skupina je štela okrog 300 pešakov, opremljenih samo z lahkim orožjem, da bi hitro in uspešno izsilili pohod čez ovire, kakršne je napravila 3. četa 3. bataljona na cestah, ki so vodile do njene obrambne črte Željne-Mala gora.

Tisti čas seje ob enoti odreda v Mali gori zadrževalo veliko slovenskih begunskih družin iz okolice Kočevja. S skromnim imetjem in rešeno živino so bivale v opuščenih hišah kočevskih Nemcev ter obdelovale okoliške njive. Zanje je vedel tudi okupator in je nameraval ob tem pohodu pri njih naropati hrano, zato je njegovo pehotno kolono spremljal tudi pratež z več vozovi,

Že nekaj dni pred tem dogodkom je bilo predvideno, da se 3. četa 3. bataljona odreda prestavi k Žužemberku, namesto rye pa pride k Mali gori 4. četa 2. bataljona Kočevskega odreda, bataljona, ki so ga enostavno klicali Kočevski bataljon. O tej zamenjavi sta se že 28. junija sporazumela komandanta Zapadnodolenjskega odreda in Kočevskega bataljona, natančen čas odhoda čete iz Male gore, predviden za 3. julij 1942 v jutranjih urah, pa je bil sporočen Kočevskemu bataljonu 2. julija popoldan.⁵⁴

Ne da bi čakala na prihod zamenjave, je 3. četa 3. bataljona Zapadnodolenjskega odreda zarana 3. julija 1942 krenila iz Male gore, še prej pa poslala borca s kolesom, da pobere mine, ki jih je imela zakopane na cestah pri Gorenju in Klinji vasi. Namesto z minami pa seje ta borec, že po odhodu 3. čete iz Male gore, vrnil v vas z novico, daje na stičišču cest iz Gorenja in Plumbirta opazil močno italijansko kolono, ki gre v smeri Male gore. O

Jože Boldan-Silni, narodni heroj

tem so bile takoj obveščene vse begunske družine, ki so v naglici začele zapuščati vas in se umikati proti Trnovcu.

Medtem se je v Malo goro vrnila patrulja osmih borcev 3. čete 3. bataljona Zapadnodolenjskega odreda, ki jo je pripeljal vodnik Jože Boldan-Silni, da ugotovi, ali je zamenjava že prišla; toda namesto tega je zvedela za približevanje sovražnika.

Odredevci so se takoj razdelili v dve skupini, od katerih je ena pohitela na obrambne položaje nad vasjo, druga pa na nasprotni konec vasi z namenom, da gre Italijanom naproti. Slednjo je peljal vodnik Jože Boldan, ki je vzel s seboj pomočnika Antona Gregoriča-Jakca in puškomitraljez. Ker ni bilo več časa, da sovražnika prestreže izven naselja, se je vodnik s pomočnikom in preostalima dvema vgnezdil za zid pri cerkvi in čakal.

Zunaj Kočevja so se okupatorjevi vojaki takoj razdelili v tri pohodne skupine, ki so brez težav in zadrževanja prešle vse ovire na cestah ter hitro prišle do Male gore. Z vpitjem je vojaštvo prve kolone vdrlo v vas in začelo ropati. Takrat paje udarila partizanska strojnica. V nastali zmedi se Italijani niso organizirali k resnejšemu odporu, čeprav so vsi streljali. Nenadzorovano vsesplošno puškarjerge je oviralo predvsem tiste okupatorjeve vojaške, ki so na kup vlačili živino, da bi jo odpeljali. V spopad je kmalu posegla še druga sovražnikova kolona, ki je kar pritekla v Malo goro. Tudi njo je skupina borcev odreda uspela krajši čas zadrževati, potem pa je pod vse večjim pritiskom sovražnikovega orožja zapustila vas in se umaknila.

Med spopadom v Mali gori je odredov borec s kolesom hitel proti Starem Logu, blizu Kleča dosegel svojo četo in jo obvestil o prihajanju sov-

ražnika, potem pa šel za komandantom bataljona Albertom Jakopičem-Kčùtimirom.

Prav tisti dan seje namreč v Starem Logu mudil komandant glavnega poveljstva slovenskih partizanskih čet Franc Leskošek-Luka, h kateremu je komandant Albert Jakopič odšel na poročanje. Ko gaje kurir obvestil o vdoru Italijanov v Malo goro, je Jakopič odhitel k svoji četi in jo prestregel že na poti od Kleča proti Staremu Logu.

Ta čas so Italijani že izpraznili vas Mala gora in se zunaj nje urejali za pohod proti Kleču. Po hitri oceni položaja jt. omandant bataljona ugotovil, da ni več možnosti za uspešno čelno zoperstavljanje sovražniku, niti ne za bočni napad. V naglici je četo razdelil na tri približno enake skupine in jih na ugodnih mestih pretihotapil skozi vrste napredujočih italijanskih vojakov, v njihovo zaledje. Prav gotovo je to bil v tistem položaju edini možni način, da pri tako neugodnem razmerju sil zaustavijo in zavrnejo nasprotnika. Uspeh ni izostal. Vse tri skupine odredovcev so se v sovražnikovem zaledju hitro povezale in kmalu zatem hkrati odprle močan ogenj v hrbet še vedno napredujoči italijanski enoti.

Nepričakovani in siloviti napad je sovražnika najprej zaustavil, zatem pa ga prisilil, da seje obrnil ter poiskal rešitev v paničnem begu skozi Malo goro in naprej proti Kočevju. V zmedu, ki Italijanom ni dovoljevala niti urejenega umika, se je nek^j borcev z vodnikom Silnim pognalo za pratežem z naropano živino in ga pod hudim ognjem preganjalo vse do Mlake. Pri tem so partizani dobili nazaj nek^j goved in jih vrnili beguncem. Takoj po končani akciji odredovega 3. bataljona je do vasi Mala gora prišel tudi namestnik komandanta Zapadnodolenjskega odreda Dušan Svvara-Dule in ukazal 3. četi, naj se vrne na prejšnje položaje.

Med spopadom v vasi Mala gora in pri Kleču so imeli Italijani mrtve in ranjene, čeprav tega v svojem poročilu naslednjega dne niso priznali. Poročali so le, da so med čiščenjem v coni Mala gora odgovorili na ogenj partizanov, ki so se vgnezdili v gozdu.⁵⁵ Med odredovimi borci ni bilo izgub.

Ta nastop odredove čete ni toliko pomemben zaradi izida, kolikor zaradi izvirnega načina reševanja majhne enote v kočljivem položaju in kljub začetnemu uspehu veliko močnejšega nasprotnika. Komandant glavnega poveljstva slovenskih partizanskih čet Franc Leskošek je pozneje ta primer večkrat uporabil, ko je dokazoval, daje s prisebnostjo in sposobnostjo povezujočega v akciji možno zavrniti napredovanje tudi številčnejšega sovražnika.

Tretja četa 3. bataljona odreda seje po spopadu pri Mali gori vrnila in ponovno nastanila blizu te vasi, odkoder je nadaljevala z akcijami vznemirjanja sovražnika. Tako je 6. julija zvečer ostro obstreljevala italijanska strážarska mesta in bivališča v vzhodnem delu Kočevja. Ob tej akciji so Italijani zapisali, daje tega dne nameraval sovražnik vdreti v rudnik Kočevje, a je bil pri tem onemogočen.⁵⁶

Kaže, daje razplet spopada pri Mali gori postavil sicer močno italijansko posadko v Kočevju v negotov položaj. Ker ni poznala moči partizanskih

Čet, ki so nadzorovale to cono ter branile južne meje osvobojenega dela Suhe krajine in prihajale do žice, s katero je bilo obdano to mesto divizijskega sedeža, ni vse do 26. julija 1942 niti poskušala ponovno vdreti v ta predel.

Med Komolcem in Uršnimi seli

Po uspešnem protinapadu pri Mali gori je 3. bataljon za nekaj dni prenesel svojo dejavnost na dolensko železniško progo. Druga bataljonova četa in njej prideleni minerski vod sta se zavzeto in z uspehom spravila nad železniško progo od Novega mesta do Rožnega dola, kar je bilo v času sovražnikovih priprav na ofenzivo še posebej pomembno.

Sicer pa so Italijani po tej železniški progi stalno prevažali vojaštvo, motorizacijo in orožje za večino svojih posadk po Jugoslaviji, medtem ko so iz tujine vlačili v svojo deželo rudnine in gorivo, predvsem za vojno industrijo, ter les, hrano in drugo. Ker je v eni uri velikokrat peljalo tudi do devet vlakov v obe smeri, je razumljivo, daje neoviran promet po tej progi pomenil za okupatorja eno ključnih strateških vprašanj.⁵⁷ To so vedeli tudi partizani, zato so jo kar zapored napadali.

V noči na 8. julij 1942 so diverzanti 2. čete 3. bataljona odreda med postajami Birčna vas-Uršna sela, pri km 68,3, položili mino, na katero je zapeljal vlak 9219. Zaradi eksplozije sta se iztirili dve lokomotivi ter spremnljevalni, prtljažni in en potniški vagon. Razbitine in poškodovana proga so zadržali promet za 43 ur in povzročili občutno škodo; en italijanski vojak je bil ranjen.

Takoj zatem so šli minerei naprej proti Uršnim selam in pri km 66,9 položili pod tračnice eksploziv. To je progo razdejalo v dolžini treh metrov in podaljšalo popravljalna dela na njej še za pet ur.

V dogovoru z minerji iz teh dveh akcij je 8. julija 2. četa obstreljevala stražarska mesta na železniški postaji Uršna sela, prvič okoli enih zjutraj in drugič po osmi uri. Medtem je bila za nekaj dni onespособljena telefonska linija za železniški promet med Novim mestom in Črnomljem. Italijanska stran je takrat poročala o dveh ubitih nasprotnikih, partizanska stran pa nič.

Dne 10. julija 1942 pred polnočjo je ista odredova skupina med Birčno vasio in Uršnimi seli zažgala čuvajnico št. 24 in tako izboljšala pogoje za nadaljnje akcije ob železniški progi. Ob tem je uničila še lopo za orodje in na več mestih odvila tračnice.

Že naslednji dan je nameravala odredova minerska skupina občutneje porušiti vhod v tunel med Uršnimi seli in Rožnim dolom, a je pri tem padla v močno sovražnikovo zasedo. V spopadu z Italijani je bila odbita in prisiljena k umiku. Tudi za ta primer navaja sovražnikovo poročilo, da so imeli partizani dva mrtva in več ranjenih, o resničnosti teh izgub pa ni drugih virov.⁵⁸

V sredo 15. julija zvečer je bila odredova napadalna skupina spet na železniški progi pri Birčni vasi in je močno obstreljevala vlak 9263. Ker so

Italijani kmalu dobili okrepitev, je prišlo samo do krajšega zastoja v prometu, drugih izgub ni bilo. Po teh napadih je na tem delu dolenjske železniške proge prišlo do desetdnevnega zatišja.

Naslednjega dne, tj. 16. julija 1942, je namreč v vzhodno obrobje odredovega operacijskega terena vdrla mobilna skupina divizije »Isonzo« in začasno preusmerila vojaške nastope njegovega 3. bataljona. Ta zelo gibljiva sovražnikova divizijska enota je bila sestavljena iz 1. bataljona 23. pehotnega polka »Como«, oddelka 98. legije črnih srajc, baterije minometov 81 mm in karabinerjev, vsega skupaj čez 1000 mož. Čeprav se je skupina maloprej vrnila s hujše proti hrvaškim partizani; iom v Gorskem kotaju, je takoj odšla v nasilno ogledništvo severozahodnega predela Kočevskega Roga. Ocenjujemo, daje za to bilo več razlogov.*

Kar najbolj natančno je hotela ugotoviti ognjeno moč in organiziranost obrambe partizanskih enot, ki so se zadrževale na širokem prostoru tega gorskega masiva. Ker je okupator imel precēj podatkov o takratnih prebivalcih Roga, je hotel z nenadnimi in močnimi prodori uničiti čimveč žive sile in zaledne moči partizanstva. Med predrznimi pohodi naj bi njegovo vojaštvo odkrilo in uničilo tudi bolnišnice, delavnice, tabore in druge partizanske objekte, o katerih se je po dolini oziroma med civilnim prebivalstvom precēj vedelo.

Poleg tega je vodstvo italijanskih operacij z akcijami mobilne skupine hotelo ustvariti vtis, da gre že za začetek splošnega napada na Rog, in je računalo, da bo nasproti temu partizanska stran zbrala k zavarovanju in odporu čimveč svojih enot, ki bi jih potem zlahka uničevalo njegovo topništvo in letalstvo. Tudi bi italijanski komandi ustrezalo, če bi vpadi njenih udarnih enot pregnali partizane z Roga proti mejam Ljubljanske pokrajine, kjer bi jih, oslabiljene, nepovezane in manjštnevilne, dosti lažje uničevala. Zato so bili nastopi te pohodne enote tako nenadni in nasilni. Bili so ofenzive v malem, ki so v sebi nosile vse lastnosti, metode in cilje bližajočega se velikega uničevalnega pohoda združenih italijanskih divizij. Tudi za njimi so ostajali pobiti civilni prebivalci ter oropane in požgane domačije.

Šestacgstea julija 1942 dopoldan se je na železniških postajah Uršna sela in Novo mesto izkrcalo po okrog 500 mož mobilne skupine divizije »Isonzo«. Okoli 12. ure se je prva skupina razvila v široko fronto strelcev in krenila prek Uršnih sel do Novega Ljubna. Na tej poti so Italijani ubili prestrašenega civilista Blaža Dolinarja, zažgali dve hiši in grajsko pristavo pod Sv. Vidom (k. 536) ter pobrali 10 moških, ki so v nadaljevanju poti morali iti pred njimi kot zaščita in talci.

V Novem Ljubnu se je enota razdelila v dve pohodni koloni. Ena je krenila v čiščenje gozdnih okolišev Mraševa in Prapreč, druga pa je skozi Drganja sela, odkoder je civilno predhodnico poslala domov, prišla v Sušicah na cesto, ki pripelje iz Uršnih sel, in nadaljevala proti Dolenjskim Toplicam. V ta krcó je vdrla okoli 15. ure, kmalu nato pa se ji je pridružila še druga kolona, kije prišla prek Gradišča. V Toplicah je okupatorjeva vojska os-

* Nekaj teh omenja tudi Radko Polič, Belokranjski odred, str. 294 in 295.

tala do naslednjega dne in medtem, do 3. ure zjutraj, obstreljevala predel podroških vasi in območje Pogorelca.⁵⁹

Že kmalu po odhodu Italijanov iz Uršnih sel je šla 2. četa 3. bataljona odreda na položaje med Meniško vasjo in Sela. Ko je zvečer ugotovila, da bodo Italijani prenočili v Dolenjskih Toplicah, je o tem nemudoma telefonsko obvestila štab 5. grupe odredov.* Po tem poročilu je bilo jasno, da ne gre za navaden in kratkotrajen vpad sovražnika v Toplice. Ukazani so bili poostreni ukrepi budnosti vsem organom, skupinam ter glavnim in pomožnim zalednim ustanovam, ki so takrat bile na Rogu in na njegovem območju, od Podturna do Črmošnjic ter od Smuke do Kope. Politični komisar 5. grupe Jože Nose-Tone Špan pa je med partizani v zaledju zbral večje število pušk in bomb, z njimi opremil okrog 20 borcev in jih še ponoči poslal 2. četi kot okrepitev.

V noči na 17. julij 1942 je na široko okolico Dolenjskih Toplic legla zelo gosta megla in ostala vse jutro, kar je vidljivost skušalo na samo nekaj metrov. To so izkoristili Italijani in se v njenem zavetju v dveh kolonah odpravili proti središču severnega pobočja Roga; z eno v smeri Poljan in dalje proti Podstenicam, z drugo pa mimo Podhoste proti Topli rebri in Komolcu. Zaradi megle sta se obe gibali zelo počasi.

Ko je 2. četa 3. odredovega bataljona zaznala sovražnikov premik v smeri Roga, je sestavila močno bojno skupino in jo poslala v засedo nad cesto Podtum-Poljane. Ob 9. uri je njen komandir Ivan Picelj-Jon po telefonu sporočil štabu 5. grupe, daje po dolini slišati močno brnenje avtomobilov, sicer pa da ni na položajih nič novega.⁶⁰ Komandir Picelj ni vedel, da ropot povzročajo italijanski vojaški tovornjaki, ki so takrat dovažali okrepitve v postojanko Soteska.

Nekaj pred 11. uro je predhodnica pobočnice sovražnikove leve kolone, kije ubirala smer Poljane-Podstenice, prišla do zasede 2. čete 3. bataljona odreda. Četa je v zaščiti megle pustila sovražnika, da se ji je približal, nato je nanj odprla ogenj. Nekaj Italijanov se je hitro uredilo k odporu in začelo streljati nazaj, vendar pa puškaijenje v vse bolj gosti megli ni imelo večjega učinka. Medtem je ostali del napadene sovražnikove skupine prišel borbem v zasedi za hrbet, jih napadel in razgnal. Po lastnem poročilu so bili med Italijani en mrtev in dva ranjena.⁶¹ Partizani so izgubili enega borca

Medtem ko se je pobočnica sovražnikove leve kolone otepala partizanske zasede, je njena glavnina nadaljevala pot proti Podstenicam, prav tako tudi druga kolona, ki ves čas pohoda do Komolca ni prišla v stik s partizani.

Po spopadu v dolini in ugotovljeni smeri sovražnikovega gibanja so morale tudi druge čete odreda opraviti večje zavarovalne premike. Naprej so se okrog 11. ure prestavili telefonisti iz bližine Podturna višje v gozd, zato so štabi tega dne ostali brez neposrednega stika z opazovalnicami. Del 1. čete 3. bataljona je okrog poldne odšel iz Žužemberka na cesto Dvor-Lašče, 3. četa istega bataljona je takoj poslala močno ogledno skupino proti Kočevju, na Smuko pa je bila poklicana tudi 4. četa 1. bataljona. Slednja se je po ju-

* Tisti čas so borci na položajih imeli telefonsko zvezo z zaledjem.

Dolerske Toplice

rišu pri Marinči vasi napotila v smeri Žužemberka, da bi se tam sešla s 1. slovenskim proletarskim bataljonom Toneta Tomšiča, ki gaje iz Ambrusa proti Laščam napotilo glavno poveljstvo slovenskih partizanskih čet.

Da okrepi bojno moč enot v Rogu in Suhi krajini, je štab 5. grupe odredov poklical iz Belokranjskega odreda skupino okrog 30 borcev in jo podredil štabu Zapadnodolenjskega odreda. Znano je, da je namestnik komandanta Belokranjskega odreda Dušan Majcen-Nedeljko krenil z delom 2. bataljona proti Podstenicam, vendar ni podatkov, ali so se in kje so se takrat belokranjci spopadli s premično skupino divizije »Isonzo«.

Na nevarnost položna so zatem opozorili vse, ki so bili v okolišu Pečke, Cinka, Kraljevega kamna in Podstenic. Med drugim so pripravili in naslednjo noč izvršili preselitev bolnišnice Daleč hrib, v kateri so se zdravili predvsem huje ranjeni. Z drugimi nalogami zadolženi in za boj nesposobni so se umaknili globoko v gozdove, proti Ribniku.

Popoldne je italijanska kolona, kije bila namenjena na Podstenice, dosegla svoj cilj in se takoj začela utrjevati. Že v prvi uri bivanja na tem prostoru je izropala in zažgala partizansko ambulanto, ki so jo bili komaj mesec dni prej uredili v vili nemškega kneza Karla Adolfa Auersperga. Odkrili so telefon in pretrgali zvezo z dolino, razdejali nekaj delavniških barak, manjše skladišče, nekaj zasilnih lóp in hlevov, uničili nekaj vprežnih voz in drugo. Obenem so si uredili vse potrebno za prenočitev.

Ko je v bližini Podstenic pritajena 1. delavska četa 5. grupe odredov zvečer ugotovila, da Italijani ne bodo odšli, seje okrog pol osmih umaknila v smeri Starega Loga.

Samo nekaj ur za prvo je zaključila pohod tudi druga sovražnikova kolona, kije med Pečko (k. 912) ter Sv. Petrom (k. 889) in Toplo rebrijo še za

dne prišla na Komolec. Ker je bilo predvideno, da tu ostane, seje vojaštvo razporedilo po opuščeni kočevskih hišah, več deset svojih mul pa so segnali skupaj na južnem koncu vasi, kjer naj bi ostale do jutra. Neoviran celodnevni pohod skozi kočevske gozdove je Italijane navdal s pretiranim občutkom varnosti, zato so se zavarovali le površno. In kakor največkrat v takšnih primerih, so morali to drago plačati.

O njihovem prihodu in nastanitvi na Komolcu sta bila prva obveščena štab odreda in njegov 3. bataljon, prek glavnega poveljstva pa tudi 1. udarni bataljon Toneta Tomšiča. Komandant 3. bataljona odreda Albert Jakopič-Kajtimir je takoj začel pripravljati napad in v ta namen določil večino svoje 3. čete, ki je bila pri Mali gori ter sta jo vodila politični komisar Rado Škraba-Gorazd in začasni komandir Branko Defar-Striček. Prav tako tisti del 1. čete, kije opoldne prišel iz Žužemberka na Lašče, ter borce 2. čete, ki so bili zjutraj na položaju pri Meniški vasi in so se medtem že vrnili na Rogorelec. Slednje sta za akcijo prevzela četni operativni oficir Ivan Kramar-Ge in politični komisar Florjan Pelko-Cvetko. Zaradi velike oddaljenosti so 3. četo s kamionom prepeljali od Male gore do Lašč, tako daje do polnoči že dospela k Topli rebrbi. Tam sta se takrat sešla komandanta Albert Jakopič-Kajtimir in Stane Semič-Daki ter pripravila podroben načrt napada na Komolec.

Vodnik 3. čete Franc Zavodnik-Jon, ki je že od popoldneva opazoval, kako se Italijani razporejajo po vasi, je pomagal pri tehtanju in načrtovanju akcije. Dogovorjeno je bilo, da 3. četa 3. bataljona odreda zasede položaje s severozahodne strani vasi pod k. 868, do ceste, ki pelje v Spodnjo Toplo reber, in odtod začne z napadom. Desno od nje nag bi delovala 3. četa Tomšičevega proletarskega bataljona, v njenem podaljšku proti jugu in jugovzhodu, 200 do 400 m daleč od vasi, pa še njegovi 2. in 1. četa. Severno od 3. čete 3. bataljona odreda, pred k. 844, se razporedi del 1. čete in vzhodno od nje, pod k. 827, v smeri Pečke, še del 2. čete 3. odredovega bataljona. Slednji dve četi naj bi sovražniku preprečili umik proti reki Krki.

Še v jutranji temi so se borci natanko po načrtu pritihtapili na svoje položaje. Prišla ni samo 1. četa 3. bataljona odreda.

Okoli 5. ure zjutraj 18. julija 1942 je prva počila puška 3. čete3. bataljona odreda; Branko Defar je bil urnejši od italijanskega stražarja ob češnji. Nato je sledil močan pritisk čete na vas. Z nekoliko višjih položajev so njeni borci jurišali do prvih hiš Komolca in dosegli začetni uspeh. Uničili so bajto, v kateri je bilo najbolj izpostavljeno mitralješko gnezdo, in pri tem zaplenili lahko strojnico, tri puške, pištolo, nekaj bomb in drugo opremo.⁶²

Medtem so pod poveljstvom komandanta Staneta Semiča napadle tudi čete Tomšičevega bataljona, ki so se med napadom morale bližati vasi po rahli vzpetini. Najtežje je bilo za 1. četo, kije pod poveljstvom komandirja Albina Dolščaka po strmini navzgor napadala južni del vasi, kjer so bile na kupu privezane mule. Z dvema puškomitraljezoma in polovico strelcev je Dolščakova enota povzročila veliko žrtev med Italiani in škodo njihovi to-vorni živini pri vodnjaku.⁶³ Tudi proletarski četi sta odločno naskakovali sovražnika in ga naganjali v zaklone.

Pri obračunavanju s strojničnim gnezdom na severnem koncu vasi se je odredova četa toliko zamudila, da so se Italijani v hišah kar hitro organizirali k obrambi, nato pa začeli nadlegovati in ovirati napredujoče partizane. Potem je minilo precēj časa v medsebojnem tipanju, obstreljevanju, izzivanju in zavračanju. Borci so postopoma izgubljali pobudo v akciji, Italijani pa pridobivali na času.

Okoli 9. ure je na Komolec prišla sovražnikova kolona iz Podstenic in pomembno okrepila položaj napadenega. Kmalu nato je Italijane podprlo še topništvo iz doline. V novo nastalem vzhodu in položaju so italijanski vojaki začeli organizirati izpade. Prve njihove, poskuse na k. 868, tik vasi, so odbili borci 3. čete 3. bataljona odreda, zato je bilo tja kmalu usmerjenih vse več sovražnikovih topovskih in minometnih granat. Takrat bi bila morala to odredovo enoto podpreti 1. četa 3. bataljona odreda, ki pa je med potjo na Komolec zašla, tako daje njen položaj ostal prazen oziroma nezavarovan. In prav v tisto smer so okupatorjevi vojaki nsgboj pritisnili.

Ko so Italijani v tretjem naletu prisilili partizanske čete, da so začele zapuščati prizorišče boja, so prešli v splošen napad. Ta ni trajal dolgo in ni bil večjega obsega, zato borcev ni resneje ogrozil. Vojaštvo mobilne skupine divizije »Isonzo« je potrebovalo le toliko časa, daje pobralo številne mrtve in ranjene, jih naložilo na kmečke vozove, se uredilo k pohodu in krenilo za Sotesko. Med Sv. Petrom in Pečko pa jih je pričakal in močno napadel Ivan Kramar-Ge z borci 2. čete 3. bataljona odreda. Italijani so tekli skozi Mrzlo dolino naprej proti reki Krki.

V popoldanskih urah so se tudi odredove čete vrnile v svoje tabore, 1. delavska četa 5. grupe, ki seje umaknila v smeri Starega Loga, pa je prišla nazaj na Podstenice šele naslednji večer.⁶⁴

O izgubah v boju na Komolcu je ohranjeno le okupatorjevo poročilo, ki pravi, da so 18. julija 1942 na Topli rebri prišli njegovi vojaki v spopad s komunisti in da so pri tem bili ubiti 1 podporočnik, 1 narednik, 1 pešak in 2 fašistična vojaka; ranjeni pa so bili 1 kapetan, 11 pešakov in 1 topničar. Ranjene so ob 20. uri prepeljali v 54. terensko bolnišnico. Za izgube na nasprotni strani niso vedeli.⁶⁶

Do danes zbrani podatki o partizanskih izgubah pričajo, da so padli trije borci iz odreda in en borec iz proletarskega bataljona Toneta Tomšiča* Ranjenih je bilo 6, štirje iz odreda in 2 iz proletarskega bataljona. Vojni plen v orožju je znan samo tisti, ki je že omenjen pri uničenju mitralješke postojanke ob začetku akcije. Posebej pa velja omeniti vsaj 30 pobitih italijanskih mul, za katere so se Italijani tako zagrizeno borili.

Čeprav je bil konec boja, ki je trahal okrog pet ur, močno podoben zaključku jurišne akcije pri Marinči vasi, je treba tudi ta spopad oceniti kot partizanski uspeh. Imel je velik odmev med civilnim prebivalstvom od Dolenjskih Toplic do Žužemberka in po vsej Suhi krajini.

* Ti podatki so zbrani predvsem po zaslugi Francita Strleta. Med padlimi iz odreda sta bila Tone Fifolt iz Jurke vasi in Tone Sadar iz Krke.

Ivan Hrovat-Žan, narodni heroj

Kaže, daje morala premična skupina divizije »Isonzo« popraviti slab odmev poraza na Komolcu in uničiti, kar je še ostalo po njenem prvem vdoru, zakaj že 20. julija jo spet srečamo na pohodu na Rog. Iz Soteske, kamor so predtem pripeljali še ostali del te mobilne skupine, so šli Italijani skozi Podturn ter po roški cesti proti Podstenicam in Pogorelcu.

V tem predelu seje sicer stalno zadrževala 2. četa 3. bataljona odreda, ki pa je tega dne že zarana poslala svoje bojne patrulje v smeri Novega mesta, Uršnih sel in Črmošnjic. Koje štab odreda dobil poročilo o sovražnikovem prodiranju na Podstenice in obvestilo, da ima 2. četa večino borcev na terenu, je na ogroženo območje poslal 3. četo istega bataljona in 30 mož Belokranjskega odreda ter o tem obvestil glavno poveljstvo. Ni ohranjeno čvrsto dokazilo o večjem spopadu ali boju ob tem sovražnem vdoru, zato lahko sklepamo, da je bil zaradi nepričakovanega vdora, velike premoči Italijanov ter z namenom, da se zavaruje živa sila in imetje na tem prostoru, ukazan umik. K temu sklepu navaja tudi sled v delovodniku glavnega poveljstva, kjer je za 20. julij 1942 zapisano, daje bil štabu odreda poslan nalog za evakuacijo.⁶⁶

Tega dne je glavno poveljstvo, spričo začetka okupatorjeve splošne ofenzive proti partizanom v Ljubljanski pokrajini in njegovih vdorov na območje Roga, odločalo o tem, ali bo celotno vodstvo osvobodilnega gibanja - CK KPS, IO OF in glavno poveljstvo - prisiljeno oditi na Gorenjsko ali ne. Premik naj bi varovala Tomšičeva brigada, ki je v ta namen že bila zbrana v Novem Bregu. Po dolgi seji je bila takšna rešitev zavrnjena.⁶⁷

To pot so Italijani na Podstenicah požgali polovico vasi in šolo, na Pogorelcu pa vse hiše.

Po tem sovražnikovem vdoru je 3. četa 3. bataljona odreda dokončno ostala v predelu Podstenic, širši prostor Stari Log-Mala gora pa je za nekaj nadaljnjih dni zavarovala četa novoustanovljenega 2. bataljona 1. slovenske udarne brigade Toneta Tomšiča.

Samo dva dni zatem, 22. julija 1942, je mobilna skupina divizije »Isonzo« spet prišla prek Dolenjskih Toplic v Podturn. Glavno poveljstvo slovenskih partizanskih čet je pričakovalo, da bo sovražnik ubral smer prejšnjih dni, zato je organiziralo odpor z močno in okrog 2 km dolgo zasedo nad Roško cesto, od Podturna skoraj do odcepa C' vanove poti. Dobro razporejeni in močno oboroženi borci 1., 2. in 3. čete 3.1. bataljona odreda, skoraj popolna oba bataljona udarne brigade Toneta Tomšiča in dve četi, sestavljeni iz zavarovanja 5. grupe odredov, delavnic, bolnišnic in drugih pomožnih enot, so tega dne ves dopoldan zaman čakali italijanske vojake. Ti so iz Podturna šli po dolini potoka Črmošnjica do Poljan. Tam se je bočni oddelek odcepil in se pri k. 480 pod Zeleno gorico usmeril poprek na Červanovo cesto, glavčina z okoli 800 možmi pa je nadaljevala pohod skozi Stare žage do Črmošnjic. Desna pobočnica se je neovirano pomikala po Červanovi poti proti Ribniku in dalje skozi Štale, v smeri Komame vasi.

Napak obveščeni o smeri sovražnikovega pohoda so kmalu za njim krenili po isti poti tudi partizani delavske čete pri 5. grupi odredov, ki so se jim pod Jelenico pridružili še zaposleni v orožarski delavnici in glavni tehniki. Za temi je okrog poldneva šla po isti poti še skupina prebivalcev iz Dolenjskih Toplic in Podturna, ki nikakor niso hoteli priti v roke okupatorjeve vojske.

Pisana množica umikajočih je hitro in brez ovir prišla do odcepa, ki se s Červanove poti obrne za Smrečnik in Komarno vas, ter od tod nadaljevala pot mimo Bukove gorice (kota 840) do velikih košenic, razpetih med obe omenjeni vasi. Tu se je lačna, žejna in zdaj že brezskrbna množica lotila polnih češerj prav v trenutku, ko je bila bočna kolona italijanske vojske že na pohodu od Ribnika skozi Štale in proti Komarni vasi. Naključje je hotelo, da so partizani in civilisti maloprej končali z obiranjem sadja in se lagodno urejali v vrsto, ko so jih Italijani opazili in začeli ostro obstreljevati. Majhna razdalja do gozda je napadene rešila, da so se umaknili brez izgub in se nato, razbiti v majhne skupine, naslednje dni vračali v enoto oziroma delavnice.⁶⁸

Sovražnikova kolona ni zasledovala razbite partizanske skupine, ker je bilo kmalu zatem slišati streljanje iz Komame vasi. Kaže, da se je tam neki oddelek premične skupine spopadel s četo Belokranjskega odreda, ki je prav takrat zapuščala operacijsko območje Zapadnodolenjskega odreda.⁶⁹ V nadaljevanju poti je ista kolona mobilnega oddelka divizije »Isonzo« prišla do prazne kočevske vasi. Topli vrh in se tu nameravala spočiti. Takrat jo je napadla 1. četa proletarskega bataljona brigade Toneta Tomšiča, ki ga je vodil komandant Stane Semič-Daki. Okupatorji n^j bi v tej akciji imeli, po lastnem poročilu, mrtvega enega oficirja in ranjenih 15 vojakov. Na partizanski strani je bilo ranjenih 8 borcev, med temi dva huje, od katerih je eden v partizanski bolnišnici umrl.⁷⁰

Po končani akciji so Italijani požgali še tiste hiše v Toplem vrhu, ki niso pogorele med bojem. Potem so zažgali še bližnje Gričice in nekaj hiš v Črmošnjicah, kjer so se do noči sešle vse njihove kolone in tam ostale do naslednjega dne.

Sovražnikovo premično skupino je 23. julija 1942 odpeljal njen komandant polkovnik Ciancabille iz Črmošnjic proti Gorjancem, torej v nasprotno smer od dotlej ogledovanega prostora. To naj bi partizansko poveljstvo zavedlo, da so italijanski ofenzivni pritiski na Kočevski Rog za daljši čas prenehali. Čez dan je šla skupina skozi Travni dol in Laze do Podgrada, kjer je brez uspeha prečesala širšo okolico.

Ker so v noči na 25. julij čete Belokranjskega in Krškega odreda uspešno napadle italijansko postojanko Hrast pod Gorjanci, je šla mobilna enota divizije »Isonzo« 25. julija ponovno na to območje in ves dan natančno preiskovala trikot med Podgradom, Gabrjem in Težko vodo, zvečer pa se je umaknila v Novo mesto.

Tridnevna sovražnikova odsotnost na Rogu je borce 3. bataljona odreda že zvalbala, da so šli napadat železniško progo, seveda zopet med Uršna sela in Birčno vas. Ker so bili zdaj Italijani z vsakim dnem bolj občutljivi za nemoteno obratovanje železniških zvez, so bili njihavi povračilni ukrepi ob zastojih na njih vse bolj surovi. Pri tem je levji delež okupatorjeve maščevalnosti veljal civilnemu prebivalstvu, kije živelo v bližini kraja partizanske akcije. Primer, ki ga navajamo v nadaljevanju, vsebuje vse značilnosti takšne akcije, od sodelovanja terena z borci do podivjanosti okupacijske vojske.

V soboto 25. julija 1942, okoli poldesetih zvečer, so odšli štirje minerei 3. bataljona odreda z bratoma Stanetom in Francem Erjavcem iz Velikega Podljubna na železniško progo med postajo Birčna vas in bližnjo čuvajnico št. 21, v kateri je bila stalna italijanska stražarska skupina. Pri km 69 so odvili spojke tračnic, nato pa tračnice razklenili s pragovi vred. Nekaj pred polnočjo je z normalno hitrostjo pripeljal tovorni vlak 9283; njegovo osebje ni opazilo okvare. Uspela diverzija je dvignila in obrnila okoli 40 m proge ter povzročila polnih 15 ur zastoja v prometu.⁷¹

Ze med popravljanjem proge so Italijani aretirali enega od obeh partizanskih sodelavcev, Franca Erjavca, ker je stanoval najbližje kraju napada. Ko pa so popravilo končali, so krenili v maščevalni pohod nad okoliško civilno prebivalstvo. Še posebej so se spravili nad člane družine Erjavec in Jenič, slednjim so še zažgali stanovanjsko hišo in gospodarsko poslopje. Vsem so uničili ali odnesli vse imetje ter jih pustili gole in bose. Med tem početjem so po Ljubnu zažgali še 30 zidanic in vse, kar je bilo v njih.⁷²

Mobilna skupina divizije »Isonzo« je proti koncu julija ponovno in zadnjič pred roško fazo ofenzive usmerila svoje oddelke na Kočevski Rog, to pot v njegov jugovzhodni predel.

V sredo 29. julija je prišla iz Semiča do Uršnih sel, od tod krenila v čiščenje izseljenega Travnega dola in Seča, nato pa skozi Črmošnjice in Komamo vas do bližnjega Travnika in Ribnika. Po prenočitvi na Stalah se je naslednji dan zarana vračala proti Komami vasi, kjer jo je močno napadla

Tomšičeva brigada. V boju, kije trajal dober del dneva, so borci imeli enega mrtvega in osem ranjenih, niedtem ko za žrtve pri Italijanih ni zanesljivih podatkov. Sovražnikove enote so se zatem hitro umaknile prek Crmošrvjc do Vrčic- in Sel nad Semičem, kjer so prebile noč.

V petek 31. julija je ta skupina z okrog tisoč možmi krenila nazaj po isti poti proti Kočevskemu Rogu, vendar samo skozi Kleč do Planine. Potem ko je do temeljev požgala ti dve vasi, seje obrnila na jug in odšla v središče Bele krajine.

Dopoldne tega dne je italijanski topniški o. ielek pri Oneku, blizu Kočevja, močno **obstreljeval** žago Rog in **njeno OKolico**. To je spričo ponovnega gibanja mobilne skupine v tej coni terjalo obrambne ukrepe partizanskega poveljstva. Borci bataljonov Tomšičeve brigade in čet 3. bataljona Zapadnodolenjskega odreda so bili poslani na položaje, da bi branili osrčje Roga, medtem ko je ljudstvo delavnic in drugih skupin odšlo v varnejše predele. Razvoj položaja popoldne pa je dovolil, da so se že zvečer vsi vrnili na prejšnja mesta.

Premikom oddelka divizije »Isonzo« podnevi so sledile akcije borcev odreda na železniški progi ponoči. V zadnjih julijskih dneh so kar dvakrat zapored zadržale promet na njej.

V noči na 30. julij se je predoru Peščenik pri Lazah približala s severne strani bojna skupina 2. čete 3. bataljona odreda in z ognjem napadla tamkajšnji sovražnikov oddelek za zavarovanje. Medtem so minerei komandirja Jožeta Slapničarja-Jošta nastavili v vzhodni del tunela mino; njena eksplozija je za nekaj ur prekinila promet.⁷³

Naslednji večerje ista enota na železniški progi med Birčno vasjo in Uršnimi seli, pri km 67,4, odvila in močno odrinila eno tračnico. Tu seje kmalu zatem v naletu iztiril tovorni vlak 9283, kar je hudo poškodovalo lokomotivo in progo v dolžini dveh polj. Razdejanje je prekinilo promet za več kakor 11 ur.⁷⁴

Tem diverzijam na železniški progi je sledila ena naj večjih na dolejnjski progi, kije bila za daljši čas tudi zadnja tovrstna akcija Zapadnodolenjskega odreda oziroma njegovega 3. bataljona.

Z namenom, da prispeva k razbremenitvi pritiska sovražnikove ofenzive na enote 3. grupe odredov, se je štab 5. grupe odločil močno napasti železniško progo. To nalogo je zaupal odredovemu 3. bataljonu; ta sije za akcijo izbral redni tovorni vlak 9292, ki naj bi 12. avgusta 1942 okoli 7. ure zjutraj peljal od Uršnih sel proti Birčni vasi.

Komandant bataljona Albert Jakopič-Kegtimir je iz 2. in 3. čete ter minerskega voda sestavil tri skupine, ysako z okrog 25 do 30 možmi, ki so poleg pušk imeli skupaj še 5 ali 6 lahkih strojnic. Pridružila sta se jim še komandant in politični komisar 5. grupe Janez Hlebš-Čiro in Lado Ambrožič-Novljan.

Ko je komandant Jakopič izdelal načrt napada na vlak, gaje pred odhodom k Uršnim selam narisal na zid požgane hiše v Podstenicah ter vsem udeležencem razložil njihovo razporeditev na progi, naloge in potrebno obnašanje med akcijo.⁷⁵

Enajstega ^{avgusta} zvečer so se dobro razpoloženi borci odpravili na pot in še v temi prvih ur naslednjega jutra prišli do železniške proge. Okrog 6.30 so minerei pod vodstvom komandirja Jožeta Slapničarja pri km 69,4 močno razklenili tračnice in prepustili položaj prvemu bojnemu oddelku, ki sta ga vodila komandant in politični komisar grupe Janez Hlebs in Lado Ambrožič, vsak s svoje strani proge. Pri skupini za naskok na zadnji vagon je bil komandant 3. odredovega bataljona Albert Jakopič.

Malo pred sedmo uro zjutraj je pripeljal pričakovani vlak, kije med drugim vozil kromovo rudo iz Albanije in tobak; spremljalo gaje 13 vojakov 72. pehotnega polka, namenjenih domov na dopust. Na pretrganem delu proge se je vlak iztiril, lokomotiva seje prevrnila, prednji oklepni vagon se je zarinil v peščeni nasip in se razbil.

Z bombo in nekaj strelji v vagon so borci prve bojne skupine hitro obvladali Italijane, ki se skorsrg niso upirali. Zatem so odprli vseh sedem vagonov ter v njih našli živino, usnje, tobak, med, milo, lešnike in drugo. Ko so se vsi do dobrega naložili in jih je že priganjala časovna stiska, so vagon zažgali ter se uredili k umiku. Vlak je bil popolnoma uničen.

Kmalu po začetku akcije je odredov oddelek, kije šel v zavarovanje proti Birčni vasi, demonstrativno napadel sovražnikove vojake v tamkajšnjih bunkerjih in utrjeni postajni zgradbi. Italijani so takoj odgovorili s streljanjem, v pregon za partizani pa si niso upali. Zato pa je še med trajanjem akcije na vlak krenila njihova motorizirana skupina iz Novega mesta proti Ljubnu nad Uršnimi seli. Še preden pa je prišla na prizorišče, so se borci 3. bataljona in poveljstvo 5. grupe že pomikali prek Šušic v zavetje kočevskih gozdov.⁷⁶

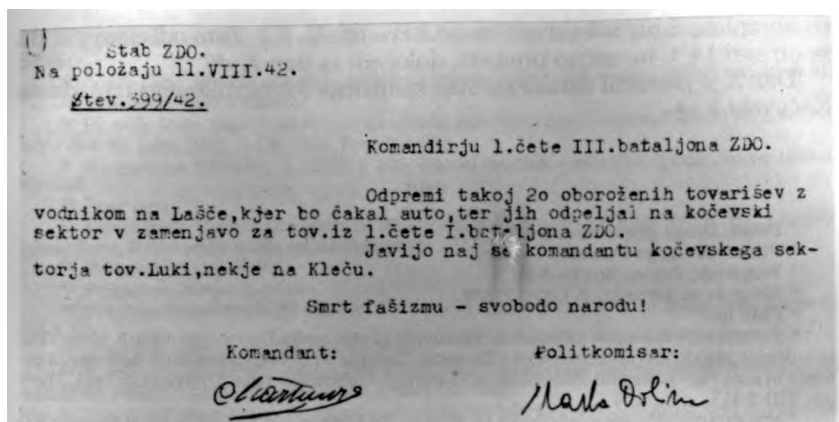
Ob iztirjenju vlaka in napadu na vagon je bilo ubitih osem in ujetih pet italijanskih vojakov,* medtem ko na partizanski strani ni bilo žrtev. V poročilu poveljstva 11. armadnega korpusa so zapisali, daje v tem napadu izgubilo življenje 12 njihovih vojakov, eden pa seje rešil. Uporniki da so pri tem zaplenili devet pušk.⁷⁷

Odstranjevanje razbitin transporta in popravljanje proge je 86 ur zadrževalo promet na njej, in to prav v času, ko so po njej prestavljali velike italijanske enote, namenjene za glavni napad na Rog.

Le dobro uro za borci odreda je proti Dolenjskim Toplicam spešilo tudi 500 fašistov grupacije »M«, prepričanih, da bodo partizane prestregli še v dolini; toda partizani so se to pot že pod Rigljem naravnali v smeri Podstenic. Glavnina tega italijanskega vojaškega oddelka seje v Dolenjskih Toplicah nastanila v tamkajšnji zdraviliški stavbi, manjše skupine pa so se razpodile po okoliških vaseh, v lovu na moške, ki so jih nato odpeljali v internacijo.

Dne 13. avgusta je štab 5. grupe odredov sporočil glavnemu poveljstvu, da namerava napasti sovražnika, kije v Topliški dolini, zato prosi za sodelovanje močnejšega oddelka udarne brigade Toneta Tomšiča. Sam je v trenutku imel na voljo le polovico 3. bataljona odreda, ki gaje razpo-

* Ujete Italyane je pet dni pozneje, med ofenzivo na Rog, rešil fašistični bataljon »M«.

Nalog štaba Zapadnodolenjskega odreda komandirju 1. čete 3. odredovega bataljona

redil na položaje med Podturnom in Podhosto. Zvezo s štabom tega bataljona pa je določil na žagi v Podstenicah.⁷⁸ Glavno poveljstvo je prošnji ustreglo in napotilo na Podstenice dve četi maloprej ustanovljenega 3. bataljona Tomšičeve brigade, ki sta jima poveljevala Albin Gr[^]zjer in Anton Marincelj - J anko.

Vendar tega dne fašisti niso šli v gozdove po roški cesti. Iz Dolenjskih Toplic so se prestavili do Soteske in od tam po dolini Krke do Dvora, kamor so prišli sredi popoldneva in se tu ustavili. Partizanski obveščevalci niso mogli ugotoviti njihovega števila, našteji pa so 58 njihovih tovornjakov.

O prihodu sovražnika je štab odreda takoj obvestil glavno poveljstvo in obenem prosil za pomoč. Komandant Martin Kos-Martinov ni vedel, da sta na sektor Podstenic že dopoldne odšli četi Tomšičevega bataljona in da je komandant odredovega 3. bataljona Albert Jakopič pritegnil v obrambo Roga s strani Dolenjskih Toplic poleg svoje 2. in 3. čete tudi večji del 1. čete. Zato je komandant odreda razpolagal za zavarovanje prostora med Laščami in Krko samo s 15 borci 1. čete 3. bataljona, s svojim zaščitnim vodom in 1. četo 1. odredovega bataljona, ki jo je tja v naglici prestavil s Pugleda pri Starem logu, skupaj z 58 možmi.⁷⁹

Koje glavno poveljstvo ugotovilo, daje nevarnost italijanskega vdora prenesena s topliškega na žužemberški prostor, je tja takoj preusmerilo čete Tomšičevega bataljona, obenem pa štabu odreda naročilo, naj še pred jutrom naslednjega dne izvrši napad na Dvor. Pri tem da lahko uporabi tudi četo Krškega odreda, ki se je zadrževala nad Sotesko, na levem bregu Krke. Vodstvo akcije je bilo zaupano komandantu Kosu, kije zdaj imel v ta namen na voljo 209 borcev in je hitro začel pripravljati načrt napada.

Prav takrat je bil do podrobnosti pripravljen tudi načrt velike italijanske operacije, za katero je general Robotti izdal naslednji ukaz: »S premiki dne 13. t. m. so vse angažirane sile dosegle začetno dislokacijo,... ki se nanaša

na kompleks 3 bis (ofenzivno etapo 3 B - op. V. K.). Zato odrejam ..., da se ob zori 14. t. m. začno premiki, določeni za dan X.«⁸⁰

Dan X je pomenil datum začetka splošnega sovražnikovega napada na Kočevski Rog.

VIRI

¹ Ferlež, Druga grupa odredov, str. 312.

² Prispevek: Janez Perovšek-Pelko.

³ Prispevek: France Smrke-Još.

⁴ Nezgode na železnici, A IZDG F 529.

⁵ Prav tam.

⁶ Povede višje komande italijanskih oboroženih sil »Slovenya-Dalmacija« z dne 8. junija 1942 za uničenje narodnoosvobodilnih enot v Sloveniji, Zbornik VI-3-144; Razmestitev podrejenih ustanov in enot višje komande oboroženih sil »Slovenija-Dalmacija« z dne 1. novembra 1942, Zbornik XIII-2-117.

⁷ Poročilo obveščevalnega oddelka 11. armadnega korpusa z dne 13. julija 1942, Zbornik VI-3-171; Franci Strle, Tomšičeva brigada, uvodni del, str. 431-444, v nadaljnjem: Strle, Tomšičeva brigada.

⁸ Strle, Tomšičeva brigada, uvodni del, str. 441-443.

⁹ Ustni vir: Franc Vrhovšek-Čičerka.

¹⁰ Poročilo obveščevalnega oddelka 11. armadnega korpusa z dne 13. julija 1942, Zbornik VI-3-171.

¹¹ Strle, Tomšičeva brigada, uvodni del, str. 456 in 457.

¹² Narodnoosvobodilna vojna na Slovenskem 1941-1945, druga izdaja, str. 290, v nadaljnjem: NOV na Slovenskem, druga izdaja, str. 290.

¹³ Strle, Tomšičeva brigada, uvodni del, str. 455 in 456.

¹⁴ Prav tam, str. 457.

¹⁵ Poročilo štaba 5. grupe odredov glavnemu poveljstvu slovenskih partizanskih čet z dne 13. julija 1942, arhiv CK ZKS, dokument št. 5467, v nadaljnjem: A CK ZKS.

¹⁶ Poročilo štaba Zapadnodolenjskega odreda glavnemu poveljstvu z dne 13. julija 1942, A CK ZKS 5626.

¹⁷ Prav tam.

¹⁸ Prav tam.

¹⁹ Poročilo štaba 5. grupe odredov glavnemu poveljstvu slovenskih partizanskih čet z dne 13. julija 1942, A CK ZKS 5467; prispevek: France Smrke-Još.

²⁰ Prispevek: France Smrke-Još.

²¹ Poročilo štaba 5. grupe odredov glavnemu poveljstvu slovenskih partizanskih čet z dne 13. julija 1942, A CK ZKS 5467; prispevek: France Smrke-Još.

²² Prispevek: France Smrke-Još.

²³ France Smrke-Još, »Kronika Suhe krajine«, Borec 1972-10, str. 530-535.

²⁴ Prispevek: Alojz Rajer-Miško.

²⁵ Prispevek: Avgust Vovk-Jurče.

²⁶ Poročilo štaba Zapadnodolenjskega odreda glavnemu poveljstvu slovenskih partizanskih čet z dne 15. julija 1942, A CK ZKS 5624.

²⁷ Strle, Tomšičeva brigada, uvodni del, str. 466.

²⁸ Operativno poročilo komande 11. armadnega korpusa z dne 16. julija 1942, Zbornik-VI-3-173.

²⁹ Strle, Tomšičeva brigada, uvodni del, str. 464.

³⁰ Dušan Švara-Dule, Idealna zaseda - polovičen uspeh, Vojaški informator 1963-1, str. 50 in 51, v nadaljnjem: Švara-Dule, Idealna zaseda - polovičen uspeh.

³¹ Strle, Tomšičeva brigada, uvodni del, str. 470.

³² Prav tam, str. 473.

³³ Poročilo štaba Zapadnodolenjskega odreda glavnemu poveljstvu slovenskih partizanskih čet z dne 17. julija 1942, Zbornik VI-3-71 točka 2.

- ^{3<} Švara-Dule, Idealna zaseda - polovičen uspeh, Vojaški informator 1963-1, str. 50 in 51.
- ³⁵ Operativno poročilo komande 11. armadnega korpusa z dne IV. julija 1942, Zbornik VI-3-174.
- ³⁶ Švara-Dule, Idealna zaseda - polovičen uspeh, Vojaški informator 1963-1, str. 50 in 51.
- ³⁷ Prispevek: Hinko Kavčič.
- ³⁸ Poročilo štaba Zapadnodolenjskega odreda glavnemu poveljstvu slovenskih partizanskih čet z dne 20. julija 1942, A CK ZKS, brez številke
- ³⁹ Nezgode na železnici, A IZDG F 529; Napad na vlak - mostove v zrak, Borec 1958-3, str. 132.
- ⁴⁰ Prav tam.
- ⁴¹ Frpnci Strle, Proletarske enote na Slovenskem, Borec 1972-8/9, str. 440 in 441, v nadalj-
i\jem: Strle, Proletarske enote na Slovenskem.
- ⁴² Prispevek: Odon Pakiž.
- ⁴³ Prispevek: Hinko Kavčič.
- ⁴⁴ Poročilo obveščevalnega oddelka 11. armadnega korpusa z dne 13. julija 1942, Zbomik-
VI-3-171.
- ⁴⁵ Prav tam; prispevek: Ivan Ferlež-Milan.
- ⁴⁶ Poročilo komandirja 1. voda 2. čete 2. bataljona Zapadnodolenjskega odreda štabu svojega
bataljona z dne 22. julija 1942, A CK ZKS, brez številke.
- ⁴⁷ Poročilo štaba 2. bataljona Zapadnodoleryskega odreda z dne 5. avgusta 1942 o organiza-
ciji bataljona in italijanskih postojankah na njegovem sektoiju, Zbornik VI-3-100.
- ⁴⁸ Poročilo obveščevalnega oddelka 11. armadnega korpusa z dne 13. julija 1942, Zbornik VI-
3-171.
- ⁴⁹ Nezgode na železnici, A IZDG F 529.
- ⁶⁰ Prav tam.
- ⁵¹ Prispevek: Ivan Ferlež-Milan.
- ⁵² Ustni vir: Ivan Ferlež-Milan.
- ⁶³ Poročilo štaba Zapadnodolenjskega odreda glavnemu poveljstvu slovenskih partizanskih
čet z dne 4. julija 1942, A CK ZKS, brez številke.
- ⁵⁴ Prav tam.
- ⁵⁶ Poročilo obveščevalnega oddelka 11. armadnega korpusa z dne 6. julija 1942, Zbornik VI-
3-166.
- ⁵⁶ Prav tam.
- ⁵⁷ Poročilo komandirja 3. čete 2. bataljona Zapadnodolenjskega odreda štabu svojega bata-
ljona z dne 23. julija 1942, A CK ZKS 5630.
- ⁶⁸ Poročilo obveščevalnega oddelka 11. armadnega korpusa z dne 13. julija 1942, Zbornik VI-
3-171.
- ⁵⁹ Janko Jarc, Partizanski Rog, druga izdčga, str. 74, v nadaljrvjem: Jarc, Partizanski Rog, dru-
ga izdaja.
- ⁶⁰ Poročilo štaba 5. grupe odredov glavnemu poveljstvu slovenskih partizanskih čet z dne 7.
julija 1942, Zbornik VI-3-69.
- ⁶⁷ Operativno poročilo poveljstva 11. armadnega korpusa z dne 17. julija 1942, Zbornik VI-
3-174; arhiv 11. armadnega korpusa F 671/E; pismo Francita Strleta z dne 25. novembra 1978.
- ⁶² Strle, Tomšičeva brigada, uvodni del, str. 482.
- ⁶³ Prav tam.
- ⁶⁴ Poročilo 1. delavske čete 5. grupe odredov z dne 27. julija 1942, A IZDG F 5/1.
- ⁶⁵ Poročilo kraljevih karabinjerjev 2. kompanije z dne 20. julija 1942, A IZDG F 158/III; Strle,
Tomšičeva brigada, uvodni del, str. 532, op. 167.
- ⁶⁶ Delovodni protokol glavnega poveljstva slovenskih partizanskih čet od 30. junija do 14.
avgusta 1942, Zbornik VI-3-111.
- ⁸⁷ Strle, Proletarske enote na Slovenskem, Borec 1972-8/9, str. 439 in 440.
- ⁶⁸ Jarc, Partizanski Rog, druga izdaja, str. 301; spomini: Jože Udovič-Topsi.
- ⁸⁹ Radko Polić, Belokranjski odred, str. 235; spomini: Jože Udovič-Topsi.
- ⁷⁰ Strle, Tomšičeva brigada, uvodni del. str. 496, pod črto.
- ⁷¹ Nezgode na železnici, A IZDG F 529.
- ⁷² Stane Erjavec, Močnejši od tračnic, TV 15 z dne 11. avgusta 1978, str. 4.
- ⁷³ Operativno poročilo poveljstva 11. armadnega korpusa od 30. julija 1942, Zbornik VI-3-

⁷⁴ Nezgode na železnici, A IZDG F 529.

⁷⁵ Ustni vin Lado Ambrožič-Novljan.

⁷⁶ Prispevek: Albert Jakopič-K^jtimir.

⁷⁷ Operativno poročilo poveljstva 11. armadnega korpusa z dne 13. avgusta 1942, Zbornik VI-3-201.

⁷⁸ Dopis štaba 5. grupe odredov glavnemu poveljstvu slovenskih partizanskih čet z dne 13. avgusta 1942, A CK ZKS 5483.

⁷⁹ Poročilo štaba Zapadnodolenjskega odreda glavnemu poveljstvu slovenskih partizanskih čet z dne 13. avgusta 1942, A CK ZKS 5641.

⁸⁰ Naredba štaba 11. armadnega korpusa z dne 7. avgusta 1942 za obkolitev in uničenje partizanskih sil na Kočevskem Rogu, Zbornik VI-3-197, točka 2.

Odred v veliki italijanski ofenzivi

Neuspeh italijanskega obrambnega načrta »Primavera« spomladi 1942* je močno obremenil poveljstvo italijanskega 11. armadnega korpusa. To je zdaj pričakovalo uspeh le od splošne ofenzive** proti celotnemu osvobodilnemu gibanju in ne samo proti njegovim bojnim enotam. Zayela pa n^j bi tudi mestna žarišča odpora, zlasti v Ljubljani, organizacijo partizanske oskrbe in v prvi vrsti postojanke borcev v zaledju. K temu je zasedbeno oblast navajalo naslednje:

Razmah osvobodilnega boja in velika ljudska vstaja sta dali na stotine novih borcev proti okupatorju. Partizanske enote so se številčno okrepile, organizacijsko preuredile ter vojaško in politično utrdile.

Nastalo je veliko osvobojeno ozemlje, kije za fašistično Italijo pomenilo občutljivo vprašanje. Medtem ko so poleti 1942 njene divizije podpirale nemško ofenzivo na Kavkaz, osvajale Afriko in načrtovale vdor v azijski prostor, so slovenski partizani prisilili njene vojake, karabinjerje in uradnike k umiku iz večine naselij Dolenjske, Notranjske, Kočevske in Bele krajine.

Osvobodilna fronta je na svobodnem ozemlju začela praktično uveljavljati svojo politiko. Izvolila je narodnoosvobodilne odbore kot nosilce ljudske oblasti, uvedla splošno volilno pravico, odpravila bivše oblastvene organe, veleposestniki tuje narodnosti in narodni izdajalci so bili gmotno razlašeni, razlašena zemlja je bila dodeljena kmetom pridelovalcem, in drugo. Takó je gibanje za nacionalno osvoboditev Slovenije stopilo tudi na pot demokratizacije in socialne preobrazbe.

Spričo vsega tega sta se okupatorja lotevali vse večja nestrpnost in zaskrbljenost. Zato je med pripravljanjem ukrepov, ki naj bi mu vrnili ogroženo suverenost, in še zlasti pri načrtovanju velikih vojaških operacij močno pretiraval s prikazovanjem razmer v pokrajini, da bi tako opravičil ukrepe in zahteve po dodatnih enotah.

* Poveljstvo italijanskega 11. armadnega korpusa je izdalo 6. februarja 1942 načrt »Primavera« (Pomlad) o obrambi italijanskih okupacijskih sil v Sloveniji pred pomladno ofenzivo partizanskih enot.

Načrt »Primavera« vsebine navodila, kako naj se italijanske sile osredotočijo, kako n^j se posadke utrdijo, kakšno zalogo hrane n^j si pripravijo, nad katerimi železniškimi progami n^j opustijo nadzor, in drugo. Po tem načrtu n^j bi se italijanske sile na Dolenjskem združile v Grosupljem, Velikih Laščah, Kočevju, Petrini, Trebnjem, Novem mestu in Črnomlju. Defenzivni značaj tega načrta je proti koncu aprila 1942 vplival na manjše okupacijske postojanke, zlasti na Kočevskem, tako da so se začele »samoiniciativno« umikati v večje kr^je z močnejšo posadko.¹

** Na začetku knjige je prikaz faz velike italijanske ofenzive.

Že 22. maja 1942 je poveljstvo 11. armadnega korpusa predložilo višjemu poveljstvu potrebo po dodatnih 20 bataljonih, s katerimi bi zagotovilo večjo uspešnost obeh divizij, in 9 bataljonov za dopolnitev zapore na meji s Hrvaško. Doseglo je, da so mu v juniju poslali dve pehotni diviziji, dva bataljona fašistov in več nižjih enot ter dali na voljo dve letalski eskadrilji, do srede julija pa še nove okrepitve, predvsem bataljone črnih srac.

Globalni načrt ofenzive je njen potek zvrstil v enajst faz; tretjo fazo, v kateri je nameraval preiskati Kočevsko in še zlasti Kočevski Rog, je šele nekEO pozneje razdelil na etapo A in etapo B. Za vsako fazo in etapo je bil narejen poseben načrt, v katerega so sproti vnašali vse najpomembnejše dopolnitve, kot so jih narekovala že dotlej opravljene operacije.

Cilj in osnovne naloge ofenzive, ki jih je že določilo poveljstvo 2. armade in jih je general Robotti v celoti sprejel, pa so bile popolnoma jasne. Odkriti in uničiti je bilo treba središče odpora, vse partizanske enote in zatreti privrženost ljudskih množic osvobodilnemu gibanju. Ker so se zavedali upornosti ljudstva, naj bi to dosegli z nasiljem nad njim, z uničevanjem njegovega imetja in vsega, kar lahko koristi partizanom, s streljanjem talcev in z odgoni v internacijska taborišča. Posebno skrb je morala okupacijska vojska med ofenzivo posvetiti zaščiti železniškega prometa na progah Postojna-Ljubljana-Zaloga-Ljubljana-Metlika, zato so na teh odsekih posekali drevje 100 do 150 in več metrov v globino. Odrejena je bila tudi zapora vseh meja.

Tej vojaški sili in njeni pripravljenosti na ofenzivo je takrat stala nasproti narodna vojska z okrog 3000 partizani. Tako je prišlo na enega za boj sposobnega borca kar 27 neprimerno bolje opremljenih okupatorjevih vojakov. Glede na takratno število prebivalstva in velikost Ljubljanske pokrajine je na vsake štiri Slovence prišel po en Italijan, na vsak kvadratni kilometer pa 18 okupacijskih vojakov.² Takšno je bilo razmerje med okupatorjem in slovenskim ljudstvom v Ljubljanski pokrajini v trenutku, ko se je sprožil dotlej naj večji vojaški uničevalni pohod na Slovenskem.

Že enournim topniškim in letalskim bombardiranjem se je 16. julija 1942 ob 9. uri začela velika, dva meseca skrbno pripravljana ofenziva združenih italijanskih vojaških enot v Ljubljanski pokrajini proti četam 3. in 5. grupe odredov narodnoosvobodilne vojske Slovenije.

Z izhodiščnih položajev na črti Zdenska vas-Grosuplje-Škofljica-Tomišelj-Preseje-Borovnica so nastopile diviziji »Cacciatori delle Alpi« in »Granatieri di Sardegna«, okrepljeni s tanki, metalci ognja in 75 mm topovi, skupina dopolnjenega fašističnega 85. bataljona »M«, več čet 8. in 16. bataljona »M« ter 11. bojna grupacija graničarjev. V podporo tem enotam so šle na teren tudi mobilne skupine.

V prvi operativni etapi so zajele široko območje Mokrca in Krma, kjer so takrat bili štirje bataljoni Krimskega in 3. bataljon Savinjskega odreda. Ti so se v dneh 17. in 18. julija uspešno umikali do Travne gore in proti Logatcu ter se pri tem sovražniku močno upirali. Ko so glavne italijanske enote prišle 9. julija do Cerknice, Velikih Blok, Lužarjev in Velikih Lašč, je bila prva faza ofenzive končana.

Glavno poveljstvo slovenskih partizanskih čet je kmalu dobilo poročilo o začetku okupatorjeve ofenzive, a vsekakor že 16. julija 1942. O tem sta ga obvestila štaba 3. in 5. grupe odredov, slednji na podlagi poročila Zapadnodolenjskega odreda o velikih premikih italijanske vojske s kamioni po cesti-pri Zdenski vasi.³

Glavno poveljstvo je o tem takoj seznanilo vse svoje podrejene enote in jim obenem poslalo priporočilo za taktiko, kakršno je treba uporabiti v boju proti italijanskim četam med ofenzivo. Opozorilo je na namero okupatorja, da preide v ofenzivo po gozdovih, n*. ;ne partizanske enote v dolinski svet, tam pa jih v frontalnem napadu in z bombardiranjem zlahka uniči. Partizanske čete n^j se temu zoperstavijo z vabami, ki bodo Italijane speljale globoko v gozd, kjer jih je treba naoasti.

Koje štab 5. grupe odredov prejel obvestilo o začetku ofenzive, je svojim enotam ukazal takojšnje in obsežno rušenje vseh prometnih zvez, kijih okupator uporablja v smerih prodiranja in v zaledju. Obenem je opozoril na pojav in začetni nastop bele garde ter pozval borce na povečan in brez-kompromisen boj proti njej, prav tako tudi zoper izdajalce in vohune. S pozivom, da ne sme sovražnik imeti niti minute miru, so bili tudi partizani Zapadnodolenjskega odreda vključeni v začetek ofenzive.

Z enakim uvodom kot prva se je 20. julija 1942 zjutraj začela druga faza velikega sovražnikovega bojnega pohoda. V tej etapi je glavnina združenih italijanskih enot na območju Mokrca, Krma in Iške odkrila ter uničila več-je število partizanskih barak, oskrbovalnih in obrambnih objektov, nekaj prevoznih sredstev in naprav za obveščanje.

Ker so že 20. julija bile vse čete Krimskega odreda in Savinjskega bataljona izven obkolitvenega obročja, so imeli okupatorjevi vojaki opraviti le z odmaknjenimi skupinami partizanov ali s posameznimi borci.

S prihodom enot divizij »Granatieri« in »Cacciatori« do ceste Bloška Polica-Nova vas-Runarsko-Sodražica-Zapotok je bila 23. julija zvečer zaključena druga faza ofenzive. Še pred njenim iztekom pa je bila, zaradi obsežnosti in težavnosti terena ter pričakovanih ovir, naslednja faza razdeljena v dve etapi, etapo A in etapo B.

Tretja ofenzivna faza, »A«, se je začela 24. julija 1942 in je bila najdaljša, s^j je trajala polnih 20 dni. Da poudari r\jen veliki pomen, je general Robotti osebno opravil nadzor sodelujočih enot in si ogledal njihove izhodiščne položaje* Združene sovražnikove enote so morale preiskati predele Notranjske in Kočevske od črte Zapotok-Sodražica-Runarsko-Nova vas-Bloke na jug in jugovzhod do Čabranke, Kolpe in ceste Kočevje-Mačkovec-Koprivnik. V Beli krajini so oddelki divizije »Isonzo« čistili sektor Črnomelj-Vinica, premična skupina te divizije pa vzhodne predele roškega masiva, obrobje Bele krajine in Gorjancev.

* Po italijanskem poročilu so partizani ob tej priložnosti brez posledic napadli poveljnikovo avtokolono pri vasi Kot blizu Ribnice.

Posebej velja opozoriti, da so se 4. avgusta 1942 v sestavo 11. bojne grupacije graničarjev vključili tudi belogardisti iz Begunj na Notranjskem, ki so dobili orožje od Italijanov.⁴

V prvih desetih dneh okupatorjeve ofenzive je glavno poveljstvo slovenskih partizanskih čet dalo več navodil štabom grup odredov, med katerimi je posebej omeniti naredbo o načinu razbijanja sovražnikove ofenzive; naredbo je 25. julija nasloвило tudi odredom in bataljonom.⁵

V njej je opozorilo na razmah italijanskih operacij in zahtevalo, da enote preidejo v protinapade. Še prav posebej je naročilo, da morajo vse imeti dobro organizirano opazovalno, kurirsko in obveščevalno službo. Da bi dosegli večjo operativnost, boljšo povezanost med ljudmi znotraj odredov in pravšnjo zaposlitev kadrov, ki so se uspešno izkazali v bojih, je 26. julija 1942 izšla še omenjena odredba o organizaciji dela v štabnih enotah ter imenovanju novih štabov grup in odredov!⁶

Že med prvima dvema ofenzivnima fazama je italijansko vojaško poveljstvo ugotavljalo, da mu ni uspelo uničiti niti ene partizanske enote ter da se je del teh že po nekaj dneh vrnil skozi njihove obročje na prejšnja območja, večina pa odšla h Kolpi, v Gorjance in na Kočevski Rog*

Obveščen o nezadovoljivem stanju v Ljubljanski pokrajini in da spodbudi ofenzivo, je 31. julija 1942 prišel v Gorico sam predsednik vlade in vrhovni vojaški poveljnik Italije Benito Mussolini. Ob tej priložnosti je dejal, daje treba zaostriti odnos do okupiranega prebivalstva, ki »ne bo nikoli ljubilo Italijanov«, in na uporništvu tega naroda odgovoriti »z ognjem in mečem«. Pripomnil je tudi, da ni proti preselitvi večine slovenskega prebivalstva.⁸

Dva dni zatem je general Robotti sklical v Kočevju sestanek komandantov enot 11. armadnega korpusa, ki jim je posredoval vsebino stališč in ukazov Mussolinija ter jih še dopolnil. Pri tem je podčrtal, da mora biti ofenziva v nadaljevanju še bolj ostra, da je treba postreliti vse krive in osumljene sodelovanja s partizani ter da bodo vsi moški, sposobni za orožje, poslani v taborišče na Rab, saj »nadrejene oblasti ne nasprotujejo interniranju vseh Slovencev«.⁹ S tem je uzakonil nasilje, ki gaje izvajal lahko vsakdo, tudi z najnižjega položaja.

V zadnjem delu sestanka, na katerem so bili navzoči samo komandanti divizij, je general Robotti govoril o splošnih linijah naslednje, tretje »B« faze ofenzive, s katero naj bi uničili partizane na Rogu. Načrt za ta napad je izdelal do 7. avgusta 1942 in ga tega dne objavil v naredbi, kjer je uvodoma pojasnil vzroke, ki so narekovali to vmesno fazo.¹⁰ V njej je tudi podrobno določil smeri premikanja in osi gibanja napadajočih enot ter način vedenja vojaštva med operacijami.

* Uspehe prvih treh faz je kritično ocenil tudi obveščevalni oddelek poveljstva 11. armadnega korpusa, ko je sredi avgusta 1942 zapisal, da se komunistična uporniška fronta kaže kjub udarcem še vedno samozavestna in prav nič upogljiva, da so na očiščenem zalemu spet ugotovili navzočnost upornikov, ki čakajo na ponoven začetek akcij, daje prebivalstvo brezbrizno do italijanskih oblasti in da številna znamenja kažejo na navzočnost komunističnih zaupnikov v mestih, čeprav med stotisoči prebivalci ni mogoče n'jti enega, ki bi pokazal sled za njimi!⁷

Zavedajoč se pomena naslednje etape ofenzive, so v tistih dneh Italijani uporabili tudi širjenje dezorientacijskih vesti o prenosu operacij v Gorski kotar in o premestitvi večjega dela okupacijskih enot iz Ljubljanske pokrajine na meje s Turčijo. Te vesti so dopolnili z maskirnimi ukrepi, s[^] je bilo opaziti nekaj v tej smeri označenih transportov vojaštva s tovornjaki in po železnici.

Veijetno je prav zaradi takšnega maskiranja operacije glavno poveljstvo slovenskih partizanskih čet menilo, da seje ofenziva zaenkrat končala. Sicer je predvidevalo, da bodo italijanske eno* e še prišle na Rog, vendar kak mesec ali dva pozneje in še to z mnogo ma ijšimi silami.

Prav kmalu pa je postalo jasno, da tudi putizanska vojaška obveščevalna služba nima pravih poročil o sprotne dogajanju na terenu in namerah sovražnikovih enot v ofenzivi, skratka, daje slabo razvita.¹¹ Do takega sklepa je prišlo tudi glavno poveljstvo, zato je 12. avgusta poslalo vsem štabom, četnim komandam in vojnim obveščevalcem naredbo o organiziranju obveščevalne službe po enotah. Z njo je natanko določilo, kako je treba oblikovati in izvrševati to odgovorno vojaško nalogo. Vendar je odredba prišla v enote z zamudo, zato ni mogla takoj in pomembneje prispevati k izboljšanju razmer na tem področju.

Zaradi obsežnosti naloge in težke prehodnosti terena je glavnina operacij tretje »A« faze napredovala v globino dnevno le po dva do tri kilometre. Po dvajsetih dneh so bataljoni divizije »Cacciatori« prišli na območje Črnomlja in Semiča, enote divizije »Granatieri« pa so se razporedile med Kočevjem in Ribnico. Tako so se peti dan potem, ko je general Robotti objavil načrt za tretjo »B« fazo ofenzive, njene enote že razporejale na izhodiščne položaje za obkolitev Kočevskega Roga.

Ofenziva na Kočevski Rog in v Suho krajino

Za napad na Kočevski Rog so bile določene divizije »Granatieri di Sardegna in »Cacciatori delle Alpi«, mobilni skupini divizije »Isonzo« in »Macerata« ter manevrska grupacija bataljonov »M*«, skupsg več kot 40 000 vojakov. Zaradi težavnosti terena in odgovornosti naloge je bil čas trajanja ofenzive razdeljen še na dve operacijski stopnji: 14. in 15. avgusta obkolitev Roga in Kope s tremi obroči, od 17. do 24. avgusta pa čiščenje obkoljene cone.** Ko je 13. avgusta general Robotti določil naslednji dan za začetek napada, so bile sodelujoče enote razporejene takole:

- divizija »Granatieri« na črti Ložine-Kočevje-Dolga vas,
- divizija »Cacciatori« na območju Črnomelj-Semič,
- premična skupina divizije »Macerata« ob cesti Mozelj-Rajndol,
- premična skupina divizije »Isonzo« od Knežje lipe do Nemške loke,

* Imenovana tudi kolona »Gelormini«, po komandantu polkovniku-fašistu.

** Na koncu knjige je prikaz tretje B faze velike italijanske ofenzive.

- posebni bataljon divizije »Isonzo« med Birčno vasjo in Ljubnom,
- manevrska skupina »M« v Soteski in Dvom.

V petek 14. avgusta 1942 ob zori je divizija »Granatieri« začela pohod v treh kolonah, od katerih je ena šla prek Male gore do položajev Ugar (k. 521)-Kleč-Grintovec-Konjsko (k. 598)-Šušnjar in Onek. Premična skupina divizije »Macerata«, kije imela nalogo, da prepreči umik partizanov proti jugozahodu, je krenila s položajev v predelu Mozelj in Rajndol ter frontalno zgradila črto Onek-Mačkovec-Staro Brezje, tako daje konec njene desne krila zasedel k. 957 (vzhodno od vasi Staro Brezje) in vzpostavil zvezo s premično skupino divizije »Isonzo«. Ta je s položajev Knežja lipa-Nemška loka krenila v dveh kolonah ter napravila zaporo na črti k. 957 (vzhodno od Starega Brezja)HKoprivnik in vzdolž ceste Koprivnik-Sredgora. Divizija »Cacciatori« je z izhodiščnih položajev Mihelja vas-Kot pri Serniču krenila na črto Sredgora-Planina-Škrilje-k. 1029 (južno od Gač)-Rampoha. Bataljon iz sestave divizije »Isonzo« je krenil iz Birčne vasi pod Ljubem, se tam razdelil v dve koloni, šel z desno prek Drganjih sel in Dolenjih Sušic, z levo pa mimo Gorenjih Sušic do Riglja ter ostal na črti Dolenjske Toplice-Stare žage. Da prepreči partizanom umik proti severu, je en del manevrske skupine bataljonov »M« odšel iz Soteske pod južno pobočje Pečke do k. 881 (vzhodno od Komolca), drugi pa iz Jame pri Dvoru proti Smuki in Topli rebri.

Za oddelek fašistov, ki naj bi prišel na Rog s severozahodne strani, je, kot že vemo, prejšnji dan, tj. 13. avgusta 1942, glavno poveljstvo slovenskih partizanskih čet ukazalo, naj bi ga napadli na Dvoru, ter akcijo zaupalo Zapadnodolenjskemu odredu in 3. bataljonu brigade Toneta Tomšiča. Po prejemu te naloge je komandant odreda Martin Kos-Martinov takoj zvečer napravil načrt za jurišni napad na sovražnika v njegovem stanovanjskem, kmalu po polnoči pa že začel razpošiljati čete na položaje.

Borci 1. čete 3. bataljona odreda ter 1. in 2. čete 3. bataljona Tomšičeve brigade so bili razporejeni od Primoža nad Laščami mimo k. 215 nad Jamo proti Stavči vasi in od Lašč v ravni črti do Podgozda. Prva četa 1. bataljona odreda je bila poslana po desni strani Krke v zasedo nasproti vasi Kot; zaščitni oddelek štaba odreda s težko strojnico na desno stran najmlajšega cestnega zavoja pred Jamo, 3. četa 3. bataljona Tomšičeve pa do Vinkovega vrha na levem bregu Krke, odkoder bi morala prva začeti akcijo z napadom na Dvor.¹² Še pred svitom 14. avgusta so bile vse čete na položajih, razen 3. čete 3. bataljona Tomšičeve brigade, ki se je zamudila in s tem povzročila zrnedo.

Medtem ko so borci na položajih čakali na prihod tomšičevcev in na začetek napada, so Italijani opazili ali zvedeli za približevanje partizanov ter se jeli z naglico organizirati k odporu. Celo na strehah hiš so si uredili strojnična gnezda.

Da ne bi napad v celoti propadel in ker je bilo v tistem trenutku zelo pomembno čimdlje zadržati sovražnika pod Laščami, se je okoli 6. ure zjutraj 2. četa 2. bataljona Tomšičeve brigade pod poveljstvom komandirja Albina Gray zejla približala Podgozdu na manj kakor sto metrov in odprla na fašiste

ogenj. Čeprav je načrtovano presenečenje odpadlo, je pritisk partizanske čete na italijansko oporišče trajal skoraj celo uro. Odsotnost 3. čete 3. bataljona Tomšičeve brigade in premalo bojevit poseg 1. čete istega bataljona sta 2. četo komandirja Grjzyerja prisilila, da se je začela umikati. Odpovedala je tudi napadna naloga 1. čete 1. bataljona odreda. Četa je bila namreč že ob prvem izpadu fašistov iz Podgozda odrezana od štaba akcije, zato se je začela umikati proti Topli rebri in s tem izpraznila desni akcijski prostor. O vsem tem je komandant akcije Martin Kos-Martinov s položaja poročal glavnemu poveljstvu; pri tem je moč sovraľa ka ocenil na 400 do 500 vojakov ter zaprosil za pomoč 1. bataljona Kočevskega odreda.¹³

Pod vse hujšim pritiskom italijanskih minometov se je 2. četa bataljona tomšičevcev, ki je nosila težišče spopada, primaknila od Podgozda najprej k položajem zaščitnega voda odreda, nato pa skupaj z njim in delom 1. čete 3. odredovega bataljona začela prenašati obrambo osvobojenega predela Suhe krajine na obe strani ceste Dvor-Lašče, v ovinke pod Primožem, ter od tam kljubovala pritisku Italijanov vse do prvih popoldanskih ur. Pri tem je imela izdatno pomoč odredovega zaščitnega voda in njegove težke strojnice. Sele ko so fašisti obšli partizanske položaje pod Staro goro in začeli resno ogrožati možnost za umik borcev, so ti popustili in se povlekli k Smuki.

Grad Soteska

Kmalu po 14. uri, ko je spopad prenehal, seje moštvo 3. bataljona Tomšičeve brigade razdelilo. Čeprav brez zveze s svojo 3. četo je njegov komandant Anton Marincelj-Janko odpeljal 1. in del 2. čete na Kočevski Rog, en vod 2. čete pa je odšel s komandirjem Albinom Grajzejem v notranjost Suhe krajine. S to skupino je krenil tudi del 1. čete 3. bataljona odreda s komandirjem.

Komandir 1. čete odredovega 3. bataljona France Smrke-Jošt seje z okrog 15 svojimi borci napotil najprej v smeri Gradenca, potem pa se pred to vasjo obrnil, nad Laščami prekoračil cesto Dvor-Stari Log in pozno zvečer dospel na Bukov vrh, kjer je četa imela stalni tabor. Takoj zatem je prišel tudi četni politični komisar Pavel Henigman-Savo z borci, ki so tega dne bili na opazovalnih točkah Pečke, dokler niso tja pridrli Italijani iz Soteske. Zdaj zbrana večina odredove čete se je odločila, da zapusti Bukov vrh. Odšla je v Suho krajino na levi strani Krke, ne da bi se srečala s sovražnikom.

Zanesljivi podatki o žrtvah bojov med Jamo in Laščami, tako ene kot druge strani, niso ohranjeni. Pač pa so dva dni pozneje Italijani za nazaj poročali, da je manevrska skupina bataljona »M« pri Smuki naletela na nasprotnikovo patroljo in ji prizadejala neugotovljene izgube, na njihovi strani pa je bil ranjen en oficir.

Tega dne so se razvili spopadi tudi na vzhodni strani roškega pogorja. Nad pristopi iz Topliške doline je že od prejšnjega dne bedel večji del 3. bataljona odreda, ki ga je komandant Albert Jakopič-Kajtimir imel na črti Podhosta-Podturn. Drugo četo je razmestil pred Podhosto, z usmeritvijo proti Meniški vasi, nekaj borcev iz 3. čete in del 1. čete pa proti Selam; z močnimi zasedami je nadzoroval cesti iz smeri Soteske in Črmošnjic, s patroljami pa tipal okoliš Dolenjskih Toplic in Poljan. Po odhodu moštva sovražnikovega bataljona »M« iz Toplic je sicer nastopilo zatišje, vendar so čete na teh položajih pričakale 14. avgust 1942.

Medtem ko je pod Primožem potekala bitka s fašisti, je desna kolona bataljona iz sestava divizije »Isonzo« tako nenadoma vdrla v Dolenjske Toplice in okoliš, da se je lahko le malo ljudi umaknilo v gozd in sploh vstran od doma. V naglo opravljeni raciji so Italijani prijeli 64 moških v starosti od 18 do 55 let ter jih na tovarnjakih odpeljali v Novo mesto. Po končanem lovu na ljudi seje sovražnikova kolona uredila za pohod, da skozi Podturn krene v strmine Pogorelca.

Obveščeni o prihodu in početju Italijanov sta se 2., in 3. četa 3. bataljona odreda prestavili tako, da sta cesto Dolenjske Toplice-Podturn obvladali z obeh strani. Ko je sovražnikova kolona prišla pri Selah na območje odredovih položajev, seje vnel spopad, v katerem so borci do večera zadrževali fašiste s križnim ognjem. Fašisti so poskušali razbiti partizansko zaporo celo z opitimi vojaki, a brez uspeha.¹⁴ Tako je bil del posebnega bataljona divizije »Isonzo« prisiljen prenočiti v Topliški dolini, medtem ko je njegova druga kolona čakala pri Srobotniku. To je borce 3. bataljona odreda prisililo, da so tudi to noč prebili na položajih.

Okrog poldne 14. avgusta 1942 je iz Soteske do Pečke (k. 881) prišel drugi del skupine »M« in s patroljami ocenjeval smer Podstenic. O tem je 3. ba-

talion odreda poročal štabu 5. grupe odredov na Cinku, ta pa glavnemu poveljstvu, ki je takrat od Belokranjskega odreda prejelo poročilo o zbiranju in premikanju italijanskih čet na meji kočevskega pogorja z Belo krajino. Vse bolj je postajalo jasno, da gre za usklajenost velikih osredotočenj in premikov sovražnikove vojske s treh strani proti osrčju Kočevskega Roga.¹⁶ Spričo tega je politični komisar 5. grupe Lado Ambrožič-Novljan odredil smer umika Rog-Travnik in določil nekaj najvažnejših evakuacijskih nalog, zlasti za zaščito in varnejši položaj ranjencev.

Kljub pomanjkljivi organiziranosti premil., v in naraščajoči paniki sta bili vsega občudovanja vredni pripravljenost in požrtvovalnost zdravniškega in bolniškega osebja, kije sicer z naglico, vendar z umirjenostjo rešilo skoraj vse huje ranjene. Ukazana sta bila tudi izpraznitev in umik vseh materialov iz delavnic blizu Podstenic, prav tako orožarne, ciklostilne in glavne tehnike. Ko se je začel pritisk fašistov iz Dvora proti Laščam, je glavni ekonomat izpraznil tudi delavnice na Smuki, zatem pa še v Starem Logu.

Medtem se je od Roga do Smuke začela premikati množica ljudi, civilistov in vojske, ki je v glavnem slišala le to, da je sovražnikova ofenziva krenila na Rog. Takrat je spričo odsotnosti jasnih obvestil in enotnih navodil začela naglo naraščati zmeda.

Vodstvo narodnoosvobodilnega gibanja je ves 14. avgust 1942 zasedalo na Kamenjaku, k. 723 in izdajalo najnujnejša poveva. Potem je odločilo, da se tega dne še ne umakne čez Krko proti Ajdovcu, kakor je bilo sprva v načrtu.

S prištabnim osebjem odreda, ki gaje komandant Martin Kos pustil pri Smuki, ko je prejšnjo noč odpeljal čete na položaje nad Jamo, je politični komisar odreda Bogomir Persič-Dolinc popoldne zapustil dotedanji tabor štaba odreda. Kolona je nekso časa šla proti Staremu Logu, potem pa se je obrnila h Kraljevemu kamnu in se z nočjo zasilno namestila približno en kilometer vzhodno od Pugleda. Tam se je takrat že spravljalo k nočitvi okrog 100 partizanov, ki so se s Kamenjaka premestili pod vrh Kraljevega kamna, do velike jame, imenovane »Bunker 42«.¹⁶ Ti partizani so pripadali vodstvenim organom ter njihovim pomožnim ali zalednim službam, ali pa so se jim tega dne priključili. Potem sta tja prišla še komandant odreda Martin Kos z okrog 25 borci štabnega zaščitnega voda in komandant 3. bataljona Tomšičeve brigade Anton Marincelj-Janko, kije svojo 1. četo in del 2. čete peljal na Rog.

Petnajstega avgusta 1942 so se italijanske enote utrjevale na doseženih položajih ali premaknile na nove in se do večera razporedile takole:

- divizija »Granatieri« na črti Rdeči kamen-Pugled-Kren-k. 819 (severno od Oneka); pri tem je bila močno ovirana od posek, zruškov in prekopov, zlasti na cesti Kleč-Stari Log-Pugled;
- divizija »Macerata« od Oneka do k. 957 nad vasjo Staro Brezje; pri tem je utrjevala zaporo, ker je bilo na tem odseku pričakovati pritisk umikajočih se partizanskih sil;
- premična skupina divizije »Isonzo« na črti Križna gora-Golobinjek-Sredgora; v italijanskem poročilu omerjeno skupino upornikov, ki so

jo opazili blizu Koprivnika, so vejetno sestavljali borci 1. bataljona Kočevskega odreda, ki so še dan poprej držali položaje blizu Laz, na poti Kočevje-Koprivnik;

- divizija »Cacciatori« od Golobinjeka (k. 892, severovzhodno od Koprivnika) mimo Ponikev in Ribnika do Podstenic; močna predhodnica njene desne kolone je pod Bukovo gorico brez posledic napadla okrog 20 partizanov iz orožarske delavnice;

- kolona fašističnih bataljonov »M« je zasedla črto Smuka-Spodnja Topla reber-kota 822 (Sedlata gorica), kjer se je popoldne povezala z bataljonom divizije »Isonzo«.

Hkrati s obvladanjem glavnih strateških točk je sovražnik čez dan utiževal dosežene zaporne položaje z bunkerji na križiščih cest, ob važnih gozdnih poteh in prehodih ter na prevladujočih kotah. Obenem je čistil teren, uničeval zaseženo partizansko in civilno premoženje, požigal barake in druge objekte ter se surovo znašal nad ujetimi borci in prebivalstvom, ki se mu je zdelo sumljivo.

Italijansko operativno poročilo za 15. avgust 1942 navaja, daje formacijski bataljon divizije »Isonzo« stopil v stik z bočnimi enotami na k. 822, Pogorelcu in Rampohi. Tega dne sta se obe njegovi koloni ustavili na doseženi črti, da bi zagradili svoje sektorje.¹⁷

V pričakovanju ponovnega spopada s partizani so vojaki bataljona divizije »Isonzo« tega dne krenili iz Topliške doline na Rog zelo previdno in počasi. Proti k. 822 so nameravali iz Podhoste, pred katero je bila na položaju 2. četa 3. bataljona odreda. Koje to opazil njen komandir Jože Pečaver-Aleks, doma v tej vasi, je iz strahu, daje Italijani v spopadu ne bi požgali, umaknil četo v gozd, višje proti Pogorelcu. Tako je bila pot italijanski koloni odprta.

Obveščeni, da na levem boku ni več njihove enote, so se bili drugi borci 3. bataljona prisiljeni prav tako premakniti na nove položaje, kjer se jim je kmalu nato pridružil komandir Jože Pečaver-Aleks s svojo četo. Takrat je komandant bataljona Albert Jakopič-Kajtimir ugotovil, da ima Italijane pred in za seboj, zato je ukazal umik. Nadaljnjih nekaj ur se je z bataljonom prestavljal po prostoru med Roško cesto, Podstenicami in k. 630 (severno od Pogorelca), kjer se mu je najprej priključilo okrog 20 minerjev s komandirjem Jožetom Slapničarjem-Joštom, zatem pa še približno toliko borcev, ki so bili kot prostovoljci namenjeni na Štajersko.

Zdaj je imel komandant Jakopič okrog 130 mož, vendar je bil brez zveze s svojim oziroma drugim nadrejenim štabom ter ni imel pregleda nad dogajanjem v n^jbližji okolici. Znotraj vse bolj ozkega prostora se je bataljon premikal, dokler ni opazil velike kolone fašistov, kije zasedala teren od Komolca v smeri Faberjevega križa, zato se je umaknil proti severu do k. 710 (severovzhodno od Tople rebri) nad Mrzlo dolino. Tako je zašel med prvi in drugi sovražnikov obkolitveni obroč in se je moral zaradi kočljivosti položaja tu ustaviti. Ker ni našel boljše rešitve, je na tem prostoru pričakal tudi noč.

Ko so v trdi temi, na jugu od bataljonovega položaja, začeli sovražnikovi topovi in minometi bruhati zaporni ogei\j, je kazalo, da bi bila za enoto komandanta Alberta Jakopiča morda najboljša rešitev, če bi se napotila proti zahodu, prek ceste Podstenice-Topla reber-Lašče v Suho krajino. Ker pa je bilo treba najprej ugotoviti možnost prehoda, je bataljon kar tu čakal naslednje jutro.

Na prostoru osjega okoliša Kočevskega Roga, ki ga 15. avgusta 1942 še niso zasedle italijanske čete, so bili zbrani organi osrednjih teles osvobodilnega gibanja, del Kočevskega odreda in Tomšičeve brigade ter nekaj manjših skupin borcev, med njimi iz zaščitnega voda Zapadnodolenjskega odreda s komandantom Martinom Kosom-Martinovim. Vsega skupaj je bilo nekaj več kot 130 ljudi, ki so poleg skromne osebne oborožitve imeli še tri puškomitraljeze in eno težko strojnico. Pri Kraljevem kamnu so čakali do noči, nato pa so se odpravili proti severu, k reki Krki.

V noči na 16. avgust je dolga kolona osrednjih organov, ki seji je blizu Cinka pridružil še del štaba 5. grupe odredov, zadela pri Fabeijevem križu na zaporo fašistov bataljona »M«. Ti so jih zasuli z ognjem pušk, strojnic in minometov, da seje njen prednji del razbil, drugi pa so se za kratek čas prikrili. Ko je kmalu nato nekaj borcev začelo odgovajati sovražniku z orožjem, seje večina kolone napotila v smer, odkoder je zvečer šla na pot. Nekaj razbežanih so našle patrulje, ki so šle takoj za njimi, in jih pripeljale k večini skupine, med njimi tudi Edvarda Kardelja. Nekateri iz razbitega dela kolone so krenili proti Staremu Logu, posamezniki pa so se zgubili in potem več dni taval po neznanih gozdnih predelih roškega pogorja.

Pripravljena na spopad z Italijani je večina iz zavrnjene kolone prežive-la 16. avgust kaka 2 do 4 km južno od Fabeijevega križa, v smeri Roga. Zvečer tega dne pa so oblikovali tri skupine, ki naj bi se po različnih poteh prebijale iz obroča. Vsaka je dobila skromno oboroženo spremstvo in vodjo pohoda, ena izmed njih je bila zaupana tudi komandantu odreda Martinu Kosu.¹⁸

Prva je šla na pot skupina s člani vodstvenih organov in naprej od Cinka, v smeri Trnovca, trčila na italijanski zaporni ogenj. Vrnila seje k taboru pri Kraljevem kamnu, potem pa je 17. avgusta še pred svitom odšla v »Bunker 42«.

Prav kmalu seje pokazalo, kako je bila ta odločitev skrajno tvegana, saj ni bilo težko oceniti, kaj bi se lahko zgodilo z osebami v bunkerju in kaj bi to pomenilo za narodnoosvobodilno gibanje na Slovenskem, če bi Italijani našli skrivališče. V njem je nadaljnjih šest dni živel 66 ljudi v skrajnem pomanjkanju, nenehni stiski in negotovosti. Čeprav so se jim okupatorji večkrat približali na manj kakor en meter, jih na srečo niso odkrili. To zatočišče so zapustili 23. avgusta dopoldne.

Kmalu za prvo je Martin Kos-Martinov odpeljal proti Staremu Logu še drugo skupino, kije prav tako padla v močno sovražnikovo zasedo. Razbita seje potem po majhnih gručah vračala proti središču Roga, ki so ga kmalu nato že začele naskakovati italijanske enote. Tam so se skupine še bolj drobile in se poskušale pritajiti ali skriti, vsaka po svoje. Tako sta se znašla sku-

paj Martin Kos-Martinov in komandant Kočevskega odreda Jože Klanjšek-Vasja ter bila prisiljena živeti pet dni v skalni duplini sredi n^jožjega obkolitvenega obroča na Rogu.¹⁹ »

Zadnje kolono, kije krenila proti Suhi krajini, je vodnik zapeljal in s tem prisilil, da je prenočila sredi gozda. Ko je 17. avgusta 1942 zgodaj zjutraj nadaljevala pot, so jo blizu kočevske vasi Pugled napadli vojaki divizije »Granatieri di Sardegna«. Obrnila se je in v naglem pohodu prišla na sam vrh Kočevskega Roga, ki pa so ga prav takrat začeli Italijani bombardirati z letali in topovi, vendar brez žrtev za ljudi iz te skupine. Sele napad pehote na vrh Roga je skupino razbil. En njen del se je umikal v nasprotno smer sovražnikovega prodiranja, proti Staremu Logu, z njim tudi politični komisar 5. grupe odredov Lado Ambrožič-Novljan. Večino pa so Italijani potiskali proti žagi Rog in jo pri tem močno razkropili. Med temi je bilo tudi največ žrtev. Nekaj pa se jih je začelo strnjeno prebijati skozi sovražnikove vrste, se priključilo oddelku 1. bataljona Kočevskega odreda in mimo Podstene prišlo iz ofenzivnega obroča. Pri tem je skupina, s katero je bil tudi komandant štaba 5. grupe odredov Janez Hlebš-Čiro Zasavec, izgubila dva borca.²⁰

Na Bukovi gori nad Nemško loko se je komandant Hlebš od nje ločil in odšel v Krški odred organizirat skupine za vpade na Rog.²¹

Med vsemi enotami, ki jih je na Kočevskem Rogu zajela in pestila 3. B faza italijanske ofenzive, se je naprej in tudi edini popolnoma razbil Delavski bataljon, kije formalno pripadal Zapadnodolenjskemu odredu. Dne 15. avgusta 1942 se je skoraj ves zbral na Rogu, od tod naprej pa se je neustavljivo drobil in izgubljal po vsem širokem prostoru kočevskega pogorja. Njegove večje in manjše skupine so se razpotegnile do Ribnika, Kope in Rajhenava ter so tam pritajene prebile nadaljnje štiri, pet dni. Medtem in v naslednjih dneh se je nekaj njegovih ljudi priključilo četam 1. bataljona Kočevskega odreda, več se jih je pridružilo borcem Belokranjskega odreda in z njimi hagkalo proti Kolpi, mnogi so odšli na svoje domove ali v njihove bližine, precēj pa se jih je tudi vdalo sovražniku.

Vrnimo se k odredovemu 3. bataljonu, ki smo ga 15. avgusta zvečer pustili pod Pečko, vzhodno od Tople rebr! Še prej o položaju sovražnika v naslednjem dnevu.

V nedeljo 16. avgusta 1942 so sovražnikove ofenzivne enote opravljale dela, kakršna je zahteval prehod iz obkoljevalnih k očiščevalnim akcijam. Ves ta dan so čistile zaledje, povezovale in utrjevale dosežene linije napada, dopolnjevale moštvo in orožje ter počivale. Naskok na središče Rogaje štel za najtežjo in najodgovornejšo operacijo celotne ofenzive, zato je bilo ukazano, da obkolitveni obroč ne sme imeti v zaključnem delu nobene najmanjše razpoke ter da mora delovati živo in budno.

Diviziji »Granatieri« in »Cacciatori« sta ta dan očistili zaledje doseženih linij; premična skupina divizije »Macerata« se je premaknila le toliko, daje svojo zaporno črto povezala z desnim krilom divizije »Granatieri« in s premično skupino divizije »Isonzo«, kije prek Golobinjeka (k. 892) vzpostavila zvezo z divizijo »Cacciatori«. Posebni bataljon divizije »Isonzo« in skupina

bataljonov »M« pa sta z manjšimi premiki popolnoma zaprla črto Podsternice-Faberjev križ-Rdeči kamen in se tako povezala z desnim krilom divizije »Cacciatori«.²² Stem je bila sklenjena veriga, dolga okrog 40 km, kije objela približno 120 km² ozemlja. Na vsak dolžinski meter obroča je prišel po en, na vsak kvadratni kilometer pa več kakor 300 sovražnikovih vojakov. Tem enotam so dodali še 41., 133., 240. in 241. letalsko eskadriljo z letališča v Ljubljani in na Sušaku ter topništvo 65. divizionu 152/13 v coni Onek in baterije 149/53 pri Starem Logu. Za usklajen, hiter in neposrednejši stik s potekom operacij seje taktično poveljstvo 16. avgusta preselilo iz Ljubljane v Kočevje.

Še v jutranjem mraku 16. avgusta 1942 so s položna med kotama 710 in 621 (severno od Tople rebri) odšle patrulje 3. bataljona odreda tipat za sovražnikom in ugotavljat razmere na cesti Dvor-Kočevje zaradi možnega prehoda. Kmalu popoldne seje ena takšnih oglednih skupin vrnila s poročilom, da se približno 500 metrov severneje, za hrbtom bataljona, oblikuje sovražnikova strelna vrsta, ki prav gotovo namerava obkoliti in preiskati prostor, kjer so se borci zadrževali. Obenem da so se nekoliko nižje že začele razporejati štiri močne italijanske zasede, med seboj oddaljene po okoli 150 metrov.

Sovražnikova zapora je bila hitro strnjena in na južni strani pobočja so že padali ukazi vojaštvu, naj preišče koto.²³

Komandant Albert Jakopič je kratek čas tehtal okoliščine v zvezi z umikom, nato pa odločil, da se bataljon spusti po isti strani, odkoder so prihajala italijanska povelja za naskok; tu je namreč predvideval več možnosti

Pohod Italijanov skozi Rampoho na Kočevski Rog, avgusta 1942

za izmikanje kakor na nasprotni strani, kjer je že rinilo nekaj sto fašistov. Ni se uštel, pri tem pa je še pomagala nenadna nevihta, tako da so se borci mimo sovražnikovih zased izvlekli brez spopada* Potem je bataljon pospešeno nadaljeval pot, dokler ni v zavetju gozda in nevihte prišel do ceste, ki iz Podstenic pelje proti Komolcu.

V zavarovanje bataljona pri prehodu čez cesto v nasprotni hrib je šla skupina borcev, namenjenih na Štajersko; razdelila se je v dve zasedi in iz obeh smeri zaprla cesto, tako daje ostala le ožina za prehod. Ko je bila večina bataljona že prek poti, so nenadoma zaslišali kamione, ki so prihajali od Podstenic. Zaseda, obrnjena v tisti smeri, je prvega spustila na razdaljo okoli dvajset metrov, potem pa nanj odprla ogenj iz vsega orožja, da se je takoj ustavil.²⁵

Takrat seje kolona 3. bataljona odreda pretrgala. Veliko tistih, ki ob začetku napada na kamion še niso bili prek ceste, čez katero je bilo treba priti, je zbežala v nasprotno stran, proč od nje. Italijani v napadenem vozilu se sicer niso upirali, a pričakovati je bilo nastop vojaštva, kije prihajalo z naslednjimi kamioni. Zato so borci obeh zased morali pohiteti; mahnili so jo za večino bataljona in ga kmalu dohiteli. Ob prvem krajšem počitku sta komandant Albert Jakopič-Kajtimir in politični komisar Franc Alič-Ciro ugotovila, da z njimi niso šli prek ceste borci enega voda 2. čete z vodnikom Jožetom Murnom-Perom in minerji s komandirjem Jožetom Slapničarjem-Joštom.

Potem je bataljon ponoči nadaljeval pohod ob Vinski poti proti zahodu s ciljem, da se čimprej prebije v Suho krajino. Še v jutranjem mraku 17. avgusta 1942 je prvič skušal priti pod Šenberkom do ceste Smuka-Stari Log, a je naletel na sovražnikovo zaporo in se bil prisiljen zavleči v zavetje gozda kote 870, zahodno od Rdečega kamna. Ker so cesto Dvor-Kočevje varovale sovražnikove stalne motorizirane patrulje in obrambne črte z bunkerji, prsobrani ter strojničnimi in minometnimi gnezdi, bi bilo nasilno prebijanje izredno tvegano. Za kaj takega pa bataljon takrat ni imel potrebne borbene morale. V naslednjih štirih dneh je sicer še večkrat poskušal priti čez cesto Stari Log-Lašče, a zaman. Pri tem pa se mu ni zgodilo tudi nič posebno nevarnega.

* Albert Jakopič-Kajtimir je mnogo pozneje opisal ta dogodek takole:

»Tistega dne smo bili ves dopoldan na krožnih položajih blizu Pečke. Okrog 13. do 14. ure se je pričelo oblačiti, in ko sem ravno razmišljal, kako bi izkoristil morebitni dež, zaslišimo iz smeri vznožja pred nami ‚prima compagnia‘ malo bolj desno, ‚seconda compagnia‘ še bolj levo, ‚terza compagnia‘... ter končno na našem desnem boku ‚quarta compagnia‘ in ‚guardate la cota‘!

Že sem mislil zapovedati umik v nasprotno smer, ko sem se v hipu zavedel, da je to morda past. Zato sem na hitro odredil patrolo, jo poslal z nalogo, da razvidi nameravano smer umika, in počakal. Ni minilo niti pet minut, ko so že prihiteli brez sape in javili, da gredo Italijani v strelskih vrstah od vznožja proti nam. Še med poročilom sem že povečeval, da se spustimo v dveh kolonah, samo 2 do 3 m vsaksebi, z orožjem v roki, v smer, odkoder smo slišali italijanska povelja. Jasno mi je bilo, da so čete tam, kjer jim niso ukazovali, pred nami pa verjetno markirajo čete s posameznimi desetinami in povelji. Računal sem - ali sploh ne bomo naleteli nanje, ker se bomo prebili skozi medprostor, ali pa bodo oni pred nami bežali. Zgodilo se je prvo, pri tem pa nam je pomagala še ploha, grom in šum močnega dežja. Tako rekoč, sprehodili smo se, ne da bi se s sovražnikom sploh videli.«²⁴

V ponedeljek 17. avgusta 1942 se je po enournem topniškem obstreljevanju in letalskem bombardiranju začel očiščevalni pohod italijanskih enot, ki so prejšnjega dne sklenile obroč okoli Roga. S sredotočnimi premiki, ko je določeni prostor naprej obkolila, potem pa ga do podrobnosti preiskala navznoter proti središču, je pehota česala predel za predelom, temeljito in večkrat, s tem pa tudi vse bolj stiskala že tako skoraj neprepustni obroč.

S ciljem, da podžge vojaštvo v akciji, je prav tega dne obiskal komandant italijanskih oboroženih sil »Slovenija-Dalmacija« general Roatta fronto razporeda in napredovanja divizije »Granatieri«, vse do prednjih patrulj izpostavljenega polka grenadirjev. To naj bi prispevalo k večjim uspehom ofenzive, ki njenega poveljstva dotlej niso zadovoljevali.

Poročilo 11. armadnega korpusa za 17. avgust 1942 navaga, da so pri čiščenju obkoljenega Kočevskega Roga dosegle sodelujoče enote naslednje uspehe:

- divizija »Granatieri« je ubila 51 in zajela 11 upornikov, zaplenila 12 pušk z več tisoč naboji, konje, govejo živino in znatne količine drugega materiala ter porušila dosti taborov in delavnic;

- divizija »Cacciatori« je ubila dva, zajela pa enega upornika, uničila dva tabora, zažgala 50 barak ter zaplenila strelivo in živino;

- skupina bataljonov »M« je ubila dva upornika in zaplenila eno puško s strelivom, tega dne je skupina imela enega mrtvega in tri ranjene črno-srajčnike.²⁶

Kaj pa se je zgodilo s Perovim in Joštovim vodom?

Obe skupini sta se, potem ko sta se ločili od glavnine 3. bataljona odreda, prikrili v zaraščeni globači vzhodno od ceste, ki je nista prekoračili, tam počakali do noči naslednjega dne in potem nadaljevali pot proti Pogo relcu (k. 882), kamor sta prišli pred svitom 18. avgusta 1942. Komaj nekaj ur zatem so domačini iz podroških vasi sprožili misel, večina drugih pa jo je takoj sprejela, da se pritajijo v kraški jami »Skedenj« nad Podturnom. Se za dne so že bili v njej. Ko se je spustila noč, je več fantov odšlo domov in se ni več vrnilo v »Skedenj«. Drugi so se zbal, da jih bodo ti pod pritiskom domačih izdali, zato so se že ponoči vrnili do Pogorelca. Kljub temu je v naslednjih dveh, treh dneh prišlo tudi med temi do nadaljnega osipanja.

Da bi se lažje izogibali sovražniku, so se spet razdelili v dve grupi po šest, sedem mož. Enoje prevzel in odpeljal komandir Jože Slapničar-Još, druga je ostala ob vodniku Jožetu Murnu-Peru. Skupina s komandirjem Slapničarjem je krenila do Bukove gorice, kjer je prenočila, naslednjega dne pa brez ovir prišla do Štal nad Črmošnjicami.²⁷ Drugi so odšli z Murnom na Rigelj, tam bili dva do tri dni, potem pa so se prek Rampohe vrnili na območje Podstenic.

Tiste dni, ko je odredov 3. bataljon zamen poskušal priti v Suho krajino, je daleč vstran živel večji del njegove 1. čete mirno, brez nalog in predvsem brez sovražnikovega nadlegovanja. Po prekoračitvi Krke, v noči na 15. avgust, sta komandir France Smrke in politični komisar Pavel Henigman popeljala borce vse do Dobrniča in se od 16. do 21. avgusta premikala po nje-

govern širokem območju, potem pa jih spet usmerila proti Suhi krajini na desnem bregu Krke.

V naslednjih treh dneh, 18., 19. in 20. avgusta 1942, so italijanske enote v strelcih prodirale z vseh strani proti središču obkoljenega Roga, dokler se niso sešle na njegovem osrednjem območju.

Tako so 18. avgusta ofenzivne čete osredotočeno nadaljevale svoj pohod k cilju skupnega napada. Divizija »Granatieri« je nastopala skupaj z grupacijo bataljonov »M« ter pri tem čistila ozadje vse do Babje gorice, Kraljevega kamna, kote 982 (vzhodno od Kamenjaka) in Kleča. Divizija »Cacciatori« pa je preiskovala široko območje Travnika, Rese in gozdne površine, vključno s Podstenicami, kjer je odkrila in razdejala partizansko elektrotehnično delavnico. Ob njej sta prodirali tudi mobilni skupini divizij »Isonzo« in »Macerata«.

Med temi operacijami je bilo po italijanskih virih ubitih 27 in zajetih 41 partizanov ter zaplenjene 3 puške. Tega dne je general Robotti vzpostavil novo garnizijo v Koprivniku.

Dne 19. avgusta 1942 so operacijski oddelki napadali v sklopu divizij »Granatieri« in »Cacciatori«, zožili obkolitveni obroč na prostor Kočevski Rog-Mlinarska pot-Červanova cesta-Podstenice in zasedli koti 903 (nad Mlinarsko potjo)-945 (Tabor)-Jelenico-Breznov križ. Pri tem so uničevali vsa odkrita skladišča, požigali barake in tabore ter porušili vso vas Trnovec. Poleg drugih materialov so zaplenili tudi 6 pušk in 3 puškomitraljeze. Poveljujoči general Robotti si je hotel ogledati Podstenice, a do tja ni mogel, ker je bila cesta zadelana z debli. Italijansko poročilo pravi, da so tega dne ubili 43 in zekali 31 upornikov, pri tem pa je skupina »Isonzo« imela enega mrtvega in enega ranjenega.²⁸

Dvajsetega avgusta 1942 pa so vse sodelujoče sile končale premike in se med seboj povezale v popolnoma sklenjenem obroču. Znotraj tega so obračunavale z ujetniki in tistimi, ki so se jim vdali. Poročilo 11. armadnega korpusa za ta dan navaja, daje bilo na strani upornikov 35 ubitih in 32 zajetih, med Italijani pa ranjenih 5 vojakov. Omenjena je tudi naraščajoča dejavnost partizanskih skupin, ki napadajo obkolitveno črto od zuney. Zlasti veliko takih primerov da je bilo v noči od 19. na 20. avgust 1942.

Od 20. do 23. avgusta 1942 so sovražnikove ofenzivne enote znova in podrobno preiskovale gozdove, kraške globeli, jame in luknje ter natančno pregledovale vse, tudi najtežje prehodne predele znotraj tretjega ognjenega obroča. Tako je do 23. avgusta 1942 okrog 40 000 italijanskih vojakov prehodilo in preiskovalo vsako ped Roga, v mnogih primerih z zasledovalnimi psi in detektorji.

Italijanska operativna poročila, ki jih navdamo, ker partizanskih ni, pravijo, da so njihove čete med trajanjem operacij 3. B faze dosegle v boju proti upornikom naslednje uspehe: ubile in ujele so 114 oseb,* zaplenile 57 pušk, 5 puškomitraljezov, uničile 56 barak, 8 taborov in 3 delavnice. Po istih navedbah so njihove izgube znašale 6 mrtvih in 34 ranjenih.²⁹

* Med ubite v ofenzivi so Italijani šteli tudi civilne osebe.

Vrnimo se spet k 3. bataljonu odreda.

Po brezuspešnih naporih, da s svojo 2. in 3. četo prekorači cesto Stari Log-Lašče in odide naprej proti Ribnici, seje komandant 3. bataljona odreda Albert Jakopič-K[^]timir odločil za prehod na levi breg Krke; to mu je uspelo ob prvem poskusu, v noči na 23. avgust 1942. Medtem ko so italijanske ofenzivne enote gosto strnile obroč, s katerim so objele Podstenice-žago Rog in Rampoho, je njihov nadzor prostora od Tople rebri do Podgozda popustil prav toliko, da se je bataljon tu približal Krki in jo pri vasi Kot prestopil brez ovir. V nadaljevanju pohoda severno od Žužemberka je naslednjega dne opoldan prišel do Korit pri Dobrniču in se tu ustavil. Na prostoru med Vrbovcem in Dobravo je našel 1. in 2. četo odredovega 1. bataljona, prek njih pa stik z namestništvom glavnega poveljstva, ki se je takrat zadrževalo v Volčji jami. Od dr. Aleša Beblejja je komandant Jakopič dobil nalogo, naj se z bataljonom takoj vrne na desni breg Krke v Suho krtino, tam sestavi več bojnih skupin in jih pošlje za hrbet sovražnika, ki drži obkoljen Kočevski Rog.³⁰

Računajoč, daje ofenzive konec, in ne da bi vedela, kje je 3. bataljon, sta se 23. avgusta 1942 komandir France Smrke in politični komisar Pavel Henigman odpravila s svojo četo mimo Žužemberka proti Dvoru z namenom, da prekoračita Krko in gresta v rajon Dolenjskih Toplic. Brez stika s sovražnikom je četa, v noči na 24. avgust, prišla čez reko na desni breg in se ustavila na Stari gori, nad Stavčo vasjo. Toda samo nekaj ur zatem je italijansko vojaštvo močno zasedlo cesto Jama-Stari Log, naslednjega dne pa še njen odsek proti Hinjam. Obenem je okrepilo nadzor nad zvezo med Sotesko in Žužemberkom³¹ ter s tem zaključilo priprave za nadaljevanje velikega pohoda prek osvobojenega partizanskega ozemlja.

Načrt za 4. in 5. fazo italijanske ofenzive je predvideval pregon borcev narodnoosvobodilnega gibanja iz Suhe krajine čez Krko in dalje na sever, prek železniške proge Grosuplje-Novo mesto, vse do okupacijske razmejitvene črte. Italijansko vojaško poveljstvo bo ob tej priložnosti vključilo med svoje enote tudi oboroženo četo belogardistov in pomoč nemške vojske na razmejitveni črti.

Četrto fazo sta 24. avgusta začeli diviziji »Granatieri« in »Cacciatori« z odhodne črte Kočevje-Noví Breg-žaga Rog-Poljane pri Podturnu proti severozahodu in 29. avgusta 1942, po treh etapnih pohodih, vzpostavile zaporo na črti Rašica-Zdenska vas-Zagradec-Žužemberk-Dvor. To zaporo so držali fašisti bataljonov »M« in 105. legije črnih sr[^]jc iz Zagradca in Krške vasi. Zaporo na zahodnem krilu ofenzive, od Kočevja do Velikih Lašč, so napravili deli divizije »Macerata«, medtem ko je vzhodni bok ščitila in s črte Novo mesto-Mirna peč-Dvor-Žužemberk pritiskala skupina generala Cerruttija, v kateri sta bila po en bataljon divizije »Isonzo« in »Cacciatori« ter četa belogardistov iz Novega mesta.

Tako je tudi pri čiščenju Suhe krajine sodelovalo okrog 40 000 italijanskih vojakov, ki jih je podpirala okrepljena dejavnost stalnih posadk z obrobja ofenzivnega območja ter začasnih postojank, v Struški, Krški in Top-

liški dolini. Toda vse vojaštvo, uporabljeno v tej fazi ofenzive, ki je trajala do 30 avgusta 1942, ni doseglo pomembnejšega uspeha.

Italijanska poročila o poteku in uspehih ofenzive so, v primerjavi z obvestili o prejšnjih operacijskih ciklih, po obliki krajša, a po vsebini revnejša. Kjub temu velja omeniti naslednje vesti in ugotovitve:

- »vojaki divizije .Granatieri' so 24. avgusta 1942 presenetili pri Novem Bregu dva upornika, enega ubili, ranjenega pa ujeli;«³²

- »divizija .Cacciatori' je 27. avgusta 1942 opravila topniško akcijo na Sela pri Šumberku in Volčjo jamo, ker je dobila obvestilo o zbiranju upornikov v teh krajih.«³³

Poleg vojaškega neuspeha četrte faze je za vodstvo te velike okupatorjeve akcije nastopila še dodatna težava. Že ob njenem začetku je nadrejeno poveljstvo sporočilo generalu Robottiju, da morajo do 3. septembra oditi v sestavo 5. armadnega zbora vsa divizija »Granatieri«, trije bataljoni »M« in en topniški divizion, ker so vključeni v veliko ofenzivo zoper NOV v Gorskem kotaju, Liki in Bosanski krajini.** Čeprav je komandant 11. armadnega korpusa še za nekaj dni zadržal večji del tega vojaštva, je poteza poveljstva »Slovenija-Dalmacija« že vnaprej zmanjšala učinkovitost naslednje etape ofenzive, še preden se je začela.

In kaj je med 4. fazo sovražnikove ofenzive doživel odredov 3. bataljon?

Po enodnevnem počitku pod Liscem sta se 2. in 3. četa 3. bataljona odreda odpravili skoraj po isti poti kakor dan poprej njegova 1. četa, nazaj proti Krki, in bili 24. avgusta 1942 na Lačen griču, vzhodno od Žužemberka. Tu je komandant Albert Jakopič napisal in odposlal za glavno poveljstvo poročilo, v katerem je omenil stanje čet, ki sta trenutno šteli 94 borcev, in italijanske vojaške premike ob reki Krki ter zaključil, da bo v primeru, če od patrulj prejme ugodna obvestila, krenil čez Krko nad Lašče.³⁵

Prav tega dne pa se je 1. četa 3. bataljona odreda spet soočila s sovražnikovo ofenzivo. Zaskrbljena, da ne ostane v rženem obroču, seje na Stari gori pri Gradencu razdelila v dve skupini, od katerih naj bi ena, s komandijem Francetom Smrketom, šla na Notranjsko, drugo pa bi politični komisar Pavel Henigman peljal proti Beli krajini. Ker sta obe že na začetku poti naletele na sovražnikove zasede, ki soju zavrnila, sta se zvečer ponovno sešli v prejšnjem taboru na Stari gori in tu počakali naslednjega dne.³⁷

Na podlagi podatkov, ki jih je dobil od patrulj, seje komandant Albert Jakopič odločil za vrnitev v Suho krajino, na desni breg Krke. Medtem ko so se enote divizije »Granatieri« pripravljale na premik k drugi utrditveni

* Ubiti partizan je bil slovenski književnik Miran Jarc, ujetnik pa ranjeni Pavel Kamenšek. Tragedija se je zgodila na Pugledu pod Rogom.³⁴

** Prvega avgusta je vrhovni komandant NOV Jugoslavije Josip Broz-Tito prejel brzojavko slovenskega glavnega poveljstva o veliki italijanski ofenzivi. Da oslabi pritisk sovražnika v Sloveniji, je vrhovni štab usmeril dejavnost svojih enot proti Dalmaciji. V odgovor na to so Italijani začeli najprej umikati svoje posadke v močnejše utrjene postojanke, da so tako lahko ostali na ozemlju, ki so ga zasedli partizani. Nsgboj verjetno je bil to njihov prvi začasni ukrep, medtem pa je 5. armadni zbor organiziral ofenzivo, kije zajela ozemlje med železniško progo Fužine-Ogulin-Vrhovine ter cesto Vrhovine-Vratnik-in jadransko obalo.³⁸

črti Hinj[^]Rapljevo-Kuka vas, je 3. bataljon odreda v prvih urah 25. avgusta 1942 pod Dvorom prišel čez Krko in se ustavil blizu Lašč. Po prenočitvi pod Primožem se mu je tu priključila njegova 1. četa, kiji prejšnjo noč ni uspelo priti iz že blokirane Suhe krajine.

Kot mu je bilo naročeno, je komandant Albert Jakopič še tega dne izbral okrog 20 mož, večinoma domačinov iz Topliške doline, in jih pod vodstvom že imenovanega komandirja 2. čete Jožeta Pečaveija-Aleksa poslal proti Topli rebri, da poiščejo stik s člani osrednjih organov. Skupina pa se ni več vrnila v sestavo bataljona.*

Kljub priključitvi 1. čete pa 3. bataljonu odreda ni kazalo, da bi se še naprej zadrževal v tem predelu, zato je štab sklenil, da pojde z vsemi tremi četami proti Notranjski.

Neobveščen o začetku ofenzive na Suho krajino in brez podatkov o trenutnem položaju sovražnika se je bataljon odločil priti do Male gore v enem pohodu. V svetli noči na 27. avgust je kolona prišla od Gradenca proti Prevolam do Visejca in tu pozvala dva zaščitnika, n[^]j gresta za vodnika. Franc Novak-Japljevec in Franc Novak-Matevževac sta čete peljala proti jugu, najprej del 2. bataljona s komandantom vred, potem pa 3. in za njo 1. četo, s katero je šel politični komisar bataljona Franc Alič-Čiro. Ko je odredova enota že zapustila Klingar in korakala proti Ratjam, jo je z desne strani ostro napadla italijanska položajna zapora iz oddelka divizije »Cacciatori«, ki se je premikala k tretji utrditveni črti Brezovi dol-Sv. Katarina-Žužemberk. Ze s prvimi sovražnikovimi strelji je bil ubit vodnik Franc Novak-Japljevec, drugi zaščitnik pa hudo ranjen, vendar so ga borci spravili domov. Ranjencu je pri tem pomagal tudi komandir 1. čete France Smrke-Još, ki je takrat izgubil stik z bataljonom.

Ob napadu se je bataljon razbil na dve glavni skupini. Druga in del 3. čete sta se s komandantom Albertom Jakopičem, kije bil ob tej priložnosti lažje ranjen, umaknili mimo Lipja nazeg, k Stari gori, medtem ko sta 1. četa in preostali del 3. čete odšli s političnim komisarjem Francem Aličem ob Visejcu proti Trškemu borštu.³⁸ V prepričanju, da se bataljon ne bo mogel več skupaj umikati, ga štab ni poskusil spet združiti, zato so čete ostale razdeljene.

Iz ure v uro je bilo opaziti vse več znamenj, ki so grozeče opozajjala, da se je zdaj začela ofenziva na ta del Suhe krajine. Poleg tega se je nenehno večalo število ubežnikov, kar je dodatno kvarilo razpoloženje čet nasploh in vsakega njenega borca posebej. Bil so tudi popolnoma brez informacij in zvez.

V vse večji zaskrbljenosti spričo naraščajoče nevarnosti je komandant bataljona Albert Jakopič-K[^]timir predočil borcem, ki so se znašli v njegovi skupini, kritičnost položaja in nevarnost skupnega premikanja večjih oddelkov. Končno je predlagal izhod, ki n[^]j bi bil v tem, da se razdelijo na

* Dan ali dva zatem so odredovci že zvedeli, daje okoli 15 borcev te skupine s komandirjem na čelu krenilo namesto proti Rogu v dolino in se vdalo Italijanom. Samo štii je ali pet borcev je šlo naprej na Kočevski Rog in tam iskalo zvezo s partizani.

skupinice po približno pet borcev. Te nso bi se do konca sovražnikove ofenzive samostojno gibale in prikrivale, potem pa se zbrale na domenjenem prostoru.* Ker niso našli druge rešitve in pod pritiskom trenutnega stanja, so se borci s predlogom strinjali, čeprav je zanje pomenil hudo preizkušnjo. V enakem razpoloženju in v podobnih okoliščinah se je tako odločil tudi tisti del bataljona, ki je odšel v smeri Trškega boršta.³⁹

Blizu Gradenca se je moštvo 1. in dela 3. čete razcepilo. Okrog 20 borcev 1. čete, skupaj s političnim komisarjem Francem Aličem-Čirom, je še ves ta dan ostalo na tem prostoru, del 3. čete s komandirjem Francem Picljem-Frenkom pa je krenil na pot. Ker je bila večina teh iz Gorenjega in Dolenjega Polja ob Krki ter iz vasi na območju Dolenjskih Toplic, so se namenili v bližino Podturna. Računali so, da bodo v domačem okolju bolje zavarovani, oskrbovani in obveščani.

Na poti ob Krki proti Soteski so jim pri vasi Kot nenadoma prišli na-proti Italijani. Vsi partizani so pobegnili, razen komandirja Franca Piclja ter borcev bratov Ivana in Jožeta Erbeznika, ki niso več mogli zbežati. V naglici so se vsi trije zavlekli v bližnji skedenj, kjer so jih sovražnikoví vojaki kmalu odkrili in pred hišo Franca Koncilje-Mavsarja, lastnika skednja, takoj ustrelili. Bilo je 27. avgusta 1942.^{**40}

Noč na 28. avgust so borci, ki so ostali ob političnem komisarju Aliču, preživeli nad Gradencem, zarana tega dne pa so se znašli v širokem obroču sovražnikovih vojakov. Tik preden so to ugotovili, so tri tovarišice iz te skupine odšle v civilnih oblekah do Lipja po hrano. Medtem pa so Italijani druge izsledili ter jih začeli preganjati z namenom, da jih najprej razbijejo in nato polovijo oziroma pobijejo. Posebej velja zapisati, da so okupatorjevím vojakom pri tem že izdatno pomagali domači belogardisti.

Partizani so se razvlekli po grebenu, ki se razteza od Trškega boršta v smeri Lašč in so brez večjih izgub preživeli tudi ta dan. Po končani h'jki se je zvečer zbralo blizu Gradenca okrog deset odredovcev, ki jim je politični komisar Alič predlagal umik proti Ribnici, prepričan, daje tja krenila tudi skupina s komandantom Albertom Jakopičem. Ker se borci, ki so bili

* Razdelitev partizanske enote na skupinice, tako med veliko italijansko ofenzivo kakor tudi sicer, ni bila v navadi, saj je sovražniku ponudila možnost lažjega obračuna z vsako od njih. O tem je komandant 3. bataljona Zapadnodoljskega odreda Albert Jakopič-Kagtimir več let pozneje zapisal takole:

»Tako, to je tisto, zgrabila jih je panika, zato niso šli čez cesto, zato je četa, ki sem jo poslal naz'j na Rog za reševanje glavnega štaba, odšla domov in se javila Italijanóm, zato govore o trojicah in peterkah, da sem jih odposlal, ne povedo pa, da sem jih res poslal domov po hrano, pa se niso več vrnili. Neki taki skupini sem dal lastno baterijo, da bi se lahko ponoči vračala, in zadnji denar za nakup hrane, ker sem vedel, da je stanje na terenu težko. Zavedajoč se vsak dan botj tega dejstva, sem imel pred očmi predvsem očuvanje enote, ker je bilo jasno, da ofenziva ne bo večno in daje predvsem važno ostati in ostati. O disperziji, ki bi prišla v poštev le v naj večji nevarnosti, smo res govorili, a samo še tedaj, ko je bilo ozemlje osvobojeno na, teoretičnih urah, in še to samo s komandnim kadrom od desetarja navzgor, zavedajoč se delikatnosti takega razmišljanja.«

** V operativnem poročilu z dne 27. avgusta 1942 so Italijani zapisali, da so prodirajoči oddelki divizije »Cacciatori« preganili skupino kakih 20 partizanov, v nekem drugem spopadu pa so njihove čete ubile tri upornike.⁴²

doma iz okolice Novega mesta, s tem niso strinjali, jih je šest odšlo proti roškemu pogojju, drugi štirje pa so krenili proti Notranjski. Slednji so brez večjih ovir prišli najprej na Veliko goro in kmalu zatem na Krim, kjer jih je za nek^j dni sprejel 1. bataljon Notranjskega odreda, kateremu je takrat poveljeval Alojz Popek-Vandek.⁴¹

Podobno so se razšli tudi partizani skupine ob komandantu Albertu Jakopiču. Slednji je z bataljonskim intendantom Vasjo Ocvirkom in še petimi borci šel za četami divizije »Cacciatori« od Stare gore proti Ambrusu ter se 30. avgusta utaboril streljaj od Korirya, v gozdu. Koje hotel naslednji dan poskrbeti za hrano soborcev, bi bil pri tem kmalu postal žrtev že organizirane bele garde*

Bolj kot preganjanje po Rogu je enoto komandanta Alberta Jakopiča drobila 4. etapa velikega italijanskega pohoda proti partizanom, ofenziva skozi Suho krajino. Veliko borcev obeh glavnih skupin, ki sta nastali po razbitju bataljona med Klingajem in Ratjem, je v nadaljnjih dveh, treh dneh odšlo nazaj v kočevske gozdove. Nekateri pa so se odpravili v bližino doma in se jih je precej med njimi z vednostjo svojcev nek^j časa skrivalo, dokler se niso na njihovo prigovarjanje vdali Italijanom. Posamezniki so se pri sovražniku hoteli odkupiti s tem, da so pristopili k beli gardi in obenem izdali, kar so vedeli. Eden takšnih je povedal tudi za tiste tri odredove borke, ki so šle v Lipje po hrano; Italijani so jih tam že isti dan našli, aretirali in odpeljali v Žužemberk, odondod pa v Ljubljano.⁴³

Zdaj, ko vemo, kako je velika italijanska ofenziva razpršila 3. bataljon Zapadnodolenjskega odreda, povejmo še nek^j o nadaljnjem vedenju in premikanju tistih njegovih borcev, ki so šli nazaj v Rog. Pred tem pa vsaj bežno omenimo, kako je tiste dni veliko partizanov, terenskih političnih delavcev in civilnih prebivalcev, predvsem na deželi, prišlo v hudo krizo.

Ta je nastala pod vplivom vojaškega nasilja ter silovite propagande in močnega pritiska domače reakcije, z delom duhovščine na čelu, na domače ljudi. Namerno Siljenje lažnih vesti in pomanjkanje vsega, zlasti zanesljivih poročil o dogajanju, pa stajo še poglobljali. Vse to je povzročalo zbežnost, zmedenost, strah in hude osebne stiske. Na terenu so bile zveze hitro pretrgane, vse težje je bilo priti do hrane, domači so nagovarjali svoje k vdaji, mnogi civilisti so začeli vohuniti za borci in aktivisti ter jih prijavljati okupatorju, ali pa so jih celo lovili in jim sami kruto sodili. Tiste, ki so se vdali Italijanom, so le-tl zvečine postrelili, odgnali v internacijo ali vpregli v boj proti narodnoosvobodilnemu gibanju. Tako so ravnali tudi s tistimi, ki so jim jih izročili belogardisti vaških straž, in takšnih primerov je bilo zelo veliko, zlasti v Suhi krajini. Pri tem je bila v največ primerih, posredno ali neposredno, zavzeto udeležena tudi duhovščina iz tistih krajev.

K tej kratki oceni dogajanja v tistih težkih dneh pa moramo pripisati še naslednje. Tako kot za večino partizanov je tudi o borcih Zapadnodolenj-

* Ta dogodek je v slovenski književni ustvarjalnosti med NOB zapustil trajno sled. Med tridnevni bivanjem te odredove skupine pri Korinju je njen borec Vasja Ocvirk zasnoval in kasneje uveljavil svojo radijsko igro »Ko bi padli oživel«.

skega odreda znano, da so se spričo okupatorjeve premoči posamično, v skupinah ali organizirani v četah izogibali spopadom in čakali, da bo ofenziva prenehala. Se prej kot pa seje končala, so se že začeli iskati, združevati in obnavljati enote. Kriza se je naglo umikala želji po organiziranem boju proti tujemu in domačemu sovražniku.

In zdaj povejmo kaj več o tem še o borcih odredovega 3. bataljona, ki so se vrnili v območje Kočevskega Roga.

Posamični in v majhne skupine združeni so se takoj po razdelitvi začeli vračati nazaj v predele, kjer so pred ofenzivo daljši čas taborili s svojimi četami. Tako jih je veliko iz 1. čete šlo najprej na prostor med Lašče in Sotesko, na desnem bregu Krke, odkoder so se predvsem zaradi hrane in obvestil o položaju spuščali po strmih pobočjih do prvih hiš domačih ali znanih krajev. V isti smeri, a še naprej proti Dolenjskim Toplicam so se pomikali partizani 2. čete, od katerih so mnogi bili doma iz vasi pod Pogorelcem ali iz Poganske doline. Večinajihjemed potjo srečala skupine, ki so že preživele ofenzivo, in se jim priključila. Borci 3. čete pa so največ težili proti središču Roga in v okolico Kočevja, kjer so tudi prišli v to enoto. Tam so mnogi dobili stik s svojci ali znanci, ki so se bili pred meseci umaknili okupatorjevemu terorju ter morali kot begunci preživljati ofenzivo po gozdovih in s partizani deliti usodo tistih dni.

Čeprav je med premikanjem teh skupin še prišlo v njihovih vrstah do sicer redkih primerov izgubljanja posameznikov, pa je velika večina bork in borcev odredovega 3. bataljona še naprej junaško prenašala napore in nenehno iskala možnosti, da bi se čimprej pretolkla na območja, kjer se je sovražnikova ofenziva že končala. Tako so se takrat začele zbirati in oblikovati večje in vse bolj organizirane skupine partizanov ob vaseh Pogore-

[italijanska okupacijska vojska požiga in ropa slovenske vasi

lec, Rdeči kamen, Kunč, Pugled pri Starem Logu, Štale, Novi Breg, Resa, Rampoha, itd. Pa ne samo partizani 3. bataljona Zapadnodolenjskega odreda. Bili so iz drugih dolenskih, iz belokranjskih in notranjskih enot, iz delavnic in delavskih čet, bolnišnic, zaščitnih skupin, štabov in s terena, od povsod, kjer je italijanski uničevalni ofenzivni stroj že šel mimo.

Tudi člani vodstvenih teles osvobodilnega gibanja so bili med 4. fazo ofenzive še vedno ogroženi. Kot že rečeno, so ti 23. avgusta 1942 zapustili »Bunker 42« blizu Kraljevega kamna in se, v pričakovanju ugodne prilžnosti za prehod čez Krko, vse do 26. avgusta premikali znotraj prostora Kunč-Stari Log-Topla reber. Ko so se tega dne namenili proti Podgozdu, so jih med Laščami in reko Krko napadli Italijani in razbili na dve skupini. Eni od njih, v kateri so bili tudi Edvard Kardelj, Franc Leskošek in Jaka Avšič, je uspelo oditi skozi Suho krajino proti Podlipoglavu, druga, z Ivanom Mačkom in Borisom Kidričem, pa se je morala vrniti nazaj, na območje Roga.⁴⁴

Z enodnevno zamudo se je 31. avgusta 1942 začela 5. faza operacij združenih italijanskih enot, z nalogo očistiti prostor med dolino Krke in okupacijsko razmejitveno črto. Pri tem so zaposlili diviziji »Granatieri« in »Cacciatori«, ki sta napadali z juga; premični oddelek divizije »Macerata« in 105. legijo črnih srajc za čiščenje iz ljubljanske smeri; z vzhodne meje, s črte Laknice-Radulja in Mirna peč-Sv. Križ pri Litiji (Gabrovka) je prodirala Legija smrti; na okupacijski razmejitveni črti pa so bile okrepljene nemške obmejne enote. Vseh skupaj je sodelovalo nekaj manj kakor 40 000 sovražnikovih vojakov.

Do 2. septembra so italijanske enote dosegle črto Stranska vas pri Grosupljem-Višnja gora-železniška postaja Stična-Velika Loka in pregledale mejno področje od Ljubljane do Stranske vasi. A ker se je od takrat začel odvoz divizije »Granatieri« in bataljonov »M«, je že opešana ofenziva še bolj popustila. V nadaljevanju operacij do okupacijske razmejitvene črte so nekatere od preostalih italijanskih enot prihsyale na cilj z zakasnitvijo, in predvsem brez uspeha.

Samo na svoj zadnji dan, 5. septembra 1942, je prišla 5. faza sovražnikove ofenzive v stik s partizanskimi četami. Najprej seje pri Blečjem vrhu blizu Trebelnega razvil enourni oster boj med 2. bataljonom maloprej ustanovljene Gubčeve brigade in belogardistično Legijo smrti, ki je z okrog 250 možmi sodelovala v italijanski bojni skupini »Cerutti«. Proti večeru tega dne pa je Gubčev 3. bataljon, med Trebelnim in Češnjicami, južno od Trebelnega, napadel oddelek Italijanov, ki so se umaknili v Trebelno.

Tako kot 4. tudi 5. etapi velike italijanske ofenzive ni uspelo uničiti niti ene partizanske enote. Še več! Prav tej ofenzivni fazi seje izognila kar cela skupina osvobodilnih čet. Ko seje namreč 1. septembra ofenzivni stroj približeval črti Grosuplje-Velika Loka in ko so zdnižena bataljona fašistov ter enota divizije »Macerata« prišli od Ljubljane do Pugleda, vzhodna zaporna meja pa še ni bila utijena, so se dve četi 2. grupe odredov, 1. bataljon in 3. četa 2. bataljona brigade Toneta Tomšiča, sprejemni tabor iz Podlipoglava

in z njimi namestništvo glavnega poveljstva premaknili s Pristave nad Stično proti Sv. Križu pri Litiji (Gabrovka) in naprej v Blatni klanec.

Kako pa je preživel 5. etapo ofenzive komandant odredovega 3. bataljona, povedo naslednji dogodki.

Zaradi navzočnosti velikega števila italijanskega vojaštva in vse manj zanesljive terenske mreže OF se je skupina s komandantom Albertom Jakopičem-Kcgtimirom šele 2. septembra 1942 odpravila iz okolice Korinja **proti** Ljubljani. Med Hočevjem in Zagradcem je srečala skupino članov osrednjih vodstvenih teles, med njimi Kardelja, Leskoška in Avšiča, ki so prek Suhe krajine tudi šli proti Ljubljani.⁴⁶ Dobro uro po snidenju jih je napadlo italijansko topništvo iz Zagradca, a brez posledic. Nato so skupsy nadaljevali pot ter prek predora Peščenik, skozi Brezovo in mimo Police prišli do Podlipoglava. Tu je skupina s komandantom Albertom Jakopičem ostala še kake tri ali štiri dni, potem pa je odšla nazaj na Dolenjsko. Čemu?

Takoj ob srečanju nad Zagradcem je komandant glavnega poveljstva slovenskih partizanskih čet Franc Leskošek-Luka rekel Albertu Jakopiču, da se bo moral vrniti na območje Suhe krajine in Kočevskega Roga zbirat partizane. Takrat gaje tudi že določil za komandanta prenovljenega Zapadnodolenjskega odreda, čez nekaj dni pa mu je dal šifre za obveščanje in nek⁴⁷ denajša.⁴⁶

Manevriranje 1. bataljona

Boji pod Primožem nad Jamo in požari v vaseh ob cesti Dvor-Stari Log so bili 14. avgusta 1942 zanesljivo obvestilo partizanskim enotam po vsej Suhi krajini, da se je začela italijanska ofenziva na Rog. Že tako slabi stiki štaba odreda s 1. in zlasti 2. bataljonom so tega dne popolnoma prenehali, to pa je od bataljonskih in četnih komand zahtevalo hitrih in dobro premišljenih ukrepov, s pglavitnim namenom ohraniti čimveč žive sile. Tema dvema odredovima enotama je to uspelo do take mere, da se ju n⁴⁸ večji italijanski pohod proti slovenskim partizanom ni skorajda niti dotaknil.

Potem ko se je borec Janez Vipotnik 14. avgusta 1942 popoldne vrnil v štab 1. bataljona Zapadnodolenjskega odreda s preverjeno novico, da Italijani prodirajo s ceste Dvor-Stari Log proti Kočevskemu Rogu ter da Lašče in Smuka gorijo, je to opozorilo na možnost, da bo zatem prišla na vrsto Suha krajina. V izogib temu je komandant odredovega 1. bataljona Anton Zgonc-Vasja poslal komandirjem sporočilo, naj naslednji dan pripeljejo svoje borce na Javhe. Z nočjo je ukazal, n⁴⁹ se štab premakne iz bližine Kompolj na rob gozda pri Četežu, zarana naslednjega dne pa je k pohodu pritegnil še politične delavce tega terena.

Vsi skupaj so nato šii na Korinj. Tam sta se jim podnevi priključila 2. teta, kije dotlej taborila blizu Zagorice v Dobrepoljski dolini, in vod 4. čete,

kije po odhodu enega oddelka v Tomšičevo brigado* ostal na Mali gori. Po noči na 16. avgust je prišla v sestavo bataljona še 1. četa, kije bila prejšnji dan odšla od Podgozda in se vrnila prek Suhe krajine.

Ker je bil vod 4. čete določen za zvezo in bazo partizanom, ki so prihajali iz Notranjske, so ga še isti dan poslali nazaj.** Tako je bilo v nedelo 16. avgusta 1942 blizu Korirya okrog 100 borcev in bork 1. bataljona odreda; pripravljali so se na daljši premik.

Sedemnajstega avgusta je ta kolona krenila na pot in se mimo Ambrusa usmerila proti Žužemberku. Pred Brezovim dolom sta seji pridružila dva voda 3. čete, pri Gradencu pa še tretji, kije tu taboril že skoraj dva meseca. V noči na 18. avgust je zdaj ves 1. bataljon brez nezgod prekoračil Krko po močno poškodovanem, a še prehodnem mostu pri Šmihelu. V bližini vasi Križ je bil za vse tri čete odrejen daljši počitek, ki ga je po nekaj urah prekinilo sporočilo terenskega zaupnika, daje sovražnik v Zagradcu že obveščen o njihovem prihodu in položaju. Zato je bil takoj ukazán premik naprej. In zares so kmalu nato italijanski topovi obstreljevali prav tisti prostor, kjer je bataljon počival.⁴⁷ Ta pa je medtem mimo vasi Reber korakal proti Zalicu.

Takrat so se že začele zbirati in organizirati partizanske skupine, ki naj bi z napadi na ofenzivne enote pomagale od zadaj reševati kritični položaj obkoljenih na Kočevskem Rogu ter zbirati v ofenzivi razbite in razkrojljene posameznike in skupine. Štab 1. bataljona je v ta namen odločil, da pojde komandir 2. čete Avgust Vovk-Jurče s petnajstimi dobro oboroženimi prostovoljci, predvsem domačini iz Suhe krajine, iz politično propagandnega vzroka najprej v Dobropoljsko dolino, potem pa na Rog.⁴⁸ Namesto Avgusta Vovka-Jurčeta, kije odšel, je poveljstvo 2. čete prevzel vodnik iz 3. čete Alojz Simončič-Fonzi, istočasno pa je bil, zaradi odhoda Franca Kastelca-Džona iz enote, za novega političnega komisarja čete imenovan Janez Vipotnik.

Komandir Avgust Vovk je hotel peljati vod v Suho krajino najprej čez Krko pri Zagradcu, a gaje sovražnik odkril in z ostrim obstreljevanjem zavrnil. Obrnil se je in nadaljeval pot do Dvora, kjer je v noči na 20. avgust 1942 prišel čez reko ter pod Primožem, mimo Lopate, Hinj in Žvirč korakal proti Kompoljam.

Domačini so borce opazovali z začudenjem in strahom, sžy so se takrat že močno širile govorice, da so partizani na Rogu obkoljeni in uničeni. Kljub temu pa je bilo med civilisti še veliko takih, ki so partizane radi sprejeli in jim postregli. Borci so se z njimi pogovarjali o ofenzivi, obenem pa

* S tem oddelkom 4. čete 1. bataljona odreda je odšel v Tomšičevo brigado tudi komandir Ivan Kovačič-Efenka.

** V vzdušju sovražnikove ofenzive so borci tega voda že spotoma zapuščali oddelek in se izgubljali, tako da jih je k Sv. Ani nad Struge prišlo le malo, največ domačinov iz Ribnice. Naslednjih deset dni so pogosto spremenili tabor in se uspešno izogibali poostrenemu sovražnikovemu nadzoru. Petindvajsetega ali 26. avgusta 1942 pa jih je napadel oddelek divizije »Granatieri«, ki je čistil predel med Staro cerkvijo in Dobrepojji. Takrat se skupina premaknila v Veliko goro in tam vstopila v četo, ki jo je vodil Rihard Romih-Riki.⁴⁹

jim zagotavljali, da bodo kmalu spet napadali sovražnika, vse do zmage. Tridnevni pohod odredove skupine skozi vasi Struške in Kompoljske doline je bil pomembna politična akcija, kije služila za oporo aktivistom OF še potem, ko se je prav na tem prostoru že razbohotila bela garda.

Po propagandno-političnem obhodu seje oddelek Avgusta Vovka vrnil po isti poti do ceste Jama-Stari Log, jo neopaženo prestopil in se med italijanskimiasedami brez izgub približal Gornji Topli rebri. Ker so tam bili sovražnikovi vojaki, je komandir Avgust Vovk peljal borce naprej in se z njimi pri Sv. Petru spravil k počitku. Samo nek[^]j ur zatem pa so tja prišli Italijani in partizanski oddelek seje moral umakniti globoko v gozd pod k. 710 (severovzhodno od Tople rebri). Bilje 23. avgust 1942, zadnji dan tretje »B« faze velike italijanske ofenzive na Rog.

Naslednjega dne pozno popoldne je skupina Avgusta Vovka prišla na poti med Komolcem in Rdečim kamnom v stik s člani glavnega poveljstva, CK in IO OF, ki so bili prejšnji dan zapustili »Bunker 42«, jih spremila do Tople rebri in ostala z njimi do jutra.

Ker je bilo dovolj dokazil, daje sovražnikove ofenzive na Kočevski Rog konec, se oddelek 2. čete 1. bataljona odreda ni več vrnil v svoj bataljon. Utaboril seje blizu Tople rebri in začel zbirati borce, ki so bili zunaj enot.⁶⁰

Vrnimo se h glavnini 1. odredovega bataljona. Ta seje po enem dnevu zadrževanja v Zaliscu premaknil 19. septembra 1942 proti vzhodu, tako da je njegova 3. četa odšla na Lisec in se utrdila blizu tamkajšnje cerkve. Prva in 2. četa sta se nastanili na območju med Malim Lipovcem in Dobravo, odkoder sta s stalnimiasedami nadzorovali sovražnikove premike ob črti Trebča vas-Sadinja vas-Dvor, medtem ko je 3. četa opravljala predvsem prehranjevalne akcije. Vse tri čete so tudi zbiral e tavajoče posameznike in gruhe, razkropljene v ofenzivi na Rogu in v Suhi krajini.

Koje 24. avgusta začela mobilna skupina divizije »Isonzo« pod poveljstvom generala Ceruttija prodirati iz Novega mesta med Krko in dolensko železniško progo proti Ajdovcu in Dobrniču, je štab odredovega 1. bataljona prejel tega dne ukaz namestništva glavnega poveljstva, naj z vsemi tremi četami krene še naprej proti vzhodu, do stika s sovražnikom. Prebije naj se sovražnikovim četam za hrbet in jih začne napadati od zadaj, četne tabore pa naj zadrži na Ostrem vrhu oziroma Frati.

Še istega dne zvečer je s položajev nad Sadinjo vasjo najprej odšla 1. četa in se ponoči utaborila približno 150 metrov pod koto 519 Ostri vrh.⁵¹ Nekaj ur pozneje, a še v noči na 25. avgust je bilo iz doline videti ognje na Ostrem vrhu, vendar so v odredovem 1. bataljonu menili, da jih je prav gotovo zakurila njihova 1. četa.

Pred zoro 25. avgusta sta v smeri Ostrega vrha krenili tudi bataljonovi 2. in 3. četa ter se zjutraj, blizu Podlipe, ustavili k počitku. Okoli 8. ure so stražaiji sporočili, da je nedaleč vstran slišati Italijane.

To je bila predhodnica sovražnikove kolone, ki seje prav tedaj spuščala z Ostrega vrha, kjer je bila prenočila in si medtem kurila ognje. **Nastala** je situacija, kije tam navzoči borci in komandirji še danes ne znajo prav raztolmačiti. Obe odredovi četi sta se razvili v več kolon in v medsebojni od-

daljenosti po okrog 50 metrov krenili, ob vmesnem krajšem ustavljanju in prikrivanju po grmovju, k **vznožju** Ostrega vrha. Med kolonami borcev pa so se z vpitjem spuščali v dolino tudi sovražnikovi vojaki in, razporejeni kot zobje velikih grabelj, pregledovali prostor pred seboj.

Večina še živečih borcev teh dveh čet vse do danes ne more vejeti, da je to srečanje minilo tako enostavno samo zato, ker jih Italijani niso opazili. Prav tako so okupatorjevi vojaki šli tudi mimo 1. čete, ki je ždela v skoraj neprehodni goščavi in veliki strmini pod samim vrhom Ostrega vrha. Tja se je zavlekla zarana zjutraj, potem ko je ugotovila, da je nočila pod sovražnikovim taborom. Tako je bila zamenjava položajev med Italijani in odredovim 1. bataljonom na Ostrem vrhu 25. avgusta 1942 opravljena v nekakšnem mimohodu in brez enega strela ali žrtve.

Vsi dosegljivi viri, ki govore o premikih in nastopih odredovega 1. bataljona med veliko italijansko ofenzivo 1942, so si enotni, daje bil v vsem tem času to njegov edini in zares kritični trenutek. Samo dva konjička, ki sta pripadala bataljonovi intendanturi, sta zamenjala gospodarja.⁵²

Po tako čudnem izidu srečanja s sovražnikom so se vse tri čete sešle na Ostrem vrhu, v tako imenovanih Koritniških hostah, in tu ostale do večera. Tega dne popoldne so zadnji italijanski vojaki in belogardisti iz Novega mesta zapustili Ajdovec ter s seboj odpeljali moške, ki so jih bili prejšnji dan pobrali po okoliških vaseh z namenom, da jih pošljejo v internacijo.

Z nočjo je odredov 1. bataljon krenil mimo Ajdovca na Frato, odkoder je po krajšem počitku še isto noč poslal 3. četo na položaje proti Straži, z drugimi borci pa seje razporedil po gozdu blizu Brezove rebri. Brez posebnih doživetij ali stika s sovražnikom so mu minili naslednji trije dnevi, potem pa se je z vsemi tremi četami prestavil med Gornji Globodol in Ostri vrh. Od tod je pošiljal izvidniške in bojne patrulje v smeri Mirne peči, Dobrniča, Žužemberka in Ajdovca, obenem pa delal ekonomske akcije pri zagrizenih pristaših belogardizma. Tisti čas so njegove čete pod koto 418, v smeri Kala, v kraški jami Koprivnica shranjevale orožje, hrano in druge potrebne stvari, kijih ni kazalo držati v taboru. Pri Ivanki Zupančič v Šmavru je imel bataljon skoraj mesec dni radijski sprejemnik, ki so ga pogosto poslušali.⁵³

Iz varnostnih razlogov seje odredov 1. bataljon okoli 8. septembra 1942 premaknil z vsemi četami v gozd ob Golobinjeku pri Mirni peči. Takrat je štel od 110 do 120 dobro oboroženih borcev, ki so zadržali visoko bojno moralo. Tudi politična klima seje po zamenjavi komandanta Janeza Marna-Črtomira občutno izboljšala. Neoboroženih v četah ni bilo, pač pa je vsaka četa imela po dve strojnici.⁵⁴

Devetega septembra 1942 seje v bližini odredovega 1. bataljona utaboorila brigada Matije Gubca ki je prišla z Radulje. Z odlokom namestništva glavnega poveljstva⁵⁵ je moral bataljon okrepiti to novo manevrsko enoto, zato je bilo ob stiku štabov dogovorjeno, da se vključitev odredovih čet v brigado izvede na Brezovi rebri, kamor bo Gubčeva prišla po opravljeni politični akciji v Suhi krajini.

Medtem ko je bila brigada na pohodu do Šumberka in nazaj, seje odredova enota pripravljala na združitev z njo. Po četah so potekali razgovori o pomenu vstopa v novo udarno brigado, urejali so orožje in drugo opremo, v noči na 11- september pa so opravili uspešno rekvizicijo pri belogardištnem kmetu v Biški vasi.

Komaj se J^c brigada Matije Gubca z nočjo 11. septembra v Zakoškem hribu (južno od Brezove rebri) spravila k počitku, je tja prišel odredov 1. bataljon z vsemi tremi četami in seji priključil kot njen 4. bataljon* Tako je bila ta odredova enota brez kake slovesnosti vključena v udarno brigado, ki je z njo dobila kleno in dobro organizirano skupino borcev. Pri tem sta komandant in politični komisar bataljona Anton Zgonc-Vasja in Milan Venišnik-Savinc obdržala dotedanja položna, kar je čez pet dni potrdilo tudi glavno poveljstvo.⁵⁶

Ukrepi namestništva glavnega poveljstva

Medtem ko so Italijani večino svojih sil osredotočili na preiskovanje Kočevskega Roga, pa niso kazali nobene posebne dejavnosti na prostoru med Grosupljem, Stično in Zagradcem, kije sicer bilo operacijsko območje odredovega 2. bataljona. Ta seje, kot smo že zapisali, nastanil 15. avgusta 1942 s 1. četo v Javhah, s 3. v rajonu Ambrusa, 2. pa je ostala pri Lučarjevem kalu. Brez pomembnejšega stika s sovražnikom je bataljon ostal na teh položajih teden dni. Ker je ob naslednjem premiku prišel v stik in ostal v zvezi z namestništvom glavnega poveljstva partizanskih čet, bomo nadaljnje dogajanje v zvezi z njim spremljali obenem s premiki in ukrepi začasnega vodstvenega telesa narodnoosvobodilne vojske Slovenije.

Od začetka roške faze velike italijanske ofenzive je bil Aleš Bebler-Prižmož Tratnik, takrat namestnik glavnega komandanta, z nekaterimi vojaškimi voditelji vred zunaj njenega obroča. Ko seje 15. avgusta iz Notranjske vrnil v Suho krajino in bil obveščen o razmerah na Rogu, zlasti še o kritičnem položaju glavnega poveljstva, je nemudoma ukrepal.

V Ambrusu, Iger seje zadržal do 18. avgusta, je ustanovil »namestništvo glavnega poveljstva« kot začasno vodstvo osvobodilnih enot. Vanj je v naslednjih dneh vključil Viktorja Stopajja Moščana kot začasnega političnega komisarja, dr. Jožeta Brileja-Bolka, Lojzeta Vrhovca-Slavka, Eda Mihevca-Trdino, Lada Ambrožiča-Novljana, Jožeta Mazovca-Tineta in druge.

Na podlagi izkušenj iz Notranjske in spričo trenutnih razmerje bila prva skrb namestništva glavnega poveljstva, da rešuje zajete v okupatorjevem obroču od Kope do Pečke in zbira razkropljene. S tem namenom je okrog 18. avgusta na Kalu pri Ambrusu ustanovilo 1. manevrski bataljon s tremi

* Koje 19. septembra 1942 odšel 1. bataljon Gubčeve v sestavo Cankarjeve brigade, je bataljon komandanta Antona Zgonca-Vasje postal 1. bataljon brigade Matije Gubca.

četami, ki sta ga prevzela Filip Tekavec-Gašper kot komandant in Janez Kožar-Prcoer kot politični komisar. Bataljon je na ukaz namestništva takoj začel pošiljati dobro oborožene patrulje od 10 do 20 mož proti Rogu, da napadajo sovražnika v hrbet in tako pomagajo razbremenjevati obkoljene.

V noči na 19. avgust je namestništvo odšlo na levi breg Krke, v Zalisec, kjer so takrat že bile čete 1. odredovega bataljona.

Po prihodu v Zalisec, bilo je 19. avgusta 1942, je namestništvo ukazalo tudi štabu 3. bataljona Tomšičeve brigade, naj takoj oblikuje patrulje od 5 do 10 strelcev z enim puškomitraljezom in jih pošlje na Rog, da prebijajo italijanske obroče in iščejo stike z obkoljenimi.

Poleg razbremenjevalnih ukrepov je namestništvo glavnega poveljstva pripravilo vrsto nalog, ki naj bi prispevale k večji urejenosti in normalizaciji stanja v partizanskih četah. Sloje za potrebno zakonspirirarje taborov, organiziranje udarnih vodov po četah, poostren nadzor nad stikom s civilisti, osredotočenje enot na manjšem prostoru zaradi večje udarnosti, večjo disciplino borcev in komandnega kadra, ostre ukrepe proti dezerterjem itd.⁵⁷

Tri dni zatem, ko je 3. bataljon brigade Toneta Tomšiča prejel navedeni ukaz, je tudi njen 1. bataljon moral iti na pomoč obkoljenim na Rogu, zlasti na prostor Novi Breg-žaga Rog-Podstenice-Kunč-Smuka-Stari Log.

V tednu, ko je namestništvo aktivno spremljalo dognanje na terenu in ustrezno ukrepalo, so tudi v štabu 2. odredovega bataljona, podobno kot v 1. odredovem bataljonu, enako presojali o nadaljevanju velike italijanske ofenzive. Pri tem jih je odhod 1. bataljona na levi breg Krke še bolj prepričal o možnosti, da bodo sovražnikove divizije z Roga krenile prek Suhe krajine proti kočevski železniški progi. Glede na to se je štab 2. odredovega bataljona odločil, da s 1. in 3. četo zapusti področje Javh ter vse tri čete zbere v starem taboru 2. grupe odredov na Orlaki.

Predenje zapustil Javhe, je štab 2. bataljona poslal en vod 1. čete s komandirjem Josipom Strahom-Osipom v Dobropoljsko dolino, da se z oddelki manevrskega bataljona udeleži akcij proti italijanskim obkolitvenim enotam na Kočevskem Rogu. Skupine tega bataljona, in z njimi Osipova, še niso prišle v objem roškega pogorja, ko je sovražnik že prenašal ofenzivo v Suho krajino.* Pri tem je vod komandirja Josipa Straha zašel med naglo prodirajoče italijanske kolone in izgubil zvezo z drugimi oddelki manevrskega bataljona. Med izmikanjem obkolitvi je vod hotel v nevihtni noči na 26. avgust priti na levi breg Krke, a je pri tem padel blizu Hočevja v okupatorjevo zasedo. Ta gaje razbila. Podnevi 26. avgusta je 11 mož Strahove skupine prišlo nazaj v bataljon, drugi pa so prišli v naslednjih nekaj dneh.

Dvaindvajsetega avgusta 1942 je štab 2. odredovega bataljona brez 3. čete krenil z enim vodom 1. čete čez cesto Zdenska vas-Hočevje, v smeri Ravni dol-Znojile, in prispel naslednje jutro v tabor svoje 2. čete pri Lučarjevem kalu.

* Pod pritiskom sovražnikove ofenzive na Suho krajino se je 1. manevrski bataljon okrog 25. avgusta 1942 odpravil čez kočevsko železniško progo proti Veliki gori.⁵⁸

Ker je njegova 3. četa prejela povelje za premik šele zjutraj 22. avgusta, ko so njeni vodi že šli v zasede, in je čez dan dobila sporočilo, da sovražnik zapira cesto Zdenska vas-Hočevje-Krka, je z odhodom počakala do noči. Nato je na cesti med Zdensko vasjo in Hočevjem ostro napadla italijanski oddelek, se umaknila v smeri Ravnega dola ter prek Znojil in Kitnega vrha prispela 23. avgusta v tabor pri Lučaijevem kalu. Še istega dne je kmalu za njo prišel tja tudi vod, ki ga je bataljon do takrat imel za nadzor okupacijske razmejitvene črte nad Stično. Tega dne so vsi skupaj odšli v tabor pri Orlaki.

Ko je štab bataljona zvedel, da je namestništvo glavnega poveljstva v Volčji jami, sta se 25. avgusta tja napotila njegov komandant Ivan Ferlež in politični komisar Floijan Pelko-Cvetko, da bi dobila navodila za nadaljnjo dejavnost čet. Član namestništva Edo Mihevc-Trdina pa se ni strinjal z nastanitvijo 2. odredovega bataljona na tem prostoru. Menil je, da bi bilo prav, če pojde z vsemi četami nazaj prek Krke v Suho krajino in se tam razdeli po skupinah, ki naj vznemirjajo sovražnika. Ker komandant Ivan Ferlež v tisti situaciji ni hotel deliti bataljona, se je ta še isto noč prestavil nazaj do Lučarjevega kala in ostal tam še naslednji dan, da seje oskrbel s hrano, 28. avgusta zjutraj pa je odšel v bukov gozd v predelu k. 589, nad Vrhe na Polzevem.

Namen štaba je bil, da ugotovi, kakšen položaj je medtem nastal v predelu Grosuplje-Cušperk-Krška vas, in da temu primerno organizira napade na sovražnika. Prihod bataljona nad Višnjo goro pa je bil takoj izdan, saj je že opoldan prvega dne vse v dolini razpoložljivo topništvo iz Krke, Zagradca, Radohove vasi in Grosupljega odprlo oger\j, ki je bil osredotočen na bataljonov tabor in je trajal četrť ure. Borci so se pritajili med skalami v gozdu, na mestu, kjer jih je zateklo obstreljevanje, in so brez panike čakali na konec. Rezultat tega napada sta bila temeljito okleščen bukov gozd in popolnoma uničena bataljonska kuhinja, vendar ni bil nihče od partizanov niti ranjen.

Štab je nato sklenil, da se bataljon na tem položaju ne bo več zadrževal. Uredil je borce v pohodno kolono, kije krenila po gozdu proti Višnji gori, prišla okoli 15. ure nad bližnjim predorom Peščenik čez glavno cesto in še pred večerom prispela v nekdANJI tabor 2. grupe odredov nad Polico. Tu seje bataljon zadržal še 29. in 30. avgusta, da sije njegovo moštvo v tamkajšnjih delavnicah popravilo obutev in obleko. V noči na 31. avgust pa je šel ob okupacijski razmejitveni črti mimo Leskovca in Metnaja ter v dopoldanskih urah naslednjega dne prispel do Pristave nad Stično.

Namestništvo glavnega poveljstva je kmalu dobilo pregled nad potekom italijanskih operacij in dognanji z večino partizanskih enot. Ugotovilo je, da nadaljevanje ofenzive resno ogroža obstoj tudi nekaterih tistih osvobodilnih enot, ki so seji dotlej uspešno upirale in izmikale. Prišlo je do sklepa, daje rešitev takšnega položaja predvsem v naglem združevanju partizanov v večje enote z manevrskim načinom bojevanja. Le-te bodo lahko iskale in napadale sovražnika, ne pa na stalnih položnih čakale nanj v zasedah.

Potem ko je na široko organiziralo reševanje obkoljenih in zbiranje razkropljenih na Rogu, je namestništvo začelo s preurejanjem partizanskih enot in ustanavljanjem manevrske brigade. Šestindvajsetega avgusta 1942 je izdal Aleš Bebler naredbo številka 10, s katero po nalogu komandanta in političnega komisarja glavnega poveljstva Franca Leskoška in Ivana Mačka združuje vse partizanske enote na območju pod italijansko okupacijo v eno samo 3. grupo odredov.⁶⁹ V njej je Aleš Bebler prevzel položaj komandanta, za političnega komisarja pa je bil imenovan Janez Hribar-Tone Pogacnik, dotlej politični komisar Krimskega odreda. Odredi 3. grupe, tj. Zapadnodolenjski, Belokranjski, Kočevski, Krški in Krimski odred, so morali vsak bataljon zmanjšati na eno četo, vse drugo moštvo pa je bilo treba staviti na voljo za ustanovitev brigad. Za oblikovanje 1. manevrske brigade so bili predvideni bataljoni Zapadnodolenjskega odreda, toda glede na njegov trenutni položaj sta prišla v poštev le 1. in 2. bataljon, ki sta bila na levem bregu Krke.

Ob izidu naredbe številka 10 je bilo namestništvo glavnega poveljstva v Volčji jami severno od Žužemberka. Ko so naslednji dan Italijani ta kraj in Sela pri Šumberku obstreljevali s topovi, se je Aleš Bebler s sodelavci umaknil čez železniško progo in glavno cesto v pas okupacijske razmejitvene črte nad Stično.

Prav takrat so bili za Ljubljano posebno težki dnevi, saj je sovražna propaganda vse bolj vsiljevala njenemu prebivalstvu alarmantne vesti o uničenju partizanov.

Da dvigne moralo tistim, ki so zaupali v Osvobodilno fronto, je namestništvo glavnega poveljstva odredilo akcijo. V noči na 30. avgust 1942 je 1. bataljon Tomšičeve brigade obstreljeval Ljubljano pri Rudniku in Bizoviku.* Skupaj s sprejemnim taborom in dvema četama 2. grupe odredov je napadel karabinjersko postajo v Vevčah, železniško postajo Žalog in papirnico v Vevčah. Tu so borci uničili dve polni skladišči papirja. V noči na 31. avgust so ponovili napad na postajo Žalog in na papirnico v Vevčah, ki so jo spet zažgali.⁶⁰

Pojav in nastop partizanskih čet pred Ljubljano sta bila neprecenljive moralne in politične vrednosti. Razkrinkana je bila lažna propaganda in dokazano, kako globoko je že zasidrano partizanstvo na Slovenskem.

Ob teh akcijah osvobodilnih čet je sovražnik zapisal, da razodevajo življenjsko silo in nepopustljivo voljo upornikov za nadaljevanje boja.⁶¹

Ko so se podnevi 31. avgusta na Pristavi nad Stično začele zbirati čete, ki so sodelovale v nočnih akcijah pred Ljubljano, je tja prišel tudi odredov 2. bataljon in se takoj javil namestništvu glavnega poveljstva. Poročal je o položaju v predelu Ivančna gorica-Muljava-Zagradec-Radohova vas, odkoder je prejel obveščevalna poročila, da sovražnik že zapira cesto Ivančna gorica-Muljava ter cesto in železniško progo Ivančna gorica-Radohova vas. Ker namestništvo v tistem trenutku ni natančno vedelo, do kod so že prišle ofenzivne enote, je dalo odredovemu 2. bataljonu nalog, naj

* Sklep o tem je bil sprejet že na Zalisu.

še ponoči krene v predel Sela pri Šumberku in tamkajšnje prebivalstvo pripravi na bližajočo se sovražnikovo ofenzivo.

Čete 2. odredovega bataljona so se takoj pripravile za odhod. Zaradi konspiracije je bilo borcem rečeno, da bo bataljon zvečer napadel italijanski posadki v Stični in Šentvidu. O tem so bili okupatorji v teh postojankah po vohunih obveščeni še pred nočjo. V mraku so potegnili svoje zasede z železniške proge nazaj v postojanko, bataljon pa je okoli polnoči, med slepim streljanjem iz obeh postojank, pri Velikih Pecah brez ovir prišel čez progo in se ustavil na Rdečem kalu. Od tod sta dve patrulji takoj krenili proti Lučarjevemu kalu in Trnovici. Prva se je na Lučarjevem kalu kmalu spopadla s sovražnikom in se brez izgub vrnila, druga pa je v Tmovicah zvedela, daje sovražnik že prejšnji dan zasedel vse okoliške vasi, ki obkrožajo Kremenjek. Tako se je bataljon znašel sredi italijanskega obroča.

Ker ni bilo več časa, da bi se pred dnem prebil nazaj čez progo, je štab odpeljal čete čez cesto Žužemberk-Radohova vas in se ustavil na Medvedjeku, v mladem smrekovem gozdičku tik ceste. Takoj je poslal patrulje v smeri Stehanje vasi in Velikih Dol, odkoder so se okoli 7. ure vrnile z vestmi, da je okupatorjevo vojaštvo zasedlo tudi ti dve naselji.

V precj kočljivi situaciji je štab bataljona brez daljšega pomišljanja odločil, da v najkrajšem času in za vsako ceno izsili prehod čez cesto in železniško progo v smeri Čateža. Zbranim borcem je odkrito prikazal položaj, v kakršnem so se znašle čete, in jim predočil nevarnosti, kakršnim bi bil izpostavljen vsakdo, ki bi se med pohodom izgubil. Takoj zatem je enota krenila čez cesto v smeri Velike Loke, se nato po stezi spustila do reke Temenice, pri Trnju prešla po brvi na njeno levo stran in čez progo proti Čatežu, prav v času, ko je sovražnik pri Veliki Loki izstopal iz vlaka in se namenil zapreti dolino Temenice. Italijanski vojaki so opazili samo še bataljonovo zaščitnico in so, verjetno prepričani, da jih bodo partizani napadli na odprtem prostoru, začeli bežati v vas.

Odredov 2. bataljon pa je nadaljeval pot v smeri Trebanjskega vrha, medtem ko je za njim padlo nekaj min, ki niso naredile nobene škode. V pospešenem pohodu je v opoldanskih urah prišel mimo Raven do Kumpoljskega gradu, blizu Tihaboja, kjer je našel množico partizanov, ki seje, skupaj z namestništvom glavnega poveljstva, umikala z ozkega prostora med dolensko železniško progo in okupacijsko razmejitveno črto. Tu so bili politični aktivisti dolenskih okrožij, 1. bataljon brigade Toneta Tomšiča, dve četi 2. grupe odredov, sprejemni tabor s Police in četa komandirja Ivana Kovačiča-Efenke iz Tomšičeve brigade. Vsi ti so bili namenjeni v Blatni klanec in njim se je priključil tudi 2. odredov bataljon.

Takrat je odredov 2. bataljon štel okrog 175 borcev in bork ter imel tri lahke strojnice, okoli 140 pušk in 20 pištol. Poleg tolikšne ognjene moči pa je veliko pomenila tudi njegova številčno močna in dejavna partijska organizacija. Vse to je vplivalo na odločitev glavnega poveljstva, da ga vključí v novo udarno brigado Matije Gubca kot njen 1. bataljon. Ob ustanovitvi te nove manevrske enote partizanske vojske 4. septembra 1942 na Trebelnem sta ostala sestava moštva in komandni kader v njegovih četah zve-

oine nespremenjena; za novega komandanta je bil določen Dušan Švara-Dule Mornar, dotlej komandant Krškega odreda, politični komisar pa je ostal Florjan Pelko-Cvetko.

Z vključitvijo v brigado Matije Gubca je prenehal biti 2. bataljon Zapadnodolenjskega odreda.^{*62}

Tu velja še povedati, da z vključitvijo 1. in 2. bataljona Zapadnodolenjskega odreda v brigade, odred ni bil ukinjen. Njegovo jedro, zvečine borci in kadri 3. bataljona, se je začelo takoj po sovražnikovi ofenzivi preurejati na Rogu. Prav tako je takrat tudi obstajal del njegovega štaba.

Z ustanovitvijo Gubčeve brigade je prenehalo delo namestništva glavnega poveljstva, ki ga je sestavil Aleš Bebler. V pičlih treh tednih je opravilo delo, katerega pravilnost in koristnost je kmalu potrdila praksa.

Tvorno je izpolnilo vlogo med roško fazo velike italijanske ofenzive onemogočenega glavnega poveljstva. Organiziralo je pomoč Rogu in zbiranje partizanov, ki niso bili povezani v enote. Spretno je umaknilo jedro partizanskih enot pred italijanskimi bataljoni 4. in 5. faze ofenzive. Ustanovilo je Gubčevo in zasnovalo Cankajvevo brigado.

Uvedba manevrskih enot in vrste drugih organizacijskih ukrepov, ki so veljali za vse partizanske čete, je pomenila preokret v kvaliteti osvobodilnega boja na Slovenskem. To pa je bilo izredno pomembno pri premagovanju posledic velike italijanske ofenzive in potrjeno še kar v naslednji njeni 6. fazi. Oglejmo si jo v skopih obrisih.

Opravljeni peti etapi, kije trajala od 30. avgusta do 5. septembra 1942 ter zajela predel med dolensko železniško progo od Grosupljega do Trebnjega in okupacijsko razmejitveno črto, je sledil enotedenski premor. V tem času je italijanski poveljujoči general Robotti pozval komandante sodelujočih enot, postojank in belogardističnih oddelkov na konferenco, kije bila 10. septembra v Vidmu ob Krki.⁶³

V tako imenovanem »velikem raportu«⁶⁴ so navzoči poslušali podatke o številu, moči in bojni vrednosti v ofenzivnih operacijah sodelujočih italijanskih enot, o pomenu in dodatnih nalogah moštva postojank ter o nekaterih nezdravih pojavih med vojaštvom. Ko je omenil zmanjšanje števila vojaštva zaradi odhoda divizije »Granatieri di Sardegna«⁶⁵ in nekaj »M«⁶⁶ bataljonov iz Slovenije na Hrvaško, je Robotti zahteval odločnejše ukrepanje v akcijah, ksgti »oblast in vsa polnomočja so v naših rokah«⁶⁴. Posebej je ocenil pomen bele garde in poudaril, daje pri utrjevanju njene oborožitvene moči in kadrovske zasedbe potrebna previdnost. Govoril je o zaplembi imetja upornikov, o možnosti oživitve partizanskih akcij, obenem pa opozoril na povračilni ukrep italijanskih oblasti, da bo namreč za vsako žrtev, ubito od komunistov, ustreljenih 10 partizanov. S temi opozorili in navodili seje začela šesta faza ofenzive, kije trajala od 12. do 22. septembra 1942, še vedno pod geslom »čiščenje do uničenja«.

* Čez petnajst dni je bil prestavljen in je postal 1. bataljon brigade Ivana Cankarja, ki se je v celoti sešla na ustanovitvenem zboru 28. septembra 1942 v vasi Lapirvje na Kočevskem.

V njej so sodelovale: Divizija »Cacciatori« je šla v »čiščenje« predela med železniško progo Velika Loka-Novo mesto, reko Krko-okupacijsko razmejitvena črta in cesto Moravče-Velika Loka.⁶⁵ V okolici Ljubljane je do 17. septembra hsgkala bojna skupina generala Tonizzija, kije združevala premične skupine divizije »Macerata«, premični oddelek graničarjev, 85. fašistični bataljon z oporiščem v Škofljici in belogardiste štirih postojank iz okolice Ljubljane; dva bataljona divizije »Isonzo« in skupina fašističnih vojakov pa so ponovno preiskovali že pregledana območja Podstenic, Cinka, Kunča in Tople rebri, torej vstran od predelov, ki jih je medtem čistila po glavnem načrtu. Tako je 13. in 15. septembra 1942 spet prišlo do že omenjenega vdora okupatorjevih vojakov na Kočevski Rog. V prvem primeru so prišli v stik s četo komandirja Avgusta Vovka, v drugem pa so zaman preiskovali.

Tudi partizanske čete, ki so se umaknile čez železniško progo Ljubljana-Novo mesto v širše območje Ajdovca, kar je že omenjeno, so se v celoti izognile stiku s sovražnikovimi enotami. Tako je njihovo manevriranje in preurejanje sproti potrjevalo pravilnost in nujnost ukrepov namestništva glavnega poveljstva.

V 6. fazi ofenzive je okupator že javno izrazil zadovoljstvo zaradi pomoči, ki so mu jo dajale belogardistične vaške straže in enote. V poročilu o uporniški dejavnosti in protikomunističnem gibanju se je obveščevalni oddelek 11. armadnega korpusa tiste dni zavzel za večjo vojaško zaščito in

Mimohod belogardističnih vaških straž v Vidmu-Krki pred italijanskim generalom Robottijem 10. septembra 1942, ko je imel v tem kraju sestanek s poveljniki divizij

podporo akcijam oboroženih belogardistov v boju proti partizanom. Predlagal je nadaljnjo krepitev protikomunističnega gibanja, še posebej pa izboljšanje ekonomskega položaja belogardistov in njihovih družin. Do teh zahtev je poročevalec prišel, potem ko je ugotovil in opozoril, da so v obravnavanem tednu uporniki obnovili svoje napade na vsem ozemlju Ljubljanske pokrajine.⁶⁶

VIRI

¹ Načrt »Primavera« poveljstva 11. armadnega korpusa z dne 6. februarja 1942 o obrambi italijanskih okupacijskih sil v Sloveniji, Zbornik VI-2-139.

² NOV na Slovenskem, str. 307.

³ Poročilo poveljstva 5. grupe odredov z dne 17. julija 1942 glavnemu poveljstvu slovenskih partizanskih čet, Zbornik VI-3-69.

⁴ Franček Saje, Belogardizem, druga izdaja, str. 405.

⁵ Naredba glavnega poveljstva slovenskih partizanskih čet z dne 25. julija 1942, Zbornik VI-3-82.

⁶ Odredba glavnega poveljstva slovenskih partizanskih čet z dne 26. julija 1942, Zbornik VI-3-83; naredba glavnega poveljstva slovenskih partizanskih čet z dne 26. julija 1942, Zbornik VI-3-84.

⁷ Obveščevalno poročilo štaba 11. armadnega korpusa za čas od 10. do 16. avgusta 1942, Zbornik VI-3-204.

⁸ Zapisnik o sestanku z Mussolinijem v Gorici dne 31. julija 1942, Zbornik VI-3-188.

⁹ Zapisnik o sestanku generala Robottlja s podrejenimi komandanti dne 2. avgusta 1942, Zbornik VI-3-190.

¹⁰ Naredba štaba 11. armadnega korpusa z dne 7. avgusta 1942 za obkoljevanje in uničevanje partizanskih sil na Kočevskem Rogu, Zbornik VI-3-197.

¹¹ Naredba glavnega poveljstva slovenskih partizanskih čet z dne 12. avgusta 1942, Zbornik VI-3-108.

¹² Poročilo štaba Zapadnodolenjskega odreda z dne 14. avgusta 1942 glavnemu poveljstvu slovenskih partizanskih čet, Zbornik VI-3-114; prispevek: Albert Jakopič-Kajtimir.

¹³ Poročilo štaba Zapadnodolerskega odreda z dne 14. avgusta 1942 glavnemu poveljstvu slovenskih partizanskih čet, Zbornik VI-3-114.

¹⁴ Prispevek: Albert Jakopič-Kajtimir.

¹⁵ Poročilo političnega komisarija 5. grupe odredov z dne 14. avgusta 1942 glavnemu poveljstvu slovenskih partizanskih čet, Zbornik VI-3-113.

¹⁶ Janko Jarc, Partizanski Rog, druga izdaja, str. 231.

¹⁷ Operativno poročilo štaba 11. armadnega korpusa z dne 15. avgusta 1942 Zbornik VI-3-203.

¹⁸ Prispevek: Martin Kos-Martinov.

¹⁹ Vladimir Pavšič-Matej Bor, Roška ofenziva, Slovenski zbornik 1945, str. 69 do 80; prispevek: Martin Kos-Martinov.

²⁰ Poročilo Dušana Kraigheja z dne 27. avgusta 1942, Zbornik VI-3-130.

²¹ Prav tam.

²² Operativna poročila štaba 11. armadnega korpusa od 14. do 17. avgusta 1942, Zbornik VI-3-202 do 206; NOV na Slovenskem, str. 316.

²³ Prispevek: Albert Jakopič-Ksutimir.

²⁴ Prav tam.

²⁵ Franc Avbelj-Lojko, »Spomini iz partizanskega življenja«, Borec 1958-8, str. 241; prispevek: Albert Jakopič-Kajtimir.

²⁶ Operativno poročilo 11. armadnega korpusa z dne 17. avgusta 1942, Zbornik VI-3-206.

²⁷ Prispevek: Jože Slapničar-Jošt.

- ²⁸ Operativno poročilo štaba 11. armadnega korpusa z dne 19. avgusta 1942, Zbornik VI-3-209.
- ²⁹ Operativna poročila štaba 11. armadnega korpusa z dne 20., 21. m 23. avgusta 1942, Zbornik VI-3, dokumenti 210, 212 in 215.
- ³⁰ Prispevek: Albert Jakopič-Kajtimir.
- ⁹¹ Prispevek: France Smrke-Jošt.
- ⁹² Operativno poročilo štaba 11. armadnega korpusa z dne 24. avgusta 1942, Zbornik VI-3-217.
- ³⁹ Operativno poročilo štaba 11. armadnega korpusa z dne 27. avgusta 1942, Zbornik VI-3-218.
- ⁹⁴ Janko Jarc, Partizanski Rog, druga izdaja, str. 93.
- ³⁵ Poročilo 1. čete Zapadnodolenjskega odreda štabu odreda o položaju čete med 6. in 9. septembrom 1942, AIZDG F 5/VI.
- ³⁶ Navodila komandanta narodnoosvobodilne partizanske in prostovoljske vojske Jugoslavie Josip Broza-Tita z dne 3. avgusta 1942 glavnemu poveljstvu slovenskih partizanskih čet, Dokumenti LRS 3, dok. 12.
- ⁹⁷ Prispevek: France Smrke-Jošt.
- ³⁸ Prispevek: Franc Alič-Čiro in Marija Žagar-Dunja.
- ³⁹ Prispevek: Albert Jakopič-Kajtimir.
- ⁴⁰ Prispevek: Tone Stmša-Kostja in Franc Alič-Čiro.
- ⁴¹ Prispevek: Franc Alič-Čiro.
- ⁴² Operativno poročilo štaba 11. armadnega korpusa z dne 27. avgusta 1942, Zbornik VI-3-218.
- ⁴³ Prispevek: Marija Žagar-Dunja.
- ⁴⁴ Poročilo Dušana Kraigheja z dne 27. avgusta 1942, Zbornik VI-3-130 toč. 5.
- ⁴⁶ Prispevek: Albert Jakopič-Kajtimir.
- ⁴⁸ Prav tam.
- ⁴⁷ Prispevek Avgust Vovk-Jurče.
- ⁴⁸ Prav tam.
- ⁴⁹ Prispevek: France Malešič.
- ⁶⁰ Prispevek: Avgust Vovk-Jurče.
- ⁶¹ Prispevek: Odon Pakiž.
- ⁶² Prispevek: Lojze Vršnik, Hinko Kavčič in Odon Pakiž.
- ⁶³ Prispevek: Ema Musar.
- ⁵⁴ Lado Ambrožič-Novljan, Gubčeva brigada, str. 49, v nadalnjem: Ambrožič, Gubčeva brigada.
- ⁶⁵ Naredba glavnega poveljstva slovenskih partizanskih čet z dne 26. avgusta 1942 o formiranju manevrskih brigad, Zbornik VI-3-127.
- ⁶⁸ Naredba glavnega poveljstva slovenskih partizanskih čet z dne 16. septembra 1942 o formiranju brigad »Matija Gubec« in »Ivan Cankar«, Zbornik VI-4-27.
- ⁶⁷ Poročilo članov glavnega poveljstva slovenskih partizanskih čet od 22. avgusta 1942, Zbornik VI-3-121.
- ⁶⁸ Prispevek: Rihard Romih in Ivan Goršič.
- ⁵⁹ Naredba glavnega poveljstva slovenskih partizanskih čet od 26. avgusta 1942, Zbornik VI-3-127.
- ⁸⁰ Lado Ambrožič-Novljan, Gubčeva brigada, str. 18.
- ⁸⁷ Obveščevalno poročilo štaba 11. armadnega korpusa za čas od 24. do 30. avgusta 1942, Zbornik VI-3-220.
- ⁸² Naredba glavnega poveljstva slovenskih partizanskih čet z dne 16. septembra 1942, Zbornik VI-4-27.
- ⁶³ Poročilo štaba 11. armadnega korpusa z dne 10. septembra 1942, Zbornik VI-4-148.
- ⁸⁴ Sestanek komandanta 11. armadnega korpusa s podrejenimi poveljniki dne 10. septembra 1942, Zbornik VI-4-147.
- ⁸⁸ Mikuž, Pregled zgodovine NOB-II, str. 128.
- ⁸⁸ Poročilo obveščevalnega urada poveljstva 11. armadnega korpusa o položaju v času od 14. do 20. septembra 1942, Zbornik VI-4-158.

Prenovitev odreda

Čete za prenovljeni odred

Skupine partizanov, ki so se v zadnjih dneh velike italijanske ofenzive na Rog že vračale nanj in v njem ostale, so takoj težile po organiziranosti. Zbirale so ranjene, tavajoče in skrite ter jih usmejale na določena mesta. Skrivanje z namenom, da bi se ohranilo golo življenje, seje začelo umikati že\ji po krepitvi osebne in kolektivne moči. Z odhodom sovražnikovih bataljonov v Suho krajino pa so se priložnosti za to še izboljšale. Takrat so v predelu med cestama Straža-Črmošnjice in Jama-Mala gora začele v zadnjem tednu avgusta 1942 nastajati štiri skupine in se začeli samoiniciativno organizirati štirje zbirni prostori, pomembni tudi za nadaljnje življenje in delovanje Zapadnodolenjskega odreda.

Blizu Rdečega kamna seje utaboril bojni oddelek 2. čete odredovega 1. bataljona, ki gaje vodil komandir Avgust Vovk-Jurče. Temu je 25. avgusta politični komisar glavnega poveljstva Ivan Maček-Matija naročil, naj svojo enoto razdeli na več patrolj ter jih pošlje v razne smeri iskat in zbirati ranjene in izgubljene. Ob tej priložnosti je odredov oddelek prevzel nekaj bork in borcev, ki so šest dni roške faze velike italijanske ofenzive preživeli skupaj s člani CK KPS, IO OF in glavnega poveljstva.

Ko so bili 26. avgusta 1942 Italijani spet v hajki pri Topli rebri, sta se Boris Kidrič in Ivan Maček morala umakniti do Rdečega kamna, k oddelku odreda.¹ Zvečer je Boris Kidrič govoril borcem o italijanski ofenzivi in začetku bele garde ter označil nastop oborožene kontrarevolucije kot novo obdobje narodnoosvobodilnega boja na Slovenskem.

Naslednje jutro sta Boris Kidrič in Ivan Maček z drugimi vred zapustila Rdeči kamen, vendar je četa odreda ostala vse naslednje dni z njima v stiku in jima bila po potrebi na voljo.

Vsak dan so Vovkove patrolje odhajale proti Sv. Petru (severno od Gornje Tople rebri), Smuki in Staremu Logu, srečevale posameznike ali manjše skupine in jih vodile na zbirni prostor, ne glede na to, kateri enoti je kdo predtem pripadal. Že po treh dneh se je skupini pridružil Pavel Henigman-Savo, politični komisar 1. čete odredovega 3. bataljona, ki se je sam zadrževal blizu Pečke, odkar je bil 27. avgusta njegov bataljon razbit nad Lipjem v Suhi krajini.

1. četa L.D.O.

na položaju dne 9. 12. 42.

Štabu odreda

Prejeto poročilo.

6. 12. 42. Patrola proti Bašan in Kromu se prinesla poročilo, da Italijani popravljajo telefontsko žico in to od Loteske proti Kromu. Iz Zagradca pride ital. patrola do Inčambeske.

7. 12. 42. Patrola proti Bašan in poročala ni posebnega.

8. 12. 42. Patrola proti Linjani ni vojaškega vojnega ni poročala, videla je le, da civilno prebivalstvo pleče po njivah.

8. 12. 42. smo premetavali logor.

Štencijski stanoj 1. čete je 26 lov. in 2 kovanici. 1 lov. je že 3 dni bolan in prost, da se mu po zdravnika.

Kuvar je lov. Rozman in odhaja iz laboratorije ob 12 h.

Komandir:

Geri

Polikomisar:

Pav

Smrt fascizma - svoboda miru

V taboru pri Rdečem kamnu je bilo z vsakim dnem več partizanov, to pa je zahtevalo vedno več reda, discipline in dela. Patrulje so stalno nadzorovale cesto Jama-Stari Log; zaradi večkratnih sovražnikovih vpadov je bilo zavarovarje v zasedah okrepljeno, mnogi so odhajali v ekonomske akcije; vpeljana sta bila vojaško urjenje in politično delo. Med patroljnimi obhodi so se borci te skupine kar dvakrat spopadli s sovražnikom, vendar brez izgub.²

Koje okrog 1. septembra 1942 oddelek štel že 25 ljudi, so se borci izrekli za to, da Avgust Vovk-Jurče prevzame položaj komandirja, Pavel Henigman-Savo pa položaj političnega komisarja čete. Tako se je skupina hitro uredila v organizirano partizansko enoto. O urejanju vsakodnevnega življenja skupine pričajo tudi že kmalu vpeljana dnevna poročila višjemu poveljstvu. Tako beremo, daje bila 6. septembra 1942 četrta patrolja na obhodu blizu Lašč in Dvora ter daje od tam prinesla poročilo, da Italijani popravljajo telefonsko zvezo od Soteske proti Dvoru. Dne 8. septembra sta komandir Avgust Vovk in politični komisar Pavel Henigman poročala, da sta tabor, v katerem je trenutno 26 tovarišev in 2 tovarišici, premaknila, obenem pa sta prosila za zdravniško pomoč bolnemu tovarišu.³

V zadnjem tednu avgusta 1942 seje blizu Kunča začela krepiti in organizirati druga skupina, ki jo je zbiral Milan Megušar-Borut in je po njem dobila ime »Borutova«.

Začetek te skupine so bili borci, zbrani z vseh vetrov, ki so se 24. avgusta 1942 po naključju sešli v gozdu med Vinsko potjo in k. 793 (južno od Kunča). Zaradi hitrega vključevanja razkropljenih je skupina naglo rasla, zato se je v naslednjih dneh približala naselju Kunč in tu začela organizirano taborno življenje.

Vanjo so se vključevali nekateri borci odredovega 3. bataljona, 1. delavskega bataljona, pripadniki drugih bojnih enot, zaposleni pri raznih ustanovah na Rogu in drugi. V primeri z Vovkovo četo, v kateri so bili zvečine ljudje iz Suhe krajine in naselij ob Krki, so se ob Milanu Megušarju zbirali v glavnem tisti, ki so prišli v partizane iz Ljubljane in Kočevja oziroma njune okolice. Odkrivalne in vodile na zbirno mesto sojih patrolje, ki so preiskovale cono Starega Loga, Kraljevega kamna in smer Podstenic.⁴

V času od 25. do 29. avgusta se je ob tej skupini zadrževal tudi komandant odreda Martin Kos-Martinov z nekaj borci. Koje 23. avgusta zapustil skrivališče blizu Kraljevega kamna, seje pomikal za zadnjimi italijanskimi enotami, ki so zapuščale Kočevski Rog. Med Kunčem in Šenberkom se je usmeril proti Smuki in prišel tja naslednji dan. Z namenom, da preišče bivši tabor odredovega štaba, seje Martinova skupina ustavila blizu Smuke in začela pripravljati toplo hrano. Čeprav so na to čakali skoraj teden dni, tudi to pot niso imeli sreče, ker so se jim kmalu približali Italijani, ki so utrjevali zaporo vzdolž ceste Stari Log-Dvor na Krki. Kos je takrat ukazal soborcem, naj napadejo sovražnika, vendar jih je ta hitro opazil in pognal v gozd.

Kljub temu da italijanski vojaki niso šli za njimi» so se partizani odpravili proti Komolcu. Kratek čas nato so srečali skupino z Borisom Kidričem in

Ivanom Mačkom, ki je bila na poti z Luške gorice k Topli rebri, in se ji za en dan pridružili, zatem pa priključili Borutovim partizanom na Kunču in z njimi ostali naslednje tri do štiri dni. Tisti čas je glavno poveljstvo zaposlovalo Martina Kosa in druge iz njegove skupine z ekonomskimi in propagandnimi akcijami v predelu Suhe krajine, kjer so Italijani že opravili ofenzivni pohod. Po enem takšnih potov se Kos s svojimi možmi ni več priključil borcem na Kunču.*

Obenem z zbiranjem ljudi po Rogu je začela Borutova skupina takoj uvajati tudi taborni red in dnevne vojaške obveznosti. Ko se je 27. avgusta na Kunču ustavil del glavnega poveljstva slovenskih partizanskih čet, se mu je skupina javila. Ker je že takrat štela okrog 45 partizanov, je prišlo v razgovoru tudi do soglasja, da se čimprej organizirajo v četo, kar je bilo dan ali dva zatem tudi opravljeno. Za komandirja je bil imenovan Milan Megušar-Borut, za političnega komisarja pa Franjo Vetrih-Uroš, politični delavec stiškega okrožja.

Zatem je četa ostala še dva dni na Kunču, odtod pa se je premaknila h Kraljevemu kamnu z nalogo, da še enkrat temeljito preišče ta predel. Tretjega septembra 1942 je že bila pod Grintovcem, vzhodno od Male gore, kjer je nadaljnja dva tedna imela svoje stalno bivališče.⁶ V njem je takoj organizirala vojaške in politično izobraževanje z namenom, da se čimprej vključi v popolneje organizirano enoto.

S tega prostora je Borutova četa lahko vsaj skromno varovala zahodno mejo roškega pogorja, kjer se je začelo obnavljanje partizanskega zalednega življenja. Prek obsežnega okoliša Kočevja je bilo treba ponovno speljati varna pota na Notranjsko, Primorsko in Hrvaško. Ne med zadnjimi vzroki so stalnejšo navzočnost partizanske enote v tem predelu zahtevale tudi obveščevalne in ekonomske koristi. Sovražnikove premike je Borutova četa nadzorovala in nanje opozarjala s patruljami, ki so hodile prek Male gore vse do bližine Kočevja in v smeri Ribnice. Pri tem je še nadalje zbirala borce, iskala in utrjevala zveze na terenu ter s svojo navzočnostjo hrabrila civilno prebivalstvo. Le-to je bilo zaradi pobitih in odpeljanih v internacijo, požganih in razrušenih vasi, uničene letine in pobranega imetja v velikem strahu ter duševni stiski.

Za čas od 3. do 15. septembra 1942 ni zabeležena nobena pomembna akcija Borutove čete, čeprav je 10. septembra pridrla v okoliš Poloma večja enota divizije »Macerata« iz kočevskega garnizona. Prav gotovo so trenutne okoliščine narekovale četi, daje bila samo na preži in varovala vstop v smeri Starega Loga.

Tretja skupina partizanov je bila že omenjena. Taje z Jožetom Murnom-Perom prišla 24. avgusta 1942 prek Rampohe do Podstenic, kjer si je naslednji dan že pripravila stalnejše bivališče v smeri Pogorelca. Njenih 8 članov se je takoj vneto lotilo zbiranja raznovrstnega materiala, ki ga divjanje okupatorjevih vojakov le ni moglo povsem uničiti. Na še svežih po-

* Devetega septembra 1942 je bil Martin Kos-Martinov imenovan za komandanta 2. bataljona udarne brigade Toneta Tomšiča.

Ive Šubic, Franjo Vetrlih-Uroš, 1944

goriščih objektov bolnišnice Daleč hrib je reševala gradbeni material, v široki okolici delavniških barak pri Podstenicah nabirala še uporabne dele strojev ali orodja, pripravljala nova skladišča in začela zbirati hrano. Za ranjence, ki so jih bili ob začetku ofenzive prikrili v kraški jami, nedaleč v stran od bolnišnice Daleč hrib,⁶ je pomagala pripravljati tri zasilne nadstreške blizu Pogorelca. Ko so tja prenesli prve bolnike, je skupina vodnika Murna prevzela odgovorno dolžnost njihove oskrbe in varovanja; to je zahtevalo še poostreno zakonspiriranje prostora in gibanja njenih borcev. Doktor Pavel Lunaček-Igor, kije vodil to zasilno ambulanto, je bil pri svojem delu vesten do tankočutnosti, zato so morali biti tudi Murnovi borci vseskozi pozorni in visoko disciplinirani.

Vsak dan so se v Murnovo skupino javljali novi partizani, ki so najhujši del ofenzive preživel blizu doma ali bili zgubljeni po Rogu in v njegovem obrobju. Zvečine so bili doma iz Topliške doline, Podturna, Podhoste, Poljan in drugih podroških vasi, kar jim je omogočalo hitro oskrbovanje s hrano, opremo in celò orožjem. Med r\jimi je bilo več mizarjev, tesarjev, zidarjev, krojačev in drugih obrti veščih, ki so bili pred ofenzivo zaposleni pri pomožnih delih v bolnišnicah, delavnicah ali skladiščih. Njihova vrnitev v ta predel je prispevala tudi k hitrejšemu odkrivanju zasilnih in ob začetku ofenzive v naglici narejenih skrališč, kjer je bilo še n\jti precěj uporabne hrane in druge opreme.⁷

Poleg rednih tabornih opravil so začeli ob koncu avgusta 1942 borci Jožeta Murna-Pera opravljati tudi nekatere vojaške naloge. Kot bojne patrulje in zasede so nadzorovali smeri proti Soteski, se ustavljali na Riglju in spuščali do Dolenjskih Toplic. V tem zdraviliškem krtyu so Italijani ob začetku velike ofenzive na Rog vzpostavili stalno postojanko, odkoder so proti koncu avgusta začeli vse pogostejše odhajati skozi Stare žage do Črmošnjic.⁸ V družbi Italijanov pa so se kmalu pojavili še belogardisti iz Novega mesta in začeli terorizirati civilno prebivalstvo Topliške in Poljanske doline.

Bližina sovražnikovega vojaštva, odgovornost za varstvo ranjencev, sodelovanje pri zaščiti članov vodstva osvobodilnega gibanja, po italijanski ofenzivi nastale občutljive razmere na terenu in, ne nazadnje, še vedno šibka udarna moč skupine, vse to je Murnove partizane zadrževalo, da se niso spuščali v večje spopade s sovražnikom. Poleg obstreljevanja pri srečanju s sovražnikovimi skupinami so bili pohodi njihovih patrulj pretežno obveščevalnega, zavarovalnega in ekonomskega značaja. Zato tudi ta četa ni imela v prvi polovici septembra 1942 nobenega pomembnejšega vojaškega nastopa, kljub temu daje bil njen komandir Jože Murn-Pero hraber borec.

Ker je Murnova skupina že od prvega dne vrnitve na območje Kočevskega Roga začela uvajati redno taborno življenje in delo, se je samoiniciativno preurejala v četo. Okrog 28. avgusta, ko je štela že blizu 25 borcev, so se ti dogovorili, n^h bi Jože Mum-Pero, dotlej vodnik v 2. četi odredovega 3. bataljona, postal njihov komandir, Anton Novina, doma iz Podturna, pa politični komisar. Slednjega je zaradi bolezni kmalu zamenjal Avgust Farčnik-Sandi, ki je bil ob začetku roške faze ofenzive politični komisar 1. delavskega bataljona pri Starem Logu. Pri organizacijski krepitvi čete komandirija Jožeta Murna-Pera je z nasveti izdatno pomagal neposreden stik s člani IO OF in glavnega poveljstva, nastanjenimi blizu Podstenic. Poleg drugih nalog je četa tedⁿ prevzela še njihovo zaščito in bila tudi »čakalnica« tistim, ki so začeli prihajati na razgovore k Borisu Kidriču in Ivanu Mačku-Matiji ter po njuna navodila.

Precéj vstran od terenskega trikota Topla reber-Kunè-Pogorèlec, kjer so se razvile kar tri že omenjene čete, pri Štalah nad Črmošnjicami, je takrat nastala še četrta. Skupino partizanov 2. delavske čete 5. grupe odredov je do te vasi pripeljal 22. avgusta 1942 njihov komandir Alojz Grčar-Mitja Štajerc. Bilo je razumljivo, daje komando nad borci tudi v teh okoliščinah zadržal Alojz Grčar, že znan in upoštevan starešina, rezervni oficir stare jugoslovanske vojske in med njimi n^h jstarejši. Skupine se je hitro prijeló ime »Mitjeva«.

Skupina ob komandirju Alojzu Grčarju-Mitji Štajercu se je začela oblikovati že drugi dan velike italijanske ofenzive na Kočevski Rog, na območju Podstenic. Petnajstega avgusta 1942 okrog 13. ure so do barak 2. delavske čete 5. grupe odredov, ki jo je vodil Alojz Grčar, prišli Italijani, v naglici preiskali okolico in pri tem odkrili večino orodja, strojev in materiala za delo. Takrat se je veliko partizanov te čete razbežalo.

Do naslednjega večera je komandirju Alojzu Grčarju uspelo zbrati okrog Rampoje 30 partizanov iz delavnic in jih v svitu 17. avgusta srečno pripeljati na Rigelj. Ker se jih je večina izrekla, da ostane tu, je komandir Grčar nadaljeval pot samo še s šestimi. Skozi Novo goro, mimo Črmošnjic in prek predora med Rožnim dolom in Semičem so prišli do Brezove rebri v Beli krajini. V noči na 19. avgust so dobili zvezo s 3. bataljonom Tomšičeve brigade, ki se je ustanovil v Gorjancih, in tega dne dopoldne prispeli v njegov tabor.

Ker je 3. bataljon Tomšičeve brigade kmalu začel pripravljati daljši premik, se je komandir Alojz Grčar po dveh dneh bivanja v Gorjancih napotil nazaj na Kočevsko in je s svojimi šestimi borci prišel 22. avgusta 1942 popoldne na Stale. V skupini so poleg komandirja bili še Alojz Bele-Tičko, Rudi Burgar-Maks, Jože Jeršin, Ivan Kramar-Ge, Franci Turner-Kostja in Velimir Kraševac-Igor.⁹

Vas Štale so sicer Kočevarji, tj. kočevski Nemci, že pozimi zapustili, vendar so ostali vodnjaki, vrtovi, sadovnjaki, tam si našel deske, kakšno orodje in še marsikaj uporabnega. Vse to je skupino zadržalo in sije približno 500 metrov zunaj vasi, ob cesti za Ribnik, že prvi dan svojega prihoda postavila dve leseni baraki enokapnici in zaščiteno stalno stražarsko mesto.

Komandir Alojz Grčar je znal svoje može takoj vpeljati v organizirano vojaško življenje, da so bili vsi zaposleni. Tako je že prvi dan uvedel v taboru redno delo in nadzor nad okolico. Za osnovno prehrano je bilo poskrbljeno s celim volom, ki gaje skupina dobila pri tomšičevcih v Gorjancih, ter s polnimi vrtovi in sadovnjaki v vasi. Naslednjega dne pa se je že začelo zbiranje razpršenih ali prikritih v neposredni bližini Štal. Z vsakim dnom so vpeljali več patrolj, ki so pregledovale smeri proti Ribniku, Rajhenavu, žagi Rog, Ponikvam in Mirni gori ter Črmošnjicam in Starim žagam.

Komaj dva dni po nastanitvi pri Štalah je iz okolice Podstenic prišlo do Grčarjeve skupine kakih 5 do 7 minerjev odredovega 3. bataljona s komandirjem Jožetom Slapničarjem-Joštom in se ji priključilo. Na predlog komandirja Alojza Grčarja so borci kar drugi dan po prihodu odredovcev postavili Jožeta Slapničarja za političnega komisarja, saj so ga poznali kot dobrega vojaka in tovariša. Tako je bila Mitjeva skupina že odtlej organizirana kot četa, v kateri je borec Alojz Bele-Tičko dobil položaj vodnika. Okoli 1. septembra 1942 je skupina že štela do 30 partizanov, ki so bili doma v glavnem iz Novega mesta ali Ljubljane oziroma njune okolice. Podobno kot druge tri pa tudi četa Alojza Grčarja-Mitje še vedno ni bila zadosti močna, da bi organizirano opravila omembe vredno vojaško akcijo. Vendar je zelo uspešno zbirala borce za nove enote.

S svojo navzočnostjo v predelu Ribnik, Črmošnjice in Stare žage je Mitjeva četa kmalu opozorila na svoj obstoj in ob njej so se radi ustavljali tudi vodilni ljudje osvobodilnega gibanja. Okrog 1. septembra je do nje prišel bivši namestnik političnega komisarja 5. grupe odredov Jože Nose-Tone Špan, ki je koristno tolmačil položaj in naloge tistega trenutka. Osmega ali 9. septembra se je ob njej krajši čas zadržal politični komisar glavnega po-

veljstva slovenskih partizanskih čet Ivan Maček-Matija. Četa je takrat štela okrog 35 borcev ter bila kljub skromni oborožitvi dobro organizirana in disciplinirana. Zato jo je Ivan Maček pred vsemi pohvalil ter ob tej priložnosti napovedal skorajšnje vojaško-politično posvetovanje komandirjev in političnih komisarjev na Podstenicah.

Bila je srečna okoliščina, da so nekateri člani osrednjih vodstvenih teles prav takrat bili na Kočevskem Rogu. Njihov neposredni stik s partizani, ki so se samoiniciativno organizirali v čete, je bil zelo koristen za obe strani. Samo v takšnem odnosu je vodstvo osvobodilnega gibanja lahko dobilo pravo oceno razmer in odredilo neposredne naloge. Tako je to omogočilo glavnemu poveljstvu slovenskih partizanskih čet, da se je že v začetku septembra 1942 odločilo zbrati Gubčevo brigado in druge partizanske enote ter z njimi opraviti vojaško in politično akcijo proti beli gardi v Suhi krajini, kjer se je ta izrazito hitro razširila. Omenili smo že, da so 5. septembra izšla za to potrebna navodila političnim komisarjem in terenskim političnim delavcem.¹⁰ S tem v zvezi je v dneh od 6. do 8. septembra Ivan Maček-Matija obiskal Belo krajino ter imel z Belokranjskim odredom in tamkajšnjimi političnimi delavci posvet. Sestavni del priprav na to politično akcijo pa je bilo tudi posvetovanje na Podstenicah, ki sta ga za komandirje in politične komisarje novoorganiziranih čet na Rogu pripravila Boris Kidrič in Ivan Maček 13. septembra 1942.

Snov posvetovanja, ki se gaje udeležilo okrog 40 borcev ter vojaških in političnih starešin, je Boris Kidrič razdelil na opis razmer doma in v svetu, na oceno razmer, ki jih je povzročila velika italijanska ofenziva, in na neposredne naloge, kakršne so izhajale iz vsega tega. Naloge pa je razvrstil na odnos do terena, reorganizacijo partizanske vojske in konkretne vojaške akcije, v prvi vrsti pa nastop proti belogardističnim vaškim stražam v Suhi krajini. Ob koncu posvetovanja so opozorili na potrebo po hitrem organiziranju skupin v čete in napovedali, da bo med partizanskimi enotami kmalu prišlo do združevanja v višje oblike. Udeleženci na Podstenicah so spričo jasno prikazanih razmer in natanko opredeljenih nalog dobili spodbudo, kakršno je znal vlitati samo Boris Kidrič.”

Ob zaščiti Murnove čete je potekalo posvetovanje pri Podstenicah urejeno, čeprav je tisti dan prišlo v ta predel okrog 200 fašističnih vojakov. Ti so prodirali z dvema bataljonoma divizije »Isonzo«, ki sta vnovič preiskovala območje Roga od Cinka do Sv. Petra. Del sovražnikove kolone, ki je šel skozi Podstenice, je pobral stroje na ondodni žagi in jih odpeljal v Kočevje. Vdor so opravili Italijani zato, ker je njihova komanda prejela obvestilo, da se na tem prostoru zadržuje večja skupina partizanov s pomembnimi starešinami.* Pa tudi sicer je ta okupatorjev nastop sodil v program 6. faze velike ofenzive, ki se je začela prav s tem dnem.

Medtem ko je sovražnikova hžyka šla mimo zbranih pri Podstenicah, pa je prizadela četo komandirja Avgusta Vovka-Jurčeta. Popoldne tega dne

* Tako je zapisano v poročilu štaba italijanskega 11. armadnega zbora z dne 13. septembra 1942, s teleprinterjem. Negativ v Vojno-istoriskom inštitutu JNA, br. reg. 13/1-2 K 489.

je bil k partizanom pri Rdečem kamnu namenjen dr. Mirko Pokorn, ki se je bil pred sovražnikovo ofenzivo zatekel z ženo na Rog ter si postavil bivač med Kunčem in Rdečim kamnom. Od tod je hodil obiskovat in zdraviti bolne partizane v okolici, ki so bili zlasti prve tedne po ofenzivi v zelo težkem položaju. Na poti k bolnemu partizanu v tabor Vovkove čete so ga prestregli Italijani. Ker je skušal zbežati, je nanj stresalo več sovražnikovih vojakov hkrati in ga ubilo*

Stresanje je opozorilo Vovkovo četo, daje kljub odsotnosti komandirja in političnega komisarja poslala naproti pričakovanemu zdravniku močno bojno patruljo, medtem ko so se drugi hitro umaknili globlje v gozd. Med borci in fašističnimi vojaki je prišlo do kratkega streljanja, potem so se Vovkovi močje umaknili brez izgub.

Zvečer sta se Avgust Vovk in Pavel Henigman vrnila s posvetovanja pri Podstenicah v razdejani tabor, kmalu pa so za njima prišli še tisti, ki so ga bili popoldne zapustili.

Dne 14. septembra 1942 je glavno poveljstvo slovenskih partizanskih čet naročilo komandirju Avgustu Vovku-Jurčetu, naj naslednjega dne pripelje svojo enoto v požgano kočevsko vasico Beli kamen, kjer se bodo sešle partizanske enote, določene za akcijo proti beli gardi. Koje zvečer Vovkova četa zapuščala Rdeči kamenje štela 35 bork in borcev. Na zbirni prostor je prišla 15. septembra dopoldne. Njena oborožitev ni bila na zadovoljivi višini, zato pa je imela za seboj hudo in dostojno prestano sovražnikovo ofenzivo; to je zadoščalo za njeno vključitev v višje organizirano partizansko enoto.

Ko je že bil s Podstenic nazaj v četi, je komandir Milan Megušar prejel ukaz, naj se z borci izpod Grintovca (vzhodno od Male gore) premakne do Belega kamna, in sicer zaradi udeležbe v akciji proti beli gardi in nadaljnega organiziranja čete. Ker razdalja do prostora zbiranja ni bila velika, je četa krenila na pot zarana 15. septembra 1942 in se na Belem kamnu pridružila Vovkovi četi.

Po končanem posvetovanju je četa komandirja Jožeta Muma-Pera najprej izločila nekaj partizanov za pomoč ranjencem pri Pogorelcu, potem pa je, zvečer 14. septembra 1942, krenila na Beli kamen, kamor je prišla naslednjega dne. Tu seje sešla z Vovkovo in Borutovo četo, čakali pa so samo še na Mitjevo.

Takoj po vrnitvi na Štale je komandir Alojz Grčar ukazal svoji četi odhod do Pogorelca, kamor je prišla zvečer 14. septembra 1942. Ni znano, zakaj ni šla naravnost k Belemu kamnu; toda naslednjega dne, ko so Italijani spet nenadoma prišli v cono Kunča in preiskovali njegovo široko okolico, jo je glavno poveljstvo zadržalo in razporedilo med Pogorelcem in Podstenicami. Na tem položaju je ostala brez stika s sovražnikom. Šele 16. sep-

* Naslednji dan je Vovkova četa našla ubitega dr. Mirka Pokorna v plitki jami blizu kapelice v Rdečem kamnu in ga zakopala bolj globoko. Kmalu pa seje zvedelo, da gaje odkrila tudi njegova žena; ta je njegovo truplo sama prenesla na drug prostor in ga tam ponoči zakopala.¹²

tembra je krenila na zbirališče drugih čet in prišla tja zadruga od štirih, ki so se v dobrih treh tednih samoiniciativno oblikovale na Kočevskem Rogu.

Na tem mestu moramo omeniti še eno skupino, ki sicer ni prišla k zbiranju čet na Belem kamnu, a se je v tistih dneh organizirala z nalogo, da se vključi v Zapadnodolenjski odred.

Omenili smo že, daje septembra 1942 k Podlipoglavu prišla skupina članov osrednjih organov, ki se jim je na umiku z Roga pod Korinjem pridružil Albert Jakopič-Kajtimir z nekaj borci. Ker je bilo Jakopiču že med potjo rečeno, da bo moral kot komandant prevzeti prenovljeni Zapadnodolenjski odred, je nadaljnje tri, štiri dni ostal pri glavnem poveljstvu blizu Ljubljane in urejal nsgnujnejše s tem v zvezi. Predvsem je bila v tistih dneh, na pobudo in ob sodelovanju komandanta glavnega poveljstva Franca Leskoška-Luke, organizirana četa z okrog 35 možmi, namenjena za okrepitev Zapadnodolenjskega odreda. Njeni borci so predtem pripadali 2. bataljonu Pohorskega in 1. bataljonu Savinjskega odreda 2. grupe, ki so se 17. avgusta vrnili iz Gorenjske do Sostrega. Zaradi ofenzive se ti borci potem niso mogli vrniti v svojo grupo, niti niso bili razporejeni po enotah na Dolenjskem, temveč jih je začasno namestništvo glavnega poveljstva zaposlilo z manjšimi akcijami blizu Ljubljane. V dneh 29. in 30. avgusta pa so ob Tomšičevi brigadi sodelovali v napadih na Zalog in Vevče.

Četa je bila dobro oborožena, njeni borci pa so imeli bogate vojaške izkušnje, id sojih pridobili v bojih pri Jančah, v okolici Muljave in vrsti pomembnih akcij 2. grupe. Večina je bila doma iz Ljubljane ali njene okolice, bližine Grosupljega in Stične. Njihov komandir je postal Anton Strah-Srp.¹³ Za pot na Dolenjsko seje četa pridružila Albertu Jakopiču-Kajtimiru, ki gaje 16. septembra 1942 glavno poveljstvo imenovalo za komandanta Zapadnodolenjskega odreda, in je takrat odhajal k svoji enoti.

Nove naloge odreda

Navzlic nadaljevanju velike italijanske ofenzive vse do 4. novembra 1942 je od konca avgusta naprej pospešeno potekalo delo na preurejanju enot narodnoosvobodilne vojske. Težavam, nakopičenim v minulem obdobju, in zlasti nastajajočim belogardističnim skupinam je bilo treba zoperstaviti bolj osredotočeno moč, večjo gibljivost in višjo vojaško-politično ravnen partizanskih čet.

Kot je že zapisano, je prvi izredno pomemben korak storilo ob koncu avgusta 1942 oziroma v prvih dneh septembra namestništvo glavnega poveljstva s preureditvijo 3. in 5. grupe odredov ter z ustanovitvijo Gubčeve brigade. Pri vključevanju borcev iz odredov v brigade pa so bile jasno določene nove naloge tako brigad kot odredov.

Brigade so premične udarne enote, ki naj ne bi samo čakale sovražnika v zasedah ali se branile, ampak morajo povsod napadati. Njihovi borci bodo uničevali sovražnika povsod, tudi v utrjenih postojankah.

Odredi so kljub zmanjšanju števila čet imeli predvsem te naloge. Na vsem ozemlju, kije bilo na njihovem operacijskem območju, so se morali odločno bojevati proti okupatorju. Proti beli gardi so se moral' boriti do reje-nega popolnega uničenja. Vsestransko so morali pomagati terenskim de-lavcem pri njihovem opraviu in opravljati agitacijsko propagandno delo med civilnim prebivalstvom. Štab odreda pa je bil še posebej odgovoren za vztrajno in pravilno politično in vojaško izobrazbo bataljonov in čet.

Da bi dosegli takšno dejavnost partizanskih enot, paje bila zlasti potreb-na r\jihova organizacijska preureditev in utrditev. S tem namenom je v sep-tembru 1942 izdalo glavno poveljstvo naslednje odloke, odredbe in povelja:

Prvega septembra 1942 je izšlo dnevno povelje, s katerim je glavno po-veljstvo določilo nove, razmeram ustrezne naloge partizanske vojske.

Posebej je opozorilo na pomen zbiranja in vključevanja med ofenzivo razbežanih partizanov, na učenje in pridobivanje vojaške usposobljenosti čet in slehernega partizana, na odnos vojske do civilnega prebivalstva, ki mora biti zgleden, še zlasti pa na potrebo po veliki spremembi v taktiki do sovražnika in gibanja na terenu.⁴

Politični komisar glavnega poveljstva je 10. septembra 1942 ukazal, da je treba takoj pričeti s 14-dnevnimi političnimi tečaji za vse partizane. Po-učeni morajo biti o trenutnem vojaško-političnem položaju, o neposrednih nalogah in o načinu, kako jih je treba izvajati. Politična vzgoja v enotah mo-ra postati načrtovana in stalna oblika dela z borci.¹⁵

Obležje na Pogorelcu, kjer je bila 2. četa 2. odredovega bataljona jeseni 1942

Pomemben prispevek k preurejanju narodnoosvobodilnih enot je bilo navodilo o nalogah za premagovanje negativnih posledic italijanske ofenzive, ki gaje 14. septembra objavilo glavno poveljstvo. Njegova osnovna ugotovitev je bila, da sovražniku v ofenzivi ni uspelo uničiti žive sile partizanske vojske in ne zlomiti volje slovenskega ljudstva, da nadaljuje s svojim osvobodilnim bojem do popolne zmage nad okupatorji in njihovimi domačimi pomagači. To je partizanskim poveljnikom narekovalo, da čimprej odpravijo zle posledice sovražnikove ofenzive in kar najhitreje ustvarijo pogoje za prehod slovenskih partizanskih čet v ofenzivne akcije večjega obsega. V zvezi s tem je navodilo podčrtalo naslednje naloge:

Vključevati vse razpršene partizane in partizanske oddelke. Okrepiti politično delo v partizanskih četah. Čimprej je treba pristopiti k novim ofenzivnim akcijam in pri tem ne izgubljati niti dneva. Boj za orožje mora biti eden najvažnejših ciljev sedanjih akcij. Takoj je treba začeti z neusmiljenim bojem proti beli gardi. Ojačati je treba propagandno delo v ljudskih množicah. Začeti se mora čistka komandnega kadra, ki se v poslednjih bojih ni pokazal dostojnega na svojih položajih.¹⁶

Z odredbama z dne 16. septembra 1942 je glavno poveljstvo potrdilo že znane ukrepe in napovedi namestništva, ki gaje vodil Aleš Bebler, objavljene z naredbo št. 10 z dne 26. avgusta 1942; ukazalo pa je tudi ustanoviti brigade Matije Gubca, Ivana Cankaja in Ljube Šercerja* ter Zapadnodolenjski, Vzhodnodolenjski in Notranjski odred. Odredbi sta tudi razčlenili organizacijsko sestavo enot ter določili kadrovske zasedbe omenjenih štabov brigad in odredov.

Kar zadeva pristojnosti nad odredi, je bilo določeno, da bosta Zapadnodolenjski in Vzhodnodolenjski odred do nadaljnjega neposredno pod komando glavnega poveljstva.¹⁷

Prenovljeni Zapadnodolenjski odred je ob tej priložnosti dobil naslednji štab:

komandant	Albert Jakopič-K^jtimir
politični komisar	Jože Malnarič-Križevski
pomočnik političnega	
komisarja	Bogomir Peršič-Marko Doline
obveščevalec	Karel Forte-Marko
intendant	Lojze Pleskovič-Lojze

Ker nekateri od imenovanih niso bili navzoči, sta do druge polovice oktobra 1942 delovala kot štab odreda samo komandant in pomočnik političnega komisarja.

Nadaljnji razvoj osvobodilnih enot in njihova ofenzivnost je močno vzpodbudila in jasno usmerila odredba glavnega poveljstva z dne 19. sep-

* Za Gubčevo brigado le formalno, ker je obstajala že od 4. septembra. Formalno tudi za Zapadnodolenjski odred, ker je njegovo jedro takrat že bilo na Rogu.

tembra. K ugotovitvam, da je med veliko italijansko ofenzivo ohranjena slovenska partizanska vojska dosegla še večjo moralo, da njene borce podpira še vrsta drugih ugodnih dejavnikov in daje osvobodilno gibanje pred novim poletom, je bil dodan sklep, daje obdobje preosnove v glavnem zaključeno, to pa narekuje prehod v neposredno in splošno ofenzivo proti okupatorju in beli gardi. Akcije v tej smeri terjajo tudi večje osredotočenje partizanske vojaške sile.¹⁸

Osmi dan po naredbi o prenovitvi Zapadnodolenjskega odreda je glavno poveljstvo objavilo razmejitev operacijskega območja med obema odredoma na Dolerjskem. Ozemlje Zapadnodolenjskega odreda je zajemalo prostor med železniško progo Ljubljana-Kočevje do Velikih Lašč, nato greben Male gore do Kleča, Smuke in Dvora, po levem bregu Krke do Novega mesta, od tod po dolenski železniški progi do Trebnjega, nadalje progo Trebnje-Sentrupert do okupacijske razmejitvene črte in po njej proti Ljubljani. S tem je bilo akcijsko področje Zapadnodolenjskega odreda premaknjeno proti severu. Vzhodnodolenjski odred je dobil preostali prostor Dolenjske in Belo krajino.¹⁹

Kot pravica in dolžnost do zaupanega območja je bilo posebej opozorjeno, da določitev prostora nikakor ne pomeni, da odred ne bi šel na sosedni prostor, če bi to zahtevala potreba. Predvsem se niso smele nižje odredove enote ugnezditi na določenem prostoru, temveč so morale biti v gibanju znotraj njegovih meja. Samo tako je lahko odred vojaško in politično stalno navzoč in aktiven na zaupanemu mu terenu. To je bila nova kvaliteta v mobilnosti odredov, drugačna od prejšnje, ki je čete držala razporejene zvečine na stalnih bojnih položajih osvobojenega ozemlja.

Da bi dosegel čim večjo operacijsko sposobnost glavnega poveljstva, obenem pa slovensko narodno vojsko čim tesneje povezal s političnim delom Osvobodilne fronte, je 1. oktobra 1942 objavil IO OF odlok o novi sestavi najvišjega štaba slovenskih partizanskih čet. V njem sta poleg drugih bila imenovana za komandanta Ivan Maček-Matija in za političnega komisarja Boris Kidrič-Peter Kalan.²⁰

Vsi navedeni ukrepi, zlasti pa ustanovitev udarnih brigad, so bili zelo pomembna in dolgoročna naložba narodnoosvobodilnega gibanja na Slovenskem.

Ureditev odredovih bataljonov

Uspešno zbiranje partizanov po roški fazi ofenzive in podpora glavnega poveljstva sta omogočila, daje imel odred v naslednjem mesecu dni spet bataljone. Začelo se je z združevanjem novo organiziranih čet na Belem kamnu.

Glavno poveljstvo je ukazalo, da se morajo med 14. in 16. septembrom 1942 zbrati med Novim Logom in Belim kamnom Tomšičeva brigada, po

France Mihelič, Kurir. 1944, linorez

en bataljon Gubčeve brigade, Belokranjskega in Kočevskega odreda ter Vovkova, Borutova, Murnova in Mitjeva četa z Roga. Zbor je imel namen opraviti naslednje tri naloge: med 16. in 18. septembrom ustanoviti brigado Ivana Cankarja;* povezati samostojne čete v enoto Zapadnodolenjskega odreda; izvršiti prvo obsežno akcijo proti belogardističnim vaškim stražam v Suhi krtini.

V skladu z napotili političnega komisarja glavnega poveljstva Ivana Mačka-Matije so se 16. septembra 1942 zbrale na Polomu čete komandinev Avgusta Vovka-Jurčeta, Milana Megušarja-Boruta, Jožeta Murna-Pera in Alojza Grčarja-Mitje Štajerca. Predstavnik glavnega poveljstva dr. Jože Brilej in malo prej imenovani pomočnik političnega komisarja Zapadnodolenjskega odreda Bogomir Persič-Marko Doline sta zbranim borcem sporočila, da so s tem dnem združeni v 1. bataljon Zapadnodolenjskega odreda. Pri tem sta poudarila vrednost, pomen in naloge prenovljenega odreda, kije vključen v 3. grupo. Ob tej priložnosti je bil Alojz Grčar imenovan za komandanta bataljona, medtem ko politični komisar še ni bil določen. Potem so Alojz Grčar, Bogomir Persič in v imenu štaba 3. grupe odredov Jože Nose-Tone Špan takoj določili naslednje komande čet novo ustanovljenega bataljona:

* Brigada Ivana Cankarja je bila ustanovljena z odredbo glavnega poveljstva z dne 16. septembra 1942 in sestavljena nazboru v Lapiyah 28.9.1942. Vanjo so vključili 1. bataljon Gubčeve brigade, 1. bataljon Kočevskega odreda in bataljon borcev Belokranjskega odreda. Na ustanovitvenem zboruje brigada štela okrog 350 borcev.²

1. četa komandir	Jože Slapničar-Još
politični komisar	Jože Slak-Silvo
2. četa komandir	Milan Megušar-Borut
politični komisar	Franjo Vetrlih-Uroš
3. četa komandir	Avguštin Vovk-Jurče
politični komisar	Pavel Henigman-Savo
4. četa komandir	Jože Mum-Pero
politični komisar	Av gust Farčnik-Sandi

To so bili sposobni in v boju proti okupatorju preizkušeni kadri, vsi člani KP in sodelavci Osvobodilne fronte iz leta 1941.

V dneh, ko so se pri Polomu urejale čete za prenovljen Zapadnodolenjski odred, pa ni prišlo do nameravanega ustanovnega zbora Cankarjeve brigade. Za to novo manevrsko enoto je glavno poveljstvo predvidelo 1. bataljon Kočevskega odreda, 2. bataljon Belokranjskega odreda in 1. bataljon brigade Matije Gubca. Ker zaradi prepozno prejetega poziva Gubčeva ni prišla pravočasno na zborna mesto, je bila ta namera preložena. Pač pa so v Suhi krajini zbrane čete skupaj opravile pomembno vojaško-politično akcijo.

Podobno kot v drugih predelih Ljubljanske pokrajine so med veliko italijansko ofenzivo in po njej tudi v Suhi krajini začeli naglo ustanavljati belogardistične vaške straže. V Dobropoljski in Struški dolini je tako bilo že do 4. septembra 1942 organiziranih skoraj 150 oboroženih belogardistov, v Zgomjevrški dolini do 12. septembra približno 400 belogardističnih prostovoljcev, 17. septembra pa okrog 50 mož iz Dobrnica. Toda število belogardistov in organizacij protikomunistične milice je po vaseh še kar naprej naraščalo. Najhujše pa je bilo, daje obenem naraščalo tudi nasilje nad simpatizerji in sodelavci OF ter partizani. Zločini so se kar vrstili.

Da zavre naglo rast tega narodnega zla, je 11. septembra 1942 izdalo glavno poveljstvo slovenskih partizanskih čet naredbo o načinu boja proti belogardističnim vaškim stražam. V njej je opozorilo, da že obstajajo gibljive belogardistične tolpe, proti katerim je treba začeti dobro organizirane akcije, ki bodo zagotavljale uspeh. Vaške straže pa neg bi odpravljali v prvi vrsti s politično propagandnimi akcijami, v katerih jim je predvsem treba pobrati orožje, kaznovati pa samo tiste, ki jim je izdajstvo nad narodom popolnoma dokazano.

Pet dni pozneje, 16. septembra 1942, je izšla naredba glavnega poveljstva o očiščevalni in agitacijski akciji proti belogardističnim vaškim stražam v Suhi krajini. Naredba je določala nosilce nalog, izhodiščne položaje enot, potek in kraj umika ter čas začetka oziroma trajanja akcije.²²

Brigadi Toneta Tomšiča je bilo ukazano, naj s tremi bataljoni obdela naselja od črte Hočevje-Korinj-Ambrus do Stranske vasi pri Žužemberku,

1. bataljon Kočevskega in 2. bataljon Belokranjskega odreda, ki sta v tej akciji predstavljala Cankarjevo brigado, pa naj bi očistila prostor med Gradencem, Žvirčami in Hinjami. V pomoč Cankarjevi je bil dodeljen 1. bataljon **Zapadnodolenjskega** odreda.

Razoroževanje vaških straž v Suhi krajini se je začelo 18. septembra 1942 **zjutraj**. V zavarovanje proti Kočevju je že prejšnji dan odšla 2. četa 1. bataljona Zapadnodolenjskega odreda, medtem ko je v noči na dan akcije odpeljal komandir Jože Mum-Pero svojo četo, skupaj z oddelkom Cankarjeve brigade, na položaje pri Grmadi ob Krki.²³

Zasede so morale biti na svojih položajih že ob 6. uri, ker so se takrat že začele preiskave v prvih obkoljenih vaseh. Zaradi odsotnosti Gubčeve brigade sta 1. in 3. četa 1. bataljona odreda prevzeli preiskavo vasi Gradenc, Vrh, Visejec, Lipje in Sela. V Gradenc so prišli borci 1. čete z žužemberške strani in iz Lopate ter pozvali vaščane, naj izroče orožje. Takoj so začeli tudi s pregledi po hišah ter pri tem zasegli dve francoski puški in okoli 20 italijanskih ročnih bomb. Tudi druge vasi so borci odredovega 1. bataljona čistili podobno, toda našli so samo nek[^]j ročnih bomb.

Tega dne okrog poldne je na domet pušk 2. čete 1. bataljona odreda prišla močnejša italijanska pehotna kolona, ki se je vračala iz Kuke vasi, kjer je že dopoldne napadla bataljon Tomšičeve brigade. Četa odreda je sovražnika kratek čas obstreljevala, nato pa se je morala umakniti.²⁴

Ves čas razoroževanja vaških straž po Suhi krajini so ljudje opazovali partizane s strahom, mnogi tudi s prezirom. Skoraj ni bilo mogoče verjeti, daje to partizanska Suha krajina izpred treh mesecev. Nasprotniki narodnoosvobodilne vojne in revolucije so v kratkem času in z uspehom zanetili sovraštvo do »rdečih«. Tudi dogodek na Hinjah je bil plod takšnih razmer.

Ko so borci 1. bataljona Kočevskega odreda obkolili Hii\je in začeli s pregledovanjem po hišah, je nek[^]j vaških belogardistov zbežalo v cerkev, kjer so imeli v zvoniku nameščeno strojnico. V nadaljevanju akcije je bil ubit Štefan Štangl, španski borec in komandant 1. delavskega bataljona v Starem Logu. Belogardist mu je iz zvonika zalučal sveženj bomb na glavo, daje bil takoj mrtev. Storilca pa so kmalu prijeli ter ga pred zbranimi domačini in partizani obsodili na smrt. Le kratek čas po tem pa je že bila objavljena njegova pomilostitev, kar je ugodno vplivalo na domačine.

Medtem ko so partizani z žalostinko pokopavali soborca Štefana Štangla, so Italijani že pritisnili do Žvirč; za krajši čas jih je zadržala četa 1. bataljona Kočevskega odreda pod poveljstvom Antepa Novaka. Ob koncu pogreba so se bataljoni Cankarjeve brigade in Zapadnodolenjskega odreda napotili v smeri Tople rebri, kjer je bilo odrejeno zborna mesto, za njimi pa so v izpraznjene Hinje previdno prišli Italijani. Kazalo je, da bo sovražnik šel naprej proti Smuki. Poveljstvo Cankarjeve brigade je hotelo zavarovati umik čet, zato je eno svojih čet in 1. četo odredovega 1. bataljona poslalo v zasedo k cesti Hinje-Smuka, vendar okupatorji tega dne niso rinili naprej za borci.

Ko se je pozno popoldne zbrala vsa množica partizanov blizu Dolenje Tople rebri, je lja dospela tudi četa komandirja Jožeta Murna-Pera, ki na

položaju pred Sotesko ni bila prišla v stik s sovražnikom. Pridružila se je 1. in 3. četi svojega bataljona nad Smuko, kjer so nato vse tri čete prenočile.

Kljub skromni vojaški beri je 18. septembra 1942 dosegla očiščevalna akcija v Suhi krajini dober politični učinek. Na laž so bile postavljene govorice o uničenju partizanov med sovražnikovo ofenzivo. Odločen nastop in neoporečno ravnanje borcev s civilnim prebivalstvom pa sta ostala trajna politična vrednota te akcije.

Vse partizanske enote, ki so sodelovale v akciji, so zarana 19. septembra odšle proti Komolcu, nekeg ur zatem pa je do Smuke prišel močan oddelek italijanskih vojakov. Poveljniki brigad in odredov so menili, da bi utegnil sovražnik nadaljevati pohod proti Topli rebri in Rdečemu kamnu, zato so temu ustrezno razporedili borce na tem prostoru k obrambi. Četa 1. bataljona odreda naj bi branile dostop iz smeri Sv. Peter. Toda sovražnik je prišel samo do pol poti proti Topli rebri, potem pa se je vrnil v Hinje. Pred nočjo tega dne je k Topli rebri prišla še 2. četa odredovega bataljona, kije dan poprej obstreljevala Italijane pri vasi Mala gora, in se pridružila drugim trem.

Že v temi so partizani zapustili obrambne položaje pod Komolcem in odšli s svojimi enotami naprej. Prvi odredov bataljon je krenil do Podstenic, da bi tam prenočil. Tu pa je že našel 1. in 2. bataljon Tomšičeve brigade, zato je odšel naprej in se začasno nastanil v gozdu nad vasjo Pogorelec.²⁶ Bataljona Kočevskega in Belokranjskega odreda pa sta nadaljevala pot čez Rog proti Beli krajini.

Dne 21. septembra 1942 so Rog zapustili vsi člani vodstvenih teles osvobodilnega gibanja; to je takoj razbremenilo četi komandirja Avgusta Vovka in Jožeta Murna, ki sta ves čas sodelovali pri njihovem zavarovanju.

Koje tega dne pripekal komandant 1. bataljona odreda Alojz Grčar-Mitja svoje čete k Podstenicam in se tam nastanil za nadaljnje štiri dni, je naštel, da ima okrog 150 slabo oboroženih partizanov. Naslednje dneve je bataljon porabil za pregrupiranje borcev med četami in razdelitev po vodih, pri tem pa so po možnosti upoštevali tudi osebne želje.

Da se je šele peti dan po ustanovitvi 1. bataljona odreda začelo oblikovanje vodov po četah, je bil, poleg zaposlenosti v očiščevalni akciji po Suhi krtini, vzrok tudi v tem, ker so predvidevali, da bo bataljon moral dati dve od štirih čet za Cankarjevo brigado. Enaindvajsetega septembra pa je bil njegov komandant Alojz Grčar-Mitja obveščen, da to ne pride v poštev.²⁶

Glede na to, da so čete štejele 35 do 45 ljudi, so v vsaki od njih oblikovali dva ali tri vode. O izbiri primernih borcev za vodnike oziroma politične delegate so odločali komandiji in politični komisarji čet, ki so večino moštva dobro poznali in zato dolžnosti hitro razdelili. Med tem preurejanjem pa se je komandantu Alojzu Grčarju-Mitji javil Franc Alič-Čiro, ki gaje politični komisar glavnega poveljstva Ivan Maček napotil k odredu, daje v štabu 1. bataljona prevzel položaj političnega komisarja.

Prav v dneh oblikovanja 1. bataljona odreda je krenila na Dolenjsko tudi četa komandija Antona Straha-Srpa, o kateri smo rekli, da jo je sestavilo glavno poveljstvo pri Podlipoglavu in je šla na pot z Albertom Jakopičem-

Albert Jakopič-Kajtimir, narodni heroj, komandant odreda

Kajtimirom. Že med potjo je Srpova četa dobila tudi političnega komisarja. Komandant Albert Jakopič-Kajtimir je borcem predlagal, n^j bi ta položaj prevzel Franci Puh-Rob, kar so sprejeli. Osemnajstega septembra je četa komandirja Antona Straha že prišla v Dobropoljsko dolino in se pridružila 3. bataljonu Tomšičeve brigade, kije v Suhi krajini razoroževala belogardistične vaške straže.

V naslednjih dneh seje četa premikala skupaj s tomšičevci ter prek Poloma, Novega Loga in Kunča prišla 21. septembra na Rampoho. Ob prihodu na Kočevsko je štela okrog 33 borcev. Albert Jakopič-Kajtimir je skupaj s Strahovo četo ostal še nek^j dni na Rampohi, kjer se je udeleževal partijskih sestankov komandnih kadrov enot.²⁷

Čeprav ni na voljo dokazila, lahko sklepamo, daje okoli 25. septembra 1942 prejel 1. bataljon odreda ukaz za čimprejšnji premik na levi breg Krke. V dneh okrog tega datuma se je začelo v četah bataljona dogovarjanje o razdelitvi v dva bataljona s po dvema četama, in sicer zato, da se bodo novi bataljoni v naseljenih krajih lahko hitreje krepili oziroma dopolnjevali z novinci. In v naslednjih dveh, treh dneh je prišlo do preureditve.

V 1. bataljonu odreda sta ostali njegovi dotedanja 1. in 2. četa, medtem ko seje iz 3. in 4. čete ustanovil nov, 2. bataljon. Pri tem je 3. (Vovkova) četa dobila oznako 1. četa, 4. (Murnova) pa 2. četa 2. bataljona odreda. Poveljstvo nad 1. bataljonom je obdržal Alojz Grčar-Mitja kot komandant, za političnega komisarja je bil določen Franc Alič-Čiro, za pomočnika političnega komisarja pa Jože Slak-Silvo. Komandant 2. bataljona je postal Jože Murn-Pero in ostal na tem položaju okoli 15 dni. Politični komisar 2. bataljona je bil Franc Kastelic-Džon, medtem ko pomočnika političnega ko-

misaija bataljona niso imenovali.²⁸ Komandirji in politični komisarji v četah 1. bataljona so ostali isti tovariši, v 2. bataljonu pa je kmalu prišlo do vrste sprememb.

Med organiziranjem 1. in 2. bataljona odreda na Dolenjskem seje začel daleč vstran oblikovati še 3. bataljon Zapadnodolenjskega odreda. Namenjen je bil posebnim nalogam pred Ljubljano in je dobil tudi poseben položaj.

Jedro tega bataljona so bili borci, ki jih je okoli 5. septembra 1942 pripeljal komandir Albin Grsgzer s Kočevskega prek Suhe krajine in Notranjske do Podlipoglava. Tuje začel naglo vključevati med ofenzivo razkropljene, novodošle in druge. Že okrog 10. septembra je imel četo s 24 borci. Z njimi seje nastanil pod Molnikom ter tako postal partizanska zveza z Notranjsko in začasno oporišče glavnega poveljstva.

Kmalu za njim je prišel k Podlipoglavu tudi Ludvik Smrekar, ki je bil do julija 1942 komandir tamkajšnjega šolskega tabora, potem pa pri glavnem poveljstvu na Rogu.²⁹ Dobil je nalogo, da v okolici Ljubljane pride v stik s partizani, nato pa odide na Notranjsko po skupino, ki jo je bil s Kočevskega odpeljal član CK KPS Dušan Kraigher-Jug. Zaradi ofenzive pa naloge ni mogel opraviti, ampak se je priključil Gr^jzerju.

Četa Albina Gr^zejca se je dobro okrepila s trinajstimi borci iz spremstva Edvarda Kardelja, Franca Leskoška, Jake Avšiča in nekaterih drugih članov osrednjih teles, ko so ti sredi septembra 1942 prišli z Roga prek Suhe krajine k Ljubljani. Potem so Gr^jzerjevo četo po nalogu glavnega komandanta Franca Leskoška dodelili bazi CK KPS pri Podlipoglavu. Borcem iz spremstva, ki so se na vsej dolgi poti skozi ofenzivo izkazali kot hrabri, privrženi in iznajdljivi partizani, so ob vključitvi v četo zaupali najbolj odgovorne naloge. Prevzeti so morali zaščito in spremljanje članov CK KPS, IO OF in glavnega poveljstva, vzpostavljati in vzdrževati zveze z Ljubljano ter prenašati zelo pomembne materiale in poročila. Odhajali so v vse predele Slovenije in v druge kraje Jugoslavije, tudi do vrhovnega štaba NOV in POJ.

Nenehno številčno naraščanje Gr^jzerjeve čete je omogočilo, da so konec septembra 1942 iz nje oblikovali dve četi: prvo, ki so jo imenovali tudi patroljna četa glavnega poveljstva, s komandirjem Albinom Grajzerjem, in drugo ali štabno četo, ki ji je poveljeval Ludvik Smrekar. Prva četa je opravljala posebne naloge, zlasti kurirske in spremljevalne, druga pa je bila za zavarovanje širšega prostora, kjer so bûa vodstvena telesa. Če borci patroljne čete niso odšli po posebnih nalogah, so bili dodeljeni zavarovanju na črti Smarje-Lipoglav-Pugled.

Prve dni oktobra 1942 sta se četi združili v 3. bataljon Zapadnodolenjskega odreda, za njegovega komandanta pa je bil imenovan Ludvik Smrekar.

Tako je pred Ljubljano nastal odredov 3. bataljon brez sodelovanja štaba odreda. Videli bomo sicer, daje med bataljonom in njegovim nadrejenim štabom nekajkrat prišlo do stika, vendar brez kakršnegakoli omembe

vrednega rezultata. Ves čas obstoja 3. bataljona odreda je z njim razpolagalo le glavno poveljstvo. Koje v oktobru 1942 hotel komandant odreda Albert Jakopič-Kajtimir razporediti eno četo tega bataljona na območju Stične, so o tem obvestili tudi Edvarda Kardelja. Ta je komandantu bataljona Ludviku Smrekaiju sporočil, da »za vselej velja načelo, da od 3. bataljona odreda nihče nima pravice odvajati nobenih vojaških sil, niti orožja, kajti bataljon ima specialne naloge na sektorju, kjer se nahaja«. ³⁰

Čeprav je ta partizanska enota imela naziv 3. bataljon Zapadnodolenjskega odreda in je delovala na operacijskem območju tega odreda, jo bomo v nadaljevanju, v izogib kakršnimkoli pomotam, imenovali tako, kot so jo največkrat imenovali tudi takrat, namreč kar po njenem komandantu: »Smrekarjev bataljon«.

VIRI

¹ Dnevnik glavnega štaba NOV in PO Slovenije od 1. avgusta do 16. oktobra 1942, Zbornik VI-4 priloga št. 1.

² Prispevek: Avgust Vovk-Jurče.

³ Poročilo 1. čete Zapadnodolenjskega odreda štabu odreda o položaju čete med 6. in 9. septembrom 1942, A IZDG F 5/VI.

⁴ Prispevek: Milan Megušar-Borut.

⁵ Prav tam.

⁶ Jarc, Partizanski Rog, str. 250.

⁷ Prispevek: Jože Udovč-Topsi.

⁸ Jarc, Partizanski Rog, str. 90 in 97.

⁹ Po spominu avtoija.

¹⁰ Navodila glavnega poveljstva slovenskih partizanskih čet in izvršnega odbora Osvobodilne fronte z dne 5. septembra 1942 političnim komisaijem in terenskim delavcem, Zbornik VI-4-9.

¹¹ Prispevek: Alojz Bele-Tičko.

¹² Jarc, Partizanski Rog, str. 251.

¹³ Prispevek: Franci Puh-Rob.

¹⁴ Navodno povelje glavnega poveljstva slovenskih partizanskih čet z dne 1. septembra 1942, Zbornik VI-4-1.

¹⁵ Naredba političnega komisaija glavnega poveljstva zdne 10. septembra 1942, Zbornik VI-4-18.

¹⁶ Navodila glavnega poveljstva z dne 14. septembra 1942 o nalogah za premagovanje negativnih posledic italijanske ofenzive, Zbornik VI-4-24.

¹⁷ Naredba glavnega poveljstva z dne 16. septembra 1942 o formiranju brigad »Matije Gubca« in »Ivana Cankarja«, Zbornik VI-4-27.

¹⁸ Naredba glavnega poveljstva z dne 19. septembra 1942, Zbornik VI-4-33.

¹⁹ Naredba glavnega poveljstva z dne 24. septembra 1942 o razmejitvi operacijskega področja Zapadnodolenjskega in Vzhodnodolenjskega odreda, Zbornik VI-4-38.

²⁰ Odlok IO OF z dne 1. oktobra 1942 o reorganizaciji glavnega poveljstva slovenskih partizanskih čet, Dokumenti DLRS 3, dok. 123.

²¹ NOV na Slovenskem, str. 332.

²² Naredba glavnega poveljstva z dne 16. septembra 1942, Zbornik VI-4-29.

²³ Prispevek: Franci Lampe.

²⁴ Prispevek: Milan Megušar-Borut.

²⁵ Oris delne poti brigade Toneta Tomšiča, avtor Ivan Ferlež, str. 12; ustni vir: Alojz Grčar-Mitja Štajerc

²⁶ prispevek: Alojz Grčar-Mitja Št^jerc.

²⁷ Prispevek: Albert Jakopič' Kajtirmr

²⁸ Prispevek: Avgust Farčnik-Sandi in Avgust Vovk-Jurče.

²⁹ Poročilo Dušana Kraigherja glavnemu poveljstvu slovenskih partizanskih čet z dne 29. septembra 1942, Dokument LRS 3, dok. 82; ustni vir: Ludvik Smrekar.

³⁰ Pismo člana politbiroja CK KPJ Edvarda Kardelja komandantu 3. bataljona Zapadnodolinskega odreda z dne 4. novembra 1942, Zbornik VI-4-78.

Odred zapusti Kočevski Rog

Sedma faza velike italijanske ofenzive

Italijani še niso končali šeste ofenzivne faze na severnem območju Ljubljanske pokrajine, ko je prek njene vzhodne meje prišla v Slovenijo hrvaška 4. kordunaška brigada z ranjenci, ki jih je 19. septembra 1942 pri Planini nad Semičem oddala v slovensko partizansko bolnišnico.¹ Tri dni zatem je ta bratska enota hudo porazila italijansko kolono na poti med Črnomljem in Vinico. Pri tem je imel okupator 58 mrtvih, 32 ranjenih in 24 pogrešanih, junaški kordunaši pa so zaplenili 4 težke in 4 lahke strojnice, en minomet, 68 karabink ter veliko drugega vojaškega materiala.² To je bil dotlej naj hujši poraz Italijanov v okupirani Sloveniji; vplival je tudi na potek naslednje, sedme faze ofenzive, ki se je začela en dan po tem dogodku.

S to ofenzivno etapo je nameraval Robotti presenetiti partizane, ki so se zbirali in preurejali na Kočevskem Rogu in v Suhi krajini. Italijanski bataljoni n^aj bi v dneh od 23. do 26. septembra preiskali predel med črto Zagradec-Radohova vas in Novim mestom ter Koprivnikom. Bilo je pač nujno, da se Zapadnodolerski odred tudi to pot sreča s sovražnikom na Rogu. Začetek sedme faze ofenzive je Robotti ukazal obenem z opozorilom svojim enotam, daje treba partizane iskati povsod ter jih pobijati, samo pobijati.³

Od prodirajočih okupatorjevih enot so 51. pehotnemu polku divizije »Cacciatori« določili nalogo, da z izhodišča v Starem Logu očisti območje Topla reber-žaga Rog-Koprivnik, medtem ko bi iz Koprivnika, prek žage Rog do Podstenic in Tople rebri, tj. v nasprotni smeri pohoda polka divizije »Cacciatori«, preiskovala premična skupina divizije »Isonzo«.

Sedma faza velike italijanske ofenzive se je sicer začela 23. septembra 1942, a dva dni pozneje je že prišlo do spremembe predvidenih pohodnih smeri.

Petindvajsetega septembra so borci Tomšičeve in Cankarjeve brigade ter Belokranjskega odreda pri Planini nad Semičem napadli kolono premičnega oddelka divizije »Isonzo« in jo zapletli v celodnevni spopad. Namesto da bi Italijani za dne prišli do Koprivnika, so se morali z nočjo vrniti v Črnomelj.

Na okupatorjevi strani sta padla 2 oficirja in 2 vojaka, 10 pa je bilo ranjenih, medtem ko so tomšičevci imeli 2 mrtva in 3 ranjene.⁴

Nikolaj Pirnat,... naše domove
požgali, 1944, linorez

Poraz pod Tančo goro in neuspeh pri Planini sta generala Robottija prisilila, da je spremenil tok nadaljnjih operacij velike italijanske ofenzive. Njegovi obveščevalci so ugotovili, da so hrvaški partizani v predelu Črmošnjic, skupine s Planine pa v premiku proti Koprivniku in Knežji lipi.⁵ Spričo tega je 25. septembra preusmeril bataljon divizije »Macerata« na k. 840 (Bukova gorica, 17 km severozahodno od Črnomlja), iz Suhe krajine pa je 52. polk divizije »Cacciatori« prestavil v Središjo vas pri Črmošnjicah; z 51. polkom iste divizije pa iz Starega Loga ni krenil v preiskovanje prostora do Tople rebri in žage Rog, temveč gaje v kolonah poslal na zavarovanje položajev Pogorišče (k. 730)-Blaževica nad Starimi žagami. Na tej črti se je moral del italijanskih ofenzivnih enot razporediti že za naslednjo, osmo etapo.

Ta predstavitev okupatorjevih bataljonov je olajšala položaj Zapadnodolenjskega odreda. Bojna skupina divizije »Isonzo« ni hajkala s črte Koprivnik-Sredgora prek Roga in Podstenic do Tople rebri. Če bi se bilo to zgodilo, bi obe očiščevalni koloni pod k. 765 blizu Podstenic prav gotovo nalleteli na čete odreda vsaka iz svoje smeri in bi se nekje tu križali. Odred bi se bil dobesedno znašel v križnem ognju. A zgodilo se je drugače.

Petindvajsetega septembra 1942je oddelek 51. pehotnega polka divizije

»Cacciatori« v gozdu med Vinsko potjo in cesto od Fabejjevega križa proti Rogu izsledil odredove čete in jih začel obkoljevati v širokem krogu.

Bilo je že pozno popoldne. V upanju, da se bodo ponoči lažje izvlekli, so se odredovci zgrnili v sredino tabornega prostora, tisti, ki so imeli orožje, pa so se razporedili na strelne položne po njegovem obrobju in čakali. Prednost terena je bila na strani partizanov.

Sovražnikovo vse bolj počasno primikanje se je z mrakom popolnoma ustavilo; postalo je jasno, da namerava sovražnik napasti šele z jutrom.

V trdi temi so odredove izvidniške patrulje ugotovile, kje obroč ni dovolj sklenjen, in tam so se odredove čete sredi noči rešile obkolitve. Slab kilometer vzhodno od Podstenic, v gozdnem odseku, ki ga sovražnik še ni nadzoroval, so pod k. 480 stopile na Červanovo cesto in zarana naslednjega dne po njej nemoteno prišle do k. 717 (zahodno od Rampohe). Ukazana sta bila zavarovanje in počitek. Posebni stražarski mesti sta bili odrejeni nad Červanovo cesto, kuharji pa so začeli pripravljati toplo hrano. V prepričanju, da ostaneta odredova bataljona dlje časa na tem prostoru, je veliko borcev začelo postavljati šotore iz šibja.

Okrog 11. ure so na stražarskem mestu pri Červanovi poti padli strelj. V prvem hipu zbegane odredove čete pa so se kmalu zbrale in oboroženi so takoj zavzeli obrambne položaje. Skupaj s puškomitraljezci so se primaknili k prostoru, kjer je padel strel, in z močnim ognjem takoj napadli Italijane na cesti. Neoboroženi in komora so se umaknili globlje v gozd, proti žagi Rog. Po krajšem ostrem obstreljevanju, vendar brez upanja, da sovražnika prežene, se je tudi bojni del odredovih bataljonov začel postopoma umikati v smeri Roga. Toda Italijani si niso upali v globino prostora, kamor so se umikali partizani; uredili so kolono in nadaljevali pohod proti dolini Črmošnjice oziroma na črto Pogorišee-Blaževica.

Sklepamo, da je ta italijanski oddelek naletel na odred po naključju. Verjetno se je tudi zbal, da gre morda za past in da ga hoče odred zvabiti globlje v gozd na obračun, zato ni šel za njim. K temu je prispeval tudi odločen nastop odredovih borcev.

Nasprotnikove izgube niso znane. Odred je imel dva mrtva; eden je bil ubit na stražarskem mestu nad Červanovo cesto, drugi pa ujet v patrulji. Slednji je pripadal 1. četi 2. bataljona.⁶

Skupina odredovih borcev, kije napadala sovražnika, je kmalu dohitela umikajoče se iz obeh bataljonov; pozno popoldne so se vsi skupaj vrnili k cesti Podtum-zaga Rog. Z namenom, da prevarrò morebitnega zalezovalca, so čete pred mrakom zadenjski prečkale cesto, tako da so stopinje kazale v smeri Roga, potem pa so se vrnile na prostor, odkoder so bile prejšnjo noč krenile skozi obroč. Tam so tudi prenočile.

V nedeljo, 27. septembra 1942 sta se oba odredova bataljona začela urejati za odhod na novo operacijsko območje. Okrog poldne so čete zapustile tabor in zlagoma šle skozi Pogorelec, se potem za kratek čas ustavile na Topli rebri in nato pod Pečko spravile k prenočitvi. Naslednjega dne popoldne so zapustile zadnje severne obronke roškega pogorja in se proti ve-

čeru pod Primožem spustile bližje k reki Krki. Sredi noči je po brvi pod Stavčo vasjo čeznjo najprej prišla 2 četa 1. bataljona in kmalu za njo še druge; usmerile so se k Ajdovcu.

Bela garda na odredovem območju

Razmere, kakršne so nastale z veliko italijansko ofenzivo proti partizanskim četam, sta okupatorijeva oblast in slovenska kontrarevolucija izkoristili za pospešeno organiziranje bele garde. Ta se je na ozemlju, kije bilo operacijsko področje odreda, močno razrasla, zlasti med 5. in 7. fazo ofenzive.

Priloznost, da so legalizirali in ustanovili oborožene protirevolucionarne skupine z močnejšimi posadkami na Primskem pri Čatežu, v Temenici, Hudem pri Stični, na Polici, v Boštanju pri Grosupljem, na Kopanju pri Račni in v naseljih dalje proti Ljubljani, je ustvarila 5. etapa sovražnikove ofenzive, ki je v dneh od 30. avgusta do 5. septembra potekala od Krke do razmejitvene črte med Italijo in Nemčijo.⁷ Organizatorji in prostovoljci teh postojank so skrbeli za nadaljnje širjenje vaških straž po naseljih v široki okolici svojih postojank. Posebno so se zavzemali za nadzor nad večjimi kr^ji, kjer so prebivalci zavračali italijansko oborožitev, tako na primer v Višnji gori, Šentvidu pri Stični in drugod.⁸

Najbolj zagrizeni belogardisti v predelu med Sotesko, Hinjami in Dobrničem so se 5. oktobra 1942 v Žužemberku oblikovali v četo bele garde, kateri so pet dni zatem Italijani izročili 100 pušk. Bližnji Ajdovec je postal belogardistična postojanka 15 dni pozneje in je do konca oktobra že imel 70 oboroženih mož. Ti so kar na dan ustanovitve postojanke aretirali v Ajdovcu in okolici 15 simpatizerjev OF, zatem pa nadaljevali s poboji političnih delavcev in kurirjev. To je močno ogrozilo prostor med dolensko železniško progo in reko Krko, osvobojen že od pomladi 1942, prostor, kije bil potem ves čas pomembno shajališče političnih aktivistov in križišče mnogih partizanskih potov.

Kakor je šlo v Suhi krtini in ljubljanski okolici preveč hitro in brez težav, tako je organiziranje mreže MVAC in belih postojank na ozemlju med Veliko Loko, Novim mestom, dolnjim tokom Krke in okupacijsko razmejitveno črto potekalo zelo počasi. Sele v drugi polovici septembra 1942 je domačim izdajalcem uspelo s pomočjo okupatorja ustanoviti dve oboroženi protikomunistični enoti: 19. septembra belogardistični oddelek v Trebnjem* in 10 dni pozneje belogardistično postojanko v Škocjanu. Resnejši

* Posebno pozornost zasluži trebanjski primer. Ker se je med italijansko ofenzivo Dobrnič z okolico raje odločil za vstop v MVAC kakor za internacijo, so Italijani že 17. septembra 1942 oborožili okrog 50 tamkajšnjih kmetov in jih vključili v belogardistični oddelek. Že konec septembra je ta enota štela 74 mož in bila v MVAC nekakšna »premična enota s posebnimi pravicami«. Njen komandant Ivan Ban, lesni trgovec iz Trebnjega, je kmalu po italijanski okupaciji postal civilni komisar trebarske občine. Že v prvem letu sodelovanja s fašisti je vodil moštvo 98. legije črnih sr^jc v hajke proti partizanom. Še pred koncem leta 1942 je imel že več kakor 100 belogardistov, januarja 1943 pa so Italijani predstavili 70 njegovih mož v novo postojanko na Rakovniku pri Mimi. Sredi junaja 1943 je Ban ustanovil v Dobrniču samostojno belo postojanko, kije 15. avgusta štela 96 mož.⁹ Na dan kapitulacije Italije pa se je v Ljubljani obesil.

poskus, da izvrši mobilizacijo in ustanovi belogardistično postojanko v Sv. Križu pri Litiji (zdaj Gabrovka), je 2. oktobra opravil oddelek 17 oboroženih belogardistov iz Temenice in Primskovega. Toda med novačenjem jih je obkolil 1. bataljon Gubčeve brigade, da so se morali zateči v cerkev in ostati v njej tri dni. Rešili so jih fašisti in Banovi belogardisti iz Trebnjega. Po tem dogodku je bil predel od Mirne do Primskovega skoraj šest mesecev svoboden. Ničesar niso mogli spremeniti niti domačini iz bližnjih Moravč, ki so med ofenzivo pristopili k beli gardi.

Če odštejemo kr[^]je z železniško postajo, ki so bili vedno zavarovani, in pomembne objekte na železniški progi Ljubljana-Novo mesto, vidimo, da je bilo v oktobru 1942 na operacijskem področju odreda razporejenih še 16 sovražnikovih postojank. V šestih so bili samo belogardisti: Ajdovec, Primskovo, Polica, Dolenja vas, Temenica in Škocjan; v štirih so bile mešane posadke: Žužemberk, Šentvid, Stična in Sela pri Šumberku; v petih pa so bili samo Italijani: Sv. Rok, Sela in Pljuskar pri Radohovi vasi ter Soteska in Vavta vas. Število oboroženih v teh postojankah je bilo zelo različno in se je gibalo od 12 v Dolenji vasi do več kakor 100 v Žužemberku.

K tolikšnemu razmahu belogardističnih postojank in mreže vaških straž je pripomoglo tudi dejstvo, da se v Suhi krajini vse od opravljene očiščevalne akcije proti MVAC sredi septembra pa do konca novembra 1942 ni

Belogardisti in Ivan Ban iz Trebnjega v razgovoru z italijanskim konzulom Antonyem Pelazyem v Mokronogu, septembra 1942

zadrževala nobena partizanska brigada. To je sovražniku omogočilo, da je lahko precéj nemoteno razvil močan nadzor nad okolico Žužemberka, Dobrniča, Šumberka in nek^j časa tudi Ajdovca. Izjema je bil le Zapadnodolenjski odred, ki je v trikotu Mirna peč-Soteska-Novo mesto stalno imel, od oktobra 1942 do aprila 1943, razen nekaj tednov okrog novega leta, eno svojih čet.

Tam, kjer kr^ji z okolico niso dali moštva za svojo postojanko, sije bela garda pomagala s skupinami vojakov iz Legije smrti. Mnogokje pa so kljub prizadevanju klerofašistov in belogardističnih propagandistov ostali ves čas italijanske okupacije brez MVAC, kot npr. v Straži pri Novem mestu in drugje.

Vzgoja in izobraževanje

V prvem dnevnem povelju, ki ga je kom^j en teden po končani ofenzivni operaciji na Kočevskem Rogu objavilo glavno poveljstvo, je bilo zapisano, da je treba takoj dvigniti strokovno usposobljenost čet in vpeljati dnevne v^je. Glavno poveljstvo je tudi opozorilo, da prehaja politično delo v mnogočem na partizane, in je zato potrebno, da njihove čete dajejo zaledje in pomoč terenskim in političnim delavcem. Prav tako je poudarilo, da se mora v političnih tečajih in sistematičnih dnevni političnih urah dvigati politična raven slehernega partizana.¹⁰ To je štel tudi štab odreda za eno svojih prvih nalog, ko se je za kratek čas nastanil med Mirno pečjo in Sotesko.

Po prihodu z desnega na levi breg Krke sta se 29. septembra 1942 okoli poldne 1. in 2. bataljon odreda utaborila v mladem bukovem gozdiču, približno 15 minut od Brezove rebri v smeri Globodola. Nek^j ur zatem sta se jima priključila novi komandant odreda Albert Jakopič-Kajtimir in bivši komandir 1. čete 3. odredovega bataljona France Smrke-Još. In ne dolgo za tema dvema je v tabor pri Brezovi rebri prišla še četa, ki jo je od Podlipoglava, prek Suhe krajine in Kočevskega Roga pripeljal komandir Anton Strah-Srp. Ker so pričakovali skorajšnjo preureditev odredovega 2. bataljona, je četa Antona Straha ostala brez razporeditve v bataljon in brez številčne oznake. Kot »Srpova« četa je prejela naloge neposredno od komandanta odreda Alberta Jakopiča-Kajtimira.

Tretji ali četrti dan po nastanitvi .čet pri Brezovi rebri je štab odreda, ki sta ga tiste dni predstavljala samo komandant Albert Jakopič-Kajtimir in pomočnik političnega komisarja Bogomir Peršič-Marko Doline, skupaj s komandanti bataljonov in komandirji čet začel izpolnjevati začetne naloge s področja vzgoje in izobraževanja. Program za 6-dnevni vojaško-politični tečaj je štab odreda sestavil glede na razmere, v kakršnih je bil odred, in skladno s splošnimi smernicami glavnega poveljstva, ki jih je enota prejela v prejšnjih dneh.

Poleg vojaških veo, ki so jih redno opravljali, so se morali borci seznaniti tudi z navodili glavnega poveljstva o premagovanju škodljivih posledic sovražnikove ofenzive, z naredbo glavnega poveljstva o prehodu partizanskih čet v splošno napadalnost, z nalogami in odredbami v zvezi z določitvijo operacijskega območja odreda, z odlokom o preureditvi glavnega poveljstva ter s pomenom in nalogami manevrskih brigad, ki so jih takrat ustanavljali.

Tolmačerye in nadzor nad vojaškim delom tečaja sta bila zaupana komandirjem čet, vodnikom in nekaterim borcem, ki so že pred vstopom v NOV odslužili vojaški rok v stari jugoslovanski vojski. Zelo koristno pa je bilo, da sta komandant Albert Jakopič in komandant 1. bataljona Alojz Grčar bila šolana rezervna oficirja; svoje vojaško znanje sta v NOV še dopolnila ter se potrdila kot sposobna organizatorja in vodji enot, ki so jima bile zaupane.

Z obveznimi tabornimi nalogami so bili zaposleni vsi borci, udeleženci vojaškega dela izobraževalnega programa. Opravljali so stražarsko službo, odhajali v obveščevalne in bojne patrulje proti Žužemberku, Trebnjemu in Soteski, v taboru pa sodelovali pri praktičnem ravnanju z orožjem, poslušali razlage o osnovni taktiki v napadu in obrambi, o načinu rušenja železniških prog in drugih sredstev v prometu ter se seznanjali z različnimi drugimi vojaškimi veščinami. Na podlagi primerov iz dni, preživelih med sovražnikovo ofenzivo, so razpravljali o pozitivnih oziroma negativnih posledicah dotedanjega načina partizanskega bojevanja, kakor tudi o bojnih metodah sovražnikove vojske. Opozorjeni so bili, da je sovražnik med h^jko uporabljal izpopolnjeno taktiko pri odkrivanju in uničevanju žive sile osvobodilnega boja ter njenega materialnega zaledja. Borci so morali obvladati razstavljanje in sestavljanje puške ter se naučiti ravnanja z ročnimi bombami.

Medtem ko se je del moštva usposabljal v vojaških veščinah, so imeli drugi politično vzgojo. Po predavanjih so bili pogovori, ki so jih zvečine vodili politični komisarji čet. Politični del tečaja sta vodila in na njem predavala pomočnik političnega komisarja odreda Bogomir Peršič-Marko Doline in partizanka Zorka Peršič-Bara. Pri tem je z izkušnjami sodeloval pomočnik političnega komisarja odredovega 1. bataljona Jože Slak-Silvo, predvojni revolucionar in organizator vstaje med Trebnjem in Novim mestom.

Tudi pri političnih urah so tolmačili odredbe in navodila glavnega poveljstva, predvsem v zvezi z nalogami za premagovanje negativnih posledic ofenzive ter obveznostmi iz naredbe o prehodu partizanskih čet v splošno napadalnost. O delu med civilnim prebivalstvom in o belogardizmu je govoril Jože Slak, ki je vse to ponazarjal s primeri.

Tečajnike sta zanimali predvsem dve vprašanji: kd^j bo konec vojne in kako bomo potem živeli. Kmečki fantje pa so hoteli vedeti tudi o agrarni reformi, kolektivizaciji zemlje, združništvu iti podobnem. Vsi udeleženci tečaja pa so posebej zavzeto brali ciklostirana radijska poročila.

Posebej so govorili o pravem tovarištvu, dobrih medsebojnih odnosih v enoti, čutu kolektivnosti in skupne odgovornosti.

Dobra organizacija vaj, predavanj in pogovorov, zadovoljiva lega tabora in ugodne vremenske razmere vseh šest dni, vse to je odredu omogočilo, daje tečaj uspešno končal. Le nek^j dni potem, ko je bilo nekcgdnevno šolanje odredovcev končano, je glavno poveljstvo slovenskih partizanskih čet že prejelo poročilo, da so v odredu opravili politično šolo po določenem programu, da se je morala moštva močno dvignila in je v splošnem dobra. ¹ Takrat je odred, brez Smrekarjevega bataljona, štel 156 ljudi.

Na Frati

Za obvladanje vzhodnega predela široke okolice žužemberškega garnizona je sovražnik hotel v oktobru 1942 imeti dodatno postojanko, ki n^j bi v prvi vrsti nadzorovala zelo pomemben gozdni predel med Sotesko in Mimo pečjo. Upal je, da bo s stalnim močnim pregledom nad njim onemogočil prehajanje partizanskih zvez prek tega predela ter pogostno zadrževanje osvobodilnih enot in skupin okrog Brezove rebri. Za tem ciljem so se že dolgo pehali tudi ondotni belogardisti. Da pa bi belogardistična enota lahko čimprej prišla do svoje postojanke, je bilo treba prisiliti partizane k odhodu in uničiti materialno osnovo njihovega zadrževanja na tem prostoru ter doseči strah pri tistem delu prebivalstva, ki je še vedno podpiral boj proti okupatorju in njegovim domačim sodelavcem. Slednje z že preizkušenimi zastraševalnimi ukrepi (zaplembo imetja, internacijo).

Proti Zapadnodolenjskemu odredu so Italijani nastopili sprva zdaleč. Na zaključni dan tečaja pri Brezovi rebri so ga približno pol ure obstreljevali s težkimi minami iz Žužemberka. Borci so ravno prihajali k večerji, ki seje delila na prostem, ko so se tik zbirnega mesta razpočile prve mine, na srečo brez posledic. Natančnost časa in kraja obstreljevanja je bila opozorilo, daje sovražnik dobro poučen o prostoru in dnevnih opravilih odredovih čet.

Naslednjega dne, 7. oktobra 1942, je italijansko-belogardistični oddelek krenil v nadzorovalni pohod iz Žužemberka po cesti, ki pelje proti Ajdovcu. Komandant odreda Albert Jakopič-K^jtimir je razporedil 1. bataljon v zasede tako, da je 1. četa pričakovala sovražnika nad Ajdovcem, 2. četa pa pod Brezovo rebrijo. Ker pa so Italijani in belogardisti krenili od Boršta k Velikemu Lipovcu in naprej proti Straži, do spopada ni prišlo. Ko sta se četi vrnili na izhodiščne položaje, je odred premaknil svoj tabor na Frato.

Frata je takrat bila ena najpomembnejših postojank narodnoosvobodilnega gibanja v Ljubljanski pokrajini; z njenim imenom pa sta še posebej tesno povezana začetek in razvoj partizanstva na Dolenjskem. V tem ni bilo nič naključnega. Vsi člani družine oskrbnika Jožeta Zupančiča, stalni

prebivalci koč na Frati, so bili narodnoosvobodilnemu gibanju vseskozi privrženi ter so z njim in zanj požrtvovalno delali. To pa je bilo posebnega pomena. Eden najvidnejših predstavnikov in organizator vstaje v Suhi krajini ter poznejši politični komisar Jože Slak-Silvo je že od junija 1941 dalje skliceval partijske sestanke prav na Frati.

Spomladi in poleti 1942 je bila ta postojanka revolucije sestavni del osvobojenega ozemlja, tu so bila mnoga zgodovinska srečanja vojaških in političnih kadrov. Bila je važno partizansko križišče, javka, okrevališče in okrepčevalnica, zato so jo borci nekajkrat uspešno branili pred okupatorjevimi vojaki, ki so do nje hoteli priti iz Novega mesta, Straže ali Soteske. Zdaj pa so se Italijani odločili, da Frato napadejo iz zraka.

Koje 8. oktobra 1942 prišel odred na Frato, je svoje čete nastanil v mladem gozdu, približno 150 metrov vstran od gozdarske koč. Tu naj bi počakal na vrnitev svoje patrulje, ki je 30. septembra odšla v dolino Mirne in k Sv. Križu pri Litiji (Gabrovka).

Poleg Zupančičeve družine je tega dne bilo na Frati še sedem političnih delavcev iz novomeškega okrožja, med njimi sekretar OF Dušan Jereb-Štefan in nekaj partizanov v manjši patrulji na prehodu. Okrog 13. ure je priletelo italijansko enomotorno izvidniško letalo in naredilo več nizkih, krožnih oglednih poletov, ki so med navzočimi na jasi vzbudili več radovednosti kot potrebne previdnosti. Naključje pa je hotelo, daje prav

Skupina borcev Zapadnodolerskega odreda leta 1942

medtem prišla na Frato še skupina borcev Gubčeve brigade z nekaj ranjenici, ki so jih odložili pod košato tepko sredi čistine. Tudi večina drugih, ki so se v tistem trenutku znašli tam, je bila spričo lepega vremena kar na odprtem prostoru.

Premikanje na jasi pred kočo je videl tudi opazovalec v letalu, ki se je potem za krajši čas umaknilo. Ko se je kmalu nato vrnilo v nizkem naletu, je odvrгло tri bombe težjega kalibra, od katerih sta dve padli pred hišo, ena pa za njo. V vnovičnem naletu je letalo spustilo na Frato in na okoliški gozd več lažjih bomb, napad pa končalo z mitraljiranjem. Vse skupaj je trajalo manj kot pol ure.

Posledice tega napada pa so bile hude. Ena bomba je ob tepki pred hišo ubila dva borca patrolje na prehodu, dodatno prizadejala ranjence iz Gubčeve brigade, huje ranila enega političnega delavca, lažje pa dva. Čete odreda niso utrpely nobene škode. Hudo ranjena partizana sta, kljub prizadevanju odredovih bolničark, umrla še isti popoldan; zvečer so vse štiri žrtve pokopali na Frati.

Prav med letalskim napadom se je iz Mirenske doline vrnila k Frati odredova patrolja s sporočilom, da je italijanska ofenziva že šla tam skozi, vendar brez hujših posledic. Potem je komandant odreda Albert Jakopič ukazal bataljonoma, ki sta že bila zbrana v gozdu pri koči na Frati, naj se pripravita k odhodu. Štab odreda in 1. bataljon sta bila namenjena med Mirno in okupacijsko razmejitveno črto; 2. bataljon s 1. in okrnjeno 2. četo ter četo komandirja Antona Straha n⁴ bi prevzel nadzor nad terenom od Soteske do Dobrniča, medtem ko je en del 2. čete odhajal k Pogorelcu.

Takrat je v 2. bataljonu odreda prišlo do pomembnih organizacijsko-kadrovskih sprememb. Ker je Jože Mum-Pero prevzel komando nad delom 2. čete, ki jo je okoli 5. oktobra odpeljal na Kočevsko, je komandant bataljona postal Avgust Vovk-Jurče. Z Jožetom Murnom je odšel tudi politični komisar 1. čete Pavel Henigman-Savo, politični komisar 2. čete Avgust Farčnik-Sandi pa se je odločil oditi s 1. bataljonom.

Okrnjeno 2. četo so potem dopolnili borci iz 1. čete, v katero so vključili tudi skupino komandirja Antona Straha-Srpa; le-ta je postal komandir tako preurejene 1. čete 2. bataljona, Franci Puh-Rob pa njen politični komisar. Nekaj nadaljnjih tednov je bila 2. četa brez komandirja in političnega komisarja; njune dolžnosti sta opravljala novi komandant bataljona Avgust Vovk in dotedanji politični komisar Franc Kastelic-Džon.²

VIRI

¹ Radko Polič, Belokranjski odred, str. 305; v nadaljnjem: Polič, Belokranjski odred.

² Poročilo poveljstva 11. armadnega korpusa z dne 26. septembra 1942, Zbornik VI-4-160. NOV na Slovenskem, str. 338.

³ Mikuž, Pregled zgodovine NOB-II, str. 141.

⁴ Polič, Belokranjski odred, str. 317; oris delne poti brigade Toneta Tomšiča, str. 12.

⁵ Poročilo obveščevalnega odseka 11. armadnega korpusa za čas od 21. do 27. septembra 1942, Zbornik VI-4-164

⁶ Prispevek: Alojz Bele-Tičko. Po spominu avtoija.

⁷ Mikuž, Pregled zgodovine NOB-II, str. 118 in 119.

» Franček Saje, Belogardizem, druga izdaja, str. 457.

s Prav tam, str. 462, 463 in 468.

¹⁰ Dnevno povelje glavnega poveljstva slovenskih partizanskih čet z dne 1. septembra 1942, Zbornik VI-4-1.

" Poročilo namestništva glavnega poveljstva z dne 22. oktobra 1942 o položju na Dolenjskem ter o Cankarjevi in Gubčevi brigadi, Zbornik VI-4-66.

¹² Prispevek: Avgust Vovk-Jurče.

Dejavnost prenovljenih bataljonov

Italijanske ofenzivne enote so se še ves oktober 1942 trudile, da bi na Dolenjskem in v Beli krajini uničile partizanske enote ter odvrnile ljudstvo od osvobodilnega gibanja. To je šlo v prid beli gardi, ki seje čedalje bolj širila in bila z vsakim dnem bolj surova, še zlasti v predelih, ki so jih partizanske čete za daljši čas zapustile.

V takšnih razmerah je začel z akcijami prenovljeni Zapadnodolenjski odred.

Prihod v dolino Mirne

Po pokopu žrtev letalskega napada na Frato 8. oktobra 1942 so štab in oba bataljona odreda krenila na pot.

Po daljšem obdobju lepih jesenskih dni seje vreme skazilo in z večerom je začelo deževati. Kmalu je borca na pohodu ustavil močan naliv in jih prisilil, da so si poiskali zavetja pri samotnih domačijah nad Globodoli. Drugi bataljon, kije bil namenjen v rajon Dobrniča, je 9. oktobra nadaljeval pot, medtem ko sta se odredov štab in 1. bataljon naslednji dan prestavila do Golobinjeka. Odtod so patrolje odšle na ogled položaja, zasede pa v zavarovanje smeri po naslednji etapi poti.

V noči na 11. oktober sta štab in 1. bataljon obšla sovražnikovo postojanko v Mirni peči, pod Malenško vasjo prekoračila cesto in železniško progo Novo mesto-Ljubljana, šla naprej skozi Kal in Karteljevo ter se 11. oktobra opoldne ustavila nad Štatenberkom.¹ Kljub temu da ni načrtoval daljšega zadrževanja na tem prostoru, je odred ostal tu kar polnih sedem dni.

V bližnji Radulji sta že od 2. oktobra² taborila dva bataljona brigade Matije Gubca. Ob stiku poveljstev obeh enot je bil odred obveščen, da name-rava brigada že naslednji dan oditi proti Sv. Križu pri Litiji in od tod kmalu naprej v smeri Ljubljane, prav tako tudi, da ima Gubčeva pri Tihaboju že nekaj dni svoj 1. bataljon. Resje brigada zapustila Raduljo že naslednji dan, štab odreda in 1. bataljon pa sta še naprej ostala na prostoru, kije sicer pripadal Vzhodnodolenjskemu odredu. Slednji je bil prav v tistih dneh s svojimi tremi bataljoni močno zaposlen v bojih na črti od severnega vznožja Gojancev do Kolpe in Žumberka.³

Tako je bil po odhodu Gubčeve brigade 1. bataljon odreda edina večja partizanska enota med dolino Mirne in Trško goro. Njegova navzočnost je bila pomembna opora terenskim političnim delavcem, ki so v tem predelu obnavljali po italijanski ofenzivi omrtvičeno delo partije in OF. In ker je že 13. oktobra prišla Gubčeva brigada k Sv. Križu pri Litiji, je odred lahko ostal še nekaj dni v rajonu Trebelnega. Stiki njegovih borcev s tamkajšnjim prebivalstvom so veliko prispevali, daje na tem prostoru spet zaživel politično delo in še zlasti pridobivanje novih borcev.

Osem nay s tega oktobra zvečer je štab odreda krenil s svojim bataljonom proti Mirenski dolini in po nočnem pohodu odredil počitek v Stari gori. Okrog poldne se je ob odredu ustavila članica okrožnega komiteja KP in SKOJ Novo mesto Vilma Bebler-Špelca, ki je v svojstvu svoje politične funkcije imela razgovore in sestanke tudi v vojaških enotah, ko so te bile na njenem terenu.⁴ To priložnost je izkoristil pomočnik bataljonskega političnega komisaija Jože Slak-Silvo in skupaj z njo sprejel nekaj borcev v partijo. Še istega dne je Jože Slak bataljon zapustil, k[^]ti namestnik političnega komisaija glavnega poveljstva dr. Jože Brilej gaje poslal v 2. bataljon odreda, k Dobrničju, ker je bil tam doma. Na svojem terenu naj bi ob delu v enoti in s civilnim prebivalstvom našel več priložnosti, da si popravi zelo zrahljano zdravje, zlasti močno opešan vid.

Staro goro so odredovci zapustili 19. oktobra zvečer. Šli so skozi Mirno, se ustavili pri bližnjem gradu in tam počakali do jutra. Potem so šli dalje skozi Migolico in Selo do Lukovca pri Tihaboju, ki je bil cilj njihove poti; utaborili so se v gozdu pod koto 596. Tako je odred za ve': nadaljnjih mesecev prišel med dolino Mirne in okupacijsko razmejitveno črto z nalogo, da po svoji možnosti prispeva k čim daljši ohranitvi osvobojenega ozemlja v tem predelu.⁵ O njegovi nastanitvi v tem rajonu je šlo 21. oktobra na glavno poveljstvo poročilo Jožeta Brileja-Bolka, v katerem je omenjeno, da so se z odredom premaknili tudi terenski delavci ter daje štab dobil podrobna navodila o političnem delu in vojaških akcijah. V poročilu je bilo tudi zapisano, daje komandant 1. bataljona Alojz Grčar-Mitja Štajerc sposoben vojak, o moštvu, »kije zneseno z vseh vetrov« pa, da že kaže težnje po akcijah.⁶

Ob prihodu v novi operacijski predel je štab odreda takoj navezal stik s krajevnimi zaupniki OF in nekaterimi borci Gubčeve brigade, ki so bili na okrevanju okrog Tihaboja. Ti so mu posredovali prve podatke o trenutnih vojaških in političnih razmerah v širšem okolišu Sv. Križa pri Litiji. Potem so bile, poleg rednih tabornih nalog, takoj[^] odrejene bojne patrulje v smeri Čateža, Sv. Križa, Mirne in Šentruperta. Ze prve od njih so se vrnile v tabor z ugotovitvijo, da je politična situacija med mirensko železniško progo in okupacijsko razmejitveno črto dobra; to so kmalu potrdili tudi obveščevalci. Do takrat se namreč v trikotniku Sv. Križ-Mirna-Šentrupert bela garda še ni mogla vgnezditi, ki pa je, da ponovimo, že imela svoji postojanki na Primskovem in v Temenici. Skupaj s postojanko v Zagorici so šteje 55 mož, v Trebnjem pa je tudi bil 74-članski Banov belogardistični oddelek.⁷

Mirna, v desnem kotu Lanšprež (nemško Landspres)

Za obvladanje Mirenske doline in tamkajšnje železniške proge so imeli Italijani stalne postojanke v Trebnjem s 350 do 400 možmi, pripadniki 98. legije črnih srajc; v Mokronogu 1. četo 117. bataljona fašističnih vojakov s poveljstvom in na Dobu 19 mož istega bataljona.⁸

V zaledju novega operacijskega območja 1. bataljona odreda je bila nemško-italijanska okupacijska razmejitvena črta. Potekala je mimo Homma nad Šentrupertom proti zahodu po naj bližjih grebenih, severno od Zaloge, Tihaboja, Sv. Križa pri Litiji in Primskovega proti Javoru ter dalje v smeri Ljubljane. Stalno nadzorovana in varovana je bila samo z nemške strani. Italijani seji niso radi približali, kar je za partizane bila prednost, ker so se ob njej lažje prikrivali. Poleg nevšečnosti ob prehajanju z italijanske na nemško stran, ko je bilo treba najprej narediti luknje oziroma prehod skozi minirano območje, je razmejitvena črta bila dragocen vir za oboroževanje partizanskih enot. Nemci so na svoji strani utrdili s širokim pasom med seboj povezanih, prikritih ročnih bomb in min, ki so jih izujeni borci kmalu nabirali brez nezgod. Zato je bil odred v naslednjih mesecih vedno dobro založen s to vrsto orožja, ki gaje oddajal tudi drugim bojnim enotam.

Bližina nemškega zasedbenega ozemlja je prinašala še eno veliko korist. Na njem, tik za razmejitveno črto pri Dolah in Gobi, so Nemci imeli zbirne hleve, dobro napolnjene z govejo živino. Oskrbovali in čuvali so starejši kmetje in vojaški invalidi, ki so se zanašali na dobro zavarovano prehodno mejo in so zato to delo opravljali površno. Ko so se partizani namenili tja v akcijo, so najprej »očistili« razmejitveno črto, prišli v naglici do hlevov,

pobrali govedo in se največkrat vrnila na italijansko stran brez kakršnega koli pripetljaja ali ovire.

Vendar kljub tako ugodni oceni razmer na terenu tudi tu ni smela popustiti potrebna čuječnost; nanjo so bili odredovci prav kmalu opozorjeni. Iz predela Temenica-Primskovo se je Gubčeva brigada 24. oktobra 1942 premaknila do Tihaboja in takoj začela načrtovati ponovitev napada na belogardistično postojanko na Primskovem in uničenje vlaka pri Mimi. Njeni bataljoni so se utaborili na vrhu Tihabojske rebri, v gozdu »Pri koritu«; od tod je 3. bataljon še istega dne vdrl čez razmejitveno črto na nemško okupacijsko stran in kljub spopadu s sovražnikom nabral okrog 400 bomb.⁹

Petindvajsetega oktobra je v štab odreda dospel tudi njegov politični komisar Jože Malnarič-Križevski.* Zvečer istega dne sta s komandantom Jakopičem šla na obisk v štab Gubčeve brigade, kjer jima je njen komandant Lado Ambrožič-Novljan dal informacije o položaju pred Ljubljano, ob okupacijski razmejitveni črti ter o opravljenem in nameravanim pohodu brigade. Lahko sklepamo, daje vdoru Gubčeve enote čez razmejitveno črto sledilo ostro nemško opozorilo italijanski komandi v Ljubljani; ker so Italijani čez dva dni s tremi bombniki tipa »Caproni« napadli gozd Rjavko nasproti Sv. Križu pri Litiji in ga približno pol ure obstreljevali. Zaradi tega, ker so bombe padale v prazno, so 27. oktobra italijanska letala ponovno priletela nad ta predel. To pot so bombardirala Tihabojsko reber in mitraljirala Tihaboj z okolico.¹⁰

Takoj po prvem bombnem napadu je Gubčeva brigada krenila z dvema bataljonoma proti Blatnemu klancu in se s tem izognila naslednjemu bombardiranju. Ob mitraljiranju Rebri in tihabojske okolice je bila ranjena le ena civilna oseba.** Čeprav med borci ni bilo žrtev, sta bombna napada blizu Sv. Križa resno opozorila, da ima sovražnik v tistem prostoru sposobne ovaduhe in dobre zveze. S tem dejstvom je potem ves čas moral računati tako odred kot vsak njegov partizan.

Že z naredbo o razmejitvi operacijskega področja med Zapadnodolenjskim in Vzhodnodolenjskim odredom je bilo določeno, da morajo narodnoosvobodilne čete imeti svoj tabor tam, kjer se najbolj uspešno prikrivajo, in da se smejo v obljudenih krajih gibati samo ponoči. Opozorjene so bile tudi, da mora organiziran tabor po potrebi vselej ponuditi zatočišče in oskrbo terenskim političnim delavcem tistega operacijskega območja in raznim zalednim organizacijam.

Prav kmalu je nanese, da seje odred v polni meri izkazal pri uresničevanju teh navodil. Za kratek čas so se ob njem zadržali kurirji TV 3, ki je

* Čeprav je bil na ta položaj odrejen že 18. septembra 1942, ga dokument Vzhodnodolerskega odreda že 10. oktobra omenja kot političnega komisarja r\jegovega Gorjanskega bataljona. Kljub pomarykaryu podrobnejših podatkov pa vemo, da 15. oktobra ni bil več na omenjenem položju in daje na poti v Zahodnodoler\jski odred prišel okrog 20. oktobra na Pogorelec, kjer je ostal dan ali dva. Pot je nadaljeval prek Brezove rebri in 25. oktobra pri Tihaboju prišel v Zapadnodolerski odred.

** Na cesti med Lukovcem in Tihabojem je bila ranjena 13-letna Stanislava Meserko; nasledili dan so jo prepeljali v novomeško bolnišnico, kjer je umrla.

sicer bila nastanjena blizu Metnaja, za okoli 1. novembra pa je že bil napovedan prihod stiškega okrožnega odbora OF z njegovo tehniko, ki sojo vse bolj ogrožale h^jke belogardistov. Navzlic bližajoči se zimi seje bilo treba spet umakniti v zavetje gozda.

Nalogo, da najdeta primeren taborni prostor, odkoder b; odred mogel uspešno obvladovati okoliš Sv. Križa, Mirne in Šentruperta, je štab odreda konec oktobra zaupal komandiji in političnemu komisarju 2. čete Milanu Megušaiju-Borutu in Franju Vetrihu-Urošu. Z gradbenimi izkušnjami jima je pomagal politični komisar odreda Jože Malnarič-Križevski. Naloga je bila kmalu zelo vestno opravljena. Pri izbiri prostora in pogojev za življenje v taboru je bilo treba upoštevati osnovno zavarovanje pred sovražnikom, mrazom in vlago, zadovoljive higienske razmere in možnost oskrbovanja s hrano.

Poleg vojaških in političnih nalog, kakršne so imela v tistih dneh, so morala poveljstva partizanskih enot posebno skrbno organizirati materialno oskrbo borcev. Ukazano je bilo, da morajo pripravljati skrivališča in skladišča za hrano, obleko, obutev in druge potrebsčine. Imeli sojih lahko na več mestih, toda biti so morala skrbno izbrana in dobro prikrita. Zanje sta smela vedeti le po dva zanesljiva človeka.

Iz tistih dni je posebno zanimiva naredba glavnega poveljstva in izvršnega odbora OF o zagotovitvi prehrane partizanskim četam.¹¹ V njej je bilo vsem okrožnim odborom OF in poveljstvom odredov oziroma bataljonov naročeno, da nabavo, zbiranje, prenašanje in uskladiščenje hrane v bodoče urejajo skupno in sporazumno. Naredba je določala tudi način za pridobivanje živeža na terenu in precěj natančno opredelila, kako n^j poteka rekviriranje pri sovražnih elementih. Zanimiva novost je bila, daje bilo dovoljeno uskladiščiti tudi pri simpatizerjih OF, a le manjše količine kupljene ali zasežene hrane. Ta, novi način preskrbovanja partizanskih enot je bil predvsem posledica izgube osvobojenega ozemlja, zrahljanih in razbitih terenskih organizacij OF in potreb preurejene partizanske vojske.

Potem ko so obveščevalci zbrali ustrezne podatke, je 26. oktobra 1942 opravil odred zelo uspešno ekonomsko akcijo. Tega dne sta odredni intendant in komandir 2. čete popeljala skupino borcev 1. bataljona na rekvizicijo v Prapreče blizu Mirne. Tam je imel svojo domačijo premožen kmet Jože Mavsar, župan Šentruperta in zagrizen organizator bele garde. Ob tej priložnosti so mu zaplenili več glav živine, dosti masti, moke, nekey oblek, voz in par kor\j-. Ob preiskavi so v hiši našli tudi ročno bombo. Zaseženi material so naprej prepeljali v odredov tabor, odtod pa ga prenesli v skrivališča ali pa poslali v druge enote.¹² •

Tri do štiri dni po prihodu političnega komisarja Jožeta Malnariča-Križevskega v odred seje komandant Albert Jakopič-Kcjtimir napotil v glavno poveljstvo slovenskih partizanskih čet na poročanje. Prepričan, da bo našel odgovorne tovariše priPodlipoglavu, jetjaprišel31. oktobra 1942, toda medtem so od tam že vsi odšli. Za zvezo s poveljstvom sta tam ostala zaupnik CK KPS Jože Moškič-Ciril in komandant tam razporejenega 3.

Ive Šubic, Skica partizanke, 1943, svinčnik

bataljona odreda Ludvik Smrekar* Pri njiju se je komandant odreda ustavil in zadržal nekaj dni.

Medtem sta se četi 1. bataljona pri Tihaboju začeli pripravljati na vojaško akcijo, a sta še pred njo, 1. novembra, imeli javen politični nastop z ugodnim odmevom. Tega dne sta se v Šentrupertu udeležili komemoracije za padlimi partizani. Dvajset borcev 2. čete je najprej zavarovalo pokopališče, nato pa je skupina iz 1. čete skupaj s člani krajevne mladinske organizacije položila cvetje na grobove padlih in počastila njihov spomin. Akcija je imela zelo močan politični učinek tako med vernimi odredovci kot pri civilnem prebivalstvu Šentruperta in okolice.¹³

S takšnim vključevanjem v novo okolje in v spremenjene razmere je bataljon dokazoval primerno raven politične razgledanosti svojih borcev, med katerimi je bilo takrat 13 članov in 10 kandidatov partije ter več skojevcev; o številu slednjih pa ni natančnejših podatkov. In prav med organiziranimi borci se je v tem času že močno izražala želja za vojaškimi akcijami.

Napad na vlak

Uničevanje sredstev za zvezo je slej ko prej ostala ena poglobitnih nalog slovenskih partizanov, tudi potem, ko je spričo dogodkov in izkušenj med

* Iz Podlipoglava so odšli: Edvard Kardelj 12. in Boris Kidrič 18. oktobra 1942 v Ljubljano; Ivan Maček in Franc Leskošek z nek'j člani IOOF 13. oktobra v Dolomite; dr. Aleš Bebler s spremstvom pa 25. oktobra na Primorsko.

veliko italijansko ofenzivo moralo priti do znatnih sprememb v taktiki njihovega bojevanja.

Ker je bilo v prejšnjih dveh mesecih opravljenih v Ljubljanski pokrajini komaj deset tovrstnih akcij, je proti koncu oktobra 1942 glavno poveljstvo posebej opozorilo na izpolnjevanje te naloge. V naredbi iz tistih dni je zapisalo, da je zadnje čase opaziti, kako niti brigade niti odredi oziroma bataljoni ne smatrajo za svojo dolžnost, da bi rušili vse, kar služi okupatorju: železniške proge, mostove, telefonske zveze itd.; ukazalo je, da morajo brigade in tudi odredi takoj pričeti z uničevanjem vsega, kar uporablja okupacijska vojska.¹⁴ Le nekaj dni zatem je že prišlo do takšne akcije.

Stabi Gubčeve brigade ter Zapadno- in Vzhodnodolenjskega odreda so se dogovorili, da napravijo nekaj zaporednih napadov na vlake in železniško progo, ki pelje skozi Mirensko dolino. Najprej je 27. oktobra šla v akcijo Gubčeva brigada, vendar ni dosegla predvidenega uspeha. Pet dni zatem sta se v napad odpravila prva bataljona obeh dolenjskih odredov. Načrt za uničenje italijanskega transporta je predvideval, da bodo najprej razdrli železniško progo in tako pripravili iztirjenje, nato z razstrelitvijo vagonov onespособili vlak, potem pa bo v odločilnem trenutku sledil naskok bombašev.

Rušenje železniške proge in miniranje vlaka sta bili nalogi borcev Zapadnodolenjskega odreda, obračun s sovražnikovo posadko pa nag bi opravila oba odreda skupaj. Če upoštevamo, daje to búa prva vojaška akcija nanovo urejenega bataljona Zapadnodolenjskega odreda in k temu še v povezavi z drugo partizansko enoto, je to bila pogumna odločitev. Zato je razumljivo, da so priprave za ta napad potekale v razburljivem razpoloženju. S posebno odgovornostjo so bile razdeljene naloge bombašem.¹⁵

Razen tistih, ki so bili nesposobni za daljši pohod, in stražarjev tabora pri Tihaboju je v noči na 2. november 1942 krenil odredov 1. bataljon proti mirenski železniški progi. S seboj so vzeli ključe za odvijanje tračnic in okoli 15 kg težko bombo za miniranje vlaka, ki jo je v ta namen pripravil odredni orožar Jože Udovič-Topsi. Ker do prostora, kije bil predviden za akcijo, ni bilo daleč, so borci prebili del noči blizu Mirenskega gradu, odkoder so zaščitnice in zasede še pred svitom krenile proti Trebnjemu. Za njimi je šla na delo skupina, ki je imela nalogo onespособiti železniško progo. Vodil jo je komandir 1. čete Jože Slapničar-Još, ki je bil v minerskih akcijah vselej uspešen.*

V Zvijavnici, useku z ovinkom in padcem železniške proge, približno 3,5 km od Trebnjega proti Mirni, je Slapničarjeva skupina kmalu uspešno razklenila in odmaknila tračnice. Potem jih je še 200 metrov naprej od poškodovanega mesta močno namazala z milom. V tem času sta se odredovi bojni skupini približali Hudejem in Račjemu selu ter se tam spravili v zasede. Drugi borci, ki se jim je po opravljenem delu priključila še Slapničar-

* Med pripravljanjem gradiva za knjigo ni bilo mogoče priti do podatka, kdo naj bi povečeval skupni akciji.

jeva skupina, so se razporedili na bojne položaje po robu useka nad železniško progo in obrobju bližnjega gozdička.

Po dogovoru z Vzhodnodolenjskim odredom je 1. bataljon Zapadnodolenjskega odreda zavzel položaje na levi strani železniške proge iz smeri Trebrye-Mima in čakal na vlak, kije okrog 10. ure odhajal iz Trebnjega. Na nasprotni strani, prek ozke in v tistem letnem času zamočvirjene dolinice, je bil ob robu tamkajšnjega gozda na preži 1. bataljon Vzhodnodolenjskega odreda, ki naj bi italijanskim vojakom preprečeval umik v smeri Lanšpreža in med napadom podprl bataljon Zapadnodolenjskega odreda. Nad vsem prostorom, določenim za akcijo, je tisto jutro ležala zelo gosta megla, kije partizanom omogočila, da so svoje položaje primaknili čisto k mestu, predvidenemu za napad. Prvi v bojni vrsti so bili bombaši.

S piskanjem v presledkih je ob 10.10 vlak iz smeri Trebnjega zapeljal v Zvijavnico. Na tendejju za lokomotivo je bil italijanski vojak s strojnico in pozorno opazoval železniško progo. Hip nato, vendar zaradi megle prepzno, je opazil razklenjeno tračnico in začel vpiti. Toda strojevodja ni več mogel zavreti kompozicije, kije kar drsela po namiljenih tračnicah. Lokomotiva se je iztirila in prevrnila, za njo pa vsi štirje vagoni: tovorni, oklepni, osebni in še en oklepni. Zavirač je izskočil iz službenega vagona in se skrnil pod vlak.

Takrat je z roba useka nad progo odprla zaseda Zapadnodolenjskega odreda močan ogenj na vlak. Najprej gaje usmerila na oklepna vagona, še posebno na zadnjega, ker je kazalo, da je v njem največ fašističnih vojakov. Takoj nato so iz nasprotne strani železniške proge začele streljati tudi čete Vzhodnodolenjskega odreda. Kljub križnemu ognju pa so se Italijani znašli in kmalu postavili v bran. Iz strelnih lin oklepnih vagonov so usmerili ogenj pušk na položaje borcev obeh odredov in obenem oddali nek^j signalnih raket, s katerimi so klicali pomoč.

Ostro obstreljevanje s puškami in strojnicami je trgalo približno četrtr ure, ko je mitraljezcu Zapadnodolenjskega odreda eksplodiral naboj v puškomitralješki cevi; to je takoj zmanjšalo udarno moč odreda. Da bi borci ne prišli v težaven položji, seje komandir Slapničar odločil uporabiti pripravljeno letalsko bombo. Z osredotočenim ognjem na oklepne vagone so odredovci dobro utišali fašiste, tačas pa je bombaš zalučal proti vlaku bombo s prižgano vrvico. Padla pa je le na pol razdalje od vlaka. V bojazni, da bo eksplodirala tam, kamor je padla, so se partizani za trenutek pritajili in napeto čakali. Toda bomba se le ni popolnoma ustavila, ampak seje počasi prikotčila do zadnjega vagona in šele tam eksplodirala. To je močno poškodovalo železniško progo in še zlasti oklepni vagon, v katerem se je tiščalo največ Italijanov. Potem se je obstreljevanje z obeh strani nadaljevalo.

Boj je trajal že več kot pol ure. V vse težjem položaju, a še vedno v pričakovanju pomoči, so Italijani začeli kričč ponujati prekinitev ognja in vdajo; iz vagonov pa le niso zlezli. Hoteli so pridobiti na času. Bili so v glavnem črnosrajčniki, zato borci niso verjeli njihovemu nagovarjanju, ampak

Nikolcô Pirnat, Bo rê se kakor le-
vi iz dneva v dan, 1944, linorez

so nadaljevali z napadom, da bi čimprej pripravili pogoje za naskok bombašev.

Takrat so kuriji sporočili, da prihga okupatorjevim vojakom pomoč iz Trebnjega in da so odredovo zaščito pri Hudejem že napadli. Pod sovražnikovim pritiskom je kmalu popustila tudi zaseda proti Trebnjemu in se začela prestavljati h koti 364, kjer je bilo določeno zborna mesto bataljona po akciji. Zavarovanje borcev, ki so bili v akciji ob železniški progi, je tako odpovedalo.

V situaciji, da se bo s prihodom premočnega sovražnika začel boj, ki ga ni hotel tvegati, je komandant bataljona odreda Alojz Grčar-Mitja St^jerc odločil, da naskoka bombašev ne bo in da se je treba z bojišča umakniti. Zapadnodolenjski odred se je nato umikal najprej proti Mimi, zatem pa v smeri Cirnika. Pod Gorenjo vasjo so ga že obstreljevali Italijani in belogardisti, ki so prišli prek Hudej, vendar niso šli naprej za borci odreda. Prvi bataljon se je brez nezgod vrnil v tabor.

Čeprav akcija ni imela zmagovitega konca, je vsekakor bila uspešna. Uspeh bi gotovo bil še večji, če bi skupni akciji poveljeval en komandant. Kljub temu je akcija močno odjeknila po vsej Mirenski dolini in imela velik politično-mobilizacijski pomen; 1. bataljon odreda je predstavila kot bojno enoto, ki je uspešno napadla sovražnikov vlak.

Italijani so poročali, da so v tej akciji partizani ubili dva in ranili tri njihove vojake, daje bilo posredovanje oddelka iz Trebnjega neuspešno in da bodo železniško progo popravili v dveh dneh.¹⁶

V pregledniku ljubljanske železniške direkcije je bilo vpisano, daje pri km 3,4, med Trebnjem in Mimo, dne 2. novembra 1942 zavozil vlak št. 9476 na mino. Iztirili so se stroj in štirje vagoni. Pri tem je bil en italijanski vojak ubit, strojevodja, en zavirač in dva vojaka pa so bili ranjeni. Prekinitev prometa je trajala 72 ur;¹⁷ in je na tej železniški progi bila v zadnjih štirih mesecih in pol najdaljša.

Zavirač, kije ob začetku akcije skočil iz službenega vagona in seje med skrivanjem pod vlakom udaril, je pozneje izjavil, da je sovražnik imel 3 mrtve in 7 ranjenih.

Med borci odredaje bil ranjen samo mitraljezec, ki mu je eksplodiral naboj v cevi. Tudi poročilo 1. bataljona Vzhodnodolenjskega odreda ni zabeležilo nobene žrtve.

Po krajšem počitku v taboru ob Lukovcu pod Moravško goro je bilo ukazano, naj se borci pripravijo za premik v drug tabor. Predtem so morali temeljito očistiti dotedanji taborni prostor in pregledati njegovo bližnjo okolico: predvsem iz skrbi, da ni ostalo kaj streliva, do katerega bi lahko prišli otroci iz bližnjega naselja, pa tudi zato, ker so še naprej ostali prvi sosedej prijaznega Tihaboja.

Na Griču prehiteli bele

Zaradi premalo učinkovitega nastopa partizanov proti beli gardi je ta še naprej novačila zlepa in zgrda. Ker je od konca septembra 1942 dalje hitro naraščala, je hotela temu ustrezno obvladati čimveč ozemlja Ljubljanske pokrsrgine in imeti v njej kar se da veliko postojank. Samo med italijansko-nemško razmejitveno črto in dolensko železniško progo od Ljubljane do Višnje gore je v oktobru spravila pod orožje 182 legionarjev in vzpostavila 6 novih postojank. Slednje so v tem prostoru nastale po poprejšnjem italijanskem ali belogardističnem pritisku na civilno prebivalstvo.

O stanju, vzrokih in možnih posledicah takšnih razmerje glavno poveljstvo resno spregovorilo s svojimi brigadami in odredi. Prvega novembra 1942 je vsem štabom razposlalo navodilo o boju proti belogardističnim enotam in v njem uvodoma ocenilo, daje dotedanja ofenziva proti legionarjem ostala v bistvu neuspešna. Namesto odločnega napada na njihove postojanke vse do zavzetja in uničenja žive sile se partizanske čete dostikrat umaknejo že sredi akcije. To sovražnika hrabri in mu utrjuje bojno zavest, obenem pa ga spodbuja k osvajanju in nadzorovanju novih predelov. Glavno poveljstvo je menilo, da obstajajo vsi objektivni pogoji za večje uspehe narodnoosvobodilne vojske, ki mora take okoliščine izkoristiti, k[^]ti sicer preti resna nevarnost dolgotrajne državljanske vojne.

Med vzroke neuspeha partizanskih enot je glavno poveljstvo štelo tudi precenjevanje vojaške sposobnosti belih čet, pomanjkljivo politično delo med borci pred akcijo in nezadostne priprave za vojaške nastope. Kar se tiče slednjih, je opozorilo na potrebo po izpopolnitvi obveščevalne službe, po boljši pripravi načrta za napad in organiziranju udarnih oddelkov. Ko ugotavlja, da brigade še vedno niso postale partizanska vojna sila višje stopnje, opozarja, da so bile ustanovljene predvsem z namenom, da juriš¹jo ter zavzemajo in uničujejo sovražnikove položaje.

Glede preurejenih odredov je glavno poveljstvo menilo, da je njihova glavna slabost v tem, ker ne opravljajo nove mobilizacije. Prisilni okupatorjevi mobilizaciji bi morali partizani zoperstaviti novo pridobivanje partizanskih borcev. Oceno vzrokov neuspešnega boja je zaključilo z ugotovitvijo, da morajo narodnoosvobodilne čete nujno, brezpogojno in takoj preiti na zavzemanje utujenih belogardističnih postojank in uničevanje njihove obrambne moči. Pri tem je treba doseči v nastopanju brigad in odredov med operacijami takšno skladnost, da preidejo tudi odredi v ofenzivne vojaške in politične akcije.¹⁸

Ob izidu teh navodil se je komandant odreda Albert Jakopič mudil ob odredovem 3., »Smrekarjevem« bataljonu pri Podlipoglavu, kjer je sestavil precjé obširno poročilo za glavno poveljstvo. Po opisu bataljonskih akcij in vojaško-politične vzgoje je opozoril, da četam manjka denarja za osebno opremljanje borcev, medtem ko je zadovoljivo zbrana samo rezervna hrana. Pri navedbi, da šteje odred 265 ljudi, od katerih je samo 190 sposobnih za boj, poudarja potrebo po dodatnem moštvu in oborožitvi, kajti vsa enota ima le 4 puškomitraljeze. Spričo tega predlaga, da se odredu dodeli nekaj borcev iz Vzhodnodolenjskega odreda, kije takrat štel okrog 400 mož. Oborožitev odreda naj bi podprle brigade, tako da bi mu vsaka odstopila po en puškomitraljez. Komandant je tudi zapisal, da ima odred zelo veliko operacijsko območje in da mora krotiti belo gardo zlasti takrat, kadar ni v bližini manevrske brigade. »Ko pa pridemo mi na teren, bi bilo komaj, ca z našo pomanjkljivo oborožitvijo sprejmemo vso težo borbe.«¹⁹

Ker je ob svojem prihodu k Podlipoglavu prejel navodila glavnega poveljstva z dne 28. oktobra 1942 o neposrednih nalogah partizanskih enot in ukaz z dne 1. novembra o boju proti beli gardi, je komandant Jakopič k svojemu poročilu pripisal, da bodo uspehi odreda precjé odvisni od pomoči, ki jo bo dobil. Obenem je predlagal, da se štabu odreda vsaj začasno stavi na razpolago 3. bataljon Tomšičeve brigade, kije že od 19. oktobra nadzoroval sektor Pugled-Podlipoglav in tam skupaj s 3. bataljonom odreda delal akcije proti beli gardi.²⁰

Potem ko je poročilo poslal glavnemu poveljstvu, je Jakopič ostal pri zaupniku CK KPS Jožetu Moškriču-Cirilu in komandantu Ludviku Smrekarju. Tuje do 8. novembra čakal odgovor na svoje poročilo in podrobnejše obvestilo o napovedi, da bo prestavljen na Primorsko. Tega dne je od tovariša Cirila prejel 15 000 lir za potrebe enote in se napotil nazaj proti Tihaboju. Prav v času, ko se je vračal k svojemu 1. bataljonu, pa je ta uspešno opravil prvo akcijo proti beli gardi.

Oktobra 1942 so hoteli belogardisti imeti popolno oblast tudi nad Mirensko dolino, zato so iskali priložnost, da v njej postavajo močno postojanko. V takšnih primerih so ponavadi zasedli župnišča, šole, prosvetne domove ali podobne večje stavbe. Tam, kjer teh ni bilo, ali če jim lega takšnih objektov ni ustrezala, pa so iskali prostor v gradovih oziroma na grajskih pristavah, saj so le-ti zvečine imeli dobro lego in obvladovali široko okolico.

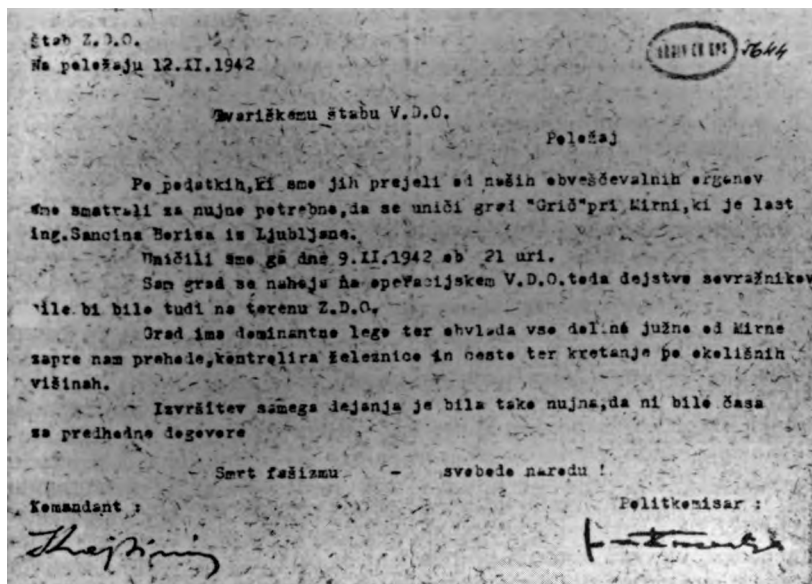
Ker je takrat bila bela garda že popolnoma v rokah italijanskega okupatorja in bila del njegove vojaške moči, je tudi v boju proti njej bilo treba upoštevati vse, kar se je nanašalo na okupatorja, tako tudi ukaz glavnega poveljstva z dne 28. oktobra 1942, v katerem je bilo med drugim rečeno, da je treba pričeti z uničevanjem vsega, kar služi okupatorski vojski. Predvsem pa so strateško obrambne koristi osvobodilnega gibanja terjale od borcev, da zadržijo nadzor nad rajoni, ki so imeli poseben pomen. Mednje je bilo treba šteti vse ozemelske predele, prek katerih so potekale glavne kurirske, preskrbovalne in druge pomembne zveze, predvsem pa skrivne poti za prevoz ranjencev in bolnikov. Prav na takšnih terenih so največkrat delovale tudi mnoge posredovalne ambulante, manjše tiskarne, oskrbovališča terenskih političnih delavcev in podobno. Tereni, na katerih ni bilo sovražnikovih postojank, pa so slovenskemu narodu prihranili tudi mnogo žrtev, kakršne mu je s svojim nasiljem povzročalo vojaštvo v okolišu svojih garnizonov.

Vse to je jeseni in na zimo 1942-43 narekovalo potrebo po onesposabljanju grajskih objektov, ki jih je bilo zlasti veliko na Dolenjskem. Uničevanje tovrstnih zgradb pa je bilo zelo občutljivo početje. Sovražnikova propaganda ni opustila nobene priložnosti, da ne bi takšnih dejanj partizanov ocenila kot »barbarstvo«. Med ljudstvo je vrgla parolo, da partizani uničujejo narodno dediščino, zgodovinske spomenike in podobno.

Vendar so zavedni ljudje razumeli, da so tudi takšni partizanski ukrepi v času, ko gre za obstoj slovenskega naroda, nujni. Še več. Kmečki fantje in možje so v mnogih primerih brez pridržkov planili nad gradove. Požigali in rušili so jih ob petju revolucionarnih pesmi. Pri tem so jih partizani še spodbujali; in kmetje so delo opravili res temeljito.²¹

Teden dni po napadu na vlak v Zvijavnici so borci odredovega 1. bataljona uspešno preprečili nastanek nove belogardistične postojanke. Daje bila akcija pravi čas narejena, so največ pripomogli sodelavci odredovih obveščevalcev na terenu.

Kar belogardistom ni »šlo od rok« med pohodom italijanskih enot, med ryihovo šesto ofenzivno etapo, so hoteli doseči v prvih dneh novembra 1942. V zameno za to, kar jim je oktobra spodletelo pri Sv. Križu pri Litiji, so se zdaj pripravljali, da zasedejo grad Grič blizu Mirne. Velikanski pomen njegove širše okolice za osvobodilno gibanje je bil sovražniku v postojanki Trebnje dobro znan, prav tako tudi belogardistom Ivana Bana. Zato so se odločili, da v tišini in z naglico zasedejo grad Grič, neobčutljivejšo točko na prehodu iz Mirenske doline v Blatni klanec. Tam je kot nalašč stal objekt, rahlo dvignjen nad okolico in z velikim razgledom. Imel je idealne pogoje za zavarovanje, obrambo in nadzor okolice. Kot vojaška postojanka pa

Sporočilo štaba Zapadnodolerskega odreda štabu Vzhodnodolenskega odreda o uničenju gradu Grič pri Trebryem

bi zadostil vsem strateškim in prostorskim zahtevam. Omenjen že v letu 1679, je bil še dobro ohranjen.²² Njegova lastnika, brata Sancin iz Ljubljane, sta na Griču imela samo oskrbnika.*

Popoldne 9. novembra 1942, je obveščevalna služba odreda prejela vznemirljivo novico, da bodo zarana naslednjega dne prišli Banovi vojaki iz Trebnjega na Grič in si tam utrdili postojanko. Ker je bilo obvestilo popolnoma zanesljivo, se je odredova enota takoj pripravila za akcijo. V noči na 10. november sta komandant Alojz Grčar-Milja in komandir 1. čete Jože Slapničar-Jošť popeljala borce do Griča. Potem so partizani najprej poskrbeli za oskrbnika in njegovo imetje, nato pa so znosili na plan predmete, ki bi bili za rabo borcem. Koj zatem so grad zažgali. Do polnoči je ogenj oparvil svoje, poslopje je ostalo brez stropov in strehe, oken in vrat. Medtem je proti Trebnjemu odšla močna odredova patrolja, ki pa se ni srečala s sovražnikom.

Še preden se je zdanilo, so v bližino pogorišča že prišli Italijani in Banovi legionarji. Sodeč po opremi, ki so jo prinesli s seboj, je bilo očitno, da so se nameravali na Griču nastaniti; toda zdeg so bili pred njimi le njegovi tleči

* Janez Zorko, doma iz Šentjerneja, je bil vseskozi aktivist OF; domobranci so ga ubili 31. januarja 1945, starega kom^j 35 let.

ostanki in ruševine. Zapadnodolenjski odred je še naprej ostal gospodar tega predela.

Čeprav je stavba stala na operacijskem območju sosednjega odreda, je bilo hitro ukrepanje Zapadnodolenjskega odreda upravičeno. V tem smislu je 12. novembra njegov štab poslal tovariškemu štabu Vzhodnodolenjskega odreda poročilo, ki gaje sklenil s tem, daje bila akcija nujna, zato ni bilo časa za prejšnji dogovor.²³

Tabor pod Zaloko

Iz naredbe glavnega poveljstva z dne 24. septembra 1942: »Čete in bataljoni morajo imeti taborišča izven naselij • • ■«

Za nekaj nadaljnjih tednov taborjenja si je odred izbral gozdni rajon Jelovka, ki med Gabrovko in Mirno leži v trikotu naselij Pečice-Zabukovje-Zaloka. Naj bližja temu prostoru je Zaloka, oddaljena dobrih 600 metrov, a najdlje Pečice, oddaljene okrog 1,5 km. Iz teh vasi so tudi takrat vodila pota skozi Jelovko, vendar je hoja zahtevala več časa in navora kot na enak poti po zloženem terenu. Iz obljudenih krajev so šle steze naprej skozi nizko podrast, kmalu nato pa po razritem in vlažnem gozdnem zemljišču, večkrat strmo navzdol in navzgor.

Od Pečic do Zabukovja in nasprotno gre pot skozi Jelovko iz sredine enega brega v drugi, oba pa sta porasla z mešanim gozdom.* Po grapi, ki jo deli, teče majhen, hudourn potoček. Začetek njegove struge je visoko proti Zaloki, potem pa se spušča po divji stopničasti strugi v dolino, odkoder mimo Sv. Petra zložno nadaljuje do Mirne. Tam se zlije v rečico istega imena. Iz mirenske smeri se ob njem in po njegovi strugi prerije v bližino Jelovke zelo slaba cesta. Prav tam, kjer potoček prečka pot med Pečicami in Zabukovjem, so si borci odreda uredili svoj tabor. In na večer 2. novembra 1942 so bila v njem nared prva ležišča.

Takoj po nastanitvi v tem taboru in še dostikrat pozneje je bilo precéj ugibanja in nasprotujočih si stališč ob vprašanju, ali je bila ožja prostorska določitev odrednega tabora usklajena z osnovnimi zahtevami po varnosti partizanskega stanovališča.

Bližina vasi, dolgo zadrževanje na istem prostoru, večkratna odsotnost brigad v širokem okolju in, ne nazadnje, povsod možna navzočnost vohunov in ovaduhov, vse to je pomenilo tudi nevarnost prostora in daljšega bivanja na njem. Nasproti temu pa dejstvo, da sovražnik niti v sedmih tednih ni prodril do tabora, d'je izbiri lokacije zelo zadovoljivo oceno. Njena varnost je bila slej ko prej in v n'jvečji meri odvisna od odredove samozaščite.

* Erozija in izkoriščanje lesne mase sta v minulih 40 letih močno spremenila konfiguracijo terena in podobo gozdne površine.

Stalni odbor odreda in 9. brigade (»Kočevske«) je leta 1980 odredov tabor v Jelovki obnovil do popolne uporabnosti.

Poleg rednega zavarovanja In zahtevanega miru v taboru je štab dosegel potrebno čuječnost borcev tudi z večkrat organiziranim preplahom. Dokaj varno zaledje je predstavljala tudi okupacijska razmejitvena črta, kije potekala kak kilometer severno od tabora.

Za zavarovanje tabornega prostora so bila tri stalna stražarska mesta, od teh eno z lastno brunarico, in štiri redne obhodne patrulje, ki so nadzorovale predel ob nemški meji v smeri Šentruperta, do Mirne in Sv. Križa. Pogosto so partizanske bojne skupine odhajale v zasede proti Čatežu, Veliki Loki in Trebnjemu. Odredovi obveščevalci so prihajali v tabor samo na poročanje, sicer pa so se kakor tipalke gibali v njegovi široki okolici. Posebno varnostno in obveščevalno vlogo so imeli kurirji takratnih TV postaj, prek katerih je štab odreda vzdrževal zvezo z drugima dvema bataljonom; prvi je bil v okolišu Ajdovca, tretji pa pri Podlipoglavu. Kurirji so poznali vojaške razmere na terenu, prenašali pošto, spremljali funkcionarje proti Ljubljani oziroma nazaj na Dolenjsko itd. Njihove novice so bile vedno iz »prve roke«.

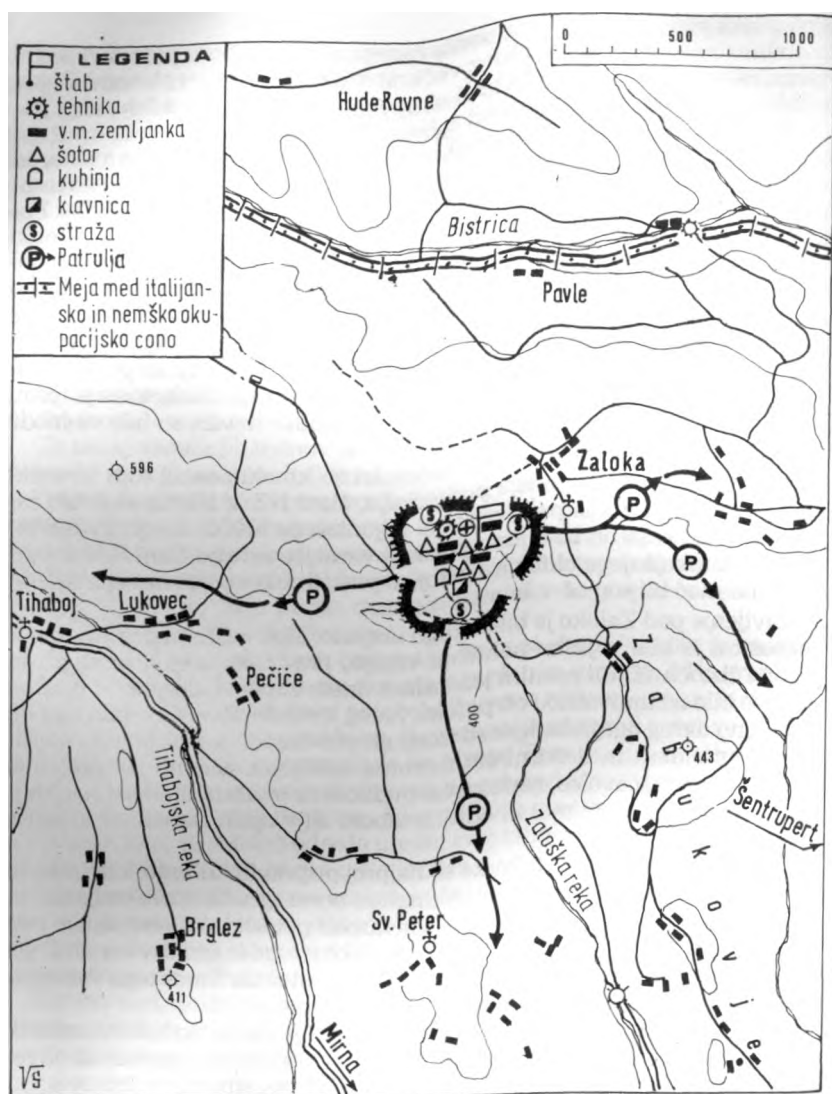
Večkratni gostje in dobri obveščevalci so kmalu postali tudi terenski politični delavci trebanjskega podokrožja, člani NZ iz Mirne, aktivisti rajona in tamkajšnja zelo požrtvovalna organizacija SKOJ. Že drugi dan bivanja v Jelovki so ob bataljonu poiskali varnejše zavetje člani Stiške tehnike* in tamkajšnjega okrožja. Takoj so postali zelo upoštevana politično-kulturna moč in pomoč v enoti.

Življenje pod Zaloko je bilo strogo urejeno. Med rednimi dnevnimi obveznostmi je bila vojaško-politična vzgoja, prav tako urejenost stvari in osebna čistoča. Kljub poznim jesenskim dnevom z meglo, dežjem in gozdno vlago je bilo na umivališču ob potoku vselej živahno. Zvečer je bilo najbolj razgibano okrog ognjišča, kjer so imeli glavno besedo kuhar Matija, mesar Franc, intendant in dežurni čet oziroma bataljona. Slednji je sprejemal patrulje in obveščevalce, nadzoroval budnost na stražarskih mestih in dramil tiste, ki so ponoči morali oditi iz tabora ali v njem zamenjati tovariša na dolžnosti.

Ob prihodu odreda v Jelovko so najprej pripravili kuhinjo, klavnico in šotor za prvo pomoč. V naslednjih dnevih so borci zgradili štiri zemljanke in skromno leseno barako za tehniko ter razpeli pet šotorov. Kuhinja je bila ob poti, tam, kjer je ta prestopila hudourniško strugo in prišla v osrednji del tabora. Klavnico so uredili globoko v strugi potočka. Šredi tega »naselja« sta imela svoje šotore štab odreda in ambulanta.

Za dobro prehrano, kije odredovcem ni manjkalo, so skrbeli intendant, bodisi z nakupi ali z rekvizicijami. Slednje so praviloma organizirali obveščevalci, borci pa varovali njihovo izvršitev. Vir dodatnih priboljškov so bile patrulje do Sv. Križa, Mirne in Šentruperta, saj so tisti čas še marsikje obstajale trgovine z mešanim blagom. Samo takrat seje dogajalo, da so partizanu postregli v marsikateri gostilni tudi zastonj. Povabil v zavedne hiše, ki jih na teh poteh ni manjkalo, ni nihče odklonil.

* Stiška tehnika je obširno opisana v razdelku »Tehnika Urška v odredu«.

Tabor Zapadnodolenjskega odreda v Jelovki pod Zaloko, november-december 1942

Ko je dobilo življenje v taboru pod Zaloko svoj organizirani ritem in priložnost vojaško-politično vsebino, so se pojavile težnje po kulturnih utrinkih. Sestavili so pevske zborove in začeli izdajati lastno glasilo »Stenski časopis«. Taje opravil dostojno politično-vzgojno delo, saj so ga poleg borcev

brali tudi na mitingih. V taboru so znali organizirati tudi razna praznovanja. Če so bili na voljo podatki, io marsikoga prijetno presenetili za rojstni dan. Enkratno in nepozabno je bilo »miklavževanje 1942«.

Takšni trenutki so bili dragocene in nujne spodbude, obenem pa nedomestila za trdo življenje v gozdu in napore na terenu. Mraz, mokrota, pomanjkanje primerne opreme, predvsem obutve, oddaljenost od doma in domačih, prenašanje manjših obolenj brez ustreznih zdravil in vrsta drugih nevšečnosti, vse to je bilo v trenutkih »kulturne« sprostivitve vseg za krajši čas pozabljeno. Še danes se borec odreda rad spomni na dni svojega bivanja pod mejo v Jelovki z občutkom, da jih je preživljal z dobrimi ljudmi velike družine. Z njimi je kljub surovim razmeram doživljal toplino skupnega ognjišča, občutek precejšnje varnosti in lepoto resničnega tovarištva.

Sedem tednov bivanja v gozdu pod Zaloko je 1. bataljon izpolnil tudi z vojaško-političnimi akcijami. Kar štirikrat je šel v napad na železniško progo oziroma proti beli gardi. Z uspehom je organiziral štiri mobilizacijske in tri politične mitinge na terenu. Opravil je dve dobri ekonomski akciji in dvakrat sodeloval pri prevzemanju blaga, ki ga je na železniško postajo v Mirni poslala Ljubljana za svoje junaške partizane.

Bivališče v Jelovki je odred uporabljal do 22. decembra 1942. Tega dne so se v bližnje Zgornje Zabukovje prestavile njegove prve skupine, v naslednjih dveh, treh dneh pa še vsi drugi.²⁴

Proti beli gardi ob Krki

Na prostoru Suhe krajine, na levem bregu Krke, je velika italijanska ofenziva ustvarila dosti težje razmere kot v predelu med okupacijsko razmejitveno črto in dolenjsko železniško progo. Pregaženi zelo občutljivi deli svobodnega ozemlja, zagrizeno delo kontrarevolucije, raztrgana mreža osvobodilnega gibanja in odsotnost partizanov, izropano in zmedeno prebivalstvo, vse to je prispevalo, da se je okupatorjeva oblast hitro obnovila. V, prvi vrsti so se okrepile italijanske postojanke, toda zrasle so še nove, belogardistične.

Železniško progo od Trebnjega do Novega mesta so Italijani zavarovali še z vmesnimi posadkami v Ponikvah, Mirni peči in Hudem, kjer je bilo nastanjeno vojaštvo 324. in 89. baterije 61. mitralješkega bataljona 11. armadnega korpusa.²⁵ Krko od Žužemberka proti Novemu mestu in cesto ob njej je nadziral 2. divizion 6. topniškega polka divizije »Isonzo«, kije v Vavti vasi imel okrog 200, v gradu Soteska pa do 50 mož. Za naglo posredovanje v Topliški dolini je imel okupator v prvi vrsti na voljo vojake iz Bršljina in Kandije, ki so obenem varovali Novo mesto. Okrog tega mesta so Italijani imeli zdaj razporejenih kar pet topniških divizionov in eno baterijo, prav toliko, kot jih je bilo nameščenih za obvladovanje Ljubljane, Logatca in Rakeka skupaj.²⁶

Z oktobrom pa je začel italijanski okupator nadzorovati tudi vzhodno vnožje kočevskega pogoija, in to skupaj z belogardisti, ki so zvečine pripadali enoti v Novem mestu ali Semiču. Bele patrolje iz Novega mesta so prek Dolenjskih Toplic odhajale do Sušic in prek Podturna dalje po dolini potoka Črmošr\jica. V nasprotni smeri pa so se iz Semiča prek Vrčic in Srednje vasi spuščale v smeri Dolenjskih Toplic. Te skupine so štejele od 15 do 200 oborožencev.

Tako obkrožen in občutljiv akcijski prostorje bil v začetku oktobra 1942 dodeljen 2. bataljonu odreda. Poleg vojaških in političnih nalog, kakršne so imele tudi druge partizanske enote, pa je bataljon dobil še vrsto izredno odgovornih, posebnih nalog.

Od dolenjske železniške proge mimo Soteske do Kočevskega Roga je bilo treba nadzorovati pota, po katerih so spet stekle kurirske zveze v vse smeri, voditi in spremljati vojaške in politične osebe osvobodilnega gibanja, dajati varstvo in pomoč ob prevozu oziroma prenašanju ranjencev na Rog, spremljati večje skupine borcev-novincev na njihovi poti v operativne enote ter pomagati pri prevozu raznovrstnega materiala, namenjenega za bolnišnice, tiskarne in delavnice na območju kočevskega pogoija. Za ta opravila so bili izbrani posebej zaupni, srčni, iznajdljivi in vzdržni tovariši, pripravljeni na velike napore in žrtve.

V skrajnem južnem delu operacijskega predela odredovega 2. bataljona, pri Pogorelcu, je bila zastavljena še ena, zelo pomembna naloga. Tam

Belogardistična »Legya smrti« v ofenzivi proti partizanom v okolici Mokronoga, septembra 1942

je v bitki s časom in surovimi razmerami potekala akcija za čimprejšnjo postavitev vsaj zasilnih bolnišničnih objektov. Ranjenci, ki so preživeli sovražnikovo ofenzivo, in tudi poznejši so še pred zimo morali dobiti ležišča, streho in vsaj osnovno zdravljenje. Tudi ta naloga je bila naložena odredovi enoti.

Potem ko se je 9. oktobra 1942 pri Globodolu ločil od preostalega odreda, si je njegov 2. bataljon postavil prvi tabor pod koto 418 (južno od Vrbovca), s pregledom nad cestama, ki peketa iz Trebnjega oziroma Dobrniča, ena skozi Vrbovec proti Mirni peči in druga prek Dobrave v Žužemberk. Odtod je s 1. četo nadzoroval smeri proti Trebnjemu, Žužemberku, Mirni peči in Brezovi rebri, del 2. čete je imel pregled nad prostorom med Dvorom in Stražo, z enim oddelkom 2. čete pa je komandir Jože Murn-Pero šel k Pogorelcu. Blizu Vrbovca je štab bataljona ostal tri do štiri dni, ne da bi bil prišel v stik s sovražnikom. Pri obhodih Korit, vseh Globodolov, smeri Jordankala, Dobrniča in Vrbovca so njegove patrulje prihajale v stik s prebivalstvom, kije bilo takrat večinoma še ugodno razpoloženo do partizanov.

Kljub tako zasnovanemu nadzoru pa je bataljon zmozel le skromno obvladati vse dodeljeno mu območje; zato so veliki predeli ostajali zunaj njegove navzočnosti. Nevarnost takšne praznine v tem delu Suhe krajine je ocenil tudi namestnik političnega komisarja glavnega poveljstva, ki je v prvi polovici oktobra 1942, med bivanjem v 2. bataljonu odreda, ugotovil, da je prostor odreda severno od Dobrniča popolnoma nezaseden, kar ovira politično delo in precéj škoduje gibanju.^{27*}

Posebno nevarnost na tem območju je takrat pomenila stopnjevana napadalnost bele garde, kije že v vsaki vasi imela nekaj svojih privržencev. Vse to je od bataljona terjalo, da zaradi lastne zaščite in uspešnega izvrševanja nalog preide k taktiki pogoste navzočnosti med civilisti, zlasti takrat, ko je moral dati skoraj cel vod borcev za spremljavo in zavarovanje na črti Trebnje-Kočevski Rog. V takšnih primerih je preostali del moštva pogostoma šel na položaje, ki so bili občutljivi za sovražnika, v »bela« in »naša« naselja, v samotne predele ali v bližino sovražnikovih postojank, in to ob vsakem času dneva in ob vsakem vremenu. S tem je uspešno prikrival svojo pravo številčno in oborožitevno moč ter glede nje varal nasprotnika.

V obeh četah odredovega 2. bataljona je bilo takrat skupaj okrog 90 partizanov, oboroženih s približno 70 puškami, eno strojnico in več ročnimi bombami. Pri Pogorelcu jih je bilo 15 s puškami in 5 neoboroženih.²⁸

Daje s premikom 2. bataljona k Vrbovcu ostal okoliš Brezove rebri prazen, je sovražnik v Žužemberku takoj zvedel; odločil se je za akcijo. Dva-

* Sicer pa glede na takratno razvrstitev drugih partizanskih enot v Ljubljanski pokrajini tudi ni moglo biti drugače. Tomšičeva brigada je bila do 9. oktobra na Notranjskem, potem pa se je približala Ljubljani, kamor jev drugi polovici oktobra krenila tudi Gubčeva. Cankarjeva brigada se je po ustanovitvi 28. septembra 1942 še ves oktober zadrževala na Kočevskem. Bataljoni Vzhodnodolenjskega odreda so v oktobru nadzorovali Dolenjsko od Novega mesta do Kostanjevice, Gorjance in Belo krajino, obenem pa uspešno podprli hrvaške partizane v bojih z ustaši v Žumberku. Okrog 1. novembra pa je Vzhodnodolenjski odred imel opraviti še z zadnjo etapo velike italijanske ofenzive.

najstega oktobra 1942 so belogardisti v spremstvu fašistov prvič pridrli na Ajdovec, kjer so aretirali več ljudi. Ob tej priložnosti so domači organizatorji bele garde prosili Italijane, naj kraju dodelijo stalno posadko. S sovražnikovo kolono se je tega dne odpravilo v Žužemberk veliko ajdovških fantov, z r\jimi tudi župnika dekan Franc Gnidovec in Gregorij Mali ter občinski župan Štefan Vidrih.²⁹ Po tem dogodku je postalo očitno, da bo Ajdovec kmalu dobil stalno posadko bele garde.

Drugi bataljon odreda se je 14. oktobra 1942 iz okoliša Dobrnica vrnil v rajon Ajdovca in utaboril blizu Tople rebri. Takoj po prihodu je bil nadrobno obveščen o dogodkih pred dvema dnevy in o početju župana Štefana Vidriha, zlasti da ta zahteva in zavzeto pripravlja ustanovitev bele postojanke v občini. Zato je 16. oktobra zjutraj prišla na njegov dom v Brezovo reber odredova petčlanska patrolja in ga poklicala. Ker se je zavedal svojega početja, bil nepomirljivo sovražen do OF in iz strahu pred partizani, je skušal pobegniti. Pri tem je bil zadet. Pri ubitem županu so našli nakazilo italijanske komande, s katerim n^j bi prevzel orožje za protikomunistično posadko na Ajdovcu.³⁰ Ni bilo več dvoma: vzpostavitev belogardistične postojanke v tem kraju je bila samo še vprašanje dneva.

In kaj je medtem delal komandir Jože Murn s soborci pri Pogorelcu?

Koje del 2. čete 2. bataljona prišel pod Pogorelec, sije v bližini istoimenske vasi postavil dve enokapni baraki in se v njima naselil. Na tem prostoru je po italijanski ofenzivi partizanski zdravnik dr. Pavel Lunaček-Igor, s pomočjo medicink Marte Šavelj in Juge Bregant, začel zbirati in združevati potrebno osebje za ambulantno in graditi nove bolnišnične prostore v bližini tako imenovanega Lavševega vodnjaka. Pri vrsti opravil so odredovi borci s pridom pomagali, še preden je odred šel na levi breg Krke. Vse, ki so bili večji mizarskega dela, so pritegnili h gradnji barak, domačini iz podroških vasi in Topliške doline so hodili po hrano, tovarišice so skrbele za bolnike, drugi pa so varovali skupni tabor.

Zdaj, s prihodom komandirja Jožeta Murna in dodeljenega mu dela čete, je delo napredovalo dobro in hitro. Novo glavno poslopje bolnišnice so gradili iz obtesanih hlodov, ki so jih med seboj povezali s klini. Razpoke so zamašili z mahom in ilovico, streho pokrili z vejami. Že 7. oktobra 1942 je bila bolnišnica, ki so jo pomagali graditi tudi borci odreda, pritegnjeni k temu delu že konec septembra 1942 iz Podstenic, dokončana. Bolnišnični objekt je dobil ime Jelenbreg in var\j so lahko sprejeli 20 pacientov. Takoj zatem so že zastavili graditev nove bolnišnice.

Okrog 10. oktobra so se pri komandirju Jožetu Murnu na Pogorelcu oglasili člani namestništva glavnega poveljstva,* ki jih je vodil Jaka Avšič-Branko Hrast, in tam nekaj dni čakali zvezo s komandantom glavnega po-

* Brez kakršnekoli zveze z začasnim namestništvom glavnega poveljstva, ki ga je dr. Aleš Bebler ustanovil sredi avgusta 1942 v Ambrusu, je IO OF z odlokom z dne 1. oktobra vpejpal tri položaje pomočnika političnega komisana glavnega poveljstva slovenskih partizanskih čet; zasedli so jih dr. Jože Brilej-Bolko Brezar, Stefan Pavšič-Jurij Dobravec in Lojze Vrhovec-Slavko Grum. Skupaj z namestnikom komandanta glavnega poveljstva Jako Avšičem so bili »namestništvo glavnega poveljstva«.

verstva Ivanom Mačkom-Matijo. V teh dneh so člani namestništva sestavili dve okrožnici. Ena je v obliki poziva na ljudstvo pojasnjevala »Key dela bela garda«, druga je tolmačila trenutno stanje partizanske vojske in napovedovala bližnjo prihodnost. Komandir Jože Murn je poskrbel, da so v štabu odreda okrožnici razmnožili in jih razdelili po vaseh.³¹

Preden je namestništvo 14. oktobra nadaljevalo pot k brigadi Ivana Cankaija, je opozorilo, daje treba odredov oddelek na Rogu okrepiti in tako pospešiti gradnjo drugega bolnišničnega objekta. To so takoj sporočili komandantu odredovega 2. bataljona Avgustu Vovku-Jurčetu, kije že 17. oktobra prišel z leve strani Krke z vsem svojim moštvom do Pogorelca. Ob tej priložnosti se je komandiiu Murnu priključil še tisti del njegove 2. čete, ki je dotlej bil s komandantom Vovkom, poleg tega pa še štirje borci iz 1. čete 2. bataljona in politični komisar tega bataljona Franc Kastelic-Džon. Slednji je v okrepljeni četi na Pogorelcu prevzel položaj političnega komisarja.³²

Po dveh, treh dneh se je komandant bataljona Vovk samo s 1. četo vrnil na prejšnje akcijsko območje. Enega njenih vodov je komandir Anton Strah-Srp odpeljal pod vrh Golobinjeka in se tam z njim utaboril, drugi vod pa je ostal v prejšnjem bivališču tik Brezove rebri. Ob njem je bil tudi komandant Avgust Vovk.

Po smrti župana Vidriha so beli še bolj pritisnili. Obveščeni, da med Mimo pečjo in reko Krko ni nobene partizanske čete, so 18. oktobra 1942 v naglici prišli iz Žužemberka na Ajdovec. Po že pripravljenem seznamu so ulovili šest simpatizerjev OF in jih odpeljali s seboj. V Borštu pri Lipovcu so ujeli terenskega političnega delavca Valentina Mirtiča in ga odpeljali v Žužemberk, kjer so ga po mučenju ustrelili.

Dvajsetega oktobra 1942 zarana je komandant Avgust Vovk prejel obvestilo, da namerava tega dne priti sovražnik iz mimopeške smeri na Frato. Takoj je oba voda 1. čete uredil za akcijo in ju povedel v zasede pod Golobinjak, z usmeritvijo proti Mirni peči. Ob dobrem pregledu nad cestami proti Novemu mestu so borci ostali na položajih vse do 13. ure, ko so nenadoma zaslišali streljanje od Ajdovca in opazili dim s Frate. Bilo jim je jasno, da jih je sovražnik prevaral in speljal vstran od prostora, kamor je sam hotel priti, in da se zdsg znaša nad staro partizansko postojanko. Komandant Vovk je pohitel in približno ob 14. uri prišel s četo do Frate. Močno postajališče osvobodilnega gibanja je bilo v zadnjih plamenih, sovražnika pa že ni bilo več.

Dopoldne tega dne je, namesto sovražnikovega oddelka iz Novega mesta, v spremstvu Italijanov in ob podpori dveh puškomitraljezov prišlo na Ajdovec 50 oboroženih domačinov, ki so v prejšnjih tednih prejeli od okupatorja orožje in v Žužemberku opravili osnovne vojaške vaje. Zdaj so se namenili utrditi v svojem kraju, odkoder naj bi odhajali v hake in akcije proti partizanom ter čimprej obvladali ta važni predel Suhe krajine. Njihov prvi korak je veljal Frati, ki jim je že dolgo vzbujala strah in sovraštvo. V družini z Italijani so to pot razbili vse, kar se je dalo razbiti, zvelikli skupaj pohištvo in druge uporabne stvari ter vse zažgali, s stavbami vred, potem

pa so se vrnili na Ajdovec. Še pred nočjo so Italijani odšli nazaj v Žužemberk, beli oboroženci pa so ostali na Ajdovcu in nastopili kratko dobo svojega vladanja, polno nasilja.

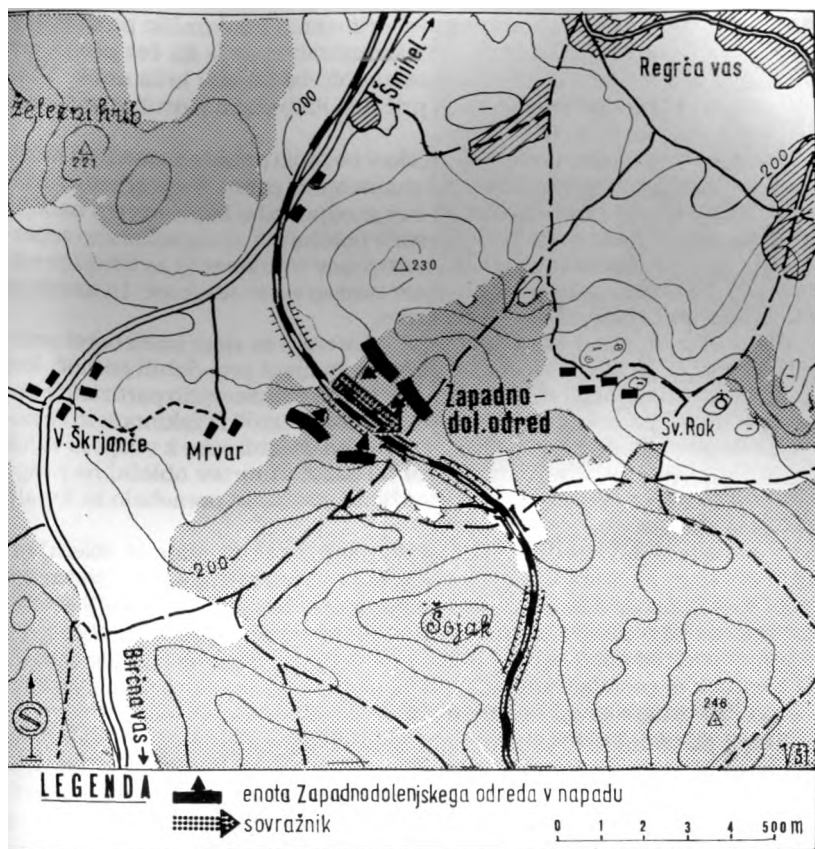
Poraz italijanske patrolje pred Šmihelom pri Novem mestu

Samó oprezovanje in nadzor gibanja sovražnika med Dobrničem in Stražo ni dajal odredovemu 2. bataljonu nobene ugodne priložnosti za akcijo. Prav tako pa so se tudi prikrivani in nenadni vdori močnejšega nasprotnika ponavadi končali tako, da se je naglo vrnil v postojanko, ne da bi se bil srečal s partizani in se spopadel z njimi. Kazalo je, kakor da se drug drugemu izmikajo, oziroma da obe strani iščeta možnost za akcijo brez tveganja.

A če je to veljalo za mladi belogardistični posadki v Žužemberku in na Ajdovcu, se odredovi borci nikakor niso odločili za takšno taktiko. Še posebej po vrnitvi s Pogorelca so vse bolj razmišljali, kako bi storili vojaški podvig, ki bi imel velik moralno-politični učinek med prebivalstvom, poleg tega pa bi četi navrgel tudi kaj orožja. Tega so partizani takrat prav zares nujno potrebovali, vendar jim je bilo jasno, da ga bodo mogli dobiti le pri sovražniku. Treba je bilo torej poiskati dobro priložnost za akcijo.

Pri tehtanju več možnosti je prišel orožar Srečko Preželj, kije dobro poznal teren okoli Novega mesta, s predlogom, da bi napadli italijansko patroljo, ki nadzoruje železniško progo od Kandije do Birčne vasi. Ker je bila v septembru in oktobru 1942 na tem odseku dolenjske železniške proge le ena takšna akcija, so se laški vojaki pri tem opravilu obnašali že kar preveč površno. Tudi razmere v naravi so zaradi dolge in lepe jeseni omogočale prikrit dostop do prostora, kjer naj bi napad izvedli. Ker je bil predlog vabljev, je obveščevalec Mirko Pirc-Miki dobil nalogo, naj zbere potrebne podatke o sovražnikovi patrolji, predvidi kraj in čas napada ter izbere varno pot, po kateri bodo borci prišli do mesta akcije in nazaj v tabor. S to obveznostjo je odšel Miki za nekaj dni na teren.

Med opazovanjem in preverjanjem dobljenih podatkov je ugotovil, da šteje italijanska patrolja, ki nadzoruje omenjeni odsek železniške proge, okrog deset mož, oboroženih s puškami in puškomitraljezom. Iz Kandije proti Birčni vasi je v tistih dneh odhajala okrog 7.30. Kot najbolj primeren kraj za napad je Pirc predvidel progovni usek pod vzpetino, na kateri je samevala znana gostilna »Na hribu« ali (po domače) »Pri Mrvajju«. Obdana z redkim gozdom je stala na gričku med progo in cesto, ki iz Novega mesta pelje sko.zfi Velike Škrjanče proti Beli krajini. Tik pod njo pride železniška proga iz približno 25 metrov dolgega in 6 metrov globokega useka ter nadaljuje proti predoru pod Ruperč vrhom. Taje bil pomemben opozorilni objekt za primer, da bi vlak nepričakovano pripeljal iz smeri Birčna vas. Do izbranega prostora se je iz Topliške doline moglo priti po gozdu, pa tudi

Od redova zaseda pod Mrvajem

okoliš useka železniške proge pod Mrvajem je obdajal bukov gozd. Spricho tople jeseni sta bila v njem še vedno do meter visoka praprot in robidje.

Za čas napada je obveščevalec Mirko Pirc predvidel nedeljo, 25. oktobra dopoldne. V Češči vasi so se zaščitniki OF obvezali, da bodo poskrbeli za prehrano borcev pri njihovem odhodu na akcijo in pri vrnitvi z nje.

Ni bilo kaj pomišljati. Sestavili so desetino prostovoljcev, poveljstvo nad i\jo pa je prevzel komandir 1. čete Anton Strah-Srp. Oddelek je 24. oktobra pred mrakom zapustil tabor pod Brezovo rebrijo in z nočjo prišel v Češko vas. Po večerji in krajšem počitku se je hitro in varno prepeljal s čolni na desno stran Krke ter mimo Prapreč nadaljeval pot do Škrjanč pod Šmihelom, kamor je prišel še pred jutrom. V gozdu pred to vasjo je imel daljši počitek, med katerim so si vodje skupine ogledali teren in določili zasedbo

položajev. Približno ob 10. uri so se vsi primaknili k železniški progi in razporedili po robu useka; le trojka s puškomitraljezom je šla čez progo, odkoder naj bi posegla v boj ali v primeru potrebe od tam krila umik. Tako razporejen je bojni oddelek odreda pričakal italijansko patroljo; prišla je z veliko zamudo in je štela 10 mož.

Ko se je skupina sovražnikovih vojakov po progi približala zasedi na kakih deset metrov, je komandir Strah dal znamenje za ogenj. Toda odredov mitraljez se ni oglasil hkrati s puškami, ker je odpovedal že pri prvem naboju. To je zadoščalo, da so se Italijani zavedeli položaja in se organizirano zoperstavili. Začetno skromno streljanje partizanov so izkoristili za takojšen odgovor s puškami in še posebno za oster nastop svoje strojnice. In kmalu je italijansko orožje preglasilo partizansko.

Po desetih minutah obstreljevanja, v katerem so sicer imeli borci položajno prednost, je že postalo jasno, da bodo Italijani prej dobili pomoč, kot pa odredovci dokončali akcijo. Zato je eden od izkušenejših partizanov pozval tovariše v naskok; borci so se kot en mož dvignili iz zaklonov in se pogнали nad sovražnika v useku. Tajе prepaden dvignil roke k vdaji; le vojak pri strojnici je divje streljal, dokler ni bil zadet in mrtev obležal na progi. Z utišanjem njegove strojnice je množično streljanje prenehalo in kmalu zatem so padli zadnji streli.

V napadu je bilo ubitih pet okupatorjevih vojakov, eden je obležal ranjen, druge pa so zajeli. Tik prek naskokom na sovražnika je smrtno zadet padel tudi komandir Strah. Sesedel se je, kakor bi se med streljanjem ulegel, zato ni bil v prvem trenutku na to nihče posebej pozoren. Sele med zadnjimi streli so borci ugotovili, daje njihov priljubljeni komandir mrtev. Za trenutek je nastala tesnoba, nato pa gaje nekaj borcev odneslo globlje v gozd. Od drugih ni bil nihče ranjen.

Takoj po zadnjih streljih so borci pobrali vse nasprotnikovo orožje in strelivo, poleg enega puškomitraljeza še 8 pušk, eno pištolo, okrog 300 nabojev, več ročnih bomb in razno vojaško opremo. Vsi ujetniki so morali odložiti obleke, šele nato so smeli oditi nazaj v svojo postojanko. Ker je med pobiranjem vojnega plena že prišla vest, da napadenim prihaja pomoč z rezervami, borci niso mogli padlega komandirja a odnesti in ga pokopati drugje.*

Bojna skupina odreda je zapustila položaje, prekoračila cesto Novo mesto-Birčna vas in brez počitka prišla do gozda nad Praprečami, kjer je ostala do noči. V temi se je med Jurko vasjo in Zalogom spet prepeljala s čolnom na levi breg Krke, odšla v Češčo vas na večerjo in se naslednjega dne dopoldne vrnila v četni tabor.³³

Napad pod Mrvarjem je bil z vojaškega vidika pripravljen in izpeljan zelo smotrno. Zbrani in pretehtani so bili vsi potrebni izhodiščni podatki, na katere se je oprl potek te akcije. V skladu z vojaškimi pravili so šli borci do mesta napada, temu je sledil uvodni skupni ogled položaja, kije prispeval

* Italijani so ga kmalu našli in naslednji dan pokopali v zapuščenem delu pokopališča v Šmihelu pri Novem mestu. Po vojni so bili njegovi zemski ostanki prepeljani v domači kr[^]j.

Anton Strah-Srp

k pravilni razporeditvi moštva, juriš pa je bil ukazan in enotno izvršen ob pravem času. Pobrli so vse sovražnikovo orožje in ga brez nezgod prinesli v tabor, prav tako vojaško opremo in osebne stvari junaško padlega komandirja.

Razmerje 1: 5 med akcijo izločenih v korist partizanov je imelo za osvobodilni boj posebno ugoden vojaški in politični pomen. Novica o uspešni partizanski zasedi pred Šmihelom pri Novem mestu je kmalu močno odjeknila med prebivalstvom. Ovrгла je sovražno, zlasti belogardistično propagando, da so partizani bili med italijansko ofenzivo uničeni, in potrdila njihovo ponovno navzočnost v predelih, ki so jih bili Italijani že večkrat preiskali. Potrdila je tudi bojno moč osvobodilnega gibanja in njeno učinkovitost, zlasti pa dokazala trdno pripravljenost in odločnost slovenskega naroda, da nadaljnje oboroženi boj proti okupatorju do končne zmage.

O uspehu zasede pri Novem mestu so 1. novembra poslali poročilo glavnemu poveljstvu člani njegovega namestništva, naslednji dan pa tudi komandant odreda. Čeprav italijanskih poročil ni, to ne zmanjšuje splošne ocene, daje to bila najuspešnejša vojaška akcija obnovljenega odreda v jeseni 1942.³⁴

Ukinitev 2. bataljona

Dan po zmagoviti akciji na železniški progi pred Šmihelom pri Novem mestu je poveljstvo nad 1. četo 2. bataljona odreda, kije takrat štela okrog

55 bork in borcev, prevzel-njen vodnik Avgust Pogačnik-Gustl. Kljub novoustanovljeni belogardistični postojanki na Ajdovcu je četa še naprej ostala na širšem območju tega krsya. Dotedanje večkratno prestavljanje tabora je *zdaj* omejila na dva ožja prostora, med Goriško vasjo in Brezovo rebrijo, ter na trikot Zakoški hrib-Kamenski hrib-k. 511 (nad Stražo).³⁵ Največkrat pa je taborila pod koto 509 (vzhodno od V. Lipovca), pol ure vstran od Brezove rebri, nad potjo, ki iz Straže pelje k Ajdovcu. Od tod je nadzorovala sovražnikove premike po glavni cesti ob Krki ter poteh, ki peljejo v vse večje kraje severno od Soteske.

Obvladujoči položaj je bil precéj blizu naselij v dolini, kar je omogočalo nujno zvezo s civilnim življenjem. Na zanesljivih domovih so se lahko oskrbovali s hrano, z oblačili, zdravili, obvestili in sploh z vsem, kar je v trdih vojnih razmerah nujno potreboval tudi slovenski partizan. Blizu je morala biti tudi voda, te pa v okoliških zidanicah ni manjkalo.

Največ moštva je četa imela v krožnih bojnih patroljah. Te so se srečevale na pol poti, daleč vstran od tabora, na občutljivih mestih blizu sovražnikove postojanke. V zasede so borci odhajali proti Straži in Žužemberku, obveščevalci pa do Mirne peči, večkrat tudi do Trebnjega. Čeprav italijanski vojaki iz Soteske in Straže niso čistili strmih pobočij okrog svojih postojank, kjer se je četa zadrževala, so borci morali paziti, da se ne odkrijejo topništvu v Vavti vasi.

Na opisanem prostoru je nekaj naslednjih tednov poteklo tej četi odreda brez omembe vrednega srečanja s sovražnikom. Njen koledar iz tistih dni kaže, da je bila pretežno zaposlena kot zveza med dolino Mirne in Kočevskim Rogom oziroma kot etapno postajališče med ryima. V polnem obsegu je prevzela naloge uničene FYate. Poleg skupin, ki jih je sama spremljala, so se ob njej ustavljali partizani na prehodu, ranjenci, kuriji in terenski politični delavci.

V petek, 30. oktobra 1942 se je ob njej nad Stražo mudil referent za zveze pri glavnem poveljstvu slovenskih partizanskih čet inženir Lojze Rojec-Miha T., ko je utijeval zvezo od kurirske postaje TV Rog do TV Mirna peč.* Kom^j dva dni zatem je do nje prišlo namestništvo glavnega poveljstva z Jakom Avšičem na čelu. Ti tovariši so prosti čas izkoristili za vojaško-politični pouk in pogovor z borci. Oba obiska sta napisala lepo oceno o delu enote in njenih kadrov.³⁶

Poleg priznanj za vojaško vedenje so ohranjena tudi dokazila o delu odredovcev organiziranih v partiji. Tiste dni je bilo v njej osem članov in šest kandidatov partije ter več skojevcev. Organizirani so močno pomagali pri vojaški in politični vzgoji drugih borcev. O pomembnejših vprašanjih so najprej razpravljali v stiku s člani tamkajšnjega okrožnega komiteja, ki so se med pripravami za zimsko partizansko ofenzivo večkrat ustavili ob tej odredovi enoti. Takšno sodelovanje med terenskimi političnimi delavci

* TV je bila okrsyáava za »terenski vod« oziroma kurirsko postEgo. Do takrat je že bila vzpostavljena kurirska pot od Ljubljane do hrvaške meje. Potekala je prek TV postaj Stična-Mirna-Hmeljnik-Mima pe6-Rog-Metlika. Z izjemo TV Hmeljnik in Metlika so vse druge postaje bile na operacijskem območju odreda.

in vojsko je jasno določila tudi okrožnica CK KP Slovenije z dne 17. novembra 1942. Pri tem je zlasti opozajala na znamenja nekakšne zimske omrtvelosti po maršjskih enotah ter mobilizirala proti temu ves partijski aparat med partizani in terenskimi aktivisti.³⁷

Ko je glavno poveljstvo ocenilo, da je slovensko osvobodilno gibanje prebolelo obdobje, ko so po njem udarjale združene sile okupatorja in domačih izdajalcev, ter da prihaja obdobje novega bojnega poleta osvobodilnih sil, je začelo pospešeno pripravljati protiofenzivo preurejenih partizanskih enot.* Tajne bila napovedana z odlokom z dne 25. novembra 1942.

Da čimprej in izdatno okrepi manevrske brigade za začetek partizanske protiofenzive, je v zadnjih dneh novembra 1942 namestništvo glavnega poveljstva, ki seje takrat zadrževalo ob Cankarjevi brigadi pod Gorjanci, odredilo, da se preuredita tudi oba dolenska odreda, Zapadni in Vzhodni. Večina njunega moštva in orožja je bila namenjena brigadam, obenem pa je bilo ukazano, da se nekoliko spremeni meja njunih operacijskih območij in sočasno zamenjajo čete na tistih prostorih.

Štab odreda je bil okrog 25. novembra 1942 obveščen samo o tem, da naj zbere in pošlje v Gubčevo brigado za dve četi dobro oboroženih borcev. To je takoj sporočil svojemu 2. bataljonu in zahteval njegov delež.

Po prejemu tega obvestila seje okoli 27. novembra začela v taboru pod Brezovo rebrijo pripravljati skupina okrog 25 borcev iz čete komandirja Avgusta Pogačnika-Gustla, ki n^h bi se javila štabu odreda pri Tihaboju in vključila v manevrsko enoto. V njej so bili en politični delegat, en vodnik, ena bolničarka-medicinka, en puškomitraljezec in okrog 20 drugih borcev, med njimi trije člani in trije kandidati partije ter 9 skojevcev. Devetindvajsetega novembra seje skupina poslovila in odšla na pot, čez dva dni pa jo je politični komisar čete Franci Puh-Rob pripeljal v odredov tabor pod Zaloko.³⁹

Tistim borcem 2. odredovega bataljona, ki so ostali pri Brezovi rebri, pa je kmalu postalo jasno, zakaj je njihov oddelek odšel k štabu odreda, odkoder neg bi odšel v brigado. Komaj nekaj ur po odhodu političnega komisarja Francija Puha in skupine so namreč v njihov tabor prišli kurirji TV Rog in jim povedali, daje 27. novembra padla najmočnejša belogardistična postojanka v Beli krajini - Suhor.** Uničili da so jo skupaj slovenski in hrvaški partizani.

* Načrt partizanske protiofenzive, ki je bil napisan nekaj pozneje, kot se je začela, je odredil glavne smeri in izhodiščne napade enot ter predvidel tudi naslednje akcije na operativnem območju odreda: najprej uničiti sovražnikove postojanke v Mirenski dolini ter s tem okrepiti zaledni prostor cone med reko Krko in okupacijsko razmejitveno črto; zatem odpraviti bele postojanke na Primskovem, v dolini Temenice in na Polici, kar bi ustvarilo pogoje za uspešno napadanje železniške proge od Ljubljane do Trebnjega.³⁸

** Bela postojanka na Suhorju je bila ustanovljena v prvi polovici novembra 1942. Štela je 120 mož. Povečeval ji je kapetan Dobrivoje Vasiljevič s štabom, v katerem je bilo 12 ljudi. Ob napadu partizanov nanje je bilo v postojanki še 39 italijanskih fašističnih vojakov.⁴⁰

Ta številčno močna sovražnikova postojanka ob cesti Novo mesto-Metlika je zelo ovirala prehod med Belo krajino, Gorjanci in Žumberkom. Kljub številčnosti, ali pa morda prav zato, je bila slabo utrjena, njena posadka pa slabe bojne sestave.⁴¹ Zato je namestništvo glavnega povelj-

France Mihelič, Logor, 1944, linorez

Isti dan kot novica o zmagi na Suhoju sta k Brezovi rebri prišla 1. in 3. bataljon Tomšičeve brigade. V naslednjih nekaj dneh sta se kar trikrat spopadla z ^jdovškimi belogardisti, ki so pri tem izgubili šest mož.

Posebno pozornost borcev 1. čete odredovega 2. bataljona je okrog 5. decembra 1942 vzbudila novica, daje tiste dni šla mimo njihovega bivališča skupina, v kateri so bili člani namestništva glavnega poveljstva slovenskih partizanskih čet in večje število oficijev vrhovnega štaba NOV in PO Jugoslavije.* Ti so 3. decembra 1942 imeli sestanek s člani štaba brigade To-

stva sklenilo, dajo uniči. S štabom hrvaške 2. operative cone, kije bil v bližini, so se dogovorili za skupen nastop v akciji; v ta namen so 25. novembra ustanovili enotno poveljstvo za brigado Ivana Cankaija, hrvaško 13. udarno brigado ter 2. in 3. bataljon Vzhodnodolergskega odreda.

Med bojem, ki je trajal vso noč na 27. november 1942, je bila sovražnikova postojanka popolnoma uničena. Nasledili dan so ji belogardistične in okupatorjeve enote zaman poskušale pomagati. Skupino 770 vojakov generala Ceruttija so partizani hrvaške 13. proletarske udarne brigade »Rade Končar« pričakali v zasedi in ji prizadejali velike izgube. Ta okupatorijeva skupina je imela okrog 24 mrtvih in 18 rargenih.

Na Suhorju so belogardisti imeli 16 mrtvih in 23 ranjenih, 91 pa so jih partizani ujeli. Na italijanski strani je bilo izločenih 73 vojakov.⁴² Za partizansko stran se ve, daje imela 2 mrtva in 8 ranjenih. Med zaplenjenim orodjem so bile tudi dve težki in štiri lahke strojnice.⁴³

* Za okrepitev poveljstev slovenskih partizanskih enot je vrhovni komandant narodnoosvobodilne vojske Jugoslavije Josip Broz-Tito poslal 12 izkušenih oficijev. Na dan uničenja sovražnikove postojanke na Suhorju jih je k združenemu operativnemu poveljstvu slovensko-hrvaških enot pripekal načelnik vrhovnega štaba Arsa Jovanovič. Z njim so prišli Radomir Božović, Petar Brajović, Mile Čubrič, Predrag Jevtič, Zdravko Jovanovič, Mile Kilibarda, Aleksandar Majjano-

neta Tomšiča in Matije Gubca. Čeprav borci odreda o pomenu in namenu potovanja teh ljudi niso ničesar vedeli, je njihov prihod v Slovenijo sprožil živahna ugibanja o bližajočih se dogodkih.

Dan po sestanku štaba Tomšičeve brigade s člani namestništva glavnega poveljstva je obveščevalec 2. bataljona odreda Mirko Pirc prejel nalogo, da prouči ter skicira utrdbе in teren okrog belogardistične postojanke na Ajdovcu. S soborci je delo pravočasno opravil in pri tem ugotovil, da sovražnik še ni močno utijen ter da se zanaša na obvladujoči položaj postojanke in na bližino posadke v Žužemberku.⁴⁴

Ker je s prihodom Tomšičevih bataljonov postala oskrba s hrano težka, obenem pa je zaradi zmrzali začelo primanjkovati vode v okoliških zidanih, je komandant Avgust Vovk med 5. in 7. decembrom 1942 peljal 1. četo do Podstenic, misleč, da je tam oboje bolj zagotovljeno. Toda bilo je še mnogo težje, zato ni bilo drugega izhoda, kot da se vrnejo na levi breg Krke, pod Brezovo reber. Pri odhodu so se četi komandirja Avgusta Pogačnika pridružili štirje borci iz 2. čete in bolničarka Minka Lampič-Nataša. Ko je ta enota prišla 10. decembra spet v stik s Tomšičevo brigado, so jo takoj vključili v načrt velike akcije.

Belogardistična posadka na Ajdovcu je bila v hudo napoto odredu, brigadam in terenskim političnim delavcem na Dolenjskem. S svojimi grozodejstvi seje kmalu osvožila daleč naokoli. Nič čudnega torej, če so mnogi prebivalci okoliških vasi prosili partizane in predstavnike OF, nsy to zločinsko postojanko uničijo. Za to so se še posebej zavzemali potem, ko seje zvedelo, daje bila postojanka na Suhorju že uničena.

Sicer pa so že kar od začetka partizanske protiofenzive imele združene brigade namen napasti Ajdovec. Poglaviten razlog za to je bilo uničenje te nevarne sovražnikove postojanke in ponovna osvoboditev ajdovškega področja. Akcija je bila posebej uspešna zato, ker je bila belogardistična posadka slabo oborožena in nevešča obrambe, položaj postojanke pa na takem mestu, daje bilo okoliš napada moč uspešno braniti pred morebitnim posredovanjem okupatorjevih enot.⁴⁵

Ob vrnitvi k Brezovi rebri je dobil komandant 2. bataljona odreda Avgust Vovk-Jurče ukaz, n^j sposobni del svoje 1. čete priključi k Tomšičevi brigadi, katere 1. in 3. bataljon sta prevzela zavarovanje napada na Ajdovec na vseh dostopih k tej sovražnikovi postojanki. Desetega decembra 1942 zvečer sta komandant Avgust Vovk in komandir Avgust Pogačnik popeljala okrog 25 borcev na položaje proti Straži. V dogovoru s poveljstvom bataljonov Toneta Tomšiča sta jih v podaljšku njihovega levega krila razporedila tako, da so med kotama 560 Preloge in 559 nad Kulovimi seli nadzorovali gozdne poti proti Velikemu Lipovcu. Na teh položajih so ostali do

vič, Pero Popivoda, Milovan Šaranovič, Danilo Šorovič, Rjyko Tanaskovič in Svetolik Jovanovič (kurir načelnika Arse Jovanoviča).

Vsi ti so bili v bojih preizkušeni poveljniki in dragocen kader v skupnih naporih za osvoboditev domovine. Razporejeni so bili po brigadah na Dolerjskem kot vojaški svetovalci, pomočniki komandantov ali načelniki štabov. V Sloveniji so ostali do konca vojne in dosegli visoke položaje. Petero izmed njih je dalo življenje na slovenskem bojišču.

naslednjega dne opoldne. Ker sovražnikove enote do takrat še niso posredovale, je bil napad Gubčevih borcev opravljen s polnim uspehom.*

Padec Ajdovca je potrdil, da postajajo manevrske brigade z vsakim dnem bolj organizirane, bolj iniciativne in bojovite ter da uspešno razvijajo partizansko taktiko bojevanja.⁴⁶

Dan po zmagi Gubčeve brigade na Ajdovcu je komandir Jože Murn-Pero sporočil komandantu 2. bataljona odreda Avgustu Vovku, daje njegova, tj. 2. četa 2. bataljona, pripojena k Vzhodnodolenjskemu odredu oziroma da ne spada več v Zapadnodolenjski odred; o tem daje dobil tudi pismeno obvestilo.⁴⁷

Še isti popoldan ali zjutrsu naslednjega dne je komandant Avgust Vovk-Jurče prejel ukaz štaba odreda, da mora zaradi preureditve odreda pripeljati 1. četo 2. bataljona v tabor pod Zaloko. Za pohod je četa določila pot Globodol-Jordankal in naprej čez železniško progo med Ponikvami in Trebnjem proti Mirni. Ko pa so bili 13. decembra 1942 odredovi borci že nared za odhod, so prišla sporočila, da prodira iz Trebnjega proti Žužemberku kolona Italijanov in belogardistov. Pričakovati je bilo pritisk sovražnika na Ajdovec. V trenutno nejasnem položaju se je četa odredovega 2. bataljona primaknila k Velikemu Lipovcu, kjer je bil del Gubčeve brigade, in ob njem ostala še naslednji dan. Na pot se je spet odpravila 16. decembra in zvečer prišla do Golobinjeka, kjer je prenočila. Naslednjega dne zjutraj je poslala izvidniško patruljo proti Ponikvam, da v tistem okolišu oceni možnost prekoračitve ceste in železniške proge. Ker je proti večeru tega dne nastal med Trebnjem in Novim mestom neobičajno živahen promet, je četa znova prenočila pod Golobinjekom.

Naslednja dva dni so Italijani in belogardisti čistili predel od Trebnjega do Trebelnega in Radulje, to pa je četo odreda prisililo, daje ves ta čas prebila blizu Mirne peči. Šele v noči na 20. december, ko se je sovražnik povlekel v postojanke, je krenila naprej. Brez težav je prek Jordankala, ceste in železniške proge pri Podborštu pod Trebnjem ter mimo Stare gore prišla 20. decembra 1942 na Mirno. Po krajšem počitku je že dopoldne dosegla odredov tabor v Jelovki pod okupacijsko razmejitveno črto.⁴⁹

Tako je odredov 2. bataljon po dveh in pol mesecih prenehal obstajati. Njegova navzočnost in dejavnost med dolensko železniško progo ter Kočevskim Rogom sta prispevali, da so po italijanski ofenzivi v Suhi krajini ponovno lahko stekla partizanska pota prek Frate in Krke na območje Topliške doline in kočevskega pogorja ter naprej proti Gorjancem in Beli krajini. Deloma je tudi njegova zasluga, da si bela garda na tem prostoru, kljub

* Po dobri in pravočasni zasedbi ognjenih položajev ter obkolitvi stavb, v katerih so bili belogardisti, je v noči na 11. december 1942 začela Gubčeva brigada s splošnim napadom na Ajdovec. Kmalu je zagorela šola, za njo pa še cerkev, odkoder je puškomitra\ješka trojka močno ovirala napredovanje borcev. Do jutra so bili obvladani še belogardisti v župnišču in večji del posadnega moštva, ki se je branilo v prosvetnem domu. Sovražnikova posadka, ki je štela okrog 74 belogardistov, je imela 25 mrtvih, prav toliko pa je bilo ujetih. Drugim je uspelo pobegniti iz šole prav kmalu po začetku partizanske akcije.

Gubčeva brigada je imela 2 mrtva in 5 ranjenih.⁴⁸

zelo močni podpori med domačini, ni mogla vzpostaviti trajnejše postojanke in nadzora nad potmi. Trikot Novo mesto-Ponikve-Dvor je ostal še naprej partizanski.

Dve četi v Gubčevo brigado

Koje 1. decembra 1942 politični komisar čete Franci Puh-Rob pripeljal skupino partizanov iz odredovega 2. bataljona k štabu odreda v tabor pod Zaloko, seje tako zbralo okrog 110 odredovih borcev. To število je omogočilo dobro izbiro moštva za dve četi, ki bosta šli v Gubčevo brigado, obenem pa od poveljstva odreda zahtevalo, naj nalogo opravi hitro in odgovorno. O tej odredovi obveznosti in njeni izpolnitvi je sicer ohranjen samo »Spisek tovarišev in tovarišic, ki so odrejeni za Gubčevo brigado«, ki pa nam d^je dovolj podatkov za nekaj zanimivih sklepov.⁵⁰

Izbor je opravil štab v prvem tednu zadnjega meseca 1942 in do 7. decembra sestavil končni seznam. Taje zajel 69 tovarišev in 6 tovarišic po razporeditvi (borec, vodnik, bolničarka in podobno) in organiziranosti v partiji, vsi pa so navedeni samo s partizanskim imenom, kot so zahtevale takratne razmere.

Zbrani za brigado so bili razdeljeni v tri skupine po 23 tovarišev in dve tovarišici. Vmes sta bila dva politična komisarja čet, en politični delegat, en obveščevalec, šest vodnikov, ena bolničarka in trije puškomitraljezci. Organiziranih je bilo 31; 8 članov in 5 kandidatov KP ter 18 skojevcev. Slednji so bili enakomerno razdeljeni po skupinah. Pri vsakem borcu in borki je bila samo z eno besedo vpisana tudi ocena: dober, pogumen, slab, boječ, priden ipd. Seznam nam posreduje imena vseh 75 zbranih, ocene pa so navedene samo za 62 borcev; med slednjimi imata samo dva borca vpisano oceno »boječ« in eden »slab«. To priča o izredni bojni, politični in moralni ravni borcev, zbranih za brigado; med njimi jih je bilo namreč kar 30 daljši ali krajši čas vključenih v 2. grupo odredov, medtem ko je drugih 45 preživelo veliko italijansko ofenzivo na Dolenjskem, tako da so bili vsi dobro preizkušeni.

Posebej so pazili, da so vsi, ki so bili odrejeni za manevrsko brigado, imeli uporabno orodje in zadovoljivo opremo, predvsem obutev. To je sicer bilo zahtevano, vendar je odred tako ravnal vselej, kadar je pošiljal borce v brigade.

K nagovoru, ki gaje odhajajočim namenil komandant odreda Albert Jakopič-Kajtimir, so se 7. decembra 1942 zvečer vsi odredovci iz tabora zbrali pod okupacijsko razmejitveno črto, nato pa je bil skromen, a prijeten družabni večer. Naslednjega dne zarana je vseh 75 borcev in bork odpeljal politični komisar 1. bataljona Franc Alič-Čiro v Gubčevo brigado. Ker je ta bila med Rihpovcem in železniško progo od Trebnjega proti Mirni peči, se ji je odredova skupina priključila še istega dne. Tako je naslednjih dvanajst

Štab Z. D. O

Na položaju, dne 7.12.1942

S p i s e k

tovarišev in tovarišic, ki so odraženi v

Štev.	I m e	Funkcija	Polit. usmer.	
1	Belko	Politkom.	part.	
2	Pepe	vodnik	1. skoj	po
3	Polob	partizan	1. skoj	
4	Jamski	"	1. skoj	dober
5	Šiko	"		1. dober
6	Andrej	"		1. boječ
7	Miklavčič	vodnik		1. dober
8	Lipe	partizan	1. skoj	dober
9	Edi	"		1. dober
10.	Orko	vodja trojke		1. pogumen
11	Pero	partizan	1. kandid. skoj	dober
12	Nelson		1. kandid.	boječ
13	Sergij		1. skoj	dober
14	Rudi	vodnik	1. kandid.	dober
15	Milko	partizan		dober

Del prve strani izvirnega seznama tovarišev in tovarišic, ki jih je 7. decembra 1942 štab Zapad-
nodolenskega odreda določil za Gubecovo brigado

dni bilo med Sv. Križem pri Litiji, Mirno in Šentrupertom samo okrog 33 partizanov Zapadnodolenjskega odreda.

Prizadevnost »Smrekarjevega« bataljona pred Ljubljano

Znano je že, kako je septembra 1942 pred Ljubljano nastal tako imenovani »Smrekarjev« bataljon, s katerim je ves čas njegovega obstoja razpodeljeno glavno poveljstvo slovenskih partizanskih čet. Ker pa je zgodovina zapisala to enoto kot 3. bataljon Zapadnodolenjskega odreda, je prav, da tu navedemo nekaj podatkov, ki pričajo o njegovi pomembnosti in uspešnosti.

Že kar iz prvih dni utrjevanja odredovega 3. bataljona je znanih neksg njegovih uspešnih vojaških akcij. Tako je v začetku oktobra 1. četa komandirja Albina Grajzerja napravila več napadov na belogardistične patrulje na območju Bizovika, Dobrunj in Spodnjega Kašlja. Pri tem je bilo ubitih 11 belogardistov ter zaplenjenega netenja orožja in streliva. V noči na 8. oktober je komandir Gregzer spet popeljal svoje borce nad legionarje v Bizovik. Tokrat je imel sovražnik enega mrtvega in dva ranjena, pobrali pa so mu vse orožje in opremo.

V soboto, 10. oktobra, je vdrlo na Lipoglav okrog 400 okupatorjevih vojakov. Tik za vasjo so jih napadli borci bataljonove 1. čete in pri tem ubili 3 vojake, sami pa so se vrnili brez izgub. V povračilni akciji je sovražnik zažgal na Lipoglavu tri hiše in posestvo na Razorih.⁵¹

V šestih tednih postopoma oblikovani »Smrekarjev« bataljon je štel okrog 130 borcev. Okoli 20. oktobra 1942 je imel v štabu bataljona in komandah čet naslednjo zasedbo:

komandant bataljona	Ludvik Smrekar-Ludvik Zupanc
politični komisar	Tone Šušteršič-Tine Železnik
operativni oficir	Egidij Sever-Štefan
obveščevalec	Rudi Puhar-Stjenka Razin
intendant	Karel Poljanšek-Marko
i. četa:	komandir Albin Grajzer politični komisar Peter Mendaš-Iztok
2. četa:	komandir Tone Vrbinc-Nebošme politični komisar Tone Sešek-Ante
3. četa:	komandir Ivan Kamnikar-Matiček politični komisar Lovro Omahen-Orlov

specialni vod: komandir Karel Štrumbelj-Miloš
politični komisar Rastislav Bradaškija-Rastko⁵²

Iz poročila komandanta Ludvika Smrekarja z dne 16. novembra 1942 povzemamo, da je bilo takrat številčno in oborožitveno stanje takšno:

Četa	Borcev	Pušk	Pistol	Puškomitralje zov
1.	36	33	5	1
2.	28	23	2	-
3.	29	25	2	1 (neraben)

Če niso odhajale v akcije oziroma če se niso premaknile zaradi sovražnikovega pritiska, so bile čete 3. bataljona razporejene na naslednjih obrambnih položnih:

1. četa: Pugled-Lipoglav-Šmarje
2. četa: Molnik-Sela-Podmolnik
3. četa: Dobrurye-Pance-Polica-Javor
specialni vod: Razori-okupacijska razmejitvena
črta-Sostro⁶³

Med seboj so bile stalno povezane s kuriji, obveščevalci in patroljami.

Dopoldne 19. oktobra 1942 je iz Notranjske prišla brigada Toneta Tomšiča in se utaborila na črti Molnik-Pugled-Lipoglav. Takoj nato seje s štabom 3. bataljona odreda dogovorila za napad na bele postojanke v Polju pri Ljubljani, Bizoviku in Dobrunjah. Predvideno je bilo, da bo 1. bataljon Tomšičeve brigade napadel belogardiste v Polju, v tamkajšnjem sokolskem in prosvetnem domu; 2. bataljon bi ob podpori 2. čete 3. bataljona odreda moral uničiti posadko v Bizoviku, medtem ko je 3. bataljon tomšičevcev imel nalogo opraviti z belogardisti v Dobrunjah. Slednjemu se je z močnejšo patroljo pridružil tudi komandant odredovega 3. bataljona Ludvik Smrekar.

Začetek napada na vse tri postojanke je bil določen za 22. oktober 1942 ob 1. uri. Približevanje partizanov in obkoljevanje sovražnikovih postojank, ki bi jih bila morala napasti 1. in 3. bataljon tomšičevcev, pa je bilo predčasno odkrito, zato sta se morala bataljona umakniti. V Bizoviku so borci 2. bataljona Tomšičeve brigade napadli hišo, v kateri je bilo zbranih okrog 40 belogardistov. Ti so se med odporom zavlekli v kletne prostore, ne da bi bili borci to opazili. Partizanom je zadoščalo, da so sovražnikovo postojanko zažgali, potem pa so se umaknili; pri tem je večina belih poceni rešila glave. Med akcijo tomšičevcev v Bizoviku je oddelk odredovega 3. bataljona uničil župnišče in gospodarsko poslopje pri Sv. Urhu nad Dobrunjami, ker so se vanju nameravali vseliti belogardisti.

Med temi napadi partizanov na postojanke belih ni prišlo do posredovanja okupatorjevega vojaštva. Šele čez dan so prišli Italijani z dvema ok-

lepnima avtomobiloma in sedmimi kamioni v Bizovik in do Podmolnika. Naslednji dan pa so z belogardisti pridrli tudi na Orle.

Prvo nedeljo, kije sledila partizanskim akcijam, bilo je 25. oktobra popoldne, so štiri italijanska letala bombardirala in obstreljevala široko območje Molnika in Pugleda. Posebno hudo je bil zadet tabor 1. Tomšičevega bataljona, kije pri tem imel 14 ranjencev, »Smrekarjev« bataljon odreda pa enega.

Zaradi nebudnosti slednjega so 26. oktobra belogardisti neovirano prišli na Pance pri Grosupljem in požgali nekso hiš. Tri dni zatem so Italijani spet bombardirali Molnik in Pugled; Tomšičev bataljon je bil spet hudo prizadet.⁵⁴

Še istega dne se je začela Tomšičeva brigada urejati za odhod proti Dolenjski. Ker je bilo določeno, da ostane njen 3. bataljon nekaj časa ob 3. bataljonu odreda, so med oba začasno razdelili vse ranjence, ki jih je imela brigada ob sebi. To je obe enoti močno obremenilo. Potem ko sta 1. in 2. bataljon Tomšičeve brigade v noči na 31. oktober odšla, je njen 3. bataljon, ki je takrat štel 80 borcev, takoj razporedil eno četo na Molniku, eno nad Selami blizu Panc in eno na Pugledu. Pri tej zadrugi seje zadrževal tudi štab. Že po treh dneh pa je bila 1. četa 3. bataljona tomšičevcev razporejena ob 3. četi 3. bataljona odreda, kot okrepitev na bojnih položajih proti Polici in Javoru.⁵⁵

Velike obveznosti in z njimi povezani napor, premalo uspehov v boju proti beli gardi in postopno slabšanje življenjskih razmer zaradi blizajoče se zime, vse to je proti koncu oktobra 1942 močno bremenilo odredov 3. bataljon pred Ljubljano. Niti pomoč enega bataljona brigade Toneta Tomšiča ni razmer kdove kako ublažila. Komandantu Smrekarju bi bili potrebni predvsem zdravi borci in več puškomitraljezov, za kar je nadrejene nenehno prosil in poskušal nekag tega dobiti celo pri štabu odreda. Toda ta mu prav gotovo ni mogel nič pomagati.

Omenili smo že, da je 31. oktobra do Podlipoglava prišel komandant odreda Albert Jakopič-K[^]jtimir in se najprej oglasil v štabu »Smrekarjevega« bataljona. Predvsem je prihajal s prošnjo, da bi bataljon odstopil eno četo za zavarovanje tiške okrožne tehnike, ki so jo vse bolj ogrožali belogardisti. Čez štiri dni pa je Edvard Kardelj prek Ludvika Smrekarja sporočil komandantu odreda Albertu Jakopiču, da prošnji, kot je že znano, ni moč ugoditi.

Prvi dnevi novembra so borcem odredovega 3. bataljona potekali v postavljanju skromnih in neuspešnih zased proti Italijanom in belogardistom. Tako je bilo vse do 5. novembra, ko se jim je ponudila priložnost za uspešno akcijo. Tega dne se je zaseda borcev vračala s položajev med Staro vasjo in Polico skozi Pance, kjer je zvedela, da je maloprej zapustilo vas okrog 60 belogardistov, ki so s seboj odpeljali tudi dve simpatizerki OF. Borci so se pognali za njimi, jih pri vasi Dole napadli s puškami in strojnico ter obe ženski osvobodili.⁵⁶ Ker je bilo pričakovati, da se bodo beli naslednji dan vrnili ponju, so jim borci nastavili pri Pancah zasedo.

Sovražnik je drugi dan res prišel, a zelo previdno. Že pri prvih strelah odredovcev so se belogardisti umaknili v bunkerje, ki so bili ostali od velike italijanske ofenzive, nato pa je več kakor eno uro trajalo puškarjenje. Po poročilu komandanta Ludvika Smrekarja so imeli belogardisti iz postojanke na Polici prvi dan pet do sedem mrtvih, naslednji dan pa enega mrtvega, obakrat pa tudi več ranjenih.⁵⁷

V soboto, 7. novembra 1942 zvečer, je šla bojna patrulja odredovega 3. bataljona v Zgornji Kašelj, da bi ujela enega izmed organizatorjev bele garde. Ker ga v zasedi ni dočakala, seje ponj odpravila kar na njegov dom. Zaradi naprednosti partizanov pa so se trije oboroženi belogardisti uspešno upirali iz hiše ter pri tem ubili enega in ranili pet borcev; drugi so se morali umakniti.

Prav tega dne je na operacijsko območje odredovega 3. bataljona spet prišel 2. bataljon Tomšičeve brigade. Spodbujena s to okrepitvijo sta se vodja baze CK pri Podlipoglavu Jože Moškrič-Ciril in komandant bataljona Ludvik Smrekar naslednjega dne dogovorila s komandantom Albertom Jakopičem-Kajtimirom o napadu na Polico. Vodenje akcije je bilo zaupano komandantu odreda, ki neg bi v ta namen dal na voljo še odredov 1. bataljon. Ker pa je menil, da bi to nevarno oslabilo zavarovanje predela med Čatežem in Mirno, je Jakopič ponudil za akcijo le eno, dobro opremljeno četo 1. bataljona odreda.⁵⁸ Nato seje komandant Jakopič takoj odpravil nazaj v štab odreda.

Po prihodu v bližino Ljubljane seje 2. bataljon tomšičevcev utaboril najprej ob vznožju Pugleda, njihov 3. bataljon pa pripravil na odhod. V noči na 9. november je 3. bataljon Tomšičeve krenil proti Mokrcu in s seboj vzel ranjence, ki jih je brigada deset dni prej pustila pri odredovem bataljonu. Njegove položaje so zasedle čete 2. bataljona brigade.

Med 10. in 16. novembrom je imel odredov 3. bataljon naslednje akcije:

V noči na 11. november je 1. četa zažgala prosvetni dom v Sostrem, ker so se vanj hoteli naseliti belogardisti; le-te so naslednji dan napadli borci blizu pogorišča.

Dvanajstega novembra je na Pance prišlo 80 belih s karabinjerji; tam so presenetili zasedo 3. čete, pri kateri seje ravno takrat mudil komandant bataljona Ludvik Smrekar. Zaseda je dve uri odbijala napad ter prizadejala sovražniku mrtve in ranjene, borci pa so imeli enega ranjenega.⁵⁹

Tri dni zatem je oddelek 1. čete skupaj z bojno patruljo 2. bataljona Tomšičeve brigade napadel belogardiste na utrjenem Sv. Urhu. Komandant odredovega 3. bataljona Smrekarje o tej akciji poročal, da so imeli sovražniki 4 mrtve ter 4 do 5 ranjenih, medtem ko so se odredovci vrnili brez izgub.⁶⁰

Kljub dogovoru s komandantom odreda Albertom Jakopičem-Kajtimirom pa do napada na Polico ni prišlo, ker je štab odreda odpovedal tudi udeležbo 1. čete 1. bataljona. To je sporočil politični komisar odreda Jože Malnarič-Križevski, ko je 15. novembra 1942 prišel na bazo CK pri Podlipoglavu. Odpoved je štab utemeljeval z nujno navzočnostjo vseh odredovih čet pod okupacijsko razmejitveno črto od Primskovega do Šentruperta,

Albin Grajzer, narodni heroj

kajti pretila je nevarnost, da bi ta predel zasedli belogardisti. Tudi je menil, da je sovražnikova postojanka na Polici že preveč utrjena, sag da je v njej prek 200 Italijanov in belogardistov, ki so si zgradili pravcato trdnjavo.⁶¹ Da je bila ta presoja takrat precēj stvarna, se je kmalu potrdilo.

Kljub zaposlenosti z akcijami proti beli gardi so borci odredovega 3. bataljona našli čas za politično izobraževanje in vojaško urjenje. Od njegove ustanovitve do 16. novembra so imeli 12 vojaških in 4 politične ure. Poleg tega so od 8. do 16. novembra imeli člani partije 6 sestankov.⁶² Že od nastajanja bataljona, vsekakor pa proti koncu novembra 1942 je bila partija v njem močno zastopana, sʼj je imel 40 članov, 8 kandidatov in 19 skojevcev.

V drugi polovici novembra je imel »Smrekarjev« bataljon pred Ljubljano še naslednje pomembnejše stike s sovražnikom:

17. novembra: stalna zaseda 3. čete je na položajih pri Polici skupaj z borci 2. čete 2. bataljona Tomšičeve brigade napadla pri Stari vasi večjo skupino Italijanov, ki so pri tem imeli, po pričevanju očividcev, nekaj mrtvih in 6 ranjenih;

20. novembra: borci 3. čete so spet uspešno napadli sovražnika, tokrat belogardiste pri Polici, ki so pri tem imeli 4 mrtve;

21. novembra: vse tri čete odredovega 3. bataljona so doživele sovražnikov napad; zasedo 1. čete so nad Sostrim presenetili Italijani in belogardisti, ostali del čete pa pregnali iz Podlipoglava; 2. četa seje okupatorju, ki

je predtem napadel njeno zasedo pri Podlipoglavu, izognila, medtem ko je 3. četa odbila Italiane, ki so hoteli napasti njen tabor; vir teh podatkov ne navaja izgub;

22. in 24. novembra: več kakor tisoč Italijanov in belogardistov, opremljenih z minometi in lahкими topovi, je hgikalo Molnik, Lipoglav in Pugled ter od Javora na italijansko-nemški razmejitveni črti do Grosupljega; 1. in 2. četa sta se jim uspešno izmikali, medtem ko je 3. četa obranila svoj tabor nad Pancami, ki ga je sovražnik trikrat naskočil;⁶³

26. novembra: Italijani so nenadoma spet napadli 3. četo, ki se je zaradi hudega pritiska morala umakniti; sovražnik je njen tabor zažgal, nato pa ga še obstreljeval s topovi;⁶⁴

28. novembra: na Javorje prišlo okrog 25 belogardistov; tam jih je napadel oddelek 3. čete odredovega bataljona in ene čete 2. bataljona tomšičevcev; iz kritičnega položaja so se beli umaknili prek okupacijske razmejitvene črte.⁶⁵

Izgub borcev v spopadih dne 22., 24., 26. in 28. novembra poročevalec ne omenja, a drugih virov ni.

Podobno kot v mesecu novembru je življenje odredovega 3. bataljona potekalo tudi v prvih dveh tednih decembra 1942. Vselej, ko ni bilo večjih bojov ali premikov, so r\jegovi borci izpolnjevali dneve zasedami, manjšimi napadi ali spopadi s sovražnikom, s preskrbovalnimi akcijami v širokem okolišu Ljubljane, z vzdrževanjem zvez z Ljubljano in opravljanjem raznovrstnih nalog. Pri izpolnjevanju teh dolžnosti so bili nenehno okrog Sostrega, Lipoglava, Police, Panc, Bizovika, Dobrunj, Kašlja in drugih krajev med dolenjsko železniško progo do Grosupljega in okupacijsko razmejitveno črto do Javora. Z vse večjim naporom so se morelli upirali nenehno naraščajoči moči bele garde.

Po poročilu bataljonskega obveščevalca Rudija Puharja z dne 22. novembra 1942 so na operacijskem območju odredovega 3. bataljona imele bele postojanke naslednje število mož: v Polju 200, v Bizoviku 80 do 100, v Dobruryah okrog 30 in na Polici 80. Tem so italijanske posadke dajale izdatno podporo, saj so šteje v Zalogu 100, v Vevčah 50, na Rudniku 23, v Šmarju okrog 150, v Grosupljem 50 ter v Škofljici in na Lavrici 200 vojakov.⁶⁶

V zadnjih dneh novembra se je na bazi pri Podlipoglavu zadrževal komandant glavnega poveljstva slovenskih partizanskih čet Ivan Maček-Matija. Ob tej priložnosti je poslal političnemu komisarju glavnega poveljstva Borisu Kidriču poročilo in opozoril na napake borcev »Smrekarjevega« 3. bataljona v vojaškem pogledu; potrjevala jih je vrsta neuspešnih akcij na postojanke in skupine belih.⁶⁷ To je opozorilo, da bo treba storiti primerne ukrepe, predvsem za boljšo organiziranost in večjo vojaško učinkovitost čet odredovega 3. bataljona in prav tako bataljona Tomšičeve brigade.

Tretjega decembra 1942 je patrulja 3. čete tega odredovega bataljona padla pred Polico v belogardistično zasedo. Sovražnik jo je spustil na pet-metrsko razdaljo in ujel v navzkrižni ogenj. Pri tem je bataljon izgubil tri borce in njihovo orožje (dve puški in eno strojnico).

V torek, 8. decembra je oddelek italijanskih vojakov iz Zaloga vpadel v Podlipoglav. Med ropanjem po zapuščenih hišah jih je napadla skupina 2. čete odredovega 3. bataljona in prisilila k umiku. Po lastnem viru so imeli Italijani 4 mrtve in 2 ranjena vojaka.⁶⁸ Nasprotnikovih izgub menda zaradi nastopa noči niso mogli ugotoviti. Štab odredovega bataljona je ob tem poročal, da je bilo v spopadu mrtvih več sovražnikovih vojakov, dva pa sta bila ujeta. Iz maščevanja je okupator v Podlipoglavu zažgal 15 hiš.

Desetega decembra 1942 zjutraj je z Dolenjskega prišel na Pugled komandant glavnega poveljstva Ivan Maček-Matija in z njim načelnik vrhovnega štaba NOV in POJ Arsa Jovanovič ter nek⁶⁹ oficijev iz skupine, ki jo je bil poslal vrhovni komandant Josip Broz-Tito kot okrepitev poveljniškemu kadru v Sloveniji. Z njimi sta do štaba 2. bataljona Tomšičeve brigade prišla tudi Dušan Majcen-Nedeljko in Niko Šilih-Boris Nikič, komandant in politični komisar te brigade. Komandant Ivan Maček in načelnik vrhovnega štaba Arsa Jovanovič sta s spremstvom takoj nadaljevala pot proti Dolomitom, Dušan Majcen in Niko Šilih pa sta ostala pri 2. bataljonu.

Še isto popoldne je imel štab Tomšičeve brigade ob sodelovanju Jožeta Moškriča-Cirila sestanek, na katerem so se dogovarjali o vključitvi odredovega 3. bataljona v sestavo Tomšičeve brigade.⁶⁹ Tako se je začela uresničevati zamisel komandanta Ivana Mačka, da bosta na tem terenu morala biti dva bataljona vsaj nekaj časa pod enotnim poveljstvom.

Popoldne 11. decembra 1942 je v 2. četo odredovega 3. bataljona prišel politični komisar Niko Šilih in za njim 2. bataljon Tomšičeve brigade, ki se mu je kmalu priključila še 3. četa odredovega bataljona. Zvečer so skupaj odšli v akcijo na Polico, toda razen tega, da so močno obstreljevali sovražnikovo postojanko, niso opravili ničesar. Potem sta se oba bataljona vrnila na svoje stalnejše položaje; o izgubah tako na eni kot na drugi strani ni nobenih poročil.

Dopoldne 13. decembra je bil v zvezi z združitvijo odredovega 3. bataljona in 2. bataljona tomšičevcev sestanek obeh njunih štabov; na njem so se dogovorili o najvažnejših organizacijsko-kadrovskih opravilih, popoldne pa opravili preureditev na zboru obeh bataljonov. Drugi bataljon Tomšičeve brigade seje s tem povečal na 170 ljudi.⁷⁰

VIRI

¹ Prispevek: Jože Slapničar-Jošt.

² Lado Ambrožič - N ovij an. Gubčeva brigada, str. 59 in 60; v nadaljnjem: Ambrožič, Gubčeva brigada.

³ Poročilo štaba 1. bataljona Vzhodnodolenjskega odreda z dne 10. oktobra 1942, Zbornik VI-4-61; poročilo štaba Vzhodnodolenjskega odreda z dne 15. oktobra 1942, Zbornik VI-4-63.

- ⁴ Poročilo okrožnega komiteja KPS Novo mesto z dne 19. novembra 1942 centralnemu komiteju KPS, Dokumenti LRS 4, dok. 74.
- ⁵ Ustna izjava: Alojz Grčar-Mitja Štajercu
- ⁶ Poročilo namestnika političnega komisarija glavnega poveljstva z dne 21. oktobra 1942, Zbornik VI-4-65.
- ⁷ Zoran Hudales, Občina Trebnje v NOB, str. 323; v nadaljnjem: Hudales, Občina Trebnje v NOB.
- ⁸ Ambrožič, Gubčeva brigada, str. 117.
- ⁹ Poročilo komisije glavnega poveljstva z dne 11. novembra 1942, Zbornik VI-4-81.
- ¹⁰ Prispevek: Franc Kožamelj-Dimče.
- ¹¹ Naredba glavnega poveljstva in izvršnega odbora Osvobodilne fronte z dne 30. oktobra 1942, Zbornik VI-4-73.
- ¹² Poročilo štaba Zapadnodolenjskega odreda z dne 2. novembra 1942 glavnemu poveljstvu, Zbornik VI-4-76; prispevek: Milan Megušar-Borut.
- ¹³ Prispevek: Jože Janež-Pepe.
- ¹⁴ Naredba glavnega poveljstva z dne 28. oktobra 1942, Zbornik VI-4-69.
- ¹⁵ Prispevek: Alojz Bele-Tičko.
- ¹⁶ Hudales, Občina Trebnje v NOB, str. 347.
- ¹⁷ Nezgode na železnici, A IZDG F 529.
- ¹⁸ Direktiva glavnega poveljstva z dne 1. novembra 1942, Zbornik VI-4-74.
- ¹⁹ Poročilo štaba Zapadnodolenjskega odreda z dne 2. novembra 1942 glavnemu poveljstvu, Zbornik VI-4-76.
- ²⁰ prav tam.
- ²¹ Jože Levstik-Vid, Izvajanje agrarne reforme med NOB na Dolenjskem, Borec 1972-8/9, str. 421.
- ²² Iz kronike Mirne na Dolenjskem, last krajevne organizacije ZB Mirna.
- ²³ Obvestilo štaba Zapadnodolenjskega odreda z dne 12. novembra 1942 tovariškemu štabu Vzhodnodolenjskega odreda, A CK ZKS št. 5644.
- ²⁴ Prispevek: Alojz Bele-Tičko; po spominu avtoija.
- ²⁵ Razporeditev policije in oddelkov MVAC na teritoriju, ki ga je nadzorovala pehotna divizija »Isonzo« v decembru 1942, Vojno zgodovinski inštitut JA, arhiv italijanske 2. armade, film 109, posnetek 127.
- ²⁶ Razporeditev podrejenih ustanov in enot višje komande oboroženih sil »Slovenlja-Dalmacija« 1. novembra 1942, Zbornik XIII-2-117.
- ²⁷ Poročilo namestnika političnega komisarija glavnega poveljstva z dne 21. oktobra 1942, Zbornik VI-4-65.
- ²⁸ Prispevek: Avgust Vovk-Jurče.
- ²⁹ Franček Saje, Belogardizem, druga izdaja, str. 467.
- ³⁰ Tina Župančič, Frata, str. 57, zbirka Dokazi, Borec 1962; prispevek: Majjan Hočevvar-Murat.
- ³¹ Poročilo namestništva glavnega poveljstva z dne 22. oktobra 1942, Zbornik VI-4-66.
- ³² Poročilo 2. čete Zapadnodolenjskega odreda z dne 12. decembra 1942 štabu Vzhodnodolenjskega odreda, A CK ZKS št. 5616.
- ³³ Prispevek: Mirko Pirc-Miki in Stane Židan.
- ³⁴ Direktiva glavnega poveljstva z dne 1. decembra 1942, Zbornik VI-4-74; poročilo komisije glavnega poveljstva z dne 11. novembra 1942, Zbornik VI-4-81.
- ³⁵ Prispevek: Avgust Vovk-Jurče.
- ³⁶ Poročilo komisije glavnega poveljstva z dne 11. novembra 1942, Zbornik VI-4-81.
- ³⁷ Okrožnica centralnega komiteja KPS z dne 17. novembra 1942 partijskim organizacijam na terenu in v vojski; Jesen 1942 v Sloveniji, korespondenca Edvarda Kardelja in Borisa Kidriča, Ljubljana 1963, dokument 143, v nadaljnjem: Jesen 1942.
- ³⁸ Navodila glavnega poveljstva z dne 12. januarja 1943 štabu Dolenjske operativne cone, Zbornik VI-5-12.
- ³⁹ Seznam tovarišev in tovarišic, ki so bili poslani iz Zapadnodolenjskega odreda v brigado, A CK ZKS št. 5649; prispevek: Franci Puh-Rob.
- ⁴⁰ Ambrožič, Cankajeva brigada, str. 61.
- ⁴¹ Lado Ambrožič-Novljan, Partizanska protiofenziva, str. 224; v nadaljnjem: Ambrožič,

Partizanska protiofenziva; NOV na Slovenskem, str. 392.

⁴² Ambrožič, Cankarjeva brigada, str. 66

⁴³ Poročilo štaba 13. hrvatske udarne brigade »Josipa Kraša« z dne 3. decembra 1942 o napadu na Suhor, Zbornik VI-4-116.

⁴⁴ Prispevek: Mirko Pirc-Miki.

⁴⁵ Ambrožič, Partizanska protiofenziva, str. 224.

⁴⁶ Prav tam, str. 223.

⁴⁷ Sporočilo štaba Vzhodnodolenjskega odreda z dne 8. decembra 1942 Roški četi, A CK ZKS št. 5529; prispevek: Avgust Vovk-Jurče.

⁴⁸ Ambrožič, Gubčeva brigada, str. 97 in 101.

⁴⁹ Ustna izjava: Alojz Grčar-Mitja Štajerc.

⁵⁰ Spisek tovarišev in tovarišic, ki so poslani iz Zapadnodolenjskega odreda v brigado, A CK ZKS št. 5649.

⁵¹ Dnevnik glavnega štaba NOV in PO Slovence od 1. avgusta do 16. oktobra 1942, Zbornik VI-4, priloga 1.

⁵² Prispevek: Ludvik Smrekar.

⁵³ Poročilo komandanta 3. bataljona Zapadnodolenjskega odreda z dne 16. novembra 1942, A CK ZKS št. 5645.

⁵⁴ Poročilo zaupnika CK KPS Jožeta Moškriča z dne 31. oktobra 1942 Edvardu Kardelju, Jesen 1942, dok. 52.

⁵⁵ Poročilo komandanta 3. bataljona Zapadnodolenjskega odreda Ludvika Smrekarja z dne 4. novembra 1942 Borisu Kidriču in Edvardu Kardelju, Jesen 1942, dok. 77.

⁵⁶ Poročilo štaba 3. bataljona Zapadnodolenjskega odreda z dne 16. novembra 1942 o akcijah na vzhodu Ljubljane, Zbornik VI-4-95.

⁵⁷ Prav tam.

⁵⁸ Poročilo zaupnika CK KPS Jožeta Moškriča z dne 8. novembra 1942 Edvardu Kardelju in Borisu Kidriču, Jesen 1942, dok. 100.

⁵⁹ Poročilo komandanta 3. bataljona Zapadnodolenjskega odreda Ludvika Smrekarja z dne 15. novembra 1942 Edvardu Kardelju, Jesen 1942, dok. 127.

⁶⁰ Poročilo štaba 3. bataljona Zapadnodolenjskega odreda z dne 16. novembra 1942, Jesen 1942, dok. 138.

⁶¹ Poročilo zaupnika CK KPS Jožeta Moškriča z dne 17. novembra 1942 Edvardu Kardelju, Jesen 1942, dok. 142.

⁶² Poročilo štaba 3. bataljona Zapadnodolenjskega odreda z dne 16. novembra 1942, Jesen 1942, dok. 138.

⁶³ Vojaško poročilo komandanta 3. bataljona Zapadnodolenjskega odreda Ludvika Smrekarja z dne 7. decembra 1942, A CK ZKS št. 5648.

⁶⁴ Poročilo zaupnika CK KPS Jožeta Moškriča dne 26. in 27. novembra 1942 Edvardu Kardelju, Jesen 1942, dok. 179.

⁶⁵ Vojaško poročilo komandanta 3. bataljona Zapadnodolenjskega odreda Ludvika Smrekarja z dne 7. decembra 1942, A CK ZKS št. 5648.

⁶⁶ Poročilo obveščevalca 3. bataljona Zapadnodolenjskega odreda z dne 22. novembra 1942, A CK ZKS št. 5646.

⁶⁷ Poročilo komandanta glavnega poveljstva slovenskih partizanskih čet Ivana Mačka z dne 28. novembra 1942 Borisu Kidriču o položaju v Podlipoglavu, Jesen 1942, dok. 187.

⁶⁸ Vojaška poročila »S slovenskih bojišč«, ki jih je Edvard Kardelj objavil v Slovenskem poročevalcu dne 2. decembra 1942, Jesen 1942, dok. 197; poročilo štaba 11. armadnega korpusa z dne 9. decembra 1942 komandi 2. armadne grupe »Slovenya-Dalmacija«, arhiv 11. armadnega korpusa, film 113, fotos 617.

⁶⁹ Dnevnik: Niko Silihi.

⁷⁰ Poročilo partijskega biroja udarne brigade »Tone Tomšič« z dne 30. decembra 1942 o partijski organizaciji, Zbornik VI-4-140.

Prispevek k partizanski protiofenzivi

Prvi pogoj za uspešen začetek partizanske protiofenzive, ki jo je glavno ■ poveljstvo slovenskih partizanskih čet napovedalo že sredi septembra 1942, je bila ustanovitev manevrskih enot, ki bodo sposobne za velike vojaške akcije. In bila sta potrebna samo dobra dva meseca, da so narodnoosvobodilne enote na Slovenskem že začele svoj neustavljivi ofenzivni pohod.

Zmagi v Suhorju in Ajdovcu sta potrdili pričakovanja, obenem pa zastavili nove naloge. Za uspešno nadaljevanje partizanske zimske ofenzive so bili potrebni novi in sposobni borci ter mobilizacijsko in vojaško prizadevne enote v zaledju.

Organiziranost in dejavnost odreda

Po odhodu 75 borcev in bork odreda v Gubčevo brigado ter med pripravami »Smrekarjevega« bataljona, da se vključi v Tomšičevo brigado, je prišlo med Zapadnodolenjskim in Vzhodnodolenjskim odredom do pregrupacije čet. Iz ohranjene dokumentacije zvemo, da je do tega prišlo najprej pri Vzhodnodolenjskem in šele 14 dni pozneje pri Zapadnodolenjskem odredu.

Osmega decembra 1942 je 2. četa 2. bataljona Zapadnodolenjskega odreda prejela na Pogorelcu sporočilo štaba Vzhodnodolenjskega odreda, da je njihovemu odredu pridružena po nalogu glavnega poveljstva. Ob tej priložnosti je štab Vzhodnodolenjskega odreda zahteval, n'j'mu četa pošlje poročilo o svojem delu v zadnjem tednu ter o stanju moštva, orožja in opreme. V zaključku je bilo navedeno, da bo četo kmalu obiskal Jože Nose-Tone Špan* in jo seznanil z navodili v zvezi s to spremembo.¹

Dvanajstega decembra sta komandir in politični komisar 2. čete Jože Murn-Pero in Franjo Kastelic-Džon sestavila za štab Vzhodnodolenjskega odreda poročilo in v njem navedla, da šteje četa tega dne 29 tovarišev in 6 tovarišic ter da je med njimi 9 tovarišev in ena tovarišica iz drugih enot. Med vsemi 35 pripadniki čete je bilo veliko bolnih in 13 ranjencev, ki so še-

* Ob začetku velike italijanske ofenzive na Kočevski Rog je bil namestnik političnega komisarja 5. grupe odredov.

le okrevali. Vsi moški so imeli puške in bombe, tovarišice pa niso imele orožja; četa je bila brez puškomitraljeza. Glede na takšno stanje stajo poveljujoča ocenila kot »vojaško malo sposobno«, v kulturnopolitičnem pogledu pa kot dobro razgibano. Četa je imela svoj stenski časopis ter redne politične ure in partijske sestanke.

Do 15. decembra je štab Vzhodnodolenjskega odreda poslal 2. četi, ki jo je imenoval »Roška«, več biltenov in razna navodila, s katerimi jo je opozoril na naloge trajnejšega pomena. Med slednjimi je poudaril, da mora četa skrbeti za prekop cest na svojem terenu, še posebno od Poljan do Črmošnjic.²

Tri dni zatem je štab Dolenjske operativne cone* sporočil štabu Vzhodnodolenjskega odreda, da mu je dodeljen sektor Pogorelec, medtem ko spada sektor njegovega bivšega 1. bataljona pod Zapadnodolenjski odred. Ta je obsegal prostor med železniško progo Trebnje-Novo mesto, levim bregom Krke od Novega mesta do Kostanjevice, okupacijske razmejitvene črte do Tržišča in sevniško železniško progo do Trebnjega.

Ker je menil, da je prevzem 2. čete 2. bataljona Zapadnodolenjskega odreda opravljen, je 19. decembra 1942 štab Vzhodnodolenjskega odreda poslal glavnemu poveljstvu poročilo, daje odred dokončno oblikovan, ker je vanj vključil enoto komandirja Jožeta Muma-Pera in Franca Kastelica-Džona kot svojo 4. četo.

Kdaj in kako je bil Zapadnodolenjski odred obveščen o pregrupaciji čet z istočasno spremembo akcijskega območja, ni podatkov, vsekakor pa je za to zvedel pred 22. decembrom 1942. To potrjuje tedensko poročilo štaba Zapadnodolenjskega odreda za čas od 15. do 22. decembra 1942, kjer četa komandirja Jožeta Murna-Pera ni vpisana, zato pa je vključena četa komandirja Vinka Robka in označena kot 2. četa Zapadnodolenjskega odreda. V tem poročilu je rečeno, da šteje 2. četa 50 borcev in 2 borki, da ima 45 pušk, en puškomitraljez, 100 bomb in več kot 4000 nabojev.⁴

Četo sta vodila komandir Vinko Robek in politični komisar Franc Kumše-Stamenko, vodnika sta bila Ivan Medved-Johan in Adolf Gospodarič-Ferdo, politična delegata Janez Kraševac in Franc Trlep, obveščevallec je bil Ivan Majcen-Jovo, intendant pa France Jerič. Delovala je na območju bivšega, že omenjenega 1. bataljona Vzhodnodolenjskega odreda.

Ob predstavitvi v Zapadnodolenjski odred je četa prejela od komandanta Vzhodnodolenjskega odreda Naceta Majcna-Tarasa nalog, naj bo še naprej

* Proti koncu jeseni 1942 je prišlo na vseh velikih bojiščih 2. svetovne vojne do zgodovinskih preokretov. Sile osi Rim-Berlin-Tokio so bile zaustavljene in prisiljene v obrambne boje. Ker je bilo pričakovati nagle spremembe tudi na Balkanu in v Sredozemlju, je to prav tako zahtevalo spremenjen način boja na jugoslovanskem bojišču in v Sloveniji. Predvsem je bila potrebna povečana partizanska ofenzivnost. Da to doseže, je glavno poveljstvo okrepilo brigade in razdelilo enote v štiri operativne cone, vsako s svojim operacijskim območjem.

Najmočnejša je bila Dolenjska operativna cona, kije imela Gubčevo in Cankarjevo brigado ter Zapadnodolenjski in Vzhodnodolenjski odred. Delovala je na Dolenjskem, do železniške proge Ljubljana-Kočevje.

Poveljstva operativnih con so na svojem ozemlju ukrepala samostojno in si določala cilje akcij, glavno poveljstvo pa je usklajevalo njihovo dejavnost.³

Alojz Grčar-Mitja Štajerc, komandant odreda

na voljo štabu Dolenjske operativne cone oziroma brigade, ki bi prišla na njeno območje, ter naj pomaga novomeškemu okrožnemu odboru OF. Zaradi tega se je vključila v Zapadnodolenjski odred šele v zadnjih desetih dneh januarja 1943, do takrat pa je bila znana kot »Hmeljniška četa«.

Kot vemo, se je 20. decembra 1942 komandant 2. bataljona Zapadnodolenjskega odreda Avgust Vovk-Jurče z ostankom svoje enote javil štabu odreda v taboru pod Zaloko. Njegovo moštvo je bilo takoj vključeno v 1. četo odreda. Taje zdaj štela 57 partizanov in 11 partizank ter je bila oborožena z 59 puškami, dvema strojnicama, skoraj 100 bombami in okrog 4500 naboji. Zaupana je bila Alojzu Grčarju-Mitji in Francu Aliču-Čiru, ki sta dotlej vodila odredov 1. bataljon. Vendar je četa v tej obliki in pod takšno komando obstajala samo nekaj dni.

Okrog 25. decembra je bila iz 1. čete odreda izločena skupina 20 borcev z namenom, da jo v naslednjih tednih številčno okrepijo in uredijo v odredovo 3. četo. Skupino sta prevzela Avgust Vovk-Jurče kot komandir in Rudi Burgar-Maks kot politični delegat. Ker sta bila Alojz Grčar in Franc Alič prav takrat odredjena na odgovornejše dolžnosti, je v zmanjšani 1. četi postal komandir Jože Slapničar-Još, politični komisar pa Franc Igličar-Branko. Vodnika sta bila Alojz Bele-Tičko in Jože Marincelj-Žozo, politična delegata pa Velimir Kraševac-Igor in Vasilij Ocvirk-Vasja.

Šestiindvajsetega decembra 1942 je glavno poveljstvo slovenskih partizanskih čet izdalo Naredbo o sestavi štabov con, brigad in odredov, ki je prinesla spremembo tudi v štabu Zapadnodolenjskega odreda.⁵ Dotodanja komandant Albert Jakopič-Kajtimir in politični komisar Jože Malnarič-

Križevski sta bila določena na druge dolžnosti,* namesto njiju pa sta bila za komandanta oziroma političnega komisarja postavljena Alojz Grčar in Bogomir Peršič. Franc Alič-Čiro je bil imenovan za pomočnika odredovega političnega komisarja. Na podlagi te naredbe je 12. januarja 1943 objavil štab Dolenjske operativne cone odredbo o teh imenovanjih, vendar z razliko, daje bil za pomočnika političnega komisarja odreda imenovan Avgust Farčnik-Sandi. S to odredbo sta bila v štab odreda vključena še Niko Mevželj kot obveščevalec in France Jerič kot intendant.

Pred iztekom januarja 1943 pa je v odredu prišlo še do naslednjih kadrovskih sprememb: Vodnika Alojz Bele-Tičko in Jože Marincelj-Zožo sta bila prestavljena iz 1. čete, na njuni mesti je štab odreda določil desetarja Franca Plevnika-Voja in borca Jožeta Grabljeveca-Novija. Na terensko politično delo je odšel komandir 1. čete Jože Slapničar-Jošt, ki gaje na položaju zamenjal Avgust Pogačnik-Gustl, a samo za tri tedne. Koje ta odšel iz odreda, je komandir 1. čete postal vodnik Jože Grabljevec.

Ob vseh organizacijsko-kadrovskih premikih v decembru 1942 je odred opravil naslednje manjše akcije:

Dne 17. decembra 1942 pozno zvečer je bojna skupina odredovcev pod vodstvom Jožeta Slapničarja-Jošta, preizkušenega minerja iz velike akcije na vlak med Birčno vasjo in Uršnimi seli avgusta in v Zvijavnici novembra 1942, opravila na železniški progi med Trebnjem in Gomilo uspešno diverzijo. V ovinku pri km 4,3 je na dveh mestih razstrelila tračnice in povzročila šesturen zastoj v prometu.

Osemnajstega decembra seje oddelek 2. čete komandirja Vinka Robka spustil do reke Krke in v Dobravi, k. 154, uničil že pripravljeno ogrodje, s katerim so tiste dni nameravali Italijani popraviti ondotni most. Tako je bila za daljši čas pretrgana najkrajša cestna zveza med Škocjanom in Šentjernejem.

Ko so 18. in 19. decembra Italijani hajkali od Trebnjega prek Trebelnega do Radulje in nazaj, so bili borci odreda pripravljeni na položajih od Pečic proti Tihaboju. Četa komandirja Robka se je iz Klenovika pri Škocjanu premaknila v Bojnik, kjer je ostala nadaljnja dva dneva, zatem pa je odšla v vas Stara vina, pod okupacijsko razmejitveno črto, in se nastanila v »Ruparjevi zidanici«.

Pred koncem leta 1942 je odred izvršil tudi dve rekviziciji: 21. decembra na Veseli gori in dan zatem na Mirni.

Ker so zaradi zime postajale razmere za bivanje v gozdu vse bolj težke, seje odred po dogovoru z glavnim komandantom Ivanom Mačkom-Matijo

* Komandant Albert Jakopič je bil odrejen za komandanta Soškega odreda, politični komisar Jože Malnarič pa za komandanta Vzhodnodolenjskega odreda. Kdaj je Jože Malnarič odšel iz Zapadnodolenjskega odreda, ni znano. Vemo le, daje 12. januarja 1943 štab Dolenjske operativne cone zahteval njegov prihod v Vzhodnodolenjski odred, štiri dni pozneje pa je Jože Malnarič že kot komandant Vzhodnodolenjskega odreda podpisal dopis za Zapadnodolenjski odred. Albert Jakopič je odred zapustil 23. januarja 1943 in odšel na Primorsko. Z nji™ sta kot kuriqa-spremljevalca odšla odredova borca Franc Oblak-Drejčec in Boris Grom, ki sta prav tako ostala na Primorskem.

prestavil v vas. Med 23. in 25. decembrom 1942 so štab odreda ter njegova 1. četa in skupina komandirja Jurčeta postopoma zapustili tabor v Jelovki pod Zaloko in se nastanili v bližnjem Zgornjem Zabukovju, po podih in hišah kmetov Breznika, Zidarja in Blažiča.

V napadu na Dob

V programu partizanske protiofenzive pozimi 1942-43 je dobil odred svoj prostor in svojo nalogo. Predvideno je bilo, da se njegove čete premaknejo do črte Molnik-Lipoglav, odkoder bi nadzorovale tamkajšnji predel ljubljanske okolice,⁶ vendar njegov štab o tem ni bil obveščen.* Ker pa je deloval na območju, kjer je Dolenjska operativna cona pripravljala vrsto napadov na sovražnikove postojanke, so bile pri tem njegove čete vseeno dobro zaposlene. Svoje naloge so v celoti izpolnile in uspešno sodelovale že v prvih dveh nalogah tega velikega partizanskega vojaškega načrta.

Do začetka zadnjega tedna v letu 1942 je štab Dolenjske operativne cone zbral na območju med Trebnjem in Šmarjeto dva bataljona Tomšičeve brigade med Cirknikom in Mirno, Gubčevo v Rihpovcu, Gradišču in na Stari gori, Cankarjevo pa na širšem območju Šmarjete. Zapadnodolenjski odred je imel 1. četo skupaj z Jurčetovo skupino v Zabukovju blizu okupacijske razmejne črte, 2. ali Robkovo četo pa v Starih vinih nad Zagradom.

Toliko vojske na enem samem prostoru je napovedovalo, da se pripravljajo velika akcija, za katero so poveljstva teh enot dobila naslednje naloge: Tomšičeva je morala zavarovati smer proti Trebnjemu in v svojem zaledju razrušiti železniško progo do Mirne; Gubčeva je bila določena, da onemogoči železniško progo med Mirno in Bistrico, uniči fašistično postojanko v gradu Dob** in zadrži sovražnika v Mokronogu; Cankarjeva brigada je morala rušiti železniške naprave od Bistrice do Tržišča, napasti Krmelj in Tržišče, obenem pa zadržati morebitni posredovalni pritisk vojaštva z nemške strani.

Ker sta poznali razmere na terenu, so odredovi četi dodelili brigadam, da bosta njihovim bataljonom pomagali pri rušenju železniške proge, pri napadih na sovražnikove postojanke, pri zavarovanju pred morebitnim posredovanjem italijanskega vojaštva in pri prevozu ranjencev.

* Koje 23. januarja 1943 Tomšičev bataljon zapustil teren pri Policiji poročal štabu Dolenjske cone, »da Zapadnodolerski odred še ni prišel in da po izjavi njegovega komandanta Kajt'mira sploh še ni dobil tozadevne naredbe«.⁷

** V gradu Dob, kije imel obvladujoč položaj nad dolino, imenovano Puščava, je tisti čas živel njegov lastnik grof Feliks Logotetti z družino in služabniki. Varoval gaje vod 19 fašistov, ki so pripadali 117. bataljonu črnih srja iz Mokronoga. Pri njih je v decembru 1942 našel zavetje in gostoljubje tudi že omenjeni organizator bele garde, bivši šentrupeški župan Jože Mavsar z družino. Tako je poleg vojaštva bilo tiste dni v Dobu še 15 civilnih oseb.

Štiriindvajsetega decembra 1942 je bila 1. odredova četa za čas akcije v Mirenski dolini postavljena pod komando Tomšičeve brigade, štab odreda pa je četi priključil še skupino Avgusta Vovka- Jurčeta. Ko je naslednjega dne prišel Alojz Grčar-Mitja v štab brigade Toneta Tomšiča, so se zmenili, da bo Vovkova skupina iz 1. odredové čete priključena 1. Tomšičevemu bataljonu za zavarovanje smeri proti Trebnjemu, medtem ko bo odredova 1. četa dodeljena brigadnemu 3. bataljonu kot pomoč pri rušenju železniške proge in uničevanju naprav ob njej.

Druga četa odreda je od štaba Cankarjeve brigade prejela ukaz, naj v akciji sodeluje predvsem z vodniki njenih treh bataljonov. Tudi odredova obveščevalna služba je bila vključena v priprave za akcijo: že do osredotočenja brigad med Trebnjem in okupacijsko razmejitevno črto je zbrala podatke o razmerjih na terenu, razporedu prostorov v graščini Dob in o moči tamkajšnje fašistične posadke.⁸

V zatišju pred začetkom velike akcije je Tomšičeva brigada na božični večer organizirala velik miting na Mirni. Lepo okrašeno dvorano prosvetnega doma so njeni in odredovi borci skupaj s civilnim prebivalstvom napolnili do zadnjega kotička. Skrbno pripravljen program, praznično vzdušje in še posebej velika udeležba domačinov so bili dokaz življenjske moči osvobodilne vojske in zaupanja civilnega prebivalstva vanjo.

Da zadosti vernim borcem in krajanom, je odred ob istem času poskrbel za polnočnico pri Sv. Križu pri Litiji (Gabrovka). Štab odreda jo je skupaj s terenskimi političnimi delavci pripravil z vso resnostjo. Župniku Janezu Zajcu, ki je tiste čase sicer hodil maševat iz Škrljevega pri Šentrupertu k Sv. Križu pri Litiji, je oskrbel varno pot v obe smeri. Odredovci so osebno vabili prebivalce k božični slovesnosti, obenem pa zavarovali njeno izvedbo. Bojne skupine in zasede so odšle v smeri, odkoder bi utegnil priti sovražnik, najmočnejše proti Trebnjemu in Primskovemu.

Še pred enajsto uro zvečer se je v cerkvi in okoli nje zbralo veliko ljudi, ki se jim je pridružila močna skupina borcev in večina članov štaba odreda z zastavo. Ob tej priložnosti je veliko prebivalcev tega kraja prvič videlo jugoslovansko trobojnico s peterokrako zvezdo. V nabito polni cerkvi se je ob enajstih zvečer začela maša. Njeno z ničimer prikrajšano veličastnost je še posebej povzdignilo ubrano petje odredovcev, ki so mu kmalu pritegnili tudi domačini. Za vse navzoče je to bila na poseben način doživeta polnočnica, kije izzvenela bolj puntarska kot pa nabožna prireditev. Večer na Štefanovo je že bil določen za začetek velikega partizanskega napada na fašiste v Mirenski dolini.

Šestindvajsetega decembra 1942 popoldne je Zabukovje najprej zapustila Jurčetova skupina. Odšla je proti Brezovici in Hudejem, da pomaga 1. bataljonu Tomšičeve brigade varovati dolino Mirne pred vdorom Italijanov in belogardistov iz Trebnjega. Za njo je v dolino krenila 1. četa in se pod Trbincem pri Mirni priključila 3. bataljonu tomšičevcev. Polovica njenih borcev je ostala blizu železniške postaje Mirna, drugi so se s pripadniki Tomšičeve brigade razpotegnili vzdolž železniške proge proti Gomili. Pred samim začetkom akcije je bilo iz oddelka 1. čete, kije bil pri postaji, izlo-

Borca Zapadnodolenjskega odreda Ivo Kužnik in Franc Božič
(foto: Eijavec, Stična)

čenih nekaj srčnih prostovoljcev; poslali so jih Gubčevi brigadi za dopolnitev skupine, ki bo napadala Dob.*⁹

V akcijo je šla tudi 2. četa odreda. Zapustila je »Ruparjevo zidanico« in se priključila Cankarjevi brigadi, kjer so njene borce razporedili v dve skupini. Ena je šla s 3. bataljonom napadat Krmelj, druga pa z bataljoni, ki so bili poslani v zavarovalne akcije okrog Tržišča. Posameznike, domačine iz tistih krajev, so uporabili kot vodnike manjših in posebnih skupin. Čeprav ni bilo snega, se je že nekaj dni zadrževalo zelo hladno vreme.

V noči na 27. december 1942 se je mraz prav hitro in močno stopnjeval. Okrog enajstih zvečer so vzdolž železniške proge od Zvijavnice pred Mirno do Tržišča zagoreli ognji, potem pa se je začel splošen napad nanjo. Na povelje »Ho-ruk« je šlo njeno obračanje hitro od rok; delo sta še priganjala

* Takratni komandant odreda Albert Jakopič je pozneje izjavil, kako se spominja, daje nekaj borcev 1. čete odšlo za bombaše pri tej akciji in da so jih odpeljali gubčevci. Pri iskanju podatkov za vsi enega od bombašev pa nismo imeli uspeha.

mráz in bojni polet. Za četami Tomšičeve brigade, ki so držale zaporne položaje proti Trebnjemu, so odredovi borci pomagali uničevati železniški odsek pred Gomilo.

Do jutra so progo obdelali v dolžini okrog pet kilometrov, preobrnili pa so je približno 1,8 km. Na postaji Mirna so najprej poškodovali premikalne naprave in vstopni del železniške proge, okrog ene po polnoči pa zažgali postajno poslopje in skladišče. Še ponoči so zagorele železniške stavbe tudi na Rakovniku, v Šentjanžu in Trzišču. Poleg tračnic in objektov so to noč poškodovali tudi varnostne naprave ob železniški progi in telefonske zveze.

Najtežjo nalogo so izpolnjevali borci 1. bataljona Gubčeve brigade. Čeprav jim je uspelo hitro in neopazno vdreti v prvo nadstropje graščine Dob, so kmalu naleteli na močan in organiziran sovražnikov odpor. Začel se je boj za vsak prostor v graščini. Ko so se okrog 4. ure zjutraj branilci umaknili v drugo nadstropje, so partizani graščino zažgali in nadaljevali boj sredi ognja.

Tretji Cankarjev bataljon, kije imel nalogo uničiti sovražnikovo postojanko v Krmelju, jev začetku močno pritisnil in skozi žične ovire prodril do poslopja z vojaštvom. Tu je prišlo do kratkega zastoja, kar je zadoščalo, da so se Italijani zbrali in v nadaljevanju spopada borce uspešno zavrnil. Pri tem so jim pomagali nemški graničarji. Kljub temu so cankarijenci močno poškodovali železniško progo, postajo in vse naprave ob njej.

Obkoljeni sovražnikovi posadki v Trzišču in Mokronogu sta bili vso noč in še naslednji dan pod zapornim ognjem partizanskih čet in tako nista mogli pomagati napadenim v Dobu in Krmelju. Ker se je boj v graščini nadaljeval tudi zarana naslednjega dne, so napadalne skupine borcev dobile okrepitve.

V nedeljo, 27. decembra 1942 zjutraj je 3. bataljon Tomšičeve brigade zapustil Mirno in njeno najbližjo okolico ter odšel proti Mokronogu. Na svojem prvotnem položaju je še ves dan ostala samo 1. četa odreda, ne da bi do nje prišel sovražnik, ki se je z vlakom pripeljal že na pol poti od Trebnjega proti Mimi.

Tega dne zarana je krenil proti Mokronogu redni vlak in malo pred Gomilo, pri km 5,9, zaradi razdrte železniške proge zapeljal s strojem in dvema vagonoma po gramoznem nasipu. Čez kakšno uro so s posebno železniško oziroma vlakovno sestavo prišli Italijani do iztirjenega vlaka, se tam dalj časa zadržali in imeli vmes nekaj manjših prask z borci 1. bataljona Tomšičevcev. Ko jim je uspelo priklopiti za odvoz sposobne vagona, so se vrnili v Trebnje.

Tudi do Jurčetove skupine, kije imela položaje pri Hudejem, sovražnik to pot ni prišel.

S približevanjem noči tega dne je v partizanskih vrstah vse bolj naraščalo prepričanje, da bo sovražnik kmalu udaril. Ker je bilo posredovalne enote pričakovati iz smeri Trebnjega, je pozno popoldne prejela odredova 1. četa ukaz, naj pomaga zavarovati ta del akcijskega prostora. Z nočjo je odšla na položne med cesti, ki peljeta iz Gomile mimo Dola oziroma skozi

Račje selo proti Trebnjemu, in se tu povezala s četami 1. bataljona Tomšičeve brigade.

To noč so partizani v tem okolišu ponovno občutili, kako jim je civilno prebivalstvo privrženo. Kljub temu da so pričakovali vdor Italijanov in belogardistov, so tiste dni po vaseh Račje selo, Gorenja vas, Hudeje in drugih »na veliko« kuhali hrano za borce. To je partizanom na položajih močno dvigalo moralo in pomagalo blažiti mrz, ki je prav takrat hudo pritiskal.

Boj za Dob je trajal ves dan 27. decembra, z nočjo pa so se njegovi branilci vdali. Ker so izročeno orožje kljub dogovoru o vdaji namenoma onesposobili, so zmagovalci postrelili vseh 19 fašistov posadke in z njimi vred vse, ki so jim v boju pomagali.

Gubčeva brigada je imela v tej akciji dva mrtva. Zaplenjeno je bilo 17 pušk, ena lahka in ena težka strojnica, veliko živine in živeža.

Del odredove 2. čete je po končani akciji na Dob pomagal odvažati za-seženo blago in živino. Največ tega so odpeljali v bolnišnico, ki je takrat bila blizu Šmajete na Dolenjskem.¹⁰

Naraščajoča ogroženost blokiranih garnizonov in predolgo gospodarjenje partizanov po Mirenski dolini sta poveljstvo divizije »Isonzo« prisilila, daje v noči na 28. december 1942 poslalo iz Novega mesta v Trebnje izdatno okrepitev za tamkajšnjo stalno posadko. Poleg manjših posebnih skupin sta tja prišla tudi ves 3. bataljon 24. pehotnega polka in ena četa MVAC. Z vsem tem vojaštvom je po uvodnem topovskem obstreljevanju 28. decembra zarana krenil polkovnik Pelazzi proti Dobu. Ker pa je precenjeval moč svoje kolone in podcenjeval bojno pripravljenost partizanskih čet, je določil najlažjo pohodno smer. Kolona naj bi šla skozi Račje selo, Hudeje, Brezovico in Gomilo do Mirne ter naprej v Dob.

Po prejemu poročil o moči in poti prodiranja sovražnika sta se del Tomšičeve brigade in 1. četa odreda premaknila čez železniško progo, pri smeri Trebnje-Mima, z zahodne na vzhodno stran in svoje položne razpotegnila po gozdnem pobočju od Gomile proti Mirni. Prek Račjega sela do Hudejega so Italijani in belogardisti prišli brez večjih ovir in hitro. A še preden so dosegli Brezovico, so jih že napadli borci 1. bataljona Tomšičeve brigade, razporejeni v gozdu med Gomilo in Gričem.

Sovražnik je najprej zavzel obrambne položaje, nato pa skušal izsiliti svoj preboj; toda to se mu spričo odpora partizanov ni posrečilo. Ker je bil ves dopoldan prisiljen ostati na bojni črti Hudeje-Gomila in je spoznal, da na Mimo ne bo prišel po cesti ob železniški progi, se je odločil nadaljevati pot mimo vasi Sevnica in prek Trbinca v dolino reke Mirne. A tudi ta smer ni bila najbolje izbrana. Pri Trbincu je Pelazzijeve enote pričakal 3. bataljon Tomšičeve brigade, jih napadel in spet dalj časa zadrževal. Italijanom pa seje začelo muditi. Bilo je že sredi popoldneva, ko je del njihove posredovalne kolone s hudim pritiskom le dosegel koto 364 in se od tod zagнал v Mimo.¹¹

Prav takrat seje v svoj tabor vračala Jurčetova skupina, kije opravljala nalogo izvidnice proti Trebnjemu. S položaja pri Hudejem je že dopoldne

Ive Šubic, Partizanka Ela, 1943, svinčnik

opazila sovražnika, ko je šel od Račjega sela proti Brezovici, vendar se mu ni odkrila. Čutila se je prešibko za samostojen nastop, zato se je raje postopoma umikala proti Zaloki in pri tem ves čas obveščala zaledje o gibanju sovražnika. Pod Cimikom se je razvila v kolono po eden in kmalu zatem stopila iz gozda na čist prostor z njivami, travnikom in samotno domačijo. Ker se je tu počutila varno, si je privoščila krajši postanek; nekaj borcev je stopilo v hišo za gospodinjo, ki je ponudila hrano.

Takoj nato je bila četa napadena s strojničnim ognjem, ki ga je v njen bok namerila dolga sovražnikova zaseda iz bližnjega gozda. Kljub presenečenju so se partizani hitro znašli, najprej pa puškomitraljezec Ivan Smrke. Z bliskovito naglico je dosegel še nezasedeni rob gozda in udaril po napadalcu. Za trenutek je zmanjšal pritisk sovražnikovega orožja, da so se soborci lahko prevrgli do njega. Pri tem je bil lažje ranjen samo Rudi Burgar - Maks. Sovražnikov oddelek je pripadal zaščiti levega boka Pelazzijeve kolone, ki se je takrat iz Trebnjega prebijala v Mirno.

V pričakovanju vdora sovražnikove posredovalne kolone so partizani zažgali Mirenski grad, da se v njem ne bi naselila sovražnikova posadka. Sicer pa so ga okupatorjevi vojaki že predtem nekajkrat oropali.

Ko so se Italijani in belogardisti pretolkli skozi zapore Tomšičevih čet do Mirne, je bila pot za Dob odprta. Do uničene graščine so prišli v poznih popoldanskih urah. Ogledali so si prizorišče boja in čez nekaj dni v poročilo zapisali, da so od gradu, ki je gorel, ostali samo glavni zidovi, medtem ko so se vsa nadstropja zrušila v pritličje, kjer so se nagrmadile velike ruševine. Potrdili so tudi, da je padlo 18 vojakov in en oficir.¹² Kolona je iz Doba nadaljevala pot do Mokronoga, kamor je prišla ob 19. uri.

Mrtve so prišli pobrat naslednji dan iz Trebnjega; to so opravili obenem s kazenskim pohodom po vaseh med reko Mirno in Blatnim klancom. V Volčjih ryivah so fašistični vojaki in belogardisti krenili na Stan in Debenc, kjer so ropali in požigali. Upepelili so 36 poslopij, največ zidanic. Gorje bi bilo še dosti večje, da se jim niso zoperstavile partizanske čete; tomšičevci so jim preprečili prodor do Stare gore in Zabrdja, Cankarjeva brigada pa jih je zavrnila v Blatnem klanecu.

Po končani akciji v Mirenski dolini je odšla Gubčeva brigada na Trebelno in okoliš, kjer je ostala do novega leta. Borci Cankarjeve brigade so se od starega leta poslovili v Češnjicah in na Rihpovcu, 1. in 3. bataljon Tomšičeve brigade pa v vaseh ob cesti, ki pelje iz Mirne proti Tihaboju. V njuni sosesčini, pod okupacijsko razmejitveno črto, je bil štab z borci odredove 1. čete in Jurčetove skupine, odredova 2. četa pa seje vrnila na Stara vina.

Velika večina partizanov Zapadnodolenjskega odreda seje od starega leta 1942 poslovila v Zabukovju.

Na »Španovem«

Zagnanost borcev in dobra organizacija napada na mirensko železniško progo nista zadoščala za njeno trajnejšo onesposobitev. Tračnice so bile bolj prevrnjene kakor uničene, zato je bilo pričakovati, da bodo Italijani železniško progo kmalu popravili in promet na njej obnovili, saj jih je k temu gnala velika potreba po oskrbovanju postojank v Mokronogu, Krmelju in Trzišču. Spricho tega je štab Dolenjske operativne cone odločil, da železniško progo od Trebryega do okupacijske razmejitvene črte vnovič napade.

Ne da bi večini borcev povedal namen poti, je 1. januarja 1943 zvečer poslal štab odreda 1. četo na Mirno. Odredovci, ki so bili še pod vtisom silvestrovanja, so menili, da gredo na novoletni miting. Eno skupino je peljal Alojz Grčar-Mitja Štajerc v smeri Rakovnika, drugo pa Franc Alič-Čiro proti Mirni. Ko pa sta se skupini usmerili k železniški progi, je borcem na mah postalo jasno, za kakšen »miting« gre. Kmalu so borci, ki so krenili proti Rakovniku, dobili krampe, lopate in železne drogoe, potem pa so se priključili Gubčevi brigadi ter z njo vso noč temeljito uničevali odsek med Mirno in Šentrupertom.

Skupina, ki jo je vodil Franc Alič-Čiro, je bila določena kot pomoč tomšičevcem in cankarjevcem pri rušenju odseka med Trebnjem in Mirno. Na čelu tega oddelka je šel puškomitraljezec Ivan Smrke s češko »zbrojevko«, zadnji pa je bil mitraljezec z italijansko »breda«.

Brez zlega namena je Smrke sprožil pred Mimo kratek rafal v čast novega leta; z odobritvijo Franca Aliča mu je odgovorila »breda« na začelju. Dobra volja pa je takoj sprožila nevšečno dogodivščino. Odredovci niso vedeli, da se je to noč prav v tem rajonu zadrževal del glavnega poveljstva s svojim spremstvom. Ker so ga rafali spravili v preplah, in ko je bilo ugo-

tovljeno, kdo in zakaj strelja, je komandant Ivan Maček-Matija ukazal Francu Aliču, naj se z borci takoj vrne v tabor. In tako ta skupina odredovcev to noč ni opravila akcije.

Do jutra so enote na progi opravile delo tako temeljito, daje lahko prvi vlak pripeljal na Mirno šele 20. januarja 1943.

To noč sta bila zelo uspešna tudi 2. in 3. bataljon Cankarjeve brigade. Z miniranjem proge med Trebnjem in Ponikvami sta povzročila iztirjenje vlaka s cisternami. Prevrnili sta se dve lokomotivi in sedem vagonov, to pa je povzročilo 93-urno prekinitev prometa.

Naslednji udarec je partizanska zimska ofenziva namenila zvezi treh belogardističnih postojank v dolini reke Temenice. Ustanovljene so bile ob koncu 5. faze velike italijanske ofenzive okrog 5. septembra 1942, ter so se v vasi Temenica, Dolerci vasi in na dominantnem Primskovem hitro utrdile. Kakor klin so se zarile med železniško progo in okupacijsko razmejitveno črto, v sredino prostora, ki je Ljubljano in njeno okolico povezoval z Dolenjsko, ter močno ovirale osvobodilno gibanje v tem predelu.

V Temenici je bil med organizatorji belogardizma veleposestnik Alojz Groznik, po domače Špan iz Dolenje vasi št. 1. Ko so skozi te kraje šle sovražnikove ofenzivne enote, so mu Italijani dali 16 pušk in nekaj ročnih bomb, s katerimi je oborožil del vaščanov. Večino jih je zadržal kar v gospodarskih poslopih na svojem posestvu, kjer so se kmalu utrdili. Nekaj jih je nastanil v vasi Temenica, vse skupaj pa nenehno zaposloval s hajkami po okoliških hribih.¹³

Že od začetka septembra 1942 so belogardisti iz teh postojank izvajali nasilje nad ljudmi, ki so bili naklonjeni OF*. Vse nadaljnje tedne tega meseca so gospodovali, nadlegovali, propagirali in novačili po svetokriškem območju. Omenili smo že, kako so 2. oktobra 1942 prišli v ta kraj z namenom, da vzpostavijo belo postojanko, a jih je pregnala Gubčeva brigada. V tesni povezavi s stiško postojanko so te postojanke z nenehnim zalezovanjem prisilile politične delavce stiško-grosupeljskega okrožja in njihovo tehniko, da so se v začetku novembra 1942 zatekli v Zapadnodolenjski odred.

Z nastavljanjem zased so te sovražnikove postojanke resno ogrožale kurirske in druge zveze med Ljubljano in Dolenjsko. Njihova napadalnost in surovost sta naraščali v pretečo nevarnost za ozemlje med Čatežem in Mirensko dolino, ki gaje nadzoroval odred. Ob koncu leta 1942 so štele: postojanka na Primskovem okrog 50, v Dolenji vasi 12 in v Temenici okrog 20 belogardistov. Ob slednji je bila tudi stalna italijanska policijska posadka.¹⁶

Da bi preprečila nadaljnje belogardistično nasilje na tem prostoru Ljubljanske pokrajine, je Dolenjska operativna cona sklenila napasti postojanke med Mirno in Grosupljem. Načrt, ki gaje v ta namen naredil štab cone, je določal, da bo Cankarjeva brigada napadla Primskovo, Gubčeva po-

* Dne 9. septembra 1942 je padla njihova prva žrtev. Tega dne so ujeli Piškurja, ribiča iz vasi Krka, in ga izročili Italijanom v Šentvidu pri Stični, ki so ga ubili.¹⁴

sadko v Temenici, Tomšičeva pa MVAC na »Španovem« v Dolenji vasi. Tomšičevcem sta bila dodeljena Jurčetova skupina in en vod 1. čete odreda, predvsem zato, da bi prevzela prevoz in začasno nastanitev ranjencev vseh sodelujočih enot.

Tretjega januarja 1943 so brigade prejele ukaz za akcijo, zato so ta in naslednji dan opravile premike v smeri Temeniške doline; Tomšičeva z Gubčevo se je nastanila v vaseh okrog Čateža, Cankarjeva pa v Sv. Križu pri Litiji.

Medtem je odred ob pomoči terena organiziral pod Moravško goro sprejemališča za ranjence. Začasno določena bolnišnica naj bi prizadetim dajala prvi oddih in zasilno okrepitev. Tako je bilo določeno zato, ker sta prav tiste dni sneg in mraz močno ovirala pohode, še posebej pa premike z onesposobljenimi.

Odredovi borci, določeni za pomoč v akciji proti temeniški beli gardi, so 4. januarja popoldne prišli v Zagorico pod Čatežem, kjer seje pripravljala 1. bataljon tomšičevcev. Med 17. in 18. uro so vse zbrane enote odšle v napad, ki naj bi se začel ob 21. uri.

Iz smeri Pungrta oziroma Temenice so prišli borci Tomšičeve brigade in odreda ter ob dogovorjeni uri začeli napad. Prvi so se postojanki »Španovo« v Dolenji vasi in njenim bunkerjem približali na nekaj metrov oddaljenosti Tomšičeve brigade. Potem ko so odvrgli bombe, so ob podpori ognja iz pušk in strojnic vdrlji med poslopja. Iz bunkerjev, zgrajenih iz brun, so se belogardisti morali kmalu umakniti v šibko utrjeni svinjski hlev, za njimi pa sta takoj pritisnila skupina borcev 1. bataljona Tomšičeve in del 1. čete odreda.

Drugi so preiskovali druga manjša gospodarska poslopja znotraj ograjenega in utrjenega Španovega posestva. Pri tem so naleteli na klet, v kateri so ponavadi spali belogardisti in kjer je bil tudi del skladišča s hrano, največ s sadjem. Da bi se oskrbeli z živežem, so se nagneti vanjo, a bi pri tem kmalu postali žrtve 3. bataljona Tomšičeve brigade. Bataljon je namreč le malo poprej prišel v zavzeto postojanko iz smeri Zaboršt jugozahodno od Temenice. Spričo slabe medsebojne povezave so bili njegovi borci prepričani, da se v kleti še skriva ostanek bele posadke, zato so jo hoteli zasuti z bombami; vendar jim je bilo to v zadnjem trenutku preprečeno.

Zaradi premalo usklajenega nastopa bataljonov med akcijo je skozi vrzel med njimi pobegnila polovica belogardistov, ki so se branili iz hleva; ušli so v smeri Temenice. Kmalu pa so naleteli na zasedo Gubčeve brigade, ki jih je razbila. Še pred koncem so se oglasili tudi italijanski topovi iz Sel severno od Radohove vasi; to pa ni oviralo akcije, v kateri je bila uničena sovražnikova postojanka v Dolenji vasi. Pri njeni obrambi so padli štirje beli, dva pa so borci ujeli. Zaradi nepredvidnosti je bil od partizanskega orožja ubit en tomšičev.

Okoli polnoči se je začel odvoz plena. Zaseženo je bilo veliko vojaške opreme in streliva, živine, sadja, medu in drugih dobrin.¹⁶ Vse to so tomšičevci in odredovci naložili na vozove, ki jih je vlekel pet parov konj. Okoli

2. ure zjutraj je bila belogardistična postojanka uničena, partizanska kolona pa se je usmerila proti Primskovemu.

Gubčevi brigadi ni uspelo povsem likvidirati sovražnika v Temenici. Ta se je vso noč uspešno upiral in proti jutru z večino moštva ušel v Sela pri Šentpavlu. Kljub temu so imeli belogardisti 2 mrtva in 7 ranjenih. Od Gubčevih borcev je bil hudo ranjen puškomitraljezec Jože Pungerčar.

Cankarjeva brigada je imela najtežjo nalogo, ker so bili belogardisti močno utrjeni v župnišču in cerkvi. Čeprav so borci večkrat jurišali ter imeli do jutra 4 mrtve in 22 ranjenih, sovražnikova postojanka ni padla. Njena posadka se je v dopoldanskih urah, skrivaj in skoraj brez izgub, izvlekla iz partizanske osamitve in dobila zavetje pri Nemcih onstran okupacijske razmejitvene črte.

V jasnem in zelo mrzlem jutru je otovorjena kolona borcev odreda in Tomšičeve brigade vstopila v dolino Bratnice in po njej odšla v smeri Zaplaza. Med pohodom se ji je priključil del Gubčeve brigade, pod Primskovim pa je na vozove sprejela več ranjencev Cankarjeve brigade. V izogib možnemu sovražnikovemu napadu ter zaradi zahtevnega prevoza občutljivih huje ranjenih se je kolona podnevi premikala previdno in z daljšimi počitki. Pozno zvečer je odred varno pripeljal ranjence do začasnega bolniškega sprejemališča pri Sv. Križu. Potem ko jih je oddal, njegovi borci niso odšli v Zabukovje, temveč do vasi Pečice, ki je bilo naslednje odredovo bivališče.

Od tega dne, tj. od 5. januarja 1943 dalje, odred cele tri mesece ni šel v nobeno skupno akcijo z brigadami Dolenjske operativne cone. Te so z novimi protiofenzivnimi nalogami čez teden dni krenile v smeri Ljubljane.

Italijani in belogardisti se niso mogli sprijazniti s porazi v Mirenski in Temeniški dolini, a še manj z velikim osvobojenim ozemljem, ki so si ga ob tem ustvarili partizani. Ze čez nekaj dni so začeli ukrepati, da bi nad njim spet pridobili vsa,] delen nadzor.

Z velikimi naporii so od 8. januarja 1943 dalje Italijani popravljali železniško progo od Trebnjega do Tržišča. Dela so potekala iz obeh smeri hkrati. Kljub zaščiti, ki jo je oblikovalo do 250 italijanskih in belogardističnih vojakov, so odredovi borci že prvi dan ostro obstreljevali delavce in jih prisilili, da so delo prekinili. To se je ponavljalo vse do 20. januarja, ko je bila železniška proga kolikor toliko popravljena; potem so Italijani lahko vsaj za nekaj časa, čeprav le površno obvladali razmere v dolini.

V torek 12. januarja je 1500 Italijanov iz Trebnjega spremljalo mimo Mirne v Rakovnik 70 Banovih belogardistov, ki so v tem kraju, kot je že omenjeno, ustanovili svojo postojanko in ostali v njej do zadnjega dne rimske oblasti v Ljubljanski pokrajini. Po dveh dneh so se Italijani vrnili v Trebnje, obakrat brez spopada s partizani.

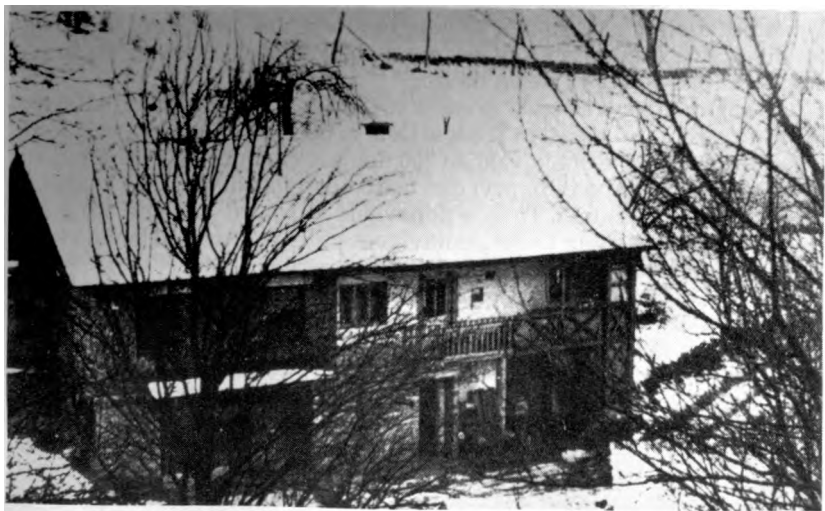
Pomembnost italijansko-belogardistične postojanke v Temenici pa je bila potrjena z njeno ponovno vzpostavitevjo 16. januarja 1943.

Odgovornost za ranjence

Nadaljevanje partizanske protiofenzive ni dovoljevalo brigadam Dolenske operativne cone, da bi veliko svojih sil zaposlile z ranjenci. K temu je huda zima v januarju 1943 preprečevala hitro in varno spravljanje nesrečnikov v bolnišnice na Kočevsko, ki tudi še niso mogle vsem in ob vsakem času dajati potrebne nege. Zaradi tega so v dokeEQ svobodnih predelih organizirali ambulate, ki so sprejemale tudi huje ranjene, vsaj za toliko časa, dokler niso okrevali v taki meri, da so bili sposobni za premik v roške bolnišnice. Tako je v prvih dneh januarja 1943 tudi odred prevzel odgovornost za bolnišnico, ki je bila nedaleč od Sv. Križa pri Litiji.

V ta namen so v grapi pod Moravško goro, deset minut hoda vstran od naselja, uporabili prazno in dobro ohranjeno družinsko hišo. Do nje je peljala zložna poljska pot. Velika soba je bila določena za ranjence, mala pa je služila bolniškemu osebju, kije imelo na voljo še kuhinjo, vežo in shrambo. Zaradi pomanjkanja postelj je bila po vsej veliki sobi na visoko nastlana slama in prekrita z rjuhami. V sobi je bila peč, bilo pa je pripravljenih tudi zadosti odej. Ker odred ni imel svojega zdravnika, sta bili za nego ranjencev odrejeni bolničarki Tatjana Perger-Marjanca in Božena Vidmar-Zenka. Njima v pomoč je bila dodeljena še borka in šivilja Angela Logar-Ela.

Za zavarovanje okoliša in za zvezo z odredom je bila določena skupina borcev, ki jim je poveljeval vodnik Jože Marincelj-Žožo, posle intendanta pa je opravljal Alojz Blažič-Lojze. Pred nastanitvijo ranjencev v tej hiši so odredovci v Sv. Križu pri Litiji in njegovi okolici organizirali uspešno na-

Hiša v Sv. Križu pri Litiji (Gabrovka), kjer je januarja 1943 imel odred začasno bolnišnico

biralno akcijo za hrano, posteljnino in druge potrebne stvari; nekaj tega in drugega materiala pa je intendantca pripeljala iz uničene belogardistične postojanke v Dolenji vasi obenem z ranjenci.

Petega januarja 1943 pozno zvečer so veliko sobo začasne ambulante pod Moravško goro blizu Sv. Križa pri Litiji napolnili mladi, v jurišu na sovražnikove utrdbe zaustavljeni borci. Vseh skupaj jih je bilo dvanajst; vsi so bili iz Cankarjeve brigade, razen mitraljezca Jožeta Pungerčaja, kije bil iz Gubčeve. Taje bil med vsemi najhuje ranjen. Brez kakršnegakoli upanja na rešitev je, zvečine v nezvesti, prebil šest dni, nato pa tiho in za vselej zapustil soborce. Bilje tudi edini, kije umrl v tej bolnišnici. Drugi so kljub splošnemu pomanjkanju zdravil in sanitetnega materiala okrevali. Svoj delež k temu so prispevali dobro organiziran prostor, vestno opravljanje nalog bolniškega osebja ter potrpljenje in močna volja ranjencev do življenja.

Pa vendar in kljub vsemu temu ne bi mogla bolnišnica uspešno izpolniti svojega poslanstva, da ni bilo velike in tvegane pomoči partizanstvu, kot mu jo je dajala večina tamkajšnjega civilnega prebivalstva, privrženega osvobodilnemu gibanju. Poleg materiala, ki so ga dale svetokriške hiše ob pobiranju pred prihodom ranjencev, so ves čas delovanja ambulante v mnogih od teh hiš prali ijuhe, perilo in povoje ter kuhali in pekli priboljške. Pri tem je bila zlasti požrtvovalna mladina, še posebej skojevke, ki so samoiniciativno prinašale zdravila, cigarete in drugo ter organizirale nočno nadzorovanje širše okolice. Kljub temu da sta bila skrb in delo za partizane tako razgibana in skoraj javna, ni prišlo do izdajstva. Vse je ostalo v mejah naselja, tako daje bolnišnica v miru in uspešno opravljala svojo nalogo. Velik delež sta prispevala tudi razbitje belih temeniških postojank in daljša navzočnost brigad na smeri Šentlovrenc-okup arijska razmejitevna črta.¹⁷

Ko so bili po desetih dneh že vsi ranjenci sposobni za premik, je bilo določeno, da jih je treba zaradi varnosti in nadaljnjega zdravljenja preseliti, bolnišnico pa ukiniti. Dva pacienta sta bila določena za nadaljnje okrevanje v zasebni oskrbi, druge pa so določili za prestavitve v sanitetno postojanko Sela pri Zburah.

Odgovornost odreda za ranjence je veljala tudi za tiste, ki so na akcijskem območju odreda okrevali pri zaupnih družinah. Tako je iz akcije pri Podborštu, v noči na 2. januar 1943, pripeljala Cankarjeva brigada 4 ranjence, med njimi Petra Brajoviča, komandanta 2. bataljona, in Milana Vratiča v Brezovo nad Sv. Križem pri Litiji ter jih nastanila pri družini Leben, po domače Matic* V tej vasi je takrat že bilo na okrevanju nekaj partizanov,

* Za ranjence so januarja 1943 in nekaj naslednjih mesecev skrbele še družine Višnikar (po domače Gašperin), Rismondo (po domače Dimelj), Zavrl in Logar, ki so jim dajale ne le prostor in ležišča v hiši, ampak jim tudi šivale in prale. Če je zaradi tega primanjkovalo živeža za člane družine, so jim pomagale terenske organizacije OF ali pa so jim ga pripekali intendantci odreda. Tudi sicer je imel odred do teh borcev zelo odgovoren odnos. O tem je Petar Brajovič, borec Cankarjeve brigade, pozneje zapisal: »Vse ranjence, ki smo bili na Brezovem pri družini Rozalije Leben, je trikrat tedensko obiskovala in zdravila bolničarka Zapadnodolenskega odreda Božena Vidmar-Ženka, nekajkrat pa nas je obiskal tudi komandant odreda z drugimi člani štaba. Rozalija Leben kakor tudi njen mož sta posvečala vso skrb ranjencem, jih hranila, skrbela za pranje in drugo, kakor tudi za popolno varnost...«¹⁸

za katere so poleg odreda in terenske organizacije OF požrtvovalno skrbeli mnogi zavedni ljudje. Odred je ranjencem redno prinašal literaturo iz tiskarne »Urška« in jim pomagal, da so se lahko udeleževali mitingov, ki so jih organizirali v bližini. Predvsem pa je z mnogimi drugimi majhnimi uslugami skrbel, da niso imeli občutka zapuščenosti, ampak da so občutili, da so tesno povezani z vojsko, ki so ji pripadali.

Podobno kot odredova 1. četa pod okupacijsko razmejitveno črto je do ranjencev imela odgovornost tudi odredova 2. četa komandirja Vinka Robka. Oba njena dela, tisti, kije 27. decembra 1942 pomagal Cankarjevi brigadi napadati Krmelj oziroma Tržišče, in tisti, ki je sodeloval pri prevozu zaplenjenega materiala z Doba, sta se po končanih akcijah Dolenjske operativne cone v dolini Mirne vrnila k »Ruparjevi zidanici«. Že naslednjega dne je politični komisar Gubčeve brigade Viktor Avbelj-Rudi naročil komandirju Vinku Robku, n[^]j se premakne do Sel pri Zburah in tam prevzame zavarovanje bolnišnice, ki so jo takrat preprosto imenovali »bolniška četa« in je tam delovala že daljši čas.*

Odredova četa je na Selih uvedla podnevi dve, ponoči jja tri stražarska mesta ter dnevno tri patrulje po tri borce v smereh Sela-Žaloviče-Grčev-je-Trška gora, Grič-Smarjeta-Bela cerkev in Grič-Zbure-Mokronog sili Škocjan. Stalne straže in izvidniške patrulje so imele bazo v četi, kije bila nastanjena v zaselku Grič. V prvih dveh tednih prevzema te dolžnosti je četa komandirja Robka nekajkrat dala 10 do 15 borcev za zavarovanje in pomoč pri prevozu hudo ranjenih v konspirativne bolnišnice na Kočevskem. Običajno je pot potekala mimo Karteljevega, prek železniške proge južno od Mirne peči na Brezovo reber, v spustu do Dolenjega Pojja, kjer je bilo treba po lesenem mostiču priti čez reko Krko, od tod pa mimo Gradišča do Podturna. Veliko nevarnost sta predstavljala prehoda čez železniško progo in reko, zato so spremljevalci pogosto spreminjali smer poti, predvsem tedij, ko so se vračali.

V bolnišnico na Sela nad Klevevžem je tudi štab odreda napotil ranjence in bolnike iz ambulante pod Moravško goro pri Sv. Križu pri Litiji ter nekatere okrevance, ki so dotlej bili v domači oskrbi pri dobrih ljudeh. Za predstavitev jih je pripravil, brž ko so bili kolikor toliko sposobni prenesti napor ob prevozu.

* Bolniško četo je ustanovil štab Gubčeve brigade sredi septembra 1942 pri Brezovi rebri, vzhodno od Ajdovca, kot četo »za daljši čas nesposobnih partizanov in partizank«. Koje dobila svoje skromno zavarovanje, je bil za njenega komandirja postavljen France Šporar-Franjo iz 3. bataljona. Po odhodu matične brigade v Blatni klanec jo je naraščajoča bela nevarnost prisilila k premiku do Globodola, od tod pa se je okrog 1. oktobra prestavila čez železniško progo v Jagodnik. Sredi oktobra je prišla v predel Šmarjete, kjer je sicer večkrat menjala vasi, a samo v ožjem krogu. Tuje začela sprejemati tudi borce in borke iz drugih enot. Zdravstveno osebje je vodil dr. Miroslav Gerbec-Borut, komandir in politični komisar pa sta bila France Šporar in Drago Fabjan-P[^]jk. Bolniška četa je doživela prvi sovražnikov napad 8. januarja 1943 v Šentjurju pri Mimi peči, vendar brez posledic za četo. Včasih je bilo v njej do 20 huje ranjenih, vseh skupaj pa celo do 100.¹⁹ Ob prevozu ranjencev v roške bolnišnice je dobila pomoč iz brigad in s terena. Konec decembra 1942 je bila napolnjena z ranjenci iz akcij v Mirenski dolini. Takrat je bila nastanjena v Selih nad Klevevžem.

Preden pa gremo z njimi na pot, pogledjmo, komu sta bila zaupana organizacija in zavarovanje njihovega premika.

Ker so brigade že v prvem mesecu leta 1943 za daljši čas odšle iz osrednje Dolenjske, je moral odred spet zavarovati prostor med dolensko železniško progo ter Krko, od Trebnjega in Žužemberka do Novega mesta. V ta namen je bilo treba pripraviti četo, ki naj bi v drugi polovici januarja 1943 odšla v omenjeni predel. To nalogo je okrog 10. januarja štab odreda zaupal Avgustu Vovku-Jurčetu, ki je bil tisti teren zapustil komaj tri tedne predtem. Za okrepitev že dodeljene mu skupine dvajsetih borcev je dobil še deset dobro oboroženih novincev, do 15. januarja pa je njegova četa že narasla na 35 ljudi. Vsi so imeli orožje in strelivo, četa tudi puškomitraljez.²⁰ Novo oblikovana odredova enota je dobila oznako 3. četa, takoj pa se je prijelo ime »Jurčetova četa«, pri katerem je tudi ostalo. Predenje zapustila odredov tabor in se napotila v rajon Ajdovca, so bili na položaje oziroma za posebne naloge imenovani:

Avgust Vovk-Jurče	komandir čete
Ferdinand Kompare-Nande	komisar čete (do 18. januarja 1943)
Rudi Burgar-Maks	politični delegat (do 18. januarja 1943)
Jože Marincelj-Žožo	vodnik 1. voda
Alojz Bele-Tičko	vodnik 2. voda
Franci Šoba-Iztok	obveščevalec
Alojz Blažič-Lojze	intendant
Tatjana Perger-Maijanca	bolničarka
Minka Lampič-Nataša	bolničarka
Ivan Goršič-Maks	puškomitraljez
Ladislav Bokavšek-Maijan	puškomitralj ezec
Štefan Potočnik	kuhar

K odhodu se je 3. četa zbrala 17. januarja 1943. Tega dne je komandir Avgust Vovk s soborci mobiliziral po vaseh okrog Tihaboja vozove z volovsko vprego, na katere je najprej naložil ranjence iz ambulate pri Sv. Križu (Gabrovka), potem pa še okrog 10 borcev, ki so okrevali pri družinah v Zabukovju, Pečicah in Selu nad Mirno. Kmalu po poldnevu je 3. četa z okrog 20 ranjenci na devetih vozovih zapustila Tihaboj in z nočjo prišla do Zabdja pri Mirni. Tam je zamenjala vozove in vprežno živino, kmete-voznike pa poslala domov.

Po krajšem počitku je kolona v noči, po visokem snegu in hudi buji nadaljevala pot, prišla najprej na Staro goro in nato, že za dne, v Rihpovec. Intendant Alojz Blažič s pomočnikom je vsakokrat pohitel naprej in v vaseh, ki se jim je kolona približevala, organiziral zamenjavo živine, vozov in prevoznikov ter preskrbel za ranjence in spremstvo toplo okrepčilo. Ob vozovih sta vso pot izmenoma dežurali bolničarki Tatjana Perger in Minka

Odredna bolničarka Tatjana Perger-Maijanca

Lampič. S predhodnico 5 do 7 mož, ki je imela tudi puškomitraljez, je šel vodnik Alojz Bele.

Navzlic težkim vremenskim razmeram, okornemu premikanju in veliki možnosti srečanja s sovražnikom je kolona 18. januarja 1943 popoldne srečno prišla v rajon Grčevja pri Trški gori, kjer je oddala ranjence za bolnišnico na Selah in poslala voznike domov. Ze zvečer je četa komandirja Jurčeta prečkala pri Golem vrhu železniško progo in cesto Mirna peč-Novo mesto ter nadaljevala pot proti Globodolu.²¹

Prepeljani ranjenci in okrevanci pa so v novem okolju užili le malo oskrbe. Da jim zagotovi prostor in potrebno nego, je bolniška četa 21. januarja organizirala prevoz 17 nepremičnih bolnikov, ki jih je dotlej zdravila, iz Sel nad Klevevžem na Kočevski Rog. Koloni je bila odrejena smer Kronovo-proti Mokremu polju-mimo Dolža-nad Badovincem na staro gorjansko cesto in po njej do Suhorja. Druga odredova četa je dala za spremstvo in zavarovanje okrog 15 dobro oboroženih mož. Že v trdi temi so ranjence na vozovih z volovsko vprego odpeljali do Krenovega, kjer so politični delavci in domači zaupniki pripravili vozove s konji, nanje preložili ranjence ter nemudoma nadaljevali pot v Gorjance.

Hkrati ko je partizanska kolona z ranjenci spesila od reke Krke k Suhorju, pa so se Žalovičam in Škocjanu primikali sovražnikovi oddelki, ki so šli v akcijo proti bolniški četi. Pripadali so 24. pehotnemu polku divizije »Isonzo«, nabrali pa so jih po posadkah Novo mesto, Otočec, Kostanjevica in Šentjernej. Z njimi so družno šli belogardisti novomeške in kostarjeviške posadke. Po takratni oceni je hitelo v napad skupaj okrog 500 mož. Med

pohodom so se organizirali v dve glavni napadni koloni; ena je šla skozi Henry o vas, druga pa skozi Dobruško vas proti Zburam. Prva je imela nalogo, da naskoči in uniči partizansko bolnišnico, medtem ko naj bi druga zapirala napadenim možnost umika.*

V stik s sovražnikom je najprej prišla redna patrulja odredove 2. čete, kije krenila 22. januarja 1943 proti Zburam. Okrog 6. ure, a še v trdi temi, je pri kozolcih graščine Klevevž čelno trčila s sovražnikovo predhodnico. Po kratkem preverjanju gesel so že padli prvi streli, od katerih je bil takoj ubit vodnik odredove čete Adolf Gospodarič-Ferdo.** Zaradi teh strelav se je sovražnikova kolona ustavila in za krajši čas pritajila.

Spopad pri Klevevžu je bil tudi znamenje za preplah, kije takoj dvignil odredove borce na Griču in bolniško četo na Selah. Še preden sta se druga dva člana patrulje vrnila do odredovega tabora s sporočilom o srečanju s sovražnikom in izgubi vodnika Ferda, je maloštevilno moštvo 2. čete odšlo s puškomitraljezom v zaščito ambulate. Medtem pa so bolni in ranjeni z osebjem sanitetne čete že krenili mimo Sv. Lenarta proti Žalovičam, ker od tam niso pričakovali nevarnosti.

Približno pol ure po spopadu vodnika Ferda s sovražnikom pri Klevevžu se je tam zaustavljena sovražnikova napadna kolona napotila dalje in kmalu zasedla črto Zbure-Jerenga (zahodno od Klevevža). Ko je ob svitu dneva vdrla v vas Grič, je njene prednje oddelke napadla majhna skupina borcev odredove 2. čete, ki seje potem umikala za bolniško četo. Prav takrat je kolona bolnišnice pred Žalovičami trčila z drugo sovražnikovo napadno skupino, ki je takoj odgovorila z ognjem iz lahkega orožja.

Ker ni bilo ne časa ne pogojev za organiziran umik pred okupatorjevo vojaško silo in domačimi izdajalci, seje večina ranjencev v prvem trenutku nagonsko razpršila, prav tako tudi njihovo spremstvo. Pri tem so bili najbolj izpostavljeni in zato v največji stiski hudo ranjeni. Strahu za golo življenje seje pridružil še občutek lastne nemoči, splošno paniko pa je stopnjevalo spoznanje, da se jim pripravlja past. Že tako šibke telesne moči sta pri tem ovirala še visok sneg in hud mraz.

Srečanje s partizani je vneslo nekaj zmede tudi med sovražnikove vojaške, zato seje del njihove kolone v Žalovičah začel kmalu drobiti v manjše skupine, ki so se zapodile za razpršenimi partizani. Tako seje prvotni načrt o uničenju bolniške čete in njene zaščitne čete na stisnjemem prostoru sprevrgel v slabo organiziran vojaški nastop na širšem območju. Poleg tega je bilo zelo pomembno ter za ranjence in bolnike koristno dejstvo, daje zaradi uvodnega spopada pri klevevžkih kozolcih propadel predviden učinek sovražnikovega presenečenja. •

Kljub temu so se mnogi bolniki in ranjenci znašli v izredno kritičnem

* Italijani so za bolniško četo na Selah vedeli. Dva dni pred napadom je bila omenjena tudi v karabinjerskih poročilih z navedbo krčja, približnega števila bolnih in imenom komandirja čete na Griču.²²

** Adolf Gospodarič, aktivni podnarednik v bivši jugoslovanski vojski, doma iz Gorenje vasi pri Mimi, član KP in borec že od leta 1941.²³

položaju. Nekateri težko premični so s pomočjo drugih pristali v zasilnem skrivališču, tisti pa, ki se niso upali pritajiti, so se z nadčloveškimi mukami poganjali vstran in bili v večini primerov s tem rešeni. Tako se je na prav dramatičen način umikal hudo ranjeni komandant 1. bataljona Tomšičeve brigade, poznejši narodni heroj Anton Marincelj-Janko.

Paniko prvih trenutkov je kmalu začel umirjati organiziran odpor zaščitne čete. Več skupin odredove 2. čete, v katerih je bilo samo po nekaj borcev, je kljub postopnemu zapuščanju položajev srdito obstreljevalo sovražnika. To je med Italijane in belogardiste začelo vnašati nered, napadenim pa dajalo več priložnosti za umik. Večina partizanov se je usmerila proti zahodu, zato se je mnogim posrečilo izvleči iz obkolitvenega obroča, v katerem so že od samega začetka nastajale vrzeli.

Del bolniške čete se je prvi dan umaknil mimo Mirne vasi do Blečjega vrha in tam počakal. Drugi iz te enote so, razkropljeni v skupine ali kot posamezniki, še naslednje dni iskali zatočišče po vaseh daleč naokoli. Tako je prišlo v Zagrad osem ranjencev. Oglasili so se pri krajevnem zaupniku OF tesarju Hrovatu, kije organiziral njihovo oskrbo in zaščito. Precéj rešenih ranjencev so odpeljali na Otavnik pri Telčah, k Tomažičevim (nekdanj gostilna), kjer so jih začasno zadržali.

Že po prvih urah napada so se borci odredove 2. čete z nekaterimi ranjenci in bolniki zbrali v Mimi vasi (jugovzhodno od Trebelnega), kjer so tudi sicer imeli dogovorjeno zborna mesto za primer nenadnega napada oziroma razbitja enote. Od tod so šle majhne skupine iskat prikrite in tavažče ranjence, četa pa se je do večera vrnila v vas Grič.

Sovražnik je že dopoldne preiskal obe vasi, kjer so bili nastanjeni partizani, in njuno širšo okolico, še pred dvanajsto uro pa se je uredil k odhodu.

Italijansko-belogardistični napad na bolniško četo je terjal življenje dveh borcev zaščitne čete odreda in dveh civilistov, ki sta v taboru enote na Griču iskala zaščito, a so ju pri tem ubili belogardisti. V bolniško četo se ni nikoli več vrnilo šest partizanov in dve partizanki.²⁴ Podrobnosti o usodi pogrešanih niso dokumentirane, znano pa je, da so beli nekaj ujetih ranjencev odpeljali v Brezovico in jih tam pobili.* O izgubah napadalca ni podatkov.

Poskus sovražnika, da bi uničil bolniško četo na Selah, je bil brez dvoma posledica izdajstva. Do tega je prišlo iz več vzrokov, predvsem zato, ker se je ta bolnišnica predolgo zadrževala na istem kraju in bila premalo zavarovana. Sovražnik je tudi vedel, da ni v bližini nobene močnejše partizanske enote. Izzivalno nevarno za ambulanto pa je bilo zlasti to, daje v njej bilo mnogo preveč ranjenih in bolnih, kar jo je močno bremenilo.

Iz zadnjega vzroka sta že vsaj teden dni pred sovražnikovim napadom komanda bolniške čete in zdravstveno osebje izrazila željo, da bi Vzhod-

* Nekaj časa je bil med pogrešanimi tudi slovenski pesnik Ivan Rob, ki se je zdravil v bolniški četi. Kmalu pa se je zvedelo, da je po napadu pribežal v Zlogarj, kjer so ga Italijani ujeli in ga 12. februarja 1943 v Ligojni nad Vrhniko ustrelili.

Jože Draksler-Povhič, spremljevalec odredovnega komandanta

nodolenjski odred prevzel nekaj ranjencev in bolnih. S tem v zvezi je 16. januarja 1943 štab tega odreda pojasnil četi in štabu Zapadnodolenjskega odreda, zakaj pacientov ne more sprejeti.²⁶ Takrat so namreč teren med Krko in Gorjanci zelo nadzorovale belogardistične skupine, Vzhodnodolenjski odred pa se je zadrževal na drugi strani, proti Žumberku.

Kaže, daje dopis Vzhodnodolenjskega odreda z dne 16. januarja spodbudil štab Zapadnodolenjskega odreda, daje obiskal svojo 2. četo, kajti že 22. januarja popoldne je na poti k njej prišel do Štatenberka. Skupino je vodil novoimenovani komandant odreda Alojz Grčar-Mitja, z njim pa so bili še odredni obveščevalci Niko Mevželj, mitraljezec Ivan Smrke, spremljevalec Jože Draksler-Povhič in več borcev. Spotoma so zvedeli za napad na bolniško četo, našli več tavajočih ranjencev in prestregli tudi nekaj borcev, ki so že iskali razpršene. Pred nočjo tega dne je skupina prispela v vas Grič in tam našla že zbrano odredovo 2. četo. Šele takrat je bil vzpostavljen neposreden, dejaven in trajen stik med štabom odreda in to njegovo enoto.

Med bivanjem štabne skupine v vasi Grič pri 2. četi je ta bila 24. ali 25. januarja okrog 7. ure zjutraj spet napadena. To pot pa se je hitro zbrala, s pomočjo bombašev in puškomitraljezcev izsilila preboj iz obkolitvenega obroča ter se brez izgub umaknila v gozdno pobočje nad potokom Strmica. Ker v tej sovražnikovi akciji ni bilo opaziti italijanskih vojakov, je upravičen sklep, da je napadala samo bela garda.

Naslednji dan se je komandant odreda s spremstvom odpravil nazaj k Mirni.²⁶ Odredova 2. četa je še nekaj dni ostala med Klevevžem in Trebel -

nim, pomagala bolnišnici pripravljati preselitev na Kočevsko in čakala skupino svojih borcev, ki so nekaj ur pred prvim sovražnikovim napadom odpeljali ranjence proti Suhorju. Ti so v hudem mrazu in brez nezgod prišli do cilja. Po enodnevnem počitku so se mimo Podgrada, čez belokranjsko železniško progo, skozi Poljane in Podturn, čez reko Krko pri Soteski in železniško progo pri Mirni peči ter Jagodnik prišli v Mirno vas. V sestavo matične čete so se vrnili 25. ali 26. januarja 1943.

Po nalogu takratnega političnega komisarija Dolenjske operativne cone Viktorja Avblja-Rudija je bila bolniška četa kmalu nato prestavljena k Pogorelcu. Tudi ta njen premik je zavarovala odredova 2. četa. Preden pa sta se ti dve četi pri Podturnu ločili, so iz bolniške čete prestavili v odredovo četo vse sposobne borce, s komandirjem Francetom Šporajem-Franjom vred. Potem seje odredova 2. četa po isti poti vrnila do Mirne vasi ter ostala v njej in okoliških vaseh še ves februar 1943.

VIRI

¹ Obvestilo štaba Vzhodnodolenjskega odreda z dne 8. decembra 1942 Roški četi, ACK ZKS št. 5529.

² Dopis štaba Vzhodnodolenjskega odreda z dne 15. decembra 1942 Roški četi, A CK ZKS št. 5536.

³ NOV na Slovenskem, str. 391, 395.

⁴ Poročilo štaba Zapadnodolenjskega odreda za dobo od 15. do 22. decembra 1942 poveljstvu Dolenjske operativne cone, Zbornik VI-4-134.

⁵ Naredba glavnega poveljstva slovenskih partizanskih čet z dne 26. decembra 1942, Zbornik VI-4-136.

⁶ Navodila glavnega poveljstva z dne 6. januarja 1943 štabu Notranjske operativne cone, Zbornik VI-5-6, in naredba glavnega poveljstva z dne 12. januarja 1943 štabu udarne brigade »Tone Tomšič«, Zbornik VI-5-15.

⁷ Poročilo štaba 2. bataljona udarne brigade »Tone Tomšič« z dne 25. januarja 1943 štabu Notranjske operativne cone, Zbornik VI-5-27.

⁸ Ustni vir: Franci Šoba-Iztok.

⁹ Ustni vir: Albert Jakopič-Ksgtimir.

¹⁰ Prispevek: Franc Kumše-Stamenko.

¹¹ Poročilo pehotne divizije »Isonzo« z dne 28. decembra 1942, Zbornik VI-4-204; poročilo štaba pehotne divizije »Isonzo« z dne 5. januarja 1943 štabu 11. armadnega korpusa, Zbornik VI-5-109; Zoran Hudales, Občina Trebnje v NOB, str. 398.

¹² Poročilo štaba pehotne divizije »Isonzo« z dne 5. januarja 1943 štabu 11. armadnega korpusa, Zbornik VI-5-109.

¹³ Franček Saje, Belogardizem, druga izdaja, str. 454.

¹⁴ Prav tam.

¹⁵ Navodila glavnega poveljstva z dne 12. januarja 1943 štabu Dolenjske operativne cone, Zbornik VI-5-12.

¹⁶ Pero Popivoda, Pregled borb na Dolenjskem, Slovenski zbornik 1945, str. 626; po spominu avtoija.

¹⁷ Ustni vir: Božena Vidmar-Ženka; po spominu avtoija.

¹⁸ Prispevek: Petar Brajovic.

¹⁹ Spomeniki n;sj govore, občinski odbor ZZB NOV Novo mesto, str. 63; prispevek: France Šporar-Franjo.

20 Poročilo štaba Zapadnodoleryskega odreda (okrog 1. februaija 1943) glavnemu poveljstvu slovenskih partizanskih čet, A CK ZKS št. 6255; prispevek: Avgust Vovk-Jurče.

²¹ Prispevek: Avgust Vovk-Jurče; prispevek: Rudi Burgar-Maks.

²² Poročilo poveljstva karabinjerjev pri pehotni diviziji »Isonzo« štabu divizije »Isonzo« z dne 20. januaija 1943, A IZDG F 673/VI.

²³ Poročilo okrožnega komiteja KPS Novo mesto z dne 12. februaija 1943 centralnemu komiteju KP Slovenije, Dokumenti LRS 5, dok, 148.

²⁴ Spomeniki nji govore, občinski odbor ZZB NOV Novo mesto, str. 63.

²⁶ Sporočilo štaba Vzhodnodoleryskega odreda z dne 16. januaija 1943 štabu Zapadnodolei\j-skega odreda, A CK ZKS št. 6309.

²⁸ Ustna izjava: Alojz Grčar-Milja Šteure.

Preurejanje na pomlad 1943

Po bojih v Mirenski in Temeniški dolini so sredi januarja 1943 odšle brigade Dolenjske operativne cone proti Ljubljani. Na prostoru med dolenjsko železniško progo in okupacijsko razmejitveno črto od Stične do Mokronoga je ostala samo 1. četa Zapadnodolenjskega odreda.

Majhna bojna dejavnost odredove 1. čete

Okupatorjevo vojaštvo je po decembrski ofenzivi brigad v Mirenski dolini hitelo s popraviljanjem železniške proge Trebnje-Tržišče in seje pri tem gibalo samo na ozkem prostoru ob reki. Podobno je bilo tudi po 20. januarju, ko se je promet po mirenski progi spet začel in so bili Italijani stalni spremljevalci redkih vlakov brez voznega reda. Ob njihovem prihodu na železniško postajo so bežno pregledali najbližjo okolico in se odpeljali naprej. Včasih je sovražnikova patrulja stopila še v kakšno gostilno na Mirni, toda spremljevalci vlaka niso nikoli šli iz strnjenegega naselja.

Čeprav je odredova 1. četa, ki se je prestavljala med Tihabojem in Čatežem, tisti čas živela v zatišju, so Italijani budno spremljali gibanje vseh odredovih enot. Naj navedemo samo dva primera!

Karabinjersko poročilo z dne 20. januarja 1943 je obvestilo nadrejena poveljstva o navzočnosti oddelka komandirja Robka s 60 do 70 možmi in bolniškega oddelka s prav toliko ljudmi v coni Mokronog-Trebelno, na ozemlju Sel. V istem poročilu je zapisano, da so v coni Ajdovca, na ozemlju Veliki Lipovec-Brezova reber in v coni Rog »elementi terr. dello Zapadno Dolenjski Odred«.

Naslednjega dne javljajo karabinjerji, da so partizani iz cone Čatež in Sv. Križ pred nekaj dnevi prepeljali ranjence k Šentjurju, severno od Novega mesta, in manjše število v Cerovec (vzhodno od Trebnjega).²

Podobna poročila so tudi za vrsto naslednjih dni.³

Pri tem natančnem pregledu o gibanju posameznih odredovih enot pa je šel okupator v času od januarja do marca 1943 samo nad skupino bolnikov na Selah, ki jih je varovala odredova 2. četa in, kot bomo videli, proti četi komandirja Avgusta Vovka-Jurčeta v Velikem Lipovcu. To upravičeno navaja k sklepu, da je ozemlje, ki so ga takrat nadzorovale odredove

čete, bilo tiste mesece zunaj večjega akcijskega zanimanja italijanskih vojaških krogov.

Več dejavnosti je v tistem času pokazala bela garda. Kmalu po nastanitvi v Rakovniku pri Mirni, tja so prišli 12. januarja 1943, so začeli belogardisti pošiljati svoje patrulje na ogleda proti Mimi. Tudi podnevi so postavkah zasede v tej smeri.

Beli iz Šentvida pri Stični pa so se okrog Čateža in Moravč pojavljali kot partizanski oddelki ter ponoči tudi taborili po gozdovih.⁴ Tako je v četrtek, 28. januarja prišlo okoli 10. ure zvečer v neposredno bližino Sv. Križa pri Litiji kakih 26 belogardistov s titovkami. Ob ropotu kmečkega voza na cesti pa so pobegnili, prepričani, da gredo partizani.⁵

Konec januarja in v prvih dneh februarja je bilo na odredovem severozahodnem operacijskem območju še več podobnih primerov, pri katerih so belogardisti vse pogosteje uporabljali partizansko taktiko gibanja in zadrževanja na terenu.

Ti in podobni primeri so že konec januarja 1943 štabu odreda omogočili, da je o novi sovražnikovi taktiki dobil precj jasnejšo podobo. Glavnemu poveljstvu Slovenije in štabu Dolenjske operative cone je štab odreda v raportu poročal, da sovražnikovi oddelki delego v zadnjem času redne po-

Borci odredove 1. čete spomladi 1943 na Viryem vrhu nad Belo eeikvflo. Stojita z leve proti desni Velimir KraSevec-Igor in Jože Grabjjevec-Novi; sedi Rudi Redek

hode, in to dosledno v predele, kjer ni večjih partizanskih sil, da sovražnik napada partizanske skupine globlje v notranjosti brez večjega poprejšnjega osredotočenja, v naj večji tajnosti in v zgodnjih jutranjih urah.⁶ To izkušnjo je štabu odreda dala zlasti ocena sovražnikovega napada na bolniško četo na Selah pri Žalovičah.

Značilna za tiste mesece pa je odredova vojaška nepodjetnost. Kljub omenjenemu, precéj pasivnemu zadržanju italijanske vojske bi bil štab odreda moral organizirati akcije in iti v napade, vendar tega ni bilo. Njegovi oddelki so se največkrat po naključju spopadli z manjšimi sovražnikovimi skupinami, zato iz tistega obdobja niso zabeleženi večji, organizirani odredovi vojaški nastopi.

In kako si lahko tolmačimo, da ni bilo večje akcijske zavzetosti štaba odreda? Deloma je ni bilo zato, ker v tistem času odred ni imel stika, oziroma ni prejel navodil štaba Dolenjske operativne cone,* ki je bil na Hrvaškem.** Kaže pa tudi, daje štab odreda kar rad imel zatišje na operacijskem prostoru, kjer se je zadrževal.

Presenečenje v Velikem Lipovcu

Potem ko je v Grčevju pri Trški gori oddala ranjence, je 19. januarja 1943 prišla na ozemlje trikota Novo mesto-Zužemberk-Trebnje odredova 3. četa, tj. »Jurčetova« oziroma Vovkova; za prva dva dneva seje nastanila v vasi Grč vrh, nato pa prestavila do Globodola. Na tem terenu, od reke Krke do železniške proge med Trebnjem in Novim mestom, je bila »stara znanka«, saj gaje zapustila kom^j pred enim mesecem. A v tem času so začele na tem območju nastajati hude razmere.

Od 25. decembra 1942 do 18. januarja 1943, ko na tem prostoru ni bilo nobene partizanske enote, je bela garda delala zagnano, se hitro krečila in postajala vse bolj drzna. Obenem je vzpostavljala dobro obveščevalno mrežo, za katero je zlahka pridobila sodelavce. Z najuspešnejšimi med njimi so obveščevalni ofiijii vzdrževali neposreden stik.

* Za obdobje januar-marec 1943 ni najti dokazila, daje štab Dolenjske operativne cone dal odredu kakšno operativno nalogo. Na ukaz odredu za akcijo naletimo šele v poveljstvu operativnega štaba slovenskih in hrvaških brigad z dne 29. aprila 1943 za napad na Mokronog.

** Zadnje dni januarja in v začetku februarja 1943 je italijanski 11. armadni korpus sodeloval v veliki ofenzivi združenih okupatorsko-kvizlinških sil, znani pod imenom »Operacija Weiss I« oziroma »četrti ofenziva«. Severno od železniške proge Zdenčina-Karlovac-Metlika je šel v slobodni Zumberk, da bi tako zavaroval preskrbovalne poti in železniške proge.

Z enotami 11. armadnega korpusa so se v hude boje zapletle brigade Dolenjske operativne cone, ki so na pobudo vrhovnega komandanta NOV in PO Jugoslavije tovariša Tita prišle 29. januarja 1943 v Zumberk. Skupsg s hrvaško 13. proletarsko brigado Rade Končar so imele uspešne boje, v katerih so pridobile velike vojaške izkušnje in izbojevale obilo orožja. Po petih tednih so se vrnile v Slovenijo. V noči na 5. marec so brigade napadle Metliko, potem pa so postopoma prišle v osrednji del Dolenjske.

Ob novem letu 1943 so okoli tega območja, ki meri v dolžino največ 40 in v širino 15 kilometrov, bile večje sovražnikove postojanke v Novem mestu, Mirni peči, Trebnjem, Selah pri Šumberku, Žužemberku, Soteski in Straži-Vavti vasi. Sredi med njimi se je nastanila odredova 3. četa z nalogo, da zagotovi varen prehod med železniško progo in reko Krko, pridobiva novince ter znova vzpostavi kar največ stikov z zanesljivimi civilisti. Za ponovno obvladovanje tega terena je bilo osvobodilno gibanje še posebej zainteresirano, s^č je pomenil eno najbolj prometnih partizanskih križišč na Dolenjskem. Z napori se je že okrog novega leta 1943 začelo vanj vračati življenje, vsaj nekaj tistega, ki so ga v pozni jeseni 1942 močno zavrli italijanska ofenziva, pritisk belih in uničenje Frate. Oživele so zveze in pota, po katerih so prihajali novi borci, na vse strani so odhajali kurirji in se srečevali terenski delavci, prevažali so ranjence in materiale vseh vrst.

Takoj po prihodu je »Jurčetova« četa skupaj s političnimi delavci novomeškega okrožja opravila mnogo sestankov in mitingov po vaseh med Dobrničem in Jablano, obenem pa mobilizirala za partizansko vojsko in pomagala obnavljati terenske organizacije OF. Pri slednjem je sicer imela zelo skromne uspehe, pa vendar. Ob političnih nastopih so se odredovci in člani terenskih odborov močno opirali na vojaške uspehe partizanske protiofenzive. Eni takšnih zmag so bili prebivalci Suhe krtine priče ob padcu Ajdovca. Ob tem dogodku so se tamkajšnji ljudje še bolj opredelili. Večina svojcev in znancev padlih oziroma zajetih belogardistov je postala še sovražnejša, simpatizerjem OF in njenim sodelavcem pa se je še bolj utrdilo pričrpanje v zmago partizanskega orožja.

Da ne bi v dneh mobilizacije sovražnik presenetil odredove 3. čete, jo je njen komandir Avgust Vovk-Jurče vsak dan premeščal, vse do konca akcije, ko se je okoli 1. februarja 1943 nastanila na prostem pod koto 537 blizu Ajdovca.

Že naslednjega dne se je ob četi ustavil komandant glavnega poveljstva slovenskih partizanskih čet Ivan Maček-Matija, ko je iz Starih žag potoval za TV 4, ki je bil na Selu nad Mimo. Med njegovim polurnim počitkom je komandir Vovk sestavil vod dvajsetih borcev in z njim okrepljeno spremstvo glavnega komandanta, nato so vsi skupaj krenili na pot. Prek dolenske železniške proge pri Dolnjem Podborštu in mirenške blizu Dola je skupina že drugi dan prišla brez nezgod do štaba odreda na Brglezu pri Tihaboju. Nekaj dni se je vod 3. čete s komandirjem Avgustom Vovkom zadrževal ob 1. četi, potem se je vrnil k Ajdovcu.⁷

V drugi polovici februarja 1943 je bilo lepo in suho vreme. Odredova enota, ki se je medtem iz bližine Ajdovca premaknila v gozd pod Brezovo reber, že ves mesec ni imela pomembnejšega stika s sovražnikom. Kljub temu je bila dovolj zaposlena z nadzorovanjem terena, zaščito potov za prehode in prevoze, spremljanjem posameznikov in skupin, z lastnim zavarovanjem ter s preganjanjem belogardističnih patrolj in ovaduhov. Z večkratnim obhodom istega naselja v enem dnevu, pošiljanjem bojnih patrolj v zelo oddaljene vasi in podobnimi nalogami se je četa trudila, da bi jo na

terenu čimbolj opazili. Ljudje so pač izkazovali spoštovanje predvsem vojaški enoti.

S političnim delom med civilnim prebivalstvom je bil tisti čas na levem bregu Krke močno zaposlen domačin, član poverjenstva CK KPS za Dolenjsko in nekaj časa politični komisar v Zapadnodolenjskem odredu Jože Slak-Silvo. Kot bivši odredovec je izkoristil vsako priložnost, da se je ustavil tudi med partizani, ki so se zadrževali na njegovem prostoru. »Jurčeto« četo oziroma večino njenih borcev je dobro poznal še iz prejšnje jeseni, zato je mednje še posebej rad prihajal. Tako je bilo tudi proti koncu februarja, ko se je za dva ali tri dni ustavil blizu njenega tabora.

Čeprav je bil precēj bolan, je Slak imel sestanek s člani partije in več političnih ur za borce čete. Ko se je 25. februarja sam odpravljal na pot v dolino Krke, mu je komandir Vovk ponudil zaščito, a jo je odklonil, ker je zaupal terenu in svojim zvezam. Po nočnem sestanku na Selih pri Gorenji Straži pa je 26. februarja zarana skupaj z aktivisti novomeškega okrožnega odbora Osvobodilne fronte padel pred Dolenjo Stražo v italijansko zasedo. Bilje prvi zadet. Da ne bi prišel živ v roke sovražniku, sije sam skrajšal trpljenje.* Tako se je junaško končala pot borca in odredovega političnega komisaija, ki je bil za svoj velik prispevek revoluciji po smrti odlikovan z redom narodnega heroja.

Dan po tej nesreči je tedanji sekretar poverjenstva OF za Dolenjsko Dušan Jereb-Stefan zapisal, da so od takrat, kar na njihovem terenu ni brigad, Italijani in belogardisti zelo nasilni. Vsako noč so na pohodih in v zasedah, ker majhne partizanske čete niso kos svojim nalogam.⁸

Zatem je na operacijskem terenu čete komandirja Avgusta Vovka vladalo zatišje vse dotlej, dokler niso tja prišle brigade.

Prva je prišla brigada Ljube Šerčerja. Z Mokrcra je prek Kočevske, Podturna in čez Krko pri Polju prišla 2. marca zarana v Veliki Lipovec. Do 12. marca se je premeščala po vaseh med Brezovo rebrijo in Ajdovcem ter pri tem nabirala hrano za bolnišnice na Rogu in sprejemala novince iz Primorske. Medtem je, 7. marca, prišla Cankarjeva brigada na Lipovec in tam ostala 3 dni.

Četa komandirja Avgusta Vovka-Jurčeta, kije še vedno bila v širšem okolišu Ajdovca in opravljala vojaške naloge po vpeljani navadi, je imela zaradi bližine Šerčerjeve dosti večji občutek varnosti. Pri tem je s svojimi bojnimi skupinami še naprej obstreljevala stalno sovražnikovo zasedo blizu Sadinje vasi in Bukovice ter opazovalnico na Zafari. Svoje zasede je pošiljala na koto 343, na Veliki vrh (k. 537) ter nad cesto med Prečno in Dolenjo Stražo. Teren, ki so ga podnevi obvladali njeni borci iz svojih opazovalnic, so ponoči nadzorovale obhodne patrulje.

Med civilnim prebivalstvom je četa imela nekaj obveščevalcev, ki so pri zaupnikih pobirali podatke o vedenju oziroma razpoloženju prebivalstva in

* V italijanski zasedi je bil ubit še Jože Povše. Raryen, ujet in takoj ustreljen je bil tudi inštruktor CK KPS Maks Stermecki-Rok. Ujeta je bila Mica Ambrožič. Rešil se je Jože Levstik - Vid.

posameznikov v naseljih, kamor je redno ali občasno prihajal sovražnik. Nekatere med njimi je uporabljala tudi za izvidniško-opazovalne naloge. Zbirali so podatke o razmerah po vaseh vzdolž potov, po katerih so borci spremljali, prenašali ali prevažali ljudi in material. Informatorje je imela tudi v nekaterih sovražnikovih postojankah. V Žužemberku ji je na primer bilo v ta namen na voljo več zelo požrtvovalnih skojevcev, ki so jo obveščali predvsem o oborožitveni moči posadke ter o njenem ravnanju z ujetimi ali aretiranimi osebami.

Ob vsem tem pa so četi manjkali ljudje, ki bi ji poročali tudi o pripravah in namerah vojaštva iz bližnjih postojank, o njegovem odpravljanju v očiščevalne akcije in na kazenske pohode, o pripravljanju vdorov in podobnem. Prav tako ni pravočasno zvedela, kdaj se je sovražnik odpravil iz postojanke in v katero smer je krenil. V tem pogledu je bila brez hitrih in zanesljivih obvestil, to pa je prav gotovo prispevalo k njeni ogroženosti.

Da bi kljub temu bila dobro zavarovana, je odredova 3. četa pri izvrševanju že omenjenih rednih dnevnih opravil zaposlovala veliko svojih borcev, to pa jih je preveč utrujalo in jim je jemalo v vsakem trenutku potrebno bojno pripravljenost oziroma sposobnost. Iz tega vzroka in ker na njenem sektorju že dalj časa ni bilo nobene hajke, je njena čuječnost popustila. To pa se je v podobnih okoliščinah rado dogajalo tudi bolje organiziranim in močnejšim enotam.

Italijanski in z njimi beli vojaki iz najbližjih postojank tudi v prvem tednu marca 1943 niso prehodili ozemlja med Žužemberkom in Novim mestom ali kako drugače zašli globlje nanj. Opravili so le nekaj izvidniških vpadov v vasi blizu svojih postojank in poostriili nadzor nad železniškimi objekti. Tako je skupina iz garnizije Žužemberk v noči na 5. marec pregledala naselji Dvor in Vinkov vrh, medtem ko so patrulje iz Straže šle na ogledne obhode v smeri Dolenjskih Toplic. Naslednjega dne je manjša žužemberška enota vdrla v Reber in Vrhovo ter ju preiskala. V nobenem od teh primerov se ni srečala s partizani.

V teh dneh sta se »Jurčetova« četa in Šerčerjeva brigada, ki se je 14. marca prestavila v smeri Dobrave, menjaje zadrževali v Brezovi rebri in Velikem Lipovcu. V slednjem so bili odredovi borci »kakor doma«. Vedeli so, katere hiše so »naše« in nasprotno, zato pa so tudi domačini kmalu zvedeli, kdo je kaj v četi, odkod je in podobno, pač preveč vsega, česar ne bi bilo treba. Večkratno bivanje čete v isti vasi je omogočilo vohunom, da so kmalu vse vedeli o njej. Tako so postopoma in kar z lahkoto ugotovili, da so zavarovalni ukrepi čete ponavadi enaki, kakšne so redne navade njenega tabornega življenja, kje so stalni položaji njenih straž, opazovalnic in zased, kolikšna je njena številčna moč in katere vrste orožja ima, ter drugo.

Četa tudi ni mogla dolgo prikrivati svoje osnovne naloge. Civilisti so kmalu zvedeli, da skrbi predvsem za prehodnost sektorja med dolenjsko železniško progo in severnimi obronki Kočevskega Roga.

Vse, kar ni ostalo prikriti ondotnemu prebivalstvu, je hitro zvedel tudi sovražnik. In tako beremo v njegovih poročilih:

- z dne 12. marca 1943, daje med Ajdovcem in Brezovo rebrijo skupina

partizanov, ki najverjetneje pripadajo »Ajdovski terenski četi Zapadnodolenjskega odreda«;⁹

- z dne 13. marca 1943 (poročilo štaba divizije »Isonzo« štabu 11. armadnega korpusa), da se sovražna enota zadržuje med Brezovo rebrijo in Goriško vasjo;

- z dne 14. marca 1943, daje bil oddelek divizije »Isonzo« iz postojanke Žužemberk 13. in 14. marca v zasedi pri Malem Lipovcu, ker je bilo javljeno o pogostnem gibanju partizanov;

- z dne 15. marca 1943, daje v Velikem Lipovcu nastanjena brigada Ljube Šerčerja.

Med zbiranjem teh vesti in verjetno tudi med pripravi za obračun s partizani v coni Lipovec so na drugem koncu Suhe krtine nastopili dogodki, ki so pospešili sovražnikovo namero.

Proti jutru 16. marca 1943 se je pod poveljstvom štaba Dolenjske operativne cone začel ofenzivni napad slovenskih brigad na belogardistične postojanke Hočevje, Korinj in Ambrus in se razvil v deset dni trajajoče manevrske boje.* Ti so že 17. marca zavzeli velik obseg in pritegnili vse večje število italijansko-belogardističnih enot, katerih premike je moralo varovati vojaštvo garnizonov. Tako so se tega dne pripravili združeni oddelki iz postojank Straža-Vavta vas in Žužemberk, da očistijo rajon Velikega Lipovca za varen prehod posredovalne kolone, s katero je podpolkovnik Berardi nameraval iti iz Trebnjega prek Ajdovca v cono Lašče-Smuka. Pri tem je moral peljati vojsko skozi Veliki Lipovec.¹⁰

Veliki Lipovec je strnjeno kmetско naselje sredi valovite Ajdovške planote. Na zemljevidu ga najdemo na ravni črti vzhodno od Dvora proti Novemu mestu. Vasi se je z jugozahoda in severozahoda do razdalje okrog kilometra približal mešan gozd, sicer pa so ga na široko obdajale njive in travniki. Najbližje sovražnikove postojanke so bile v Straži, Soteski in Žužemberku. V teh treh so bili manjši oddelki 1. bataljona 24. pehotnega polka divizije »Isonzo«, v Žužemberku še skupina 30 karabinjerjev in četa bele garde, kije takrat štela 110 mož.

Iz Straže in Soteske se je prišlo do Velikega Lipovca po dokaj strmih poteh skozi hoste, iz Žužemberka pa po sicer daljši, a zložni in bolj odprti cesti. Štiristo metrov nadmorske višine in precéj razgledno okolje dajeta Velikemu Lipovcu dominanten, z vojaškega stališča celo strateški položaj. Nasproti temu pa je bila vas prikladen cilj 1. divizionu 60. topniškega polka divizije »Isonzo« v V avti vasi in težkim minometom vseh treh okoliških postojank.

Sedemnajsti marec 1943 se je za odredovo 3. četo, ki je takrat štela 40 bork in borcev, začel v Velikem Lipovcu popolnoma običajno. Komanda

* Skladno z načrtom glavnega poveljstva je v dneh od 16. do 19. marca 1943 Dolenjska operativna cona s Cankarjevo, Gubčevo, Tomšičevo in Šercejjevo brigado napadla sovražnikove postojanke Korinj, Hočevje, Ambrus in Kal ter imela velike manevrske boje na odprtem bojišču. Potem so se brigade prestavile v Ribniško dolino, kjer je 25. marca bila velika bitka pred Ribnico. Med umikom brigad čez Veliko goro je 26. marca prišlo do znanega boja pri Jelenovem žlebu, v katerem je partizansko orožje slavilo eno svojih naj večjih zmag.

in ambulanta sta bili v hiši št. 5, kjer je gospodarila Kristina Štupar, četrta kuhinja je bila v lopi istega gospodarstva, vsi drugi iz enote pa so bili razporejeni na dveh najbližjih podih. Tabor so varovale tri stalne straže: ena je bila usmerjena na cesto, ki pripelje iz Boršta, druga na dostop v vas iz južne, soteske smeri, tretja je nadzorovala dohod iz Brezove rebri. Na obhodu, kamor so šle že ponoči, so bile štiri patrulje z usmeritvijo proti Žužemberku in Globodolu ter Soteski in Prečni. Oba puškomitraljeza sta bila doma.

Še pred svitanjem je v vas nenapovedano prišel sekretar dolenskega poverjenišva OF Dušan Jereb-Štefan s spremljevalcem. Na poti s Trške gore sta šla počivat v hišo št. 19, kije ob cesti iz smeri Sel oziroma Ajdovca med prvimi. V nadaljnjih nekaj urah so se v isti hiši ustavili še pomočnik političnega komisarja glavnega poveljstva dr. Jože Brilej-Bolko ter članici partijskega okrožnega komiteja Novo mesto Mara Rupena in Vilma Bebler-Špelca, vsi s spremljevalci. Brilej je bil na poti iz Bele krajine v Dolomite, Rupenova se je vračala s kongresa AFŽ v Bihaču, Špelca pa je bila na poti v roško bolnišnico.¹¹

Zgodaj zjutraj je v vas prišlo tudi 62 novincev iz Primorske. Razen njihovega skromnega spremstva so bili vsi brez orožja. Na poti v brigade so

Komandir in politični komisar 3. odredove čete Avguštín Vovk-Jurče in Rudi Bugar-Maks, spomladi 1943 na Riglju nad Poljanami

ob odredovi četi predvideli počitek in okrepitev. Nastanili so se po podih, največ sredi vasi.

Tega dne se je k svoji četi v Velikem Lipovcu nameril tudi komandant odreda Alojz Grčar-Mitja Štajerc s tremi borci. Prihajal je po vodnika Alojza Beleta-Tička, ki ga je nameraval postaviti za komandirja nove, 4. čete. Z njim je bil tudi politični komisar Štajerske operativne cone Dušan Kveder-Tomaž, ki se je skupini priključil pri Mimi, in sicer samo za pot do reke Krke. Namenjen je bil na Hrvaško.¹²

Že sončni vzhod je napovedoval lep in suh dan. Po zajtrku, kije bil okrog devetih, se je jela četa pripravljati na politično uro, a je prihod komandanta Alojza Grčarja zavlekel njen začetek. Medtem je četni politični komisar Rudi Burgar-Maks prosil takrat že popularnega političnega komisarja 2. grupe odredov Dušana Kvedra, naj zbranim pove kaj o razmerah v Sloveniji in še posebej na Štajerskem. Kveder se je vabilu rad odzval. Njegovo pripovedovanje so z zanimanjem poslušali zlasti primorski novinci, ki jim je to bil prvi resnični prikaz vojaških in političnih razmer, v katere so se pravkar vključevali.

Tačas So se vrnile patrolje, ki so bile na obhodu do Hriba, Ajdovca in Brezove rebri, v naslednjih dveh, treh urah pa so prispele še tiste, ki so ogledovale proti Soteski in Vavti vasi. Nobena ni prinesla sumljivih ali celo vznemirljivih obvestil, prav tako ne obveščevalci. Še največ govoric je bilo ob odhodu vodnika Tička za komandirja nove enote. Tako je minil čas do kosila, ne da bi se bilo zgodilo kaj posebnega.

Kmalu po štirinajsti uri so Veliki Lipovec zapustili komandant Alojz Grčar, vodnik Alojz Bele in trije borci spremstva. Pol ure zatem je kuhinja pozvala k delitvi hrane in borci so se začeli urejati k obedu.

Takrat je na južnem koncu vasi počilo. Po trenutku tišine pa se je proti Velikemu Lipovcu, usula pravcata svinčena toča. Po poteh prek lipovških njiv je iz smeri Straže, Soteske in Boršta, ob podpori močnega ognja iz pušk in strojnic, začela naglo vdirati sovražnikova skupina.* Prve minute napada so v tabor odredove 3. čete vnesle hudo zmedo, presenečenje je tudi tokrat potrdilo svojo veliko prednost. V vasi je nastal posebno hud položaj zaradi zvečine neoboroženih, neizkušenih in od dolge poti preutrujenih novincev iz Primorske. Med njimi je bilo veliko takšnih, ki dotlej še niso bili vojaki. Vsi so v zmedbi iskali pot umika za vsako ceno in beganje s kričanjem je paniko hitro večalo.

V zelo nevarnem položaju se je znašla tudi skupina, kije počivala v hiši št. 19. Tod mimo so drli fašisti iz žužemberške smeri, zato je imela samo en izhod, ta pa je teijal največ časa, tveganja in napora. Prebiti se je morala skozi metež v vasi in naprej, v smeri umika drugih. Medtem ko je en del sovražnikovih sil vdiral v vas s treh strani, se je druga kolona razdelila in jo začela obkoljevati v obliki klešč.

* Sestavljena je bila iz »posebnega bataljona št. 1«, čete bele garde in oddelka 6. topniškega polka 75/13, ki so bili razporejeni v Žužemberku oziroma Straži in Vavti vasi, pripadali pa so diviziji »Isonzo«.

Med sklepanjem obroča je bil negdlje prazen oziroma odprt prostor v smeri Globodola, med kotama 537 in 493. Ravno tukaj se tudi gozd najbolj približa vasi, vsega na okrog 800 metrov; do njegovega začetnega roba pa segajo njive, ki jim domači pravijo Plavice. Ob poti, ki prek njih pelje proti gozdu, je kakih 150 metrov ven iz vasi stal Bobnarjev kozolec in mimo njega je v smeri gozda bežal pretežni del napadenih.

Tudi večino odredovih borcev sta zajela začetni strah in zmeda neoborožene množice. V naglici so pobrali le svoje orožje, medtem ko so osebno opremo in druge potrebščine prepustili domačinom, ki so vse hitro poskrili. Že med umikom je komandir Avgust Vovk-Jurče organiziral odpor glavnine, v kateri sta bila tudi puškomitraljezka Franc Mesojedec-Ilija in Lado Bokavšek-Marjan.

Koje še po desetih minutah napada bilo jasno, da sovražnik sicer zaseda vas, a da mu še ni uspelo skleniti obroča na njeni severni strani, jek tistemu izhodu že tekla večina obkoljevanih. Za kritje bežečih je komandir Vovk poslal enega puškomitraljezka v bližino Bobnarjevega kozolca, drugega pa na nezasedeni obronek gozda. Vsakemu je dodelil še skupino strelcev, da bi z močnim ognjem zadrževali pogon fašistov na neoboroženo množico. Ta seje lahko umikala samo v smeri prostega vstopa v gozd, kamor so bežali tudi slabše oboroženi in za boje nesposobni.

Pri tem je bilo treba s cikcakastim izmikanjem preteči približno 600 metrov brisanega prostora. To je napadalec dobro izkoristil. S preglednega mesta sredi vasi je lahko obvladal njive Plavice in nanje uperil več puškomitraljezov. Na isti prostor sta z ognjem iz pušk in strojnic pritisnili tudi obe krili skupine, ki je obkoljevala vas.

V takšni situaciji odredova četa ni mogla računati na uspešen protinapad oziroma na zavrnitev sovražnika, še manj pa na preboj v eno od smeri, iz katere je napadal. Edini izhod je ponudila odprtina v obkoljevalnem obroču, ki sta jo z ognjem svojih strojnic branila Mesojedec in Bokavšek. Z nadčloveškimi naporji seje bilo treba reševati skozi točo krogel, pri tem pa je bila možnost umika z vsakim trenutkom manjša in nevarnost za umikajoče vse večja. Da končajo akcijo, so Italijani močno pritisnili na branilce poti, po kateri so partizani bežali v gozd. Napadli sojo z ročnimi bombami in lahkim minometom. Večino neeksplozivnih granat pa so borci ob puškomitraljezcih zmetali nazaj in tako omogočali umik zaostalim.

Prve žrtve so kmalu padle na robu Velikega Lipovca, tam, kjer je začetek njegovih njiv na severni strani. To so bili neoboroženi novinci, kijih je presenečenje v vasi zlahka obvladalo, vendar je največ pobitih ležalo približno sto metrov pred robom gozda.

Med zadnjimi seje umikala skupina političnih delavcev iz hiše št. 19 in ob njej nekaj Primorcev. Ti so imeli najdaljšo pot do edino možnega izhoda, saj so se morali prebijati skozi vso vas. Srečno so se izmikali vse do prvih njiv Plavice, toda prek njih niso več mogli priti, med njimi tudi Dušan Jereb-Štefan in en odredov borec. Pritajila sta se približno sto metrov vstran od Bobnarjevega kozolca, v smeri poti do še prostega vstopa v gozd. Ob partizanu s puško je Jereb s pištolo pomagal zadrževati sovražnika toliko

časa, daje mnogo njegovih sodelavcev lahko zbežalo. V tem boju sta padla skupaj s partizanom odredove 3. čete.

Z večino novincev in nek[^]j borci seje skozi odprtino obkolitvenega obroča naprej umaknil politični komisar čete Rudi Burgar. Potem so se po isti poti rešili tudi drugi politični delavci iz Jerebove skupine in se pridružili prvim. Za njimi je položaj zadnji zapustil bojni oddelek odreda in z njim komandir Avgust Vovk-Jurče z mitraljezcem Francem Mesojedcem-Ilijo. V gozdu nad vasjo so se vsi sešli, med njimi hudo ranjeni mitraljezec Ladislav Bokavšek-Maijan. Takrat je izvidniška skupina javila, da prihaja od Ajdovca proti Velikemu Lipovcu in Brezovi rebri sovražnikovo vojaštvo. Bila je grupacija podpolkovnika Berardija, ki je prihajala iz Trebnjega.

Odredova četa seje s primorskimi novinci in političnimi delavci urejeno izmaknila, nato pa zavila proti severu. Do Malega vrha nad Globodolom je prišla pozno v noč in se tam spravila k počitku.

Koje bila akcija zanje zaključena, so fašisti in belogardisti vse padle partizane zvlekli na njive, prek katerih so nesrečniki hoteli ubežati smrti. Drug poleg drugega je ležalo 12 mrtvih: sekretar dolenskega povejениštva OF Dušan Jereb-Štefan, deset novincev iz Primorske, med njimi tudi eno dekle, in borec odredove čete. Potem je napadalec pobral vso partizansko živino in meso ter odšel iz vasi proti Brezovi rebri. Bilo je nek[^]j pred peto uro popoldne.

Po odhodu okupatorja in njegovih opričnikov je v miru opravil svoj posel vaščan-grobar Lojze Zupančič (Dularjev). Mrtve je zvozil na n[^]jbližje pokopališče na Sela pri Ajdovcu in jih pokopal.*

Razen enega padlega je odredova četa imela še dva hudo ranjena, od katerih je eden umrl že naslednji dan, mitraljezec Ladislav Bokavšek-Maijan pa je v roški bolnišnici počasi okreval. Trije so bili lažje ranjeni, med njimi primorska partizanka Magda.⁷³ O žrtvah med napadalci ni nikakršnih podatkov.

V telegramu z dpe 18. marca 1943 je general Cerutti, poveljnik divizije »Isonzo«, obvestil komando 11. armadnega korpusa, da so med bojem prejšnjega dne v coni Veliki Lipovec zaplenili 12 mavzeric, nekaj ročnih bomb in dve mini, števila padlih partizanov pa ne navaja.⁷⁴

Do presenečenja v Velikem Lipovcu je prišlo zaradi mnogih napak v ravnanju čete. Kljub večkratnim premikom se je vse predolgo zadrževala v istem naselju. Podatkov o načinu svoje zaščite ni primerno zavarovala. Obveščevalci iz enote in s terena so le delno obvladali gibanje sovražnika v najbližjih postojankah in okoli njih. Poglavitni vzrok pa je vsekakor bil v hudo ohlapnih stikih med četnim poveljstvom in njegovim nadrejenim štabom. Slednji bi prav gotovo moral dosti bolj pogosto obiskovati svojo tako izpostavljeno enoto ter z njo sproti odpravljati ugotovljene primere poveršnosti in resnične težave.¹⁶

* Pokopani so v skupni grobnici na Cvibiju nad Žužemberkom.

TELESCRITTO

18 MARZO 1943 XII

DAL COMANDO DIVISIONE ISONZO
AT COMANDO XI° CORPO D'ARMATA

NR.02/2902 PUNTO BOLLETTINO OPERAZIONI GIORNO 18 MARZO PUNTO

NOTIZIE SUL NEMICO

1° SEGNALATA BRIGATA GUBBO ORE 17 IERI ZONA STARI LOG (ZL-OF).

ATTIVITA' OPERATIVA

2° STAMANE III/24 FR. ET REPARTI PRESIDIO TREBNJE PRENDEVANO CON

TATTO AT AJDOVEO (ZR-OO) ; BTG. SPECIALE NR.1 RINFORZATO DA UNA
CP. M.V.A.C. ET UNA SE. DA 75/13 APPLUITO SERA DEL 17 STRAZA
(ZT-CM) PUNTIAVA SU BREZOVA REBER (ZT-OO). SUDDETTI REPARTI HAN-

NO COSTITUITO RAGGRUPPAMENTO AGLI ORDINI TEF.OOL. BERARDI. 85°
BTG.OO.NN. SCHIERATOSI ZONA MENISKA VAS Q.277 (ZT-OK) RIFINGATO

ORE 11 SU STRAZA PER INVIO KOEVEJE, SOSTITUITO CON REPARTI PRE-
SIDIO STRAZA. REPARTI PRESIDIO RUCEMBERK HABENT CONTROLLATO

GUADI SUL KRKA FRA DVOR (ZP-OO) ET ZAGRADEO (VU-OQ) PUNTO NESSUN
INCONTRO CON BRIGANTI COMUNISTI PUNTO POMERIGGIO OGGI RAGGRUPPA-
MENTO BERARDI COME DA ORDINI IMPARTITI DA CODESTO COMANDO HABENT
INIZIATO MOVIMENTO DA ZONA BREZOVA REBER AJDOVEO SU ZONA LASOE

~~XX~~
(ZM-CM) SMUKA (ZL-OK) PUNTO ORE 20,30 RAGGIUNTA ZONA QUOTA 215
(ZM-OO) OVE SOSTA QUESTA NOTTE PER RIPRENDERE ALBA DOMANI PREVI-
STO MOVIMENTO. NEL COMBATTIMENTO DI IERI IN ZONA V. LIPOVEO
CATTURATI SEGUENTI MATERIALI : 12 FUOILI MAUSER, ALCUNE BOMBE
A MANO, NUMEROSE CARUCOE PER FUOILE, 2 MINE A MIOGLIA, VIVERI ET
DOCUMENTI.

3° REPARTO PRESIDIO RAKOVNIK (ZV-OZ) DISPERDEVA PRESSI ZABRINE (ZV-OZ)
NUCLEO RIBELLI PUNTO

4° COSTITUITOSI AT PRESIDIO NOVO MESTO DUE PARTIGIANE DISARMATI AP-
PARTEMENTI AT BRIGATA GUBBO PUNTO

5° ATTIVITA' A BREVE RAGGIO DA PARTE RIMANENTI PRESIDI PUNTO

BOLLETTINO METEORIOLOGICO

6° TEMPO : CIELO SERENO PUNTO TEMP. NATURA : MASSIMA PIU' 13, MINIMA
PIU' 3 PUNTO

GENERALE CERRUTI

Telegram poveljstva italijanske divizije »Isonzo« poveljstvu 11. armadnega korpusa, Iger med drugim poroča o boju v Velikem Lipovcu

Odredova 4. četa

Zaradi uspešnega pridobivanja novincev je odredova 1. četa po novem letu 1943 narasla že na skoraj 60 borcev in bork. Čeprav številčno krepka, ni v februarju in marcu 1943 opravila nobene večje vojaške akcije, zato tudi ni pridobila orožja; sam dotok novih borcev pa tudi še ni mogel okrepiti njene bojne moči. Konec februarja pa je od odreda neodvisna okoliščina prispevala, da se je stanje občutno izboljšalo.

Ko se je okoli 1. februarja 1943 na Pugledu pri Ljubljani 2. bataljon Tomšičeve brigade, v katerem je bila večina moštva bivšega odredovega 3. («Smrekarjevega») bataljona, pripravljal, da krene za svojo brigado proti Hrvaški, se je iz njega izločilo kakih 18 borcev. Največ jih je že leta 1941 sodelovalo z osvobodilnim gibanjem, polovica pa jih je bila pomladi 1942 v četah 2. grupe odredov. Med njimi so nekateri dosegli položaje komandirja ali političnega komisarja čete. To pot pa so izrazili željo, da ne bi šli naprej z 2. bataljonom tomšičevcev, temveč da bi raje ostali v bližini Vevč, Bizovika, Podlipoglava in drugih domačih vasi v bližnjem okolišu. Z borci brirade so se razšli 2. februarja, ko so ti krenili proti Dolenjski.

Čeprav so se povezali s tamkajšnjim terenom, pa jim je glavno politično poveljstvo že čez nekaj dni ukazalo, naj se vsi čimprej odpravijo v Zapadnodolenjski odred. To odločitev sta narekovala predvsem dva vzroka.

Z nastanitvijo vodstvenih teles v Dolomitih se je potreba po vzdrževanju in varovanju vseh dotedanjih zvez z Ljubljano zmanjšala. Zato so tudi 2. bataljon tomšičevcev razbremenili in ga poslali v brigado.

Belogardisti okoli Ljubljane so pozimi 1942/43 divjali z naraščajočo ihto. Predvsem od prvih dni februarja naprej so se njihove skupine iz postojank Polica, Bizovik, Sv. Urh in drugih močno zagnale v predele, kijih stalni partizanski oddelki niso več nadzorovali. Nasilje, kakršno so zganjali nad ujetimi in zaprtimi, ni poznalo meja.

Spričo vsega tega je v skupini, ki se je ločila od 2. bataljona Tomšičeve brigade, kmalu zavladal občutek nezavarovanosti in vsepovsod prežeče belogardistične nevarnosti. Zaradi lažjega prikrivanja in boljše preskrbe so se njeni borci razdelili v trojke, ki so bile med seboj povezane. Komandir in politični komisar te nenavadne enote sta bila Anton Vrbinc-Nebošme in Lovro Omahen-Orlov, na teh položajih že v »Smrekarjevem« bataljonu. Za njihovo prehrano so skrbeli sorodniki in terenske organizacije. Kljub zelo težkim in nevarnim razmeram pa so kar zavlačevali odhod v odred.

Do 13. februarja so se trojke zadrževale blizu Lipoglava, tega dne pa so odšle v grapo nad Kovačevo domačijo na Pugledu. Tu se jim je pridružil vodja opuščene baze CK Jože Moškrič-Ciril še z nekaterimi partizani, tako da se skupina povečala na 25 ljudi, kar je njeno premikanje resno oviralo in jo prisililo, da se je le začela pripravljati na odhod v odred. Poleg ukaza, ki ga je v tem smislu že prejela, so jo k temu spodbudila tudi obvestila in dokazila, da so zanjo zvedeli belogardisti in jo sklenili uničiti. Najbolj uporno so jo začeli iskati beli s Police in fašistični oddelek 195. legije iz Škofljice.

Koje sovražnik strnil izdajalska poročila o položaju partizanske skupine na Pugledu, jo je 22. februarja 1943 zjutraj najprej močno obstreljeval s topovi z Lavrice. Napadeni so brez žrtev zapustili bombardirani prostor in se namenili nad Pance, deset izmed njih pa se jih je medtem spravilo k počitku v tako imenovani Srebrni dragi nad cesto, ki pelje v Podlipoglav. Po topovskem obstreljevanju je iz smeri Veliki Lipoglav-Repče prišlo na prostor, ki so ga bile izpraznile trojke, več kot 150 belogardistov in črnosrajčnikov. V h^jki po širšem območju, kije sledila, so sovražnikovi vojaki nalleteli na počivajočo 10-člansko skupino, jo napadli z ognjem iz pušk in strojnic ter jo razbili. Vsi razen enega so se ob manevrski obrambi umaknili.

Italijansko vojaško poročilo navaja, da se je 22. februarja formacija MVAC s Police spopadla pri Razorih, na sektorju Grosupljega, s komunistično skupino, po kratkem boju enega ujela in ga nato ustrelila.¹⁶ To je bil Jože Moškrič-Ciril, vodja baze CK KPS pri Podlipoglavu.*

Tisti, ki so bili razbiti v h^jki, so se z drugimi člani skupine sešli že popoldne in do noči vsi skupaj prišli nad Ipavca, samotno kmetijo pod Javorom, na okupacijski razmejitveni črti. Tu so ostali samo do naslednjega jutra. Potem je prišel Karel Prusnik-Gašper, kurir-vodnik za dolenjsko stran, in skupino odpeljal do Pristave nad Metnajem, kjer sta jo prevzela brata Franc-Čičko in Jože-Veja Plankar s kurirske postaje TV 3. Ker je bil mešani oddelek črnih srajc in bele garde iz Stične prav tiste dni na oglednem obhodu v predelu Metnaja, je vodnika to prisililo, da sta 24. februarja zadržala skupino tik razmejitvene črte, Iger je bilo še najbolj varno. Šele naslednji dan zjutraj so lahko nadaljevali pot proti Sv. Križu pri Litiji in pred večerom vsi skupaj brez nezgod prišli v odred, ki seje takrat zadrževal na Brglezu blizu Tihoboja.

V situaciji, ko ji je primanjkovalo orožja in izkušenih ljudi, je bil prihod 24 dobro oboroženih in zvečine »starih« partizanov pravo poživilo za odredovo 1. četo. Po krajšem počitku so novodošle vključili vanjo. Prav gotovo je štab odreda takoj sklenil ustanoviti novo enoto, a je moral zanjo najprej zbrati primerne kadre. Ta čas sta bila Tone Vrbinc in Lovro Omahen odgovorna za red in zaposlitev vseh, ki so prišli z njima. Novodošli borci so bili takoj odrejeni na redne vojaške dolžnosti, manj sposobni pa k tabornim opravilom.

V nadaljnjih štirih tednih se je ta skupina ločila iz odredove 1. čete, dolžnosti v njej pa so dobili:

Ivan Smrke in Ivan Šircelj sta postala vodnika,
Karel Černe in Jože Habič sta bila politična delegata,
Lovro Omahen-Orlov je postal politični komisar čete,
komandir Tone Vrbinc-Nebošme pa je čakal na zamenjavo.
Razen prvoimenovanega, ki je bil iz odredove 1. čete, so bili v novi od-

* Jože Moškrič-Ciril, roj. 2. marca 1902, po [oklicu grafik, član KPJ od leta 1927. Bilje pesnik, delaven v društvi Svoboda in Vzajemnost, že leta enainštiridesetega je bil partizan na Molniku, m^ja 1942 politični komisar zaščitne čete glavnega poveljstva, od avgusta 1942 dalje pa zapnik CK na bazi pred Ljub^ano. Z redom narodnega heroja je bil odlikovan 20. decembra 1951.¹⁷

Ive Šubic, Tovariš Tičko, 1943, svinčnik

redovi enoti vsi prišleci iz Ljubljane. Priključilo se jim je še 14 borcev iz odredove 1. in 2. čete, tako daje nova četa ob ureditvi štela 38 ljudi.

Osemnajstega marca 1943 se je iz Velikega Lipovca vrnil k Tihaboju komandant odreda Alojz Grčar-Mitja z vodnikom Alojzjem Beletom-Tičkom, ki mu je čez dva dni predal novo odredovo enoto; ta je dobila oznako 4. četa Zapadnodolenjskega odreda.

Koje v zadnjem tednu marca 1943 napravil komandir odredove 1. čete Jože Grabljevec večjo taktično napako, ki sicer ni terjala žrtev, je sam prosil za razrešitev. Z odlokom štaba odreda je na njegov položaj prišel Anton Vrbinc-Nebošme, zamenjani Jože Grabljevec-Noví pa je v isti četi postal vodnik.

S prihodom skupine s Pugleda je v odredu naraslo tudi število organiziranih v partiji. Tri tedne po ustanovitvi odredove 4. čete je bilo njihovo število v odredu naslednje:

1. četa:	8 članov	7 kandidatov	7 skojevcev
2. četa:	17 članov	8 kandidatov	20 skojevcev
3. četa:	6 članov	4 kandidati	7 skojevcev
4. četa:	8 članov	4 kandidati	10 skojevcev

Njihovo delo med partizani je bilo razdeljeno na sektorje: vojaški, politični, študijski in skrb za higieno. Za vsak sektorje bil v celoti odgovoren partijec.¹⁸

»Jurčetova« četa odide iz odreda

Po napadu v Velikem Lipovcu seje za odredovo 3. četo pri Globodolu začelo obdobje mučnih dni. Osemnajstega marca 1943 je pokopala borca, ki ni preživel hudih ran,* na Rog je odpremila močno prestreljenega mitraljezca Ladislava Bokavška-Maijana, v brigade je poslala skoraj vse novince. Potem je sama in dokaj kritično obravnavala dogajanje v zvezi z vdorom fašistov in belih v njen tabor.

Borci so priznali, da sta hrabro ravnanje enega dela čete in zelo pogumni nastop mitraljezcev Mesojedca in Bokavška rešila življenje veliki večini novincev. Odkrito so govorili, daje bilo presenečenje s strani sovražnika možno predvsem zaradi pomanjkljivosti oziroma površnosti v vsakdanjem vojaškem življenju čete, zlasti zaradi njene prevelike udomačenosti na terenu, precēj ohlapne budnosti, neobveščenosti in prevelike zaposlenosti z rednimi obveznostmi. Kritizirali so tudi odtujenost in prešibko povezanost z drugimi četami in s štabom odreda, kar je pri borcih čete ustvarilo občutek, da so na tem terenu »odpisani«.

Potem je četa v nadaljnjih 14 dneh, ki jih je preživela brez pomembnejšega stika s sovražnikom, delno spremenila redna dnevna opravila borcev, zlasti pa pravila vedenja. Med drugim je zmanjšala število patrolj in povečala previdnostne ukrepe, v prvi vrsti v odnosu do civilnega prebivalstva, pri obravnavanju podatkov o gibanju sovražnika, v prikrivanju oborožitvene moči ipd.

Močno obremenjena z občutkom osamelosti v obroču sovražnikovih postojank je zdaj potrebovala priložnosti, v katerih bi se moralno okrepila in spet dosegla prejšnjo vojaško trdnost. Odločila seje tudi, da prosi za premestitev s tega območja; na izpolnitev te želje ji ni bilo treba preveč dolgo čakati.⁹

Po treh dneh bivanja ob odredu pri Tihaboju sta okoli 24. marca 1943 prišla v bližino čete komandirja Avgusta Vovka, ko je taborila na ajdovškem terenu, komandant glavnega poveljstva Ivan Maček in član vrhovnega štaba NOV in POJ Ivo Ribar-Lola s spremstvom. To priložnost sta izkoristila komandir Avgust Vovk-Jurče in politični komisar Rudi Burgar - Maks ter ju obiskala. Povedala sta jima, daje morala v četi precēj nizka in povezanost njihove enote z nadrejenim štabom majhna. To sta ponazorila s primerom oziroma s posledicami napada fašistov v Velikem Lipovcu. Na koncu sta komandanta Ivana Mačka-Matijo prosila, naj četi dovoli, da se vsaj začasno prestavi v predel Dolenjskih Toplic. Ker prošnji ni bilo mogoče takoj ustreči, je četa še ostala nadaljnja dva tedna na tem prostoru; medtem seje izogibala srečanju s sovražnikom, kije tudi sicer ni preganjal.

Prav gotovo je komandant Ivan Maček v naslednjih nekaj dneh primer dobro pretehtal, ker je odločil, da se »Jurčetova« enota prestavi v Poljansko dolino. O tem je bil njen komandir Avgust Vovk obveščen okoli 10. aprila

* Njegovo ime ni ugotovljeno.

1943. Še isti dan se je s svojimi borci napotil čez Krko do Velikega Riglja nad Poljanami in se za nekaj dni nastanil pri kmetu Poglajenu.

Enota je pravi čas zapustila prejšnji teren, kajti že 12. aprila je vojaštvo italijanske posadke v Žužemberku hajkalo vso cono Ajdovca in še posebej natančno preiskalo Ostri vrh nad Globodolom.²⁰ Prihod »Jurčetove« čete v Poljansko dolino je sovpadal z dogodki, ki so jo takoj zaposlili.

Bilo je v dneh premika CK KP Slovenije, glavnega poveljstva slovenskih partizanskih čet in izvršnega odbora OF iz Dolomitov nazaj na Kočevski Rog.* Za njihovo nastanitev in nadaljnje delo je bilo treba pripraviti marsikaj, med drugim tudi četo za stalno nadzorovanje nižinskega predela, ki se razprostira pred vzhodnimi obronki kočevskega pogorja.

Nadzorovanje je sicer že od začetka decembra 1942 dalje opravljala 4. četa Vzhodnodolenjskega odreda, znana kot »Perova« četa, vendar je bil del njenih borcev že dotlej zaposlen z drugimi, nevojaškimi opravili; oskrboval je bolnišnice, gradil nove barake, nabavljal material za delavnice in podobno. Zdaj pa je morala četa odstopiti še nekaj borcev in bork za naloge, ki jih je narekoval prihod vodstvenih organov na njen teren, zlasti za okrepitev gradbene ekipe GRAD in za organiziranje dobrih zvez. Že tako šibka pa sama gotovo ne bi več zmogla poostreno in redno pregledovati terena, ki ji je bil dotlej dodeljen; zato ji je bila potrebna okrepitev.

Po vrnitvi s Hrvaškega seje komandant glavnega poveljstva Ivan Maček-Matija začasno nastanil na Rampohi blizu Podstenic, da tam pričaka vodstvena telesa osvobodilnega gibanja. Takoj se mu je javil komandir odredove 3. čete, kije zdaj bivala blizu Poljan. V neposrednem pogovoru je bilo določeno troje: nov operacijski prostor čete, njene naloge ter preureditev te in »Perove« čete.

»Jurčetova« enota je ob tej priložnosti dobila v nadzor območje med dolino potoka Črmošnjice, Krko od Dvora do Novega mesta in železniško

* Sovražnikov pritisk na Dolomite, kjer so se zadrževali vodstveni organi osvobodilnega gibanja, je s pomladjo 1943 postal vse hujši. Med 17. in 21. marcem so Italijani in belogardisti izvedli ofenzivo proti Dolomitskemu odredu, kije takrat utrpel velike izgube. Položaj je postal zelo resen in hudo nevaren, zato so se odločili, da Dolomite zapustijo in krenejo na Kočevski Rog. Potovali so v skupinah. S prvo je 23. marca odšel Marijan Breclj. Imel je nalogo, da pripravi vse potrebno za zborovanje aktivistov OF, ki so ga nameravali sklicati za konec aprila. Zadnji so zapustili Dolomite 7. aprila. S skupinami so se odmikali tudi oddelki zaščitnega odreda.

Medtem je posebna gradbena skupina pripravila blizu Červanove poti pod Rogom prvo sprejemno bazo. Vanjo sta se 17. aprila naselila CK KPSinLO OF. Ob tej baraki so hitro rasle še druge in naselbina je dobila naziv »Baza 20«. Pod Kraguljim vrhom je nastala »Baza 21«, kjer seje nastanilo glavno poveljstvo.

Dne 28. aprila 1943 seje na Žibnu blizu Kočevskega Pügleda začelo zborovanje političnih delavcev OF iz vse Ljubljanske pokrajine. Na njem je bilo navzočih več kot 100 ljudi, ki so v treh dneh opravili zgodovinsko delo. Najprej so poslušali temeljne referate Edvarda Kardelja in Borisa Kidriča, zatem pa izjave predstavnikov ustanovnih skupin v Osvobodilni fronti. V razpravi in bogati izmenjavi mnenj so udeleženci potrdili obravnavane teze in utrdili notranjo enotnost OF. Leto dni zatem je Boris Kidrič o zborovanju zapisal, da so poznejši dogodki nazorno pokazali, da je bil ta zbor aktivistov pogoj za nadaljnje uspehe v tretjem letu osvobodilnega boja, saj je bil neposreden uvod v nov spomladanski polet osvobodilnega gibanja, hkrati pa politična podlaga, na kateri je bilo mogoče do krega požeti plodove, ki jih je dala kapitulacija Italije.²¹

progo od Novega mesta do predora med Uršnimi seli in Rožnim dolom. Ob tem ji je bilo tudi rečeno, da se ne bo več vrnila v ajdovski rajon.

Čeprav znotraj zaupanega predela ni bilo stalne sovražnikove postojanke, so ob njegovem robu - v Novem mestu, Straži, Vavti vasi in Soteski - kakor tudi na vseh železniških postajah in pomembnejših železniških objektih bili oddelki italijanske vojske.

Na novem območju pa je morala »Jurčetova« četa opravljati predvsem naslednje naloge: pogosto je morala vznemijati in zastraševati sovražnikovo vojsko v okoliških postojankah in manjših oporiščih; nadzorovati gibanje sovražnika in se ob njegovem morebitnem vdoru zoperstaviti vsj v začetku; uničevati železniške naprave, ovirati promet po železniški progi in zavarovati pomembnejše prehode prek nje; zbirati važne vojaške podatke in jih takoj posredovati naprej; pridobivati nove borce in orožje, delati ekonomske akcije in pomagati terenskim aktivistom.

Prve bojne patrulje je odredova 3. četa poslala proti Soteski in k železniški progi med Birčno vasjo in Uršnimi seli. Potem je 15. aprila pri km 69 železniško progo uspešno minirala, čez dva dni pa akcijo ponovila skoraj na istem mestu. Diverziji sta pol dneva zadrževali promet, bili sta uvod v močan napad združenih slovenskih brigad na belokranjsko železniško progo. Takoj zatem je četa temeljito prekopala in zasekala del ceste med Črmošnjicami in Poljanami, nato se je z Riglja prestavila k Starim žagam. O

Štab odredove 3. čete spomladi 1943 na Riglju nad Poljanami; z leve proti desni: Avgustin Vovk-Jurče, Minka Lampič-Nataša, Franjo, Magda, Jerko, Rudi Bugar-Maks, spredaj Silva Lukšič in Alojz Blažič-Lojze

svoji dejavnosti je dnevno poročala glavnemu poveljstvu, kije zdaj bilo v njeni bližini.

Medtem ko so borci »Jurčetove« čete prevzemali nove naloge, ki jih je dotlej opravljala »Perova« četa, je slednja dala nekaj ljudi za druga dela globlje na Kočevskem Rogu, preostale pa je vse bolj uporabljala za zaščito in kurirsko službo pri vodstvenih organih. Tako sta ob koncu aprila 1943 delovali na istem območju dve teritorialni enoti: 3. četa Zapadnodolenjskega odreda in 4. ali »Perova« četa Vzhodnodolenjskega odreda. Kmalu se je pokazalo, da obe potrebujeta enotno komando, zato je glavno poveljstvo odločilo, da se temu ustrezno takoj preuredita. Dogovor o tem je bil opravljen med komandama obeh enot in komandantom glavnega poveljstva.

Okrog 1. maja 1943 je bilo odredovi 3. četi priključeno bojno in kadrovsko jedro 4. čete Vzhodnodolenjskega odreda, razen njenega komandirja in političnega komisarja. Jože Murn-Pero, dober komandir in borec, natančen poznavalec roških gozdov in praktičen delavec, je dobil pri glavnem poveljstvu posebno nalogo. Politični komisar čete Vzhodnodolenjskega odreda Pavle Henigman-Savo pa je bil na lastno prošnjo poslan v Gubčevo brigado in je v njenem 1. bataljonu prevzel politično funkcijo.

V novonastali teritorialni četi so dolžnosti razdelili takole: položaj komandirja je prevzel Avgust Vovk-Jurče, politični komisar je ostal Rudi Burgar-Maks, za njegovega pomočnika pa je bil imenovan Janez Perovšek-Pelko. Obveščevalec je kratek čas bil Franc Šoba-Iztok, za njim pa je prišel Vlado Stibrič. Intendantske posle je opravljal Alojz Blažič. Vodnika sta bila Jože Marincelj-Žožo in Tone Strniša-Kostja, politična delegata Vencelj Kolenc in Rafko (iz Kočevja). Četni bolničarki sta bili Minka Lampič-Nataša in Tatjana Perger-Marjanca. Ko je slednja odšla v Cankarjevo brigado, jo je zamenjala Silva Lukšič. Puškomitraljezi so bili še naprej v rokah Franca Mesojedca-Ilije in Ivana Goršiča-Maksa. Preurejena četa je zdaj štela okrog 60 dobro oboroženih borcev.²²

Okrog 10. maja 1943 je prišlo v dolino Kočevskih Poljan približno 25 borcev Dolomitskega odreda, ki so spremljali zadnjo in najmočnejšo skupino iz vodstva osvobodilnega gibanja, namenjeno iz Dolomitov na Rog. Večina teh borcev je bOa takoj priključena četi komandirja Avgusta Vovka-Jurčeta. V njeno okrepitev so v naslednjih treh do štirih tednih poslali še okrog deset tomšičevcev, ki so bili kot ozdravljeni hudi ranjenci odpuščeni iz roških bolnišnic. Partizani iz Dolomitov so s svojo dobro oborožitvijo koristno dopolnjevali »Jurčeto« četo; zdaj jih je bilo okrog 80 in so imeli 4 strojnice. Redne dnevne naloge na terenu in dolžnosti v taboru so bile razdeljene med vse enako. Prav tako so složno odhajali v akcije.

Ker je v noči na 2. maj »Jurčeto« četa z uspehom obstreljevala sovražnikovo posadko v Straži, je 14. maja to ponovila, tokrat okrepljena z dolomitskimi borci. Naslednji dan so italijanske patrulje brezuspešno pregledovale ves teren med cesto Straža-Prečna in reko Krko.²³

V noči na 25. māj je močna bojna skupina »Jurčeto« čete in Dolomitskega odreda spet šla v skupno akcijo, to pot na železniško progo med Birčnovasjo in Uršnimi seli. Pri km 70 so borci napadli oddelek sovražnikovih

vojakov, ga razgnali in jim uničili bunker. Partizani niso imeli izgub, pri Italijanih pa sta bila 2 ranjena in 1 pogrešan.

Prav kilometri železniške proge od postaje Birčna vas mimo Uršnih sel proti Rožnemu dolu so pogosto privabljali partizane. Samo v aprilu in maju 1943 je bilo na tem odseku pet bolj ali manj uspešnih akcij, zaradi katerih je prišlo v promet do 39 ur zastoja.²⁴

Večino uspešnih akcij na železniški progi so partizani lahko opravili, ker jim je močno pomagalo in z njimi sodelovalo tamkajšnje civilno prebivalstvo. Domačini s Podljubna, iz Birčne vasi, Uršnih sel in drugih bližnjih naselij so bili dobri obveščevalci in požrtvovalni sodelavci. V dokaz temu velja zapisati dragocen in nazoren podatek. Iz Uršnih sel, naj večjega med temi naselji, je v letu 1942 odšlo v partizane 14, v letu 1943, pred kapitulacijo Italije, 20, po njej 55 in v letu 1944 še 7 moških. Med njimi jih je kar 17 dalo življenje za svobodo. Razen teh jih je 6 umrlo kot žrtve fašističnega nasilja. Zvečine so bili mladeniči. Svojo pravo vrednost pa dobi ta podatek, če ga primerjamo s številom oboroženih sodelavcev okupatorja iz te vasi: bilo jih je le šest, samo eden na 15 partizanov.²⁵

Sredi maja 1943 seje v Starih žagah zbralo 16 ali 17 borcev Šerčerjeve brigade, ki so prinesli orožje in strelivo iz skladišča na Golem.²⁶ Ker je bila matična enota predaleč, so se priključili Vovkovim (Jurčetovim) in dolomitskim borcem. Tako je v drugi polovici maja 1943 bilo med Poljanami in Starimi žagami že okrog 100 partizanov. Za veliko večino teh je sicer vedelo tudi glavno poveljstvo, ker so mu morali poročati o svojem delu in so od njega tudi prejemale poveljitve naloge. Še vedno pa ni bilo med njimi čvrste organizacijske povezanosti, niti niso bile razdeljene dolžnosti, položaji in pristojnosti. Tudi ustreznega naziva kot enota se niso imeli, čeprav seje štel, daje »Jurčetov« oddelek še vedno 3. četa Zapadnodolenjskega odreda.

Kmalu in samoiniciativno pa so vse skupsg, »Jurčetove« in dolomitske borce začeli klicati za bataljon oziroma »Jurčetov« bataljon. Nekateri kronisti omenjajo vse te oddelke kot 2., nekateri pa celo kot 3. bataljon Zapadnodolenjskega odreda. Vendar pa ni nobenega sledu in še manj dokazil, da je bilo takrat tako odločeno. Znano nam je namreč, da Zapadnodolenjski odred že od konca leta 1942 ni imel bataljonov. Prav tako ni bilo med njegovim štabom in 3., »Jurčetovo« četo nobenih trdnejših vezi ali pogostnejših stikov, zlasti ne potem, ko je odšla v Poljansko dolino.

Desetega junija 1943 je v Kuzlo vas pri Poljanah pripeljal komandant Dolomitskega odreda Rado Pehaček še zadnje borce te enote; imeli so nalogo »pospraviti po Dolomitih«. Takoj seje sestal s komandirjem Avgustom Vovkom-Jurčetom, mu skupino 'predal s predlogom, da dobijo partizani tega odreda svojo četo, obenem pa poudaril veliko zavednost in vojaško izkušnost teh borcev.

V nedeljo, 13. junija 1943, je glavno poveljstvo slovenskih partizanskih čet združilo odredovo 3. četo in vse druge skupine v en sam bataljon. Ustanovljen je bil v Malem Riglju nad Občicami; ob tej priložnosti so bili v njegov štab imenovani tile:

Borke odredove 3. čete spomladi 1943 na Riglju nad Poljanami.
Z leve: Magda, Silva Lukšič in
Minka Lampič-Nataša

komandant
politični komisar
namestnik komandanta

pomočnik političnega
komisarja

Avgust Vovk-Jurče
Janez Perovšek-Pelko
Franc Kralj ič-Frenk (iz Šercerje ve
brigade)
Božo Sever (iz Dolomitskega
odreda)²⁷

Takrat je bilo tudi določeno, da bo bataljon poslej »Zaščitni bataljon glavnega poveljstva NOV in PO Slovenije«, na predlog komandanta Ivana Mačka-Matije pa je dobil ime »Levstikov«. Takoj zatem je štab bataljona oblikoval dve četi in določil njune kadre.

S tem je »Jurčetova« četa prekinila še zadnjo zvezo z matičnim Zpadnodolenjskim odredom. Po sedmih mesecih in pol je tako bila dokončno izločena iz njegove sestave. Z njo je v Levstikov bataljon odšlo tudi nek^j borcev, ki so bili v odredu še pred veliko italijansko ofenzivo 1942.

VIRI

¹ Poročilo poveljstva karabiryeijev pri pehotni diviziji »Isonzo« z dne 20. januaija 1943 štabu divizye »Isonzo«, A IZDG F 673/VI.

² Brzjoavka štaba pehotne divizije »Isonzo« z dne 21. januaija 1943 štabu 11. armadnega korpusa, A IZDG F 674/III.

³ Brzjoavka štaba 11' armadnega korpusa z dne 22. januaija 1943 SUPERSLODU (izvirna

kratica za poveljstvo 2. armadne skupine »Slovenija-Dalmacija«), AIZDG F 673/1-1; poročilo poveljstva karabinerjev pri diviziji »Isonzo« z dne 23. januarja 1943 štabu divizije »Isonzo«, A IZDG F 673/VI; poročilo štaba divizije »Isonzo« štabu 11. armadnega korpusa z dne 25. januarja 1943, A IZDG F 654/fil.

⁴ Zoran Hudales, Občina Trebnje v NOB, str. 415; v nadaljnjem: Hudales, Občina Trebnje v NOB.

⁵ Poročilo štaba Zapadnodolenjskega odreda (okrog 1. februarja 1943) glavnemu poveljstvu slovenskih partizanskih čet, A CK ZKS št. 6255.

⁶ Prav tam.

⁷ Prispevek: Avgust Vovk-Jurče.

⁸ Pismo sekretarja povejienišva CK KPS za Dolenjsko Dušana Jereba z dne 28. februarja 1943 organizacijskemu sekretarju CK KPS Borisu Kraigheju, Dokumenti LRS 5, dok. 203.

⁹ Dnevna kronika št. 248 poveljstva 11. armadnega korpusa z dne 12. marca 1943, Vojnogodovinski inštitut Beograd, br. reg. 13/1-2, K 498.

¹⁰ Brzjavka štaba divizije »Isonzo« z dne 18. marca 1943 štabu 11. armadnega korpusa, A IZDG F 674/1-1.

¹¹ Prispevek: Mara Rupena-Osolnik in Vilma Pirkovič.

¹² Dušan Kveder, Poročilo štabu Štjerske operativne cone iz marca 1943, Dokumenti LRS 6, dok. 44.

¹³ Prispevek: Avgust Vovk-Jurče.

¹⁴ Brzjavka štaba divizije »Isonzo« z dne 18. marca 1943 štabu 11. armadnega korpusa, A IZDG F 674/1-1.

¹⁵ Poleg dokumentarnega gradiva in prispevkov so bili za ta razdelek uporabljeni tudi podatki domačinov iz Velikega Lipovca, med njimi Kristine Štupar.

¹⁶ Poročilo štaba divizije »Cacciatori delle Alpi« z dne 23. februarja 1943 štabu 11. armadnega korpusa, Zbornik VI-5-157.

¹⁷ Vodnik po partizanskih poteh, Borec, Ljubljana 1978, str. 37.

¹⁸ Poročilo št. 6 sekretarja okrožnega komiteja KP Novo mesto z dne 10. aprila 1943 centralnemu komiteju KP Slovenije, A CK ZKS št. 2699.

¹⁹ Prispevek: Rudi Burgar-Maks.

²⁰ Poročilo štaba divizije »Isonzo« z dne 12. aprila 1943 štabu 11. armadnega korpusa, Zbornik VI-5-213.

²¹ Boris Kidrič, Kratek obris razvoja Osvobodilne fronte in sedanjaja politična situacija v Sloveniji, Prispevki ZDG 1960-1 str. 39.

²² Prispevek: Avgust Vovk-Jurče.

²³ Operacijsko poročilo poveljstva divizije »Isonzo« z dne 15. maja 1943 štabu 11. armadnega korpusa, Zbornik VI-6-90.

²⁴ Nezgode na železnici, A IZDG F 529.

²⁵ Seznam »Uršna sela v NOV«, last krajevne organizacije ZZB iz Uršnih sel.

²⁶ Prispevek: Janez Perovšek-Pelko.

²⁷ Janez Perovšek-Pelko, Naprej, osma slovenska narodnoosvobodilna brigada »Fran Levstik«, str. 8.

Politično delo in vzgoja

Menimo, daje tu primeren prostor, da strnjeno prikažemo nekatere posebnosti v odredovem vzgojno-političnem delu, saj je bila ta njegova dejavnost živahna zlasti v prvem četrtletju 1943. Pri tem velja opozoriti, da je za to imela najboljše pogoje njegova 1. četa; sicer pa smo o tovrstnem delu v vseh treh četah že sproti zapisali to in ono.

V primerjavi s stanjem v prvih dneh decembra 1942 je odred stopil v leto 1943 dobro organiziran in z večjo politično delavnostjo. Takrat je spet imel tri čete. V akcijah ob brigadah je dokazal stopnjo svoje bojne sposobnosti, v vsakdanjem življenju in delu pa svojo politično zrelost. Posebno

Skupina s kadri Jurčetove čete, aprila 1943; z leve proti desni: Venček Kolenc, Franjo Vetrih-Uroš, Jože Marincelj-Zožo in Tone Strniša, spredaj Vida Rebsej in Ančka Devetak

pozornost je posvečal nenehnemu izpopolnjevanju medsebojnih odnosov in odnosu do civilnega prebivalstva.

Spričo skupnega bivanja s »Stiško tehniko«, ki se mu je novembra 1942 pridružila v taboru pod Zaloko in jo bomo še obširneje opisali, so bili borci redno obveščeni o dogajanju na bojiščih in o vojaško-političnih nalogah odreda. To jim je omogočalo, da so se tudi na novem operacijskem območju hitro in uspešno vživljali v razmere. Vse večja udeležba civilistov na odredovih mitingih in uspešno pridobivanje novih borcev z mobilizacijskimi sestanki sta potrjevala pravilen odnos odreda do zaupanega mu terena.

Težo dela in odgovornosti so pri tem nosili člani in kandidati KP ter SKOJ. Ker so bili partijski komiteji na terenu dolžni sodelovati s partijo v vojski, je sekretar novomeškega okrožja KPS Franc Černe-Klemen ob koncu decembra 1942 o razmerah v odredu zapisal, da so se v njegovih četah po veliki italijanski ofenzivi hitro oblikovale partijske celice, v bataljonih pa biroji.¹ Zato je bilo med mnogimi novimi člani partije moč hitro najti pridne in sposobne za vodenje partijskega dela po četah. Odredovci pa so bili uspešni tudi pri političnem delu na terenu.

Delo z množicami

Dasiravno na prostoru med Trebnjem, Moravčami ter Mirno ni bilo belogardistične postojanke, so razmere kljub temu zahtevale vztrajno in pravilno politično delo z ljudmi. To je upošteval tudi odred, ko se je z vnemo lotil te naloge. Zveze s prebivalstvom je vzpostavljala bodisi v neposrednem stiku z njim ali pa s pomočjo terenskih političnih delavcev. V svetokriškem okolišu so mu pri tem koristno pomagali borci domačini, ki so iz brigad prišli v bližino doma na okrevanje. Terenski delavci mirenškega podokrožja, ki so se daljši čas zadrževali pri odredovem 1. bataljonu, so tesno sodelovali z njegovim poveljstvom in štabom odreda pri načrtovanju politično-propagandne dejavnosti na terenu. Tudi s Šentrupertom in okolico je bil odred dejavno povezan, zlasti s tamkajšnjo mladinsko organizacijo.

Odredovi politični kadri so odhajali tudi v samostojne propagandne akcije na teren. Ko se je kmalu po nastanitvi v taboru pod Zaloko bataljonu priključila tehnika stiškega okrožnega odbora OF, so bili odredovci na voljo tudi za njeno delo. Že sredi novembra 1942 so začeli daleč naokrog raznašati v njej tiskane materiale. Pri tem so često odhajali tudi do okupatorjevih postojank ali na teren, ki ga je redno nadzoroval sovražnik.

Ob eni takšnih akcij so Italijani in belogardisti 18. novembra obkolili Gorenjo vas pri Mirni in vdrli vanjo prav takrat, ko so se v njej zadrževali štirje partizani. V spopadu je bil ubit borec Gubčeve brigade Miklavž Vičič, zajeta je bila partizanka Zapadnodolenjskega odreda Zorka Peršič-Bara, ki je prav takrat prinesla v vas propagandno literaturo, ter aretirana Ivan Jakopin st. in Alojz Kolenc, zaščitnika s Hudejega.

Takoj po prejemu obvestila o tem dogodku je 1. četa odredovega 1. bataljona v teku hitela za belogardisti proti Trebnjemu, a zaman. Bila je prepozna. Vojaki fašista Ivana Bana so se s plenom vrnili po najkrajši poti v postojanko. Odred je naslednjega dne še enkrat poskušal s pomočjo svojih obveščevalnih zvez rešiti ujete iz sovražnikove postojanke, vendar brez uspeha. Oba zaščitnika so belogardisti 19. novembra 1942 ustrelili, partizanko Baro pa je italijansko vojaško sodišče v Ljubljani obsodilo na dosmrtno ječo.

Posebno uspešna oblika dela z množico so bili odredovi politični mitingi s kulturnim programom. Praviloma jih je odred prirejal v večjih krajih, medtem ko je v manjših ali bolj izpostavljenih naseljih skliceval sestanke. Večkrat je pripravil in opravil mitinge s pomočjo političnih delavcev terenskih organizacij OF ali mladine. Govor ali pogovor z navzočimi je ponavadi imel politični komisar ene od odredovih enot. Ljudje so hoteli veliko vedeti in dostikrat niso imeli zadržkov ne pri vprašanjih ne pri utemeljevanju svojih stališč. Obvezni del kulturnega programa je vseboval recitacije, branje raznih sestavkov, humoristične točke itd., ob koncu pa so vselej peli partizanske pesmi.

Miting je še posebej uspel, če je bila na koncu priložnost za ples. V gostilniški sobi ali na kmečkem podu, ob harmoniki ali orglicah, je ples tudi na partizanskih mitingih izražal mladostnost in življenjsko moč. Sicer pa so mitingi s kulturnim programom pomenili na podeželju edino kulturno in družabno razvedrilo v vojnih časih. Kljub temu daje bilo gibanje med naselji brez posebnega dovoljenja prepovedano in da so kráji bili tudi brez elektrike, brez radijskih sprejemnikov in časopisov, je bilo takšno razvedrilo, kot so ga partizani dajali ljudem, nadvse dragoceno.

Posebna vrsta političnega zbora oziroma sestajanja s civilnim prebivalstvom so bili mobilizacijski sestanki. Njihov osnovni namen je bil pridobivati nove borce, zato so na takšne pogovore vabili predvsem mlajše ljudi; iz propagandnega vzroka pa so takšnim sestankom prisostvovali tudi partizani novinci. V pogovoru s povabljenimi so opozarjali na potrebo po nadaljevanju boja proti okupatorju in beli gardi, razlagali vse, kar je bilo v organiziranosti narodnoosvobodilne vojske novega, govorili o postopnem oživljanju terenskega dela OF po ofenzivi itd. To je bilo še posebej potrebno zato, da bi se ljudem vrnilo in okrepilo zaupanje v partizanske enote ter postavila na laž sovražna propaganda, daje splošno ljudsko gibanje za osvoboditev uničeno. Spričo prisilne mobilizacije, ki stajo izvajala okupator in bela garda, je bilo navzočim predočeno, da se bodo slej ko prej morali jasno opredeliti za OF in partizansko vojsko ali proti njima. Ker razmere niso dopuščale zavlačevanja, so se mladi v glavnem hitro odločali. In kot so odredovi mitingi postajali vse bolj priljubljeni, so bili tudi njegovi mobilizacijski sestanki čedalje uspešnejši. Tako je odred zoperstavil sovražnikovi prisilni mobilizaciji svoj demokratični način vpoklica.

V ohranjenih poročilih o politični in mobilizacijski dejavnosti odreda imamo tudi te podatke:

Robkova četa je med 13. in 17. decembrom 1942 imela mitinge v Klenoviku, Zagradu, Goriški vasi, Zloganju in Velikih Poljanah, 1. četa odreda pa mitinge za krajane Zgornjega in Spodnjega Zabukovja. Slednja je v nadaljnjih štirih dneh opravila tudi dva mobilizacijska sestanka: 20. decembra na Mirni, kjer se je v partizane prijavilo 10 fantov, dva dni zatem pa za vasi Trbinec, Gorenja vas in Ševnico. Čeprav novinci niso vedno kar takoj pristopili k partizanom, so sestanki vendarle vplivali na njihovo skrajšnjo odločitev. Tako sta se na podlagi pogovora na mobilizacijskem sestanku že nekaj dni po njem javila v odredovo 1. četo Jože Grabljevec-Novi in Alfonz Lenart-Fonzi.*

Tudi po mobilizacijskih sestankih, ki jih je odred imel v bližini Trebnje-ga in v okolišu Ajdovca, je zlasti v januarju 1943 prišlo v NOV več skupin novincev. Tako je 24. in 28. januarja odšlo iz Trebnjega in bližnje Dečje vasi v partizane devet fantov. Osemindvajsetega januarja seje iz vasi Gorenji, Srednji in Dolenji Globodol, Golobinjek, Jordankal, Podboršt, Goriška vas in Jablan priključilo partizanskim vrstam 24 moških.²

Lastno odredovo glasilo

V seznam slovenskega narodnoosvobodilnega tiska se je odred vpisal kot partizanska enota, ki je med prvimi imela lastno glasilo.

Zaradi več ugodnih okoliščin je odredova 1. četa začela izdajati svoj časopis že novembra 1942 in do srede februarja naslednjega leta objavila kar sedem števil. Takrat je bilo med odredovci več tovarišev, ki so bili naklonjeni kulturnemu delu z množico, ti pa so si znali v četi pridobiti še sodelavce. Med temi sta bila Vasilij Ocvirk-Vasja, že omenjen kot ustvarjalni kulturnik med veliko italijansko ofenzivo poleti 1942, in Janez Perovšek-Pelko; njima seje pridružil še politični delavec stiškega okrožja Radko Polič-Tone Gorjanc.

Dokaj mirno življenje v taboru pod Zaloko je vzpodbudno vplivalo na začetek izdajanja glasila. Ker je v zimi 1942/43 odred dajal varstvo in pomoč pri delu že omenjeni tehniki stiškega okrožja, je od nje dobival vsaj nujno potrebni tehnični material, do katerega je bilo takrat hudo težko priti, zlasti do papirja. Izhajanje lastnega glasila pa je podpiral tudi štab odreda s tem, da je njegovim urednikom in sodelavcem omogočal kar največ prostega časa, da so lahko nemoteno opravljali svoje delo.

Kljub temu da ni na voljo prvih treh števil tega zanimivega partizanskega lista, je ob uporabi nekaterih dovolj zanesljivih domnev možno prikazati v njem obravnavano vsebino in oceniti njegov splošni pomen. Polni naslov časopisa je bil »Stenski časopis - glasilo 1. čete ZDO«, pod tem pa

* Jože Grabljevec - N o vi, rojen 27. februarja 1915, kmečki delavec-dninar, padel 26. decembra 1943 pri Vrbovškem, Gorski kotar, kot komandant 4. bataljona Devete SNOU brigade.

Alfonz Lenart, rojen 27. julija 1927, utonil 12. julija 1944 kot kurir pri štabu 18. divizije.

Organizator glasila »Stenski časopis«, odredove 1. čete Janez Perovšek-Pelko

sta bila še datum izida in zaporedna številka. Časopis so pisali s pisalnim strojem, vsaka številka pa je imela v največ primerih štiri strani na tankem papirju formata A/4. Tipkali so ga v petih ali šestih izvodih, pač glede na izrabljenost kopirnega papirja.

Pisalni stroj sije odred oskrbel na eni od rekvizicij in gaje ves čas imel na skrbi tipkar glasila. Če k temu dodamo že omenjeni podatek, da se je tehnika stiškega okrožja nastanila 3. novembra 1942 ob odredu, lahko sklepamo, daje odredovo glasilo, ki so ga na kratko imenovali Sten-čas, začelo izhajati po tem datumu. Prvi dve številki je uredil in oskrbel njun izid Janez Perovšek-Pelko v času do 8. decembra 1942. Pripravil je tudi gradivo za 3. številko, ki pa je izšla že po njegovem odhodu iz odreda, a vsekakor še v decembru 1942. Ko je Perovšek 8. decembra odšel v Gubčevo brigado, je njegovo delo pri glasilu prevzel njegov najbolj vneti in sposobni sodelavec Vasilij Ocvirk-Vasja. Tajе urejal glasilo od njegove 4. številke dalje, kije izšla 3. januarja 1943. Sledile so ji 5. številka, izšla 15. januarja, in 6.-7. številka (skupaj), izšla 16. februarja 1943. Ves čas je gradivo tipkal Franjo Vetrlih-Uroš.

O vsebini tega skromnega, vendar pomembnega partizanskega glasila vemo, daje bila pestra in aktualna, zato tudi zanimiva in koristna. To zve-mo iz prispevkov, ki so jih napisali Radko Polič-Tone Gorjanc, Tone Marinček-Bregar, Avgust Pogačnik-Gustl, Franjo Vetrlih-Uroš in oba urednika še z nekaterimi drugimi. Ti so prispevali sestavke za razvedrilo in pouk, razna obvestila, tolmačenja in opozorila. Sodelavci so obravnavali v glavnem partizansko tematiko in vprašanja, ki so zadevala splošno izobrazbo. Tako je Radko Polič objavil spis »V svobodo«, ki je izhajal v nadaljevanjih,

in kritičen zapis z naslovom »Nezdrav odnos partizanov do terena«. Tone Marinček je iz osebnih izkušenj ocenjeval »Razvoj in položaj NOB na Gorenjskem in Štajerskem«, urednik Vasilij Ocvirk pa je priobčil vrsto duhovitih sestavkov iz lastnega partizanskega življenja: »Pasja zaseda«, »Dezert«, »Božična patrola« in druge. Urednik Perovšek je že v prvi številki objavil šaljivo pesem Ivana Roba:

»Kmalu konec vojne bo,
poln dobrot naš lonec bo ...«

V verzih so se z manj ali več uspeha poskušali še nekateri drugi borci. Skoraj v vseh številkah so bile tudi redne rubrike.

Za popularizacijo dogajanja v četi so skrbele »Oči in ušesa logoijska«, za pomembna vojaška in politična obvestila pa stolpec »Ali že veste?«. Prav tako je imela svoj stalni prostor »Razlaga tujk«. Med odlomki so bile nevsiljivo vstavljene trenutku primerne parole ter »Misli in citati« iz klasikov. Nekaj zelo uspešnih spisov je prek mitingov našlo pot tudi do civilnega prebivalstva.

Seveda pa vse ni šlo brez nevšečnosti, s katerimi seje otepalo uredništvo. Na dve je opozorilo v 4. številki glasila. Javno je pozvalo borce, naj izhajanje časopisa podpró s sestavki in risbami, saj se ne zahteva, da bi šlo za mojstrovine, ampak je zaželena dobra misel. Kritizeijem in nergačem, ki so podcenjevali vrednost časopisa, pa je bilo svetovano, »naj potrpe«. ³

Zadnjič je »Stenski časopis« izšel 16. februarja 1943, ko sta številki 6 in 7 izšli skupaj. Tako je urednik storil zato, da je lahko hkrati objavil vse od 15. januarja dalje zbrane in obdelane prispevke. Vzrokov, daje časopis prenehal izhajati, je bilo več, a v prvi vrsti skoraj hkratni odhod njegovih najboljših sodelavcev. Okrog 30. januarja sta namreč iz odreda odšla Radko Polić in Franjo Vetrih, približno 14 dni za njima pa je odred zapustil še Tone Marinček. Zanje urednik ni mogel pravočasno najti primerne nadomestila. Tudi se je s februarjem začel odred vse bolj pogosto premeščati. Ob tem so se trgale stalne in neposredne vezi s tehniko stiškega okrožnega odbora OF, imenovano tudi »Urška«, kije bila odredovemu glasilu ves čas v veliko materialno oporo.

Čeprav je življenjska doba odredovega Sten-časa trajala komaj 15 tednov, je opravil veliko nalogo. Na nevsiljiv način, s tolmačenjem, dopovedovanjem, opozarjanjem, vzpodbujanjem in kritiko je pomagal pri reševanju osebnih in skupnih vprašanj. Ta so se pojavljala zaradi težkih življenjskih razmer, povezanih s hudim odrekanjem, naporu in nevarnostjo, še posebej zaradi bivanja v gozdu pozimi.

Problemi so nastajali tudi ob ne dovolj urejenih medsebojnih odnosih, zaradi nejasnosti ali premajhne poučenosti, ob usedlini zgrešene domače vzgoje in storjenih krivic. Izražali so se v obliki osebne stiske, nezadovoljnosti ali užaljenosti, včasih pa tudi v prestopništvu različnih oblik. Vsak primer pa je terjal svoj način razreševanja ali zdravljenja.

Odredovo glasilo se je trudilo, da bi pri tem z uspehom posredovalo. Njegovi spisi so razlagali pojave in razmere, poročila in obvestila so skrbela

STENSKI

ČASOPIS

Učlano I. Čete ZNO.

Štev. 4

1947

BOŽIČNA PATROLA.

Očitali smo veseli v temno božično noč. Sedaj mi čuda. Lahotele se nam je božičnih pesmi, jaslice, svonov, prazničnega razpoloženja.

Trije smo bili. Vozili smo, ko smo glo-boko sklenjeni hodili drug za drugim v mrab. Nismo pomislili na nevarnost, dasi nam je iz vamišljenosti smotilo tu in tam drvdnje izvaljena v daljavi. Red-ke kmečiške so nam razposajeno padale v oči, veter se je zaganjal v naše plaače.

"Breda večer je danes," je spregovoril prvi. Njegov glas je bil samokel.

Kirva se odgnanila, iz noči. Sedaj pa se je namre izvil iz grla. Saj smo občili, toda kaj bi govorili, ko ni pri-merno beseda a kajpa bi izrazil ono, kar ti polni srce. in

Prebudilo nas je pasje lajanje. Je moglo, da nismo vedeli, da smo se v vasi. Spala je ono mirno spanje, kot se trides dnevu. Kaj pa bi ljude drugega kot spa-li? Ves dan so pospravljali in se pri-pravljali za praznike, otroci so napra-vili jaslice, proti večeru pa so zapeli mnoge svetih pesmi, pvečerjali, spili nekaj kromarjev, potrkali nad kalostni-ki čudi in polegli. Nekaj so jim avarin-ke tajke vzele. To jih je ranilo. Vseli so jim polnočnice, tiste ure do polnoči, ko se veselijo, mejejo in šakajo božič-kih svonov, ki jih pokličejo v božiji hrani.

In mi trije smo bili pripravljani, da jih s budimo iz mučnih sanj in jim ra-sodemo novice, naj gredo k polnočnici.

"Saj ne bodo verjeli," sem ugal.

"Verjeli bodo svonov," je domneval moj tovariš.

Potrkali sem na čkno. Miš se ni opla-silo. Le-ma je snakovno tiktakala.

Potrkali sem vdrugič. Težek vdih, nato glas:

"Kaj pa je, za božjo voljo?"

"Ni se na bojte," sem odgovoril.

"Mi smo, partizani, v cerkev pojdit, ma-še bodo, polnočnice. Le brž se oblecite!"

Zapet nisem čul nič drugega kot tik-takanje kuharice. Zdelo se mi je, kot da

ljude tehtajo moje besede.

"No, ali se boste pripravili," sem vzkliknil nestrno.

"Se, se, sodam..." Čes čes? "So dejali, da se bo maš. Ne pustijo... oni seferi."

Pozlednje je izrekel počasi, kot bi se bal, vendar sem občutil v glasu so-vrstvo.

Kdo pa odloča na naši zemlji, mi al seletit? Sem se razvnel, ko nam more odvzeti ono, kar smo imeli vsako leto. Vprašam vas, kako nam more to odvzeti? Potem je bila v mihi kilcanja in v-potanja.

Nička ostane doma, prav tako Perce, je razlagal črtniki glas v noči. On, saj je res, tudi Francek ne bo mogel it ker nimajo čifne. Nama pa bodo, pri o-trocih. Vidva, Tone in Lojzek pa se le hitro oblecite, gremo k polnočnicam."

In tako je bilo pri vsaki hiši, v vseh vaseh. Sprva zašudenje, dvom, nato veselje in upanje v našo borbo.

Vaselo so zapeli božični svonovi, ve-ter je njihove glasove poslal v vsako bomo kodo in od povsed so vrle pro-covije ljudi v cerkev. Vi pa smatili veselih časov smo jih a petjem in u-kanjem spremljali v dolino.

"...in mir ljudem na zemlji, ki so blage volje," je zapel duhovnik pred ol-tarjem in ljudem so se brostile odi.

Tone Bragar:

RAZVOJ IN POLOŽAJ NARODNO OSVOBODILNE BORBE NA GORENJSKEM IN STAJERSKEM.

"Kaj po sedadi Goranjake in Stajer-ske je vialala v teh krajih, največ po zaslugi prejšnjih jugoslovanskih vlad, ki so v kati zatirala vsako gibanje, ki je imele za namen reano in brezobirno borbo proti hitlerjvom in njihovim pete-elonakim zavaznikom, mal prebival-stvo veliko navdušeno za Hitlerja. Navdušenje je imel svoje korenine v skrajno slabem gospodarskem stanju ti-rokih množic prebivalstva, predvsem mi-lih kmetov in vinjarjev p. št., vsem polja in halozah ter rudarskih množic

za sprotno obveščenost, vse skupaj pa je pripomoglo k dviganju osebne razgledanosti in osveščenosti. Glasilo je veliko prispevalo, daje bila v naslednjih mesecih politična usmerjenost odreda pomembnejša in močnejša od vojaške. In to je bil tudi največji uspeh, ki gaje dosegel »Stenski časopis - 1. četa ZDO«.

Tehnika »Urška« v odredu

S tričlanskim okrožnim odborom OF za Stično seje 3. novembra 1942 priselila k odredu tudi njegova tehnika, dotlej imenovana »Stiška«, ki smo jo že nekajkrat omenili. V njej sta delala Danica Marinček-Urška kot vodja in Stane Skrabar-Braškar. Svoje dotedanje bivališče pri Metnaju nad Stično je morala zapustiti, ker so jo tamkajšnji belogardisti nenehno zalezovali. Vedeli so za njen obstoj in delo na stiškem prostoru, zato so se trudili, da bi jo odkrili. Pa tudi bližajoča se zima ji je pretila z velikimi težavami. Njena predstavitev v varnejše okrilje vojaške enote naj bi ji zagotovila čimbolj nemotene delovne pogoje. Ker se je skoraj petmesečno skupno življenje odreda in omenjene tehnike v celoti izkazalo za zelo plodno in koristno, je prav, da sadove tega uspešnega sožitja prikažemo tudi v tej knjigi.

Medtem ko so v začetku novembra 1942 v Jelovki pod Zaloko borci pripravljali zimsko bivališče za daljši čas, so naredili tudi barako za potrebe stiske tehnike. Da bi lahko delala čimbolj nemoteno in bila kar se da zakonspirirana, so jo postavili ob robu tabornega prostora. Ker so bile njene naloge in zveze večini odredovih borcev neznane, sta tudi njeno osebje in delo takoj dobila in ves čas zadržala prizvok nečesa skrivnostnega. Morda je zato bil odnos borcev do nje še posebej spoštljiv in uslužen, vse od začetnih pa do zadnjih skupnih dni. Pa tudi sicer so tako stiški terenski delavci kot člani tehnike uživali prisrčno odredovo gostoljubje. Skupni tabor jim je zagotavljal tudi skupno kuhinjo, strežbo in oskrbo.

Ko je bila baraka v novembru 1942 nared, je tehnika takoj začela z delom. Predvsem je morala ponatisniti in razpečati čimveč števil Slovenkega poročevalca, ki ga je iz Dolomitov pošiljala tehnika pri glavnem poveljstvu. Poleg tega je že v novembru natisnila tudi prvo številko glasila Slovenske protifašistične ženske zveze »Našim ženam«.^{*4} Vmes je tiskala še letake in pozneje tudi brošure.

Za tipkanje in tiskanje je imela tehnika na voljo le en pisalni stroj, ročni ciklostil ter nekaj tiskarske barve in papirja; vse skupaj je bilo sila skromno. K temu je že od začetka občutila pomanjkanje delovne sile, zato je zaposlila tudi enega izmed članov stiškega okrožja in zatem še odredovca. Po stopoma je uporabila še nekaj borcev za urejanje tiskanega gradiva

* To ime je imelo glasilo do 7. številke, potem pa je dobilo ime »Naša žena«, ki gaje ohranilo vse do danes.

(zlaganje, razvrščanje, pakiranje in podobno) in potem še pri delu na razmnoževalnem stroju (šapirografu). Odredove patrolje so prenašale in razpečevale v tehniki razmnoženo literaturo na vse strani, kamor so jih vodila obhodna pota.

Okrog 1. decembra se je tehniki priključil Tone Marinček-Bregar, bivši obveščevalec 2. grupe odredov; takoj in uspešno je vzpostavil kanal, po katerem je v tehniko prihajala potrebna količina papirja in drugih materialov. Sredi decembra se je odredova borka Angelca Jakopin za stalno pridružila tehniki; poleg rye sta pred koncem istega meseca začela delati v tehniki še dva tovariša, ki nista bila iz odreda. Tako je v dobrih šestih tednih tehnika narasla od začetnih dveh na šest članov.⁵

Še več odredovih borcev pa je zaposlila pri svojem delu takrat, ko so jo v drugi polovici januarja 1943 zapustili člani stiškega okrožja, ker so odšli na terensko politično delo v Suho krajino. Pri tem je še nadalje in ves čas bivanja ob odredu bila njen vodja Danica Marinček-Urška, kar je nekatere navedlo, da so stiško tehniko začeli imenovati »URŠKA«. Kmalu se je ta naziv tako udomačil, da je spomladi 1943 postal njen uradni naslov. K utrditvi tega imena so v naj več ii meri prispevali prav partizani odreda.

Od 23. decembra 1942 do konca marca 1943 je tehnika »Urška« bivala po vaseh, v katerih se je zadrževal ali bil v njihovi bližini tudi odred oziroma r\jegova 1. četa. Samo v mrzlih decembrskih dneh 1942, ko je odred taboril v Jelovki in vsega dela ni bilo moč opravljati v baraki (tipkati, sušiti matrice itd.), je tehnika delala v bližnjih Pečicah, kjer so se stalno zadrževali odredovi borci.

Ves čas bivanja v bližini Zapadnodolenjskega odreda ni bila »Urška« nikoli v resni nevarnosti, s\j v tem času sovražnik ni ogrožal predela med Moravsko goro in Šentrupertom; zato sta obseg in kakovost njenih storitev lahko nenehno naraščala, tudi po zaslugi tega odreda. Za svoj delež pri tem pa je bil odred kar sproti in dobro »nagrajen«. V isti meri, le v drugačni obliki, so mu namreč člani stiškega okrožja in tehnike bili prav tako na voljo. V četah so pomagali pri političnih pogovorih in predavanjih ter posredovali radijska in druga poročila. Z borci so odhajali na sestanke s civilnim prebivalstvom in jim pomagali na mitingih. Ker so bili med njimi člani partije že od začetnih dni vstaje, ki so imeli stike z vodstvenimi organi in pregled nad razmerami v širšem obsegu, je bilo tudi njihovo poznavanje in tolmačenje razmer bolj poglobljeno, zanimivo in koristno.

Omenili smo že, da so člani tehnike in okrožja sodelovali pri odredovem glasilu »Sten-čas«, ga podpirali s koristnimi članki, nasveti in predvsem z gradivom. Sprotna založenost odreda z najnujnejšo literaturo in poročili je bila stalna dobrina takega sodelovanja. Tako je odred dobival »Slovenskega poročevalca« takoj po njegovem natisu in je z njim sproti oskrboval ranjence, ki so mu bili zaupani. S to »svežo« literaturo so morale bolničarke prihajati k njim prav tako obvezno kot z zdravili. In zato so bili ranjenci po zasebnih hišah dobri politični delavci v svojem okolju.

V januarju 1943, med bivanjem tiskarne »Urška« in odreda v Okrogu pri Čatežu, je Tone Marinček začel pripravljati zbirko partizanskih in revolu-

Ive Šubic, Ivo Ribar-Lola, 1943, svinčnik

cionarnih pesmi. Dokončana in pripravljena za odpremo je bila okrog 3. februarja, ko sta se odred in tehnika zadrževala na Brglezu. Pod naslovom »S pesmijo mnoga so ustvarjena dela« je knjižica vsebovala 26 pesmi in bila opremljena tudi z ilustracijami. K njeni popularizaciji in prvemu velikemu priznanju pa je prispevalo še naključje.

Na poti v Dolomite sta 3. februarja 1943 prišla v odred komandant glavnega poveljstva Ivan Maček-Matija ter sekretar SKOJ za Jugoslavijo in delegat vrhovnega štaba NOV in POJ Ivo Ribar-Lola. Takoj so ju obvestili o uspehu »Urške«, kjer sta si ogledala pesmarico in jo zelo pohvalila.⁶ Ker zaradi pretrgane kurirske zveze pred Ljubljano nista mogla nadaljevati poti, je odred in tehniki pripadla prijetna dolžnost, da sta bila gostitelja dveh uglednih vodij revolucije. Ta čas je Lola vsak dan prihajal v tehniko in se živo zanimal za njeno delo. Gosta sta zapustila odred 12. februarja 1943, potem ko je Lola še prej napisal poročilo za vrhovnega komandanta Tita.⁷

Sredi februarja je iz tehnike odšel njen najuspešnejši sodelavec Tone Marinček-Bregar.* Ker sta dva nova stalna člana za tehniko prišla šele v marcu, je odredova pomoč pomembno izpolnjevala vmesni čas; tako je »Urška« od 15. februarja do 20. marca lahko izdala 17 raznih tiskov v 7625 izvodih.⁸ K mirnim pogojem za njeno delo je tisti čas pomembno prispevala tudi marčna ofenziva Dolenjske operativne cone v Suhi krajini in na območju Ribnice.

* Tone Marinček-Bregar je že okrog 10. februarja 1943 prevzel po nalogu CK KPS vse dolenjske tehnike.⁹

Med 15. in 17. marcem, ko sta »Urška« in odred bila pri Tihaboju, seje v odredu ustavil ilustrator »Tomšičevega glasu«, borec Tomšičeve brigade Ive Šubic. Bilje na poti v Dolomite, kamor so ga klicali, da bi risal pri centralni tehniki. Med čakanjem na zvezo proti Ljubljani se je priključil »Urški« in sodeloval z ilustracijami. Kmalu zatem, ko je bil odred v Pečicah, sta tja spet prišla komandant glavnega poveljstva Ivan Maček-Matija in sekretar SKOJ za Jugoslavijo Ivo Ribar-Lola s spremstvom. Prav tiste dni je Ive Šubic napravil med odredovci več portretov in skic, tako npr. »Lola«, »Partizanka pri pranju«, »Tovariš Tičko« in druge, kijih zdaj hrani Muzej ljudske revolucije Slovenije v Ljubljani.

V Pečicah sta se tehnika »Urška« in odred po skoraj petih mesecih obojestransko koristnega druženja razšla. Za kratek čas so se odredovci premaknili do Kumpoljskega gradu pod Tihabojem, od tod pa 25. marca krenili čez mirenko železniško progo v Blatni klanec in dalje proti Smarjeti na Dolenjskem.

Konec marca 1943 je predel med Mirenko dolino in okupacijsko razmejitveno črto zopet postajal zanimiv za italijanske vojaške načrte. Ko so potem, 1. aprila, okupatorji in belogardisti vpadli v Sv. Križ pri Litiji, je to bil resen opomin že kar precejšnji brezskrbnosti na tem območju.

Dva ali tri dni zatem seje tehnika »Urška« selila na Kočevsko, k Pugledu pri Starem Logu. Naključje pa je hotelo, da sta se takrat tam znašla in ji takoj koristno pomagala bivši komandir in bivši politični komisar čete v odredu Jože Slapničar-Još in Franjo Vetrlih-Uroš. Ive Šubic pa je takrat šel v Občice, do TV 15.

VIRI

¹ Poročilo okrožnega komiteja Novo mesto z dne 24. decembra 1942 centralnemu komiteju KPS, Dokumenti LRS 4, dok. 193.

² Zoran Hudales, Občina Trebnje v NOB, str. 415.

³ Sten-čas, glasilo 1. čete Zapadnodolenjskega odreda, št. 4 z dne 3. januarja 1943, AIZDG F »Stenčasi«.

⁴ Scenarij muzeja Novo mesto, poglavje »Partizanska protiofenziva« str. 8. izdala uprava muzeja, Novo mesto 1978.

⁵ Jože Krall, Partizanske tiskarne na Slovenskem, str. 52 do 54; v nadaljnjem; Krall. Partizanske tiskarne na Slovenskem.

⁶ Hudales, Občina Trebnje v NOB, str. 441; Zbornik II-8-38.

⁷ Poročilo Iva Ribarja-Lole z dne 12. februarja 1943 vrhovnemu komandantu NOV in POJ tovarišu Titu, Zbornik II-8-36.

⁸ Krall, Partizanske tiskarne na Slovenskem, str. 53 in 54.

⁹ Poročilo sekretarja poverjenstva CK KPS za Dolenjsko Dušana Jereba z dne 11. februarja 1943 centralnemu komiteju KPS, Dokumenti LRS 5, dok. 142.

V sodelovanju z brigadami

Naraščanje sovražnikove napadalnosti

Zmagoviti zaključni boji partizanske protiofenzive so italijanske okupacijske enote tako zaposlili, da niti marca 1943 niso močnejše nadzorovale akcijskega območja 1. in 2. čete odreda. Izjema so bili le spopadi ob mirenski železniški progi, po kateri je 15. marca spet stekel promet. Zato pa je prav v tem mesecu začela bela garda nastopati vse bolj pogosto. Temu primerno je moral odred razporediti svoje čete med dolensko železniško progo, Krko in okupacijsko razmejitveno črto.

Prva odredova četa je nadzorovala predel od Tihaboja do Mirne in Šentruperta ter italijansko-nemško razmejitveno črto. Njen komandir Tone Vrbinc-Nebošme, kije bil sicer dober starešina, pa ni znal svojih mož bojno zadosti spodbujati, zato enota v tem času ni napravila nobene pomembnejše akcije.

Druga četa je tudi po poskusu sovražnika, dajo ob napadu na bolniško četo na Selah 21. januarja 1943 uniči, ostala še naprej v rajonu Trebelnega, Trzišča in Šmajjete. Njen komandir Vinko Robek* ter vodnika Franc Kukman in Tone Mlakar so bili sposobni in bojeviti vojaki, zato je četa v marcu 1943 nekajkrat razgnala belogardiste na njihovih pohodih v oddaljene kraje. Enota je štela 55 dobro oboroženih partizanov, ki so imeli tudi strojnico. Iz ponosa nanje je Vinko Robek svojim borcem rad pravil »laudani« ali »gadje«, preudarni in potrpežljivi 40-letni politični komisar Franc Kumše-Stamenko pa temu ni ugovarjal.

Četrta četa je takoj po svoji ustanovitvi, 20. ali 21. marca 1943, dobila operacijski prostor med Sv. Križem pri Litiji, Trebnjem, Temenico in okupacijsko razmejitveno črto. Rekli smo že, daje štela okrog 38 borcev, bila dobro oborožena in imela dober kader.

Da zajezi vdiranje belih skupin med dolino Mirne in Krke v spodnjem delu, seje odred odločil začasno okrepiti nadzor nad tem predelom s tremi četami. Se pred premikom 1. in 4. čete od Sv. Križa pri Litiji v Blatni klanec pa je hotel napraviti diverzijo na železniški postaji Mirna in je to nalogo zaupal 2. četi. Ta naj bi 22. marca 1943 zvečer uničila kretnice in signalne naprave, a jo je pri tem močno napadla skupina belogardistov. Tako je akcija

* Vinko Robek je bil po vojni odlikovan z redom narodnega heroja.

uspela samo delno. Naslednjega dne so Italijani streljali na Mimo s topovi, vendar niso povzročili nobene škode.

Zvečer 24. marca je poveljstvo odreda, skupaj s 1. in 4. četo, zapustilo Kumpolje blizu Tihaboja in zarana naslednjega dne, kot je že rečeno, prišlo k Trebelnemu, kjer se mu je takoj pridružil komandir Vinko Robek s svojo enoto. Takrat je prvič prišlo do srečanja vseh treh odredovih čet, ki so bile razporejene severovzhodno od dolerjske železniške proge; naslednji dan so se vse tri prestavile v Zaloviče nad Šmarjeto in tam nastanile.¹

Tiste dni je iz vrhniške okolice krenil četniško-belogardistični oddelek v propagandni pohod po Dolenjskem. Kakih 30 njegovih pripadnikov so skozi Stično, Čatež, Trebelno in naprej proti Krki vodili zastopnika Draže Mihailoviča za Slovenijo, aktivni m[^]jor Karel Novak in bivši poročnik Majjan Strniša, ter kaplan Franc Malovrh. Za krinko in v izogib presenečenju so med premikom nosili partizanske kape. Nastopali so z vso surovostjo. Nad Trebelnim so na prevaro zalotili in umorili aktivista Jožeta Pungarčaija* in Jožeta Pavliho. V Čužnji vasi so ubili partizana Dergana. Pretepli pa so tudi neko starko, ker njenega sina niso našli doma.²

Devetindvajsetega marca so vodnika odredove 1. čete Franca Plevnika-Voja poslali po tri kotličke za vojaško kuhinjo, ki jih je bila prejšnje leto zakopala Tomšičeva brigada ob potoku Laknica, severno od gradu Klevevž. Kotlički so bili polni brigadnega arhiva. Z vodnikom so šli tudi trije borci in intendant Franc Jerič. Ko so se že vračali s kotli, jih je blizu Klevevža napadla četniško-belogardistična zaseda majorja Novaka. Vodnik Franc Plevnik, intendant Franc Jerič in en borec** so skočili v potok Radulja in srečno ušli. Dva borca, Franc Kocjan in Ivan,*** ki sta hotela ubežati prek mostiča, pa sta tam obležala hudo ranjena. Četniki soju pobrali, zveliki do Klevevža in tam ustrelili.

Tega dne zarana je šel v akcijo komandir odredove 2. čete Vinko Robek. Z enim svojih vodov, okrepljenim s puškomitraljezom, je krenil proti Škocjanu, ker je zvedel, da belogardisti radi prihajajo v tisti okoliš po zasebnih opravkih. Ko so borci enega od njih res kmalu dobili kar na domu in odšli z njim proti taboru, so se mimo Zbur (severovzhodno od Novega mesta) vračali prav takrat, ko je bila Plevnikova skupina napadena. Previdno so nadaljevali pot v smeri streljanja, a še preden so odkrili sovražnika, je ta že udaril po njih. Čeprav ni bil v položajni prednosti, se je vod komandirja Robka preuredil in zagnal proti četniški zasedi. Ta pa je pobegnila v gozd in ušla. Odredovci so še nekaj časa tekli za četniki in streljali, a jih niso došli.

* Jože Pungarčar-Tine Malinski, rojen leta 1920 v Trebelnem, je bil dninar. Od oktobra do 15. decembra 1941 se je boril v Mokronoški četi, zatem pa v 2. četi 2. (Štajerskega) partizanskega bataljona. Kot invalid je bil iz operativne enote prestavljen na politično delo in se je pri tem največ zadrževal v rajonu Trebelno.

** B&E(je s partizanskim imenom Meho; pozneje je prestopil k sovražniku.⁵

*** Priimek ni ugotovljen.

V osvajanje novih terenov so tisti čas poleg četnikov šli tudi belogardisti. Konec marca 1943 je iz lažnega »Štajerskega bataljona« prišlo v Šentrupert 32 belogardistov, pretežno domačinov, ki so se utrdili v kaplaniji in cerkvi. Z nasilno mobilizacijo so do maja povečali svojo četo na 79 mož; imeli so 103 puške in 2 strojnice.³ Z njimi je pozneje imel odred večkrat spopade.

Na prošnjo župnika je 1. aprila 1943 dobila Mirna peč četo MVAC. Njeno jedro je štel 29 »legionarjev«, ki so prišli iz Legije smrti. Poveljeval jim je novomeški krojač Franc Pelko. Kmalu je četa štela 81 mož, ki so v naslednjih petih mesecih njenega obstoja usmrtili nekaj deset ranjenih partizanov in več civilnih oseb.⁴ Čeprav je ta sovražnikova enota v glavnem delovala južno od železniške proge Trebnje-Novno mesto, je tudi odred imel z njo opravka.

Komaj sta odredovi 1. in 4. četa izpraznili predel pod okupacijsko razmejitevno črto, je ta že zamikal sovražnika. Prvega aprila 1943 ob zori so Italijani in Banovi belogardisti iz Trebnjega vpadli v Sv. Križ pri Litiji (zdaj Gabrovka). Pri tem so ujeli enega tamkajšnjega terenskega aktivista Roberta Vidmaijskega, ga naprej odpeljali v zapor, nato pa z družino vred izselili v Veliko Loko. Ta sovražnikov vdor je bil predvsem izvidniškega značaja.

Borca 1. odredove čete Ciril Vidmar in Vasilij Ocvirk-Vasja, spomladi 1943 blizu Šmajjete na Dolenjskem

Poleg sovražnikovih enot so se na tem terenu začeli pojavljati tudi posamezni nasilneži, med katerimi so bili zlasti nevarni partizanski ubežniki. Med takšne sta tisti čas spadala dezerter iz Gubčeve brigade Janez Trinko, doma iz Sv. Križa pri Litiji, in belogardistični organizator Miha Golob iz bližnjih Laz.

Prvi seje, kot ranjen partizan, med zdravljenjem v bližini doma odločil za sodelovanje z okupatorjem. Dne 10. aprila je v Trebnjem sprejel od Italijanov orožje in se stavil na voljo beli gardi. Že čez deset dni je s skupino belogardistov prišel ponoči na Brezovo k zaščitniku OF Lebnu, kije edini vedel za bolniško barako v brezovski hosti pod italijansko-nemško razmejitveno črto. Z lažjo je dosegel, da gaje kmet peljal do barake, v kateri so takrat bili trije ranjenci in zdravnik. Enemu ranjencu seje posrečilo pobegniti, druge pa so zajeli, jih odpeljali v Novo mesto in vse obsodili.

Ker so kmalu nato začeli izdajati tudi Trinkovi domači pri Sv. Križu, jih je štab izgnal v Trebnje. V svojem izdajalskem početju je bil Janez Trinko še posebej surov do pristašev OF, ki jih je bil spoznal, ko je bil partizan. Čez nekaj mesecev se je sam ustrelil.

Tudi Miha Golob je nastopal drzno in surovo. Z orožjem je gnal mlajše moške v belo gardo. Pri nasilnem mobiliziranju je ljudem pretil z internacijo in odvzemom premoženja. Na njegov pritisk je že leta 1942 odšlo veliko moških iz Moravč v bele postojanke. Ko seje odred konec aprila 1943 vrnil v rajon Sv. Križa pri Litiji, je ondotni politični aktiv izročil Goloba njegovemu štabu. Ta ga je postavil pred vojaško sodišče, ki ga je obsodilo na smrt.

Ob Cankarjevih borcih

Z nastopom pomladi 1943 je spet prišlo do bojnega sodelovanja odreda z nekaterimi enotami Dolenjske operative cone. To pa je bilo za postopno utrjevanje in usposabljanje njegovih čet posebnega pomena.

Po boju v Jelenovem žlebu 26. marca 1943 so se zmagovite partizanske enote sešle v Dragi, Podpreski in okoliških vaseh k nekajdnevnu počitku. Tačas so se v tem kraju zbrala tudi naj višja poveljstva osvobodilnih enot, da bi na podlagi ocene minulih akcij partizanske protiofenzive in ob presoji sovražnikovih namer določila enotam nove naloge.

Predvsem so na sestanku ugotovili velik napredek v akcijski sposobnosti brigad, tako v napadu kot obrambi. Manevriranje v bojih na odprtem terenu v skladu z novo partizansko taktiko je doseglo visoko raven.

Glede sovražnika je bilo jasno, da se vse bolj prilagaja partizanskemu načinu bojevanja, hkrati pa, da njegova napadalna moč narašča. Čeprav takrat ni bilo znano, kako je komandant italijanskih oboroženih sil v Ljubljanski pokrajini general Gastone Gambara sprejel izziv partizanov in na kakšen način bo odgovarjal v vojskovanju z njimi, pa so bile posledice nje-

Ivan Smrke, vodnik v odredovi 3. četi

govih potez v tej smeri očitne. Vse pogosteje so italijanski vojaki iskali spopadov s partizani na odprtih bojiščih, sovražnikove posredovalne enote so bile vse bolj številne in bolj udarne, sovražnik je ustanovil še posebne bataljone za boj proti partizanom, v vseh njegovih premičnih enotah so sodelovali tudi belogardisti, vojaštvo garnizonov pa je občutno povečalo dejavnost v svojem okolju.

Ob koncu posvetovanja vojaških predstavnikov partizanske vojske je bil sprejet sklep, da se brigade za nekaj časa razdružijo. K tej odločitvi je prispevala tudi ugotovitev, da združene brigade na ozkem prostoru sicer dosegajo uspehe, a da so spričo tega drugi predeli preveč prepuščeni sovražniku, zlasti beli gardi. Proti njej pa štiije partizanski odredi v Ljubljanski pokrajini niso zmogli vsega opraviti.⁶

Odrejeno je bilo, da odide brigada Ivana Cankarja na Dolenjsko, na levi breg Krke. V noči na 7. april 1943 je dospela v rajon Ajdovca, naslednji dan pa je krenila čez železniškoprogo ter se naselila na Čatežu in v okolici, v delu operacijskega območja odreda. Italijani soji sledili od prihoda k Ajdovcu do nastanitve pod okupacijsko razmejitveno črto ter pripravljali napad nanjo.

Desetega aprila so prišle italijanske in belogardistične enote iz Trebnjega in Šentruperta v rajon Razbor, zahodno od Čateža. Cankarjeva brigada je bila na to pripravljena, zato so njene čete pričakale sovražnika na obvladujočih položajih pod Zaplazom. Spopad se je začel okoli 8. ure zjutraj in je tresal do poznega večera. Kljub temu da sta okupatorja podpirala topništvo in letalstvo, so partizani zaradi prednostnih položajev vzdržali pritisk

in sovražnikove naskoke ter bitko tega dne dobili. Pri tem so Cankarjevci imeli 5 mrtvih in 14 ranjenih, največ od topniškega in letalskega napada.

Po poročilih Italijanov je bilo na njihovi strani 7 ranjenih in en mrtev.⁷

Z nočjo se je Cankarjeva premaknila na nove položaje od Raven do Cirnika. Naslednje jutro pa so se nadržjo spet spravile sovražnikove enote iz prejšnjega dne, tokrat okrepljene na skupaj okrog 2000 vojakov. Dobri obrambni položaji partizanov in zmanjšana zagnanost nasprotnika so omogočili, da je tudi tega dne brigada vzdržala in ostala na položnih do večera. V noči na 12. april pa se je napotila čez progo Trebnje-Mima in zasedla Blatni klanec s Trebelnim.⁸

Blžina odreda je bila priložnost, da bi ta sodeloval v njeni naslednji akciji. S tem namenom sta se 12. aprila ponoči na Trebelnem sešla štaba obeh enot ter se dogovorila za napad na dolery sko in mirensko železniško progo.⁹ Drugi dan so izdelali podroben načrt in štab odreda je 1. bataljonu Cankarjeve brigade dodelil za čas akcije svojo 4. četo. Tej se je za skupni nastop s Cankarjevci pridružil tudi član odredovega štaba, pomočnik političnega komisarja Avgust Farčnik-Sandi. Obenem je odred izločil iz svoje 1. čete dobro oboroženo skupino in jo dodelil 2. četi 2. bataljona Cankarjevcev. Še isto noč so šle združene enote v napad: prvi in 3. bataljon Cankarjeve brigade z odredovo 4. četo na železniški odsek Trebnje-Mima, 2. brigadni bataljon z delom 1. čete odreda pa na progo med Trebrje in Mirno peč.¹⁰

Tisti, ki so šli na mirensko železniško progo, so pred Gomilo porušili okoli 700 metrov proge in posekali vse telefonske drogoe. To je zaustavilo promet za 11 ur in s popravilom zaposlilo veliko vojaštva trebanjske posadke. Po tem so borci ves naslednji dan hudo ovirali Italijane pri njihovem delu. Uspešna je bila tudi akcija 2. bataljona Cankarjevcev na dolenski železniški progi. Pri km 95 blizu Ponikev je bataljon razstrelil železniški prepus in s tem povzročil 14-urni zastoj v prometu.¹¹

Da bi za vsako ceno vzpostavili in zavarovali promet po železnici, so 15. aprila krenili Italijani v hajko. Z eno kolono so pritisnili v smeri Rihpovca, z drugo pa proti Stari gori. Drugo kolono so podprli še s topovi iz Novega mesta. Cankarjevi bataljoni in njim prideljeni borci odreda so ves ta dan imeli s sovražnikom hude boje, medtem ko sta bili odredovi 2. in del 1. čete na zavarovalnih položajih proti Šentrupertu, Rakovniku in Mokronogu.

V teh bojih je imela Cankarjeva brigada enega mrtvega in tri ranjene, sovražnik pa enega mrtvega.¹²

Naslednji dan, tj. 16. aprila, so se oba oddelka odreda in bataljoni Cankarjeve brez nezdod vrnili k svojim štabom.

Med bivanjem v brigadi so odredovi borci imeli priložnost videti in doživeti s Cankarjevimi partizani marsikaj koristnega. Predvsem so v njih gledali udeležence mnogih uspešnih bitk jeseni in pozimi 1942/1943, občudovali njihovo veliko srčnost in samostojnost posameznikov med boji, prav tako pa akcijsko zavzetost in sposobnost komandnega kadra.

Šentrupert, v ozatju Vesela gora

Novo vodstvo odreda

Zdaj je imel štab odreda ob sebi tri čete, ki so bile številčno dokaj močne in še kar dobro oborožene, predvsem pa so v njihovih vrstah bili zvečine »stari« partizani. Četudi je bila njihova bojna sposobnost majhna, pa je bila bojna morala na zadostni višini. To so borci potrjevali v skupnih akcijah z brigadami, kjer je bil njihov delež vsekakor koristen, tako na primer decembra 1942 v dolini Mirne, januarja 1943 v Dolenji vasi na »Španovem« in zdaj, aprila 1943, v akcijah in bojih skupaj s Cankarjevo brigado. Prav gotovo pa so, bodisi vsaka zase ali pa vse tri skupaj, imele čete premalo bojnih izkušenj; tudi niso poznale zanosov ob zmagah in zato niso imele prave napačne vneme.

Tako je bila tisti čas za odred značilna na eni strani premajhna akcijska zavzetost njegovega štaba, na drugi pa njegova uspešna politična dejavnost. Da takšno stanje izboljša, se je glavno poveljstvo slovenskih partizanskih čet odločilo napraviti v štabu odreda spremembo.

Okrog 15. aprila 1943 je prišlo v odred obvestilo, daje za novega komandanta imenovan Alojz Hostnik-Jovo, dotlej komandant 2. bataljona v Gubčevi brigadi, za političnega komisarja pa Nace Majcen-Taras, predtem politični komisar Vzhodnodolenjskega odreda, nazadnje pa vodja okrožne tehnike Novo mesto.

Po skupnih bojih s Cankarjevo brigado so se 16. aprila sešle vse tri odredove čete v Žalovičah nad Smarjeto. Tu je v naslednjih dveh, treh dneh prišel v odred novi politični komisar, Bogomir Peršič-Marko Doline pa se je poslovil in odšel v Gubčevo brigado. Ker novi komandant Alojz Hostnik še ni prišel v odred, je njegov dotedanji komandant Alojz Grčar-Mitja Štarc še zadržal poveljstvo v svojih rokah.

Iz Žalovič seje okoli 19. aprila ves odred za dva do tri dni prestavil na Jelševce, potem pa za štiri dni v Čelevec. Od tod je poslal svojo 2. četo na Klenovik po novince, toda vrnila seje samo s precēj hrame. V nedeljo 25. aprila so se odredovci skupgg s cankaijevci udeležili maše in procesije v Smajeti, ki ju je opravil partizanski duhovnik in verski referent pri glavnem poveljstvu dr. Metod Mikuž. S tem je bilo tudi ob Veliki noči 1943, podobno kot za Božič 1942, zadoščeno vernim partizanom in še zlasti tamkajšnjemu prebivalstvu.

Sedemindvajsetega aprila je odšel odred s 1., 2. in 4. četo v predel med Mirno in Sv. Križem pri Litiji ter se za naslednja dva dneva nastanil blizu Tihaboja. Prvič se je zgodilo, da je bil odred na tem prostoru v takšni sestavi. Tu ga je prevzel novi komandant Alojz Hostnik-Jovo, ki je prišel k četi 29. aprila dopoldne. Dobro uro zatem je Alojz Grčar-Mitja Štajerc zapustil odred in odšel v Cankarjevo brigado, kjer je postal komandant bataljona. Kot starešina je bil Alojz Grčar vzor poštenega in tovariškega komandanta, saj je z mnogimi od odredovcev delil odredovo usodo še v dneh velike italijanske ofenzive na Rog poleti 1942.

Skupaj z novim komandantom je prišel v odred tudi Franc Kotar-France, doma iz Sv. Križa pri Litiji.* Alojz Hostnik gaje poznal kot dobrega vojaka še iz odreda pred sovražnikovo ofenzivo 1942 in potem iz Gubčeve brigade. Tako kot Hostnik je bil tudi on ranjen na Hrvaškem, potem pa sta prišla na okrevanje v domači kraj. Zdaj je bi) Kotar takoj razporejen na položaj komandirja 1. čete, kjer je zamenjal Antona Vrbinca.

Tako je odred v Tihaboju pričakal povelje za sodelovanje v ponovni akciji enot, podrejenih skupnemu slovensko-hrvaškemu operativnemu štabu.

Prvomajski prazniki 1943

Po velikih bojih s sovražnikom v Gorjancih so v noči na 23. april 1943 pri Kronovem prešli Krko bataljoni slovenske Gubčeve brigade, hrvaške 13. proletarske brigade in Primorsko-goranskega odreda ter napolnili prostor vse do Škocjana. S Cankarjevo brigado, kije že od 8. aprila bila na tej strani, so zdag delovale na odredovem operacijskem območju kar tri brigade in, poleg Zapadnodolenjskega odreda, še en odred. To je obetalo času primemo praznovanje 1. maja.

Vse od zadnjih dni preteklega leta do konca aprila 1943 je imela sovražnikova posadka v močni postojanki Mokronog mir pred partizani. Udarne brigade so v minulih štirih mesecih samo enkrat prišle v njeno akcijsko

* Franc Kotar je vstopil v NOV 25. aprila 1942, in sicer v takratni Dolenjski bataljon. Od aprila 1943 je bil do kapitulacije Italije komandir 1. čete Zapadnodolenjskega odreda, nato pa komandant 1. bataljona v 9. SNOUB »Kočevski«. Med boji za Ribnico 20. in 21. aprila 1944 je prestopil k sovražniku.¹³

cono, in še takrat so jo obšle. Le Cankaijeva jo je sredi aprila vznemirila, ko se je zadrževala med Škocjanom in Šmajeto ter napravila akcijo na progi blizu Gomile.

Iz strahu, ki jih je zgrabil ob decembrskem ofenzivnem nastopu partizanov po dolini Mirne, so Italijani v Mokronogu razširili in še bolj utrdili svoje stalno bivališče. V izpopolnitev sistema pri zavarovanju železniške proge Trebrye-Tržišče so vzpostavili še dve novi belogardistični postojanki, januarja na Rakovniku in marca v Šentrupertu. V vseh treh postojankah je bilo okrog 25. aprila 1943 kar 150 belogardistov in do 500 Italijanov, med temi večji del CXVII. bataljona 98. legije črnih sr[^]jc. Skupaj so gradili obrambne objekte, složno hodili na ogled v okoliška naselja in včasih kar tekmovali v nasilju nad civilnim prebivalstvom. To pa je bilo z vsako zmago partizanskega orožja vse močnejše prepričano v končno osvoboditev; sovražnikova surovost ga je samo krepila v upornosti do okupatorja.

Tem postojankam in njihovi zelo važni prometni zvezi - mirenški železniški progi je bila namenjena skupna akcija operativnega štaba slovensko-hrvaških brigad in odredov. V povelju z dne 29. aprila 1943 je bilo hrvaški 13. proletarski, Gubčevi in Cankaijevi brigadi ter Zapadnodolenjskemu in Primorsko-goranskemu odredu ukazano[^] naj v noči na 2. maj napadejo sovražnikovi postojanki v Mokronogu in Šentrupertu.¹⁴ Začetek napada je bil določen za 10. uro.

Cankaijeva brigada je dobila ukaz, da uniči belogardistično postojanko v Šentrupertu ter se predtem zavan[^]je proti Rakovniku, Krmelju in ob okupacijski razmejitveni črti. V okrepitev soji dodelili 1. bataljon 13. proletarske brigade in vse tri čete Zapadnodolenjskega odreda. Slednje so bile razporejene takole: 1. četa in del 2. čete na zavarovanje ob razmejitveni črti od Okroga, mimo Homa do Velikega Cirnika; drugi del 2. čete in en vod 4. čete ob bataljonih Cankaijeve, za neposreden napad na belogardiste; en vod 4. čete pa kot rezerva ter za zvezo med Cankarjevo in 13. proletarske brigado po dolini Mirne. Čete odreda so tako razdelili in zaposlili zato, ker so njihovi borci v minulih mesecih dodobra spoznali ta teren in njegove prebivalce.

Gubčeva brigada in Primorsko-goranski bataljon naj bi vdrla v Mokronog, zasegla čimveč blaga v ondotni tovarni usnja in opravila rekvizicije pri sovražno razpoloženih trgovcih. Utijene obrambne položaje postojanke naj bi ob tem napadala samo demonstrativno.

Dva bataljona 13. proletarske brigade sta bila poslana rušiti železniško progo od Mirne do Dola ter varovat položaje proti Trebnjemu. To je bila tudi najtežja in najodgovornejša naloga vse akcije.

Še podnevi 1. maja sta se dela odredove 2. in 4. čete priključila 1. bataljonu hrvaške 13. proletarske brigade, kije krenil v akcijo iz predela med Veselo goro in Šentrupertom. Kmalu po 10. uri zvečer, ko se je začel napad, so odšle v zasede k nemško-italijanski razmejitveni črti še druge odredove bojne skupine in pred svitom naslednjega dne zasedle svoje položaje.

Cankarjeva in 13. proletarska brigada ter oddelek odreda so kmalu prišli v središče Šentruperta. Takrat je bilo v tamkajšnji kaplaniji in v cerkve-

nem stolpu 90 belogardistov z dvema strojnicama.¹⁵ Čeprav so partizani šele med bojem odkrili, da so belogardisti v cerkvi, so prav tam najprej zlomili njihov odpor. Pet belogardistov, ki so iz vrha zvonika metali bombe na borce, so kmalu pregnali v njegov srednji del. Potem so partizani vdrli v cerkev in zakurili pod lesenimi stopnicami, ki peljejo v zvonik.

Eden izmed partizanov, ki so tu napadali, je bil tudi Anton Zaman-Blaž iz 4. čete odreda. Kmalu je ugotovil, daje med petimi belimi vojaki v zvoniku tudi njegov mlsgši, prisilno mobilizirani brat Maijan; začel gaje nagovarjati k vdaji. Po daljšem prepričevanju se je Maijan spustil po vrvi med borce in vdal, za njim pa so se vdali še drugi štirje beli; Maijan se je kar takoj priključil partizanom.¹⁶

Kljub temu da zvonik ni bil več ovira, pa kaplanija vendarle ni padla vse do ranih jutranjih ur. Še pred svitom so se čete umaknile iz Šentruperta in blokirale postojanko. Popoldne so tri italijanska letala bombardirala Bojanko za Veselo goro, kjer so se zadrževali partizani. Ti pa so z nočjo ponovili napad na kaplanijo. Tudi to pot brez uspeha. Dosti ranjenih in zelo slabo vreme je terjalo, da boj prekinejo.

Gubčeva brigada in Primorsko-goranski odred sta svojo nalogo uspešno opravila. Kljub močnemu sovražnikovemu odporu so borci vdrli v tovarno, kjer so nabrali dosti usnja. Prav tako so pri nekaterih trgovcih zasegli precejšnje količine živeža in raznih potrebščin. Italijane so pregnali z železniške postaje Bistrica, objekte pa uničili. Obenem so zažgali pet vagonov in hudo poškodovali tirne naprave.

Borci 13. proletarske brigade so v prvi noči močno razdejali železniško progo od Mirne proti Trebnjemu, zarana 2. maja 1943 pa so se premaknili na položaje med Gradiščem in Hudejem, da zadržijo pričakovani pritisk sovražnika iz trebanjske smeri.

Druga m^a zgodaj zjutraj je fašistični konzul Pelazzi krenil s skupino okrog tisoč mož iz Trebnjega proti Mimi in blizu Gomile naletel na proletarce. Prišlo je do hudih bojov, ki so trajali dober del dneva. Pravo oceno teh bojov so dali Italijani, ki so v svojem poročilu zapisali, da akcije niso mogli nadaljevati zaradi zagrizenega nasprotnikovega odpora,¹⁷ kljub temu da jih je podpiralo topništvo iz Trebnjega.

Naslednji dan so Italijani znova pritisnili, tokrat še s skupino Sordi, skupaj s šestimi bataljoni in baterijo topov. Ko je bilo partizanskim enotam ukazano, da boj končajo in se umaknejo, so Italijani brez posebnega npora prišli v Mokronog.

Oba dneva bojov so Italijani imeli 9 mrtvih, 21 ranjenih in 3 pogrešane. Padlo je pet proletarcev, med njimi komandant 1. bataljona Ilija Popovič, 20 pa jih je bilo ranjenih.¹⁸ Vse svoje padle soborce so hrvaški partizani pokopali na tihabojskem pokopališču.

O žrtvah med slovenskimi partizani vemo le to, daje imela Cankarjeva brigada nekega mrtvih in precej ranjenih, odred pa je v eni od patrolj zgubil borca Stojana Pevca iz Ljubljane, ki je padel.

Že po prvi noči napada na Šentrupert je bila odredova 2. četa določena za prevoz ranjencev v bolnišnice kočevskega Roga. S tem je zaposlila večji

del svojega moštva, medtem ko so vsi drugi borci odreda odšli s svojim štabom nazaj k Tihaboju. Gubčeva brigada se je 3. maja nastanila v rajonu Trebelno, Cankarjeva pa od Čateža do Tihaboja. Blizu Sv. Križa pri Litiji je kratek čas počivala hrvaška 13. proletarska brigada, medtem ko se je Primorsko-goranski odred prek Blatnega klanca vrnil na Hrvaško.

Tako so se prvomajski prazniki 1943 za partizane in civilno prebivalstvo na Dolenjskem končali z neizprosnim bojem proti okupatorju in njegovim pomagačem, z mogočno bojno manifestacijo usodne povezanosti slovenskega in hrvaškega naroda.

Dejavnost v maju

Drugi dan bivanja odreda pri Tihaboju, 4. móga 1943, je ta kraj zapustil 3. bataljon Cankarjeve brigade; skupaj s hrvaško 13. proletarsko brigado je nesel ranjence čez progo med Trebnjem in Veliko Loko. Naslednje tri dni so se med dolino Mirne in okupacijsko razmejitveno črto zadrževale samo odredove čete, ki pa tisti čas niso prišle v stik s sovražnikom.

V nastalem zatišju 5. maja je vojaštvo skupine Pelazzi pregledovalo bližnjo okolico Šentruperta in Mokronoga ter obenem varovalo obnavljanje železniške proge. Naslednji dan se je sovražnikova kolona brez ovir vrnila v Trebnje.

Od Tihaboja se je 7. m^aja odred premaknil do bližnjega gradu Kumpolje in tam ostal teden dni. Drugi dan bivanja na tem prostoru je iz 1. čete sestavil oddelek in ga prek okupacijske razmejitvene črte poslal do gozdov nad Jevnico, kjer je bil organiziran tabor za civilne begunce. Tam naj bi prevzel večjo skupino novincev in jih pripeljal k Sv. Križu pri Litiji. Odredov oddelek je odpeljal vodnik Franc Plevnik-Vojo.

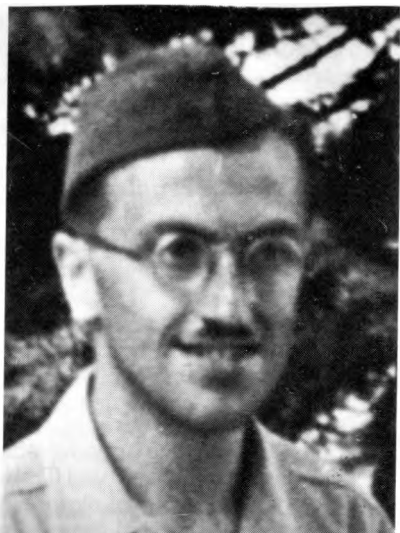
Prav v tem tednu je bil štab odreda obveščen, da so pri Riglju nad Poljanami sestavili iz »Jurčetove« in »Perove« čete enoto, s katero bo razpolagalo glavno poveljstvo in ne več štab odreda.¹⁹ Takoj nato je bila 4. odredova četa preimenovana v 3. četo.

Osmega m^aja je Cankarjeva brigada vnovič prišla k Sv. Križu, pet dni za njo pa še Tomšičeva. Tako je štab dolenjske operative cone imel »na kupu« svoje tri brigade in en odred, ker je Gubčeva že bila v rajonu Trebelnega. Četrty dan bivanja na tem prostoru je Cankarjeva izkoristila za uspešen miting v Sv. Križu pri Litiji, zatem pa je pozno ponoči šla rušit železniško progo med Veliko Loko in Šentlovrencem. Njenemu 3. bataljonu je odred za to akcijo dodelil svojo 3. četo. Skupini so se priključili še politični komisar in namestnik komandanta Cankarjeve brigade ter pomočnik političnega komisarja odreda Avgust Farčnik-Sandi. Poškodovana železniška proga je zadržala promet za 9 ur.

V noči na 13. maj so brigadni in odredovi borci pri Kamnem potoku, med Veliko Loko in Trebnjem, uničili železniško progo, kretnico na njej in

Odredni kurir Alfonz Lenart-Fonzi

Vasilij Ocvirk-Vasja, politični delegat v 1. četi odreda

bližnji mostiček čez Temenico, potrgali telefonske zveze in obstreljevali italijanske zaščitne položaje ob progi, to pa je promet onesposobilo za 7 ur.²⁰ Žrtev med borci ni bilo.

Za vse te svoje nastope so komande partizanskih enot pričakovale protiidarec sovražnika. Ta jih res ni pustil dolgo čakati.

Za uvod je 13. maja ogledna skupina Italijanov in belogardistov prišla iz Rakovnika do Okroga nad Šentrupertom; tu je sicer že večkrat prežala odredova zaseda, toda tega dne je ni bilo.

Štirinajstega maja zvečer so na sestanku poveljstva Cankarjeve in Tomšičeve brigade ter Zapadnodolenjskega odreda sprejeli načrt za obrambne boje; po sestanku so sodelujoče enote razporedili v polkrogu okoli glavne sovražnikove postojanke v coni Čateža in Sv. Križa pri Litiji. Takoj nato so se odredove čete prestavile od Kumpoljskega gradu na določene položaje k Pečicam pod Zaloko. Z mrakom je Tomšičeva brigada zasedla okoliš Čateža, 15. msa ob 1. uri po polnoči pa so bataljoni Cankarjeve odšli na obvladujoče položaje od Čateža do Zagorice. Še pred svitom 15. maja je štab odreda prestavil svoje čete, in sicer 2. četo od Zaloke v smeri Okrog nad Šentrupertom, 3. četo z delom 1. čete pa na črto Pečice-Selo, ob levi strani ceste smer Tihaboj-Mirna.

Med premikom partizanskih enot na dominantne položaje so bile v Trebnjem že naréd tri velike grupacije italijanske divizije »Isonzo«: Pelazizjeva, sestavljena iz 98. in 105. bataljona črnih srajc, 1. bataljona 51. pehotnega polka in voda topov 75/13 mm; Berardijeva, z dvema bataljonom 23.

Trije iz Zapadnodolenjskega odreda; z leve proti desni: Justina Drčar-J usti, Ivan Smrke in Fani Štampahar-Ferčič

pehotnega polka in vodom topov 75/13 mm, ter Sordijeva z 2. bataljonom 24. pehotnega polka, bataljonom 11. skupine obmejne straže, posebnim bataljonom št. 1 in topovi 65/17 mm. Skratka: kraljeva vojska, fašisti in belogardisti, združeni v osmih bataljonih in treh vodih, skupaj skoraj 4000 mož.

V noči na 15. maj so te enote zasedle črto Temenica-dolina Mime-Rakovnik-Hom in zjutraj krenile v hajko v smeri okupacijske razmejčitvene črte. Pelazzi je svojo kolono usmeril iz Temenice proti Čatežu, Berardi od Trebnjega proti Bregu in Sv. Križu pri Litiji, Sordi pa iz Rakovnika na Zaloko in Tihaboj. Vsaka od teh kolon naj bi partizane obkolila, potem pa jih potiskala proti razmejčitveni črti in jih tam uničevala.

Četa komandirja Robka je pravočasno zavzela položaje med Zabukovjem in Zaloko, prav tako desetina njenega 2. voda, ki jo je vodnik Franc Kukman peljal še naprej na Okrog, do cerkvice sv. Barbare na koti 521. V tej bojni skupini so bili tudi Vinko Starič, Slavko Rogelj-Pavček, politični delegat Janez Kraševac,* Lojze Teropšič, Rudi Slak in Justina Drčar-Justi,** ki se je prostovoljno javila v akcijo. Ti partizani so prvi sprejeli naskok grupacije Sordi.

* Doma iz Osrečja pri Škocjanu.

** Rojena 20. m^ja 1923 pri Stopičah, kmečka delavka, v NOV od marca 1942.

Okrog 7.30 zjutraj so se pred njihovim položajem pojavili Italijani in belogardisti. Borci so jih opazili šele v razdalji 100 do 150 metrov, razvite v strelce z namenom, da obkolo njihovo koto. Bilo jih je nekaj sto.

Vodnik Franc Kukman je ukazal zaščitni ogenj in premik na položaj v smeri Drenovca (vzhodno od Zalohe). V križnem ognju sovražnika, ki je hotel preprečiti manever odredove skupine, je smrtno zadeta padla borka Justi. Kmalu za njo je mrtev obležal še politični delegat Kraševcevec.

Medtem se je odredov bojni oddelek uspešno prestavil na nov položaj, odkoder se je upiral še ves dopoldan, ker ga je severno od Zalohe dobro podpiral preostali del 2. čete. Kljub večkratnim poskusom pa 2. četa ni mogla pobrati trupel dveh padlih soborcev.

Sordijeva kolona se ni trudila razbiti Kukmanovega voda pod Drenovcem, še manj pa preostali del Robkove čete pri Zaloki. Krenila je naprej, v preiskovanje terena proti Tihaboju, kamor se je zgrinjalo tudi vojaštvo Berardijeve grupacije.

Z nalogo vznemirjanja je okrog poldne komandant odreda poslal 3. četo proti kumpoljskemu gradu, ostanek 1. čete pa v gozd nad Lukovec. Borci 3. čete so iz smeri Brezje, kakih 300 metrov pred kumpoljskim gradom, postavili zasedo, ki je v prvi popoldanski uri napadla sovražnika, in sicer oddelek bataljona 11. grupacije obmejne straže, ter pri tem ubila enega vojaka. Italijani in belogardisti so se umaknili nazaj v Brglez, odkoder so okrog 16. ure ponovno šli v hajko. Tokrat 'so prišli tudi na Tlako, aretirali nekaj ljudi in zažgali več hiš. Proti večeru so prišli v Brezje in tam prenočili.²¹

Koje sovražnik zapustil cono Zabukovja, je odredova 2. četa, ki bi bila morala že prejšnji dan priti v dolino Laknice po novince, zapustila Okrog nad Šentrupertom in šla do Velikega Cimika, pod Tržiščem prekoračila železniško progo in mimo Malkovca nadaljevala pot do Klenovika. Tam je ostala nekaj dni.²²

Štab odreda je sodil, da je s koncem dneva minila tudi glavna hajka, zato ni imel namena zapustiti okoliša Tihaboja. Z nočjo je 1. in 3. četo pritegnil tik k okupacijski razmejitveni črti, kjer sta pritajeni počakali dneva.

Zarana tega 15. maja so se začeli spopadi tudi na drugih odsekih, kjer so partizani že pričakovali sovražnika. Težišče bojev Cankarjeve brigade je bilo na bojišču 2. bataljona pri Čatežu, kjer so se začenjali tudi položaji Tomšičeve brigade. Spopadi so trajali vse do večera. Čez dan so Italijani zažgali Kumpoljski grad z izgovorom, da so v njem odkrili partizansko bolnišnico z okrog 100 posteljami.* Z uničenjem tega objekta je za partizane nastala velika škoda, saj je bil koristna postojanka, ki so jo lahko ogrožale le večje sovražnikove hsgke.

O taktiki borcev v spopadih tega dne je sovražnik zapisal, da so se partizani izogibali njihovi akciji s tem, da so svoje formacije delili in se skušali v majhnih skupinah izmuzniti obkolitvi. V istem poročilu je še rečeno, da

* V kumpoljski grad je Cankarjeva brigada prinesla okrog 20 ranjencev iz šentrupeške akcije. Oskrbnoval in varoval jih je njen 3. bataljon, ki je bil v Tihaboju. V noči na 5. maj je brigada prenesla ranjence čez železniško progo med Trebnjem in Veliko Loko, potem pa sta ni en 1. in 3. bataljon šla z njimi v kočevske bolnišnice.²³

se je nasprotnik še posebno močno upiral na koti 521 pri Okrogu, na koti 443 pri Zabukovju in pri Sv. Petru. To so bili položaji, ki so jih branile odredove čete. V italijanskem poročilu navedena opomba, da so pri Zabukovju uničili nektg skladišč streliva, pa se nanaša na požig opuščenega odredovega tabora v Jelovki pod Zaloko.

O žrtvah bojov tega dne imamo le delna poročila. Odredove čete so imele 2 mrtva, ki smo ju že omenili, bataljoni Tomšičeve brigade 6 ranjenih, sovražnik pa 1 mrtvega in 1 ranjenega. Okupatorjevo poročilo, da znašlo nasprotnikove izgube 37 mrtvih, enega ujetega in dva dezerterja, je prav gotovo močno pretirano.²⁴

Italijanske in belogardistične čete so noč na 16. mag prebile v rajonu Sv. Križa pri Litiji, Brezji, Pretržja in Tihaboja. Zarana naslednjega dne so krenile nazaj proti Trebnjemu in spotoma pregledovale obe strani cest, po katerih so hitele njihove kolone. Ob tej priložnosti so zažgale samotno domačijo Antona Rokavca na Petelinjeku, blizu Kumpoljskega gradu, kjer je tudi odred večkrat taboril.

Šele 16. m^aja popoldne sta 1. in 3. četa odreda zapustili okupacijsko razmejitveno črto in se utaborili v gozdiču med Tihabojem in Lukovcem. Medtem ko sta organizirali redno dnevno delo, je bil tudi že vzpostavljen stik z domačini. Prebivalstvo je bilo po spopadih partizanov s sovražnikom dotlej ponavadi hudo zbegano. Po boju 15. maja 1943 pa tega na širokem prostoru med Sv. Križem in Mimo ni bilo več toliko čutiti. Ljudem seje hitro vračalo zaupanje v borce, obenem pa raslo ogorčenje proti beli gardi in njenemu sodelovanju z okupacijsko vojsko. Mir preteklih mesecev, delo terenskih političnih delavcev, dober odnos z odredom, zmage partizanskega orožja in ponos na svoje brigadirje, obisk bratske hrvaške proletarske brigade in njen delež za osvoboditev slovenskih krajev, vse to je tamkajšnjim ljudem veliko pomenilo in obetalo. Zato so bili zdaj bolj potrpežljivi, uporni in zanesljivi.

V drugi polovici m^aja 1943 odred ni prišel v stik s sovražnikom; ta je bil močno zaposlen s popraviljem železniške proge pri Mirni, ki stajo 18. m^aja uspešno rušili Gubčeva in Tomšičeva brigada. Slednja seje po tej akciji nastanila v vaseh Cirknik, Ravne in Brezje, kjer je v miru prebila naslednje štiri dni.

Dneve zatišja sta odredovi 1. in 3. četa izkoristili za nabiranje min in ročnih bomb na okupacijski razmejitveni črti z obeh stremi Brezovega. To so borci opravljali tako izurjeno, da ni prišlo do nesreče. Poznavanje razmejitvene črte in njenega zavarovanja je odred izkoristil tudi zato, daje iz hleva nemške naselitvene družbe v Gobi tiste dni odpeljal več glav živine in jo brez nezgode spravil na italijansko stran.

Srečno seje vrnil tudi odredov oddelek, ki gaje 8. m^aja poslal štab nad Jevnico po novince.

Koje 9. ali 10. m^aja dobil vodnik Franc Plevnik-Vojko stik s civilnim taborom blizu Janč, zahodno od Litije, kjer naj bi prevzel nove borce, je zvedel, da bodo ti prišli iz Štajerske prek Save z zamudo. Spričo tega sta se Plevnik in komandir begunskega tabora Anton Godec-Tomaž sporazume-

la, da bodo odredovci med čakanjem na novince pomagali pri vseh tabor-
nih opravilih. Hodili so v patrulje in zasede, uspešno h[^]kali raztrgance in
izdajalce, ki so stikali za begunci, opravili več dobrih prehranjevalnih akcij,
bili stražarji in sploh pomagali civilistom, ki so iskali zaščito v taboru.

Dva ali tri dni pred koncem maja so do Janč končno pripeljali novince
iz Štajerske. Ponoči so se ustavili ob taboru, zjutraj pa so se Nemci že pognali
v hajko za njimi. Ves dan so jih iskali po širokem gozdnem predelu, a ker so
bili vsi skupaj dobro skriti, se je hajka stekla v prazno. Komandir Godec
in vodnik Plevnik sta sicer razporedila svoje borce na položaje, vendar se
je vse končalo brez strela. Z nočjo je sovražnikova hajka minila. Potem je
oddelek odreda prevzel okrog 20 novincev in jih prek okupacijske razme-
rjitvene črte in mimo Metnaja nad Stično okrog 1. junija varno pripeljal v
1. četo, k Sv. Križu pri Litiji.²⁵

Med okupacijsko razmejitveno črto in reko Krko

Vsi nastopi italijanskih enot v msyu 1943 so bili izrazito ofenzivnega zna-
čaja. V njih je sodelovalo številno vojaštvo, z njim pa obvezno tudi bela
garda; napadalci so bili organizirani v velike premične kolone, ki so jih vo-
dili v bojih s partizani preizkušeni poveljniki. Z obkolitvenimi manevri so
skušali sovražnikovi bataljoni zajeti kar največ partizanov in jih uničiti. To

akcijsko vnemo je nenehno in vse bolj spodbujal general Gambaro z že omenjeno zagrizenostjo, kakršno je kazal v boju proti narodnoosvobodilnim enotam. To je postalo še posebej očitno, ko je objavil navodila o nalogah in taktiki boja posebnih bataljonov proti partizanskim formacijam; navodila so poznala le napade in uničenje.²⁶ Tako si je italijanski okupator zamišljal tudi akcije v juniju 1943.

Štab Dolenjske operativne cone je v začetku tega meseca zastavil svojo vojaško in politično dejavnost zelo širokopotezno.

Po načrtu glavnega poveljstva slovenskih partizanskih čet n⁴ bi prve dni junija vdrle štiri slovenske brigade na nemško zasedbeno območje; Cankaijeva in Šercejjeva naj bi šli naprej na Štajersko, medtem ko bi jima Gubčeva in Tomšičeva pomagali priti do Save in čez njo.

Tretjega junija so bile brigade že zbrane v rajonu Čateža in Sv. Križa pri Litiji. Tega dne so pri gradu Tum imeli najvišji partizanski štabi sestanek s komandantom glavnega poveljstva Ivanom Mačkom-Matijo in se dogovorili o podrobnostih za začetek operacije.

Čeprav odred v tem načrtu ni dobil konkretne naloge, so z njim prav gotovo računali; s svojo navzočnostjo v širšem okolišu Sv. Križa pri Litiji naj bi vezal sovražnikovo pozornost, dokler se Tomšičeva in Gubčeva ne bi vrnili na italijansko zasedbeno območje.*

V noči na 5. junij so tri brigade, Cankaijeva, Šercejjeva in Tomšičeva, prestopile okupacijsko razmejitveno črto nad Stično, Gubčeva pa pri Moravčah, severno od Čateža. Medtem ko sta Cankaijeva in Šercejjeva hiteli proti Savi, je Tomšičeva napadala nemški obmejni posadki v Javoiiju in Osredku, Gubčeva pa Gobo.

Proti zbiranju brigad med dolensko železniško progo in italijansko-nemško razmejitveno črto je poveljstvo italijanske divizije »Isonzo«²⁷ z zamudo organiziralo tri pohodne skupine. Dve sta 5. junija ob 2. uri zjutraj krenili iz Trebnjega, tretja, Pelazzijeva, pa iz Rakovnika. Vse tri so usmerile pohod proti okupacijski razmejitveni črti, s predvidenim osredotočenjem v predelu med Moravčami in Tihabojem. Že kmalu zjutraj je sovražnik pod Zaloko presenetil oddelek Gubčeve brigade s komoro, ob katerem so bili še bolniki Tomšičeve in Šercejjeve brigade, ter vse skupaj razpršil. Ob koncu napada so Italijani našli tri mrtve, med temi eno žensko, en borec pa se jim je vdal.²⁷

Sredi hajke se je znašel tudi odred s svojo 1. in 3. četo. Koje ob napadu na oddelek Gubčeve brigade postalo jasno, da sovražnik pritiska s treh strani, se je odločil za umik. Kot v hajki sredi prejšnjega meseca je tudi to pot šel od Tihaboja do razmejitvene črte in se tam prikril. Na teren je poslal

* N⁴ tu omenimo stike med štaboma Zapadnodolenjskega odreda in Dolenjske operativne cone tudi po končani partizanski protiofenzivi.

Če so se enote Dolenjske operativne cone bojevale na operacijskem območju Zapadnodolenjskega odreda, je štab cone vključeval v bojne načrte tudi odred. Ker pa so bojna povelja izdajali ustno, s⁴ ni bilo časa za pisanje, je tako prejemal ukaze oziroma akcijske naloge tudi odred. Zato skoraj ni dokumentacije o stikih teh dveh štabov v drugem četrtletju 1943. Sicer pa med njima ni bilo stalnega in neposrednega sodelovanja.

nekaj ogledniških patrulj, ki so se kmalu vrstile s poročili, da se sovražnik zbira v coni Čateža, z usmeritvijo proti razmejitveni črti na severu. Ko so se popoldne začeli Italijani zbirati tudi med Moravčami in Pečicami, se je odred potegnil proti vzhodu, se ustavil nad Okrogom, severno od Škrljevega, in tam počakal do naslednjega jutra.

Nemci so na napad tomsičevcev in gubčevcev hitro odgovorili. Zaprli so razmejitveno črto, pripeljali okrepitev, šli na pomoč svojim napadenim postojankam in se pri tem takoj spustili v boje s partizani. Brigadi sta se ves dan uspešno upirali nemški vojski, kije tega dne imela 12 mrtvih in 15 ranjenih.²⁸ Tu so partizani pobrali eno strojnico, 11 pušk in veliko streliva.

Cankarjevi in Šercejjevi, ki sta čakali nad Savo med Lazami in Jevnico, se zaradi močnih sovražnikovih zapor in visoke vode ni posrečilo priti čez reko. Nemci so začeli tudi dovažati velike okrepitev med Laze in Litijo, na desnem bregu Save. To je brigadi prisililo, da sta nameravani prehod na štajersko stran opustili in se odpravili nazaj.

Tomšičeva in Gubčeva sta se 6. junija, Cankarjeva in Šercerjeva pa naslednji dan vrnili na italijansko okupacijsko stran.

Sestega junija 1943 so Italijani in belogardisti hajkali od okupacijske razmejitvene črte do črte Trebrlje-Mirna, pri tem blizu Čateža oziroma Ribnice naleteli na bataljone Gubčeve brigade in jih v ostrih spopadih razpršili.²⁹ Po enodnevnem premoru so 8. junija sovražnikovi bataljoni krenili iz Čateža in Rakovnika v Moravče» Sv. Križ pri Litiji, Tihaboj in Brezje. Preiskali so širši okoliš teh krajev, potem sta se dva bataljona vrnila v Trebnje^eden je odšel v Rakovnik, 2. bataljon 24. pehotnega polka pa je ostal na Čatežu. Slednji je drugi dan brez uspeha preiskoval cono pod razmejitveno črto in se 10. junija skozi Račje selo vrnil v Trebnje.

Odredovi 1. in 3. četa sta te dni preživeli blizu zaselka Okrog, severno od Mirne, brez stika s sovražnikom. Že druga hajka v istem mesecu je borce opozorila na potrebo po večji budnosti in disciplini. Kljub primerom pretirane plašnosti in zbežanosti pa se je med borci pokazala povečana pripravljenost na akcijo. Prav to je od vsega začetka spodbujalo tudi novo vodstvo odreda. Da bi odpravilo slabo stran pretirane navezanosti na manjši ali domači teren, se je zavzemalo tudi za večkratne in daljše premike.

Prav takrat je glavno poveljstvo opozorilo brigade na potrebo po večji gibčnosti enot, na nevarnost dolgega zadrževanja na enem prostoru ter na nujno bojno razpoloženje povsod in še zlasti takrat, kadar ga zahtevajo pogoji boja.³⁰ To je veljalo tako za odrede kot brigade, predvsem tam in takrat, ko so manevrske enote odšle v druge predele in je odred ostal na velikem prostoru sam. Takšen položaj je z junijem nastal med dolino Mirne in dolnjim tokom Krke. Zato je okrog 10. junija odšel štab odreda s 1. in 3. četo spet v ta predel in se nastanil v zaselku Vrh pri Trebelnem.

Na priložnost, da poseže po nenadzorovanem predelu, je prežala tudi bela garda, z željo, da si tam kar najhitreje postavi in utrdi novo postojanko. Z namenom, da zavre nenehne množične partizanske prehode čez Krko in cesto med Kronovim ter Dobruško vasjo, seje 10. junija 1943 naselil v Beli cerkvi vod 4. čete 2. bataljona MVAC iz Kostanjevice, z okrog 45 možmi,

katerim je najprej povečeval Franc Rat[^]j, za njim pa Franc Grum.³¹ S temi belogardisti so se potem večkrat srečali borci odredove 2. čete, ki je že od srede maja delovala na obeh straneh doline Laknice.

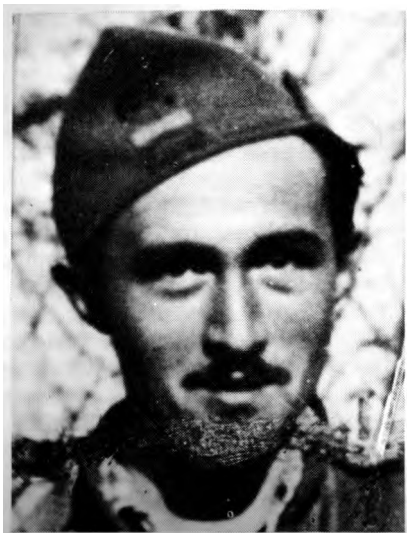
Drugi ali tretji dan bivanja v Vrhu pri Trebelnem, tj. 13. ali 14. junija 1943, sta šla pomočnik odredovega intendanta Ivan Benedik-Matiček, borec Jože Potočnik in še en tovariš v r[^]jon Štatenberka iskat hrano. Zaradi neprevidnosti so v Češnjicah padli v italijansko-belogardistično zasedo. Benedik in Potočnik sta bila ranjena in ujeta, medtem ko je tretji pobegnil in se kmalu zatem vrnil v četo. Tako opozojen na blizino sovražnika, je odred poslal proti Češnjicam močan bojni oddelek, druge pa razporedil na ugodnih bližnjih položajih. Kaže, daje bila tudi sovražnikova skupina presenečena zaradi blizine partizanov. Zadovoljila se je z dvema ranjenima imetnikoma in takoj po akciji v vasi odšla z i\jima v Novo mesto; odredova skupina jih ni več videla. Po tem dogodku sta obe odredovi četi še nekaj dni ostali v Vrhu.

Primeru z Belo cerkvijo je kmalu sledil poskus sovražnika, da bi hitro obvladal še druge predele in kraje med Kostanjevico in Mokronogom. Dne 15. junija je prišlo na Malkovec okrog 100 belogardistov in prav toliko Italijanov z namenom, da tam utrdijo novo postojanko. Zasedli so hišo Antona Debeljaka in stavbo s sadno sušilnico.

S tem pa se ni sprijaznila odredova 2. četa, ki je tisti čas bivala pri Klenoviku, na levem bregu Laknice. Pozno zvečer 17. junija je šel vodnik Ivan Majcen-Jovo z okrog 20 borci vznemirjat novo sovražnikovo postojanko. Zaradi nasprotnikove številčne premoči pa odredov oddelek ni predvideval likvidacije te postojanke. Približal se ji je iz smeri Medvedjeka in jo krajši čas močno obstrejeval, potem pa se brez izgub in težav vrnil v četo. Čeprav le zastraševalen, je ta odredov nastop vendarle imel koristno posledico. Ob demonstrativnem napadu je bil en belogardist ubit. To je med moštvom sovražnikove postojanke povzročilo toliko strahu in negotovosti, da se je po enem tednu vrnilo v Tržišče, medtem ko z Malkovcem sovražnik ni več računal.³²

Zadrževanje odreda pri Trebelnem in njegov napad na Malkovec sta sovražnika tako vznemirila, daje svojo navzočnost v tem predelu še povečal. Večkrat kot dotlej je pregledoval tudi širšo okolico svojih postojank, pošiljal bele skupine na ogledniške pohode daleč v zaledje partizanskih enot in močnejše zastražil železniško progo Trebnje-Mokronog. Predvsem pa so bile bojne kolone divizije »Isonzo« skoraj ves ta čas v juniju na terenu. Bile so zelo dobro obveščene o premikih partizanskih čet ter so se pogosto in hitro prestavljale iz ene cone v drugo. Marsikaj je kazalo, da se med Mirno in Krko spet pripravlja velika sovražnikova hajka.

Tako je razmere ocenjevala tudi Gubčeva brigada, ko se je 17. junija nastanila v Čužnji vasi, vzhodno od Trebelnega. Štiri dni zatem je v ta prostor prišla še Tomšičeva in zasedla Češnjice. V pričakovanju sovražnikove hajke sta se v noči na 22. junij obe brigadi prestavili na območje k Ajdovcu,³³ odred pa je še pet dni premikal svoje bivališče v območju Blatnega klanca.

Ferdo Drenik, namestnik političnega komisarja 3. čete

Toda niti vsi dodatni ukrepi za uspešnejšo preprečitev partizanskih prehodov čez mirensko železniško progo niso Italijanom dosti pomagali. Ko jo je 21. junija Tomšičeva brigada prekoračila brez ovir, je sovražnik v naslednjih dveh dneh zapored obstreljeval Mimo in njeno okolico s topovi.

V noči na 27. junij sta se do proge spustili 1. in 3. četa odreda, jo pred Gomilo razdejali v dolžini 400 metrov in tako spet prekinili promet na njej za 14 ur.³⁴ Potem sta nadaljevali pot proti okupacijski razmejnitveni črti. Druga odredova četa pa je še naprej nadzorovala predel med Trebelnim, dolino Laknice in Šmajeto.

Od aprila do konca junija 1943 je bilo za odredove čete zelo pomembno obdobje. V sodelovanju z udarnimi brigadami in zaradi kadrovskih izpopolnitev so se prav ta čas razvile iz terenskih partizanskih skupin v akcijske enote manevrskih sposobnosti. Res, da se v tem kratkem času niso mogle naučiti velikih vojnih veščin, vendar so precéj razvile zmožnost za samostojno in pravilno odločanje, hitro razporejanje za napad in srčno zadržanje ob stiku s sovražnikom. Z izpopolnjevanjem in utrjevanjem teh lastnosti so si pridobile najpomembnejše - zaupanje vase. To so potrdili že njihovi nastopi v naslednjih tednih.

Pred nadaljevanjem in kot zaključek poglavja še čisto na kratko o vsujočih se straneh v Ljubljanski pokrajini ob koncu prvega polletja 1943.

V se pretekle mesece je napadalnost poveljnika italijanskega 11. armadnega korpusa generala Gambare nenehno naraščala. Njegovim nameram pa so se slovenski partizani znali spretno izmikati in pri tem še doseči veliko vojaških zmag. Zato je Gambara ob ocenjevanju operacijske dejavnosti

ti svojega korpusa za čas do 15. do 30. junija zapisal, da so znali partizani sijajno manevrirati in se izmikati njegovim bataljonom, kadarkoli so to želeli.³⁵

vrni

¹ Ustni vir: Alojz Grčar-Mitja Štajerc.

² Zoran Hudales, Občina Trebnje v NOB, str. 419, v nadaljnjem: Hudales, Občina Trebnje v NOB; Franček S'je, Belogardizem, druga izdaja, str. 468.

³ Hudales, Občina Trebnje v NOB, str. 420.

⁴ Prav tam, str. 421.

⁵ Ustni vir: Franci Strle.

⁶ Lado Ambrožič-Novljan, Cankarjeva brigada, str. 167, v nadaljnjem: Ambrožič, Cankarjeva brigada.

⁷ Prav tam, str. 170.

⁸ Prav tam, str. 171.

⁹ Prav tam, str. 171 in 172.

¹⁰ Dnevnik Jožeta Borštnarja, političnega komisarja udarne brigade »Ivan Cankar«, od 1. januarja do 30. aprila 1943, Zbornik VI-5-103.

¹¹ Nezgode na železnici, A IZDG F 529.

¹² Ambrožič, Cankarjeva brigada, str. 172.

¹³ Hudales, Občina Trebnje v NOB, str. 209.

¹⁴ Povelje operativnega štaba slovenskih in hrvaških brigad z dne 29. aprila 1943, Zbornik VI-5-99.

¹⁶ Ambrožič, Cankarjeva brigada, str. 175.

¹⁶ Prispevek: Vinko Robek; prispevek: Aleksander Ravnikar.

¹⁷ Poročilo poveljstva divizije »Isonzo« z dne 2. m^aja 1943 štabu 11. armadnega korpusa, Zbornik VI-6-75.

¹⁸ Ambrožič, Cankarjeva brigada, str. 179.

¹⁹ Ustni vir: Lovro Omahen-Orlov.

²⁰ Prispevek: Vinko Robek.

²¹ Operacijsko poročilo poveljstva divizije »Isonzo« z dne 15. m^aja 1943 štabu 11. armadnega korpusa, Zbornik VI-6-90; prispevek: Alojz Bele-Tičko.

²² Prispevek: Jože Tomažič.

²³ Ambrožič, Cankarjeva brigada, str. 180.

²⁴ Operacijsko poročilo poveljstva divizije »Isonzo« z dne 15. maja 1943 štabu U. armadnega korpusa, Zbornik VI-6-90.

²⁶ Prispevek: Aleksander Ravnikar.

²⁶ Navodilo štaba 11. armadnega korpusa z dne 1. m^a;a 1943 poveljnikom posebnih bataljonov, Zbornik VI-6-73.

²⁷ Poročilo poveljstva divizije »Isonzo« z dne 5. junija 1943 štabu 11. armadnega korpusa, Zbornik VI-6-106.

²⁸ NOV na Slovenskem, str. 461.

²⁹ Poročilo karabinjerske postne v Trebnjem z dne 1. junija 1943, Zbornik VI-6-105; Lado Ambrožič-Novljan, Gubčeva brigada, str. 232; v nadaljnjem Ambrožič, Gubčeva brigada.

³⁰ Dnevno povelje glavnega štaba z dne 27. maja 1943, Zbornik VI-6-16.

³¹ Franček S'je, Belogardizem, druga izdaja, str. 470.

³² Prispevek; Ivan Majcen-Jovo in Lojze Lenič.

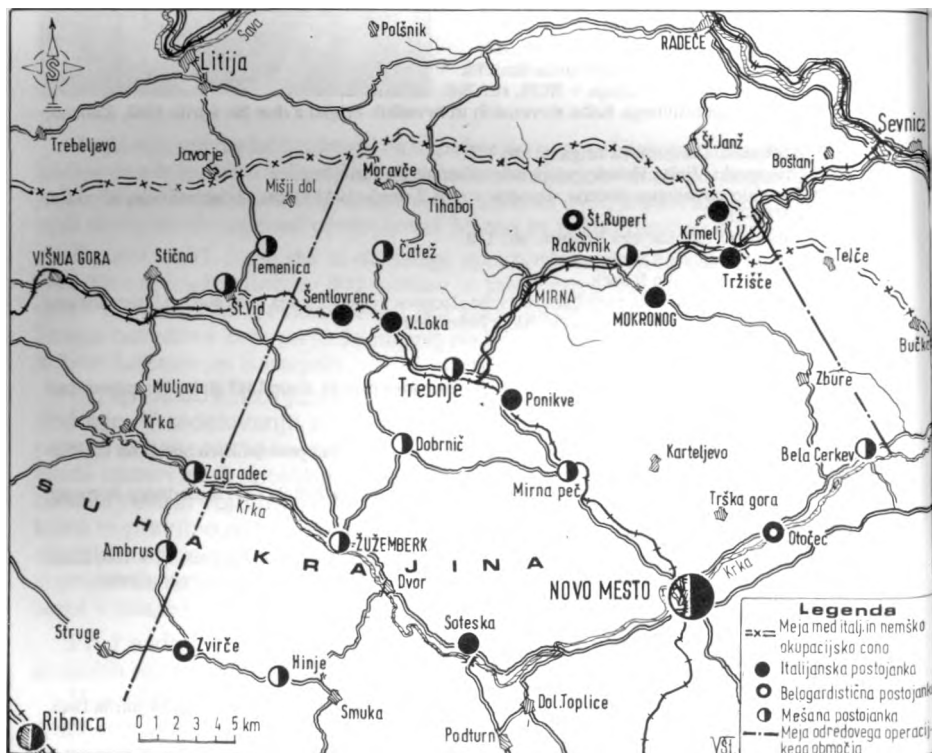
³³ Ambrožič, Gubčeva brigada, str. 237.

³⁴ Nezgode na železnici, A IZDG F 529.

³⁵ Analiza in rezultati operacijske dejavnosti 11. armadnega korpusa od 15. do 30. junija 1943, Zbornik VI-6-137.

Pred kapitulacijo Italije

Sredi poletja 1943 je potek bojev na evropskih bojiščih pokazal, da bo nadaljevanje vojne kmalu usodno za Italijo. Glavni štab NOV in PO Slovenije in centralni komite KPS sta že nekaj mesecev prejela obvestila, da pripravlja Italija prestop k zaveznikom in da bo prišlo do razpada fašistične vladavine. Zato je bilo pričakovati veliko spremembo razmer tudi v Sloveniji.

Sovražnikove postojanke na odredovem akcijskem območju v prvem polletju 1943

Ustanovitev prvih slovenskih divizij

Da bi pripravljeno dočakalo velike dogodke, je moralo vodstvo slovenskega narodnoosvobodilnega gibanja najprej preurediti partizansko vojsko. Treba bo razorožiti okupatorjeve vojake na umiku, uničiti belo in pivo gardo ter se hitro urediti za nove boje z Nemci. Te naloge pa so od osvobodilnih enot zahtevale višjo raven organiziranosti in bojevanja.

Ko se je sredi junija mudil član vrhovnega štaba NOV in POJ Edvard Kardelj na obisku pri hrvaških enotah, je preučil organiziranost in delovanje njihovih divizij in glavnega štaba. Na Kardeljevo pobudo je glavni štab Slovenije začel ustanavljati dve diviziji, in sicer Prvo in Drugo slovensko narodnoosvobodilno divizijo.*

Prve dni julija je za 1. slovensko divizijo določil Tomšičevo, Sercerjevo, Gradnikovo in Prešernovo brigado, v 2. divizijo pa Gubčevo, Cankarjevo in Šlandrovo, ki so jo takrat nameravali ustanoviti.

Vrhovni štab NOV in POJ je 27. junija odobril ustanovitev dveh slovenskih divizij in čez neksg dni določil, da ima prva slovenska divizija številčno oznako 14., druga pa 15. divizija NOV in PO Jugoslavije.¹ S tem sta bili obe slovenski diviziji vključeni v sestavo NOV in PO Jugoslavije. Odlok o ustanovitvi 14. in 15. divizije in njunih štabov je glavni štab Slovenije objavil 13. julija 1943.

Poveljstvo 14. divizije sta prevzela Mirko Bračič-Bradač kot komandant in dr. Jože Brilej-Bolko kot politični komisar, Ivan Lokovšek-Jan je bil namestnik komandanta, Janez Hribar-Tone Pogačnik pa namestnik političnega komisarja divizije. Komandant 15. divizije je postal Predrag Jevtič-Dragan, politični komisar Viktor Avbelj-Rudi,² načelnik štaba pa Rado Pehaček.

Takrat je vrhovni štab na predlog CK KP Slovenije imenoval tudi novo poveljstvo preurejenega glavnega štaba Slovenije. Naj višji vojaški položaj je prevzel Franc Rozman-Stane, dotlej komandant 4. (Štajerske) operativne cone. Politični komisarje še naprej ostal Boris Kraigher-Janez, kije to dolžnost opravljal že od 23. maja 1943. Prav tako je že od 23. maja bil načelnik štaba Milovan Šaranovič.

Ob preureditvi narodne vojske je bila izpopolnjena tudi organizacija glavnega štaba. Ustanovljeni so bili operacijski, organizacijski in obveščevalni oddelek z ustreznimi odseki.

Tako se je tudi na Slovenskem, petnajst mesecev po oblikovanju prvega partizanskega odreda, začela graditi in utrjevati redna jugoslovanska narodna vojska, katere osnovno obeležje je bilo v njeni globoki domoljubni in revolucionarni zavesti. Ker so bile tisti čas udarne enote zaposlene v medsebojno oddaljenih predelih, poveljniki novih divizij pa so bili še ved-

* Glavni štab Slovenije je do kapitulacije Italije imel na voljo sedem brigad: štiri v Ljubljanski pokrajini, tj. Tomšičevo, Gubčevo, Cankarjevo in Sercejevo, na Primorskem Gradnikovo, na Gorenjskem Prešernovo, na Štajerskem pa Šlandrovo.

no na drugih dolžnostih, je do končnega oblikovanja divizij in prevzema štabnih funkcij prišlo šele v prvi polovici avgusta 1943. V vmesnem času so operativne cone še delovale z dotedanjimi poveljstvi.

Z navodilom z dne 14. julija o pripravi in reorganizaciji enot NOV in PO Slovenije je glavni štab določil tudi položaj in naloge odredov, ki so ob tej preureditvi ostali zunaj divizijskih formacij. Tako je Zapadnodolenjski odred še naprej opravljal svoje temeljne naloge. Njegovi borci so morali na zaupanem jim območju tudi poslej izvrševati diverzantske sabotažne akcije, predvsem na sovražnikovih prometnih zvezah, mobilizirati civilno prebivalstvo za potrebe narodne vojske, politično delovati po vaseh ter pri tem pomagati terenskim političnim delavcem in jih varovati pri njihovem delu, obračunavati z narodnimi izdajalci itd.

Čeprav so odredi morali tudi poslej prispevati del svojih sposobnih kadrov za okrepitev moštva brigad, se pri tem niso smeli preveč oškodovati. V četah so morali ostati izkušeni in samostojni partizani, ki jim je bilo mogoče zaupati, da se z drugimi borci ne bodo zadrževali po gozdovih in pasivno čakali na konec vojne. Poudarjeno je še bilo, da so zlasti v novonastalih razmerah in ob preurejeni vojski naloge odredovih čet še vedno zelo pomembne. Zato jih bodo morale izvrševati na vsak način in biti pri tem zelo dejavne.³

Akcije odredove 2. čete

Od konca junija do prvih dni avgusta 1943 je bil odred s svojimi tremi četami sam na prostoru od okupacijske razmejitvene črte do železniške proge med Veliko Loko in Novim mestom ter dolnjim tokom Krke. To je sovražnik izkoristil, da se vgnezdil na eni najbolj važnih prehodnih poti iz okolice Ljubljane proti Gorjancem.

Tridesetega junija 1943 so prišli Italijani in belogardisti na Čatež. Oddelek okupatorjevih vojakov je štel 60, belih pa 120 mož. Slednji so pripadali 2. bataljonu MVAC, kije imel sedež v Brezovici pri Šentjerneju. Belogardistična četa je imela tri vode, poveljeval pa ji je Anton Perko-Karo.

Italijani so se namestili v župnišču, šoli in večjem gospodarskem poslopu, belogardisti pa v prosvetnem domu. Z ustanovitvijo te postojanke so želeli povečati in povezati pregled nad ozemljem od Temenice, mimo Sv. Križa pri Litiji do Trebnjega in Mirne. Dejavnost njene posadke naj bi segala do operacijskega okoliša postojanke Rakovnik, v podaljšku pa naj bi Šentrupert s pomočjo Mokronoga imel nadzor v smeri Šmarjete. Do tja pa so že prihajali belogardisti iz Bele cerkve.

Posadka na Čatežu je takoj začela utrjevati zasedene objekte ter graditi bunkerje za zavarovanje naselja in njegove okolice. V obrambni sistem je vključila tudi bližnji Zaplaz.

Šmaijeta

Teden dni po prihodu belogardistov na Čatež so Italijani poslali v cono tega kraja bataljon črnih srajc 105. legije, in sicer v pomoč oddelkom divizije »Isonzo«, če bi ti bili zaposleni v coni severno od Trebnjega.⁴

V juliju 1943 je odred oviral in nadlegoval sovražnika s tem, da se je kar najbolj razgrnil po zaupanem mu operativnem območju. Njegova 1. in 3. četa sta se pogosto zadrževali v gozdu pri Lukovcu ali pod Sv. Petrom ter v naseljih Tihaboj, Pečice, Brglez, Zabukovje in drugod. Medtem se je 2. četa zvečine zadrževala v vaseh od Laknic do Radulje. V izogib presenečenju in zaradi zavajanja sovražnika so čete pogosto menjale kraje bivanja, vendar so vselej ostajale v dogovorjenih predelih.

Odred je s 1. četo nadzoroval teren pod okupacijsko razmejitveno črto od Temenice do Šentruperta, 2. četa se je gibala po obsežni okolici Trebelnega in Šmaijete do reke Krke, 3. četa pa je delovala ob železniški progi po dolini Mirne ter med postajama Velika Loka in Ponikve. Četne patrulje so največkrat odhajale proti Čatežu, do Okroga in Homa severno od Šentruperta, do Škocjana, Krenovega in glavne ceste od Otočca do Družinske vasi.

Spričo tako velikega terena je bila odredova akcijska sposobnost razdrobljena, sodelovanje med četami, zlasti v nenadnih ali vsiljenih akcijah, pa negotovo. To četam ni dovoljevalo, da bi se spuščale v večje zaplete s sovražnikom, kije bil ponavadi močnejši in je ob spopadu tudi hitro dobil pomoč. Navzlic temu se je bojna zavzetost odredovcev, zlasti v poletnih

mesecih 1943, izkazala v mnogih, sicer manjših, a zato nič manj uspešnih in pomembnih akcijah.

Italijani in belogardisti iz Rakovnika in Šentruperta so 1. julija postavili zasedo pri Trsteniku in pred Mirno. Ščitili so popravljanje železniške proge, ki stajo na poti iz Blatnega klanca proti Tihaboju porušili 1. in 3. četa odreda. Ko so jo usposobili za promet, so jo bolje zavarovali. Dne 11. julija pred polnočjo pa jo je zopet napadla bojna skupina omenjenih dveh enot; blizu Gomile jo je z razstrelivom tako močno poškodovala, daje bil promet po njej ustavljen polnih 29 ur.*

Takoj zatem je odredova 2. četa kar zapored izvedla več uspešnih napadov na bele patrulje. Pri tem velja poudariti, daje ta enota v vseh primerih imela pomoč terenskih političnih delavcev in tudi civilnega prebivalstva. Tako je Slavko Dežman, kije leta 1942 kot partizan izgubil roko v boju pri Hrastu v Beli krtini in je bil nato terenski delavec pri Šmajeti, toliko časa zalezoval gibanje belogardistov iz postojanke Bela cerkev, daje dobro vedel za poti in smeri njihovih patrulj.

V ponedeljek 12. julija 1943 sta Slavko Dežman in vodnik Franc Kukman peljala skupino borcev odredove 2. čete v zasedo k vasi Gradenje pri Beli cerkvi, kjer naj bi šlo mimo kakih šest do deset belogardistov. Tega dne pa jih tu ni bilo na spregled. Dežman je kmalu zvedel za njihovo spremenjeno pohodno smer in se z borci hitro prestavil proti Kronovemu. Še v zadnjem trenutku so nad glavno cesto zasedli najboljši položaj, odkoder je bilo zlahka napasti prihajajočega sovražnika. Nepričakovani ogenj iz vseh orožij odredovih borcev je bil sicer kratek, vendar učinkovit. Ob cesti so mrtvi obležali trije belogardisti, prav toliko pa jih je bilo ranjenih.⁶ Partizani so se mirno umaknili brez izgub.

Spodbujena z uspehom minulega dne, je 13. julija zarana odšla močnejša patrulja odredove 2. čete spet v zasedo, tokrat k postojanki Otočec na Krki. Pričakovala je sicer močnejšo skupino sovražnikovih vojakov, ki naj bi se iz te postojanke napotila proti Št. Petru, a je dočakala samo oboroženega belogardista na kolesu. Ko so ga hoteli ustaviti, je skočil s kolesa in poskusil streljati, a je bil pri tem ubit. Odredovci so mu pobrali puško in kolo ter se umaknili proti Herinji vasi.⁷

Na patroljnem pohodu 14. julija je komandir Vinko Robek pripeljal v Šmajeto skupino borcev s puškomitraljezom. Eden od domačinov gaje že pred vasjo obvestil, da so v gostilni sredi vasi štirje belogardisti. Borci so hišo takoj obkolili, Robek pa je z nekaj tovariši naglo stopil v točilnico. Verjetno je natakaraica obvestila belogardiste o prihodu partizanov, ker jih komandir čete s soborci ni več našel.

Kmalu nato pa je pritekel fantič in povedal, da štirje belogardisti tečejo skozi vas proti Šmarješkemu Toplicam. Odredovci so se pognali za ry imi, jih

* Prav taki zaporedni napadi so pove\jnika 11. armadnega korpusa kmalu prisilili k priznanju, da se takim partizanskim akcijam ne more uspešno upreti. V poročilu svojim predpostavljanim je zapisal, da mu z razpoložljivimi silami ni mogoče zaščititi rednih prevozov na železniški progi Trebnje-Krmelj, zato bo promet na njej omejil zgolj na prevoze premoga in morebitne prevoze vojaškega značka.⁵

Albina Mali, narodni heroj

še v naselju dohiteli in z bombo prisilili, da so se ustavili. A preden so jih zajeli, je vodja belogardistične patrulje skočil vstran, zbežal v smeri Toplic in ušel. Navzočnost civilistov v bližini ni dopuščala, da bi za njim streljali.

Med preostalo trojico sta bila dva novinca, zato j ima je Robek prigovarjal, naj se priključita partizanom. Ker sta to odklonila, so ju spustili z naročilom, naj gresta domov in se več ne vrmeta med belo družčino v postojanko. Tretji ujetnik pa je bil partizanski dezertjer, kije postal izdajalec. Zaradi njegove zločinske poti so ga postavili pred vojaško sodišče, ga obsodili na smrt in ustrelili.⁸

Po uspešnih napadih na belogardiste se je odredova 2. četa premaknila iz okolice Padeža k Trebelnemu. V dneh med 16. in 20. julijem so njene patrulje pridobivale nove borce v okolici Tržišča, Malkovca, Kaplje vasi in Petelineka ter pripeljale okrog 15 mladincev, ki so vstopili v NOV.⁹ Dan ali dva po vrnitvi zadnje patrulje z novinci je bila četa poklicana v rajon Ti-haboja, kjer seje zadrževal štab odreda z drugima dvema četama. Tja je prišla okrog 22. julija, ko je že bila na vidiku velika akcija združenih partizanskih enot.

Za neuspehe v spopadih s partizani so se beli vojaki radi hudo maščevali nad šibkimi. Ko je 20. julija 1943 šel odredovec Anton Udovč, doma blizu Šentruperta, sam proti Cirkniku, so ga ujeli belogardisti, ki so se izdajali za partizane. Privezali so ga k drevesu in zverinsko mučili, dokler ni izdihnil. Udovč je že od leta 1941 sodeloval z osvobodilnim gibanjem, njegova ju-naška mati pa je še po belogardističnem zločinu nad sinom vneto delala za OF.¹⁰ Tako so tudi nedolžne žrtve poglobljale zaupanje v pravičnost osvobodilne vojne ter utrjevale vezi med ljudstvom in njegovo vojsko.

V bojih za Žužemberk

Nekajdnevnemu počitku italijanske vojske ob koncu junija 1943 je sledila povečana napadalnost njenih čet. Oddelki divizije »Lombardia« so 5. julija preiskovali prostor južno od Črnomlja, kjer se je takrat zadrževala Gubčeva brigada. S premiki v okolišu Ribnice, Sel pri Sumberku in Orlake sta jih podpirala 51. in 52. pehotni polk divizije »Cacciatori«. Dva posebna bataljona divizije »Isonzo« sta 13. julija v severnem predelu Gorjancev hajkala za Cankarjevo in Šerčerjevo brigado. Na operativni prostor odreda pa je 5. julija prišel bataljon 105. legije črnih srajc, da poostri nadzor od Trebnjega do Velike Loke in okupacijske razmejitvene črte nad Moravčami.

Zaradi odsotnosti osvobodilnih brigad in nekaj zaporednih italijanskih hajk v maju in juniju so se močno opogumili tudi belogardisti v postojankah, ki so obroblyale odredovo akcijsko območje. Tako je 20. julija prišla patrolja belogardistov iz Rakovnika celo v bližino Stana in Debenca[^] oddelek iz Bele cerkve je pregledoval Šmarjeto, Šmarješke Toplice in Žaloviče, belogardisti Škocjana pa okoliš Poljan in Klenovika. Na ukaz italijanske komande so povečali število obhodov po mirenski železniški progi in njenem ožjem pasu. Zdaj so pogostejše zahajali tudi v odročnejše kraje in pri tem ravnali vse bolj surovo.

Ob koncu priprav za ustanovitev divizij in svojo preureditev je glavni štab Slovenije sklenil napasti Žužemberk. Padec te sovražnikove postojanke naj bi pospešil razpad okupacijske moči italijanske vojske na Slovenskem, hkrati pa tudi konec prevladujočega položaja bele garde v Suhi krajini. Menili so, da sta bojna sposobnost in opremljenost osvobodilne vojske za to nalogo na potrebni ravni. K temu so brigade računale tudi s protitankovskimi topovi, kar bi moglo pomembno prispevati k uspešnemu izidu napada.*

Žužemberk je takrat branilo neksey oddelkov 98. bataljona črnih srajc, 110 legionarjev, okrog 30 kraljevih karabinjerjev in drugih, skupaj do 370 mož.¹¹ To vojaštvo je bilo razporejeno na dveh glavnih položajih: v trgu in pri cerkvi bližnje Zafare. Iz cerkve, župnišča in mežnarije v Zafari je bilo moč obvladati Žužemberk in njegovo širšo okolico. V glavnem naselju je sovražnik imel tri močne obrambne objekte: sodišče, grad in zdravstveni dom. Ti so bili med seboj povezani, opasani z zunanjimi bunkerji in močno obdani z bodečo žico.

Za vodenje napada na Žužemberk so določili poveljstvo Dolenjske operativne cone s komandantom Ladom Ambrožičem-Novljanom in političnim komisarjem Viktorjem Avbljem-Rudijem. Tema dvema sta se pridružila še načelnik glavnega štaba Milovan Šaranovič in namestnik političnega komisarija glavnega štaba Ivan Kavčič-Nande.

V načrtu za akcijo je bilo predvideno, da Gubčeva napade utrdbe v samem Žužemberku, Cankarjeva brigada pa pri Zafari. Za preprečitev vdora

* Okoli 8. julija jih je ob Kolpi prevzela Tomšičeva brigada.

sovražnikovih okrepitev v Žužemberk so določili brigadi Toneta Tomšiča in Ljube Šerčerja. Tomšičeva naj bi zavarovala smeri proti Novemu mestu in Mirni peči, del Šerčeve naj bi nadzoroval ceste iz Zagradca, Sei pri Šumberku in Dobrniča, njen 2. bataljon pa na črti Vrhtrebnje-Grmada zadrževal pritisk sovražnika iz Trebnjega proti jugu. S tem Šerčevim bataljonom si bo delil položaj tudi oddelek Zapadnodolenjskega odreda. Napad bi se moral začeti 24. julija zvečer.*

Nekaj dni prej, okrog 20. julija, je glavni štab naročil odredu, naj gre med dolensko železniško progo in okupacijsko razmejitevno črto takoj proti Ljubljani, ker tam ni nobene partizanske enote. Odredov štab je poklical svojo 2. četo iz Blatnega klanca in z vsemi tremi odkorakal na pot ter se naslednjega dne okrog poldne nastanil na Pristavi nad Metnajem, severno od Stične. Tu je hotel ostati nekaj dni.

Do odreda so še isto popoldne prišli tamkajšnji politični delavci, ki so predtem že pripravili za odred dobro ekonomsko akcijo. Z njihovo pomočjo je odred prvo ali drugo noč bivanja na Pristavi brez ovir opravil rekvizicijo v trgovini Gorišek, tik stiškega samostana, v katerem je takrat bila italijansko-belogardistična posadka z okrog 145 vojakov.

Malo pred prihodom odredovcev do trgovine je terenskemu delavcu Slavku Kovačiču, kije sodeloval v odredovi akciji, povedala mati Franceta Hrasta, krojača iz Stične, da se pri njih zadržite belogardist Ignac Kek iz stiške postojanke. Z njenim posredovanjem je Kek prišel iz hiše, zunaj pa so ga partizani aretirali in odpeljali.**

Po opravljeni rekviziciji, pri kateri je naložil poln vprežni voz hrane in drugega blaga, se je odred odpravil v smeri Trebnjega. Njegov štab je namreč prejel obvestilo glavnega štaba, da se mora udeležiti operacije za Žužemberk. Pri tem so mu bile določene naslednje naloge: priključi naj se zavarovanju glavne akcije pred sovražnikovim posredovanjem iz Trebnjega in Mirenske doline, z diverzijami na dolenski in mirenski železniški progi pa naj zaposli del sovražnikovih sil v stran od glavnega bojišča.

Nalogi je štab odreda razdelil med vse tri svoje čete. Iz 2. in 3. čete je sestavil udarni oddelek z okrog 55 borci, ki jim je bilo treba za čas njihove udeležbe v akciji dati najboljše orožje. Oddelku je poveljeval komandant odreda Alojz Hostnik-Jovo, z oddelkom pa sta bila tudi komandirja Alojz Bele-Tičko in Vinko Robek.

Odredovo 1. četo ter z njo preostale iz 2. in 3. čete so z rekviriranim blagom poslali nazaj do Sv. Križa pri Litiji, od koder naj bi med odsotnostjo odredovega udarnega oddelka nadzorovali teren proti Rakovniku. Poleg tega naj bi v noči na 26. julij onesposobili mirensko železniško progo.

Dne 24. julija zvečer je komandant odreda Alojz Hostnik s Pristave od-

* Natanko takrat, ko bi se bil moral po načrtu začeti napad na Žužemberk, je že bilo vse narejeno, da se začne 25. julija zjutraj italijanska ofenziva na Gorjance in Žumberk, v kateri naj bi sodelovalo kar 17 bataljonov. Prav gotovo je okupator v zvezi s tem zahteval, da so vse njegove posadke v zaledju poostrele budnost in povečale nadzor nad okolico.

** Ob kapitulaciji Italije je Ignac Kek pristopil k partizanom in kot dober borec dočkal osvoboditev.

peljal bojno skupino v akcijo nad Žužemberk. Z nalogo zavarovanja smeri Mokronog-Sentrupert je hkrati šla odredova 1. četa v gozd pod Zabukovjem in poslala nekaj zased proti Rakovniku.

Odredova bojna skupina je sredi noči na 25. julij prišla do dolenske železniške proge na odseku Trebnje-Ponikve in se spravila nadnjo. Medtem ko so borci več tračnic odvili in jih samo privzdignili, ne pa razklenili, je pripeljala obhodna lokomotiva. Taje opazila okvaro, zato je zmanjšala hitrost in s počasno vožnjo spravila tračnice v ustrezno lego, potem pa odpegljala naprej. Prepričani, da jih je njeno osebje odkrilo, so odredovci nadaljevali pohod proti Trebnjemu vrhu.¹²

Tačas so se v Žužemberku razvili hudi boji. Sovražnikovo posadko, ki je v pričakovanju napada osvobodilnih sil pravočasno zasedla zunanje utrdbe, je Gubčeva brigada prisilila, da se je povlekla v osrednje obrambne objekte. Zdravstvenega doma, sodnije in gradu pa to noč borci kljub veliki hrabrosti in naporu niso zavzeli. Okrog polnoči je tudi Cankaijeva silovito napadla Zafaro in prav tako naletela na močan sovražnikov odpor. Kljub podpori topa in minometov niti do jutra ni mogla pregnati sovražnikove posadke. Bataljon Šercejjeve, kije bil poslan za zavarovanje smeri iz Trebnjega, je že prvo noč demonstrativno napadel sovražnika v Dobrniču.

Italijani so 25. julija zjutraj bombardirali Žužemberk in pri tem zažgali nekaj hiš. Kljub temu sta Gubčeva in Cankaijeva ostali v njem ves dan ter se z vso vneto pripravljali na ponovitev napada. Tega dne zarana je bojna skupina odreda prišla pod Trebnji vrh in se povezala s štabom 2. bataljona Šercejjeve brigade, ki se je bil tu razporedil že prejšnji večer. Ob tem sta se domenila, da bo odredova enota zasedla položaje v podaljšku levega kri-la Šercejjeve, proti Grmadi.

Bližino močne partizanske enote in mir, ki je vladal vse naokrog, so še pred odhodom na vroče položaje hoteli odredovci izkoristiti za odmor. V naglici so organizirali zavarovanje in se pri Vrhtrebnjem spravili k počitku. Utrujeni od nočnega pohoda so zvečine kmalu zaspali.

Okrog 7. ure zjutraj se je vasi približala italijanska ogledniška skupina z oficijem na čelu. Ker ni računala z navzočnostjo partizanov, je hodila precēj lagodno in prav s tem rešila položaj odreda. Prvi jo je opazil puškomitraljezeč odredove 2. čete in zasul z ognjem iz svojega orožja. Trenutna zmeda je prevzela vojake na obeh straneh. Del odredove skupine se je v prvem trenutku razbežal, vendar jih je prisebnost obeh komandijev zbrala prej, preden so se Italijani mogli bojno urediti. To so borci izkoristili in se z naskokom pognali za njimi. Sovražnik se je naglo umikal v smeri Trebnjega, zato je odred kmalu opustil zasledovanje. Na prostor počivanja pa se ni več vrnil; premaknil se je h Grmadi in severno od nje, ter na robu gozda nad potjo, ki pelje v vas, zasedel nove položaje.

Spopad ni povzročil odredu izgube; pri Italijanih so padli en oficir in dva vojaka, bilo pa je tudi nekaj ranjenih. Pištolo padlega oficija je odredov mitraljezec Pavel Korelc obdržal kot vojno trofejo.¹³

Po 10. uri dopoldne je iz Trebnjega skozi Občine proti Dobrniču krenila sovražnikova kolona z okrog 600 možmi. Na pomoč obleganim v Žužemberku j e konzul Pelazzi vodil 117. bataljon črnih srajc, 2. bataljon 23. pehotnega polka divizije »Isonzo«, 7. baterijo topov 75/13 mm, ter nekaj oklepnih avtomobilov in tankov-metalcev plamena. Sovražnikovo glavnino, v kateri je bilo 45 mul prateža, so varovale močne pobočnice.

Ob pol enajstih je opazovalnica 2. bataljona Šercejjeve brigade javila, da so Italijani krenili iz Trebnjega v smeri Trebnjega vrha. Borci odreda in šercejevci so zasedli položaje med Vrhrebnjem in Grmado, kamor seje dobro uro zatem usmerila leva sovražnikova pobočnica. V najugodnejšem trenutku so jo partizani napadli in zaustavili, vendar se je hitro razporedila za protinapad.

Tudi glavnina sovražnikove kolone seje takoj razporedila za boj. Predtem so Italijani obsuli partizanske položaje z minami in granatami, ki so padale po hišah Vrhrebnjega. Slamnate strehe so se hitro vžgale in vsa vas je bila takoj v plamenu. Temu je sledil hud pritisk fašistoy, ki naj bi strl obrambo šercejjevcev in odredovcev ter odprl pot proti Žužemberku.

Toda borci so se upirali z vso zagrizenostjo, tako da jih niti sovražnikove okrepitve niso premaknile. Izkoristili so ugodnost položaja, ki jim je dajal možnost napada in obrambo. Zvrstilo se je veliko jurišev z obeh strani. Naj večji pritisk je bil na položaje 2. čete Šercejjevega bataljona, kjer je bilo

Štab odredove 3. čete poleti 1943; z leve proti desni: Vincenc Strunar-Vene, Ferdo Drenik, Alojz Bele-Tičko, Lovro Omahen-Orlov, neugotovljen

v tem boju tudi največ žrtev. Borcem te čete gre zasluga, da fašistični koloni polkovnika Pelazzija tega dne ni uspelo prodreti do Žužemberka.

Čez dan se je tudi Tomšičeva brigada spopadla s sovražnikom. Njena obhodna patrulja se je na Golobinjeku srečala z močnejšim italijanskim ogledniškim oddelkom, kije prišel iz Mirne peči, in ga v ostrem medsebojnem obstreljevanju razgnala.⁴

Udarni oddelek odreda je bil sicer na manj izpostavljenih položnih, a kljub temu ni imel podrejene vloge. Italijani so večkrat poskusili prebiti črto, ki jo je branil, vendar je na njej vzdržal do konca boja, ki je tragal nepretrgoma do 16. ure. Tedaj je sovražnik močneje napadel, pobral svoje mrtve in ranjene, nato pa bojišče zapustil.

Kmalu zatem je bilo tudi borcem odreda in Šercejjeve brigade ukazano, naj položaje zapustijo. Odredovci so se premaknili v smeri Dobrniča. V redkem gozdu jih je med pohodom odkrilo italijansko vojaško letalo in obstreljevalo iz strojnic. Odvrglo je tudi nekaj bomb, ki so padle na bližnje nabožno znamenje, a med borci niso povzročile škode.

Medtem je komandant Alojz Hostnik-Jovo odšel v štab operativne cone po navodila za nadaljnji razpored svojih čet. Vrnil se je pozno zvečer in odpeljal svojo skupino na koto 293.

Ta, z drevjem porasla vzpetina se dviga vzhodno ob cesti, ki iz Dobrniča pelje v Dobravo in naprej v Žužemberk. Pred njo se proti severu razprostirajo rahlo dvigajoče senožeti in njive najbližjih naselij, čez cesto proti zahodu pa se že začenja vzpon na Lisec, kjer je bil takrat na preži 4. bataljon Šercejjeve brigade. Šercejjevi borci so z roba gozda ves dan napadali in pomagali zadrževati sovražnikovo kolono, ki je šla na pomoč obkoljenim v Žužemberku. Na tem odseku je partizanska mina uničila italijansko tanketo, minerei Šerčerjevega bataljona pa so svojo pozornost posvetili tudi cesti, ki pelje iz Dobrniča v Zagorico, in jo še podnevi zaminirali. Z nočjo so se odredovci in šercejjevci približali Dobrniču, do katerega so se takrat že prebili Pelazzijevi fašisti.

Medtem ko so od Trebnjega do Žužemberka potekali hudi boji, ni bilo pred zasedami odredove 1. čete, ki so nadzorovale ravninski svet proti Rakovniku in Šentrupertu, nobenih vznemirljivih znamenj, kajti odotne sovražnikove postojanke so poostriale nadzor proti vzhodu, proti Gojancem, kjer se je maloprej začela italijanska ofenziva proti hrvaškim partizanskim enotam.

Mir čez dan je ponujal priložnost za akcijo ponoči, kar je odredova 1. četa izkoristila. Z mrakom je večina rženega moštva odšla k mirenški železniški progi, do Dola. Ker tam proga ni bila zavarovana, je šlo delo hitro od rok. Od kilometrskega kamna 5,7 proti Gomili so borci odvili in razmetali več kakor 100 metrov tračnic in s tem onespobili promet za kakih 130 ur.¹⁵ Še pred zoro 26. julija je bila odredova četa zopet v gozdu pri Pečicah.

Z nastopom noči na 26. julij so se boji v Žužemberku spet razdvijali. Gubčeva brigada je zagnano napadla sodnijsko poslopje in ga z minami hudo poškodovala.

Z naslednjim jutrom je za oblegane v Žužemberku nastal zelo nevaren položaj, zlasti za tiste, ki so bili v sodnji. Streliva skorajda niso več imeli, zveze so bile prekinjene, n[^]jhujsa pa je bila negotovost, kaj bodo napadalci storili čez dan 26. julija. V takšnem položaju je poveljnik žužemberške postojanke organiziral pobeg vseh branilcev glavnih objektov. Iz zdravstvenega doma, sodnije in gradu so se že podnevi prebili do župnišča v Zafari, Gubčeva pa je potem zasedla ves trg.

Petindvajsetega julija 1943 sta v Italiji padli vlada Benita Mussolinija in fašistična vladavina. To novico so partizani na Slovenskem zvedeli že naslednji dan, 26. julija; nastalo je splošno veselje, ki so ga borci povsod delili s civilnim prebivalstvom. Bilo je veliko primerov, da so do borcev na položajih prišli domačini s hrano in priboljški, pri tem pa spraševali po novicah. Vse je zajelo silno navdušenje.

Odredovi in Šercejevi borci pred Dobrničem so tudi 26. julija imeli isto nalogo: za vsako ceno naj bi zadržali sovražnika, ki se je bil že prejšnjo noč približal na pol poti do obleganega Žužemberka. Zato je že od svita dalje rasla nestrpnost odredovcev na koti 293. S pogledom proti obzidju dobmiškega pokopališča je bila 2. četa na desni, 3. pa na levi polovici odredove obrambne črte, kije segala do ceste Dobrnič-Žagorica. Od tod dalje so bili šercejevci, ki jim je dobro minirani odsek omenjene ceste dajal veliko upanja na uspeh.

Ugodne vremenske razmere so omogočile, da se je dobro slišalo in precej videlo, kaj se dogaja v sovražnikovem taboru. Ob vpitju vojaštva in ropanju vozil se je Pelazzijeva kolona od jutra naprej urejala za odhod na pomoč napadenemu Žužemberku.

Kmalu po 9. uri zjutraj je najprej krenilo na pot 7 oklepnikov, za njimi pa se je zvrstilo okrog 700 mož pehote z mulami, na katerih je bilo orožje in strelivo. Odredov oddelek, kije imel nalogo, da ognja ne odpre prej, dokler fašisti ne pridejo na čistino pred koto 293, jih je spustil na kratko razdaljo, potem pa obsul z ognjem iz pušk in strojnic. To je sovražnikovo pehoto ustavilo, da ni več sledila tankom, ki so medtem že vozili skozi Presko, v smeri Zagorice. Kije sovražnikovo prvo veliko oklepno vozilo, kije imelo kupolo, zapeljalo v oster levi ovinek, seje znašlo ravno vstric levega boka odredove čete; tedaj je naletelo na mino in jo sprožilo, da je odjeknila silovita eksplozija. Vkopana past je uničila podvozje vozila in ubila posadko: enega oficirja in dva tankista. Ža hip je nastala tišina, nato pa se je začelo silovito streljanje iz vsega tam zbranega partizanskega orožja.

Pelazzi je koloni ukazal, naj se vrne v Dobrnič. Še preden pa seje zgnetla nazaj v postojanko, je že priletelo sovražnikovo letalo ter obstreljevalo in bombardiralo koto 293 z okolico.

Pred koncem zračnega napada se je oglasilo še topništvo, ki je začelo klestiti drevje in tolči po položajih borcev. Bombe in granate so dvigale zemljo s kamenjem, ozračje seje napolnilo z dimom in smradom. Kota 293 je bila v trenutku ena sama eksplozija, v kateri skorajda ni bilo več moč slišati streljanja pušk in strojnic.

Odredova bolničarka Božena Vidmar-Ženka

Kakor za mnoge druge udeležence boja za Žužemberk, je bil tudi za borce odreda to dotlej najsrditejši spopad s sovražnikom, čeprav so se nekateri med njimi že bili borili na Ajdovcu, za Dob in drugje.

Vsesplošno streljanje pa ni motilo jurišnikov in tistih, ki so se spoznali na mehaniko, da ne bi prišli do uničenega tanka. V najkrajšem možnem času so z njega odstranili vse, kar je bilo mogoče tako ali drugače uporabiti, od topa do dveh težkih strojnic. Pri tem so nabrali še kakih 500 kosov topovskega streliva, okrog 200 nabojev za strojnice in drugo.⁶

Ker je bil sovražnik zavržen, orodje pa pobrano, je močno obstreljevanje kote 293 prisililo partizane k umiku z bojišča. Odredovi in Šercejevi borci so se premaknili na vzhod, v smeri vasi Vrbovec, na položajih pa pustili samo opazovalce. Ko so okrog poldne Italijani prenehali nabijati s topovi, je na bojišču pred Dobrničem utihnilo.

O izgubah kolone Pelazzi v dneh 25. in 26. julija je v sovražnikovem poročilu zapisano: 6 mrtvih, med temi dva oficirja, in 16 ranjenih, med njimi dva oficirja.⁷ Odred je imel le dva lažje ranjena.

Ker se je zavedal kritičnosti položaja, ki je žužemberški posadki pretel z likvidacijo, je general Gamba v naglici sestavil še eno bojno skupino. Grupaciji, ki soji dodelili bataljon črnih sr[^]jc »XXI Aprile«, 2. bataljon 23. pehotnega polka in vod lahkih tankov, je poveljeval polkovnik Cannata. Pozno zvečer 26. julija je ta kolona prišla v Sela pri Šumberku in se tam ustavila.

V noči na 27. julij je začela Cankarjeva brigada z dvema četama Gubčeve tretji napad na sovražnika pri Zafari. Partizani so vso noč srdito na-

padali, daje zjutraj začelo okupatorjevim vojakom primanjkovati streliva; toda kljub pričakovanju pomoči so že računali na preboj iz postojanke.

Medtem ko je popoldne 26. julija odredov bojni oddelek počival blizu vasi Korita, so komandanta Alojza Hostnika-Jova poklicali v štab Dolenjske operativne cone, kjer je dobil nalog, n^{aj} se vrne nazaj na svoje operacijsko območje. Tam n^{aj} takoj nabavi živino za brigade, ki bodo v naslednjih dneh prišle na vzhodno stran železniške proge Trebnje-Novo mesto.

Zvečer 26. julija je komandant Hostnik dvignil odredovce k pohodu. V mesečni noči so nemoteno prešli pot od Dobrnica mimo Občin do Šentlovenca. Ko pa so tam šli čez železniško progo, je večina njih opazila, da ob nasipu ležijo italijanski vojaki s čeladami. Ne glede na to je stal komandant Hostnik kar sredi proge in priganjal svoje moštvo, naj hitro nadaljuje pot. Vse je šlo brez govorjenja in obotavljanja.

Kolona seje potem usmerila po cesti proti Krtini. Komaj je naredila prvih sto metrov, ko je izpod kozolca-dvojnika na bližnji vzpetini nekdo zaklical »Chi va là?« (Kdo je tam?). In na obvladujočem položaju seje prikazala italijanska zaseda s težkim orožjem.*

Komandant odreda je glasno odgovoril »Non sparare!« (Ne streljajte!), potem pa dal znamenje, naj kolona pohiti dalje.

Kratek čas nato je komandant Alojz Hostnik rekel, da mu vse skupaj ni prav nič jasno, in naročil komandirju Alojzu Beletu, naj se z delom moštva vrne k železniški progi in tam zajame sovražnikovo zasedo. Ko pa so borci prišli tja, Italijanov ni bilo več. Potem je odredov bojni oddelek brez nezgod nadaljeval pot v dolino Mirne.

Blizu Trbinca so se ustavili. Tuje komandant Alojz Hostnik-Jovo imenoval komandirja Vinka Robka za svojega namestnika, odredovo 2. četo pa zaupal vodniku Francu Kukmanu. Nato seje ločil od borcev bojne skupine in nadaljeval pot proti Tihaboju, da s 1. četo organizira dovoz živine z nemškega zasedbenega območja. Z 2. in 3. četo sta šla politični komisar Nace Magcen-Taras in namestnik komandanta Vinko Robek do Stana pod Debencem, kjer sta odredila počitek. Tuje Vinko Robek ostal z borci obeh čet, medtem ko je politični komisar nadaljeval pot proti Čužnji vasi.

Napad na Žužemberk se je nadaljeval še 27. julija do večera. Partizanske obrambne položaje pred obleganim mestom je prva prebila tankovska predhodnica Cannatove bojne skupine. Ker protitankovski top pri 1. bataljonu Gubčeve brigade, razporejen blizu vasi Reber, ni imel naprav za ciljanje na premične objekte, ni mogel zadeti sovražnikovih tankov, ki jim je uspelo že ob 15. uri priti v Žužemberk.⁸ Potem sta se obe sovražnikovi posredovalni koloni, Pelazzijeva in Cannatova, prebili do branilcev pri Zafari, proti večeru pa se spustili v trg. Najdlje seje upiral Gubčev bataljon, in sicer na črti Reber-kota 352, jugovzhodno od Zalisca, potem pa so vse štiri brigade krenile proti severozahodu.

* Čez nek^{aj} dni so odredovci slišali, da je kmalu za njimi prav tam šla mimo Italijanov tudi skupina četnikov. O tem pišemo še na drugem mestu.

Za tridnevne boje za Žužemberk je pomembno tole: Prvič so slovenski partizani napadali tako močno utrjeno in branjeno postojanko. V akciji so uporabljali tudi težko orožje, to pa je še posebej dvigalo bojno moralo čet v napadu. Tri od štirih obrambnih sovražnikovih objektov je partizanom uspelo zavzeti in branilca pregnati iz rgih.

Na vseh zavarovalnih položajih so čete dva dni in pol uspešno odbijale sovražnikove posredovalne kolone, ki so imele velike izgube. Čeprav je bilo tudi v vrstah borcev brigad precéj žrtev, so bile sovražnikove izgube ne- navadno velike: 29 mrtvih in 63 ranjenih. Akcija je bila potemtakem zelo uspešna.

Delež odreda je pomembno prispeval k celotnemu uspehu napada. Dasi je bil r\jegov oddelek na bojišču samo dva dni, je izpolnil vse zaupane mu naloge. Kot enota na zavarovalnih položajih je že prvi dan napada na Žu- žemberk uspešno vzdržal vrsto jurišev fašistov, naslednji dan pa enega najmočnejših sovražnikovih topniških in letalskih napadov v vsej akciji. Kar dva dni je pomagal zadrževati Pelazzijevo posredovalno kolono, da ni mogla priti do Žužemberka. Tudi seje prvič zgodilo, da seje odred dva dni zdržema boril na ognjenih položajih. Pri vsej tej akcijski vnemi pa je imel, kot že rečeno, samo dva ranjena.*

Zajetje plavogardistov v Družinski vasi

Potem ko seje komandant odreda vrnil 27. julija k 1. četi pri Tihaboju, so se takoj začele priprave za odhod v prehranjevalno akcijo čez okupacij- sko razmejitveno črto. Naslednji dan zarana je kot ponavadi odšla v ogle- dovale proti Rakovniku in Šentrupertu patrolja treh borcev iz 1. čete.

Ko so se po opravljeni nalogi okoli poldne vračali skozi zaselek Krohar- je, pri Spodnjem Zabukovju, seje zgodila nesreča. Borec Milan** je presko- čil gomilo kamenja, pri tem pa se mu je aktivirala italijanska ročna granata in ga, še preden jo je lahko snel s pasu, raztrgala. S pomočjo domačinov so ga zasilno prevezali in hudo ranjenega naložili na voz, toda že med prevo- zom proti Tihaboju je umrl; pokopali so ga še isti dan.

Ker so zaradi tragičnega dogodka za en dan preložili svoj odhod na nem- ško zasedbeno stran, odkoder naj bi pripeljali živino, je troje odredovcev šele v noči na 30. julij pobralo mine na okupacijski razmejitveni črti, daje zatem lahko šla večja skupina borcev čeznjo proti Javorju. Tam je bilo nemško državno zbirališče in pitališče goveje živine, na katerem so delali in ga varovali oboroženi priletni kočevski Nemci. Iz tamkajšnjih zalog se

* Poleg dokumentarnega gradiva je v ta oddelek vloženo tudi pričevar\je udeležencev akcije Alojza Beleta-Tička, Alojza Leniča, Naceta Majcna, Pavleta Korelca, Vinka Robka in Božene Vidmar-Ženke.

** Priimek ni ugotovljen.

je odred že spomladi izdatno in brez odpora hlevarjev oskrbel z mesom. Prav gotovo pa so takratno osebje pri živini medtem zamenjali, zakaj v tem primeru je šlo malo drugače.

Ko so se borci odreda to pot približali hlevom v Javorju, so čuvarji živine zaznali njihov prihod ter se začeli klicati in pripravljati na odpor z orožjem. Odredovci so skočili mednje in jih umirili, k[^]ti sicer bi streljanje prav lahko priklicalo obmejne stražarje, ki so imeli postojanko v Veliki Gobi. Potem so partizani kar iz prvega hleva izvlekli kakih 20 glav goveje živine in po isti poti krenili naz[^]j, ne da bi jih pri tem sovražnik na razmejitveni črti oviral. Zjutraj so se s plenom vrnili v odredov tabor, večino živine pa poslali naprej, proti Blatnemu klancu, za prehrano brigad in bolnišnic.

To je bilo v dneh, ko so zelo razgibane vojaške in politične razmere spodbudile tudi plavogardiste v Ljubljanski pokrajini k hitrim akcijam.

*

V drugi polovicijulija 1943 je Mihailovičev zastopnik za Slovenijo major Karel Novak poslal k Otočcu na Krki oddelek četniško-plavogardistične organizacije, ki se je preurejala v več skupin.

Ko sta 19. julija 1943 odšli po ena skupina na Primorsko in Gorenjsko, so se preostali organizirali v osrednji četniški odred in čez štiri dni krenili

Skupina odredovih borcev spomladi 1943 na Virjem vrhu nad Belo cerkvijo. Z leve proti desni stojijo zadaj : Jože Grabljevec-Noví, Velimir Kraševce-Igor, Franc Plevnik-Vojo, Franc Moškrič-Frenk, Peter Pečnik, Franc Simončič-Maks, Rudi Redek, neugotovljen, neugotovljen; klečijo: Ivan Jamšek-Jure, neugotovljen, Milan, Vinko Rehar-Cene, neugotovljen, Majjan; sedijo spredaj: Ciril Vidmar, Pavel Korelc, Janez Kraševce, Rudi Slak, Vasilij Ocvirk-Vasja, Meho, Vir

iz okolice Iga na Dolenjsko. Odred je bil razdeljen na štiri čete, od katerih je vsaka imela po 20 do 30 mož, in strojnični oddelek z okrog 15 vojaki, ki so imeli 6 lahkih in eno težko strojnico. Skupini je poveljeval major Danilo Koprivica-Borut.

Prek Vodice pri Tuijaku in Ilove gore ter mimo Polževega so čez dva dni prišli do Metnaja nad Stično in tam prenočili. Naslednji dan, tj. 26. julija, so poslali deset mož do Stične in bližnjega Šentvida, da bi iz ondotnih belogardističnih postojank dobili nekaj dezertarjev.* Po opravljeni nalogi bi morala poslana skupina priti na Zaplaza, da bi se pridružila glavnini, ki bi tam čakala. Skupino je v akcijo popeljal bivši jugoslovanski topniški podporočnik Bogdan Zaplotnik, takrat že predviden za komandanta štajerskega četniškega odreda. Med drugimi so bili v tej patrulji tudi Alojz Širaj, Jože Jakoš in Jože Širaj-Maček, vsi trije obremenjeni z zločini nad partizani in aktivisti OF; tako preverjeni so pripadali skupini najbolj zaupnih vojakov majorja Novaka.

Skupina je zaman šla po belogardistične dezertarje; naslednji dan je, v istem številu in isti sestavi, prišla prek Temeniške doline do Zaplaza, da bi se priključila svojemu odredu. Toda ta je medtem ubiral drugo pot.

Ker odred sploh ni šel na Zaplaza, je upravičena domneva, daje po odhodu Bogdana Zaplotnika z Metnaja zvedel za osredotočenje vseh štirih slovenskih narodnoosvobodilnih brigad pri Žužemberku, kar mu je zagotovilo varnejše in hitrejše pomikanje v osrčje Dolenjske. Zato seje odločil, da vsaj del poti prehodi ob glavni dolenjski cesti in železniški progi. Po tem lahko sklepamo, daje tudi četniško-plavogardistični odred šel v noči na 27. julij pri Šentlovrencu mimo italijanske zasede, ki ga ni ovirala.** Če pa bi ubiral kakšno drugo, skrivnejšo ali obhodno pot, se zdi skoraj nemogoče, da bi lahko v eni sami noči prišel iz Metnaja do Blatnega klanca, oziroma do vasi Stan pod Debencem.

Preden seje 27. julija začelo daniti, je bilo pod Blatnim klancem polno mesečine. Na Stanu so borci odredove 2. in 3. čete še počivali, ko seje njihova patrulja pod vodstvom deseterja Ivana Avbarja že namerila skozi vas, da pojde proti Volčjim njivam na ogledovanje v smeri Mirne.

Toda komaj je prišla do zadnje hiše, že se ji je približala predhodnica plavogardističnih odredov, tik za njo pa kolona. Ko jo je Avbar zaustavil, mu je vodja četniške skupine začel dopovedovati, da so vojska kralja Petra, ki se bo po skorajšnji kapitulaciji Italije borila skupaj s partizani proti Nemcem. V ta namen da iščejo stik z Zapadnodolenjskim odredom. Med dopovedovanjem so Avbarjevo patruljo tesno obstopili že tudi plavogardisti, ki so s kolono prihajali do prvih hiš Stana. Potem so vsi vprek pripovedovali o svojem velikem poslanstvu in ponujali prijateljstvo. Pristopil je tudi ma-

* Klerikalna Slovenska legija je takrat obnubila, da bo poslala četrtno belogardistov v Novakovo ilegalo.

** Tako bi bila potrjena domneva, da so Italijani mislili, da gre za skupino četnikov; v resnici pa je šla mimo njih bojna skupina Zapadnodolenjskega odreda, vračajoča se iz akcije za Žužemberk.

jor Koprivica in dejal, da hoče govoriti s komandantom te partizanske enote.

Medtem je namestnik komandanta odreda Robek že zvedel za prihod četnikov. Nemudoma je poslal obe svoji četi na položaje, sam pa je z nekaj borci šel naproti Koprivici. Ob pogovoru, ki sta ga začela z izmenjavo splošnih fraz, sta oba sporazumno odložila pištoli. V nadaljevanju se je Mihailovičev oficir trudil, da Robka prepriča o maloprej doseženem soglasju med četniki in Titom glede nadaljevanja skupnega boja proti okupatorju. Potem sta eden in drugi pretiravala o velikosti in moči svojih čet.

Robek je ugotovil, da so plavogardisti že med potjo zvedeli zanj in za partizanski četi na Stanu, ni pa mogel Koprivice prepričati, daje v bližini tudi Šercejeva brigada. Ker se je medtem nekaj četnikov ločilo od kolone in razvleklo po vasi, so jim odredovci sledili in jih ustavljali. V nejasni in napeti situaciji, vstran od kraja, kjer sta se pregovarjala oba poveljnika, so partizani poskušali nekaj četnikov razorožiti; to pa je povzročilo vpitje in nevarno zoperstavljanje. Položaj je umiril Robek, kije namero svojih mož preprečil in tudi sam vrnil Koprivici pištolo. S tem je bilo konec pregovarjanja. Za primer ponovnega srečanja je komandant četnikov povedal Robku geslo »lipa«, nato pa sta se razšla.¹⁹

Takrat so tudi plavogardisti začeli zapuščati Stan, kratko za njimi pa je namestnik komandanta odreda Robek odpeljal svoji četi v Čužnjo vas. Ko sta se tam sešla s političnim komisarjem odreda, je ta ukazal, naj začno četniški odred nemudoma zasledovati. O dogodku na Stanu je politični komisar Nace Majcen obvestil tudi glavni štab Slovenije in sestavil špirografiran razglas na civilno prebivalstvo, v katerem je opozoril na dvolično vlogo in namere plave garde.²⁰

Medtem je major Koprivica prišel s plavogardisti na Veselo goro pri Šentrupertu in se tam nastanil za nadaljnjih sedem dni.

Zaplotnikova patrulja je na Zaplazu ves dan čakala svoj odred, zvečer 27. julija pa krenila proti mirenski železniški progi. Do naslednjega jutra je prišla v bližino Trebelnega in čez dan počivala med Zabukovjem, zahodno od Trebelnega, in Sv. Petrom (k. 463). Ob koncu dneva je nadaljevala svoj pohod proti Mokronogu in prišla do Žalostne gore, kjer je ostala dva dni. Drugi dan bivanja Zaplotnikove skupine blizu Mokronoga je odred v tistem predelu zaplenil nepoškodovan puškomitraljez.

V Čužnjo vas so političnega komisarja odreda Naceta Majcna obvestili, naj pošlje koga v gostilno Knez na Trati pri Trzišču, da bo prevzel puškomitraljez, ki ga bodo aktivisti OF prinesli iz postojanke Krmelj. Po orodje sta 30. julija 1943 šla obveščevalec odreda Niko Mevželj in intendant odredove 2. čete Jože Koračin-Činki; okrog 10. ure zvečer sta že bila v posebni sobi omenjene gostilne, kjer ju je sprejel domači sin Ciril Knez. Kmalu za njima sta v sobo prišla Franci Papež iz Krmelja in Jože Lovše iz Mokronoga. Prinesla sta grško strojnico, ki je bila od kapitulacije bivše jugoslovanske vojske zakopana pri rudniškem dimniku v Krmelju, poleg nje še okrog 200 kosov streliva. Prav kmalu po prevzemu orožja sta se Niko Mevželj in Jože Koračin odpravila proti dolini Lanknice.

Potem ko sta noč prespala na kozolcu pod Malkovcem ter se v Dolnjih Laknicah srečala z intendantom odreda Francetom Jeričem in njegovo ženo Perso, je šel obveščevalec Niko Mevželj v odredov tabor, Jože Koračin pa je ostal ob intendantu Francetu Jeriču za pomoč pri nabavljanju moke.

Kratko zatem so Jože Koračin in Franc Jerič z ženo trčili na skupino Bogdana Zaplotnika, kije po dolini Laknice korakala proti Krki z namero, da prevzame nekaj dezerterjev iz belogardističnih postojank v Beli cerkvi in na Otočcu. Ko je France Jerič, ki je bil dva dni predtem priča srečanju odredovcev s četniki na Stanu v Blatnem klancu, uporabil geslo »lipa«, so jih plavogardisti takoj obstopili in povabili v gostilno Dolinšek v Dolnjih Laknicah. Tam se je France Jerič zadržal kratek čas in pripravil gostilničarja, daje četnike odpeljal na njihovo prošnjo proti Zburam.

France Jerič in Jože Koračin pa sta se takoj zatem vrnila v štab odreda na poročarje. Njuno doživetje je potrdilo in opozorilo, da se v bližini še vedno zadržujejo četniki. Tudi je bilo jasno, da si v tem predelu nabirajo nove vojake, predvsem med belimi dezerterji. Ni bilo kaj čakati, ampak je bilo treba sovražnika drobiti in uničevati. Odredovo poveljstvo je moralo čimprej izslediti četniški oddelek, ki se je namenil h Krki.

Skupina podporočnika Zaplotnika je kmalu po srečanju z odredovci nadaljevala svojo pot in popoldne istega dne nemoteno prišla do Zbur. Tu je najela domačina, ki jo je z vprežnim vozom odpeljal proti Beli cerkvi. Ker so bili dogovorjeni, da jo bo major Koprivica že čakal v Šmarjeti, so se najprej namenili tja. A po obvestilu, da Koprivice tam ni, so čez noč ostali v Družinski vasi, v zavetju postojanke v Beli cerkvi, kije takrat štela okrog 50 belogardistov.

Naslednji dan qutrcg, bilo je 1. avgusta 1943, je šel podporočnik Zaplotnik h komandantu belogardistične posadke v Otočcu, kjer n^j bi imeli četniki glavno skladišče orožja. Po opravljenem pogovoru se je še pred poldnem vrnil k svoji skupini v Družinsko vas. Toda med njegovo odsotnostjo se je plavogardistom v Družinski vasi priključilo osem dezerterjev iz belogardistične postojanke Otočec, ki jih je pripeljal star belogardist Janez Marn*. Tako se je tega dne predpoldan zbralo ob Zaplotniku 16 oboroženih mož, ki nsy bi okrepili dejavnost četništva na Dolenjskem.

Za hajko proti plavogardistom je odred organiziral posebno močno bojno skupino. Njegovi 2. in 3. četa sta dcili po 12 do 14 mož, med temi oba komandirja, dva vodnika in desetarja. Oddelku, ki gaje vodil namestnik komandanta odreda Vinko Robek, sta se priključila še pomočnik političnega komisarja odreda Avgust Farčnik-Sandi in politični komisar 2. čete Franc Kumše-Stamenko. Poleg pušk so imeli borci še dve strojnici. Posebna prednost te partizanske skupine je bila v tem, daje velika večina njenih pripadnikov dobro poznala tamkajšnji teren in skoraj vse prebivalce ondnotnih vasi. To je v tem primeru pomenilo veliko prednost, zlasti zato, ker so partizani računali, da bodo četnike presenetili.

* Ne zameryati z Janezom Mamom-Črtomirom.

Prvega avgusta 1943 zarana zjutraj je oddelek odreda krenil iz Čužnje vasi v dolino Laknice. S poostreno previdnostjo je prišel v Zbure in tam dobil prve podatke o plavogardistih. Kmet, ki je peljal četnike v Družinsko vas, je povedal, koliko jih je bilo, kako so bili oboroženi in kje so se ustavili. Načrt za zajetje sovražnikove skupine je bil s temi informacijami dovolj dopolnjen. Iz bojazni, da bi akcija zaradi premajhnega števila borcev ne propadla, je namestnik komandanta poklical okrepitev iz Čužnje vasi, ki je kmalu prišla. Zdaj sta bili zbrani skoraj obe odredovi četi in začel se je pogon.

Po pokrajinski cesti so odredovci hiteli v smeri Škocjana do Zaloga, se tu obrnili proti Vinici in prek Orešja nadaljevali pot proti Družinski vasi. Od Mladih vin naprej so borci skoraj tekli do roba gozda pred Družinsko vasjo; tu so se ustavili na kratek bojni posvet. Vsak je dobil natančno določeno nalogo, s^č je to zahtevala bližina kom^aj kilometer oddaljene sovražnikove postojanke, vrh tega pa je to bila lepa priložnost za akcijo s popolnim presenečenjem.

Odredovci so se razdelili po četah, ki sta, vsaka z ene strani, v bojnem razporedu začeli obkoljevati naselje, medtem ko je namestnik komandanta Vinko Robek s spremljevalci šel skozi vas kar po cesti. Hiše, v kateri so bili plavogardisti, ni bilo težko odkriti, ker je pred njo stal oborožen vojak. Bilo je nekaj po enajsti uri.

Poveljujoči Robek in desetar Avbar sta naglo naskočila stražarja pred hišo in ga tako spretno razorožila, da drugi četniki tega niso niti opazili, niti niso postali na to kakorkoli pozorni. Hkrati so trije borci s puškomitraljezom pazili hišo z druge strani ceste ter tako obvladali glavni izhod in okna stavbe, v kateri je bil sovražnik. Po razorožitvi stražarja na vhodu sta Robek in spremljevalec planila v hišo oziroma v veliko sobo v njej in tam zasačila večino plavogardistov, ki so se ravnokar spravljali h kosilu. Pozvala sta jih k vdaji in oddaji orožja. Temu se je del navzočih takoj podredil in do razorožitve je prišlo kar v hiši.

Med kratkotrajno začetno zmedo in gnečo je belogardist Jožko Jakoš hotel pobegniti s strojnico in strelivom, a gaje Avbar prestregel in mu zaboj s strelivom odvezel. Prav takrat je skozi zadnja vrata stopil v hišo politični komisar Franc Kumše-Stamenko. V razjarjenem Jakošu, ki seje hotel ruvati z Avbarjem, je spoznal belogardističnega zločinca iz Dobrur^j, ga zgrabil in mu preprečil pobeg. Sicer pa je bila že vsa hiša tesno obkoljena.

Da bi sovražnik v bližnji Beli cerkvi ne zaslutil ali celo ne zvedel, kaj se dogaja v sosednji vasi, je b^uo treba akcijo hitro končati. Po razorožitvi v hiši je bil na dvorišču pregled zajetih plavogardistov. Pri tem je prišlo do pričkanja in preprirov, dokler ni vmes posegel Bogdan Zaplotnik. Ker ni hotel prevzeti odgovornosti za žrtve in ker je bil prepričan, da jih je zajel del velike partizanske enote, je svoje vojake pozval, naj se ne upirajo. Njegov prvi poziv je pri večini zajetih naletel na neodločnost; to je spet hotel izkoristiti Jakoš in začel s tistimi, ki so jih prav tako bremenila protinarodna dejanja, Bogdanu Zaplotniku surovo nasprotovati. Vedenje Jakoša in nekaterih ob

njem je vzbudilo sum partizanov, da bi uporneži morda skušali izsiliti pobeg, zato so rogovileže dobro zvezali in jih močno zastražili.

Akcya 2. in 3. čete odreda seje končala v manj kakor pol ure. Brez enega samega strela in ene same prelite kaplje krvi je odred zajel 17 sovražnikovih vojakov ter zasegel 16 pušk, eno grško strojnico, 4 pištole, 30 bomb, veliko streliva in razne vojaške opreme. Zdaleč naj večjo vrednost pa so imeli zaplenjeni dokumenti, ki so potrjevali in dokazovali zločinsko dejavnost bele in plave garde, njuno sodelovanje z italijanskim okupatorjem in protinardno delovanje nekaterih med ujetimi.

Pomembnost plena, možnost srečanja s sovražnikom in skrb, da ne bi prišlo do organiziranega odpora zajetih, vse to je narekovalo, da se odred hitro in previdno vrne v svoj tabor; zato so se borci 2. in 3. čete brez obotavljanja in zadrževanja odpravili skozi Šmarjeto, prek Strmice in mimo Padeža ter kmalu prišli v Cužnjo vas.²¹

Zmagoviti četi je z velikim navdušenjem sprejel politični komisar Nace Majcen in s pomočjo sekretarja okrožnega odbora OF za Novo mesto inženirja Jožeta Levstika takoj določil nadaljnji postopek z ujetniki. Da ne bi pobegnili, so izločili in močno zavarovali Jožka Jakoša, Alojza Širaja in Jožeta Stanovnika. Druge so razdelili v dve skupini: belogardiste z Otočca in plavogardiste centralnega četniškega odreda. Vsem tem so ponudili pristop k partizanom; v nasprotnem primeru bi se morali obvezno vrniti domov. V času, ki jim je bil dan za premislek, so bili zaslišani vsi četniki in tudi Janez Mam, vodja skupine belogardističnih dezertarjev z Otočca.

Na podlagi zaplenjenih dokumentov ter zaslišanj četnikov in belogardistov je agitacijska komisija pri IO OF kmalu potem izdala brošuro »O plavogardističnem izdajstvu«, v kateri je med drugim navedeno, da iz izjav Ujetih in zaseženih listin izhajajo naslednja dejstva:

Plava garda je nadaljevanje izdajalske razpadajoče bele garde. Plava garda, prav tako kot bela garda, sodeluje z okupatorji, ki jo zalagajo z orožjem in obleko, ji dovoljujejo svobodno gibanje po pokrajini ter soji celò določili svobodno cono med levim bregom Krke od Novega mesta dalje in okupacijsko razmejitevno črto. Na čelu plave garde je dotedanji komandant bele garde major Karel Novak, kije vajenec narodnega izdajalca Draže Mihailoviča, itd.

Iz dokumentov in zaslišanj so dobili tudi podatke o organiziranosti, številčni in oborožitveni moči ter terenski razporeditvi četniških enot, prav tako o njihovem komandnem kadru, vse do glavnega poveljnika plave garde na Slovenskem.

Pri Jakošu zaplenjeni osebni dnevnik je neizpodbitno in natančno dokazoval nekatere njegove zločine. Glede na njuno vedenje in presojo podatkov iz njenega življenja je bil podan utemeljen sum, da imata tudi Alojz Širaj in Jože Stanovnik za seboj umazano preteklost. Zbrano gradivo je zadoščalo za kazen, kakršno jim je določilo vojaško sodišče odreda.

Vsi belogardisti z Otočca, ki so pristopili k četnikom v Družinski vasi, so bili oproščeni in izpuščeni, prav tako njihov vodja Janez Marn, čeprav seje o njem vedelo, daje partizanski dezertar. Marnje priznal svoj pobeg,

Lovro Omahen-Orlov, politični komisar
3. čete

zato so ga poslali domov z literaturo, ki je govorila o pomenu narodnoosvobodilnega boja. Oprostili so tudi šest četnikov, ki so stopili v organizacijo šele na pomlad 1943 ali pozneje ter so se tokrat prvič udeležili akcijskega pohoda; ti so tudi brez ugovaranja odložili orožje in se vdali. Izmed oproščenih so trije takoj vstopili v NOV, med njimi tudi podporočnik Zaplotnik.

Jakošu je bilo dokazano, da je narodni izdajalec in vojni zločinec, zato mu je sodišče odmerilo smrtno kazen. Pomilostitve za njegova protiljudska dejanja in sovraštvo do narodnoosvobodilnega gibanja ni moglo biti. O Alojzu Širaju in Jožetu Stanovniku so začeli natančno poizvedovati. Čez nekaj dni soju poslali v štab 15. divizije, kije 4. avgusta prišel s Cankarjevo in Gubčevo brigado na severno stran železniške proge Trebnje-Novo mesto. Oba so pripeljali na Trebelno, kjer ju je tamkajšnje prebivalstvo hitro spoznalo. Dokazali so jima, da sta se z majorjem Novakom udeležila pohoda in pobojev marca 1943 po Dolenjskem, zato sta bila tudi obsojena na smrt.

Zajetje sedemnajstih protinarodnih vojakov je močno odjeknilo tudi na terenu. Dokler niso zvedeli za podrobnosti, prebivalci okoliških krajev niso odobraval izpustitve vseh osmih belogardistov. Samo Družinska vas je prosila za izpustitev četnikov, ker se je bala, da jim bodo belogardisti-četniki požgali domove.²²

Zmagovito zsetje v Družinski vasi je povečalo ugled in zavest borcev odreda. Potrdilo je, da je njihova akcijska zavzetost vsak dan večja in da so doseženi rezultati vse bolj pomembni. Zlasti pa je potrdilo sposobnost hitrega in samostojnega odločanja ter ukrepanja starešinskega kadra, ki je za izpolnjevanje nalog imel na voljo dobre borce. Pomembnost odredove akcije je potrdila tudi naglica, s katero se je vest o njej razširila.

Poraz plavogardistov v Družinski vasi je vnesel strah in negotovost tudi v štab njihovega centralnega odreda. Med 5. in 7. avgustom 1943 so se četniki m^orja Danila Koprivice skrivoma in hitro premaknili iz Šentruperta na Otočec, kamor seje umaknil tudi major Karel Novak. Kljub temu da so jim Italijani takrat že dodelili cono med okupacijsko razmejitveno črto in reko Krko, se tam niso hoteli za trajneje nastaniti. Dne 15. avgusta so postojanko Otočec na Krki zapustili ter mimo Novega mesta odšli v Suho krajino in na Kočevsko, najprej k Staremu gradu pri Ortneku, od tod pa so se prestavili v Grčarice*

Izvršni odbor OF je na podlagi zbranega gradiva sestavil in objavil propagandno-informativni »Dokument o plavogardističnem narodnem izdajstvu«, ²³

Zaseda na Zaplazu

Skoraj do ure natanko ob istem času, kot sta 2. in 3. četa odreda zajeli plavogardistično skupino v Družinski vasi, je odredova 1. četa uspešno obračunala z belogardisti na Zaplazu.

V prvem mesecu svojega obstoja niso belogardisti iz postojanke na Čatežu kazali kake posebne vojaške zagnanosti. Spremljali so Italijane, kadar so ti šli na svoje poveljstvo v Trebnje, včasih pa dopolnjevali zasede ob železniški progi med Veliko Loko in Šentlovrencem. Bili so tudi za rezervo ob večjih italijanskih hajkah, a v glavnem so skrbeli za lastno zavarovanje. Njihovo začetno bojno navdušenje je precej splahnelo, ko se je v coni Čatež nastanil bataljon 105. legije črnih srajc, kateremu so morali streči in biti v podrejenem položaju. To je zlasti domače legionarje močno poniževalo pred sovaščani, zato so hoteli izgubljeni ugled nadomestiti z nasiljem na terenu.

Kmalu so začeli z obveznim novačenjem. Na razposlane pozivnice je bil slab odziv; nekateri se sploh niso oglasili, veliko drugih pa je po nekaj dneh bivanja v postojanki pobegnilo. Podobno kot v mnogih drugih krajih je pridobivanje novincev že od začetka potekalo ob aretacijah, zapiranju in mučenju. Takšne surovosti so bili deležni tudi simpatizerji OF. Starše partizanov pa so streljali. Pri tem so prednjačili belogardistični komandir Anton Perko-Karo, sinova čateškega gostilničarja Rajko in Slavko Urbančič ter legionar iz prvih dni Franc Grčar iz Moravč, imenovan tudi Laudon. Črna kronika širokega okoliša Čateža beleži mnoge žrtve njihove zločinske dejavnosti proti narodu. ²⁵

O takšnem ravnanju klerofašistične vojske so okoliški ljudje sami in z gnusom pripovedovali obveščevalcem in patroljam odreda ter navajali tu-

* O tem premikanju četniško-plavogardističnega odreda je ohranjen dopis glavnega štaba Slovenije z dne 20. avgusta 1943, ki naroča Levstikovemu udarnemu bataljonu, naj se poveže z Zapadnodolenjskim odredom in ugotovi, ali je res v bližini Sv. Petra in Tople rebri četniški odred s približno 120 možmi. ²⁴

di primere. Kmalu so, predvsem mladinci, posredovali tudi podatke o utujenosti, oborožitvi in varnostnih ukrepih postojanke. Tako se je zvedelo, da pride vsak dan s Čateža na Zaplaz, ki je bil del zavarovalnega območja, belogardistična desetina s puškomitraljezom, se nasproti cerkve spravi pod cesto v bunker, ostane tam do večera, nato pa se vrne k drugim belogardistom na Čatež. Iz utrdbe je bil lep pregled nad okolico vse do ceste, ki skozi Selo in Sv. Križ pelje v Moravče, obenem pa je varovala postojanko s severne strani. Ta sovražnikov oddelek je bil 1. avgusta 1943 cilj akcije odredove 1. čete.

Okrog 2. ure zjutraj je od Tihaboja mimo Brezij in Okroga peljal vodnik odredove 1. čete Stane Mahne 15 borcev k Zap laz. Pred 5. uro so neopazno prišli k cerkvi, potem pa so v njeni bližini razporedili in razpostavili dobre opazovalce. Ker je bilo pričakovati, da bodo legionarji prišli na Zaplaz po običajni poti, naravnost s Čateža, je Mahne ostal pri skupini s puškomitraljezom, blizu glavnih cerkvenih vrat. Kljub njihovemu previdnemu vedenju pa jih je ondotni cerkovnik prepoznal in brž poslal majhno deklec v postojanko s sporočilom.

Okoli 8. ure je eden odredovih opazovalcev javil, da se je desetina belogardistov s puškomitraljezom v začetju odpravila s Čateža proti Razboram. Vodniku Stanetu Mahnetu, ki se je o tem še sam prepričal, je postalo jasno, da mora sovražnika pričakovati z druge strani, zato je zasedo temu ustrezno prerazporedil in se ji pridružil. In res je skupina belogardistov pred Razborami zavila na desno in se po rahlo strmi gozdni poti usmerila na Zaplaz.

Ob koncu gozda, kije bil tudi zgornji rob vzpetine, sojo čakali dobro prikriti odredovci. Ko se jim je sovražnik približal na vsega pet metrov, je Mahne mednje zalučal ročno bombo in ustrelil iz puške, odredov mitraljezec pa je spustil še rafal. Pri tem je bil zadet in padel sovražnikov mitraljezec, medtem ko so se drugi v paničnem begu zagnali po strmini proti Čatežu. Mahne je urno skočil iz zaklona čez rob do padlega in mu odvzel puškomitraljez s strelivom. To je opravil s tolikšno naglico, da mu drugi niso takoj sledili in je bilo videti, kakor da so se prvi hip zmedli. Iz bojazni, da ne zadene vodnika, odredov puškomitraljezec ni več streljal za bežečimi. Mahne je na prostoru, kjer je zaustavil sovražnika, pobral še eno puško, nabojnico in zapestno uro, potem pa se je vrnil k vodu. Približno 50 metrov vstran od cerkve so se uredili in hitro napotili nazaj v tabor. Brez poškodb in izgube so se z novo strojnico in puško več postavili pred začudenega komandanta Alojza Hostnika, ki jih je takoj nagradil s priboljškom.

Naslednji dan so Italijani objavili sporočilo, daje bila pri Zaplazu napadena patrulja MVAC, kije pri tem izgubila enega vojaka in puškomitraljez znamke »Škoda«, njihove okrepitve s Čateža pa da so obkoljence osvobodile.²⁶

Z uspešo zasedo na Zaplazu je odredova 1. četa dopolnila uspeh 2. in 3. čete ob zajetju plavogardistov v Družinski vasi. Vse tri čete skupaj so tako v enem samem dnevu izločile 18 sovražnikovih vojakov ter pridobile 17 pušk, dve strojnici pa veliko streliva in razne vojaške opreme, ne da bi pri

Vinko Robek, narodni heroj

Stane Mahne, vodnik v 1. odredovi četi

tem imele ranjenega, pogrešanega ali padlega. V stiku s sovražnikom so za ta plen uporabile eno samo ročno bombo, en mitralješki rafal in en strel iz puške. Seveda je bilo v teh akcijah tudi nekaj ugodnih naključij, vendar so zmage zagotovili vojaška zrelost in odločnost odredovcev ter njihovo uspešno sodelovanje s terenom. In kakor se je odred v preteklosti dostikrat predstavil kot politično sposobna in delovna partizanska enota, tako je zdaj potrdil tudi svojo vojaško vrednost.

O številčni in oborožitveni moči odreda v tistih dneh govorijo podatki iz preglednice, ki zajema Tomšičevo, Gubčevo, Cankarjevo in Sercejevo brigado ter oba dolenjska odreda. Iz nje je razvidno, daje 1. avgusta 1943 imel odred 149 borcev, od teh 141 moških in 8 žensk. Ranjenega ali bolnega v enoti oziroma bolnišnici ni imel, prav tako nobenega pogrešanega. Njegova oborožitvena moč je znašala 134 pušk, 5 lahkih strojnic in okrog 10 pištol, kar je dopolnjevalo še 4900 kosov streliva za puško, 850 kosov streliva za strojnico in veliko ročnih bomb.²⁷ Če te podatke primerjamo z drugimi enotami v preglednici, ugotovimo, daje bil odred med vsemi po številu najmanjši, po oborožitvi na enega borca pa najmočnejši. Še več: neoboroženega ni imel prav nobenega.

Ob koncu še pogledjmo, kaj se je v tistih in naslednjih nekaj dneh pomembnega zgodilo z brigadami oziroma z novoustanovljenima prvima slovenskima partizanskima divizijama in dolenjskima odredoma!

V pričakovanju kapitulacije Italije in sočasnih ukrepov Nemčije je v prvih dneh avgusta 1943 glavni štab NOV in PO Slovenije usmeril dejavnost svojih enot predvsem v uničevanje železniških in glavnih cestnih zvez. Preprečiti je bilo treba urejen odhod italijanskega vojaštva in ovirati pre-

hod nemških divizij prek Slovenije v severno Italijo. Partizanska vojska je morala priti do okupatorjevega orožja in razne vojaške opreme, da se bo lahko uspešno zoperstavila hitlerjevskim in domačim izdajalskim četam. Pošiljanje nemških enot na novo fronto v Italijo je bilo treba kar se da zavleči in tako prispevati k napredovanju zavezniških armad.

S to nalogo sta se morali obe slovenski partizanski diviziji približati glavnima prometnima žilama Zidani most-Ljubljana-Reka in Ljubljana-Metlika ter ju onesposobiti. Da bi poleg tega še uspešno mobilizirali, zbirali hrano zase in za bolnišnice ter pomagali pri spravilu nekaterih najvažnejših poljskih pridelkov, bi se jima morale pridružiti še Gradnikova, Prešernova in Šlandrova brigada.

Po odhodu z bojišča pri Žužemberku so od 30. julija do 1. avgusta vse štiri brigade imele hude boje za sovražnikovo postojanko Sela pri Sumberku. Potem so se v noči na 2. avgust prestavile v širši okoliš Ajdovca. Dva dni počitka so izkoristile za združitev po divizijah in pripravo za odhod na nova akcijska območja: 14. divizija s Tomšičevo in Šerčerjevo brigado vred za pot na Notranjsko, 15. divizija z Gubčevo in Cankarjevo brigado pa na Dolenjsko. V noči na 4. avgust sta obe diviziji zapustili prostor med Sotesko in Trebnjem.

Štirinajsta divizija NOV in POJ je prek Suhe krajine in Travnje gore prišla 8. avgusta 1943 na Bloke. Sovražnik je kmalu ugotovil njeno nevarno približevanje k železniški progi na Notranjskem, zato jo je na sektorju Kotel-Runarsko in dan zatem nad vasema Selo in Rupe napadel. Divizija se je v nadaljevanju pohoda premaknila še višje na sever, na črto Padež-Pokojišče nad Borovnico, se približala odseku Verd-Logatec in ga takoj napadla. Ob tem je hotelo njeno poveljstvo še posebej ugotoviti možnosti za uničenje borovniškega viadukta.

Medtem se je 15. divizija razporedila ob železniški progi Novo mesto-Trebnje in od Trebnjega proti Sevnici. Na podlagi obvestila odreda o gibanju plave garde med dolino Krke in Mirne seje Gubčeva brigada nastanila okoli Rihpovca, Cankarjeva pa v rajonu Trebelnega. Poleg onesposabljanja dolenjske in mirense železniške proge naj bi divizija obračunala s plavogardisti, ki so se dotlej gibal med Mokronogom in Otočcem, zatem pa v sodelovanju z brigado »Slavko Šlander« napadla še Zidani most, Litijo in Laze. Uničila naj bi predvsem tamkajšnje mostove in postajne naprave.²⁸

Zapadnodolenjski odred je od glavnega štaba NOV in PO Slovenije dobil ukaz, naj ruši železniško prometno zvezo Grosuplje-Kočevje.²⁹ To je od odreda zahtevalo prestavitev na novo operacijsko območje, v predel od reke Krke do Kočevja ter od Dobrepolske in Ribniške doline do zahodnih obronkov kočevskega pogorja. Poleg osnovne naloge rušenja prometnih zvez je moral odred tudi na tem terenu opravljati svoji dve stalni nalogi: boriti se proti sovražniku, zlasti beli in plavi gardi, ter pridobivati nove borce.

Vzhodnodolenjskemu odredu oziroma njegovemu Belokranjskemu bataljonu je bil dodeljen odsek dolenjske železniške proge od Novega mesta do Metlike. Pri tem je morala biti njegova diverzantska dejavnost usmer-

jena zlasti na zelo važne železniške objekte od Semiča do Gradca. Tisti čas je zahodni Beli krajini s posebnimi nalogami samostojno deloval še 3. bataljon Tomšičeve brigade.

Spet v Suhi krajini

Pred (pdhodom v Suho krajino na desni strani Krke je hotel odred opraviti še dve akciji, ki sta se mu ponudili tiste dni.

Ker so odredove čete v zadnjih dneh nabrale precēj orožja in ga zadržale, je bilo treba novih borcev. Ti so se priglasili ter se začeli zbirati v predelu med dolino Laknice in okupacijsko razmejitveno črto. Ponje so okrog 3. avgusta 1943 šle patrulje odredove 2. oziroma 3. čete in v naslednjih treh, štirih dneh pripeljale 10 fantov, katerim so lahko takoj zaupali puške. Tako je 7. avgusta odred štel že več kot 150 ljudi.³⁰

Poseben pomen pa je odred pripisoval naslednji akciji:

Pri iskanju najprimernejšega prostora, kjer bi odredove čete šle čez železniško progo proti Suhi krajini, je mitraljezec Pavel Korelc prišel v vasi Jezero v stik z italijanskim vojakom Luigijem Monfardinijem, strojničarjem v 6-članski skupini, kije v bunkerju varovala vstop v železniški predor pod Sv. Ano iz smeri Ponikev. S posredovanjem nekega dekleta je Monfardini sporočil, da bi rad prestopil k partizanom, kar je Korelc takoj posredoval svojemu štabu. Odločeno je bilo, da je treba z Monfardinijevo pomočjo doseči vdajo vseh vojakov njegove skupine, dobiti njihovo orožje in strelivo, uničiti bunker in železniško progo v njegovi bližini, do izvedbe akcije pa zagotoviti varen prehod partizanov čez železniško progo takrat, ko bo nadzorovala Monfardinijeva skupina. Predvsem pa je bilo treba vse skupaj izpeljati brez žrtev.

Za nadaljnje razgovore je štab določil komandirja Alojza Beleta-Tička, pomočnika političnega komisarja Ferda Drenika in obveščevalca Vinka Strajnarja-Veneta, vse tri iz odredove 3. čete. Ti so na dveh sestankih z Monfardinijem dobili zagotovilo, da bo bunker v celoti izročen partizanom, z njimi pa bodo odšli tudi vsi člani njegove izmene. Poleg pušk da bodo ob tej priložnosti dobili tudi dve strojnici.³¹

V naslednjih nekaj dneh je bilo treba akcijo uskladiti tako, da namere Monfardinija in drugih iz njegove skupine ne bi odkrili vojaki drugih izmen. Zlasti je bilo treba zaščititi Monfardinija, ki se je v tej akciji pokazal odločnega protifašista.

Ob odhodu na novo operacijsko območje je odred opravil še eno diverzijo na mirenški železniški progī. V nočinalO. avgust je njegova bojna skupina razstrelila na postni Mirna glavno kretnico in s tem povzročila 12 ur zastoja v prometu.³² Takoj nato so se pri Gomili sešle vse tri odredove čete. Prva je prišla od Sv. Križa pri Litiji, 2. in 3. pa iz okoliša Trebelnega. V polnem številu in dobro oborožene so odkorakale proti glavnim prometnim žilam Doler\jske, da bi prišle čeznje in nadaljevale pot v Suho krajino. Tak-

Vincenc Strajnar-Vene, odredov obveščevalec

rat je odred zapuščal kraje in ljudi, s katerimi so bili njegovi borci v minulih desetih mesecih tako tesno povezani. Med borci je bilo zdéj veliko domačinov, ki so tačas postali v odredovih enotah dobri partizani in tudi komandirji.

Po prekoračitvi železniške proge in glavne ceste pri Jelšah blizu Mirne peči so čete hitele mimo Globodola naprej, v predel Brezove rebri. Tja so prispele popoldne 10. avgusta 1943 in ostale v njem do naslednjega večera. Potem so se spustile v dolino reke Krke, jo sredi noči pri Dvoru prešle in nadaljevale pot mimo Lašč do zaselka Kot, pred Smuko. Ker so nameravale ostati tam nekaj dni, so si začele urejati tabor. Bilje 12. avgust 1943.

Že naslednjega dne je odredova patrolja, ki je šla v ogledništvo proti Kočevju, privedla lesnega manipulanta Franca Martinčiča. Zaposlen pri italijanski družbi »Emona«, je za kočevsko podružnico tega podjetja vodil sečno zaplenjenih gozdov, kljub temu daje za to že od maja 1942 veljala brezpogojna prepoved IO OF. Poleg tegaje bil osumljen, daje okupatorjev vohun. Postavili so ga pod stražo in štab odreda je nameraval o njem zbrati podatke pri rajonskem odboru OF Kočevje.³³ Zaradi površnega nadzora pa se mu je ponoči posrečilo pobegniti in se vrniti v Kočevje. Da ne bi prišlo

do presenečenja, je bil za vse tri čete takoj odrejen premik na prostor med Ratje in Sela.

Takoj po predstavitvi, 14. avgusta 1943 zgodaj zjutraj, je vodnik Jože Grabljevec-Noví odpeljal oddelek prostovoljcev 1. čete s puškomitraljezom proti Kočevju. Ko so bili že naprej od Male gore, jim je naproti prišla manjša enota Italijanov in belogardistov. Borcem je uspelo pravočasno zasedsti obvladujoče položaje in takoj napasti sovražnika. Kljub zagrizenemu poskusu napadenih, da zasedo preženejo, se je ta žilavo upirala, dokler se ni nasprotnik umaknil s tremi ranjenimi nazaj proti Kočevju.³⁴ O spopadu najdemo v poročilu italijanske divizije »Cacciatori« z dne 15. avgusta 1943 zapisek, daje bil dan prej v bližini Mlake oddelek partizanov, ki so prišli iz Mirne in jih je bilo kakih 100.³⁵ Zagotovo je ta podatek še pred jutrom prinesel v Kočevje pobeželi Franc Martinčič.

Za uspešno akcijo proti sovražniku je čez nekaj dni štab odreda izrekel rejenim udeležencem pohvalo, borec Anton Štimec-Tonček pa je dobil položaj desetarja.

Teren, na katerega je zdeg prišel odred, so že od zgodnje pomladi nadzorovale skupine sovražnikovih vojakov iz mešane postojanke v Hinjah in belogardistične postojanke v Žvirčah. Hii\jski garnizon je štel okrog 40 fašistov in 60 belogardistov ter je bil od maja 1943 v pristojnosti divizije »Isonzo« v Novem mestu. Belogardistični oddelek v Žvirčah je imel 51 vojakov, zvečine domačinov iz okolice in Dobre polj.

Prav gotovo sta bili sovražnikovi posadki kmalu obveščeni o navzočnosti partizanov v bližini, a kljub temu nista šli preiskovat svojega širšega okolja. Podnevi je njuno moštvo ogledovalo samo po najbližjih vaseh in s patroljami vzdrževalo najnujnejše zveze, z nočjo pa seje stiskalo za utrjenimi zidovi. Kaže, daje ob svojih poveljnikih živelo nepoučeno, brez jasne orientacije in nalog.

Tako je na primer še na dan kapitulacije Italije pisal Franc Kadunc, komandant posadke v Žvirčah, svojemu poveljstvu, da se bodo zdaj partizani oboroževali, on pa še ne ve, kako v takem primeru ravnati.³⁶

Ob vsem tem pa so belogardisti postajali še površni pri opravljanju vojaških dolžnosti, kar je kmalu po prihodu v Suho krajino ugotovil tudi odred.

Po nalogu komandanta Alojza Hostnika sta 17. avgusta 1943 šla dva odredovca ogledovat postojanko Žvirče, ki naj bi jo odred napadel v naslednjih dneh. Brez partizanskih oznak ter s pištolo in bombami v žepih sta v Ratju trčila na belogardistično patroljo, kije prišla iz Žvirč. Belogardist, ki je mislil, da ima opraviti s civilistom, je prišel čisto blizu do enega od borcev. Tajé izkoristil priložnost in hotel nasprotnika razorožiti, a se mu je napadeni uprl in poskušal zbežati. Da ne bi posredovali drugi iz sovražnikove skupine, je odredovec belogardista ustrelil, da je klecnil in izpustil orodje. Preden so se drugi znašli, je borec pobral puško in se s tovarišem vrnil v tabor.³⁷

Po tem dogodku seje odred nastanil v Polomu in tako znova prišel na Kočevsko.

Da z uspehom konča pregovore o predaji bunkerja na železniški progi pri Ponikvah, je 18. ali 19. avgusta komandant Alojz Hostnik poslal trojko, kije že imela pogovore z Monfardinijem, nazaj v Mirensko dolino. Tam naj bi pri najbližjem partizanskem poveljstvu dobila pomoč in izpeljala akcijo predaje bunkerja do konca. Komandir čete Alojz Bele se je 20. avgusta v tem smislu pogovarjal s članom štaba 2. bataljona Gubčeve brigade, ki je odredovce obvestil, da bo njihova brigada sama izpeljala akcijo do konca. Po tem obvestilu se je trojka napotila nazaj v Suho krajino.³⁸ Pri Gubčevi brigadi pa je še naprej ostal Pavel Korelc, ki ni odšel z odredom, ampak je čakal, da se za vsako ceno udeleži predaje bunkerja.

Enaindvajsetega avgusta zvečer je 12 mož Gubčeve brigade skupaj z odredovcem Pavletom Korelcem prišlo k Monfardiniju, ki jim je izročil grško strojnico, pet pušk, strelivo in veliko razstreliva. Potem je zbudil še druge, da so skupaj zaminirali bunker in razdejali železniško progo, nato pa se vsi pridružili partizanom.

Monfardini in še en italijanski vojak sta ostala v Gubčevi brigadi, druge štiri pa je Pavel Korelc pripeljal 25. avgusta v Polom.³⁹

Ta akcija je bila v celoti v skladu s priporočilom glavnega štaba Slovenije, da je treba v akcijah uporabljati tudi demoralizirane okupatorjeve vojake.

Napad na Žvirče

Približno teden dni po nastanitvi odreda v Polomu je njegov štab začel pripravljati prvo samostojno akcijo na utrjeno sovražnikovo postojanko. To je bila sicer drzna zamisel, ki pa je imela tudi nekaj sprejemljivih motivov in jo je ponujalo več ugodnih dejstev.

To pot so bile ob odredu vse tri čete, ki so v zadnjih tednih samostojno opravile več uspešnih akcij in pridobile dosti dobrega orožja, med njim kar tri puškomitraljeze. Pri večini borcev je bila zelo ugodna bojna pripravljenost, poleg tega pa je odred zdaj imel organizirano in precéj izurjeno skupino minerjev. Obveščevalci so imeli v Žvirčah zanesljivega in požrtvovalnega sodelavca, kije zbral podatke o utrjenosti postojanke in opozoril na vojaško nezanesljivost posadkovnega moštva. Komandant odreda Alojz Hostnik je torej lahko računal tudi s presenečenjem, paniko in omahljivostjo pri sovražnikovem moštvu, prav tako pa s tem, da sta si bila s posadkovnim poveljnikom Francem Kaduncem znanca še iz časov skupnega službovanja v bivši jugoslovanski vojski. Iz tega si je Hostnik celo obetal, da bi se postojanka utegnila vdati.

Žvirče ležijo na razpotju cest, ki peljejo do Smuke, Zagradca in v Dobropolje. Vasje leta 1925 dobila zidano šolo, ob začetku druge svetovne vojne pa je imela 84 hišnih števil. Prvič je sprejela okupatorjevo orožje za svojo MVAC septembra 1942, toda 18. dne tega meseca soji ga pobrali partizani, ko so šli v akcijo za razoroževanje vaških straž po Suhi krajini.

Ivan Msycen-Jovo, namestnik komandirja
2. odredove čete

Petnajstega januarja 1943 seje v Žvirčah nastanil samostojen vod belogardistov iz Dobrepolj, ki gaje pripeljal Franc Kadunc, nekaj časa pripadnik »Legije smrti«. Do avgusta je žvirški oddelek belogardistov narasel od 34 na 51 mož. Živel so v šoli, obdani z močnimi lesenimi bunkerji, med plohi pa je bilo nabito kamenje. Okna so preuredili v strelne line. Dostop do bunkerjev in šolskega poslopja je bil obdan z bodečo žico, ob vhodu v utrdbo pa so postavili španske jezdece. Ko so brigade med 16. in 19. marcem 1943 napadale Ambrus, Korinj in Hočevje, se je posadka iz Žvirč umaknila v zavetje fašistične enote v Hinjah. Zatem so partizani šolo v Žvirčah požgali. Z ostrejšem opuščene šole v Polomu sojo beli obnovili in se julija vanjo ponovno vselili. Nato so njeno okolico še bolj utrdili s kamnitimi ograjami. Vse moštvo je moralo prenočevati za varovanimi zidovi postojanke. Najbolj izpostavljeno stražarsko mesto so imeli približno 20 metrov vstran od šolskega poslopja.

Za napad na to belogardistično postojanko je štab odreda takoj razdelil naloge. Vsa 2. četa ter po en vod 1. in 3. čete naj bi sodelovali v neposrednem naskoku na šolo. Enemu vod 2. čete je bila dodeljena skupina minerjev in bombašev z dosti eksploziva (plastik 808), minami in ročnimi bombami. Minerji naj bi se približali zidu šole in nanj prilepili plastik. Ob eksploziji bo v zidu nastala odprtina, skozi katero bodo vdrli bombaši, za njimi pa še drugi borci.

Vodstvo te udarne skupine je prevzel vodnik iz 2. čete Ivan Majcen-Jovo. Preostala dva voda 1. in 3. čete sta bila določena za zavarovanje smeri proti Hinjam, Ambrusu in Strugam. V saka zaseda je imela po eno strojnico. Vsem drugim so razdelili naloge, ki naj bi jih opravili v vasi med potekom

napada na šolo: zavarovanje, rekvizicije, pogovore s prebivalci in drugo. Predvsem pa je bila akcija naravnana na popolno presenečenje sovražnika. Začetek napada je bil določen za 23. uro.

V lepem vremenu so 27. avgusta 1943 s Poloma pravočasno krenile vse čete in prišle na odrejene položaje, kakor je bilo dogovorjeno. V belogardistični postojanki in okoli nje je bilo mirno. Ker je že bila noč, so svetile tiste luči, ki so iz varnostnih razlogov tudi sicer gorele vse do jutra. Kazalo je na dober začetek akcije.

Ko pa so se minerji približevali k prvi kamniti ograji, odkoder naj bi se naprej plazili k žični ogradi, jih je opazil najbolj izpostavljeni stražar, ki je ustrelil k preplahu in stekel v šolo. Borci so se za hip pritajili, nato pa so prvi zlezli prek gomile in šli naprej proti bodeči žici. Sele takrat so pred seboj zagledali bunkerje.

Na prag utrjene šole je stopil poveljnik Franc Kadunc ter zalučal ročno granato v smeri, odkoder so se primikali partizani. In še prej kot je bombašem z minerji uspelo priti do bunkerjev, je iz vseh lin že delovalo sovražnikovo orožje. Veliko odredovcev se je v tistem trenutku znašlo na brisanem prostoru, ki so ga začeli iz postojanke osvetljevati z raketami. Da jih reši iz takega položaja in ker ni bilo več kaj prikrivati, je komandant Alojz Hostnik ukazal napadati iz vsega orožja. Vendar to ni moglo utišati nasprotnikovih dobro zavarovanih strojničnih gnezd.

Komandir udarne skupine Ivan Majcen se je hotel za vsako ceno približati prvemu bunkerju z namenom, da ga zaminira, a je bil pri tem huje ranjen.* Z veliko težavo so ga soborci umaknili s čistine, prek kamnite ograde pa sta ga potegnila France Šporar in Lojze Lenič v trenutku, ko je belogardistični strojničar v bunkerju zamenjal cev puškomitraljeza.⁴⁰

Še pred polnočjo je jelo začetno močno obstreljevanje popuščati na obeh straneh. V prvem zatišju, kakršno je nastalo, je komandant odreda Alojz Hostnik pozval komandirja Franca Kadunca, naj preneha z odporom in se vda. Ta pa je poziv zavrnil s puhlimi frazami in žaljivkami. Ko je v nadaljevanju akcije orožje spet za kratek čas utihnilo, sta poveljnika obeh strani obnovila dvogovor, ki je kmalu prerasel v zmerjanje.

Kljub večkratnim poskusom, da z ognjem odkrijejo šibko mesto v obrambi belogardistične postojanke, odredovcem to ni uspelo. Vsako njihovo približevanje k žični ograji so belogardisti zaustavili z zaporo strojničnih rafalov. Postajalo je jasno, daje belogardistična postojanka pretrd oreh za odred. Ker je udarna skupina morala odstopiti od svoje namere, tudi drugi niso mogli vdreti v utrdbe. Vsak nov poskus naskoka na šolo bi zaman terjal žrtve.

Pred tretjo uro zjutraj je bil komandant Alojz Hostnik lažje ranjen. Ko je odhajal z bojišča, je ukazal prekinitev ognja in vrnitev vseh čet v tabor.

* Ivan Majcen je bil hudo ranjen v hrbtenico in noge. V bolnišnico na Rog so ga pripekali 30. avgusta 1943 in v njej je ostal skorsrg pet mesecev. Potem je prišel v 9. brigado in v njej postal komandant bataljona.

Nekako ob istem času je tudi zaseda odredove 1. čete nad cesto proti Ambrusu zavrnila skupino belogardistov, ki je hotela posredovati v Zvirčah. Drugi dve zasedi nista med akcijo imeli opraviti s sovražnikom. Med poskusi čet, da zavzamejo sovražnikovo postojanko, sta intendant odreda France Jerič in njegov pomočnik Rudi Redek opravila pri žvirških belih družinah rekvizicijo.⁴¹

Odredove čete in vse tri njihove zasede so se v redu vrnile v Polom. Po krajšem počitku, a še istega dne, se je štab s 1. in 2. četo nastanil v bližnjem Vrbovcu, medtem ko je 3. četa ostala še nekaj dni tik Poloma.

O sovražnikovih izgubah ni zanesljivih podatkov. Povračilnih ukrepov pa belogardisti niso izvajali ne v Zvirčah ne v širšem okolju, prav tako ne sosednje posadke.

Ocena akcije, ki so jo naredili v odredu takoj po njej, je bila takale: zaradi pomanjkljivih podatkov o utrjenosti šole pričakovano presenečenje ni uspelo. Ker ga ni bilo, je postalo jasno, da postojanke ne bo mogoče zavzeti brez podpore težkega orožja. Navzlic temu so borci hrabro in požrtvovalno sodelovali v napadu prav do konca. Pogumno so nastopili tudi fantje iz Kolpske doline, ki so prišli v partizane samo mesec dni prej. Prav tako sta se izkazala dva, ki sta vstopila v NOV le nekaj ur pred odhodom odreda v akcijo nad Zvirče.* Čeprav odred postojanke ni zavzel, je bila njegova borbenost zelo dobro ocenjena.

Poskus likvidacije sovražnika v Zvirčah je bil prvi primer samostojnega nastopa odreda proti močno utrjeni postojanki. Odred se je pri tem zanašal izključno na lastne moči, saj ni bilo v bližini nobene druge partizanske enote. Zaradi vsega tega in požrtvovalnosti, kakršno so pokazali borci v tej akciji, je odred posebej opozoril nase nadrejene oziroma glavni štab.

Samo nekaj dni za tem podvigom je odredu za smelost in uspešnost v akcijah zadnjih mesecev in še zlasti v napadu na Zvirče osebno čestital komandant glavnega štaba Slovenije Franc Rozman-Stane.⁴²

Na kočevski železniški progi

Ofenziva proti prometnim zvezam, ki jo je v prvih avgustovskih dneh ukazal glavni štab Slovenije, se je hitro razrasla. Samo med 10. in 25. avgustom 1943 je bilo znotraj Ljubljanske pokrajine kar 32 uspešnih napadov na vlake, postajne objekte, železniške proge in sredstva zvez ob njih.** Pri tem je okupator utrpel hude izgube v moštvu in vojaškem materialu, pred-

* To sta bila Janez Logar iz Laz in Janez Erpe iz Uršnih sel. Slednji je 10. oktobra 1944 padel kot kurir štaba 9. SNOUB »Kočevske«.

** Vsekakor najuspešnejšo tovrstno akcijo je v tistem času naredila Cankaijeva brigada. Podnevi 13. avgusta je pred Mirno napadla vlak in ga popolnoma uničila. Italijani so imeli 18 mrtvih, 5 ranjenih in 24 pogrešanih. Promet na progi je stekel šele peti dan po tej akciji.⁴³

vsem zaradi zastoja v prometu. Za zavarovanje železniških prog proti partizanskim napadom je moral uporabiti dodatne sile in je imel še večje stroške. Tako je uničevanje prometnih zvez postalo takrat sila pomembno, spopadi in napadi ob železniških progah pa najbolj živahno in enotno bojišče pri nas. In to prav tedaj, ko je bil za okupatorja nemoten promet najbolj pomemben.

Odred se je v izvajanje te, glavne naloge takoj vključil. Za dolenjsko in mirensko železniško progo, kjer je sovražniku povzročil občutne zastoje in škodo, je zdaj prišla na vrsto kočevska. Ta je bila njegova »stara znanka« še iz mesecev pred roško fazo velike italijanske ofenzive poleti 1942. Takrat jo je v šestih tednih kar sedemkrat uspešno napadel na odseku od Ribnice proti Grosupljemu, zdaj pa se je odločil, da jo zdela med Ribnico in Staro cerkvijo.

V času kapitulacije Italije je ta odsek železniške proge imel izredno velik pomen. Na njegovo normalno prepustno moč in sposobnost rednega obratovanja je namreč računala tako kočevska posadka kakor del moštva divizije »Lombardia« iz Bele krajine, skupaj 5 do 6 tisoč vojakov. V sako resno oviranje prometa na njej je sovražniku lahko povzročilo hudo zapreko pri odvozu moštva in materiala.

Po prihodu v Vrbovec je komandant odreda Alojz Hostnik določil glavnega minerja in mu odredil naloge na kočevski železniški progi. To je bil Pavel Korelc, ki je moral takoj pripraviti prvi napad na vlak. Razbremenjen vseh drugih dolžnosti, je šel najprej iskat osebni stik z zanesljivimi železničarji, da bi na podlagi njihovih informacij določil čas, kraj in način akcije.⁴⁴

Železničarji iz Kočevja sicer niso imeli svojega odbora OF kakor v Ljubljani ali Novem mestu, a so bili dobro povezani ter delovni v mestnih in vaških frontnih organizacijah, v katerih so opravljali večinoma kurirsko ali obveščevalno službo.⁴⁶ Korelc je takoj dobil stik z njimi. Povedali so mu veljavni vozni red in opisali režim, kakršen se uporablja na vlakih med prevozom. Zmenili so se tudi, da mu bodo kmalu priskrbeli še podatke o izrednih vlakih, ki so takrat prevažali le vojaštvo in vojaški material.

Po dobljenih podatkih je bil opravljen ogled in določen teren za akcijo. To je bil prostor med postajama Stara cerkev in Lipovec, čeprav je ta odsek železniške proge, dolg 6,5 km, varovalo več kot 100 italijanskih vojakov, nastanjenih v petih bunkerjih. Za ta odsek se je miner odločil zaradi večjega števila prepustov pod železniško progo in dobrega pristopa do rye. Konec avgusta je namreč že tisti del poletja, ko se na Rinži in močvirnatem terenu začne z nočjo kmalu delati megla, ki se spusti tudi na železniško progo, in to mnogokrat hudo zgoščena.

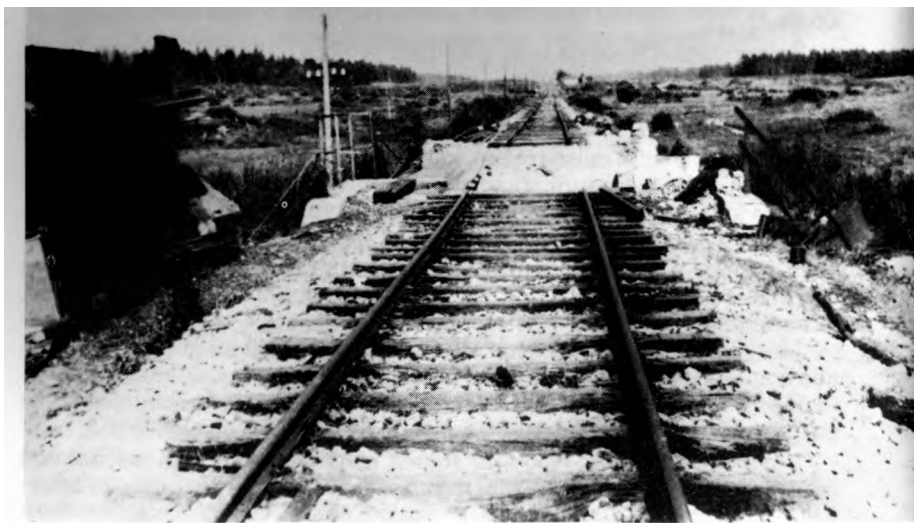
V noči na 27. avgust 1943 so se miner, njegov pomočnik in zaščitni vod odpravili v akcijo. Iz Vrbovca in mimo Makoš so pritajeno prišli do železniške proge med postajo Lipovec in vasjo Koblarji, natanko nasproti bunkerja, v katerem je ždelo 18 italijanskih vojakov. Pod zaščito megle so v ranih jutranjih urah spretno vložili pod tračnico mino na pritisk in čakali na

prvi vlak. Nanj so v primerni oddaljenosti čakali tudi odredovi borci. Drugo zveno iz poročila karabinjerske čete v Kočevju. Njen poveljnik je v njem zapisal, da so partizanski elementi 27. avgusta 1943 ob 6.30 z mino razstrelili železniške tračnice pri km 41, v bližini Lipovca. Zaradi tega se je vlak 9312/1 iztiril in so bili pri tem poškodovani dve lokomotivi in štirje vagoni. Progo so začeli takoj popravljati, človeških izgub ni bilo.⁴⁶ Uspela odredova akcija je povzročila 34 ur zastoja v prometu.

Vzpodbujen s takim uspehom je odredov miner Pavel Korelc s svojim pomočnikom začel pripravljati naslednjo akcijo. Štab je menil, da bi se zdaj odred lahko lotil tudi vojaškega transporta. Ko so kmalu nato železničarji poslali obvestilo, da odpelje 1. septembra zjutraj iz Kočevja proti Ljubljani vlak z vojaštvom in topovi, je namero štaba to še pospešilo. Čeprav so se partizani izogibali ponavljanja napadov na sovražnika v zaporedju in na istem mestu, je včasih prav takšna odločitev lahko zagotovila uspeh. S tem je to pot računal tudi odred.

Korelc je predvidel onesposobitev železniške proge pri Koblarjih, tam, kjer pod njo priteče Rinža v močvirje Mrtvice in teče dalje, proti Slovenski vasi. Načrtovano je bilo, da miner razstrelji železniški most v trenutku, ko bo čezenj zapeljal vojaški vlak, in ga tako zaustavi. Potem bo okrepljena 2. četa pod vodstvom namestnika komandanta odreda Vinka Robka izvršila naskok na transport.

Skoraj po isti poti kakor pet dni prej so v noči na 1. september 1943 šli borci odreda spet nad kočevsko železniško progo in v gosti megli pravočas-

Po napadu minerjev Zapadnodolenjskega odreda na kočevsko železniško progo pri Koblarjih, 1. septembra 1943

no prišli na položaj. Miner s svojim pomočnikom pa se ni mogel približati cilju, ker sta imela pomanjkljivo informacijo o načinu straženja mostu, ki sta ga nameravala uničiti. Računala sta s tem, da ga straža nadzoruje samo med obhodom proge, zdaj pa je na njem bila vso noč stalna skupina vojakov. Ta previdnostni ukrep so Italijani vpeljali po miniranju proge 27. avgusta 1943 pri Lipovcu.

Ker je prvotno zamišljeni način akcije tako odpadel, je bilo treba n^gti boljšega. Ponudil se je v zadnjem hipu, ko je vlak okrog pol sedmih zjutraj že odpeljal iz Kočevja proti Ljubljani. Prav takrat se je megla zgostila na vidljivost komaj nek^gj metrov, zato je vlak od Stare cerkve naprej s piskom opozarjal straže na svoj prihod. To je veljalo tudi za moštvo na mostičku pri Koblarjih, ki se je zato moralo za nekaj trenutkov odmakniti z železniške proge. Čas, kije ostal še do prihoda lokomotive na most, pa sta minerja izkoristila in pod njegov obok postavila mino na poteg. Nato sta stekla nazaj k svojim in Pavel Korelc je pri tem odmotaval potezno žico.

Okrog 6.40 je mimo Koblarjev z dvema strojema vozil potniški vlak 9312, odpremljen iz Kočevja kot predhodnica vojaškega transporta. Poleg civilistov se je v dveh vagonih peljalo tudi moštvo strelske čete 1. bataljona 52. pehotnega polka. Ko je prva lokomotiva zapeljala na most, je miner Korelc potegnil žico in sprožil detonator. Močna eksplozija je popolnoma razrušila most in raztrgala železniško progo na njem, tako da sta se oba vlečna stroja zvalila v močvirje, šest vagonov pa se je iztirilo.

Kratek čas nato se je začelo divje streljanje vojaštva iz vagonov in straž iz bunkerjev ob železniški progi. Odredova četa je takoj ostro odgovorila nanj. Oba minerja, ki še nista prišla do soborcev, sta se zdaj znašla v navzkrižnem ognju. Vtem so se iz vagonov začuli tudi klici in vpitje civilnih potnikov. Zaradi izredno slabe vidljivosti na terenu in da reši minerja, se je komandir odredove skupine odločil, da vlaka ne naskoči. Kmalu je bilo slišati streljanje Italijanov tudi iz transporta, ki je prihajal na pomoč, ter skupine belogardistov iz Stare cerkve.⁴⁷ Takrat pa je Vinko Robek ukazal prekinitev ognja in odhod s položaja. Vsi odredovi borci so se brez izgub in poškodb že dopoldne vrnili v Vrbovec.

V eksploziji sta bila ubita en italijanski vojak in kurjač lokomotive, ranjenih pa je bilo 8 vojakov in 7 civilnih oseb.⁴⁸

Čeprav je četa odstopila od prvotne zamisli napada na transportni vlak, je bil uspeh akcije popoln. Porušeni most in raztrgana železniška proga ter razbitine vlaka na njej so zadrževali promet dragocenih 72 ur. Že čez nekaj dni se je pokazalo, daje prav zaradi tega odredovega nastopa ostalo ob kapitulaciji Italije na tem prostoru veliko opreme kočevskega garnizona. To pa je bil pravzaprav osnovni namen akcije.

Glede na svoj pomen se je ta akcija uvrstila med najuspešnejša bojna dejanja odreda in je bila zadnja v vrsti njegovih uspešnih napadov na železniške proge.

Ponovno srečanje s plavogardisti

Teden, ki je še ostal do kapitulacije Italije, je odred izpolnil z več akcijami, od katerih sta bili zlasti pomembni okrepitev čet z novimi borci in napad na oddelek centralnega četniško-plavogardističnega odreda.

Prvega septembra 1943 popoldne seje intendant odredove 1. čete Rudi Redek odpeljal z desetimi borci na rekvizicijo h kočevskemu Nemcu v Klinjo vas. Tam se jim je kar takoj priključil mladinec iz Kočevja, ki je prišel na zvezo z obveščevalcem in se ni več hotel vrniti domov. Medtem so borci nabrali pet glav živine in nekaj živeža ter po isti poti krenili nazaj. Okoli polnoči so se v vasi Mala gora ustavili h krajšemu počitku. Zaradi nepredvidnega prižiganja ognja pa jih je z opazovalnice na Fridrihštajnu nad Kočevjem odkril sovražnik in jih začel obstreljevati s topovskimi granatami. Pri tem je bil ranjen intendant, k vozu privezana živina pa se je splašila, se strgala in v diru brez gonjača prišla v Polom.⁴⁹

Verjetno je bilo 4. septembra, ko je komandant odreda Alojz Hostnik poslal 1. četo s komandirjem Francem Kotarjem ponovno nad Žvirče, to pot v vznemirjevalno akcijo. Borci so okoli 23. ure zasedli več mest okrog bele postojanke in nanjo odprli močan ogenj. Po enournem obstreljevanju se je četa umaknila in zgodaj zjutraj naslednjega dne brez izgub vrnila v tabor.⁵⁰

Razgibano vojaško dejavnost odreda je v dneh pred kapitulacijo Italije spremljalo tudi zavzeto pridobivanje novih partizanov, pri čemer so ga še posebej spodbujale smernice glavnega štaba Slovenije. Koje prišel na operacijski prostor južno od Krke, kjer so suhokranjske vasi večino svojih fantov in mož že poslale v belo gardo, je moral iti po novince v bolj oddaljene predele. Patrulje in oddelki s to nalogo so odšli v Belo krajino, k Dolenjskim Toplicam in v vasi pod Travno goro. Tako je odred v dobrih treh tednih pridobil okrog 85 novih borcev.

Najprej je prišla 16-članska skupina iz doline Kolpe in z njo trije iz Osilnice, drugi pa iz Bosljive loke. Dom so zapustili 27. julja, bili okoli 18 dni pri bolniški četi na Stružnici, 17 km južno od Kočevja, in približno po treh tednih dospeli do Starih žag. Z odredovo patroljo so nadaljevali pot do Poloma in bili okoli 20. avgusta razporejeni, največ v odredovo 1. četo. To so bili delavci in hrabri fantje, ki so se vojaško in politično kmalu izkazali, še zlasti pa kot dobri tovariši.

Dne 23. avgusta so odredovci pripeljali v svoje vrste tudi dva novince, delavca iz tovarne »Tekstilana« iz Kočevja.⁵¹

Za dotlej največji dotok pa so poskrbeli politični aktivisti iz zahodnega dela Bele krajine. Od Ručetne vasi do Doblič in v nekaterih vaseh doline ob reki Kolpi je bilo med 25. in 28. avgustom mobiliziranih 55 za orožje sposobnih moških.⁵² Drugega septembra jih je prek kočevskih vasi in gozdov šel z enim vodom odredove 2. čete prevzet namestnik komandanta Vinko Robek. Dobil jih je na Mavrlenu in se z njimi čez teden dni po isti poti vrnil v Suho krtino.

Tone Sladič, borec 2. čete

Uspešen je bil tudi vod odredove 1. čete, ki gaje 7. septembra zvečer peljal vodnik Jože Grabljevec-Noví proti Ribnici. Še v jutranjem mraku naslednjega dne je prišel v bližino vasi Bukovica in tam ostal do večera. Potem je obiskal Števec, Dane, Zadolje in Blata. S pomočjo tamkajšnjih terenskih delavcev je zbral deset novincev. Ko so se naslednji dan vračali, so blizu Rakitnice zvedeli, daje Italy a položila orožje; z novinci so se med Strmcem in Jasnico usmerili proti Kočevju.⁵³

Omenili smo že, daje sredi avgusta odšel odred plavogardistov z Otočca prek Suhe krajine na Kočevsko. Tri dni potem, ko gaje 31. avgusta pri Ortneku napadla Tomšičeva brigada, se je centralni četniško-plavogardiistični odred pod vodstvom majorja Danila Koprivice naselil v Grčaricah. Svoje štiri bataljone in štab je razporedil v gozdarski hiši in Tschinkljevi (Činkljevi) gostilni. Posadka se je začela takoj utrjevati in 5. septembra je obveščevalec Šercejjeve brigade naštel okoli rye 6 stražarskih mest, 4 mitralješka gnezda in en položaj za minomet. Odred plavogardistov je štel okrog 200 oboroženih z mavzericami, strojnicami in minometi. V tej postojanki so nameravali pričakati prihod tako imenovane slovenske »narodne« vlade in veliki četniški korpus, ki naj bi že bil na poti iz Like in s Korduna proti Sloveniji.⁵⁴

Zapadnodolenjski odred, ki se je s četniki nazadnje srečal konec julija 1943 na Stanu pod Debencem, je kmalu zvedel za njihov prihod v Grčarice. Ker ga je bil glavni štab določil v hajko proti plavogardistom,⁵⁶ je v noči na 6. september poslal pojnó skupino 1. čete h Grčaricam na ogledovanje.

Med ocenjevanjem položaja in utijenosti plave postojanke so se borci nasledili dan premaknili v smeri Jelendola ter pri Pajničú nad cesto po-

stavili zasedo. Kmalu popoldne je vanjo zašel cel bataljon četnikov, ki je spremljal msgorja Karla Novaka, ko je zapuščal Grčarice. Kratek in oster nastop strelcev odreda je kolono na cesti pretrgal. Njen prednji del, v katerem je bil tudi glavni komandant s spremstvom, je pospešeno nadaljeval pot proti Dolenji vasi, drugi pa so z nekaj ranjenci bežali nazaj v postojanko.⁵⁶

Ker je sovražnikova pobočnica že med spopadom krenila za položaje odredove zasede, so se borci odreda premaknili višje v gozd in tam prenočili. Naslednji dan so spet šli v zasedo in v njej ostali do popoldne, vendar niso prišli v stik s sovražnikom. Popoldne pa seje skupina odredovih borcev razdelila: en del seje s komandirjem Francem Kotarjem vrnil v Vrbovec, drugi pa so z vodnikom Jožetom Grabljevcem, kot je že omenjeno, odšli v smeri kote 665, severno od Grčaric. Slednjim seje pri žagi Jelendol zopet ponudila priložnost za akcijo.

Se za dne so se v smeri Rakitnice peljali svojci nekaterih plavogardistov iz postojanke v Grčaricah v spremstvu oboroženega oddelka. Z njimi so bili tudi komandant Koprivica, njegov namestnik Milan Kranjc in zloglasni kurat Tone Šinkar. Odredovci so jih obsuli z ognjem iz pušk in strojnice ter razbili kolono, podobno kot prejšnji dan. Plavogardisti so se upirali le toliko, da so svojci in poveljniki lahko zapustili prizorišče napada.

Tudi borci se niso počutili dovolj močne, da bi sprejeli večji spopad, zato so se hitro umaknili in skrivoma nadaljevali pot v smeri Ribnice. Skupina vodnika Grabljeveca-Novija ni imela izgub, o sovražnikovih izgubah pa ni zanesljivih podatkov.

Tema dvema akcijama oddelka Zapadnodolenjskega odreda je sledil napad Šercejve brigade na odred plave garde v Grčaricah, ki je bil pri tem popolnoma uničen.

Zarana 8. septembra 1943 so bataljoni Šercejve, Tomšičeve in Gradnikove brigade sklenili obroč okoli Grčaric. Neposreden napad na to plavogardistično postojanko so začeli šercejjevci. Še isti dan so vdrl v vas, zasedli večino praznih hiš in začeli oblegati utrjene objekte. Sovražnikova posadka seje upirala vse do 10. septembra popoldne. Takrat je komandant odreda Alojz Hostnik-Jovo pripeljal iz Kočevske Reke dva poljska topa in tako okrepil partizanski napad s težkim orožjem.

Kmalu nato so plavogardisti v Grčaricah položili orožje brez pogojev. V zavzetih Grčaricah seje vdalo 171 plavogardistov, 11 je bilo mrtvih in 17 ranjenih. Med sledryimi je bil njihov komandant major Danilo Koprivica, med zajetimi pa tudi njegov namestnik in bivši poveljnik zloglasnega lažnega »štajerskega bataljona« poročnik Milan Kranjc.

Izgube Šercerjeve brigade so znašale 11 mrtvih in 18 ranjenih. V sovražnikovi postojanki je Šercerjeva brigada zaplenila pet lahkih minometov, 4 težke in 30 lahkih strojnic, 3 brzostrelke, 300 mavzeric, 100 drugih pušk, veliko streliva, hrane in razne vojaške opreme.⁵⁷

In k'j je treba še povedati o četah Zapadnodolenjskega odreda na zadnji dan italijanske okupacije Slovenije?

Močno okrepljene z novinci, ki jih je bilo za dobro tretjino vseh v odredu, so 8. septembra 1943 šteje skupaj okrog 235 borcev in bork. Sestava štaba odreda je bila še vedno taka, kot jo je v drugi polovici aprila 1943 določilo glavno poveljstvo NOV in PO Slovenije. Tudi v četah ni bilo od aprila dalje sprememb, razen v 1. četi, ko jo je v drugi polovici avgusta njen politični komisar Franc Igličar-Branko zapustil, ker je odšel v brigado; na njegovo mesto pa je prišel Ignac Ferfila-Nace. Pač pa so bili v času od maja do julija imenovani po četah namestniki komandirjev in pomočniki političnih komisarjev; tako sta postala v 1. četi namestnik komandirja in pomočnik političnega komisarja Stane Mahne-Jože in Ignac Ferfila, v 2. četi Franc Kukman in Branko Radulović, v 3. četi pa Stane Marolt in Ferdo Drenik. Ob razporeditvi Ignaca Ferfile za političnega komisarja 1. čete je bil za njegovega pomočnika imenovan Velimir Kraševac-Igor. Ker je takrat število članov in kandidatov KP in SKOJ že močno naraslo, so pomočniki političnih komisarjev skrbeli in odgovarjali predvsem za delo in nadaljnjo krepitev partijske organizacije.

Deveti september 1943 so odredove čete pričakale razporejene in zaposlene takole: 1. in 3. četa sta bili ob štabu odreda v Vrbovcu nad Polomom, z nalogami v Ribniški dolini in v okolici Kočevja; del 2. čete med Smuko in Starim logom, na prekopavanju ceste Jama-Kleč-Kočevje in potov, ki peljejo na Kočevski Rog, njen drugi del, z novinci, pa je bil na poti iz Bele krajine.

VIRI

¹ NOV na Slovenskem, str. 482.

² Prav tam, str. 1046 in 1047.

³ Navodilo glavnega štaba z dne 14. julija 1943 štabu Štegerske operativne cone, Zbornik VI-6-40.

⁴ Ukaz poveljstva pehotne divizije »Cacciatori delle Alpi« z dne 3. julija 1943 podrejenim enotam, Zbornik VI-6-134.

⁵ Poročilo štaba 11. armadnega korpusa z dne 14. avgusta 1943 štabu 2. armade, Zbornik VI-6-171.

⁶ Poročilo odseka za propagando in statistiko glavnega štaba z dne 28. avgusta 1943, Zbornik VI-6-64.

⁷ Poročilo štaba 11. armadnega korpusa z dne 13. julija 1943, Zbornik VI-6-141.

⁸ Poročilo odseka za propagando in statistiko glavnega štaba z dne 28. avgusta 1943, Zbornik VI-6-64; prispevek: Vinko Robek.

⁹ Prispevek: Lojze Lenič.

¹⁰ Zoran Hudales, Občina Trebnje v NOB, str. 476; v nadaljnjem: Hudales, Občina Trebnje v NOB.

¹¹ NOV na Slovenskem, str. 487.

¹² Prispevek: Alojz Bele-Tičko in Lojze Lenič.

¹³ Prispevek: Pavel Korelc in Vinko Robek.

¹⁴ Ivan Ferlež: Oris delne poti brigade Toneta Tomšiča, str. 35.

¹⁵ Nezgode na železnici, A IZDG F 529.

¹⁶ Milan Guček, Sercejeva brigada, str. 269.

¹⁷ Poročilo poveljstva divizije »Isonzo« z dne 26. julija 1943 štabu 11. armadnega korpusa, Zbornik VI-6-152.

- 18 Lado Ambrožič - Novljan. Gubčeva brigada, str. 269.
- 19 Prispevek: Vinko Robek in Lojze Lenič.
- 20 Ustna izjava: Nace Majcen.
- 21 Prispevek: Vinko Starič; ustna izjava: Franc Kumše-Stamenko.
- 22 Prispevek: Lojze Lenič.
- 23 OO OF Novo mesto z dne 2. avgusta 1943 izvršnemu odboru Osvobodilne fronte, AIZDG F 435/1; Izvršni odbor Osvobodilne fronte agitacijska komisija, O plavogardističnem narodnem izdajstvu, dokument III, arhiv Muzeja ljudske revolucije v Ljubljani, št. 127/11.
- 24 Prispevek: Janez Perovšek-Pelko; A IZDG F 47/1.
- 25 Hudales, Občina Trebnje v NOB, str. 460 do 462.
- 26 Poročilo poveljstva divizije »Isonzo« z dne 2. avgusta 1943 štabu 11. armadnega korpusa, Zbornik VI-6-161; prispevek: Aleksander Ravnikar in Stane Mahne.
- 27 Pregled z dne 1. septembra 1943 številčnega stanja in oborožitve enot NOV in PO Slovence na dan 1. avgusta 1943, Zbornik VI-6-66.
- 28 NOV na Slovenskem, str. 496.
- 29 Zbornik VI-6-62, priloga na str. 399.
- 30 Prispevek: Lojze Lenič.
- 31 Prispevek: Luigi Monfardini, Pavel Korelc in Alojz Bele-Tičko.
- 32 Hudales, Občina Trebnje v NOB, str. 480.
- 33 Prispevek: Anton Štimec-Tonček.
- 34 Prav tam.
- 36 Poročilo poveljstva divizije »Cacciatori delle Alpi« z dne 15. avgusta 1943 štabu 11. armadnega korpusa, Zbornik VI-6-172.
- 36 Franček Ssge, Belogardizem, druga izdaja, str. 597.
- 37 Prispevek: Dolenjski muzej. Novo mesto.
- 38 Prispevek: Alojz Bele-Tičko.
- 38 Prispevek: Pavel Korelc.
- 40 Prispevek: Ivan Majcen-Jovo in Lojze Lenič.
- 41 Prispevek: Rudi Redek.
- 42 Ustni vir: Nace Majcen.
- 43 Lado Ambrožič-Novljan, Cankarjeva brigada, str. 236.
- 44 Prispevek: Pavel Korelc.
- 46 Alenka Vidovič-Miklavčič, Slovenski železničarji pod italijansko okupacijo v Ljubljanski po krtini 1941-1943, str. 153.
- 46 Poročilo karabinjerske čete v Kočevju z dne 27. avgusta 1943, Zbornik VI-6-190.
- 47 Prispevek: Vinko Robek.
- 48 Poročilo poveljstva divizije »Cacciatori delle Alpi« z dne 1. septembra 1943 štabu 11. armadnega korpusa, Zbornik VI-6-196.
- 49 Prispevek: Rudi Redek.
- 50 Prispevek: Anton Štimec-Tonček; avtor po spominu.
- 61 Ustni vir: Dušan Marinšek.
- 52 Radko Polič, Belokranjski odred, str. 439; prispevek: Lojze Lenič.
- 53 Prispevek: Anton Zobec.
- 54 Mikuž, Pregled zgodovine NOB-II, str. 355; Milan Guček, Šercejeva brigada, str. 320-324, v nadaljnjem: Guček, Šercejeva brigada.
- 55 Poročilo glavnega štaba z dne 28. avgusta 1943 vrhovnemu štabu, Zbornik VI-6-62.
- 56 Guček, Šercejeva brigada, str. 325; prispevek Anton Štimec-Tonček.
- 57 NOV na Slovenskem, str. 519; Guček, Šercejeva brigada, str. 319-339.

Konec italijanske okupacije

Za vdajo svojih oboroženih sil so Italijani zvedeli šele 8. septembra 1943 zvečer, ko je bila že splošno objavljena. Vest o brezpogojni vdaji so italijanski vojaki sprejeli s presenečenjem, večina pa tudi z navdušenjem, da je vojne konec. Pri vseh je bila očitna želja po hitri in varni vrnitvi v domovino, pri kraljevih vojakih pa še strah pred Nemci, ki da jih bodo imeli za izdajalce. Nasproti temu pa se je premagani okupator lahko takoj in na mnogih primerih prepričal o visoki stopnji humanosti slovenskega človeka, še zlasti njegove partizanske vojske.

Osvobodilno gibanje na Slovenskem, ki se je že več tednov pripravljalo na trenutek, ko bo Italija položila orožje, je že v noči na 9. september prek svojih osrednjih organov začelo izdajati navodila za razorožitev italijanske vojske in bele garde ter za mobilizacijo v osvobodilne enote. V pričakovanju vdora nemške vojske je bilo treba proti njej takoj organizirati vseobči odpor.*

Ob kapitulaciji Italije je bila na Dolenjskem najmočnejša okupacijska enota divizija »Isonzo« z okrog 13 500 mož, medtem ko je Kočevje z njegovo veliko okolico pokrivala fašistična grupacija »XXI Aprile«, ki je štela približno 4000 vojakov. Poleg italijanske vojske se je, ob njenem razpadu, zbralo samo v Novem mestu in Žužemberku okrog 1500 belogardistov, v Grčaricah pa je bilo utujenih še 200 plavogardistov.

Ker je bilo pričakovati, da se bo večina Italijanov skušala prek Kočevske prebiti proti domu, je glavni štab Slovenije tja usmeril del 14. divizije, računal pa je tudi z Zapadnodolenjskim odredom, kije že bil tam. Bataljoni brigad 14. divizije so bili tudi pri Ljubljani, Novem mestu in Črnomlju. Petnagsta divizija je z Gubčevo, Cankarjevo in Šlandrovo brigado operirala od Novega mesta proti Grosupljemu in po Mirenski dolini. Vzhodnodolenjski odred je bil v Beli krajini, samostojen Levstikov bataljon pa v predelu Dolenjske Toplice-Dvor na Krki.¹

Polom Italije sta belogardistična in plavogardistična vojska poskušali izkoristiti za prevzem oblasti, toda Italijane so pri tem zadržali odločni in hitri nastopi partizanske vojske, marsikje celo sami terenski politični delavci. Tudi ko so Italijani že privolili v pogajanja s partizani in OF, so z iz-

* Nemci so prišli na italijansko zasedbeno ozemlje že 26. avgusta 1943. Okrepljena 71. pehotna divizija je tega dne opoldne prišla iz Šentvida nad Ljubljano in Črnuč v Ljubljano, kjer je pustila polk planinskih lovcev, z drugimi oddelki pa nadaljevala pohod do Rakeka.

ročitvijo orožja in drugega vojaškega materiala hudo zavlačevali. Na strani zmagovalca sta bili potrebni previdnost in potrpežljivost, da seje tudi v zaostrenih primerih vse mimo uredilo. Kjer pa se Italijani niso pustili razorožiti, je prišlo do boja, kot na primer pred Dolenjo vasjo pri Ribnici.

Ob kapitulaciji Italije v Kočevju

V tistih dneh je bilo Kočevje kraj, ki so ga kolone italijanske vojske, odhajajoče iz Dolenjske in Bele krajine proti domovini, želele najprej doseči. Brez sprotnih obvestil o razmerah in ob skromni oskrbljenosti sije vojaštvo propadajočega imperija izbralo pot, ki naj ga po najkrajši poti in samotnih predelih čimprej pripelje do Italije. Takšna pot je iz Kočevja vodila prek Kočevske Reke, Borovca, Čabra, Loške doline ter naprej pod Snežnik in na Primorsko.

To smer je sprejela večina italijanskih posadk notranjskih in obkolpskih postojank, pa tudi bataljoni, ki so prišli iz Hrvaške. Tako seje odločila tudi vsa divizija »Isonzo«. Neksy se jih je sicer napotilo proti Reki, večina pa je od tega kmalu odstopila zaradi navzočnosti Nemcev v tej coni in se umikala po cesti Cabar-Babno polje-Leskova dolina-Italija. Med tistimi, ki si niso izbrali pot skozi Notranjsko na Primorsko, je bilo tudi vojaštvo kočevskega garnizona in okoliških postojank. O tem še na drugem mestu.

V Kočevju so za kapitulacijo Italije zvedeli v gostilni Edvarda Plešnarja; vest je prinesel ondotni karabinjer in jo takoj po objavi v radiu zaupal do-

Kočevska Reka

mačinu. Nekaj sodelavcev OF, med njimi tudi predsednik rajonskega odbora za Kočevje dr. Anton Hočevnar, ki je takrat bil v lokalni, so bili o tem takoj obveščeni. Medtem so Italijani brez vznemirjenja pili do policijske ure in še vse do naslednjega jutra normalno opravljali svoje vojaške dolžnosti.

Koje zvedel za kapitulacijo Italije, je dr. Anton Hočevnar takoj, še isti večer sklical sejo odbora OF. Sestanek je bil v Kajfeževi vili, kjer je imela sedež italijanska gospodarska družba SAICI (Società Anonima Italiana di Cellulosa) in se gaje udeležilo 11 članov, med njimi dva mladince. Dnevni red je obsegal razpravo in dogovor o prevzemu oblasti, razorožitvi tujega vojaštva in mobilizaciji v NOV. Med drugim je bilo sklenjeno, da član odbora, podpolkovnik Vlado Vodopivec naslednji dan dopoldne predloži italijanski komandi zahtevo o vdaji ter poskrbi za zaplenbo orožja, prevzem vojaškega materiala in javno varnost.²

Šele okrog 5. ure zjutraj 9. septembra 1943 so Italijani ukinili patrulje in se kmalu nato začeli pripravljati na odhod. Takrat seje v mesto že stekalo njihovo vojaštvo iz večine postojank, ki so imele komande v Kočevju. Nekatere oddaljeneje postojanke so medtem že razoroževali najbližji terenski politični delavci ali pa celo samo simpatizerji OF. Tako je npr. v dolini Kolpe dosegel sekretar mladine in komiteja SKOJ za rajon Kočevska Reka, domačin Anton Skvarča, da mu je komandant fašistične posadke v Bosljivi loki ob Kolpi že dopoldne 9. septembra izročil ključne skladišča za orožje in strelivo ter drugo vojaško opremo in tudi hrano. Izročili so mu tudi orožje posadke, le oficirji so zadržali pištole. Potem je vojaštvo te fašistične postojanke krenilo proti Osilnici.

Med zaskrbljenimi privrženci okupatorja, ki so že zjutraj prišli v Kočevje, je bilo vseh 20 belogardistov iz postojanke v Stari cerkvi. Njihov vodja Danilo Havelka je na italijanski komandi prosil, naj jim izročajo oblast nad mestom. Ker pa jih je bilo premalo, so jim Italijani prepustili le skladišče orožja in streliva. Temu so se takoj uprli civilisti, navalili na skladišča in jih zavzeli, belogardiste pa nagnali. Pri tem je bila aktivna zlasti mladina.

Prav takrat se je na italijanski komandi mudil odposlanec odbora OF Vlado Vodopivec in zahteval izročitev vsega vojaškega materiala, v prvi vrsti orožja. Ker je italijanski poveljnik medtem dobil obvestilo, daje množica zavzela skladišča, ni mogel več odločiti drugače, čeprav svojemu moštvu ni ukazal položiti orožja.

Poleg vojaštva, ki je pripadalo kočevskemu garnizonu in je bilo iz sestave bojne skupine črnih srajc »XXI Aprile«, se je v tistem dopoldnevu že zbralo v Kočevju tudi moštvo posadk iz Koprivnika in Mlake, Kočevske Reke, Morave, Stalcerjev, Kostela, Gotenice, Mozlja in Vimolja. To so bili fašisti 85., 4. planinskega in 2. bataljona omenjene grupacije.³

Še pred poldnem je general Cesaretti, kije sicer poveljeval diviziji »Macerata«, sestavil iz grupacije črnih srajc »XXI Aprile« kolono z več kot dva tisoč fašisti ter s tanki in oklepnimi avtomobili na čelu odrazil proti Ribnici. Z vsem tem vojaštvom se ni namenil po najkrajši poti proti Italiji, temveč na sever, v pričakovanju, da pride do Nemcev. Z okupatorjevo vojsko so

odšli tudi nekateri domači podrepniki z družinami vred, izdajalci, njihove prilježnice in seveda vseh 20 belogardistov iz Stare cerkve.

V Dolenji vasi pri Ribnici je še tega dne prišlo med kolono, ki je pod vodstvom generala Cesarettija zapustila Kočevje, ter Tomšičevo in Gradnikovo brigado do hudih bojev, ki so se končali naslednji dan dopoldne s porazom in popolno razorožitvijo moštva iz bojne skupine črnih srajc »XXI Aprile«.

Kočevje je bilo v rokah OF. Mesto sta prevzela veliko navdušenje in delovna vnema, vsi bi radi prispevali k uveljavljanju prostosti, kije zavlada ob odhodu okupatorja. Ko se je 9. september 1943 že prevesil v popoldne, je mesto še posebej zaživelo: pričakovalo je prihod prvih partizanov.

Zadnjih šest dni Zapadnodolenjskega odreda

V dneh, ki so sledili kapitulaciji Italije, so morali slovenski partizani v kar njej kraj šem času razorožiti italijansko vojsko na umiku, pospraviti in zaščititi ves vojni plen, mobilizirati in vključevati novince, obračunati z belogardisti, ki se niso hoteli vdati, in se pripraviti na vdor nemškega okupatorja. Obenem je bilo treba vsako partizansko enoto dvigniti na višjo stopnjo oboroženosti in organiziranosti, kot je narekoval čas, ki je prihajal.

Da zvemo, kako je Zapadnodolenjski odred v dneh od 9. do 14. septembra izpolnil svoje naloge in kaj se je pomembnega takrat ob njem dogajalo, je snov tega oddelka zaradi boljše preglednosti razdeljena takole: uvodoma je predstavljen prihod odreda v Kočevje; temu sledi oris prehoda sovražnikovih enot skozi Kočevje in njemu naj bližje kraje, nato pa je opisano dogajanje z odredom, dokler ni bil preimenovan v 9. brigado 18. divizije NOV in PO Jugoslavije.

Devetega septembra 1943 zarana je nekaj borcev in obveščevalcev odreda stikalo okoli italijanskih bunkerjev blizu Stare cerkve. Iz Kočevja sta prihajala nenavaden hrup in streljanje, kar je opozarjalo, da se tam dogaja nekaj nevsakdanjega. Ker sami niso ugotovili ničesar, so poiskali stik z skupnimi domačini in od njih zvedeli, da okupatorjeva vojska v Kočevju odlaga orožje in se pripravlja na odhod. Obenem so jih opozorili na nevarnost bele garde, ki da hoče zdaj prevzeti oblast, zato naj o tem hitro obvestijo najbližjo partizansko enoto, da takoj pride in mesto zasede. Ker ni bilo več kaj dvomiti, je odredov obveščevalec Vincenc Strajnar-Vene pohitel v svoj štab z novico, da okupatorjeva vojska zapuša Kočevje. Tako so tega dne okrog 9. ure dopoldne odredovi borci zvedeli, daje Italija kapitulirala.

V naglici urejena in z navdušenjem je odredova 3. četa kmalu po 10. uri že korakala proti Kočevju, da ga zasede. Pri Stari cerkvi je najprej naletela na spuščene vojaške konje, nekaj pozneje pa na manjši oddelek italijanske vojske, ki se je bil napotil v smeri Ribnice. Brez odlašanja in ne da bi se nasprotnik upiral, gaje začela razoroževati in s tem opravila okoli 15. ure.

Potem se je uredila in strumno prikorakala v mesto, kjer ji je navdušeno prebivalstvo pripravilo veličasten sprejem. Bila je prva in meščanom že znana partizanska enota, ki jo je svobodno Kočevje sprejemalo v teh pomembnih trenutkih.

Takoj po odhodu 3. čete je komandant odreda Alojz Hostnik-Jovo poslal k 2. četi, ki se je zadrževala pri Starem Logu, kurirja z novico o kapitulaciji Italije in z naročilom, naj četa ostane tam in začne razoroževati italijansko vojsko. Nato je s štabom in delom 1. čete odšel v Kočevje, medtem ko je drugi del te čete, kakor že omenjeno, imel vodnik Jože Grabljevec-Novi pri Ribnici. Še preden pa je komandantov kurir dosegel enoto pri Starem Logu, ob kateri je takrat bil tudi politični komisar odreda Nace Majcen-Taras, je slednjega o dogodku že obvestil politični komisar glavnega štaba Slovenije Boris Kraigher-Janez.⁴ Politični komisar Nace Majcen je takoj nato odšel proti Kočevju.

Kmalu po prihodu štaba odreda v Kočevje je bila tam seja političnih organizacij, ki ji je kot predstavnik NOV prisostvoval tudi komandant Alojz Hostnik. V zapisniku se je rečeno, da so popoldne prišli v mesto borci NOV in PO ter da so jih prebivalci sprejeli z zastavami, cvetjem in vzkliki ter s prepevanjem himne. Takrat je med prebivalstvom že minilo vznemirjenje, ki gaje dopoldne povzročilo streljanje pri skladišču orožja v mestu, ker so belogardisti hoteli razgnati civiliste, ki so se tam zbrali.⁵

Zaradi novice, daje okrog poldne prešlo Kolpo okrog 200 četnikov, namerjenih proti Kočevju, so vpeljali posebne zavarovalne ukrepe. V južno smer so tovarnjaki in motoma kolesa odpeljala tudi več bojnih skupin, prav tako so na teren odšli obveščevalci. Ko pa se je izkazalo, da sporočilo ni resnično, so se patrulje vrnile; toda varnostni ukrepi so kljub temu ostali.

Odredovci so dobili prostor v osnovni šoli, štab se je naselil v vili dr. Hansa Kraulanta, prvo večerjo za vse borce pa je pripravila gostilna Šlajmer. Takrat se je v 1. četo vrnil še vodnik Jože Grabljevec-Novi, kije pripeljal novince iz Ribniške doline.

Po večerji so borci že brali »Proglas«, ki ga je tega dne popoldne objavil okrožni odbor OF za Kočevje, natisnila pa tiskarna »Urška«. V njem je bilo odrejeno, da zaradi kapitulacije Italije prevzema OF povsod oblast, narodnoosvobodilna vojska pa vso italijansko vojaško opremo. Ukazana je bila mobilizacija moških od 16. do 50. leta in žensk od 16. do štiridesetega. Da bi iz zbirnih krajev odpeljali vse, kar ni smelo priti v sovražnikove roke, so mobilizirali vsa prevozna sredstva. Vsi vojaški predmeti so postali last narodne vojske, povsod sta bila uvejavljena red in mir. O vsebini razglasa so takoj in na široko razpravljali vsi meščani. Splošna mobilizacija, delovna obveznost in pričakovani vpad Nemcev so bili dovolj resni in odgovorni problemi.

Desetega septembra dopoldne so v Kočevje prihajale manjše skupine italijanskih vojakov. Zvečine so pripadali podeželskim posadkam, ki so ukrepale po lastni presoji ali z zamudo prišle iskat svoja poveljstva. Med temi so bili tudi še fašisti grupacije »XXI Aprile« in italijanski oddelek iz Hinj,

ki se je prejšnji dan izmaknil, da ga odredova 2. četa ni mogla razorožiti, danes pa temu ni ušel.

Kmalu popoldne se je komandantu odreda Alojzu Hostniku javila 1. četa 3. bataljona Tomšičeve brigade, kije spremljala glavno italijansko kolo-no iz Bele krajine, in ga obvestila, da bodo Italijani prenočili v Mozlju.

Zarana 11. septembra, že ob treh zjutraj, je iz Mozlja krenila proti Livoldu kolona z oddelki iz italijanske divizije »Lombardia«, v kateri je bilo okrog 9750 italijanskih vojakov in 180 belogardistov. Na pot se je odpravila, ne da bi bila o tem obvestila četo Tomšičeve brigade, kije že od Črnomlja nadzorovala njeno pot. Njen odhod so tomšičevci opazili šele takrat, ko je že bila v premiku. Odpeljali so se za njo, jo dohiteli in od njenega vodje polkovnika Fabia Beste zahtevali, naj vojakom ukaže položiti orožje. Ker poziv ni zalegel, sta v navzočnosti partizanske enote posredovala koman-dant odreda Alojz Hostnik in sekretar kočevskega okrožnega komiteja KPS Jože Kopitar-Gregor.

Šele nato je en del vojaštva med pohodom odlagal orožje. Tiste, ki so ga še zadržali, sta v Kočevski Reki razorožila 1. četa odreda in oddelek Tomšičeve brigade. Slednji je že pred nočjo zapustil Kočevsko Reko, odredovci pa so tudi ponoči nadaljevali z razoroževanjem.

Medtem ko je skozi Kočevsko Reko odhajalo v smeri Čabra vojaštvo di-vizije »Lombardia«, se je tega dne, 11. septembra 1943, pod roškim pogor-jem pomikala proti Kočevju kolona divizije »Isonzo« z okrog 13 500 vojaki. V njej so bili 23. in 24. pehotni polk, 98. legija črnih srajc, 6. topniški polk, ožje poveljstvo divizije z generalom Guidom Ceruttijem, pratež ter nekaj manjših in posebnih divizijskih oddelkov.

Ko se je vsa ta množica vojaštva, okornih vozil in živine s težavo pomi-kala po ozki cesti iz Dvora na Krki proti Kočevju, je prišlo do pripetljaja, ki se je na srečo dobro končal. Že od Lašč je v smeri pohoda kolone izsi-ljeval prednost italijanski vojski zaplenjeni osebni avto, v katerem se pe-ljal Ivan Maček-Matija s spremstvom. Skupina fašistov jih je pred Starim Logom ustavila, avto zasegla, njih pa odpejala h generalu Ceruttiju.

Po naključju je prav takrat prišel politični komisar odreda Nace Majcen v štab divizije »Isonzo« na pogajanje o razorožitvi. Ko je ugotovil, koga je general zadržal, se je takoj uspešno vključil v pogovor in dosegel, da so vse štiri partizane izpustili. Ker pogajanje o razorožitvi divizije ni uspelo, je po-litični komisar Majcen pozval Ceruttija v Kočevje. Obenem je odredovi 2. četi, ki je bila pri Starem Logu, naročil, naj se premakne do Kleča in Ita-lijane tam zadrži, dokler ne položijo orožja. Potem sta Ivan Maček in Nace Majcen s spremstvom odšla v Kočevje.⁶

Pri nadaljevanju poti je divizijo »Isonzo« okrog 16. ure pri Kleču ustavila odredova 2. četa in zahtevala, naj začne polagati orožje. Temu pa se je uprla skupina fašistov. Žeje kazalo, da si hočejo izsiliti pot z orožjem. Ker bi ost-rejši nastop odredovcev lahko izzval oborožen spopad, so ti samo zasedli cesto in o dogodku obvestili svoj štab. Čez neka časa je general Cerutti, ki je medtem že prišel v Kočevje, poslal diviziji pismen ukaz, naj položi orožje.

Približno takrat je borce pri Kleču okrepila še odredova 3. četa. Kmalu zatem je vojaštvo italijanske divizije začelo odlagati orožje.

O tem, kako je general Cerutti končno le podpisal vdajo divizije »Isonzo«, je Ivan Maček-Matija v svojih »Spominih« zapisal, daje general šele na njegov drugi poziv prišel v Kočevje. Tja se je pripeljal z avtomobilom, ki so ga od bloka naprej spremljali partizani, Maček pa gaje sprejel na dvorišču poleg šole. V krajšem ostrem nagovoru je od generala zahteval, naj napiše povelje za izročitev vsega orožja in vojaške opreme, in to za vso vojsko, ki ji je poveljeval. General Cerutti je to storil brez pomišljanja; poveljnikom enot, ki so pred Kočevjem čakale nadaljnjih ukazov, je napisal pismo, naj orožje takoj odložijo. Pismo je odnesel kurir in italijanski oficiji so kmalu začeli izpolnjevati generalovo povelje.⁷

Z vdajo divizije »Isonzo« seje pred Kočevjem in v samem mestu začela naglo kopiciti ogromna količina najrazličnejšega vojaškega materiala. Tu so bili tanki, topovi, minometi, kamioni, vse vrste lahkega orožja in streliva, tehnična sredstva in drugo. Skratka, vse, kar je dotlej pripadalo osimim pehotnim, enemu strojničnemu in enemu minometnemu bataljonu, dvema topniškima divizionoma ter tehničnim in drugim posebnim oddelkom moderno opremljene in številčne italijanske divizije. Njeno razoroženo vojaštvo pa seje naslednja dva dni pomikalo skozi Kočevsko Reko proti zahodu, proti Italiji.

Ker zdaj vemo, kako so Kočevje in Kočevsko zapustile enote razorožene italijanske vojske, se vrnimo k Zapadnodolenjskemu odredu, da tako dopolnimo pregled nad dogajanjem z njegovimi četami v zadnjih šestih dneh njihovega obstoja.

Skoraj ob istem času, ko je 9. septembra dopoldne njegova 3. četa razoroževala pri Kočevju, seje v odredovo 2. četo pri Starem Logu vrnila njena skupina z namestnikom komandanta Vinkom Robkom, ki je iz Bele krajine pripeljala novince.

Došli niso še niti posedli, ko so odredovci opazili, da v Hinjah močno gori. Tam so se Italijani pripravljali, da postojanko zapustijo, in so pri tem kurili odvišne materiale z barakami vred. Takoj nato je tja odšel en vod z namestnikom Robkom, da bi vojake razorožil, vendar so ti že pred njegovim prihodom krenili v smeri Kočevja.

Odredov oddelek je ostal v Hinjah in takoj začel z mobilizacijo. Odtod je naslednjega dne poslal bojno skupino v Žvirče in Ambrus, da prestreže belogardiste na begu in med potjo vključuje sposobne pod orožje. V pričakovanju prihoda velikih kolon italijanskega vojaštva pa drugi del 2. čete ni zapustil Starega Loga, ampak je še naprej nadzoroval cesto Dvor-Kočevje.

Prvo noč v Kočevju, od 9. na 10. september 1943, je odred prevzel vse straže pri bunkerjih in na vstopnih mestih. Pri tem je zaposlil del moštva 1. in 3. čete in neksy članov Narodne zaščite; le-tej je nekaj borcev pomagalo iskati okupatorjeve sodelavce, ki so se potuhnili. Med prvimi so našli in aretirali lesnega manipulanta Franca Martinčiča, ki je tri tedne poprej pobegnil odredu.

Močan oddelek odredovcev je še v nočnih urah razoroževal pripadnike italijanske vojske. S pomočjo terenskih aktivistov je pobral orožje več kot enemu bataljonu vojakov, ki so od prejšnjega popoldneva prihajali v mesto. Ni podatkov, katerim okupacijskim enotam so pripadali. Po nočnem počitku jih je precēj nadaljevalo pot proti Reki, za njimi pa so že prihajali drugi.

Obenem z razoroževanjem se je 10. septembra 1943 začel v Kočevju tudi odvoz vojaškega materiala. Na vseh vpadnicah v mesto in sploh v vseh krajih, kjer so bile postavljene zapore, daje poražena vojska oddajala orožje in opremo, so nastajale cele kopice. Že prejšnji dan so frontovci pri Livoldu zasegli več vojaških tovarnjakov, v lepem jutru tega dne pa se je že začelo tudi prevažanje dragocenega tovara. Za to nalogo posebej določeni borci odreda in člani Narodne zaščite so odhajali z njimi na Rog in v druge predele kočevskih gozdov, tam pa so posebne skupine prevzemale opremo, jo primemo zavarovale in spravljale. Nakladanje v Kočevju je tega dne opravljal odredov oddelek, ki ga je vodil Jože Grabljevec. Delo pri spravilu zaplenjenega vojaškega materiala je potekalo nepretrgoma več tednov.

Prav je, da na tem mestu posebej opozorimo, daje Ivan Maček-Matija ob kapitulaciji Italije odigral zelo pomembno vlogo v Kočevju in okolici. Zlasti velika je bila njegova zavzetost, daje general Cerutti podpisal akt o vdaji; tako je Ivan Maček-Matija dosegel popolno razorožitev divizije »Isonzo« in vseh tistih enot, ki so se zatem znašle na prostoru Kočevske, do Kolpe in na poti proti Reki. Velik je prav tako njegov prispevek, da so zaplenjeno orožje in drugo vojaško opremo dobro uskladiščili po vsem Kočevskem, kar je osebno nadzoroval.

Prevoz Italijanom zaplenjenega vojaškega materiala na Kočevski Rog, septembra 1943

Tako kot odvzem in spravljanje orožja je uspešno potekala tudi mobilizacija. V največ primerih so se skupine novincev javljale kar same, mnogi iz okoliških krajev pa so prišli skupaj s terenskimi političnimi delavci. V bolj oddaljena naseda so odšli mobilizirati tudi odredovi borci, ki so bili tam ali v okolici tistih krajev doma. Vse novodošle je odred sproti vključeval v svoje tri čete, ki so zato hitro naraščale.

Da pospeši mobilizacijo in pripravi mesto za odvzem orožja koloni iz Bele krajine, je 10. septembra okrog 16. ure odpeljal komandant odreda Alojz Hostnik 1. četo v Kočevsko Reko. Enota se je nastanila v gostišču na začetku vasi in takoj postavila rampo na cesti, ki pelje iz Kočevja proti Čabru. Odtod se je Hostnik odpravil v Grčarice. Omenili smo že, da je tja šel s topovi, ki so pomagali zlomiti odpor »centralnega četniškega odreda« v Grčaricah. Ko se je še pred nočjo vrnil v Kočevje, je napisal poročilo, v katerem je glavni štab Slovenije obvestil, daje bilo čez dan v Kočevju in okolici mobiliziranih 300 novincev ter da so čete prerasle v bataljone po okrog 100 mož.⁸

Tega dne je glavni štab Slovenije izdal Zapadnodolejskemu odredu navodilo o njegovem novem operacijskem območju in nalogah na njem. Središče tega območja je še naprej ostala Suha krajina. Njegove meje so potekale od Straže prek Ajdovca do Muljave in Ilove gore, odtod pa po Ribniški dolini in mimo Male gore do Trnovca pod Kočevskim Rogom. Težišče dela je sedaj bilo na uničenju bele in plave garde oziroma čiščenju terena ter vzpostavljanju reda, predvsem v dolini Dobrepolj in Strug.

Pri nastopu zoper sovražnika je bilo treba upoštevati objavljeno amnestijo za tiste belogardiste, ki so položili orožje in šli domov. Za primer nenadnega pritiska Nemcev je bilo ukazano rušenje železniške proge od Čušperka do Dobrepolj, obenem pa je bilo treba pripraviti vse za uničenje mostov na Krki pri Vidmu, Žužemberku in Soteski. Vse zaplenjene vojaške potrebščine je bilo treba dobro skriti. Italijanski vojaki, ki so zaostajali in se niso držali dogovora o razorožitvi, niso imeli pravice zahtevati blagega ravnanja z njimi. Navodilo je posebej opozorilo, damora odred na dodeljenem mu ozemlju pomagati političnim organom pri vzpostavljanju ljudske oblasti in uveljavljanju reda.⁹

Enajstega septembra 1943 so bile vse odredove čete še posebej zaposlene. Prav tega dne je prišlo do že opisanega pripetljaja pri Starem Logu, zoperstavljanja fašistov pri Kleču, vdaje in začetka razoroževanja divizije »Isonzo« v Kočevju in okolici ter razoroževanja oddelkov divizije »Lombardia« med Livoldom in Kočevsko Reko. Vse to je od odreda zahtevalo dodatnih naporov in drobljenja sil, ki so bile zlasti potrebne pri odvozu zaplenjenega orožja in druge opreme.

Velik pritok novincev in zadosti orožja je omogočilo, da so odredove tri čete hitro preraščale v bataljone, obenem pa je bil ustanovljen še en odredov bataljon. Tako je že četrti dan po kapitulaciji Italije imel odred štiri bataljone z natanko določenim delovnim območjem in nalogami. Koje bil odred z naredbo glavnega štaba Slovenije od tega dne prestavljen v Suho krajino in ga je 11. septembra proti večeru v Kočevju zamenjala Prešemo-

va brigada, je njegova 1. četa (ki se je šele naslednjega dne preuredila v bataljon) še naprej ostala v Kočevski Reki, 2. bataljon je bil na črti Stari Log-Kleč, 3. seje ustavil v Žvirčah, 4. pa je odšel v Zagradec. Štab odreda je takrat bil v Polomu.

V vsakem bataljonu so bile tri čete, vsaka je imela približno po 60 do 80 mož, tako da je odred štel, po oceni, okrog 800 do 850 ljudi. Oborožitev čet je bila močna, saj so novinci sproti dobivali orožje. Glede krajev, kjer naj bi bili ustanovljeni trije bataljoni, imamo samo ustne informacije. Po en bataljon naj bi bil sestavljen v Kočevju, v vasi Mala gora in v Stari cerkvi. Le v Kočevski Reki je spominsko obeležje na mestu, kjer je bil ustanovljen odredov 1. bataljon.

Da izkoristita izredno ugodne vojaške in politične okoliščine ter obdobje miru pred pričakovanim spopadom z Nemci, sta 11. septembra IO OF in glavni štab Slovenije objavila dva pomembna dokumenta, »Razglas o razpisu volitev v zbor odposlancev slovenskega naroda« in »Razglas o splošni mobilizaciji v narodnoosvobodilno vojsko«. Prvi je vabil k volitvam vse umsko zdrave moške in ženske, ki so dopolnili 17. leto starosti,¹⁰ drugi pa je v najbližje vojaške enote poklical vse za orožje sposobne Slovence od 17. do dopolnjenega 45. leta. Kmalu je razvoj dogodkov potrdil veljavnost in daljnosežno pomembnost teh dveh razglasov.

Namen klerofašističnih krogov, da se ne vdajo oblasti OF, temveč stavijo v službo naslednjemu okupatorju, je zahteval hitre ukrepe glavnega štaba Slovenije. Predvsem je bilo treba razbiti in uničiti ostanke belogardističnih enot. Nekatere med njimi so se skrivaj primaknile k nemškemu zasedbenemu ozemlju, z namenom, da se vdajo, druge pa so se združevale v utrjenih postojankah. Osrednja skupina je začela nastajati na Turjaku, kamor so pobegnili nekateri oddelki s svojimi poveljniki. Kmalu so se tu zbrali razbiti ostanke ali j>a cele enote iz Dobropoljske in Ribniške doline, Kočevja, Velikih Lašč, Žužemberka in drugod. Zato je bila sprejeta odločitev, daje treba novo veliko belogardistično »gnezdo« nemudoma uničiti.

Ponoči na 12. september 1943 je v štab odreda prišel načelnik organizacijskega oddelka pri glavnem štabu Slovenije Lado Ambrožič-Novljan z neposrednimi operativnimi nalogami in navodili za njihovo izvajanje. Takrat so odredove enote že dobile naloge manevrskega značaja.

Ker so bile določene za sodelovanje v zaključnih operacijah proti beli gardi, so morale z zbiranjem in spravljanjem vojaškega materiala končati. Skupaj z bataljoni Levstikove brigade* so bile akcijsko usmerjene v Struško in Dobropoljsko dolino do Zdenske vasi in Ponikev, severozahodno od Velikih Lašč. Zatem je bil predviden njihov premik na sever, do črte Grosuplje-Turjak-Pijava gorica Obenem je moral odred nadaljevati z mobilizacijo ter organizacijsko utrjevati in izpopolnjevati svoje bataljone. S pohodom proti severu n^j bi svojo obveščevalno dejavnost usmerjal proti nemškim četam.

* Brigada Frana Levstika je bila ustanovljena iz zaščitnega bataljona pri glavnem štabu, in sicer na podlagi ustnega povelja funkcionarjev glavnega štaba NOV in PO Slovenije, izdanega 10. septembra 1943. Prva odredba štaba te brigade je izšla 12. septembra v Žužemberku.

Po pogovoru z Ladom Ambrožičem je komandant odreda Alojz Hostnik-Jovo poslal glavnemu štabu Slovenije poročilo o nadaljnjem razporedu in zaposlitvi odredovih bataljonov. Prvi bataljon bo po zamenjavi v Kočevski Reki prišel v Gradenc oziroma Žužemberk, 2. zasede Hinje in z eno četo zavaruje vojni plen proti Starem Logu, 3. se takoj prestavi v Struge, odkoder bo šel v akcije nad belo gardo v Dobrepoljski dolini, medtem ko bo 4. ostal v Zagradcu. Štab se bo iz Poloma prestavil v Žvirče.¹

Dvanajstega septembra 1943 so se odredovi 2., 3. in 4. bataljon že nastanili v novih krajih, 1. četa v Kočevski Reki pa je še kar pomagala urejati in umikati zaplenjeni vojaški material. Ko se je okrog poldne tega dne vrnila v 1. četo patrulja, ki je šla mobilizirat v dolino Kolpe, in je s seboj pripeljala okrog 45 novincev, se je popoldne tudi ta odredova enota preuredila v bataljon s tremi četami.

Vse premike novih bataljonov odreda so že vodili bataljonski starešine. Komandanti in politični komisarji bataljonov, po vrsti od prvega do četrtega, so bili France Kotar in Velimir Kraševac-Igor, Franc Kukman in Franc Kocjančič, Alojz Bele-Tičko in Lovro Omahen-Orlov ter Jože Grabljevec-Novi in Ignac Ferfila-Nace. Tako se je odred organizacijsko in kadrovsko uredil kar med izvrševanjem nalog in prestavljanjem.²

Tega dne se zdaj že 1. bataljon odreda še ni prestavil v Gradenc, ker zamenjava ni prišla; sicer pa so ta dan imeli ostali trije bataljoni na novih položajih oddih.

Trinajstega septembra 1943 je glavni štab Slovenije izdal odredbo, kije določila, da Zapadnodolenjski odred postane operativna enota, sposobna za pohode in boje zunaj dotedanjega območja, zato mu je bilo ukazano, naj skupaj z bataljoni Levstikove brigade podpre druge enote v bojih proti beli gardi, ki se je zbirala pri Turjaku in Grosupljem. S to odredbo je odred dejansko postal manevrska brigada; njegove dotedanje obveznosti do terera so prešle na komande področij in Narodne zaščite.

Po tem ukazu je še tega dne dopoldne poslal odredov štab svoj 3. bataljon iz Strug proti Dobrepoljem, med potjo pa se mu je pridružil 2. bataljon Levstikove brigade, ki je prišel iz Zagradca.³

Popoldne ob 5. uri 13. septembra so se v Kompoljah sestali komandanti odreda, 14. divizije in Levstikove brigade, ocenili razmere na terenu in določili skupne začetne operativne naloge. Proti tisočem belogardistov, ki so se baje zbirali južno od Grosupljega, v Šenturju in Malih Lipljenih, je štab divizije prestavil v Zdensko vas 3. bataljon odreda in bataljon Levstikove brigade, jima dodelil dva oklepna avtomobila, odredov 4. bataljon pa določil v pripravljenost za posredovanje. Tem enotam je tudi bilo ukazano, naj se po akciji prestavijo na sever, kakor je že bilo določeno, na črto Grosuplje-Pijava gorica.

Kje pa so bili drugi odredovi oddelki?

Prvi bataljon je v Kočevski Reki še vedno čakal na zamenjavo in bil pri tem zaposlen s spravljanjem vojnega plena; 2. bataljon je bil v Hinjah in ob cesti pred Klečem, kjer je imel enako delo kakor prvi; štab odreda je v Žvir-

čaj čakal na predstavitev k Zdenski vasi. Tako razporejen je Zapadnodolenjski odred dočakal zadnji dan svojega obstoja.

Štirinajsti september 1943 je bil za nadaljnjo organiziranost in operativno sposobnost slovenske narodnoosvobodilne vojske ter njenega zaledja zelo pomemben. S posebno odredbo tega dne je glavni štab Slovenije ugotovil, da so dotedanji odredi po očiščenju notranjosti našega ozemlja od okupatorja opravili svojo poglavitno nalogo. V prihodnje bodo vojaške operacije vse bolj zahtevale tip manevrskih enot, za katere sta potrebna kar naj večja povezanost in čim spretnejše vodstvo njihovih bojnih oddelkov.

Glede na to je tega dne glavni štab Slovenije ukazal ustanoviti novo, 18. divizijo NOV in POJ, ki so jo sestavljale:

- 8. brigada, dotlej imenovana »Levstikova«,
- 9. brigada,* nastala iz bataljonov Zapadnodolenjskega odreda,
- 10. brigada,** predtem imenovana »Ljubljanska«.

Obenem je že imenoval štab 18. divizije in ga pozval v Zdensko vas, kjer je predvidel tudi zborna mesto vseh treh nanovo ustanovljenih brigad.¹⁴

Tistega 14. septembra 1943 dopoldne, na zadnji dan obstoja Zapadnodolenjskega odreda, je dobil njegov 1. bataljon zamenjavo; popoldne je iz Kočevske Reke krenil prek Kočevja v Žvirče, kamor je prišel naslednje jutro in se javil svojemu štabu.

Kakor vidimo, je dan preimenovanja Zapadnodolenjskega odreda v 9. brigado minil brez posebne slovesnosti in celó brez zbora vseh štirih bataljonov. Ti so bili prav takrat na pohodu iz Kočevske Reke, Hinj in Strug v Dobropoljsko dolino. Najverjetneje so za ustanovitev brigade zvedeli ob prihodu v Zdensko vas 15. septembra 1943. Pa tudi za ta datum ni zabeleženo posebno razpoloženje ob snidenju bataljonov, razen zadovoljstva med odredovci, da so se po enem tednu spet sešli.

Ker so bile operacije čiščenja belogardistov na prostoru južno od Grosupljega opravljene brez bojev, so se enote pod začasnim poveljstvom štaba 14. divizije, med temi tudi 2., 3. in 4. bataljon nove, 9. slovenske narodnoosvobodilne brigade, začele predstavljati na severozahod, proti črti Ig-Rakitna.¹⁵ Ta razporeditev je 9. brigado določila za rezervo pri operaciji na Turjak.

Tako je slovenska partizanska enota, katere jedro so bili nekdanji borci Dolenjskega odreda, prišla v novo, višjo obliko organiziranosti in akcijske usmerjenosti. Tisti, ki so v Zapadnodolenjskem odredu ostali do konca in dočakali njegovo preureditev v manevrsko brigado, so svoje izkušnje, prekaljeno tovarištvo in predvsem ljubezen do domovine nosili naprej z bataljoni 9. slovenske narodnoosvobodilne udarne brigade.

* Ob preimenovanju Zapadnodolenjskega odreda v 9. slovensko narodnoosvobodilno brigado je bila sprožena misel, naj nova enota poleg svoje številke nosi še naziv »brigada bratstva in enotnosti«. Ni znano, zakaj se to ni uveljavilo.

** Deseta slovenska narodnoosvobodilna brigada je bila ustanovljena 11. septembra 1943 na Golem, zvečine iz Ljubljančanov, ki so ob kapitulaciji Italije prišli na osvobojeno ozemlje pri Igu. Tu je tudi dobila ime »Ljubljanska«.

VIRI

- ¹ Tone Ferenc, Kapitulacija Italije in narodnoosvobodilna borba v Sloveniji jeseni 1943, str. 137 in 138, v nadalnjem: Ferenc, Kapitulacija Italije.
- ² Zapisnik seje rajonskega odbora OF Kočevje z dne 8. septembra 1943, Zbornik VI-7-3; Anton Ožbolt, Utrinki iz podzemlja, str. 154 do 162.
- ³ Ferenc, Kapitulacija Italije, str. 51 in 52.
- ⁴ Prispevek: Nace Majcen.
- ⁵ Zapisnik seje rajonskega odbora OF Kočevje z dne 9. septembra 1943, Zbornik VI-7-12.
- ⁶ Prispevek: Nace Majcen.
- ⁷ Ivan Maček-Matija, Spomini, str. 204 do 206.
- ⁸ Poročilo štaba Zapadnodolenjskega odreda z dne 10. septembra 1943 glavnemu štabu NOV in PO Slovenije, Zbornik VI-7-19.
- ⁹ Navodila glavnega štaba NOV in PO Slovenije z dne 10. septembra 1943 štabu Zapadnodolenjskega odreda, Zbornik VI-7-17.
- ¹⁰ Razglas izvršnega odbora OF z dne 11. septembra 1943, Zbornik VI-7-21.
- ¹¹ Poročilo štaba Zapadnodolenjskega odreda z dne 12. septembra 1943 glavnemu štabu NOV in PO Slovenije, Zbornik VI-7-33.
- ¹² Ladislav Kiauta, Na bojni črti Osemnajste, str. 45 in 46; v nadalnjem: Kiauta, Na bojni črti Osemnajste.
- ¹³ Odredba glavnega štaba NOV in PO Slovenije z dne 13. septembra 1943 podrejenim enotam, Zbornik VI-7-36; poročilo štaba Zapadnodolenjskega odreda z dne 13. septembra 1943 glavnemu štabu NOV in PO Slovenije, Zbornik VI-7-38.
- ¹⁴ Odredba glavnega štaba NOV in PO Slovenije z dne 14. septembra 1943. Zbornik VI-7-42.
- ¹⁵ Kiauta, Na bojni črti Osemnajste, str. 56.

Sklepna beseda

Sredi Ljubljanske pokrajine, od Ljubljane do Novega mesta in od Kočevja do Mokronoga, je Zapadnodolenjski odred v času svojega 447-dnevnega obstoja dostojno izpolnjeval zaupane mu naloge. Ustanovljen ob koncu spomladanske partizanske ofenzive dvainštiridesetega leta, je mnogo prispeval k širjenju in varovanju prvega velikega osvobojenega ozemlja, na katerem je Osvobodilna fronta položila temelje ljudske oblasti na Slovenskem.

Veliko italijansko ofenzivo avgusta 1942 na Kočevski Rog in v Suho krajino sta odredova 1. in 2. bataljon prestala brez izgub, medtem ko je 3. bataljon preživel kritične trenutke. Prva dva sta kmalu nato šla v Gubčevo in Cankarjevo brigado, iz skupin slednjega pa so v enem mesecu nastale štiri nove čete.

Kmalu nato je glavno poveljstvo partizanskih čet na Slovenskem podprlo prenovitev odreda, daje v začetku novembra 1942 spet imel 3 bataljone in v njih okrog 265 borcev. Toda to je trajalo samo mesec dni; po zopetnem odlivu čet v brigade, sredi decembra 1942, je imel le dve četi. Temu ustreza je bila tudi takratna njegova oborožitev.

Oboje, številčno in strelno moč odreda, lahko vsaj deloma ponazori naslednja razpredelnica:

ČAS	STANJE				
	številčno	oborožitve			
		pušk	strojnic	ročnih bomb	streliva
5. avgusta 1942	o. 540	o. 455	10		
16. septembra 1942	o. 150	o. 105	2		
22. decembra 1942	120	95	3	197	8621
1. avgusta 1943	157	134	6	107	5762

(o. = okrog)

V času zbiranja gradiva za to monografijo pa ni bilo, žal, mogoče priti niti do približno zanesljivih podatkov o socialni sestavi, izobrazbi in krajevni pripadnosti borcev odreda, prav tako ne o številu ranjenih.

Le za spol pripadnikov odreda je bilo moč dvakrat zanesljivo ugotoviti, v kakšnem številčnem razmerju so bili borci in borke. Tako je sredi decembra 1942 bilo v odredu 107 moških in 13 žensk, 1. avgusta 1943 pa 149 moških in 8 žensk.

Operacijsko območje Zapadnodolenjskega odreda je bilo ves čas v osrednjem delu Ljubljanske pokreyine, med železniško progo Kočevje-Ljubljana, okupacijsko razmejitveno črto do Bučke in črto Dobrava (ob Krki, vzhodno od Šmarjete)-Novo mesto-Kočevski Rog-Kočevje. Znotraj tega prostora je odred po nalogu glavnega poveljstva večkrat prenašal težišče akcijske dejavnosti iz enega v drug predel. Tako se je od ustanovitve do sredine avgusta 1942 zadrževal v Suhi krajini, na obeh straneh Krke in na Rogu, ter v coni Dolenjskih Toplic; jeseni 1942 v treh predelih - pri Ljubljani, v Mirenski dolini in na širokem območju Soteske; pozimi 1942/43 na obeh straneh Mirenske doline, do okupacijske razmejitvene črte in spodnjega toka Krke ter v rajonu Brezove rebri; poleti 1943 med Čatežem, Mikronogom, reko Krko in dolenjsko železniško progo, nazadnje pa v Suhi krajini, na desni strani Krke, do Kočevja in Ribnice.

Na podlagi gradiva v tej knjigi lahko damo tudi naslednji številčni prikaz večjih vojaških akcij odreda:

Petnajstkrat je napadel sovražnikove kolone. V enem primeru je takšno kolono popolnoma razbil (Marinča vas), v štirih primerih uspešno zavrnil (Laze-Korinj, vas Mala gora, Kleč, Dobrnič), sedemkrat jih je zadrževal (Meniška vas, Poljane, Podturn, Zdenska vas, Lašče, Čatež, Vrhtrebnje), v treh primerih pa ni bil uspešen (Zagradec, Grmada-jugovzhodno od Dvora pri Žužemberku, Okrog-severno od Mirne).

Utrjene postojanke je napadel osemkrat. Samostojno je nastopil štirikrat (Sv. Anton pri Zdenski vasi, Žužemberk 1942, Videm-Dobropolje, Žvirče), prav tako je v akcijah brigad sodeloval štirikrat (Dob, Temenica, Šentrupert, Žužemberk 1943).

Na železniških progah je napravil 37 akcij, ki so skupaj povzročile 530 ur zastoja v prometu. Pri tem je iztiril 9 vlakov (Radohova vas, Breg pri Ribnici na Dolenjskem, Šentlovrenc, Gomila, Koblarji, po dvakrat pa Ložine in Birčna vas).

V spopadih z belo gardo je bil devetkrat uspešen (Bizovik, Dole, Javor, Pance, Kronovo, Otočec, Šmarjeta, Čatež, Ratje). Prav tolikokrat pa se je moral v spopadu z belogardisti umakniti. Poleg tega je v treh primerih preprečil vzpostavitev belogardistične postojanke (Sostro, Grič pri Mirni, Malkovec).

S plavogardisti se je spopadel štirikrat. Trikrat jih je ugnal (Družinska vas, Grčarice, Jelendol), enkrat pa jih je h[^]jal zaman (Kleevž).

Sovražnik je napadel odredov tabor sedemkrat (Rdeči kamen, Frata, Molnik, Pance, dvakrat Grič pri Kleevžu, Veliki Lipovec), enkrat pa je odred sodeloval pri izgonu Italijanov iz njihovega začasnega oporišča (Komolec).

Ko govorimo o vsebini in pomenu akcij Zapadnodolenjskega odreda, moramo upoštevati dvoje.

Prvo, daje bil odred teritorialna enota s trajnimi in občasnimi vojaškimi nalogami. Med stalne je vključeval napade na sovražnika, zlasti na belo in piavo gardo, ter rušenje prometnih zvez, predvsem železniških prog, med ostale pa sodelovanje v akcijah brigad na njegovem operativnem območju, posebna zavarovanja, in podobno.

Drugo, odred je imel tudi vrsto političnih nalog, ki so bile dostikrat važnejše od vojaških. Zavedal se je, da so odredi in brigade dve vrsti enot s posebnimi vojaškimi in političnimi nalogami. Pridobivanje novih borcev, organizirano politično delo s civilnim prebivalstvom, pomoč terenskim aktivistom, skrb za svoje in prav tako brigadne ranjence, zbiranje orožja in hrane tudi za manevrske enote, predvsem pa stremljenje, da ostane na svojem ozemlju tudi po odhodu brigad, je odred štel med svoje osnovne naloge. Zaradi svojih vrlin je kmalu postal in bil ves čas ena najpomembnejših moštvenih baz za udarne enote, ustanovljene v letu 1942.

Pri ocenjevanju odredove bojne zavzetosti naletimo, tako kot pri vseh drugih enotah, na obdobja večje ali manjše dejavnosti, pa tudi čas pasivnosti. Tako je dosegel velike uspehe zlasti v prvih šestih tednih svojega obstoja, ko je štel okrog 465 oboroženih. Tudi v decembru 1942 je bil primerno vojaško zavzet, kljub temu daje imel samo dve četi. Občutno manj dejaven pa je bil v prvih mesecih leta 1943, čeprav je takrat imel nekaj časa celo štiri čete. Tako vidimo, da njegova bojna dejavnost ni bila vselej odvisna od številčne moči in oborožitve. Vzroke, ki so na to vplivali, smo na kratko že omenili. K temu pa moramo pristaviti še eno pomembno dejstvo: tudi v času nezadostne vojaške dejavnosti je bil odred vselej politično zelo delaven in uspešen.

Tako je začrtal svojo pot Zapadnodolenjski odred, ena najpomembnejših partizanskih enot na Dolenjskem.

Vse bogate izkušnje so odredovci z dnem kapitulacije Italije začeli uporabljati v polni meri. Nenehno in povsod so pridobivali nove borce, jih oboroževali in takoj vključevali v svoje čete. Brez oddiha so razoroževali italijansko vojsko in razganjali belogardiste, ki so se hoteli okoristiti z okupatorjevo kapitulacijo ter organizirati pristop k Nemcem.

Samo v petih dneh vsestransko zagnanega delovanja so se vse tri čete odreda, med premikanjem po Kočevskem in Suhi krajini, razvile v štiri številčno močne, dobro organizirane in oborožene bataljone, ki jim je 14. septembra 1943 glavni štab NOV in PO Slovenije določil novo vsebino dela, obliko in ime Deveta slovenska narodnoosvobodilna brigada ter le-to vkijučil v 18. divizijo.

Tako kot 8. in 10. je tudi 9. brigada 18. divizije nastala iz naslednjih vzrokov in razmer:

Narodnoosvobodilna vojska Slovenije, aktivisti OF, člani VOS, Narodne zaščite in drugi so od 8. do 12. septembra 1943 razorožili večino italijanskih vojakov, ki so bili v Ljubljanski pokrajini. To velikansko količino vojaškega materiala so tudi varno spravili.

Hkrati z materialno krepitvijo partizanske vojske je uspešno potekala tudi splošna mobilizacija v NOV. Pri tem so največ uspeha imeli v belokranjskem, novomeškem, kočevskem in ribniškem okrožju. Na območju zadnjih dveh se je v tistih dneh zadrževal tudi Zapadnodolenjski odred.

V splošni težnji po ustanavljanju manevrskih enot, kakršne so vse bolj zahtevale bodoče vojaške operacije, so okrepili že obstoječe, zatem pa ustanovili nove brigade 14. in 15. divizije. Ko sta tako bili ti dve diviziji, glede na moštvo in oborožitev, že povsem izpopolnjeni, so razmere narekovale in dovoljevale ustanovitev še ene, 18. divizije.

Zapadnodolenjski odred je v času oblikovanja novih brigad izpolnjeval vse pogoje premične enote. V mesecih predtem je dokazal potrebne bojne vrline in politično zrelost, bilje številčno in v orožju dovolj močan, zelo pomembna pa je bila tudi njegova kadrovska sestava. Več kot četrtnina njegovih borcev je prehodila že dolgo partizansko pot, bila v številnih akcijah proti okupatorjem in vojakom ter proti beli in plavi gardi, znala je politično zrelo nastopati pri civilnem prebivalstvu in je medsebojno tovarišstvo utrčila v težkih dneh.

Čeprav zaradi velike časovne odmaknjenosti in skromnega arhivskega gradiva iz dni obstoja in delovanja Zapadnodolenjskega odreda podatki niso popolni, je bilo med pisanjem monografije o njem vendarle možno zbrati podatke za 830 bork in borcev, ki so, krajši ali daljši čas, bili v njegovih vrstah. Od teh jih je, po doslej urejenem pregledu, padlo 210. Od tistih, ki so vanj prišli jeseni 1942 in v njem ostali do kapitulacije Italije, pa se jih je samo 25 vključilo v 9. brigado 18. divizije. Vse to priča o nenehnem in močnem naraščanju in upadanju števila njegovih borcev, o njihovi uspešni mobilizacijski dejavnosti in zlasti o velikem deležu k osvoboditvi.

S ponosom lahko zapiše Zapadnodolenjski odred v svojo monografijo, da so bili v njem Jože Boldan-Silni, Albin Grajzer, Ivan Hrovat-Žan, Albert Jakopič-K[^]rtimir, Mirko Jerman, Ivan Kovačič-Efenka, Albina Mali (Hočevan), Dušan Remih-Duško, Vinko Robek in Jože Slak-Silvo, ki so za sluzeno prejeli red narodnega heroja.

Med tistimi, ki so kdajkoli bili v sestavi odreda, jih je okrog 90 prejelo »Partizansko spomenico 1941«.

V povojnih letih je 11 nekdanjih partizanov, ki so si svojo vojaško, politično in moralno podobo oblikovali tudi v Zapadnodolenjskem odredu, doseglo čin generala Jugoslovanske ljudske armade.

Namesto vznesenih besed pohvale borcem Zapadnodolenjskega odreda povejmo za konec še tole: Vse, kar je v tej knjigi zbrano in povedano, je le skromen del dokazil, k[^]j so partizani te pomembne narodnoosvobodilne enote dali svoji domovini. In če to potrjuje, da so majhni ljudje delali v osvobodilni vojni velike stvari, je povedano prav vse.

Še tako natančen raziskovalec, ki bi se znova lotil preučevanja gradiva o Zapadnodolenjskem odredu in njegovih borcih, pa ne bo nikoli mogel odkriti vseh skromnih junakov in ne izmeriti naporov tihih, do skrajnosti požrtvovalnih udeležencev odredove bojne poti. Vsem tem v zahvalo je posvečena ta knjiga.

Seznam odredovcev

- Abram Vera, 1922, Ljubljana
 Abulnar Stane, 1923, N. gora
 Adlešič Peter, 1920, Tribuče, 11982
 Alič Franc-Čiro, 1910, Notranje Gorice
 Alič Ljubo, Ljubljana, t
 Ambrožič Franc-Frario, 1902, Jesenice, 11962
 Ambrožič Majjana-Meri, 1924, Zagradec
 Amf Franc-Frenk, 1918, Breška vas
 Anderlič Franc, 1923, Drečji vrh
 Andoljšek Franc, Struge
 Anžur Anton-Bernard, Podmolnik, t
 Arko Franc-Rado, 1922, Zapotok
 Avbar Ivan, 1924, Dalnji Vrh
- Bale Franc, 1922, Zapotok
 Bartolj Slavko-Slavko, 1916, Dolenja Straža
 Bele Alojz-Tičko, 1918, Dolenjske Toplice
 Benedik Ivan-Matiček, 1923, Ljubljana
 Benkovič Danica
 Berčič Miha-Maks, 1911, Sostro, 11972
 Berus Franc-Alojz, 1919
 Bevk Franc, 1905, Beli Grič
 Bizjak Aleksander-Gustelj, 1924, Rakovnik pri Sentrupertu
 Bizjak Alojz-Luka, 1912, Krško
 Bizjak Anton-Rafal, 1921, Rakla
 Bizjak Ivan, Dolga vas, 11977
 Bizjak Silvester, 1925, Krško
 Bizjak Stane-Kosta, 1921, Brezovica
- Blatnik Janez-Hanz, 1911, Nemčija
 Blažič Alojz-Blažič, 1917, Podpeč
 Bobnar Franc-Gedžo, Zgornji Kašelj, 11968
 Boc Franc-Tozo, 1924, Grosuplje
 Bokavšek Ladislav-Maijan, 1925, Snebeje, t
 Boldan Jože-Silni, 1915, Višnje
 Bovcon Boris-Čiko, 1923, Ljubljana
 Božič Franc, 1923, Kostanjevica
 Bračič dr. Vladimir-Mirko, 1919, Cirkulane
 Bradač Albin-Rudi, 1920, Novo mesto
 Bradač Avgust-Gustelj, 1905, Podhosta
 Bradač Franc-Boštjan, 1907, Podhosta
 Bradač Jože-Jurko, 1918, Loška vas
 Bradač Jože-Miha, 1917, Loška vas
 Bradač Jože-Pepe, 1922, Rapljevo
 Brajnik Štefka, 1921, Senožec, 11978
 Bregar Jože-Koko, 1922, Znojile pri Krki
 Brinovec Franc, 1916, Gradišče
 Bulc Franjo-K^jetan, 1901, Sentrupert, 11979
 Bulc Stane-Rintentin, 1924, Mirna
 Burgar Rudi-Maks, 1919, Šmihel pri Novem mestu
 Burgar Silva, 1926, Novo mesto
- Burger Maks-Maks, 1924, Ljubljana
 Buija Janez-Svarun, 1913, Gabrovka, 11979
 Butala Ivan, 1923, Petrova vas
 Butala Milan-Felko, 1925, Trstenik, 11949
- Cesar Franc-Čort, 1911, Orkljevec
 Cigler Drago, 1921, Novo mesto
 Cimerman Ivan-Micko, 1924, Ljubljana
- Čerček Peter-Pero, 1907, Mokronog
 Čeme Jože, 1919, Zagorica
 Čeme Karel-Žan, 1904, Dobruye
 Čeme Stanislav, 1913, Zagorica, 11971
 Čemiler Jože-Dimež, 1915
- Defar Branko-Striček, 1920, Višr\ja gora
 Dolčič Emil-Emil, 1920, Zdobrova
 Dolenc dr. Milan-Milan, 1907, Buzet
 Dolenc Franc-Frenk, 1914, Sentrupert
 Dovjak Franc-Maijan, 1916, Dunaj
 Draksler Jože-Povhič, 1925, Gornji Dolič
 Drašler Tone-Jurič, 1914, Trebnje
 Drglin Anton-Toni, 1919, Podlipoglav
 Drnovšek Lipe-Lipe, 1922, Zagojje
 Dular Zdenko, 1922, Vavta vas
 Dule Viktor

- Erčulj Vinko, 1913, Podgora
Eijavec Alojz-Pastir, 1921, Trebnje
Eržen Jože, 1921, Vrh pri Trebelnem
- Fabjan Drago-P[^]jk, 1915, Višnja gora
Fabjan Milka-Olga, 1924, Podturn
Fajdiga Franc-Zelen, 1925, Kočevje
Fagdiga Slavka, 1926, Kočevje
Farčnik Avgust-Sandi, 1911, Stopnik
Ferbežar Jože, 1915, Bosljiva Loka, 11980
Ferbežar Slavko, 1924, Geroovo
Ferfila Ignac-Nace, 1909, Senožeče, t1952
Ferlež Ivan-Milan, Švejk, 1920, Zalog, 11983
Ferlež Ivan-Orel
Fink Anton-Ante, 1918, Podhosta
Fink Jože, 1912, Podturn
Fink Jože, 1922, Obrh
Fister Stane-Jur, 1915, Naklo
Fon Jože-Joso, 1909, Kobarid
Forte Karel-Marko, Trbovce
- Gabrijel Mirko, 1922, Sevnica, 11970
Gačnik Franc, 1925, Mokronog, 11946
Gazvoda Srečko, 1928, Kočevje, t
Glavič Jaka, 1922, Jama pri Dvoru
Glavič Stanko-Pekič, 1920, Žvirče
Gliha Franc, 1914, Novo mesto
Golc Edi-Švigelj, 1922, Vransko
Golob Franc-Januš, 1913, Virmaše, 11981
Golob Jakob-Jaka, 1907, Rače, t
Golob Jože-Edi, 1923, Prapreče
Golob Ludvik, 1921, Mirna
Golob Martin-Tinč, 1925, Borovak pri Polšniku
Golob Pavel, 1917, Borovak pri Polšniku
- Gorenc Alojz, 1913, Dolenjske Toplice
Gorinšek Stane-Sašo, 1924, Zagradec
Gornik Gojko-Iztok, 1925, Ljubljana
Gorše Alojz, 1906, Zajčji vrh
Gorše Mirko, Dolenja vas
Goršič Ivan-Maks, 1920, Kočevje
Gosenar Jože, 1926, Cerov Log
Grabnar Aleksander, 1920, Roje pri Trebelnem
Grabnar Jože-Sular, 1923, Dolenjske Toplice
Gracar Albin, 1926, Gradenc
Gracar Anton-Gracar, 1923, Ravnik
Grahek Branko, Mokronog, t
Grasič Srečko-Srečko, 1923, Maribor
Grčar Alojz-Mitja Štajerc, 1913, Trbovlje, 11980
Grebenc Ivan-Džuro, 1921, Opalkovo
Gregorič Tone-Jakec, 1923, Stranska vas
Gril Janez-Ilja, 1921, Dobindol
Grmek Jože-Jelen, 1922, Strahomer
Groznič Franc-Miklavž, 1923, Železno
Grus Karel-Nero, 1917, Bitnje
- Habič Alojz-Ge, 1910, Javor
Habič Jože-Malnski, 1915, Pollje, t
Hajek Nada, 1920, Sela
Henigman Franc-Primož, 1918, Dolenjske Toplice
Henigman Pavel-Savo, 1906, Dolenjske Toplice, 11982
Hlede Alojz-Lojze, 1908, Novo mesto
Hočevar Hermina-Mimi, 1922, Brestanica, t
Hočevar Majjan-Murat, 1920, Ježica, 11983
Hočevar Stane, 1919, Zagradec, 11982
Hönn Rudi, 1915, Ljubljana
Horvat Franc-Pavličkov, 1912, Reber
Hrastar Jože, 1919, Brusnice
Hrastar Tone-Kuzma, Stara gora
- Hren Anton, 1926, Jelševce
Hren Vinko, 1923, Kočevje
Hribar Jakob-Potepe, 1912, Zgornji Tuhinj
Hribar Jože-Milutin, 1911, Zgornji Tuhinj
Hribar Stane, 1924, Prelesje
Hrovat Franc, 1912, Reber
Hrovat Ivan, 1922, Regrča vas
Hrovat Ivan-Žan, 1915, Cleveland, ZDA, t
Hrovat Silvo-Silvo, 1924, Cerknica
- Igličar Franc-Branko, 1905, Južna Amerika
Ujaš Janez, 1923, Dole
Iskra Štefan-Slavc, 1910, Ajdovec
Ivančič Alojz-Žvane, 1910, Kočevje
- Jager Alojz-Kruhar, 1925, Orle
Jager Majjan-Ris, 1923, Ljubljana
Jakopič Albert-K[^]jtimir, 1914, Ljubljana
Jakopin Adolf, 1924, Planina
Jakopin Angela, 1924, Gorenja vas pri Mimi
Jakopin Ivan, 1923, Gorenja vas pri Mimi
Jakopin Jože-Ježek, 1926, Gorenja vas pri Mimi
Jakopin Tone-Jaka, 1923, Celje
Jakoš Viktor-Borut, 1922, Sostro
Janež Jože-Pepe, 1923, Ljubljana
Janežič Savo, 1922, Ljubljana
Javornik Ivo-Drago, 1921, Ljubljana
Javornik Joža-Lojzka, 1922, Krško
Jazbinšek Jože-Joco, 1903, Budimpešta
Jelenc Ivan, 1917, Šalka vas
Jerič Franc, 1905, Mokronog, t
Jerič Mirko-Mirko, 1924, Tihaboj, 11979
Jerič Vid-Druhi, 1920, Tihaboj
Jerih Zofka-Cukrček, 1924, Mihovo, 11967
Jerkič Branko, 1925, Dobravlje

- Jerman Jože-Albin, 1922, Trstenik, 11978
- Jerman Mirko-Mirko, 1912, Šr[^]area
- Jerman Vinko, 1924, Pravice
- Jeršin Anton-Tone, 1921, Račje selo
- Jeršin Jože-Kragulj, 1917, Račje selo.
- Jevnikar Alojz, 1909, Mokronog, t
- Jordan Jožica-Tatjana, 1924, Dolga Raka
- Jordan Slavka-Stana, 1927, Dolga Raka
- Jožef Alojz-Muc, 1923, Herirva vas
- Jurčič Ciril, 1922, Muhava
- Jurčič Metod, 1922, Muhava
- Kamninar Ivan-Matiček, 1909, Lavrica, 11955
- Kastelic Anton, 1905, Kočevje
- Kastelic Frane-Matija, 1916, Velika Loka, 11971
- Kastelic Franjo-Džon. 1921, Trbovlje, t
- Kavčič Hinko-Hinko, 1912, Predstruge
- Kavčič Metod, t
- Kersnič Vinko-Vojko, 1924, Hrovača
- Keršič Pavle-Ježek, 1921, Ljubljana, 11981
- Kešlin Stane, 1922, Žužemberk
- Kladivar Ludvik-Bibi, 1924, Zagorje
- Klančar Mirko-Sandi, 1923, Ljubljana
- Klaus Ivan-Miloš, 1918, Veliki Osolnik
- Klun Janez-Jakl, Gorervja vas
- Klun Jože-Pavle, 1924, Gorenja vas
- Kocjan Lado-Polde, 1925, Brezovica pri Mimi
- Kocjancič Anton-Tone, 1922, Ljubljana
- Kocjancič Franc-Rus, 1919, Zagradišče
- Kocjancič Janez-Stojan, 1925, Ljubljana
- Kocmur Miha-Miško, 1920, Ljubljana
- Kokalj Stane-Janez, 1923, Ljubljana
- Kolenc Edvard-Blaž, 1904, Brezovica
- Kolenc Franc, 1915, Beli grič, 11979
- Kolenc Jože-Kolenc, 1917, Dolerye Ponikve
- Kolenc Stane, 1921, Rodine pri Trebnjem
- Kolenc Venčeslav-Vencelj, 1918, Ribnica
- Komavli Valentina-Dora, 1920, Ptuj
- Kompare Nande-Ivan, 1908, Zalog, 11983
- Koncut Rudi-Hrast, 1903, Škrljevo-Gorica
- Končan Anton-Lipe, 1923, Ljubljana, 11980
- Kopina Avgust, 1911, Družinska vas
- Koporc Ivan-Janezek, 1924, Smaver
- Koračin Jože-Činki, 1925, Mokronog
- Korbar Franc-Franček, 1927, Ljubljana
- Korec Miro
- Korelc Pavel-Tarzan, 1923, Ostrožnik
- Korošec Maks, 1922, Stožice, 11971
- Koršič Milan, 1922, Kočevje
- Kos Martin-Martinov, 1914, Srednje Gameljne
- Kosec Mirko, 1928, Kočevje
- Košir Alojz, 1915, Dolenja Straža
- Košir Božo, 1913, Novo mesto
- Košir Ivan-Ris, 1922, Ljubljana
- Košir Pavla-Luša, 1914, Gorica
- Koštal Jože, 1914, Grosuplje
- Kotar Franc, 1924, Vrhtrebrvje
- Kotar Rudi, Gabrovka
- Kovač Rado, 1919, Žalec
- Kovač Štefan-Štefe, 1919, Vavta vas
- Kovačič Ivan-Efenka, 1921, Podboršt, 11963
- Kozole Roman, 1924, Trstenik
- Kožamelj Anton, 1920, Gabrovka
- Kožamelj Franc-Dimče, 1918, Gabrovka
- Kožar Angela, 1914, Koroška Bela
- Kožar Jože-Pepe, Tuijak, t
- Koželj Jože-Gams, 1924, Rاندul
- Koželj Jože-Srečko, 1925, Mevče, t
- Krajnik Janez-Dušan, 1923, Ljubljana
- Kramar Ivan-Ge, 1915, Barenton, ZDA, t 1977
- Kramžar Anton-Trk[^]j, 1920, Gabrovka, 11966
- Kraševac Anton, 1922, Jelše
- Kraševac Velimir-Igor, 1922, Ljubljana
- Krašovec Adolf-Dolfe, 1921, Gabska gora
- Krašovec Rudolf-Rudi, 1924, Bučka
- Kravos Vlado-Lado, Ljubljana
- Kregar Avgust-Dušan, 1889, Ljubljana
- Kremenšek Franc-Goba, 1920, Škofije
- Kren Franc-Cenko, 1915, Vavta vas
- Krese Anton-Tonček, 1924, Bognéča vas
- Krese Rozika
- Krevs Janez-Micko, 1915, Cerovec
- Kreže Pavel, 1927, Trbovlje
- Krištof Stane-Gangster, 1924, Mirna
- Križanovskij Oleg-Igor, 1923, Ljubljana
- Križman Franc-Frenk, 1916, Rapljevo
- Križman Jože-Lado, 1926, Ljubljana
- Kumše Franc-Stamenko, 1903, Matena, 11982
- Kunaver Drago-Drago, 1920, Savlje, 11981
- Kušar Miha-Mihač, 1920, Šentpavel
- Kužnik Jože-Borut, 1907, Stična, 11984
- Lah Alojz-Mirko, 1913, Sevnica
- Lah Milan-Ivo, 1913, Lož
- Lampe Franc-Francelj, 1913, Roč pri Buzetu
- Lampič Minka-Nataša, 1925, Šteparja vas

- Lap Martin, 1917, Bistrica pri Mokronogu
- Lavrenčič Vili-Sergej, 1906, Ljubljana
- Lavrič Ivan, 1917, Prečna
- Legan Franc, 1908, Stavča vas
- Lenarčič Marjan-Tomo, 1922, Ljubljana
- Lenič Alojz-Mile, 1925, Pavla vas
- Lenič Franc, Pavla vas, t
- Lesjak Jože, t
- Leskovec Dušan-Sergej, 1927, Ljubljana
- Logar Angela-Ela, 1924, Hrastnik
- Logar Ivan, 1922, Uršna sela
- Logar Jože-Slovan, 1921, Zagreb
- Lotrič Hinko-Hine, 11983
- Lovše Andrej-Miloš, 1910, Zgornji Kašelj
- Lovše Terez^a-Urša, 1913, Sostro
- Ložar Anton-Murat, 1924, Snebejje
- Lukšič Jože-Škul, 1923, Spodnje Vodale
- Lužar Franc, 1914, Mirna peč
- Mahne Stane-Jože, 1922, Materija
- Majcen Ivan-Jovo, 1918, Pre-rad pri Ptujju
- Majcen Nace-Taras, 1919, Mokronog
- Majcen Stane-Gripi, 1920, Tržišče
- M^ajer Ludvik-Dušan, 1921, Kočevje
- M^ajetič Marya-Marya, 1922, Ljubljana
- Majnik Ivan-Sokol, Novo mesto
- Malešič Franc-Štefan, 1921, Gorenja vas pri Ribnici
- Maležič Matija-Ciril, 1916, Gorenja vas pri Ribnici
- Mali Albinca, 1925, Vinica
- Malnar Jože, 1924, Osilnica
- Malnar Lojze, 1921, Osilnica
- Malnarič Jože-Križevski, 1917, Podbočje
- Marinček Danica-Urška, 1916, Pula
- Marinšek Dušan-Silni, 1920, Ljubljana
- Marinšek Leopold-Mišo, 1924, Šmajje-Sap
- Markovič Milka-Olga, 1924, Podturn
- Marolt Franc-Dane, Gorenja vas pri Ribnici
- Matičič Majjan, 1924, Dol. vas
- Maurin Peter-Maurin, 1922, Gorerya Podgora
- Mazzoni Rūdi, 1921, Kočevje
- Mede Jože-Janez, 1924, Jurka vas
- Medic Franc-Luka, 1903, Vederina
- Medved Franc, 1919, Brezovo
- Medved Ivan-Milan, 1916, Mačkovec pod Trško goro
- Meglen Metka-Vida, 1925, Struge
- Megušar Milan-Borut, 1917, Šmajje-Sap
- Mejač Jože-Fifi, 1914, Ljubljana
- Mermolja Tatjana, Gorica-Italya
- Mesojedec Anton-Peter, 1919, Praproče pri Gorenji Straži
- Mesojedec Franc-Ilya, 1920, Kočevje, t 1984
- Mesojednik Franc, 1911, Dolenje laknice
- Mevželj Niko-Niko, 1921, Mokronog, 11973
- Mide Franjo, 1924, Stari Log, 11980
- Mihelič Franc-Cigo, 1920, Ljubljana
- Mihelič Milica-Breda, Ljubljana
- Mikec Alfonz-Niko, 1911, Trst
- Mikec Ivan-Mitja, 1922, Šentrupert
- Miklavčič Anton-Tone, 1910, Krka
- Miklavčič Franc-Floijan, 1921, Ljubljana
- Miklič Franc-Franc, 1918, Cesta, 11979
- Mikulič Jože-Klaudij, 1920, Dolga vas
- Mirtič Lojzka-Sonja, 1925, Dolenja vas
- Mišmaš Ignac, 1921, Ambrus
- Mladič Bogomir, 1933, Ljubljana
- Mladič Stane-Bogo, 1907, Žužemberk
- Mlakar Anton-Tone, Goriška vas, t
- Mojšker Franc-Frenk, 1920, Bizovik, 11948
- Mojšker Jakob, 1918, Bizovik
- Mojšker Marija-Mici, 1923, Bizovik
- Mole Lado-Nane, 1921, Mokronog, 11973
- Morelj dr. Majjan-Jesenovc, 1914,t
- Može Anton, 1924, Gorenje Kamence
- Može Tone, 1906, Jesenice
- Možina Leopold-Polde, 1911, Zabrdje
- Mrak Marko-Luka
- Mrgole Alojz-Lojze, 1923, Tomažja vas
- Muhar Zdenko-Zdene, 1926, Dravlje
- Muhič Stanko
- Müller R^ajko-Zeko, 1922, Rače
- Murgelj Franc, 1923, Dolenje Karteljevo, 11972
- Murn Alojz-Terenc, 1920, Podturn pri Dolenjskih Toplicah
- Murn Avgust-Johan, 1921, Obrh
- Murn Franc-Zvone, 1914, Podturn pri Dolenjskih Toplicah
- Murn Jože-Pero, Podturn pri Dolenjskih Toplicah, 11955
- Nose Jože-Tone Špan, 1908, Kompolje
- Novak dr. Franc-Luka, 1908, Kranj
- Novak Jože-Miha, 1913, Mali Korinj, 11970
- Novak Rudi, 1926, Mahovnik
- Novak Tone, 1920, Mala vas
- Novina Franc-Zelen, 1901, Podhosta
- Novina France, 1912, Podturn pri Dolenjskih Toplicah
- Novina Ivan-Tomo, Podturn pri Dolenjskih Toplicah
- Obersnel Avgust-Zdenko, 1915
- Obersnel Majjana
- Oberstar Olga

Oblak Franc-Drejče, Vevče, t
Obštetar Alojz-Jumbo, 1918,
Čelevec
Ocvirk Vasily-Vasja, 1920,
Medvode
Okoren Alojz-Janez, 1924, Lu-
če
Okroglič Rafko, 1913
Omahen Lovro-Orlov, 1898,
Zgorr\ja Besnica, 11980
Oražem Ludvik-Ljubo, 1925,
Mali Log
Orešek Miha-Miha, 1911,
Srednje Game\jne
Osredkar Karel-Dimež, 1910,
Ljubljana
Oven Janko-Milče, 1925, Mo-
ravška gora
Ožbolt Marija, 1919, Cvibelj

Padovac Jože-Čmi, 1926, Li-
povec
P^jk Franc-Zelen, 1922, Ljub-
ljana
Pakiž Odon-Koki, 1923, Ljub-
ljana
Palčič Lojze, 1920, Stari trg pri
Ložu
Pančuh Maks
Papež Jože-Džon, 1923, Boš-
tanj pri Sevnici
Papež Mirko, 1918, Hrib
Papež Vili, 1916, Veliko Lipeje
Paternoster Andrej-Niko,
1905, Fužine
Peciga Jože-Metod, 1911,
Obrh
Peče Alojz-Iztok, 1924, Slo-
venj Gradec
Peček Stane, 1899
Pečjak Stane, 1918, Visejec
Pečnik Peter, 1924, Bizeljsko
Pelko Anton-V ine
Pelko Floijan-Cvetko, 1913,
Podturn pri Dolenjskih
Toplicah
Pelko Mary a-C veta, 1926,
Volčji potok
Perger Tatjana-Maijanca,
1919, Žalec, 11953
Perko Franc, Zdenska vas
Perko Stane, 1911, Zdenska
vas
Pernek Ivan-Var\ja, 1902,
Gruškovje
Pemišek Fani-Ferči, 1927,
Pod boršt

Perovšek Franc-Lado Krčan,
1922, Šmajje-Sap
Perovšek Janez-Pelko, 1921,
Šmajje-Sap
Peršič Bogomir-Marko Do-
lje, 1914, Nogaredo - Itali-
ja
Peršič Zorka-Bara, 1914, Ki-
lovče
Peskar Nežka, 1919, Podturn
pri Dolenjskih Toplicah
Petač Vinko-Vinko, 1925, Za-
log
Petje Franc, 1923, Moravska
gora, 11977
Petje Ivan-Hosja, 1924, Kani-
žarica
Petrič Jože-Joco, 1919, Brš\jin
Picelj Feliks, Gorenje Polje
Picelj Ivan-Jon, 1913, Clevel-
land - ZDA, 11978
Pice\j Ivan-Muki, 1901, Pod-
turn pri Dolenj. Toplicah
Pirc Mirko-Miki, 1922, Žima-
rice
Pirc Vekoslav-Vito, 1923,
Ljubljana
Pirih Aleksander, 1922, Šent-
rupert
Pimovar Viktor-Zmago, 1897,
Velika Loka
Pižmoht Alojz-Šiftar, 1915,
Novo mesto
Planinšek Jože-Andrej, 1924,
Sela pri Dolenjskih Topli-
cah
Plantan Justi
Plantan Lado-Laci, 1920,
Ljubljana, t
Pleskovič Lojze, 1920, Bršljin
Pleval Franc-Joki, 1903, Ljub-
ljana
Plevnik Franc-Vojo, 1919.
Kamna gorica, 11981
Plevnik Jože-Pepe, 1923, Gor-
nje Selce
Plevnik Viljem, 1917, Trst -
Ital\ja
Plut Marija-Dunja, 1924, Žvir-
če
Podlogar Mira-Nataša, 1921
Podlunšek Stane, 1920, Hrast-
nik
Podržaj Jože-Pep, 1919, Gra-
diček
Pogačnik Avgust-Gustl, 1912,
Škofja Loka

Pogljajen Zalka-Marta, 1918,
Podturn pri Dolenjskih
Toplicah
Pohleven Karel-Drago, 1922,
Martinja vas
Poje Jaka-Jakec, 1922, Črni
potok
Potočar Jože, 1915, Velika
Bučna vas
Potokar Franc-Sokol, 1924,
Šmajjeta
Potrbin Franc, 1922, Moravče
Praznik Ignac-Branko, 1923,
Mačji dol
Prelesnik Ivan, Rudnik
Preželj Srečko, Novo mesto
Prijetelj Stane-Stanko, 1924,
Šentrupert
Prusnik Alojz-Lojz, 1910,
Ljubljana
Prusnik Anton-Gašper, 1921,
Podlipoglav
Puh Franci-Rob, 1919, Ljub-
ljana
Pureber Ivan, 1921, Žabja vas
Pustavrh Franc, 1926, V avta
vas
Puterle Hedvika, Kočevje

Radulović Branko-Branko,
1910, Sušak, 11983
R^jer Alojz-Miško, 1921,
Vrhpeč
R^jner Leopold, 1924, Desko-
va vas
Rakef Alojz-Urh, 1904, Trzin
Rakoše Alojz, 1925, Dolenja
Straža^
Rambos Štefan, 1919, Omsk -
SZ
Rapelj Rudi-Savo, 1916, Gab-
rovka
Ratajc Ciril-Janez, 1912, Troš-
čine
Ravber Stanko-Mirko, 1919,
Jurka vas
Ravnikar Aleksander-Sandi,
1923, Kamnje
Razpotnik Franc-Francišek,
1899, Rečica
Rebec Lovro, 1910, Trnje pri
Postojni
Redek Rudi, 1922, Krka,
11981
Remih Milan, 1923, Slovenska
vas, 11982

- Repič Jože, 1925
 Repovž Janko-Janko, 1920, Šentjanž
 Repše Zlatko-Čato, 1927, Bje-
 lovar
 Rifel Stane, 1924, Novo mesto
 Robek Ivan, 1916, Vinji vrh
 Robek Vinko, 1915, Vinji vrh
 Rogelj Slavko-Pavček, 1922, Mali Cimik
 Rojc Jože-Dulajiev, 1926, Žu-
 žemberk
 Romih Alojz, 1912, Polje pri Tržišču
 Romih Rihard-Riki, 1912, Trst - Italija
 Roter Zdenko-Zdenko, 1926, Ljubljana
 Rozman Viktor-Slavko, 1905, Ljubljana, 11966
 Ržen Stanko, 1924, Vrh nad Mokronogom, 11981
- Sabadin Vilko Matija, 1919, Sv. Anton pri Kopru
 Saje Franc, 1907, Dolenje Ka-
 menje
 Ssge Franc-Franček, 1921, Podgora
 Ssge Franc-Sine, 1923, Mirna peč
 Saje Jože-Iztok, 1920, Mirna peč
 S'jevic Mara, 1916, Kandija
 Sedlar Dolfi-Dolfi, 1920, Šentrupert
 Sešek Anton-Ante, 1898, Podgora pri Gorici
 Simončič Franc-Maks, 1924, Brinje
 Skubic Stanislav-Korošec, 1916, Mala Kostreznica
 Skušek Slavko, 1925, Gornji Lakenc
 Sladič Tone-Švrk, 1906, Trbovce
 Slak Anton, 1908, Zabukovje
 Slak Franc-Milan, 1907, Gornji Globodol
 Slak Rudi-Slaki, 1923, Dobruška vas
 Slapničar Jože-Još, 1908, Višnja gora
 Sluga Viktorija Vika, 1910, Spodnji Kašelj
 Smerne Franc-Miklavž, 1923, Obrije
- Smodič Dominik, 1923, Trbovce
 Smole Franc-Franček, 1920, Čužnja vas
 Smolič Lovrenc, 1915, Dolenja Straža
 Smrekar Alojz-Mali, 1920, Goriška gora
 Smrekar Ludvik-Ludvik Zupanc, 1918, Podlipoglav, 11982
 Smrke Franc-Još, 1899, Brezovščica
 Snoj Jože-Piki, 1925, Ljubljana
 Snoj Rudolf-Ciril, 1924, Snebeje, 11982
 Soctia Ivan-Mišo, 1926, Bohinj
 Sotlar Franc-Pavijan
 Sotlar Marija-Vida, 1923
 Sotlar Traudi-Mira, 1927, Ra-
 tež
 Starič Vinko, 1920, Cikava
 Stepančič Zlatko-Drago, 1923, Maribor
 Strah Josip-Osip
 Strajner Ivan-Pogum, 1924, Hudeje
 Strsuner Rafael-Rafal, 1922, Hudeje
 Strašek Ivo-Stegnar, 1921, Ljubljana
 Strašek Stanko, 1922, Ljubljana
 Strniša Anton-Kostja, 1920, Dolenjske Toplice
 Svetek Dušan-Dolinar, 1920, Ljubljana
- Šajnič Jože-Jožko, 1923, Podgora
 Sali Emo, 1917, Vavta vas, 11980
 Šalohar Janez-Peter, 1921; Dolž
 Savelj Marta, 1917, Ribnica
 Šenica Alojz, 1906, Suhor
 Šenica Anton, 1903, Meniška vas
 Šenica Anton-Emil, 1907, Suhor
 Šenica Jože-Gašper, 1912, Meniška vas
 Šenica Srečko, 1925, Kočevje
 Šenica Stane, 1919, Obrh
 Šenica Viktor-Joso, 1910, Obrh
- Šercar Jože, 1923, Bosljiva Loka
 Šercelj Jože-Lipe, 1922, Podhosta
 Šercer Jože, 1904, Osilnica
 Šetinc Martin-Tine, 1910, Šentlenart
 Šilih Niko-Niko, Boris Nikič, 1919, Trebnje, t 1984
 Šimnovc Viktor-Lev, 1930, Ljubljana
 Šircelj Ivo-Tine, 1921, Zadvor
 Škinder Franc, 1926, Stranska vas
 Škraba Rado-Gorazd, 1921, Črna vas
 Škruba Ludvik
 Škufca Jože-Martin
 Škvarča Franc, 1908, Medvodce, 11983
 Šlamberger Viljem-Brkič, 1910, Ljubljana
 ŠmEgdek Jože-Pepe, 1921, Potok
 Šmuc Adolf-Rado, J 913, Cle-
 veland - ZDA
 Šoba Franc, 1915, Uršna sela
 Šoba Franc-Iztok, 1922, Ravne
 Šobar Ivan, 1920, Dolenjske Toplice
 Šonc Mirko-Slovan, 1917, TomEg
 Špan Aleksander-Bine, 1923, Ljubljana
 Špelič Franc, 1927, Šmaver
 Šporar Franc-Frarjjo, 1911, Herir'ja vas
 Springer Franc, 1925, Dolenja Straža
 Štefančič Ladislav-Edi, 1913, Ljubljana
 Štembal Marya-Micka, 1919, Tomačevo
 Štimec Anton-Tonček, 1921, Osilnica
 Štrumbelj Franc-Hasan, 1920, Tomišelj
 Šuštersič Anton-Tine Železnik, 1903, Ljubljana, 11984
 Šuštersič Janez, 1908, Žužemberk, 11966
 Šuštersič Tone, 1926, Raka
 Švab Anton, 1925, Bosljiva Loka
 Švara Dušan-Dule, 1918, Rakitnik

- Tekavec Filip-Gašper, Ribnica, 11983
- Teropšič Alojz, 1918, Herinja vas, 11984
- Todori Janez, 1916, Brezovica pri Ljubljani
- Tomažič Jože, 1923, Zagrad
- Tomažič Maks-Milan, 1920, Ljubljana
- Tominc Milan-Milan, Šentrupert
- Tori Ivan, 1921, Krmelj
- Tratar Ignac-Nace, 1907, Lepa Gorica
- Trlep Franc, Trebelno, 11948
- Trlep Franc-Medved, 1915, Orlaka
- Trpin Franc, Kočevje
- Trtnik Bogomir-Ljubo, 1925, Zadvor, 11982
- Trtnik-Oreh, 1892, Zadvor, 11947
- Turk Janez-Vane, 1913, Podhosta
- Turner Franci-Kostja, 1916, Ljubljana
- Tumher Anton-Tonček, 1926, Višnja gora
- Turšič Stane, 1921, Brezovica
- Tušar Stane, 1922, 11976
- Udovič Jože-Topsi, 1921, Novo mesto
- Ursyner Leopold-Leon, 1923, Hudeje
- Urana Jože-Branko, 1924, Draga
- Urbancič Rafael-Rafel, 1921, Kriška Reber
- Usar Miroslav-Vili, 1924, Celje
- Vandot Branko-Brane, 1918, Žužemberk
- Varšek Viktor-Vare, 1920, 11957
- Venišnik Milan-Milan Savine, 1919, Moziije, 11984
- Venturini Angel, 1909, Trst
- Verdenik Karel, 1905, Ptujška gora
- Veseli Anton, 1909, Bele Vode
- Vetrih Franjo-Uroš, 1908, Gradiška - Italija
- Vidic Jože, 1924, Zagradec, 11975
- Vidmar Božena-Ženka, 1924, Sedraž
- Vidmar Ciril, 1925, Gabrijele
- Vidmar Franc-Brko, 1910, Zagradec
- Vinkler Veri-Aleks
- Vipotnik Janez-Janez, 1917, Zagorje
- Virant Kostja-Samo, 1926, Dolenjske Toplice
- Vijent Ciril, 1922, Olševik
- Volk Jože-Volčič, 1922, Višnja gora
- Vošnjak Sergej, 1924, Ptuj
- Vovk Avgustin-Jurče, 1917, Makole, 11984
- Vovk Ciril-Bojan, 1919, Zafara
- Vrhovšek Franc-Čičerka, 1918, Šentlovrenc
- Vrščaj Stane, 1925, Čatež
- Vršnik Lojze, 1920, Rdeči Kal
- Zabukovec Franc, 1910, Podpeč, 11963
- Zakrajšek Lojze-Sašo, 1917, Studenec, 11983
- Zaletel Alojz, 1917, Lipovec
- Zaman Majjan, 1925, Hom
- Zamida Ludvik, 1918, Uršna sela
- Zapušek Marko-MEgski, 1906, Hrastnik
- Zavodnik Franc-Jon, 1914, Trebnja gorica
- Zavrl Ignac-Nace, 1924, Gabrovka
- Zgonc Anton-Vasja, 1914, Šentrupert
- Zgonc Tone-Gašper, Veliki Osolnik
- Zobec Anton, 1925, Dane
- Zorc Engelbert-Dušan, 1926, Kaplja vas
- Zorc Franc-Tomo, 1909, Krka
- Zorzut Leopold, 1913, Vadrjan
- Zupanc Ignac-Nace, 1922, Krka
- Zupančič Anton-Andrej, 1922, Podhosta
- Zupančič Anton-Tonček, 1908, Dalnji Vrh
- Zupančič Franc-Ludvik, 1901, Podhosta
- Zupančič Jože-Niko, 1922, Regrča vas
- Zupančič Leopold-Lev, 1924, Rdeči kal
- Zupančič Stane-Iztok, 1916, Radeče
- Žagar Anton-Čink, 1923, Novo mesto
- Žagar Franjo-Iztok, Ribnica
- Židan Stane-Stane, 1915, Zalog
- Žirovnik Vinko, 1922, Trbov
- Žitnik Avgust-Gustelj, 1917, Moravče pri Gabrovki
- Žitnik Majjan, 1920, Zagradec
- Žitnik Rajko-Dule, 1923, Ljubljana
- Žokalj Alojz-Džidži, 1918, Krška vas
- Žulič Franc, 1923, Dolenje Vrhpolje
- Žura Stane-Džuro, 1921, Novo mesto

Zbrala in sestavila:
Ivanka in Jože Lukšič
Ljubljana, m¹ja 1984

Padli

- Ambrož Franc-Ašev, Velike Češnjice, 1906-1943
 Andolšek Franc, Struge, 1925-1944
 Anzeljc Franc, Vrh pri Trebelnem, 1922-1944
 Anžlovar Alojz-Jamski, Bučna vas
 Avsec Jože-Čapajev, Bistrica, 1922-1944
- Bajer Tone-Šerif, Novo mesto, 1925-1945
 B,ijuk Stanko-Jure, -1944
 Bartok Pavel, Bistrica, 1911-1943
 Bevc Jože, Moravska gora, 1914-
 Biorghija Maks, Šentrupert, 1920-1943
 Bižal Dušan, Kočevje
 Blatnik Janez, Hinje, 1924-1944
 Blažič Jože, Mirna vas, 1926-1944
 Bojt Stane-Živko, Dobrava, 1913-1943
 Borštnar Robert-Rade, Gabrovka, 1918-1943
 Boštjancič Marlja-Olga, Ljubljana, 1921—
 Bricelj Janez, Bizovik, 1912-1944
 Brzin Alfonz, Puščava, 1927-1944
- Centa Jože-Miloš, Veliki Osolnik, 1905-1943
 Cesar Jože, Goriška vas, 1922-1944
 Cimerman Alojz, Marinča vas, 1921-1943
- Čož Jože, Vodice pri Gabrovki, 1923-1944
- Dečman Franc, Hambom, -1944
 Dobravc Helena, -1943
 Dombi Vladislav, Rudnik, 1926-1945
 Dorbež Ivan-Bojan, Postojna, 1915-1945
 Drčar Justina-Justi, Brezovica, 1923-1943
 Drufovka Jože-Git, Ljubljana, 1920-1944
 Dular Branko-Zdravko, Vavta vas, 1921-1942
 Dužu Karel
- Erbežnik Ivan, Gorenje Polje, 1913-1942
 Erbežnik Jože, Gorenje Polje, 1922-1942
 Erpe Ivan, Uršna sela, 1924-1944
- Ferkulj Vinko, Lipa, 1923-
 Fifolt Tone, Jurka vas, -1942
 Fink Franc, Krka
 Francka, V išnja gora
- Golob Alojz, Praproče, 1924-1943
 Golob Stanko, Borovak, 1921-1944
 Goršič Danijel, -1943
 Gospodaric Adolf-Ferdo, Gorenja vas, -1943
 Grabljevec Jože-Nov, Mačji dol, 1915-1943
 Grajzer Albin, Smlednik, 1922-1944
 Grbec Jože-Ge, N. mesto, -1944
 Grom Boris, -1943
 Gutman Ivan-Zan, Sv. Vrh, 1924-1942
- Habič Jože-Moker
 Hegler Karol, Struge
 Hočevan Anton, Vinji vrh, -1943
 Hostnik Alojz-Jovo, Gabrovka, 1910-1944
 Hostnik Ivan, Stara gora
- Ilc Ivan-Špan, Gorenja vas, 1913-1942
 Ilc Stane-Krištof, Gorenja vas, 1920-1944
 Intihar Ivan, Spodnje Vodale, -1942
 Ivanc Herman-Herman, Žukovo, 1923-1942
- Jaklič Tonček-Adam, Mala Slevica, -1943
 Jakopič Andrej-Hari, Jezica, 1919-1944
 Jamnikar Jože, Ljubljana, 1910-1943
 Jamšek Janez-Jure, Polje, 1923-
 Janc Franc, Trška gora, 1912-1943
 Janc Marica, Trška gora, 1927-1943
 Janežič Jože, Malkovec, -1944
 Janko, Sušice
 Jelenc Ivan-Ivko, Velike Lašče
 Jerman Tone, Troščine, 1918—
 Jurca Vinko-Ambrož, Javorje, 1919-1944
 Jurglič Aleksander, Puščava, 1924-1942
 Jurglič Darko, Prelesje, 1917-1943
 Jurkovič Mile-Džoli, Ljubljana, 1925-1944
- Kamin Anton, Velika Loka, 1914-1943

Keržič Ciril-Metod Cestnik,
 Ljubljana, 1910-1944
 Kešlin Branko, Žužemberk,
 1916-1944
 Knez Franc, Gorenja vas,
 1921-1943
 Kocjan Slavko, Dol. Lanknice
 Košak Ciril, Družinska vas,
 1918-
 Košir Julij, Bruna vas,
 1923-1943
 Kraševac Janez, Osrečje,
 1920-1943
 Krizman Franc, Spodnji La-
 kenc, 1926-1942
 Krmelj Miloš, Ljubljana,
 1921-1944
 Kukman Anton-Žorž, Otočec,
 1914-
 Kukman Franc, Gradnje,
 1922-1945
 Kunštek Alojz, Trbinc,
 1923-1944
 Kveder Zarko, Žalec,
 1914-1943

 Lampe Ferdo, Kočevje, -1944
 Lampret Franc, Črnomelj
 Lenart Alfonz-Fonze, Morav-
 ška gora, 1927-1944
 Lenart Stane, Moravska gora,
 1925-1943
 Lenič Janez-Rudar, Pavla
 vas, 1903-1944
 Lindič Alojz, Zagraška gora,
 1925-1942
 Lindič Franc, Martinja vas,
 1912-1944
 Longar Janez, Stranska vas,
 1913-
 Lovšin France-Jure, Gorenja
 vas, 1909-1945
 Lukek Rafael, Trebanjski vrh
 Lužar Maks, Mirna peč,
 1920-1943

 Majcen Franc, Mokronog,
 1924-1944
 Marincelj Jože-Žožo, Hrastje,
 1922-1944
 Marinček Tone, Češenik,
 1910-1943
 Markič Ervin, Polje, -1943
 Markovič Franc, Vrhek,
 1910-1945
 Marolt Stane-Ervin, Zadvor,
 1916-1944

 Medved Jože, Brezovo,
 1925-1943
 Mesojedec Anton, Česča vas,
 1922-1943
 Mesojedec Jože-Marjan,
 Praproče, 1922-1943
 Mesojednik Jakob, Dolenje
 Lanknice, 1915-1942
 Miklič Albin, Roje, 1925-1944
 Miklič Drago-Mesar, Gabrov-
 ka, 1919-1944
 Miklič Ivan, Maini, 1923-1945
 Miklič Jože, Cesta, 1922-1944
 Mirtič Miha, Gradenc,
 1916-1942
 Može Jože-Mongol, Gorenje
 Kamence, 1920-1944
 Mrvar Milan, Žužemberk,
 1920-1942

 Nahtigal Karel-Liče, Žužem-
 berk, 1904-1942

 Obšteter Anton, Čelevec,
 1921-1943
 Omerza Franc-Anže,
 1916-1944
 Omerza Viktor, Brestanica,
 1919-1944

 Papež Rudolf, Hinje,
 1924-1943
 Peče Aleksander Sašo, Birč-
 na vas, 1923-1943
 Pečjak Slavko, Visejec,
 1919-1942
 Pelko Jože, Malkovec,
 1925-1944
 Per Cveto, Novo mesto, 1925-
 Petje Stanko, Gabrovka,
 1923-1944
 Pevec Alojz, Praprotnica,
 1921-1942
 Pevec Stojan, Zagojje,
 1922-1943
 Piceli Franc-Frenk, Cleveland
 - ZDA, 1915-1942
 Picelj Viktor, Gorenje Polje,
 -1942
 Pižmoht Ivan, Hudeje,
 1913-1944
 Planinšek Jože, Grm,
 1920-1943
 Pleskovič Franc, Dolenje Ka-
 mence, 1920-1943
 Pleterski Alojz-Anže,
 1906-1945

 Plevnik Alojz, Podčetrtek,
 1924-1944
 Podlogar Jože, Brezovo,
 1896-1942
 Potočar Viktor, Trška gora,
 1920-1943
 Prijatelj Jože-Slobodan, Nem-
 ška vas, 1918-1943
 Pucelj Miha-Miha, Dobruška
 vas, 1909-1945

 Rački Adolf, Dolnja Briga,
 -1944
 Rehar Vinko-Cene, Mirna,
 -1943
 Remih Dušan-Duško, Šalka
 vas, 1922-1944
 Resnik Anton-Brdavs, Gabr-
 ska gora, 1915-1942
 Režek Jože, Okrog, 1922-1942
 Riko, -1944
 Robek Franc, Goriška vas,
 1922-1943
 Rodin Franc, Dolenji Vrh,
 1919-1943
 Rojc Slavko, Praproče, 1925-
 Rotar Avgust, 1923-1944
 Rozman Jože, Biška vas,
 1923-1944
 Rukše Janez, Gabrje,
 1900-1944
 Rupnik Milan, Vavta vas,
 1923-1944

 Sadar Ivan, Stranska vas,
 1924-1944
 Sadar Tone-Škupnikov, Krka,
 -1942
 Sapor Janez, Moravska gora,
 1919-1942
 Sever Anton, Zabukovje,
 1920-1942
 Siegel Stane, Zalog, -1943
 Simončič Alfonz-Fonzi, Bri-
 nje, 1921-1943
 Skubic Anton, Dolenji Vrh,
 1920-1942
 Skušek Vera, Mirna vas,
 1922-1944
 Slak Jože, Rihpovec,
 1920-1942
 Slak Jože-Silvo, Gorenji Vrh
 pri Dobrničju, 1902-1943
 Slapnik Justi, Kolovrat,
 1923-1944
 Slogar Milan, Žužemberk,
 1921-

- Smrke Ivan, Stara gora, -1943
 Strah Anton-Srp, Sostro, 1922-1942
 Strunar Vincenc-Vene, Škranjce, 1906-1945
 Stritar Karol, Kaplja vas, 1914-1942
 Stritar Rudolf, Kaplja vas, 1922-1943
 Strniša Drago-Fric, Dolenjske Toplice, 1918-1942
 Svetek Anton, Podlipoglav, 1920-1944
 Šabec Franc, Pivka, 1924-1945
 Šali Karel, Česča vas, 1915-1944
 Šepc Franc-Leon, Stara Gora, 1914-1942
 Šegan Martin, Laško, 1913-1942
 Šircelj Ivan, Prem, 1923-1944
 Škufca Anton, Malo Lipje, 1917-1943
 Škufca Jože-Marko, Malo Lipje, 1914-1943
 Škufca Tomaž-Gandi, Malo Lipje, 1915-1944
 Šlogar Milan, Žužemberk, 1921-1944
 Šoster Maks, Bršljin, 1916-1942
 Stancar Franc, Štatenberk, 1909-1943
 Štefanič Franc, Gornji Vrh, -1943
 Tacman, -1943
 Teme Feliks, Sadija vas, 1918-1942
 Teme Karel, Sadija vas, 1915-1942
 Tratar Julij-Julce, Pavla vas, -1944
 Tratnik Vinko, Lutrsko selo, 1923-
 Trtnik Rudi, Podlipoglav, 1925-1943
 Uhemik Stane-Franc, -1944
 Umberger Miha-Miha, Mokronog, 1924-1944
 Urigelj Franc, Malkovec, -1942
 Uršic Franc, Borovnica, -1944
 Valant Edi, Žužemberk, 1921-1943
 Vidic Franc, Otocec, 1917-1944
 Vidic Zlatko-Tato, Ljubljana, 1925-1944
 Vidmar Stane, Žužemberk, 1912-1943
 Vidmar Sorya, Ljubljana, 1926-1943
 Vinter Boris-Boris, Zrece, 1925-1945
 Višek Anica, Mokronog, 1924-1942
 Vrbinc Anton-Nebošme, Bizovik, 1917-1943
 Vovko Alojz, Žaloviče, 1908-
 Vovko Franc, Žaloviče, 1921-1945
 Vovko Jože, Žaloviče, 1912-
 Zaletel Anton, Kuželjavec, 1920-1943
 Zaman Anton-Blaž, Hom, 1924-1944
 Zaman Jože, Lanknice
 Zelnik Jože-Marko
 Zupančič Franc, Gorenja vas, 1924-1945
 Zupančič Franc, Ševnica, -1945
 Zupančič Janez-Šimen, Šmarver, 1915-1944
 Zupančič Stane, Krka
 Žagar Janez, Osilnica, -1945
 Železnik Albin, Mirna vas, -1921-1942
 Žigon Stane, Novo mesto, 1918-
 Napisal po evidenčni kartoteki:
 Stane Msysen
 Ljubljana, juny 1984

Seznam uporabljene literature

Borec, glasilo *Zveze borcev NOV Slovenije*, letniki 1953, 1958, 1971 in 1972;
Dokumenti ljudske revolucije v Sloveniji, knjige 2, 3, 4, 5 in 6;
Doleryski zbornik, Novo mesto 1961;
Domicili v slovenskih občinah, Ljubljana 1981;
Jesen 1942 v Sloveniji, korespondenca Edvarda Kardelja in Borisa Kidriča, Ljubljana 1963;
Litijski zbornik NOB I, Ljubljana 1969;
Prispevki za zgodovino delavskega gibanja 1960/1, 2; 1964/1, 2 in 1965/1, 2;
Slovenski zbornik MCMXLV, Ljubljana 1945;
Spomeniki n^aj govore, Novo mesto 1972;
Vodnik po partizanskih poteh, Ljubljana 1978;
Zbornik dokumentov in podatkov o narodnoosvobodilni vojni jugoslovanskih narodov, del H, knjiga 8; del VI, knjige 2; 3, 4, 5, 6 in 7 ter del XIII, knjiga 2.

*

Ambrožič Lado-Novljan, Partizanska protivofanziva, Beograd 1968;
Ambrožič Lado-Novljan, Gubčeva brigada, Ljubljana 1972;
Ambrožič Lado-Novljan, Cankarjeva brigada, Ljubljana 1975;
Ferenc Tone, Kapitulacija Italije in narodnoosvobodilna borba v Sloveniji jeseni 1943, Maribor 1967;
Ferlež Ivan, Druga grupa odredov in štajerski partizani 1941-1942, Ljubljana 1972;
Guček Milan, Šercejeva brigada, Ljubljana 1973;
Hudales Zoran, Občina Trebnje v NOB, Ljubljana 1975;
Jarc Janko, Partizanski Rog, druga, dopolnjena izdaja, Maribor 1977;
Kiauta Ladislav, Na bojni črti Osemnajste, Ljubljana 1969;
Klaryšček Zdravko in sodelavci, Narodnoosvobodilna vojna na Slovenskem 1941-1945, druga izdaja, Ljubljana 1977;
Kocbek Edvard, Tovarišija, Ljubljana 1949;
Krall Jože, Partizanske tiskarne na Slovenskem, osrednje, Ljubljana 1972;
Maček Ivan-Matlja, Spomini, Zagreb 1981;
Mikuž dr. Metod, Pregled zgodovine NOB v Sloveniji, II. knjiga, Ljubljana 1961;
Ožbolt Anton, Utrinki iz podzemlja, Ljubljana 1979;
Polič Radko, Belokranjski odred, Ljubljana 1975;
Saie Franček, Belogardizem, druga, dopolnjena izdaja, Ljubljana 1952;
Strle Franci, Tomšičeva brigada, uvodni del, Ljubljana 1980;
Vidovič-Miklavčič Anka, Slovenski železničarji pod italijansko okupacijo v Ljubljanski pokrajini 1941-1943, Ljubljana 1980.

Seznam kratic in okrajšav za oznako virov

Kratice

A	arhiv
CK ZKS	centralni komite Zveze komunistov Slovenije
DLRS	Dokumenti ljudske revolucije v Sloveniji
F	fascikel
IZDG	Inštitut za zgodovino delavskega gibanja v Ljubljani
PZDG	Prispevki za zgodovino delavskega gibanja

Okrajšave

Zbornik	Zbornik dokumentov in podatkov o narodnoosvobodilni vojni jugoslovanskih narodov, št. dela, št. knjige, št. dokumenta
NOV na Slovenskem	Klanjšček Zdravko s sodelavci, Narodnoosvobodilna vojna na Slovenskem 1941-1945
Mikuž/NOB	Metod Mikuž, Pregled zgodovine narodnoosvobodilne borbe v Slovenci, št. kryige
Dnevnik	Dnevni zapisi udeleženca NOB, poleg sta ime in priimek
Prispevek	Pisno sporočilo ali pojasnilo udeleženca oziroma priče dogodka ali posredovalca podatka; poleg sta ime in priimek. Pisec te knjigeinja tak prispevek v svojem arhivu.

Kazalo osebnih imen

A

- Adamič Jule 58
 Ahac, glej: Pirjevec Dušan
 Aleks, glej: Pečaver Jože
 Aleks, glej: Vinkler Veri
 Aleš, glej: Trobiš Stefan
 Alič Franc-Ciro 23, 100, 106, 122, 139, 140, 155, 198, 199, 206
 Ambrož Franc-Ašov, 23, 66
 Ambrožič Lado-Novljan 5, 7, 16, 18, 81, 82, 86, 95, 98, 114, 122, 158, 193-195, 273, 280, 314, 324, 325
 Ambrožič Mica 224
 Ante, glej: Sešek Tone
 Ašov, glej: Ambrož Franc
 Auersperg Karel Adolf 75
 Avbar Ivan 290, 293
 Avbelj Franc-Lojko 121
 Avbelj Viktor-Rudi 212, 218, 275, 280
 Avšič Jaka-Branko Hrast 109, 110, 141, 174, 180
- ### B
- Babnik Nande 37
 Bahr Matya-Oskar Slatin 12
 Ban Ivan 147, 148, 166, 244
 Bara, glej: Peršič Zorka
 Bebler Aieš-Primož Tratnik 67, 68, 103, 114, 117, 119, 134, 160, 174
 Bebler Vilma-Spelca 156, 227
 Bele Alojz-Tičko 7, 129, 142, 154, 194, 198, 199, 213, 214, 228, 234, 273, 283, 287, 288, 300, 303, 313, 314, 325
 Benedik Ivan-Matiček 271
 Berardi (ital. podpolkovnik) 226
 Berčič Miha-Maks 23, 63
 Besta Fabio 320
 Biorghia Maks 41
 Bizjak Alojz-Luka 23, 66
 Bizjak Stane-Kosta 22, 64, 65
 Blatnik Janez 44
 Blaž, glej: Zaman Anton
 Blažič (kmet) 200
 Blažič Alojz 58, 210, 213, 237, 238
 Bojan, glej: Dorbež Ivan
 Bokavšek Ladislav-Maijan 213, 229, 230, 235
 Boldan Jože-Silni 65, 70, 71, 331
 Bolko, glej: Brilej Jože
 Bordon Rado 7
 Borštnar Jože-Gabrovčan 18, 273
 Borštnar Robert-Rado 21, 54, 55
 Borut, glej: Gerbec Miroslav
 Borut, glej: Koprivica Danilo
 Borut, glej: Megušar Milan
 Boštjan, glej: Bradač Franc
 Božič Franc 202
 Božovič Radomir-Raco 182
 Bračić Mirko-Bradač 275
 Bračić Vladimir-Mirko 20
 Bradač, glej: Bračić Mirko
 Bradač Franc-Boštjan 23
 Bradaškija Rastislav-Rastko 188
 Brajović Petar-Pero 182, 211, 218
 Branko (partizan) 22
 Branko, glej: Igličar Franc
 Branko Hrast, glej: Avšič Jaka
 Braškar, glej: Skrabar Stane
 Bravničar Dušan-Veljko 18
 Breclj Marijan 236
 Bregant Juga 174
 Bregar, glej: Marinček Tone
 Breznikar (kmet) 200
 Brilej Jože-Bolko 114, 156, 174, 227, 275
 Broz Josip-Tito 104, 122, 182, 193, 222, 282, 251, 291
 Bukovec Franc-Ježovnik Andrej 11
 Bugar Rudi-Maks 129, 198, 205, 213, 219, 227, 228, 230, 235, 237, 238, 241
- ### C
- Cene, glej: Rehar Vinko
 Centa Jože-Miloš 21
 Cerutti Guido 111, 230, 320, 321, 322
 Cesaretti (ital. general) 317, 318
 Ciancabilla Fulvio 80
 Ciril, glej: Moškrič Jože
 Cvetko, glej: Pelko Florjan

Čeme Franc-Kiemen 243
 Černe Karel-Žan 233
 Čičerka, glej: Vrhovšek Franc
 Čičko, glej: Plankar Franc
 Činki, glej: Koračin Jože
 Čiro, glej: Alič Franc
 Čiro Zasavec, glej: Hlebš Janez
 Čort, glej: Pirkovič Franc
 Črne Slavko 58
 Črtomir, glej: Mam Janez
 Čubric Mile 182

D

Daki, glej: Semič Stane
 Debeljak Anton 271
 Debeljak Janko 37
 Defar Branko-Striček 76
 Dergan (partizan) 254
 Dermastia Majjan-Urban Velikorya 11, 18
 Dermastia Mihaela-Mara 18
 Devetak Ančka 242
 Dežman Slavko 278
 Dimče, glej: Kožamelj Franc
 Dimež, glej: Osredkar Karel
 Dolinar Blaž 73
 Dolinšek (gostilna) 292
 Dolšcak Albin 76
 Dorbež Ivan-Bojan 22
 Dore, glej: Eijavec Franc
 Dore Trdina, glej: Mihevc Edo
 Dragan, glej: Jevtič Predrag
 Draksler Jože-Povh 22, 66
 Draksler Jože-Povhič 217
 Draža, glej: Mihailovič Dragoljub
 Drčar Justina-Justi 265, 266
 Drejče, glej: Oblak Franc
 Drenik Ferlo 272, 283, 300, 313
 Dule, glej: Švara Dušan
 Dunja, glej: Žagar Marija
 Dušan, glej: Kregar Avgust
 Duško, glej: Remih Dušan
 Džidži, glej: Žokalj Alojz
 Džon, glej: Kastelic Franc

E

Edi, glej: Grčar Edvard
 Efenka, glej: Kovačič Ivan
 Ela, glej: Logar Angela
 Erbežnik Ivan 106
 Erbežnik Jože 106
 Eijavec (fotograf) 202
 Eijavec Franc 80
 Eijavec Franc-Dore 23, 63
 Eijavec Stane 80, 85
 Erpe Janez 306
 Ervin, glej: Marolt Stane

F

Fabjan Drago-P[^]jk 212
 Fajfar Tone 51
 Farčnik Avgust-Sandi 7, 38, 39, 128, 137, 143, 153, 199, 258, 263, 292
 Fazan, glej: Ferlež Jože
 Ferbežar Ivan-Jovo 23, 66
 Ferči, glej: Stampahar Fani
 Ferdo, glej: Gospodarič Adolf
 Ferenc Tone 327
 Ferfila Ignac-Nace 313, 325
 Ferlež Ivan-Milan 5, 6, 7, 22, 38, 39, 64, 66-68, 84, 85, 116, 142, 313
 Fifolt Tone 77
 Fonzi, glej: Lenart Alfonz
 Fonzi, glej: Simončič Alojz
 Forte Karel-Marko 134
 Frar\jo (partizan) 237
 Franjo, glej: Šporar Franc
 Frenk, glej: Moškrič Franc
 Frenk, glej: Picelj Franc

G

Gabrovčan, glej: Borštnar Jože
 Gambara Gastone 256, 269, 272, 286
 Gašper, glej: Prusnik Karel
 Gašper, glej: Tekavec Filip
 Ge, glej: Kramar Ivan
 Gerbec Miroslav-Borut 20, 212
 Gnidovec Franc 174
 Godec Anton-Tomaž 267, 268
 Golob Miha 256
 Golob Pavel 44
 Gorazd, glej: Škraba Rado
 Gorišek (trgovina) 281
 Gorjanc, glej: Polič Radko
 Gorsič Ivan-Maks 122, 213, 238
 Gospodarič Adolf-Ferdo 197, 215
 Grabljevec Jože-Novl 199, 221, 234, 245, 289, 302, 311, 312, 319, 322, 325
 Gnyzer Albin 83, 92-94, 141, 187, 191, 331
 Grčar Alojz-Mitja Št[^]jerc 12, 128, 129, 131, 136, 139, 140, 142, 143, 150, 156, 163, 167, 194, 195, 198, 199, 201, 206, 217, 219, 228, 234, 259, 260, 273
 Grčar Edvard-Edi 21
 Grčar Franc 296
 Grčar Jože 50
 Gregor, glej: Kopitar Jože
 Gregorič Anton-Jakec 70
 Grom Boris 199
 Grom Savo 10
 Groznik Alojz (po domače Špan) 207
 Grum Franc 271
 Guček Milan 313, 314
 Gusti, glej: Pogačnik Avgust

- H
 Habič Jože-Malnski 233
 Havelka Danilo 317
 Henigman Ida 32
 Henigman Maks 33
 Henigman Pavel-Savo 23, 94, 101, 103, 104, 123, 125, 131, 137, 153, 238
 Henigman Pepca 32
 Hlebs Janez-Ciro Zasavec 18, 81, 82, 98
 Hočevar Anton 317
 Hočevar Majjan-Murat 194
 Hostnik Alojz-Jovo 21, 259, 260, 281, 284, 287, 297, 302, 303, 305, 307, 310, 312, 319, 320, 323, 325
 Hrast France 281
 Hribar Janez-Tone Pogačnik 117, 275
 Hrovat (tesar) 216
 Hrovat Ivan-Žan 23, 65, 78, 331
 Hudales Zoran 5, 16, 39, 218, 241, 252, 273, 313, 314
- I
 Igličar Franc-Branko 198, 313
 Igor, glej: Kraševac Velimir
 Igor, glej: Lunaček Pavel
 Iūja, glej: Mesojedec Franc
 Ivan (partizan) 254
 Ivko, glej: Jelenc Ivan
 Ivo, glej: Lah Milan
 Iztok, glej: Mendaš Peter
 Iztok, glej: Soba Franci
 Iztok, glej: Vasiljevič Dobrivoj
 Iztok, glej: Zupančič Stane
- J
 Jakec, glej: Gregorič Anton
 Jakopič Albert-Kajtimir 7, 23, 38, 71, 76, 81-83, 86, 94, 96, 97, 99, 100, 103-107, 110, 121, 122, 132, 134, 139, 140, 142, 143, 149-151, 153, 158, 159, 165, 185, 189, 190, 198, 199, 202, 218, 331
 Jakopin Angelca 250
 Jakopin Ivan st. 243
 Jakoš Jože 290, 293-295
 Jamšek Ivan-Jure 289
 Jan, glej: Lokovšek Ivan
 Janez, glej: Kraigher Boris
 Janež Jože-Pepe 194
 Janko, glej: Marincelj Anton
 Japljevec, glej: Novak Franc
 Jarc Janko 39, 85, 121, 122, 142
 Jarc Miran 104
 Jelenc Ivan-Ivko 21
 Jenič (družina) 80
 Jereb Dušan-Stefan 152, 224, 227, 229, 230, 241, 252
- Jerič France 197, 199, 254, 292, 306
 Jerič Persa 292
 Jerko (partizan) 237
 Jerman Mirko 21, 22, 58, 331
 Jerše Vladka 50
 Jeršin Jože 129
 Jevtič Predrag-Dragan 182, 275
 Ježovnik, glej: Bukovec Franc
 Johan, glej: Medved Ivan
 Jon, glej: Picelj Ivan
 Jon, glej: Zavodnik Franc
 Jošt, glej: Slapničar Jože
 Jošt, glej: Smrke Franc
 Jovanovič Arsa 182, 193
 Jovanovič Svetolik 183
 Jovanovič Zdravko 182
 Jovo, glej: Ferbežar Ivan
 Jovo, glej: Hostnik Alojz
 Jovo, glej: Majcen Ivan
 Jože, glej: Mahne Stane
 Jug, glej: Kraigher Dušan
 Jurče, glej: Vovk Avgust
 Jure, glej: Jamšek Janez
 Jurij, glej: Pavšič Štefan
 Justi, glej: Drčar Justina
- K
 Kadunc Franc 302-305
 Kajfež Anton 317
 Ksgtimir, glej: Jakopič Albert
 Kamenšek Pavel 104
 Kamnikar Ivan-Matiček 187
 Kardelj Edvard 50, 97, 109, 110, 141-143, 160, 189, 194, 195, 236, 275
 Karo, glej: Perko Anton
 Kastelic Franc-Džon 21, 111, 140, 153, 175, 196, 197
 Kavčič Hinko 61, 85, 122
 Kavčič Ivan-Nande 280
 Kek Ignac 281
 Keržič Ciril-Metod Cestnik 11, 21
 Kiauta Ladislav 327
 Kidrič Boris-Peter 15, 63, 109, 123, 125, 128, 130, 135, 160, 192, 194, 195, 236, 241
 Kilibarda Mile 182
 Klanjšek Jože-Vasja 98
 Klemen, glej: Čeme Franc
 Kmecl Andreja 7
 Knez (gostilna) 291
 Knez Ciril 291
 Kocbek Edvard 51
 Kocjan Franc 254
 Kocjančič Franc 325
 Kocmur Miha 23
 Kogej Vasja 23, 66
 Koki, glej: Pakiž Odon

Kolenc Alojz 243
 Kolenc Vencelj 238, 242
 Kompare Ferdinand-Nande 213
 Koncilja Franc (po domače Mavsar) 106
 Kopitar Jože-Gregor 320
 Koprivica Danilo-Borut 290-292, 296,
 311, 312
 Koračin Jože-Činki 291, 292
 Korelc Pavle 7, 282, 288, 289, 300, 303,
 ?n7-^nq ?i4
 Kos Martin-Martinov 11, 20, 45, 83, 92,
 93, 95, 97, 98, 121, 125, 126
 Kosta, glej: Bizjak Stane
 Kostja, glej: Malešič France
 Kostja, glej: Strniša Tone
 Kostja, glej: Turner Franci
 Kotar Franc 21, 45, 260, 310, 312, 325
 Kotar Rudi 45
 Kovačič Ivan-Efenka 10, 21, 49, 54, 55,
 65, 111, 118, 331
 Kovačič Slavko 281
 Kožamelj Franc-Dimče 194
 Kožar Janez-Prajer 115
 Kraigher Boris-Janez 241, 275, 319
 Kraigher Dušan-Jug 121, 122, 141, 143
 Kraljič Franc-Frenk 240
 Krall Jože 252
 Kramar Ivan-Ge 76, 77, 128
 Kraryc Milan 15, 37, 312
 Kraševac Velimir-Igor 120, 198, 221, 289,
 313, 325
 Kraševac Janez 197, 265, 266, 289
 Kraulant Hans 319
 Kravos Vlado 23
 Kregar Avgust-Dušan 23
 Križevski, glej: Malnarič Jože
 Kukman Franc 265, 266, 278, 287, 313,
 325
 Kumše Franc-Stamenko 197, 218, 292,
 293, 314
 Kušljan Vid 9
 Kužnik Ivo 202
 Kveder Dušan-Tomaž 228

L
 Lado Krčan, glej: Perovšek Franc
 Lah Milan-Ivo 21
 Lampe Franci 142
 Lampič Minka-Nataša 183, 213, 237, 238,
 240
 Lavrih Ivan 13, 37
 Leben (družina) 211, 256
 Leben Rozalija 211
 Leko, glej: Majjanovič Aleksandar
 Lenart Alfonz-Fonzi 245, 264
 Lenič Lojze 7, 273, 288, 305, 313, 314
 Leskošek Franc-Luka 45, 49, 51, 71, 109,
 110, 117, 132, 141, 160

Levstik Jože-Vid 194, 224, 294
 Logar Angela-Ela 210
 Logar (kmet) 211
 Logar Janez 306
 Logothetti Feliks 200
 Lojko, glej: Avbelj Franc
 Lokovšek Ivan-Jan 275
 Lola, glej: Ribar Ivo
 Lovrič Metka 39
 Lovše Jože 291
 Ludvik Zupanc, glej: Smrekar Ludvik
 Luka, glej: Bizjak Alojz
 Luka, glej: Novak Franc
 Lukšič Jože-Skul 7
 Lukšič Silva 237, 238, 240
 Lunaček Pavel-Igor 18, 32, 127, 174

M
 Maček, glej: Širaj Jože
 Maček Ivan-Matija 66, 109, 117, 123, 126,
 128, 130, 135, 136, 139, 160, 175, 192,
 193, 195, 199, 207, 223, 235, 236, 240,
 251, 252, 269, 320-322, 327
 Magda (partizanka) 230, 237, 240
 Mahne Stane-Jože 297, 298, 313, 314
 Megcen Dušan-Nedeljko 18, 75, 193
 Majcen Ivan-Jovo 271, 273, 304, 305, 314
 Majcen Nace-Taras 7, 18, 197, 259, 287,
 288, 291, 294, 314, 319, 320, 327
 Maks, glej: Bercič Miha
 Maks, glej: Burgar Rudi
 Maks, glej: Goršič Ivan
 Maks, glej: Simončič Franc
 Malešič France-Kostja 21, 122
 Mali Gregorij 174
 Mali-Hočevar Albina 279, 331
 Malinski Tine, glej: Pungarčar Jože
 Malnarič Jože-Križevski 134, 158, 159,
 190, 198, 199
 Malnski, glej: Habič Jože
 Malovrh Franc 254
 Mara, glej: Dermastia Mihaela
 Marincelj Anton-Janko 83, 94, 95, 216
 Marincelj Jože-Zozo 198, 199, 210, 213,
 238, 242
 Marinček Danica-Urška 7, 249, 250
 Marinček Tone-Bregar 246, 247, 250, 251
 Marinšek Dušan 314
 Majjan (partizan) 289
 Majjan, glej: Bokavšek Ladislav
 Marjanca, glej: Perger Tatjana
 Majjanovič AJeksandar-Leko 182
 Marko, glej: Forte Karel
 Marko, glej: Poljanšek Karel
 Marko Belin, glej: Pirjevec Anton
 Marko Doline, glej: Peršič Bogomir
 Marn Janez 292, 294
 Mam Janez-Crtomir 13, 15, 113, 292

- Marolt Stane-Ervin 313
 Martinčič Franc 301, 302, 321
 Martinov, glej: Kos Martin
 Matej Bor, glej: Pavšič Vladimir
 Matevževac, glej: Novak Franc
 Matiček, glej: Benedik Ivan
 Matiček, glej: Kamnikar Ivan
 Matija, glej: Maček Ivan
 Mavsar Jože 159, 200
 Mazovec Jože-Tine Dolgan 114
 Medved Ivan-Johan 197
 Megušar Milan-Borut 125, 126, 131, 136, 137, 142, 159, 194
 Meho 254, 289
 Mendaš Peter-Iztok 187
 Meserko Stanislava 158
 Mesojedec Edvard 58
 Mesojedec Franc-Ilija 229, 230, 235, 238
 Metod Cestnik, glej: Keržič Ciril
 Mevzej Niko 199, 217, 291, 292
 Miha T, glej: Rojec Lojze
 Mihailović Dragoljub-Draža 37, 254, 289, 294
 Mihelič France 136, 182
 Mihevc EdQ-Dore Trdina 114, 116
 Mike, glej: Zupančič Andrej
 Miki, glej: Pirc Mirko
 Miklič Ivan 58
 Miklič Jože 58
 Mikuž Franc-Volk 55
 Mikuž Metod 16, 38, 122, 154, 260, 314
 Milan (partizan) 288, 289
 Milan, glej: Ferlež Ivan
 Milan Savine, glej: Venišnik Milan
 Miloš, glej: Štrumbelj Karel
 Mirko, glej: Bračić Vladimir
 Mirtič Valentin 175
 Miško, glej: Rajer Alojz
 Mitja Štajerc, glej: Grčar Alojz
 Monfardini J., ugi 300, 303, 314
 More Ivan-Zan 9, 18
 Morelj Majjan 20
 Moškrič Franc-Frenk 289
 Moškrič Jože-Ciril 165, 190, 193, 195, 232, 233
 Može Olga 50
 Mrak Srečko 7
 Murat, glej: Hočevan Majjan
 Murn Jože (kmet) 47
 Murn Jože-Pero 100, 101, 126, 128, 131, 136-140, 153, 173-175, 184, 196, 197, 238
 Musar Ema 122
 Mussolini Benito 90, 121, 285
 N
 Nace, glej: Ferfila Ignac
 Nande, glej: Kavčič Ivan
 Nande, glej: Kompare Ferdinand
 Nande, glej: Turk Ljubomir
 Nataša, glej: Lampič Minka
 Nataša, glej: Ravnihar Božena
 Nebošme, glej: Vrbinc Tone
 Nedeljko, Sej: Majcen Dušan
 Niko, glej: Šilih Niko
 Nose Jože-Tone Špan 11, 18, 74, 129, 136, 196
 Novak Ante 138
 Novak Franc-Japljevec 105
 Novak Franc-Luka 20
 Novak Franc-Matevževac 105
 Novak Karel 37, 254, 289, 294, 296, 312
 Novi, glej: Grabljevec Jože
 Novina Anton 128
 Novina Ivan-Tomo 23
 Novljan, glej: Ambrožič Lado
 O
 Oblak Franc-Drejče 199
 Ocvirk Vasilij-Vasja 107, 198, 245-247, 255 264 289
 Omahen Lovro-Orlov 187, 232, 233, 273, 283, 294, 325
 Osip, glej: Strah Josip
 Oskar Slatin, glej: Babor Matija
 Osredkar Karel-Dimež 22
 Ožbolt Anton 327
 P
 Pajk, glej: Fabjan Drago
 Pakiz Odon-Koki 9, 21, 85, 122
 Papež Franci 291
 Pasar Jože 50
 Pavček, glej: Rogelj Slavko
 Pavliha Jože 254
 Pavšič Štefan-Jurij 174
 Pavšič Vladimir-Matej Bor 121
 Pečaver Jože-Aleks 23, 96, 105
 Pečnik Peter 289
 Pehaček Rado 239, 275
 Pehani Albin 50
 Pehani Slavka 50
 Pelazzi Antonio 148, 204, 283, 285
 Pelko, glej: Perovšek Janez
 Pelko Flojjan-Cvetko 22, 23, 66, 67, 76, 116, 119
 Pelko Franc 255
 Pepe, glej: Janež Jože
 Perger Tatjana-Maijanca 210, 213, 214, 238
 Perko Anton 44
 Perko Anton-Karo 276, 296
 Perko Henrik 44
 Pero, glej: Brajovič Petar
 Pero, glej: Murn Jože

Perovšek Franc-Lado Krčan 20
 Perovšek Janez-Pelko 84, 238, 240, 241, 245-247, 314
 Peršič Bogomir-Marko Doline 20, 95, 134, 136, 149, 150, 199, 259
 Peršič Zorka-Bara 150, 243, 244
 Peter, glej: Kidrič Boris
 Petrič Maks 10
 Pevec Stojan 262
 Picelj Franc-Frenk 23, 106
 Picelj Ivan-Jon 10, 11, 23, 74
 Pirc Franjo 50
 Pirc Mirko-Miki 176, 183, 194, 195
 Pirjevec Anton-Marko Belin 18
 Pirjevec Dušan-Ahac 9, 18
 Pirkovič Franc-Cort 9, 10
 Pirkovič Vilma 241
 Pirnat Nikolaj 145, 163
 Piškur (ribič) 207
 Plankar Franc-Čičko 233
 Plankar Jože-Veja 233
 Pleskovič Lojze 134
 Plešnar Edvard 316
 Plevnik Franc-Vojko 199, 254, 263, 267, 268, 289
 Podlogar Jože 44
 Pogačnik Avgust-Gustl 180, 181, 183, 199 246
 Poglajen (kmet) 236
 Poki, glej: Potočar Lojze
 Pokom Mirko 131
 Polič Radko-Gojanc 5, 16, 39, 73, 85, 153, 245-247, 314
 Poljanšek Karel-Marko 187
 Popek Alojz-Vandek 107
 Popivoda Pero 183, 218
 Popovič Ilija 262
 Potočar Lojze-Poki 10
 Potočnik Jože 271
 Potočnik Štefan 213
 Povh, glej: Draksler Jože
 Povhič, glej: Draksler Jože
 Povše Jože 224
 Prajer, glej: Kožar Janez
 Praznik Ludvik-Suljo 55
 Preželj Srečo 33, 176
 Prijatelj Jože-Slobodan 9
 Primož Tratnik, glej: Bebler Aleš
 Prusnik Karel-Gašper 233
 Puh Franci-Rob 140, 142, 153, 181, 185, 194
 Puhar Rudi-Stjenka 187, 192
 Pungarčar Jože-Malinski Tine 254
 Pungarčar Jože 209, 211
 R
 Raco, glej: Božovič Radomir
 Rade, glej: Borštnar Robert
 Radulovič Branko 313
 Rafko (partizan) 238
 Rjyer Alojz-Miško 7, 38, 84
 Rastko, glej: Bradaskija Rastislav
 Rataj Franc 271
 Ravnihar Božena-Nataša 32
 Ravnik Alojz 7
 Ravnikar Aleksander 7, 273, 314
 Rebselj Vida 242
 Redek Rudi 221, 289, 306, 310, 314
 Rehar Vinko-Cene 289
 Remih Dušan-Duško 47, 54, 65, 331
 Remih Milan 54
 Ribar Ivo-Lola 235, 251, 252
 Riki, glej: Romih Rihard
 Rismondo (po domače Dremelj, kmet) 211
 Roatta Mario 101
 Rob, glej: Puh Franci
 Rob Ivan 32, 216, 247
 Robek Vinko 7, 197, 199, 212, 253, 254, 273, 278, 281, 287, 288, 291-293, 298, 308-310, 313, 314, 321, 331
 Robotti Mario 57, 83, 88-91, 102, 119, 144
 Rogelj Slavko-Pavček 265
 Rojc France 50
 Rojec Lojze-Miha T 180
 Rok, glej: Stermecki Maks
 Rokavec Anton 267
 Romih Rihard-Riki 111, 122
 Rozman Fmc-Stane 275, 306
 Rudi, glej: Avbelj Viktor
 Rupena Mara 227, 241
 Rus Jože 51
 S
 Sadar Tone 77
 S[^]je Franček 39, 121, 154, 194, 218, 273, 314
 Sancin (brata) 167
 Sandi, glej: Farčnik Avgust
 Savo, glej: Henigman Pavel
 Semič Stane-Daki 45, 48, 65, 76, 79
 Sešek Tone-Ante 187
 Sever Božo 240
 Sever Egidij-Štefan 187
 Silni, glej: Boldan Jože
 Silvo, glej: Slak Jože
 Silvo, glej: Stopar Viktor
 Simončič Alojz-Fonzi 21, 111
 Simončič Franc-Maks 289
 Skvarča Anton 317
 Sladič Tone 311
 Slak Jože-Silvo 33, 34, 137, 140, 150, 152, 156, 224, 331
 Slak Rudi 265, 289
 Slapničar Jože-Još 7, 23, 38, 81, 82, 96,

- 100, 101, 121, 129, 137, 161, 162, 167, 193, 198, 199, 252
 Slavko Grum, glej: Vrhovec Lojze
 Slobodan, glej: Prijatelj Jože
 Smrekar Ludvik-Zupanc Ludvik 141, 142, 160, 165, 187-190, 195
 Smrke Francè-Joët 7, 23, 47, 49, 84, 94, 101, 103-105, 122, 149
 Smrke Ivan 205, 206, 217, 233, 257, 265
 Smrke Marija 50
 Srp, glej: Strah Anton
 Stamenko, glej: Kumše Franc
 Stane, glej: Rozman Franc
 Stanovnik Jože 294, 295
 Starič Vinko 265, 314
 Stariha Janko 18
 Stermecki Maks-Rok 224
 Stibrič Vlado 238
 Stjenka, glej: Puhar Rudi
 Stopar Viktor-Silvo 114
 Strah Anton-Srp 132, 139, 140, 149, 153, 175, 177-179
 Strah Josip-Osip 23, 115
 Stray nar Vincenc-Vene 283, 300, 301, 318
 Striček, glej: Defar Branko
 Strle Franci 7, 48, 54, 77, 84, 85, 273
 Strniša Majjan 254
 Strniša Tone-Kostja 122, 238, 242
 Suljo, glej: Praznik Ludvik
- Šali Franc 33
 Šaranovič Milovan 183, 275, 280
 Savelj Marta 174
 Šergan Martin 54
 Šilih Niko-Niko (Boris Nikič) 9, 16, 20, 47, 65, 193, 195
 Šimnovec Viktor 7
 Šinkar Tone 312
 Širaj Alojz 290, 294, 295
 Šir'j Jože-Maček 290
 Šircelj Ivan-Tine 233
 Škraba Rado-Gorazd 23, 76
 Škrabar Stane-Braškar 249
 Škul, glej: Lukšič Jože
 Šlajmer (gostilna) 319
 Soba Franci-Iztok 213, 218, 238
 Šorovič Danilo 183
 Spelea, glej: Bebler Vilma
 Šporar Franc-Frario 212, 218, 305
 Šprajcar Lojze 10
 Štamp^har Fani-Ferči 265
 Štangel Štefan 138
 Štefan, glej: Jereb Dušan
 Štefan, glej: Sever Egidij
 Štimec Vladimir 7
 Štimec Anton-Tonček 7, 302, 314
 Štrumbelj Karel-Miloš 188
 Stupar Kristina 227, 241
 Šubic Ive 160, 205, 234, 252
 Šuštersič Tone-Tine Železnik 187
 Švara Dušan-Dule (Mornar) 9, 20, 47, 57, 71, 84, 85, 119
- T
 Tanaskovic Rayko 183
 Taras, glej: Majcen Nace
 Tekavec Filip-Gašper 9, 68, 115
 Teropšič Lojze 265
 Tičko, glej: Bele Alojz
 Tine, glej: Šircelj Ivan
 Tine Dolgan, glej: Mazovec Jože
 Tine Železnik, glej: Šuštersič Tone
 Tito, glej: Broz Josip
 Tomaž, glej: Godec Anton
 Tomaž, glej: Kveder Dušan
 Tomažič (gostilna) 216
 Tomažič Jože 273
 Tomo, glej: Novina Ivan
 Tonček, glej: Štimec Anton
 Tone Pogačnik, glej: Hribar Janez
 Tone Špan, glej: Nose Jože
 Tropsi, glej: Udovič Jože
 Trinko Janez 256
 Trlep Franc 197
 Trobiš Štefan-Aleš 31
 Tschinkel (Cinkel, gostilna) 311
 Turk Lubomir-Nande 23
 Turner Franci-Kostja 129
- U
 Udovč Anton 279
 Udovič Jože-Topsi 142, 161
 Umek Ivan 22, 66
 Urban Velikonja, glej: Dermastia Marjan
 Urbančič Rajko 296
 Urbančič Slavko 296
 Uroš, glej: Vetrlih Franjo
 Urška, glej: Marinček Danica
- V
 Vandek, glej: Popek Alojz
 Vandot Branko 45
 Varšek Viktor-Vare 22, 64, 66
 Vasiljevič Dobrivoj-Iztok 181
 Vasja, glej: Klanjšek Jože
 Vasja, glej: Ocvirk Vasilij
 Vasja, glej: Zgonc Tone
 Vehovec Stane 50
 Veja, glej: Plankar Jože
 Veljko, glej: Bravničar Dušan
 Vene, glej: Strunar Vincenc

- Venišnik Milan-Milan Savine 21,61, 114
 Vera 7
 Vetrih Franjo-Uroš 126, 127, 137, 159,
 242, 246, 247, 252
 Vičič Miklavž 243
 Vid, glej: Levstik, Jože
 Vidmar Božena-Ženka 7, 210, 211, 218,
 286, 288
 Vidmar Ciril 255, 289
 Vidmar Robert 255
 Vidovič-Miklavčič Alenka 314
 Vidrih Sefan 174, 175
 Vinkler Veri-Aleks 23
 Vipotnik Janez 21, 110, 111
 Višnikar (po domače Gašperin, kmet)
 211
 Vodopivec Vlado 317
 Vojo, glej: Plevnik Franc
 Volčič, glej: Volk Jože
 Volk, glej: Mikuz Franc
 Volk Jože-Volčič 38
 Vovk Avgustin-Jurče 7, 21, 38, 53, 84,
 111, 112, 120, 122, 123, 125,
 136, 137, 139, 142, 143, 153,
 183, 184, 194, 195, 198, 201,
 220, 223, 224, 227, 229, 230, 235,
 237—241
 Vratič Milan 211
 Vrbinc Tone-Nebošme 187, 232-234, 260
 Vrhovec Lojze-Slavko Grum 65, 114,
 174
 Vrhovšek Franc-Čičerka 21, 43, 44, 84
 Vršnik Lojze 38, 122
 Z
 Zabukovec Franc 58
 Zajc Janez 201
 Zaman Anton-Blaž 262
 Zaman Majjan 262
 Zaplotnik Bogdan 290, 292, 293, 295
 Zavodnik Franc-Jon 76
 Zavrl (kmet) 211
 Zgonc Tone-Vasja 21, 58, 110, 114
 Zidar (kmet) 200
 Zobec Anton 314
 Zorko Janez 167
 Zupančič Ivanka 113
 Zupančič Jože 152
 Zupančič Lojze (Dularjev) 230
 Zupančič Stane-Iztok 22
 Zupančič Tina 194
 Ž
 Žagar, glej: Janez 21
 Žagar Marija-Dunja 122
 Žal, glej: Černe Karel
 Žan, glej: Hrovat Ivan
 Žan, glej: More Ivan
 Ženka, glej: Vidmar Božena
 Židan Stane 194
 Žokalj Alojz-Džidži 20
 Žožo, glej: Marincelj Jože
 Zupančič Andrej-Mike 32

Kazalo krajevnih in drugih zemljepisnih imen

A

Afrika 87
 Ajdovec (DoLnji in Gornji) 10,26, 95,112,
 113, 120, 147, 149, 151, 169, 174-176,
 180, 183, 184, 196, 212, 213, 220,
 223-228, 230, 236, 245, 257, 271, 286,
 299, 323
 Albanija 80
 Ambrus 32, 41, 45, 48, 52, 59, 65, 67, 68,
 75,107,111,114,137,174,226,304, 306,
 321
 Artiza vas 61

B

Babja gorica 102
 Babno polje 316
 Balkan 197
 Begunje (zdsy: Begunje pri Cerknici) 90
 Bela cerkev 212, 270, 271, 276, 278, 280,
 292 293
 Bela krajina 5, 11, 12, 31, 35, 67, 81, 87,
 89, 95,104, 130, 135, 139, 155, 173, 176,
 181, 184, 227, 278, 300, 307, 310, 313,
 315, 316, 320, 321, 323
 Beli kamen 131, 132, 135
 Berlin 197
 Bihač 227
 Birčna vas 72, 80-82, 92, 176, 178, 199,
 237-239, 329
 Bistrica (zd^j: Bistrica pri Mokronogu)
 13, 200, 262
 Biška vas 144
 Bizovik 117, 187-189, 192, 232, 329
 Blata 311
 Blatni klanec 10, 11, 110, 118, 158, 166,
 206, 212, 252, 253, 258, 263, 271, 278,
 281, 289, 290
 Blaževica 145, 146
 Blečji vrh 109, 216
 Bloke 299
 Bloška planota 31
 Bloška Polica 89
 Bojanka 262
 Bojanski boršt 66

Bojnik 199
 Borovec 316
 Borovnica 28, 88, 299
 Boršt 151, 175, 227, 228
 Bosanska krajina 104
 Bosljiva loka 310, 317
 Boštanj 147
 Bratnica 209
 Breg (Ribnica) 329
 Breg (zdcg: Breg pri Velikem Gabru) 36,
 329
 Brezje (zdaj: Brezje pri Kumpolju) 64,
 265-267, 270, 297
 Breznov križ 102
 Brezova reber (Semič) 129
 Brezova reber (zdaj: Brezova reber pri
 Dvoru) 46, 113, 149, 151, 158, 173-175,
 177, 180-183, 212, 223-228, 230, 301,
 329
 Brezovi dol 105, 111
 Brezovica (zdsq: Brezovica pri Mirni)
 201, 204, 205
 Brezovica v Podbočju 216, 276
 Brezovo (Litija) 211, 256, 267
 Brezovo (Spodnje) 110
 Brglez 223, 233, 266, 277
 Bršljin 38, 63, 171
 Brunvirt (glej: Plumbirt)
 Bučka 329
 Budganja vas 42, 48
 Bukov vrh 94
 Bukova gora 98
 Bukova gorica 79, 98, 101, 145
 Bukovica (Ribnica) 311
 Bukovica (vzpsetina) 224

C

Cerknica 88
 Cerovec 220
 Cesta pri Starem Logu 31, 60, 65
 Cink 27, 34, 74, 95, 97, 120, 130
 Cimik (Mali in Veliki) 10, 163, 200, 204,
 258, 261, 266, 279
 Cvibež 41, 48, 230

Čabar 316, 320, 323
 Čabránka 89
 Čatež 37, 64, 118, 156, 169, 190, 207, 208,
 220, 221, 254, 257, 263-266, 269, 270,
 276, 277, 296, 297, 329
 Čelevec 260
 Červanova cesta 79, 102, 146, 236
 Češča vas 38, 63, 177, 178
 Češr\jice pri Trebelnem 109, 206, 271
 Četež (zdsj: Četež pri Strugah) 54, 110
 Črmošnjica 172
 Črmošnjice 74, 78, 79, 81, 123, 128, 129,
 145, 146, 197, 236, 237
 Črni vrh 7
 Črnomelj 35, 72, 87, 89, 91, 144, 280, 315,
 320
 Črnuče 315
 Čušperk 13, 26, 37, 53, 62,66, 68,116, 323
 Čužrya vas 254, 271, 287, 291, 293, 294

 D
 Dalmacija 43, 104
 Dane 311
 Debenc 206, 280
 Dečja vas 44, 245
 Dob 157, 200-205, 212, 286, 329
 Doblíče 310
 Dobova 17
 Dobrava(Trebrye) 103, 111, 173,225, 284
 Dobrava pri Škocjanu 199, 329
 Dobravška gmjyna 10, 11
 Dobrepolje 10, 13, 17, 24, 26, 36, 37, 45,
 53, 59, 111, 302-304, 325
 Dobrepoljska dolina 12, 13, 58, 61, 110,
 111, 115, 137, 140, 299, 323-326
 Dobrnič 12, 26, 33, 48, 101, 112, 113, 137,
 147-149, 153, 155, 156, 173, 174, 176,
 223, 281-286, 329
 Dobrurye 37, 187, 188, 192, 293
 Dobruška vas 215, 270
 Dol pri Trebnjem 203, 223, 261, 284
 Dole (Male in Velike) 118, 189, 329
 Dole pri Litiji 64, 157
 Dolerya vas (Ribnica) 316, 318
 Dolerya vas (zd^j: Dolerya vas pri Teme-
 nicij) 148, 207, 208, 211, 259, 312
 Dolenjska 5, 6, 10-12, 15, 19, 20, 28, 29,
 35, 36-38, 43, 46, 51, 61, 62, 65, 87,110,
 132, 135, 139, 141, 151, 155,166,169,
 173, 183, 185, 189, 193, 197,213,222,
 223, 232, 254, 257, 290, 292,295,299,
 300, 315, 316, 330
 Dolenjske Toplice 10-12, 26, 33, 35,
 73-75, 77, 79, 81, 83, 92, 94, 103, 106,
 108, 128, 172, 225, 235, 310, 315, 329
 Dolga vas 91

Dolina gradov 5
 Dolinski boršt 55
 Dolomiti 63, 160, 193, 227, 232, 236, 238,
 239, 249, 251, 252
 Dolž 38, 214
 Draga (Loški potok) 256
 Draga (Spodnja in Zgornja) 67
 Drenovec 266
 Drgarya sela 73, 92
 Družinska vas 277, 288, 292-297, 329
 Dule (Grosuplje) 66
 Dvor (Novo mesto) 26, 47-49, 60, 67, 74,
 83, 92-95, 99, 100, 103, 105, 110, 111,
 112, 125, 135, 173, 185, 225, 226, 236,
 310, 315, 320, 321, 329

F

Fabeijev križ 96, 97, 99, 146
 Ferdreng 31
 Frata 63,112,113,151-153, 155,175, 180,
 184, 223, 329
 Fridrihštajn 310
 Fužina 44
 Fužine 104

G

Gabrje 80
 Gabrovčec 57
 Gabrovka 5
 Gače 92
 Globodol (Dolerci, Gorenji in Srednji) 9,
 10, 63, 113, 149, 155, 173, 184, 212, 214,
 222, 227, 229, 235, 245, 301
 Globoko (Malo in Veliko) 44
 Goba (Mala in Velika) 64, 157, 267, 269,
 289
 Goli vrh 214
 Golo 239, 326
 Golo brdo 17
 Golobinjek (hríb, Koprivnik) 95, 96
 Golobinjek (hríb, Mirna peč) 175, 284
 Golobinjek (vas) 63, 113, 155, 184, 245
 Golobov hrib 56
 Gomila (Mirna) 199, 201, 203, 204, 258,
 261, 262, 272, 278, 284, 300, 329
 Gorenja vas (Grosuplje) 61
 Gorenja vas pri Mimi 163, 204, 215, 243,
 245
 Gorenje 26, 69
 Gorenjska 17, 19, 61, 78, 132, 247, 275,
 289
 Gorica 90
 Goriška vas (Novo mesto) 180, 226, 245
 Gojanci 5, 10-12, 26, 29, 31, 66, 80, 89,
 90,129,155,173,181,184,214,217, 260,
 276, 280, 281, 284

Gornje Laze 12
 Gorski kotar 31, 73, 91, 104, 245
 Gotenica 317
 Gradac 300
 Gradenc 24, 49, 52, 94, 105, 106, 111, 138, 325
 Gradelle 278
 Gradišče (Dolenje in Gorenje) 73, 212
 Gradišče pri Trebnjem 200, 262
 Graščica 17
 Grčarice 296, 311, 312, 315, 323, 329
 Grčevje (Dolerle in Gorenje) 212, 214, 222
 Grč vrh 222
 Griblje 35
 Grič pri Klevežu 212, 215-217, 329
 Grič pri Trebryem 164, 166, 167, 204, 329
 Gričice 80
 Grintovec 31, 43, 45
 Grintovec pri Kočevju 26, 32, 60, 92, 126, 131
 Grmada (hrub, Kompote) 24, 42, 46, 60
 Grmada (Soteska) 41, 48, 49, 138, 329
 Grmada (Trebnje) 64, 281-283
 Grosuplje 17, 26, 31, 36, 43, 53, 58, 62, 64, 66, 87, 88, 103, 109, 114, 116, 119, 132, 192, 207, 233, 299, 307, 315, 324-326

H
 Hercegovina 43
 Herinja vas 215, 278
 Hinje 103, 105, 111, 138, 139, 147, 302, 304, 319, 321, 325, 326
 Hmeljnik 29
 Hočevje 52, 110, 115, 116, 137, 226, 304
 Hom 157, 261, 265, 277
 Hrast (zdaj: Hrast pri Jugoiiju) 80, 278
 Hrib 228
 Hrvatska 17, 88, 119, 126, 222, 228, 232, 236, 260, 263, 316
 Hudeje (Novo mesto) 171
 Hudo (Grosuplje) 147

I
 Ig 290, 326
 Ilova gora 26, 45, 66-68, 290, 323
 Ipavčeva kmetija 233
 Iška 89
 Italija 32, 87, 147, 148, 236, 274, 281, 285, 290, 299, 307, 309, 310, 315-318, 321-323, 326
 Ivančna gorica 61, 117

J
 Jablan 223, 245
 Jagodnik 212, 218
 Jama pri Dvoru 26, 41, 48, 92, 94, 95, 103, 112, 123, 125, 313

Janče 132, 267
 Jssnică 311
 Javhe (predel) 24-26, 52, 60, 66-68, 114, 115
 Javor 157, 188, 189, 192, 233, 329
 Javorje 269
 Javorje pri Gabrovki 288, 289
 T37hpp 17
 Jelendol 311, 312, 329
 Jeleniča 32, 79, 102
 Jelenov žleb 226, 256
 Jelovka 168, 169, 171, 200, 249, 250, 267
 Jelše 301
 Jelševac 260
 Jerenga 215
 Jevnica 263, 267, 270
 Jezero 300
 Jordankal 173, 184, 245
 Jugoslavija 28, 72, 141
 Jurka vas 77, 178

K
 Kal (Ambrus) 114, 226
 Kal (Mali in Veliki) 113, 155
 Kamenjak 18, 34, 95, 102
 Kamenski hrib 180
 Kamen vrh 24, 45
 Kamni potok 263
 Kandija 13, 26, 69, 171, 176
 Kaplja vas 279
 Karlovac 222
 Karteljevo (Dolenje in Gorenje) 155, 212
 Kašelj (Spodnji in Zgornji) 187, 190, 192
 Kavkaz (ZSSR) 87
 Kitni vrh 44, 116
 Kleč 60, 70, 71, 81, 92, 95, 102, 135, 313, 320, 321, 323-325, 329
 Klenovik 199, 245, 260, 266, 271, 280
 Klevež 29, 212, 215, 217, 254, 329
 Klingar 105, 107
 Klinja vas 26, 69, 310
 Knežja lipa 91, 92, 145
 Koblarji 307-309, 329
 Kočarji 31
 Kočevje 12, 13, 18, 26, 31, 35, 36, 43, 60, 68-71, 74, 81, 87, 89-91, 96, 99, 100, 103, 108, 125, 126, 130, 135, 138, 197, 238, 299, 301, 302, 307, 308, 310, 311, 313, 315-324, 326, 328, 329
 Kočevska 11, 31, 60, 87-89, 129, 140, 141, 153, 173, 210, 212, 218, 224, 252, 296, 302, 311, 321, 322, 330
 Kočevska Reka 36, 312, 316, 317, 320, 321, 323-326
 Kočevski Rog 12, 17, 18, 23, 24, 26, 29, 31-35, 38-40, 51, 58, 66, 68, 73-75, 78, 80-84, 88, 90-92, 94-99, 101-103,

105-108, 110-112, 114, 115, 119, 120,
 123, 125-128, 130, 132, 136, 139, 141,
 144-146, 149, 172, 173, 175, 180, 184,
 196, 214, 220, 224, 225, 235, 236, 238,
 262, 313, 322, 323, 328, 329
 Kolpa 17, 40, 90, 98, 155, 280, 310, 319,
 322
 Komama vas 79, 80
 Komolec 60, 72, 74, 76-78, 96, 100, 112,
 125 139 329
 Kompolje 12, 13, 24, 25, 61, 110, Ul, 325
 Kompošska dolina 46, 112
 Konjsko 92
 Kopa 17, 74, 98, 114
 Kopanj 147
 Koprivnica 113
 Koprivnik 60, 89, 92, 96, 102, 144, 145,
 317
 Kordun 311
 Korinj (Mali in Veliki) 26, 45, 52, 67, 110,
 111, 137, 226, 304, 329
 Korita 103, 173, 287
 Koritniške hoste 113
 Kostanjevica 12, 13, 35, 173, 197, 214,
 270, 271
 Kostel 317
 Kot (Dolnji in Gornji) 47, 92, 103, 106
 Kot (Kočevje) 301
 Kot (zd'j: Kot pri Ribnici) 89
 Kot (zdaj: Kot pri Semiču) 92
 Kota 293 (Dobrnica) 284, 285
 Kotel 299
 Kovačeva domačija 232
 Kozjansko 66
 Kragulji vrh 236
 Kraljev kamen 18,34,75,95,97,102, 109,
 125, 126
 Kremenjek 56, 63, 64, 66, 118
 Kren 68, 95
 Krim 58, 88, 89, 107
 Križ (Dolnji in Gornji) 111
 Križna gora 95
 Krka (Grosuplje) 36, 45, 53, 55, 61, 77,
 115, 116, 207
 Krka (reka) 9,10, 24,26, 29,36,38,40, 41,
 43-46, 48-50, 52, 53, 55, 56, 60, 64, 76,
 77, 81, 83, 92, 94, 95, 97, 101-106, 108,
 109, Ul, 112, 115-117, 120, 125, 135,
 140, 147, 149, 171, 174, 175, 177, 178,
 180, 181, 183, 184, 197, 199, 213, 214,
 217, 218, 222-224, 236, 238, 253, 254,
 257, 260, 268, 270, 271, 276, 277, 292,
 294, 299, 300, 310, 323, 329
 Krmelj 35, 200, 202, 203, 206, 212, 261,
 278, 291
 Kroharji 288
 Kronovo 214, 260, 270, 277, 329
 Krška vas 43, 46, 54, 56, 57, 66, 103, 116
 Krtina 287
 Kuka vas 105, 138
 Kulova sela 183
 Kumpolje 254
 Kumpoljski grad 64, 118, 252, 263, 264,
 266
 Kunč 109,115,120,125,126,128,131,140
 Kurji grič 24
 Kuzla vas 239
 Kuželjevce 24, 45, 60
 L
 Lačen grič 104
 Laknica 254, 266, 271, 272, 291-293, 300
 Laknice (Dolenje, Gorenje in Srednje)
 109, 277, 292
 Landspres 157
 Lanšprež 157, 162
 Lapinje 119, 136
 Lašče 26, 31, 41, 42, 47, 48, 51, 60, 74-76,
 83, 92-95, 97, 100, 103, 104-106, 108-
 110,125, 226, 301, 329
 Lavrica 192, 233
 Lavšev vodnjak 174
 Laze (Litija) 256, 270, 299
 Laze (Novo mesto) 26, 80, 306
 Laze nad Krko 43, 45, 60, 329
 Laze pri Oneku 96
 Lese (Male in Velike) 44, 55
 Leskova dolina 316
 Leskovec 25, 116
 Ligojna 216
 Lika 104, 311
 Limberk 17
 Lipje (Malo in Veliko) 105-107, 123, 138
 Lipljene (Male in Velike) 325
 Lipoglav (Mali in Veliki) 61, 62,141,187,
 188, 192, 200, 232, 233
 Lipovec (Mali, Srednji in Veliki) 112,
 151, 183, 184, 220, 222, 224-226,
 228-231, 234, 235, 329
 Lipovec (Ribnica) 307-309
 Lisec 104, 112, 284
 Litija 6, 267, 270, 299
 Livold 320, 322, 323
 Ljuben (Novi in Stari) 73, 82, 92
 Ljubljana 11, 17, 28, 31, 32, 37, 45, 58,
 61-64,87,88,99,107,109,110,117,120,
 125, 129, 132, 135, 141, 147, 148, 155,
 157, 158, 160, 164, 167, 169, 171, 180,
 181, 187, 189, 190-192, 197, 207, 209,
 220, 232-234, 244, 252, 262, 276, 281,
 299, 307-309, 315, 328, 329
 Ljubljanska kotlina 63
 Ljubljanska pokrajina 12, 17, 28, 35-37,
 40,43, 54, 68, 73,78,88,90, 91,121,137,

144, 151, 161, 164, 173, 207, 209, 236,
256, 257, 272, 275, 289, 306, 328-330
Logatec 88, 171, 299
London 37
Lopata 111, 138
Loška dolina 316
Loški potok 37
Ložine (Dolenje, Gorenje in Nove) 59, 91
Lučajev kal 25, 65-67, 114-116, 118
Luče 67
Lukovec 156, 164, 265, 267, 277
Luška gorica 126
Lužarji 88

M

Mačji hrib 17
Mačkovec (Kočevje) 92
Makoše 307
Mala gora (hrib) 10, 12, 17, 24, 31, 79, 105,
111, 135
Mala gora (vas) 26, 60, 68-72, 76, 92, 123,
126, 139, 302, 310, 323, 324, 329
Malenska vas 155
Mali hrib 17
Mali vrh 230
Malkovec 266, 271, 279, 292, 329
Marinča vas 53, 55-57, 59, 64, 75, 77, 329
Mavrlen 12, 310
Medvedjek 118, 271
Meniška vas 74, 76, 94, 329
Metlika 17, 35, 88, 181, 222, 299
Metnaj 116, 159, 233, 249, 268, 290
Migolica 156
Mihelja vas 92
Mirenska dolina 12, 13, 38, 64, 152, 153,
155-157, 161, 163, 166, 180, 181, 201,
204, 206, 207, 209, 212, 220, 252, 253,
259, 261, 263, 265, 270, 277, 281, 287,
299, 303, 315, 329
Mirenski grad 161, 205
Mirna 12, 61, 64, 148, 153, 156-159,
161-164, 168, 169, 171, 184, 187, 190,
199, 200, 201, 203-207, 209, 217, 220,
221, 228, 243, 245, 253, 254, 258,
260-262, 264, 267, 270-272, 276, 278,
290, 300, 302, 329
Mirna gora 129
Mirna peč 10, 38, 63, 103, 109, 113, 149,
151, 155, 171, 173, 175, 180, 184, 185,
212, 214, 218, 223, 255, 258, 281, 284
Mirna vas 216, 218
Mlačevo 67
Mlada vina 293
Mlaka pri Kočevju 26, 31, 71, 302, 317
Mlinarski pot 102
Mokre 58, 68, 88, 89, 224

Mokronog 10-12, 35, 148, 157, 172, 200,
203, 205, 206, 212, 220, 258, 260,
261-263, 271, 276, 282, 291, 299, 328,
329
Mokro polje (Dolenje in Gorenje) 214
Molnik 63, 141, 188, 189, 192, 200, 233,
329
Morava 35, 36, 69, 317
Moravče pri Gabrovki 120, 148, 221, 243,
250, 256, 269, 270, 280, 296
Moravska gora 164, 208, 210, 211
Mozelj 31, 91, 92, 317, 320
Mraševo (Dolenje in Gorenje) 73
Mrtvice 308
Mrzla dolina 77, 96
Muljava 40, 43, 44, 46, 61, 67, 117, 132,
323

N

Na šoli 66, 67
Nemčija 147
Nemška loka 91, 92, 98
Nova gora (Novo mesto) 129
Nova vas 67
Nova vas (Bloke) 89
Novi Breg 31, 78, 103, 104, 109, 115
Novi Lazi 17
Novi Log 24, 32, 135, 140
Novi Tabor (Cmnošnjice) 33
Notranjska 11, 20, 31, 58, 61, 87, 89, 104,
105, 107, 111, 114, 126, 141, 173, 188,
299 316
Novo mesto 5, 9, 10, 12, 13, 31, 33, 35-38,
41-43, 46-48, 50, 61, 63, 64, 68, 72, 73,
78, 80, 82, 87, 94, 103, 107, 112, 120, 128,
129, 135, 144, 147-150, 152, 155,
171-173, 175, 176, 178, 181, 184, 185,
197, 204, 213, 214, 220, 222, 223, 225,
226, 236, 237, 252, 254-256, 258, 271,
276, 281, 287, 294-296, 299, 302, 307,
328, 329

O

Občice 252
Občine (Trebnje) 283
Ogulin 104
Okrog (Litija) 64, 250, 297
Okrog (Trebnje) 261, 264-267, 270, 277,
329
Onek 81, 92, 95, 99
Orešje 293
Orlaka 115, 116, 280
Orle 189
Ortnek 24, 42, 52, 59
Osilnica 310, 317
Osrečje 265
Osredek (Novo mesto) 269

- Ostri vrh 9, 112, 113, 236
 Otavnik 216
 Otočec 10, 214, 277, 278, 289, 292, 294, 296, 299, 311, 329
- P
- Padež (Ljubljana Vič) 299
 Padež (Trebnje) 279, 294
 Pance 188-190, 192, 233, 329
 Pece (Male in Velike) 118
 Pečice 168, 199, 209, 213, 250, 252, 270, 277, 284
 Pečka 75-77, 92, 94, 98, 100, 114, 123, 146
 Peščenik (predor, Laze, Novo mesto) 81
 Peščenik (predor, Višaja gora) 110, 116
 Petelinek 279
 Peteliryek (Kumpoljski grad) 267
 Petrina 36, 69, 87
 Pijava gorica 324, 325
 Planina (Črnomelj) 81, 92, 144, 145
 Planski vrh 46
 Plešivica (zdaj: Plešivica pri Žalni) 67
 Pljuskar (zdaj: Pluska, Grosuplje) 148
 Plumbirt 26, 69
 Podboršt (Dolenji in Gorenji) 184, 211, 223, 245
 Podgora (Ribnica) 24
 Podgorica 53
 Podgozd 92, 93, 103, 109, 111
 Podgrad 80, 218
 Podhosta 26, 74, 83, 94, 127
 Podlipa 112
 Podlipoglav 62, 109, 110, 132, 139, 141, 149, 159, 160, 165, 169, 189, 190-193, 232-233
 Podljuben (Mali in Veliki) 80, 239
 Podmolnik 188, 189
 Podpreska 256
 Podstene 98
 Podstenice 23, 26, 27, 32, 33, 74, 75, 77-79, 81-83, 95-97, 99-103, 115, 120, 125-128, 130, 131, 139, 144-146, 174, 183
 Podturn (zdaj: Podturn pri Dolenjskih Toplicah) 12, 26, 74, 78, 79, 83, 94, 103, 106, 127, 128, 146, 172, 212, 218, 224, 329
 Pogance 29
 Pogorelec 10, 11, 32, 60, 74, 76, 78, 94, 96, 101, 108, 126-128, 131, 132, 239, 146, 153, 158, 172-176, 196, 197, 218
 Pogorišče 145, 146
 Pokojišče 299
 Polhograjski Dolomiti 61
 Poljane (Kočevske Poljane) 74, 79, 94, 103, 127, 197, 218, 236, 237-239, 329
 Poljane (Male in Velike) 26, 74, 245, 280
- Poljane pri Stični 25
 Poganska dolina 33, 108, 128, 235, 236, 239
 Polje (Dolenje in Gorenje, Soteska) 106, 212
 Polje (Ljubljana) 188, 192
 Polom 32, 126, 136, 137, 140, 302, 303, 305, 306, 310, 324, 325
 Polšniki 25
 Polževo 26, 63, 67, 290
 Ponikve (Črnomelj) 96, 129
 Ponikve (Dolenje in Gorenje) 171, 184, 185, 207, 258, 277, 282, 300, 303
 Ponikve (Grosuplje) 324
 Postojna 88
 Prapreče (Gorerya Straža) 69, 177, 178
 Prapreče (Trebnje) 159
 Prečna 224, 227, 238
 Preloge 183
 Preserje 88
 Preska 285
 Pretržje 267
 Prevole 68, 105
 Pri križu 66
 Pri Pajniču 311
 Primorska 11, 126, 160, 165, 199, 224, 227, 228, 230, 275, 289, 316
 Primož 41, 48, 92-94, 105, 110, 111, 147
 Primskovo 26, 147, 148, 156-158, 181, 190, 201, 207, 209
 Pristava nad Stično 63, 68, 110, 116, 117, 233, 281
 Pugled (kota 587, Podlipoglav) 61, 63, 109, 141, 165, 188-190, 192, 193, 232-234
 Pugled pri Starem Logu 24, 31, 32, 60, 68, 83, 95, 98, 104, 109, 252
 Puhov hrib 17
 Pungrt 208
 Puščava 200
- R
- Rab 90
 Račje selo 161, 204, 205, 270
 Račna 24
 Radohova vas 36, 61, 62, 64, 67, 116-118, 144, 329
 Radula (hrib) 109, 113, 155, 184, 199, 277
 Radulja (potok) 254
 Rajhenav 68, 98, 129
 Rajndol 91, 92
 Rakek 171, 315
 Rakitna 326
 Rakitnica 311, 312
 Rakovnik (zdaj: Rakovnik pri Šentru-pertu) 148, 203, 206, 209, 221, 258, 261,

264, 265, 269, 270, 276, 278, 280, 282,
284, 288
Rampoha 92, 96, 99, 101, 103, 126, 129,
140, 146, 236
Rapijevo 105
Rašica 103
Ratež 38
Ratje 105, 107, 302, 329
Ratnica 45
Ravne (Donje in Gornje) 118, 258, 267
Ravni dol 66, 68, 115, 116
Razbore 257, 297
Razori 187, 188, 233
Rdeči kal 118
Rdeči kamen 9, 68, 95, 99, 100, 109, 112,
123, 125, 131, 139, 329
Reber 158, 225, 287
Reka 299, 316, 322
Repče 233
Resa 102, 109
Ribnica 10, 12, 24, 26, 35, 36, 42, 59, 60,
69, 91, 103, 106, 111, 126, 226, 260, 280,
307, 311, 312, 317-319, 329
Ribnik 75, 79, 80, 96, 98, 129
Ribniška dolina 31, 58, 226, 299, 313, 319,
323, 324
Rigelj (Mali in Veliki) 82, 92, 101, 128,
129, 227, 236, 237, 239, 263
Rihpovec 185, 200, 206, 213, 258, 299
Rim (Italija) 57, 197
Rinža 307, 308
Rjavka 158
Rogač 55, 56
Roška cesta 79, 96
Rožni dol 13, 72, 129, 237, 239
Ručetna vas 310
Rudnik (Ljubljana) 117, 192
Runarsko 89, 299
Ruparjeva zidanica 199, 202, 212
Rupe 299
Ruperč vrh 176

S

Sadinja vas pri Dvoru 47, 48, 112, 224
Sajevec 311
Sava (reka) 6, 17, 19, 267, 269, 270
Seč 80
Sedlata gorica 96
Sela (Dolenjske Toplice) 74, 94, 224
Sela (Grosuplje) 148, 188, 189, 208, 209
Sela pri Ajdovcu 227, 230
Sela pri Dobu 220
Sela pri Hinjah 138, 302
Sela pri Sumberku 10, 25, 104, 117, 118,
148, 223, 280, 281, 286, 299
Sela pri Vrčicah 81

Sela pri Zburah 211, 212, 214-216, 220,
222, 253
Selo (zdaj: Selo pri Mimi) 156, 213, 223,
264, 297
Selo (zdaj: Selo pri Robu) 299
Selo pri St. Pavlu (zdaj: Selo pri Radoho-
vi vasi) 209
Semič 35, 80, 91, 129, 172, 300
Sevnici 299
Slovenija 5, 6, 10-12, 19, 28, 29, 31, 34, 37,
43, 49, 87, 88, 97, 104, 114, 117, 119, 141,
144, 183, 193, 197, 222, 228, 254, 274,
275, 280, 285, 289, 294, 296, 299, 311,
312, 323, 325, 328
Slovenska vas 308
Slovensko primorje 17, 31
Smrečnik 79
Smuka 12, 27, 32, 60, 66-68, 74, 92-96,
100, 110, 115, 123, 125, 135, 138, 139,
226, 303, 313
Snežnik 316
Sodražica 89
Sostro 132, 188, 190-192, 329
Sošice 13
Soteska 12, 26, 35, 43, 46-50, 59, 61, 74,
77, 78, 83, 92-94, 103, 106, 108, 125, 128,
139, 147-153, 171, 172, 180, 218, 223,
226-228, 237, 299, 323, 329
Srebrna draga 233
Sredgora 92, 95, 145
Sredrja vas 145, 172
Sredozemlje 197
Srebotnik (Novo mesto) 94
Stan 206, 280, 287, 290-292, 311
Stara cerkev 26, 31, 111, 307, 309, 317,
318 324
Stara gora (Novo mesto) 93, 103-105, 107
Stara gora (Trebnje) 156, 184, 200, 206,
258
Stara vas (Mala in Velika) 189, 191
Stara vina 199, 200, 206
Stare žage 33, 79, 92, 128, 129, 223, 237,
239, 310
Stari Breg 24, 31
Stari grad 12, 296
Stari Log 27, 28, 31, 32, 58, 60, 66, 67,
69-70, 71, 75, 77, 79, 94, 95, 97-99, 103,
109, 110, 112, 115, 123, 125, 126, 128,
138, 144, 145, 313, 319-321, 323-325
Stari trg ob Kolpi 12, 15, 35
Staro Brezje 92, 95
Stavča vas 41, 48, 49, 92, 103
Stehanja vas 118
Stična 36, 43-45, 50, 61, 62, 66, 67, 109,
114, 116-118, 132, 141, 148, 202, 220,
233, 254, 269, 281, 290
Stopiče 265

Stranska vas (Grosuplje) 109
 Stranska vas (zdaj: Stranska vas pri Žu-
 žemberku) 24, 41, 48, 137
 Straža (Dolenja in Gorenja) 48, 113, 123,
 149, 151, 152, 173, 176, 183, 223-226,
 228, 237, 238, 323
 Strmec (hrib) 311
 Strmica (potok) 112, 294
 Struge 10, 12, 32, 52, 67, 68, 304, 325, 326
 Straška dolina 24, 46, 58, 103, 112, 137,
 323, 324
 Suha krajina 10, 12, 18, 24, 26, 29, 31, 41,
 43, 45, 46, 48, 58, 67, 68, 72, 75, 77, 93,
 94, 97, 98, 100-105, 107, 109-116, 123,
 125, 130, 136, 138-141, 144, 145, 147,
 149, 152, 171, 173, 175, 184, 223, 226,
 250, 251, 280, 296, 299, 300, 302, 303,
 310, 311, 323, 328-330
 Suhi potok 31
 Suhor 181-183, 196, 214, 218
 Sušak 99
 Sušica 44
 Sušice (Dolenje in Gorenje) 26, 73, 82, 92,
 172
 Sv. Ana (Mala gora) 24, 59, 111
 Sv. Ana (cerkev, Mirna peč) 300
 Sv. Ana (cerkev, Novo mesto) 38
 Sv. Anton (cerkev, Zdenska vas) 13, 45,
 59, 329
 Sv. Barbara 265
 Sv. Katarina 105
 Sv. Križ pri Litiji (zdaj: Gabrovka) 10, 12,
 24, 64, 109, 110, 148, 152, 155-159, 166,
 169, 187, 201, 208-213, 220, 221, 233,
 252, 253, 255, 256, 260, 263-265,
 267-270, 276, 281, 297, 300
 Sv. Lenart 215
 Sv. Peter (cerkev, Pečice) 267, 277
 Sv. Peter (Topla reber) 60, 75, 77, 112,
 123, 130, 168, 296
 Sv. Rok (Qrosup\je) 61, 148
 Sv. Rok (Žužemberk) 48
 Sv. Urh 37, 188, 190, 232
 Sv. Vid (Grosuplje) 61
 Sv. Vid (Ljuben) 73
 Š
 Šahen 17
 Šenberk 100, 125
 Šentjanž 203
 Šentjernej 9, 12, 13, 35, 167, 199, 214
 Šentjurij 212, 220
 Šentlovrenc 26, 65, 66, 211, 263, 290, 296,
 329
 Sentrupert 12, 41, 64, 135, 156, 159, 160,
 169, 187, 190, 206, 243, 250, 253, 255,

257-259, 261-263, 276-279, 282, 284,
 „ 288, 296, 329
 Šentuije 325
 Šentvid (Ljubljana Šiška) 315
 Šentvid pri Stični 35, 118, 147, 148, 207,
 221 290
 Ševnica (Mala in Velika) 204, 245
 Skedenj (kraškajama, Podturn) 101
 Škocjan 10, 12, 148, 199, 212, 214, 254,
 260, 261, 277, 280, 293
 Škofljica 17, 53, 88, 112, 192, 232
 Skrilje 92
 Škijanče (Male in Velike) 176, 177
 Škrljevo 201, 270
 Šmajje 141, 188, 192
 Šmarješke Toplice 278, 280
 Šmajjeta 10, 12, 18, 200, 204, 212, 252,
 253, 255, 260, 261, 272, 276-278, 280,
 292, 294, 329
 Šmaver 113
 Šmihel pri IMovem mestu 69, 176-179
 Šmihel pri Žužemberku 41, 111
 Španovo 206, 208, 259
 Štajerska 61, 96, 100, 228, 247, 267*269,
 275
 Štalceji 317
 Stale 79, 80, 101, 109, 128, 129, 131
 Štatenberk 155, 217, 271
 Št. Jošt (zdaj: Šentjošt) 37, 63
 Št. Peter (zdaj: Otočec) 278
 Šumberk 114, 149
 Sušnjar 92
 T
 Tabor (Kočevski Rog) 102
 Tanča gora 145
 Telče 216
 Temenica (kraj) 147, 148, 156, 158, 208,
 209, 265, 277, 329
 Temenica (reka) 118, 207, 253, 264
 Temeniška dolina 118, 181, 208, 209, 220,
 276, 290
 Težka voda (Dolnja in Gornja) 80
 Tihaboj 64, 118, 155, 157, 158, 160, 161,
 164, 165, 181, 199, 206, 213, 220, 234,
 235, 252-254, 260, 263-267, 269, 270,
 277-279, 287, 288, 297
 Tihabojska reber 158
 Tisovec 52
 Tlaka 266
 Tokio 197
 Tomišelj 88
 Topla reber (Gornja in Spodnja) 60,
 74-77, 92, 93, 96-99, 103, 105, 109, 112,
 120, 123, 126, 128, 138, 139, 144-146,
 174, 296
 Topli vrh 79, 80

Topliška dolina 33, 82, 94, 96, 103, 105,
127, 128, 171, 174, 176, 184
Trata pri Trzišču 291
Travna gora 88, 299, 310
Travni dol 80
Travnik 80, 95, 102
Trbinc 201, 204, 245, 287
Trebanjski vrh 118
Trebča vas 48, 112
Trebelno 66, 109, 118, 156, 184, 199, 206,
216, 217, 220, 253, 254, 258, 263, 271,
272, 277, 279, 291, 295, 299, 300
Trebnje 10, 12, 13, 18, 35, 41, 42, 50, 64,
87, 119, 135, 147, 148, 150, 156, 157,
161-164, 166, 167, 169, 171, 173, 180,
181, 184, 185, 197, 199-201, 203-207,
209, 213, 220, 222, 223, 226, 230,
243-245, 253, 255-258, 261-267,
269-271, 273, 276, 277, 280-284, 287,
295, 296, 299
Trebnji vrh 282, 283
Trnje 118
Trnovec 31, 32, 70, 97, 102, 323
Trnovica 118
Troščine 62
Trstenik 278
Trška gora 46, 156, 212, 227
Trški boršt 41, 48, 105, 106
Trzišče 12, 18, 35, 197, 200, 202, 203, 206,
209, 212, 220, 253, 261, 266, 271, 279
Turčija 91
Turjak 53, 324-326
Tum 269

U
Ugar 92
Uršna sela 26, 72-74, 78, 80-82, 199,
237-239, 241, 306

V
Vavta vas 33, 148, 171, 180, 223, 226, 228,
237
Velika gora 31, 107, 111, 115, 226
Velika Loka 64, 65, 109, 118, 120, 147,
169, 255, 263, 266, 276, 277, 280, 296
Velike Bloke 88
Velike Lašče 24, 36, 42, 87, 88, 103, 135,
324
Veliki vrh 224
Verd 28, 45, 58, 66, 299
Vesela gora 199, 259, 261, 262, 291
Vevče 117, 132, 192, 232
Videm (Dobrepolje) 24, 36, 45, 52-54, 58,
59, 119, 120, 329
Vimolj 317
Vinica 35, 89, 144, 293
Vinji vrh 221

Vinkov vrh 26, 41, 47, 60, 92, 225
Vinska pot 100, 125, 146
Vi^aPIPT 10^a 1
Višaja gora²⁶, 43, 67, 109, 116, 147, 164
Vodice (Grosuplje) 37
Volčja jama (Trebnje) 103, 104, 116, 117
Volčje njive 206, 290
Vratnik 104
Vrbovec (Kočevje) 307, 309, 312, 313
Vrbovec (Trebnje) 103, 173, 286
Vrbovsko 245
Vrčice 81, 172
Vrh pri Hinjah 138
Vrh pri Trebelnem 270, 271
Vrhe (Male in Velike) 116
Vrhovine 104
Vrhovo pri Žužemberku 225
Vrhtrebnje 281, 283, 329

Z

Zaboršt 208
Zabrdje 206, 213
Zabukovje (Dolenje in Gorenje) 168, 171,
200, 201, 206, 209, 213, 245, 265-267,
277, 282, 288, 291
Zadolje 311
Zafara 41, 48, 224, 280, 282, 285, 286
Zagorica (Grosuplje) 52, 110
Zagorica pri Čatežu 208, 264
Zagorica pri Dobrničju 284, 285
Zagorica pri Velikem Gabru 156
Zagrad 200, 216, 245
Zagradec 12, 24, 26, 36, 43-46, 48, 50-57,
60, 62, 66, 67, 103, 110, 111, 114, 116,
117, 144, 281, 303, 324, 325, 329
Zakoški hrib 114, 180
Zalisec 111, 112, 115, 117, 287
Zalog (Ljubljana-Moste) 88, 132, 192, 193
Zalog (Novo mesto) 38, 178
Zalog pri Škocjanu 293
Zaloka (Trebnje) 168-171, 181, 184, 185,
198, 200, 205, 243, 245, 264-266
Zaplag 209, 257, 276, 290, 291, 296, 297
Zapotok 89
Zbure 212, 215, 254, 292
Zdenčina 222
Zdenska vas 26, 43, 52, 53, 62, 66, 68, 88,
89, 103, 115, 116, 324-326, 329
Zelena gorica 79
Zidani most 299
Zloganje 216, 245
Znojile pri Krki 115, 116
Zvijavnica 161, 162, 166, 202

Ž

gaga Rog 81, 103, 114, 129, 144-146
Žalna 26, 67

Žalostna gora 291

Žaloviče 212, 21% 215, 254, 259, 260, 280

Že\jne 26, 69

Žiben 32, 236

Žlebič 24, 42, 52

Žumberk 181, 222, 281

Žužemberk 9,10,12,13,18,24, 26,32,35,

40-44, 46-49, 51, 52, 57, 60, 69, 74, 75,
77, 103-105, 107, 111, 113, 117, 118,
147-151, 155, 173-176, 180, 183, 184,
213, 217, 222, 223, 225-228, 236,
280-288, 290, 315, 323-325, 329

Žvirče 67, 68,111,138,302-304,306,310,
321, 324-326, 329

Kazalo vojaških enot in ustanov

- A
armada, 2. italijanska 38,84, 88,194,195, 241
armadni zbor, 5. italijanski 104
- B
bataljoni:
NOV:
1. manevrski 114, 115
1. proletarski udarni »Toneta Tomšiča« 17, 43, 46-49, 51, 53, 54, 59, 75-77
2. partizanski (Štajerski) 11, 254
Gorjanski (4.), Dolenjskega odreda 10, 11, 13, 15, 18, 38
Belokranjski (5.), Dolenjskega odreda 12, 13, 15, 18
Delavski 24, 28, 31, 32, 98, 125, 128
Dolenjski (5. slovenski partizanski) 6, 9, 10, 19, 260
Levstikov (zaščitni, glavnega štaba NOV in PO Slovenije) 240, 315, 324
- italijanski:
8. »M« 88
16. »M« 88
22. minometni 36
61. mitralješki 171
85. »M« 88, 120
98. črnih srajc 280
104. črnih srajc 36
105. črnih srčjc 36
111. mitralješki 35
117. črnih srčjc 200, 283
- belogardistični:
2., Legije smrti 270, 276
»Stanovnikov« 15
»Štajerski« (lažni) 38, 46, 63, 255, 312
- bojne skupine, italijanske:
»Berardi« 230, 264-266
»Cannata« 286, 287
»Cerutti« 103, 109
»Gelormini« 91, 92, 94, 95, 97, 99, 101-104, 109
»Pelazzi« 263-265, 269, 284-287, 289
»Sordi« 262, 264-266
»Tonizzi« 120
- bolnišnice (NOV):
bolniška četa, premična 212, 214-218, 253
»Daleč hrib« 32, 75, 127
»Jelenbreg« 174
»Stružnica« 310
- brigade NOV:
1. slo venska partizanska (nato 2. grupa odredov) 12
1. SNOUB »Toneta Tomšiča« 20-23, 45, 60, 78, 79, 81-83, 92, 94, 97, 109, 111,115, 118, 126, 132,135, 137-140, 144,165, 173, 182, 188-193,195, 196, 200,201, 203, 204, 206, 208, 209, 218, 226, 232, 254, 263, 264, 266, 267, 269-272, 275, 280, 281, 284, 289-300, 311 312 320
2. SNOUB »Ljuba Šercerja« 134, 224-226, 239, 240, 269, 270, 275, 280, 281,283, 284, 291, 298, 299, 311, 312
3. SNOUB »Ivana Gradnika« 275, 299, 312
4. kordunaška 144
4. SNOUB »Matije Gubca« 67, 109, 113, 114, 118, 119, 130, 132, 134, 136-138, 148, 153, 155, 156, 158, 161, 173, 181, 183-186, 196, 197, 200, 204, 206-208, 211, 226, 243, 246, 259, 260-263, 267, 269-271, 275, 280, 282, 284,285, 287, 298, 299, 303, 315, 328
5. SNOUB »Ivana Cankarja« 114, 119, 134, 136-138, 144, 173, 175, 181, 183, 197,200-202, 206-209, 211, 212, 224, 226, 238, 257-264, 266, 270, 275, 280, 282,286, 298, 299, 306, 315, 328
6. SNOUB »Slavka Šlandra« 275, 299
7. SNOUB »Franceta Prešerna« 275, 299, 324
8. SNOB »Frana Levstika« 241, 324-326

9. SNOB »Kočevska« 168, 245, 260, 305, 306, 318, 326
10. SNOUB »Ljubljanska« 326, 330
13. proletarska »Rada Končarja« 183, 222, 260-263

Č

čete, partizanske:

1. delavska, 5. grupe odredov 75,77, 84
2. delavska, 5. grupe odredov 128
- Hmeljniška 198
- Mokronoška 254
- patruljna, pri glavnem poveljstvu 141
- Roška 11
- štabna, pri glavnem poveljstvu 141

D

divizije:

NOVJ:

14. (1. slovenska) 275, 315, 325, 331
15. (2. slovenska) 275, 315, 331
18. (slovenska) 326, 330, 331

italijanske:

- »Cacciatori delle Alpi« 36, 43,46, 53, 88, 89, 91, 92, 96, 98, 99, 101-107, 109, 120, 146, 302, 313, 314
- »Granatieri di Sardegna« 35, 68, 88, 89,91,92,95,98,101-104,109, 111, 119
- »Isonzo« 35, 36, 38, 46, 78, 81, 89, 96, 120, 130, 204, 218, 219, 226, 231, 240, 241, 271, 273, 280, 313-316, 320, 321, 323
- »Lombardia« 280, 307, 320, 323
- »Macerata« 36,38, 59, 60, 69, 95, 109, 120, 126, 145, 317

nemška:

71. pehotna 315

divizion, italijanski:

65. topniški 99

G

glavni štab NOV in PO Slovenije 15, 16, 18, 19, 27, 29, 34, 38, 46, 48, 49, 57, 58, 65, 66, 68, 75, 78, 79, 83, 85, 89, 90, 92, 93, 95, 104, 118,119, 121-123, 126, 128, 131, 132, 134, 135, 137, 139, 141, 142, 154, 156, 159, 161, 164, 166, 168, 179, 181, 187, 194, 196-198, 206, 218, 221, 226, 236, 260, 269, 274-276, 280, 291, 298, 299, 303, 306, 310, 313, 314, 323-327, 330

glavno poveljstvo slovenskih partizanskih čet, glej glavni štab NOV in PO Slovenije

grupacije italijanske:

11. obmejne straže 88, 90, 266
- »XXI Aprile« črnih srajc 36, 286, 315, 317-319

grupe odredov:

2. grupa 12,13, 28,37, 38,40,43,46, 58, 61, 63, 66, 115-118
3. grupa 11,12,16,19, 20, 65, 81,88, 89, 117, 136
5. grupa 17-19, 21,24, 33,34, 48, 53, 74, 79, 81, 82, 84-86, 88, 89, 95, 97, 121, 129, 196

K

- komanda mesta Žužemberk 46, 49-51
- korpus, italijanski, 11. armadni 35, 36, 42, 57, 82, 84-88, 90, 101,104, 120-122, 130, 171, 195, 222, 232, 240, 272, 273,

313

L

legije, italijanske:

- 98. črnih snge 35, 73, 157, 261, 320
- 105. črnih srajc 36,43,45,46, 51,54,57, 60, 64, 103, 109, 276, 277, 280, 296
- 195. črnih srajc 232

O

ordredi:

NOV:

- Belokrarski 15,17,18,38,75,79, 80, 95, 117, 130, 136-139, 144
- Dolenjski 6, 10-13, 15, 18, 19, 21, 23, 24, 26, 37, 38, 40, 46, 69
- Dolomitski 17, 236, 238, 240
- Kočevski 17, 60, 69, 96-98, 117, 136-139
- Krimski 17, 58, 66, 88, 89, 117
- Krški 15, 17,18, 20, 38, 63, 80, 83, 98, 117
- Notranjski 11,15,17, 24, 37, 107, 134
- Pohorski 19, 21, 61, 132
- Primorsko-goranski 15, 260-263
- Savinjski 22, 88, 89, 132
- Soški 199
- Vzhodnodolenjski 134,135,155,158, 161, 162, 166, 173, 181, 183, 184, 193, 194, 196, 197, 199, 216, 218, 219, 236, 238, 259, 315
- četniško-plavogardistični:
- Centralni 289, 290, 296, 310,311, 323
- Štajerski 290

operativne cone (NOV):

1. (dolenska) 194, 197-200, 206, 207, 209, 210, 212, 218, 220-222, 226, 251, 256, 263, 269, 280, 284

2. (hrvaška) 182
4. (štajerska) 275

p

polbataljon (NOV)
Južnodolervjski 11

polki, italijanski:

1. topniški 36, 43
2. grenadirski 35
4. oklepne pehote 48
6. topniški 35, 43, 171, 228, 320
23. pehotni »Como« 35, 73, 283, 286, 320
24. pehotni 13, 35, 40, 204, 214, 226, 270, 320
51. pehotni 36, 43, 45, 144, 145, 264, 280
52. pehotni 36, 43, 45, 145, 280, 309
60. topniški 226
72. pehotni 82
121. pehotni 36, 42, 69
122. pehotni 36
153. inženirski mešani 36
153. topniški 36

premične (mobilne) skupine italijanske:
divizije »Isonzo« 73, 75, 77, 79, 80, 91, 92, 95, 98, 102, 112, 144, 145
divizije »Macerata« 91, 92, 98, 102, 109

Š

šolski tabor, partizanski:
Podlipoglav 65, 66, 141

T

TV (terenski vodi), partizanski:
3 Stična 158, 180, 233
4 Mirna 180, 223
5 Hmeljnik 180
6 Mirna peč 180
7 Rog 180, 181
8 Metlika 180
15 Občice 252

višje poveljstvo italijanskih oboroženih sil za Slovenijo in Dalmacijo (Supersloda), glej: armada, 2. italijan-

vrhovni štab NOV in PO Jugoslavije
141, 183, 275

Kazalo organizacij in ustanov

AFŽ (Antifašistički front žena) Protifašistična ženska zveza 227
Agitteater 32

C

CK KPJ centralni komite Komunistične partije Jugoslavije 50
CK KPS centralni komite Komunistične partije Slovenije 15, 29, 33, 34, 78, 112, 141, 181, 190, 194, 236, 251, 274

D

društva:
Svoboda 233
Vzajemnost 233

družbi:

Emona, italijanska 301
SAICI (Società anonima italiana di cellulosa), Italijanska delniška družba za celulozo 317

I

Izvršni odbor OF (IO OF) 15, 33, 34, 78, 112, 135, 141, 142, 159, 194, 236, 294, 301, 314, 324

J

jugoslovanska kraljevska begunska vlada 37

K

KPS Komunistična partija Slovenije 29, 38

krajevna organizacija ZZB NOV Slovenije, Uršna sela 241

N

Narodna legija 36, 37
Narodna zaščita 10, 38, 41, 50, 169, 330
NOO narodnoosvobodilni odbor 50, 51, 87

O

odbor skupnosti borcev Zapadnodolenjskega odreda in 9. SNOU brigade 168

okrožni komite KPS:

Kočevje 320
Novo mesto 9, 51, 219, 252

okrožni odbor OF:

Kočevje 319
Novo mesto 9, 51, 198, 314
1 94Q

Osvobodilna fronta (OF) 15, 29, 33, 36, 37, 50, 51, 87, 112, 117, 135, 156, 183, 207, 223, 244, 279, 324, 328
orožarska delavnica 33

P

politični biro CK KPJ 50
povejjenišstvo OF za Dolenjsko 227, 230

R

rožonski komite SKOJ Kočevska Reka 317
rajonski odbor OF:
Kočevje 301, 317, 327
Stari log 31, 32

S

SKOJ (Savez komunističke omladine Jugoslavije) Zveza komunistične mladine Jugoslavije 169, 252
Slovenska legija 36, 37
Slovenska protifašistična ženska zveza 249
Slovenska zaveza 36
Sokolska legija 36, 37

T

tehnika:
Jeleniča 32
okrožna, Novo mesto 259
okrožna, Stična 169, 243, 247
Urška 249, 250, 252, 319

V

Vojaški zgodovinski inštitut JLA, Beograd 39, 194, 241

Vsebina knjige

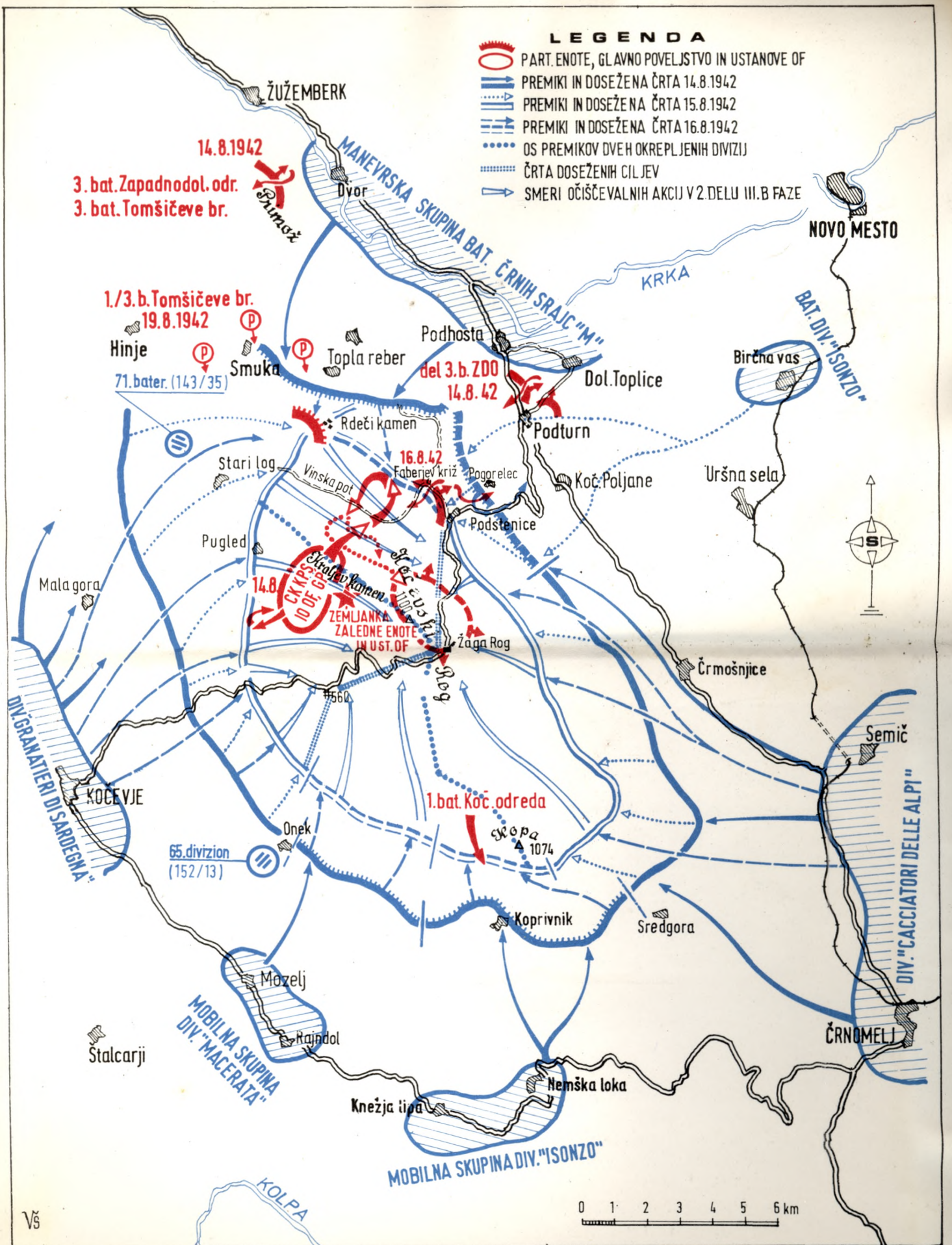
	stran
UVODNA BESEDA	5
DOLENJSKE PARTIZANSKE ČETE V PRVI POLOVICI LETA 1942	9
Dolenjski bataljon.....	9
Dolenjski odred.....	11
Viri	15
PETA GRUPA ODREDOV IN ZAPADNODOLENJSKI ODRED .	17
Ustanovitev Zapadnodolenjskega odreda	19
Kadri, razpored in moč odreda.....	20
Razmere na operativnem območju odreda.....	29
Italijanske posadke in ustanovitev bele garde	35•
Viri	38
OBRAMBA VELIKEGA OSVOBOJENEGA OZEMLJA	40
Obleganje Žužemberka.....	40
Prvi boji s fašisti 105. legije	43
Zasedba Žužemberka in prva partizanska komanda mesta.....	46
Z Zagradcem ni šlo	51
Partizanski juriš pri Marinči vasi	53
Na zavarovanju zahodne meje odredovega območja.....	58
Nenehno vznemirjanje Ljubljane.....	61
Drugi bataljon napada dolensko železniško progo.....	63
Spopad pri vasi Mala gora.....	68
Med Komolcem in Uršnimi seli	72
Viri	84
ODRED V VELIKI ITALJANSKI OFENZIVI	87
Ofenziva na Kočevski Rog in v Suho krajino	91
Manevriranje 1. bataljona	110
Ukrepi namestništva glavnega poveljstva.....	114
Viri	121

PRENOVITEV ODREDA	123
Čete za prenovljeni odred.....	123
Nove naloge odreda.....	132
Ureditev odredovih bataljonov.....	135
Viri	142
ODRED ZAPUSTI KOČEVSKI ROG	144
Sedma faza velike italijanske ofenzive.....	144
Bela garda na odredovem območju.....	147
Vzgoja in izobraževanje	149
Na Frati.....	151
Viri	153
DEJAVNOST PRENOVLJENIH BATALJONOV.....	155
Prihod v dolino Mirne.....	155
Napad na vlak	160
Na Griču prehiteli bele	164
Tabor pod Zaloko.....	168
Proti beli gardi ob Krki.....	171
Poraz italijanske patrulje pred Šmihelom pri Novem mestu . . .	176
Ukinitev 2. bataljona.....	179
Dve četi v Gubčevo brigado	185
Prizadevnost »Smrekarjevega« bataljona pred Ljubljano	187
Viri	193
PRISPEVEK K PARTIZANSKI PROTIOFENZIVI.....	196
Organiziranost in dejavnost odreda.....	196
V napadu na Dob.....	200
Na »Španovem«.....	206
Odgovornost za ranjence	210
Viri	218
PREUREJANJE NA POMLAD 1943	220
Majhna bojna dejavnost odredove 1. čete	220
Presenečenje v Velikem Lipovcu	222
Odredova 4. četa.....	232
»Jurčetova« četa odiaé iz odreda	235
Viri	240
POLITIČNO DELO IN VZGOJA	242
Delo z množicami.....	243
Lastno odredovo glasilo	245
Tehnika »Urška« v odredu.....	249
Viri	252

V SODELOVANJU Z BRIGADAMI	253
Naraščanje sovražnikove napadalnosti.....	253
Ob Cankarjevih borbah	256
Novo vodstvo odreda	259
Prvomajski prazniki 1943	260
Dejavnost v maju	263
Med okupacijsko razmejitveno črto in reko Krko.....	268
Viri	273
PRED KAPITULACIJO ITALIJE	274
Ustanovitev prvih slovenskih divizij.....	275
Akcije odredove 2. čete.....	276
V bojih za Žužemberk.....	280
Zajetje plavogardistov v Družinski vasi.....	288
Zaseda na Zaplazu	296
Spet v Suhi krajini.....	300
Napad na Žvirče.....	303
Na kočevski železniški progi.....	306
Ponovno srečanje s plavogardisti.....	310
Viri	313
• KONEC ITALIJANSKE OKUPACIJE	315
Ob kapitulaciji Italije v Kočevju	316
Zadnjih šest dni Zapadnodolenjskega odreda	318
Viri	327
SKLEPNA BESEDA.....	328
SEZNAM ODREDOVCEV	333
PADLI	340
SEZNAM UPORABLJENE LITERATURE	343
SEZNAM KRATIC IN OKRAJŠAV ZA OZNAKO VIROV.....	344
KAZALO OSEBNIH IMEN	345
KAZALO KRAJEVNIH IN DRUGIH ZEMLJEPISNIH IMEN ...	353
KAZALO VOJAŠKIH ENOT IN USTANOV	363
KAZALO ORGANIZACIJ IN USTANOV	366
VSEBINA KNJIGE.....	367

Knjižnica NOV in POS 30/4. Ureja komisija za zgodovino pri predsedstvu republiškega odbora ZZB NOV Slovenije. Predsednik Zdravko Klanjšček.

Velimir Kraševac-Igor: DOLENJSKI PUNTARJI, Zapadnodolenjski odred. Rokopis je odobrila komisija za zgodovino na seji dne 14. oktobra 1983. Mentor Ivan Ferlež-Milan. Strokovni recenzent Lado Ambrožič-Novljan. Lektor Rado Bordon. Opremil Bronislav Fajon. Tehnično uredil Srečko Mrak. Skice izdelal Vladimir Štimac. Izdala in založila Založba Borec, zarvjo Marjan Oblak. Tisk in vezava Tiskarna Tone Tomšič, Ljubljana 1985. Naklada 2500 izvodov.

Velika italijanska ofenziva v Ljubljanski pokrajini
(Po Lado Ambrožič-Novljan, Partizanska protivofanziva, Beograd 1968)

»KNJIŽNICA NOV IN POS« je zbirka zgodovinskih orisov bojnih poti slovenskih brigad in odredov ter tematskih monografij iz zgodovine narodnoosvobodilne vojne in revolucije.

Oris bojnih poti avtorji pripravljajo v sodelovanju z odbori enot pri Zvezi združenj borcev NOV Slovenije in pod vodstvom mentorjev, ki jih določi komisija za zgodovino sveta za razvijanje revolucionarnih tradicij pri predsedstvu republiškega odbora ZZB NOV Slovenije.

Iz spodaj navedenega programa so izšle že knjige, ki so označene z velikimi črkami.

Osnovni program:

1. *Partizani na Gorenjskem* (O partizanskih četah na Gorenjskem do ustanovitve Gorenjskega partizanskega odreda junija 1942)
2. DRUGA GRUPA ODREDOV IN ŠTAJERSKI PARTIZANI 1941—1942 (Ivan Ferlež)
3. *Partizani na Notranjskem in Dolenjskem* (O partizanskih četah na Notranjskem in Dolenjskem do konca velike italijanske ofenzive)
4. PRIMORSKA PRED VSELJUDSKO VSTAJO 1943 (Južnoprimorski odred in Gregorčičeva brigada), (dr. Tone Ferenc)
5. TOMŠIČEVA BRIGADA (Franci Strle) — I. del
6. SERCERJEVA BRIGADA (Milan Guček) — I. in II. del
7. GRADNIKOVA BRIGADA (Stanko Petelin-Vojko)
8. GUBČEVA BRIGADA (Lado Ambrožič)
9. CANKARJEVA BRIGADA (Lado Ambrožič-Novljan)
10. SLANDROVA BRIGADA (dr. Miroslav Stiplovšek)
11. PREŠERNOVA BRIGADA (Stanko Petelin-Vojko)
12. *Levstikova brigada*
13. *Deveta brigada*
14. *Ljubljanska brigada*
15. ZIDANŠKOVA BRIGADA (Mirko Fajdiga)
16. DVANAJSTA BRIGADA (Lado Ambrožič-Novljan)
17. *Bračičeva brigada*
18. PETNAJSTA BRIGADA (Mile Pavlin)
19. VOJKOVA BRIGADA (Stanko Petelin-Vojko)
- 2*0. *Gregorčičeva brigada*
21. BAZOVIŠKA BRIGADA (Franjo Bavec-Branko)
22. KOSOVELOVA BRIGADA (Radoslav Isakovič)
23. Posebne brigade NOV in POS
 - I. SLOVENSKA ARTILERIJSKA BRIGADA (Borivoj Lah)
 - PREKMURSKA BRIGADA (Mitja Hribovšek)
 - Rabska brigada*
 - Zaščitna brigada GS*
 1. brigada VDV
 2. brigada VDV
 3. brigada VDV
24. Italijanske enote v NOV in POS

Brigada Triestina d'assalto — Tržaška udarna brigada

Divisione »Garibaldi Natisione« é brigata »Fontanot« — Divizija »Garibaldi Natisione« in brigada »Fontanot«
25. Prekomorske brigade

PRVA IN DRUGA PREKOMORSKA BRIGADA (Srečko Vilhar, Albert Klun)

TRETJA PREKOMORSKA BRIGADA (Radule Butorovič, Albert Klun)

- ČETRTRA PREKOMORSKA BRIGADA
(Edvin Pervanje, Jože Hočevnar)
- PETA PREKOMORSKA BRIGADA
(Jože Smit, Rado Bordon, Albert Klun)
- ARTILERISTI PREKOMORCI (Karel
Levičnik)
- LETALCI PREKOMORCI (Rafael
Perhauc)
- TANKISTI PREKOMORCI (Manojlo
Babić, Miroslav Luštek)
26. Partizanski odredi na Gorenjskem
JESENISKO-BOHINJSKI ODRED
(Mile Pavlin)
ŠKOFJELOŠKI ODRED (Tone Lotrič)
Gorenjski odred
KOKRSKI odred I–III (Ivan Jan)
27. Partizanski odredi na Primorskem
ISTRSKI ODRED (Maks Zadnik)
Južnoprimorski odred
Brško-beneški odred
28. Partizanski odredi na Koroškem
29. Partizanski odredi na Štajerskem
Kamniško-zasavski odred
Pohorski in Lackov odred
Kozjanski odred
30. Partizanski odredi na Dolenjskem
BELOKRANJSKI ODRED
(Radko Polič)
DOLENJSKI ODRED (Jože Peskar)
Vzhodnodolenjski odred
ZAPADNODOLENJSKI ODRED (Ve-
limir Kraševac)
31. Partizanski odredi na Notranjskem
DOLOMITI V NOB (Rudolf Hribernik)
Notranjski odred
- Problemski del »KNJIŽNICE NOV IN
POS«:*
32. OSVOBODITEV SLOVENSKEGA PRI-
MORJA (Stanko Petelin)
33. POHOD ŠTIRINAJSTE (L. Ambrožič)
34. KAPITULACIJA ITALIJE IN NAROD-
NOOSVOBODILNA BORBA V SLO-
VENIJI JESEN 1943 (Tone Ferenc)
35. NACISTIČNA RAZNARODOVALNA
POLITIKA V SLOVENIJI 1941—1945
(Tone Ferenc)
36. NARODNOOSVOBODILNI BOJ PRI-
MORCEV IN ISTRANOV NA SARDI-
NIJI, KORZIKI IN V JUŽNI FRAN-
CIJI (Srečko Vilhar, Albert Klun)
37. PEVSKI ZBOR JUGOSLOVANSKE
ARMADE SREČKO KOSOVEL (Ivan
Jerman)
38. NARODNOOSVOBODILNI BOJ PRI-
MORCEV IN ISTRANOV V AFRIKI
(Srečko Vilhar, Albert Klun)
39. SODELOVANJE SLOVENSkih IN HR-
VAŠKIH NARODNOOSVOBODILNIH
ENOT 1941—1945 (Stevo Sunajko)
40. PARTIZANSKE TISKARNE NA SLO-
VENSKEM — OSREDNJE TISKARNE
(Jože Kraji)
- PRIMORSKE TISKARNE (Jože Krall)
GORENJSKE IN ŠTAJERSKE TI-
SKARNE (Jože Krall)
- PARTIZANSKE CIKLOSTILNE TEH-
NIKE V SLOVENSKEM PRIMORJU
(Jože Krall)
41. PRIMORCI IN ISTRANI OD PRE-
GNANSTVA DO PREKOMORSKIH
BRIGAD (Srečko Vilhar, Albert Klun)
42. NARODNOOSVOBODILNI BOJ NA
JADRANU IN SLOVENSKI POMOR-
ŠČAKI (Janez Tomšič)
43. VETERINARSKA SLUŽBA V NOB
SLOVENIJE (Milan Dolenc)
44. ZDRAVLJENJE RANJENCEV V
SCVPB (dr. Ivan Kalinšek)
45. OD INVALIDSKEGA DO PARTIZAN-
SKEGA PEVSKEGA ZBORA (Vanda
Škodnik)